

Městská knihovna v Praze

Červený a černý

Stendhal

Praha

2017

e-kniha

Městská knihovna v Praze

ůjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo /
hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

přístupujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie /
e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

ořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty /
filmová představení / výstavy /
aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

Červený a černý

Stendhal

Znění tohoto textu vychází z díla [Červený a černý](#) tak, jak bylo vydáno v Praze nakladatelstvím Odeon v roce 1974. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Stendhal: Červený a černý), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyžívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 13. 9. 2017.

OBSAH

DÍL PRVNÍ.....	8
1. Městečko	9
2. Starosta	13
3. Jmění chudých.....	16
4. Otec a syn.....	21
5. Vyjednávání.....	25
6. Nuda.....	32
7. Spříznění volbou.....	40
8. Drobné události.....	50
9. Večer na venkově.....	58
10. Velká odvaha a malé štěstí.....	66
11. Večer	69
12. Cesta	74
13. Prolamované punčochy	80
14. Anglické nůžky	85
15. Kuropění	88
16. Příští den	92
17. První náměstek.....	97
18. Král ve Verrières	102
19. Myšlení bolí	114
20. Anonymní dopisy	122
21. Rozmluva s pánem	126
22. Jak se jednalo roku 1830.....	139
23. Trampoty vysokého úředníka.....	151
24. Krajské město	164
25. Seminář.....	171
26. Svět čili co chybí boháči	178
27. První životní zkušenosti	188
28. Procesí	192
29. První povýšení	199
30. Ctižádostivec	213

DÍL DRUHÝ	229
1. Slasti venkova.....	230
2. Vstup do světa.....	240
3. První kroky	248
4. Palác markýze de la Mole.....	252
5. Citlivost a vznešená zbožná dáma	264
6. Konverzační umění	267
7. Záchvat dny	274
8. Které vyznamenání vyznamenává?	282
9. Ples.....	292
10. Královna Markéta	301
11. Vláda mladé dívky	309
12. Je to snad druhý Danton?	313
13. Spiknutí	319
14. Myšlenky mladé dívky	328
15. Je to spiknutí?	334
16. Jedna hodina v noci	339
17. Starý meč.....	345
18. Kruté chvíle	350
19. Komická opera	355
20. Japonská váza.....	364
21. Tajná nota.....	370
22. Rokování	375
23. Kněžstvo, lesy, svoboda.....	383
24. Štrasburk.....	391
25. Ministerstvo ctnosti	397
26. Duchovní láska.....	404
27. Nejkrásnější prebendy.....	408
28. Manon Lescaut	412
29. Nuda.....	416
30. Lóže v komické opeře	420
31. Síla strachu.....	425
32. Tygr.....	430
33. Peklo nerozhodnosti.....	435

34. Moudrý muž.....	440
35. Bouře.....	446
36. Smutné podrobnosti.....	451
37. Hradní věž	458
38. Mocný člověk	463
39. Pletichy.....	469
40. Klid	474
41. Rozsudek.....	478
42.	485
43.	490
44.	495
45.	502

DÍL PRVNÍ

Pravda. Trpká pravda
—DANTON

1.

Městečko

*Shromáždí tisíce lepších v méně pestré
kleci.*

– HOBBS

Městečko Verrières možno pokládat za jedno z nejhezčích míst ve Franche-Comté. Jeho bílé domy se špičatými střechami z červených tašek se rozkládají po svahu pahorku, jež jemně zvlňují skupiny mohutných kaštanů. Několik set kroků pod hradbami, dnes již zřícenými, které kdysi vystavěli Španělé, teče Doubs.

Od severu je Verrières chráněno vysokou horou, výběžkem jurského pohoří. Rozeklané vrcholky Verry bývají již od prvních mrazů pokryty sněhem. Bystrina, která se řítí z hory, než vyústí do Doub-su, protéká městečkem Verrières a pohání mnoho pil; je to velice prostý průmysl, jenž většině obyvatelstva, více venkovského než městského, poskytuje jakýsi blahobyť. Ale městečko nezbohatlo z pil. Pramenem obecné zámožnosti je továrna na pestré, takzvané mylhúzské plátno; a tento blahobyť umožnil, že průčelí skoro všech verrièreských domů mohla být od Napoleonova pádu přestavěna.

Sotva vejдете do města, ohluší vás hlomoz rachotícího a na pohled strašného stroje. Dvacet těžkých kladiv dopadajících s rachotem, který otřásá dlážděním, je zdvíháno kolem poháněným vodou bystriny. Každé kladivo vyrobí denně spousty hřebíků. Mladá, svěží a hezká děvčata nastavují úderům těchto ohromných kladiv kousky železa, které se rychle mění v hřebíky. A tato práce, vypadající tak hrubě, patří mezi ty, které nejvíce udivují cizince, když poprvé přijde do hor, jež oddělují Francii od Švýcar. Otáže-li se při příchodu do města, komu patří ta pěkná továrna na hřebíky, která ohlušuje lidi na hlavní ulici, řeknou rozvážně: „No, přece panu starostovi.“

Když se cizinec zastaví třeba jen na několik okamžiků na hlavní verrièreské ulici, která stoupá od Doubsu až k vrcholu pahorku, může vsadit sto proti jedné, že zahlédne vysokého, důležité a úředně se tvářícího muže.

Jak se někde objeví, všichni rychle smekají. Má šedivé vlasy a šedé šaty. Je rytířem několika řádů, má vysoké čelo, orlí nos a vcelku dosti pravidelnou tvář: na první pohled dokonce shledáte, že k důstojnosti vesnického starosty se druží i jistý půvab, pokud se s ním ještě u mužů mezi osmačtyřiceti a padesáti lety můžeme setkat. Ale toho, kdo přichází z Paříže, brzy nepříjemně překvapí jeho sebevědomí a domýšlivost, spojené s poměrnou omezeností a nedostatkem obraznosti. Člověk nakonec vycítí, že veškeré nadání toho muže záleží v tom, že dokáže, aby mu každý zaplatil přesně, co je mu dlužen, a aby sám, je-li někomu něco dlužen, mohl platit co nejpozději.

Tak tedy vypadá verrièreský starosta, pan de Rênal. Když projde rozvázným krokem ulicí, vejde do radnice a zmizí návštěvníkovi z očí. Ale pokračujeme-li v procházce, spatříme o sto kroků výše pěkný dům a mřížovím u domu uvidíme nádhernou zahradu. Za ní se táhne hřeben burgundských pahorků, který je přímo stvořen pro potěšení očí. Při tomto pohledu zapomeneme na dusné ovzduší, otrávené malichernými hmotnými zájmy.

Dovíme se, že dům patří panu de Rênal. Právě výnos velké továrny na hřebíky mu umožňuje budovat krásné sídlo z kamenných kvádrů, které právě dostavuje. Jeho rodina je prý starobylého španělského původu a usadila se prý v okolí už dávno před tím, než Ludvík XIV. dobyl tohoto kraje.

Od roku 1815 se stydí za to, že je továrníkem: roku 1815 se stal verrièreským starostou. Zdi podpírající různé části nádherné zahrady, jež se terasovitě svažuje až k Doubsu, byly také vystavěny z výtěžku, jenž byl odměnou za obratnost, kterou pan de Rênal projevil v obchodování se železem.

Nečekejte, že ve Francii najdete malebné zahrady, jaké obklopují německá tovární města, Lipsko, Frankfurt, Norimberk atd. Ve Fran-

che-Comté čím více kdo vystaví zdí, čím více ohradí své pozemky kameny naskládanými na sebe, tím více nabývá práv na úctu sousedů. Zahrady pana de Rênal, plné zádek, jsou předmětem obdivu také proto, že některé části pozemku, jež zabírají, vyvážil zlatem. Například pila, jejíž zvláštní poloha na břehu Doubsu nás překvapila při vstupu do Verrières a nad jejíž střechou je ohromnými písmeny na prkně napsáno jméno Sorel, byla před šesti lety na prostranství, na němž se nyní staví zeď čtvrté zahradní terasy pana de Rênal.

Ačkoliv je pan starosta pyšný, musel se mnohokrát obtěžovat ke starému Sorelovi, hrubému a tvrdému sedlákovi; musel mu vyplatit hodně dukátů, než dosáhl toho, aby přeložil svou pilu jinam. Pan de Rênal dokonce vymohl svým vlivem v Paříži, že tok *obecního* potoka, který pilu poháněl, byl veden jiným směrem. Tohoto důkazu přízně se mu dostalo po volbách roku 182*.

Za jedno jitro půdy dal Sorelovi čtyři jitra ležící o pět set kroků níže na břehu Doubsu. A ačkoliv toto místo bylo mnohem výhodnější pro jeho obchod s jedlovými prkny, podařilo se otci Sorelovi, jak mu říkají od té doby, co zbohatl, vymoci na netrpělivém sousedovi, posedlém *vášní vlastnictví*, ještě 6000 franků.

Místní moudré hlavy ovšem tuto úmluvu odsuzovaly. Jednou v neděli před čtyřmi lety, když se pan de Rênal ve starostenském úboru vracel z kostela, viděl z dálky, jak se na něj starý Sorel, obklopený svými třemi syny, usmívá. Ten úsměv vnesl do duše pana starosty osudné světlo; od té doby myslí, že by byl oné výměny mohl dosáhnout mnohem laciněji.

Chce-li si někdo ve Verrières získat veřejnou vážnost, nechť si staví sebevíce zdí, nesmí použít plánů, jež přinášejí z Itálie zedníci, kteří cestou do Paříže přecházejí na jaře jurské průsmyky. Taková novota by připravila nerozumnému budovateli navždy pověst *ztrěštěnce* a navždy by pozbyl úcty u moudrých a umírněných lidí, kteří rozhodují o vážnosti ve Franche-Comté.

Ti moudří lidé tam skutečně provádějí nejnudnější *despotismus*, pro toto ošklivé slovo je život v malých městech nesnesitelný pro každého, kdo žil ve velké republice, která se jmenuje Paříž. Tyranie

veřejného mínění – a jakého mínění! – je právě tak hloupá v malých městech francouzských jako ve Spojených státech amerických.

2.

Starosta

Důležitost! Pane, to není nic? Úcta hlupáků, podiv dětí, závist boháčů, opovržení moudrého člověka.

— BARNAVE

Na štěstí pro dobrou pověst pana de Rênal jakožto hlavy obce potřebovala veřejná promenáda, která se táhne asi sto kroků podél návrší nad řečištěm Doubsu, obrovskou podpůrnou zeď. Pro nádhernou polohu je tato cesta jednou z nejmalebnějších vyhlídek ve Francii. Ale každého jara rozrývaly horské přívaly cestu, vymílaly v ní rokle a činily ji neschůdnou. Tato závada, na niž si všichni stěžovali, vnutila panu de Rênal vítanou příležitost, aby zvětšil dobu své úřední činnosti zdí dvacet stop vysokou a třicet až čtyřicet sáhů dlouhou.

Pan de Rênal musel kvůli ní třikrát zajet do Paříže, protože předešlý ministr vnitra byl zapřísáhlým nepřítelem verrièreské promenády. – Dnes se již ochranná zeď zdvíhá na čtyři stopy od země. Jakoby navzdory všem bývalým a nynějším ministrům ji právě obkládají plochými kamennými kvádry.

Kolikrát jsem se opíral o ty veliké šedé, do modra přecházející balvany, a vzpomínaje na pařížské plesy z minulých dnů, bloudil jsem údolím Doubsu! Na druhé straně, na levém břehu, vine se pět nebo šest údolí, na jejichž dně oko jasně rozezná malé potůčky. Tvoří několik vodopádů a pak se vlévají do Doubsu. Slunce zde na horách praží; stojí-li v zenitu, je zasněný cestující na terase chráněn stínem nádherných platanů. Za svůj rychlý vzrůst a krásnou, do modra přecházející zeleň děkují navezené prsti, kterou dal pan starosta nasypat za ohromnou podpůrnou zeď, neboť přes odpor městské rady dal rozšířit promenádu o více než šest stop (chválím ho za

to, ačkoliv je ultramontán a já liberál); právě proto snese tato cesta podle jeho názoru a podle názoru pana Valenoda, šťastného ředitele chudobince, srovnání s promenádou v Saint-Germain-en-Laye.

CESTĚ VĚRNOSTI – toto vlastenecké označení lze číst na mramorových deskách na patnácti anebo dvaceti místech, což vyneslo panu de Rênal ještě jeden řád – vytkl bych jen to, že správa města dává vysoko vzrůstající platany tak barbarsky ořezávat a ostříhávat. Zastříhané stromy s nízkými, kulatými a zploštělými korunami podobají se sprostým zelným hlávkám, ačkoliv by mnohem raději měly nádherné tvary, které vidíme u platanů v Anglii. Ale vůle pana starosty je despotická a dvakrát do roka dává všechny stromy náležející obci bez milosti amputovat. Místní liberálové dokonce tvrdí, ale neprávem, že ruka městského zahradníka se stala ještě neúprosnější od té doby, co si pan vikář Maslon ráčí osvojovat výtěžek stříže.

Je to mladý duchovní, který sem byl před několika lety přeložen z Besançonu, aby dohlížel na abbé Chélana a několik farářů v okolí. Starý plukovní lékař od italské armády, který se uchýlil do Verrières a podle pana starosty byl za svého života jakobínem i bonapartistou, odvážil se kdysi stěžovat si na pravidelné mrzačení těch krásných stromů.

„Mám rád chládek,“ odpověděl pan de Rênal s povýšeností, jež je přiměřená, mluví-li člověk s vojenským lékařem, rytířem Čestné legie; „mám rád chládek, dávám *své* stromy ořezávat, aby dávaly stín, a nechápu, že by byl strom k něčemu jinému, když přece – kromě užitečného ořechu – nic *nevynáší*.“

VYNÁŠET, to je okřídlené slovo, které rozhoduje ve Verrières o všem. V tom slově jsou obsaženy obvyklé úvahy více než tři čtvrtin obyvatelstva.

Vynášet je heslo, které rozhoduje o všem v tomto městečku, jež se vám tak zalíbilo. Cizinec, který do něho zavítá, okouzlen krásou svěžích a hlubokých údolí, jež je obklopují, si zprvu myslí, že jeho obyvatelé jsou přístupni *kráse*; mluví až příliš často o *krásě* svého kraje: nelze popřít, že si na ní velmi zakládají; ale to proto, že sem

láká cizince, na nichž vydělávají hostinští, což oklikou přes obecní přírážky *městu něco vynáší*.

Kteréhosi krásného podzimního dne se pan de Rênal, zavěšený do své ženy, procházel po Cestě věrnosti. Paní de Rênal naslouchala sice vážné řeči svého muže, ale sledovala neklidné pohyby tří hošíků. Nejstarší, kterému bylo asi jedenáct let, přibíhal příliš často k zábradlí a dělal, jako by chtěl na ně vylézt. Pokaždé něžně zavolala „Adolfe“ a dítě upouštělo od svého ctižádostivého záměru. Paní de Rênal vypadala na třicet let, ale byla ještě dosti hezká.

„Ten milý Pařížan by toho mohl litovat,“ pravil pan de Rênal uraženě a byl ještě bledší než obyčejně. „Mám u dvora také nějaké přátele...“

Ačkoliv vám chci na dvou stech stránkách vyprávět o venkově, nebudu tak barbarský, abych vás týral rozvlácností a *vybranou duchaplností* venkovského rozhovoru.

Ten milý Pařížan, který se verrièreskému starostovi tak protivil, nebyl nikdo jiný než pan Appert, jenž si před dvěma dny dovedl vynutit přístup nejen do verrièreského vězení a chudobince, nýbrž též do nemocnice, kterou starosta a přední místní statkáři bezplatně spravovali.

„Ale co vám může ten pán z Paříže udělat,“ řekla nesměle paní de Rênal, „vždyť spravujete jmění chudých s největší svědomitostí.“

„Přišel jen proto, aby *všechno haněl*, a pak o tom bude psát články do liberálních novin.“

„Ale vždyť vy je, příteli, nikdy nečtete.“

„Ale člověk přece jen uslyší o těch jakobínských člancích; to vás rozladí a překáží to v práci pro obecné dobro. Já to faráři nikdy neodpustím.“

3.

Jmění chudých

*Ctnostný farář, jenž neintrikuje, je pro
vesnici prozřetelností.*

— FLEURY

Verrièreský farář, osmdesátiletý stařec, který děkoval svěžímu horskému vzduchu za železné zdraví a pevnou povahu, měl právo kdykoli navštívit vězení, nemocnici, a dokonce i chudobinec. Pan Appert, který byl faráři doporučen z Paříže, byl tak chytrý, že přijel do zvědavého městečka přesně v šest hodin ráno. Odebral se ihned na faru.

Když farář Chélan přečetl dopis, který mu poslal francouzský pair a nejbohatší velkostatkář v kraji pan markýz de la Mole, zamyslel se.

„Jsem starý a mají mě zde rádi,“ řekl si nakonec polohlasně, „nedovážili by se toho!“ Nato se obrátil k pánu z Paříže s pohledem, v němž přes vysoký věk plál posvátný oheň radosti nad krásným, poněkud odvážným skutkem.

„Pojďte se mnou, pane, a neračte před žalárníkem a obzvláště před dozorci chudobince pronášet mínění o tom, co uvidíme.“

Pan Appert pochopil, že má co činit s řádným mužem; šel za ctihodným farářem, prohlédl vězení, nemocnici, chudobinec, vyptával se na mnoho věcí, a přestože dostával podivné odpovědi, nedovolil si nic pohanět.

Prohlídka trvala několik hodin. Farář pozval pana Apperta k obědu, ale ten se omluvil, že musí napsat několik dopisů; nechtěl šlechtěného průvodce uvést ještě do větších nesnází. Ke třetí hodině skončili pánové prohlídku chudobince a vrátili se do vězení. U dveří našli žalárníka, jakéhosi šest stop vysokého, křivonohého obra; jeho sprostá tvář byla zhyzděna strachem.

„Ach velebný pane,“ pravil faráři, sotva ho uviděl, „není ten pán, co jde s vámi, pan Appert?“

„Pročpak?“ otázal se farář.

„Protože mi pan prefekt poslal včera po četníkovi, který musel celou noc uhánět, nejpřísnější rozkaz, abych nepustil pana Apperta do vězení.“

„Prohlašuji vám, pane Noiroude,“ pravil farář, „že cizinec, který jde se mnou, je pan Appert. Uznáváte, že mám právo vstoupit do vězení v kteroukoliv denní i noční hodinu v průvodu kohokoliv?“

„Ano, pane faráři,“ pravil žalářík tiše a sklopil hlavu jako buldok, který poslechne ze strachu před výpraskem. „Ale, pane faráři, mám ženu a děti, a prozradí-li se to na mne, propustí mě ze služby; neměl bych potom z čeho žít.“

„I mně by bylo velmi nepříjemné, kdybych přišel o místo,“ pravil dobrý farář a jeho hlas prozrazoval vzrůstající rozčilení.

„To je něco docela jiného!“ zvolal žalářík, „vy, pane faráři, jak známo, máte osm set franků důchodu, pěkný kus úrodné půdy...“

Tyto události, náležitě zveličeny, rozněcovaly již dva dny všechny nenávidné vášně městečka Verrières. O nich právě hovořil pan de Rênal se svou ženou. Dopoledne navštívil s ředitelem chudobince, panem Valenodem, pana faráře, aby mu projevil svou největší nespokojenost. Pan Chélan neměl ochránce; pocítil tedy celý dosah jejich slov.

„Pánové, budu tedy při svých osmdesáti letech třetí farář ve zdejší kraji, kterého sesadíte. Jsem tu už skoro padesát let, křtil jsem skoro všechny obyvatele města, a když jsem sem přišel, bylo Verrières jenom městysem. Skoro denně oddávám lidi, jejichž dědečky jsem kdysi také oddával. Verrières je má rodina, a když jsem spatřil toho cizího pána, řekl jsem si: ten člověk z Paříže je snad opravdu liberál, je jich tam až příliš mnoho; ale co zlého může udělat našim chudým a našim vězňům?“

Když se výtky pana de Rênal a obzvláště pana Valenoda, ředitele chudobince, stávaly stále ostřejšími, zvolal starý farář třesoucím se hlasem:

„Tedy dobře, pánové, dejte mě sesadit, zůstanu přesto v kraji. Jak víte, zdědil jsem před osmačtyřiceti lety pole, které vynáší osm set franků. Budu z toho žít. Z platu si stejně nic neušetřím, a snad proto mě vaše výhrůžka, že o něj přijdu, příliš neleká.“

Pan de Rênal žil se svou ženou velmi šťastně, ale když jí nemohl odpovědět na otázku, kterou mu nesměle opakovala: „Co zlého může udělat ten pán z Paříže věznům?“, byl by se málem rozhněval. Vtom paní de Rênal vykřikla. Její druhý synáček vylezl právě na zábradlí terasy a běžel po něm, ačkoliv se zeď na druhé straně zdvíhala více než dvacet stop kolmo nad vinicí. Ze strachu, aby se dítě nepolekalo a nespadlo, neodvážila se na ně zavolat. Nakonec chlapec, který se smál svému hrdinství, pohlédl na matku, zpozoroval její úzkost, seskočil na cestu a přiběhl k ní. Řádně mu vyhubovala.

Tato nepatrná událost dala rozmluvě jiný směr. „Chci k nám rozhodně vzít Sorela, pilařova syna,“ pravil pan de Rênal, „bude dohlížet na děti, pro nás už začínají být příliš divoké. Je to budoucí kněz a zná dobře latinsky, u něho budou děti dělat pokroky, neboť je prý, jak říká farář, velmi energický. Dám mu tři sta franků a stravu. Měl jsem nějaké pochybnosti o jeho smýšlení; byl totiž miláčkem toho starého vojenského lékaře, rytíře Čestné legie, který žil u Sorelů; tvrdil, že je bratrancem starého Sorela. Kdo ví, nebyl-li ten člověk vlastně pouhým tajným náhončím liberálů; říkal, že mu vzduch našich hor dělá dobře na záduchu; ale to není jisté. Zúčastnil se všech Bonapartových tažení v Itálii; a dokonce prý svého času hlasoval proti císařství. Ten liberál naučil Sorela latinsky a zanechal mu spoustu knih, jež přinesl s sebou. Také by mi nikdy napadlo vzít tesařova syna k našim dětem, ale farář mi právě den před výstupem, pro který jsme se navždy rozešli, řekl, že Sorel studuje již tři léta teologii a že zamýšlí vstoupit do semináře; není tedy liberál a je latiník.“

Také v jiném ohledu není můj plán špatný,“ pokračoval pan de Rênal a pohlédl diplomaticky na svou ženu; „Valenod je celý pyšný na ten pár normandských koní, které si koupil ke kočáru. Ale vychovatele k dětem nemá.“

„Mohl by nám ho přebrat.“

„Schvaluješ tedy můj plán?“ pravil pan de Rênal a úsměvem děkoval ženě za výborný nápad. „Tedy ujednáno.“

„Ach Bože, příteli, jak rychle ses rozhodl!“

„To proto, že vždy vím, co chci; však to dnes farář také viděl. Nic si nezakrývejme; jsme zde obklopeni liberály. Všichni ti pláteníci mi závidí, to vím bezpečně; dva nebo tři z nich budou brzy boháči; byl bych tedy rád, aby viděli pana de Rênal chodit na procházku s *vychovatelem*. To na ně bude dělat dojem. Dědeček nám často vyprávěl, že mívával v mládí vychovatele. Může mě to stát takových sto tolarů, ale musíme je obětovat, abychom mohli vystupovat přiměřeně svému postavení.“

Nad tímto náhlým rozhodnutím se paní de Rênal hluboce zamyslela. Byla vysoké a krásné postavy, kdysi to byla ‚chlouba kraje‘, jak se zde v horách říká. Měla jakýsi nádech prostoty, její chůze byla mladistvá; u Pařížana by byl ten naivní půvab plný nevinnosti a živosti vzbudil dokonce i představy sladké rozkoše. Kdyby byla paní de Rênal pozorovala, jaký má úspěch, byla by se za to velmi styděla. Neměla v povaze ani trochu koketnosti a strojenosti. Valenod, bohatý ředitel chudobince, se jí prý dvůřil, ale bez úspěchu, což dodalo její ctnosti zvláštního lesku; neboť pan Valenod, vysoký mladý urostlý muž s červeným obličejem a velkými černými licousy, byl z těch drzých a hlučných hrubců, které na venkově pokládají za krasavce.

Paní de Rênal byla velmi ostýchavá a zdánlivě nevyrovnaná a urážel ji obzvláště neustálý neklid a hluchost pana Valenoda. Poněvadž se stranila všeho, co se ve Verrières pokládalo za zábavu, získala si pověst, že je velmi pyšná na svůj původ. Ani na to nepomyslela, ale byla velmi ráda, že ji obyvatelé města proto méně často navštěvovali. Ostatně jejich paničky ji pokládaly za hloupou, poněvadž nedovedla se svým mužem jednat diplomaticky a propásla vždy nejlepší příležitost, aby dostala nějaký pěkný klobouk z Paříže anebo z Besançonu. Nikdy si nestěžovala, jen když se mohla samotná toulat svou krásnou zahradou.

Byla to naivní duše, která nikdy nešla tak daleko, aby dokonce posuzovala svého muže nebo si přiznala, že ji nudí. Předpokládala, aniž si to doznala, že mezi mužem a ženou není něžnějších vztahů. Měla svého muže nejraději, když s ní mluvil o svých plánech s dětmi; jeden hoch se měl stát vojákem, druhý úředníkem, třetí knězem. Celkem se jí zdál pan de Rênal mnohem méně nudným než všichni ostatní mužové, jež poznala.

Tento úsudek paní de Rênal o jejím muži byl správný. Verrièreský starosta vděčil za pověst vtipného a dobře vychovaného člověka asi půl tuctu vtipů, jež zdědil po kterémsi strýci. Starý setník de Rênal sloužil před revolucí v pěším pluku vévody Orleánského a měl v Paříži přístup do knížecích salónů. Tam se stýkal s paní de Montesson, s proslulou paní de Genlis a s panem Ducrestem, navrhovatelem Palais-Royal. Tyto postavy se vyskytovaly až příliš často v anekdotách pana de Rênal. Ale ponenáhlu ho vyprávění choulostivých vzpomínek omrzelo a od určité doby opakoval anekdoty týkající se rodu orleánského jenom při zvláštních příležitostech. Protože byl, pokud nemluvil o penězích, také velmi zdvořilý, byl pokládán právem za nejaristokratičtější osobnost ve Verrières.

4.

Otec a syn

A bude to má vina, bude-li tomu tak?

– MACHIAVELLI

Má žena je skutečně chytré stvoření!“ řekl si druhého dne verièreský starosta, když se v šest hodin ráno vydal k pile starého Sorela. „Abych si zachoval patřičnou autoritu, neřekl jsem jí to, ale nebylo by mi napadlo, že nevezmu-li k sobě toho bohoslovce Sorela, který prý umí latinsky jako anděl, může ředitel chudobince přijít na touž myšlenku jako já a přebrat mi ho. Jak domýšlivě by pak mluvil o vychovateli svých dětí!... Zdalipak ten vychovatel, až bude u mne, bude nosit sutanu?“

Pan de Rênal ještě přemýšlel o této otázce, když z dálky spatřil venkovana, muže, asi šest stop vysokého, který byl zřejmě již od svítání pilně zaměstnán měřením klád složených na břehu Doubsu. Příchod pana starosty mu byl dosti nepříjemný, protože klády uzavíraly cestu a byly tam složeny proti předpisům.

Starý Sorel, neboť to byl on, byl velmi překvapen a ještě více spokojen zvláštním návrhem, který mu pan de Rênal učinil pro syna Juliána. Přesto poslouchal s chmurným a lhostejným výrazem, za nímž se dovede skrývat zchytralost obyvatelů těchto hor. Za doby španělské nadvlády byli otroky a zachovávají si dosud rysy společné s egyptskými feláhy.

Sorelova odpověď byla zprvu přívalem všech zdvořilostních frází, které znal. Zatímco opakoval prázdná slova se strojeným úsměvem, který zvyšoval jeho vrozené pokrytecké a skoro darebácké vzezření, snažil se vychytralý starý sedlák uhodnout, co mohlo tak vysokého pána pohnout k tomu, aby vzal k sobě toho budižkničemu, jeho syna. Byl s Juliánem velmi nespokojen a pan de Rênal mu pro něho nabízel neočekávaný plat tři sta franků ročně se stravou

a dokonce s ošacením. Na poslední podmínku, kterou chytrý otec Sorel ještě rychle nadhodil, pan de Rênal rovněž přistoupil.

Sorelův požadavek starostu překvapil. „Jelikož není nadšen a na výsost spokojen mým návrhem, jak by přirozeně měl být, je jasné,“ řekl si, „že mu byly učiněny nabídky také odjinud; a od koho mohly pocházet, ne-li od Valenoda?“ Marně pan de Rênal na Sorela naléhal, aby se rozhodl ihned. Zchytralý starý sedlák se tomu umíněně vzpíral; chce se, pravil, poradit se synem, jako by se na venkově bohatý otec potřeboval radit se synem, kterému ve skutečnosti nic nepatří.

Sorelova vodní pila je vlastně velká kůlna na břehu potoka. Střecha je podepřena krovem spočívajícím na čtyřech silných dřevěných sloupech. Ve výšce osmi až deseti stop je uprostřed kůlny vidět pilu, jak se pohybuje nahoru a dolů, zatímco velmi prosté zařízení přisunuje k pile kládu. Kolo poháněné potokem uvádí zároveň v pohyb jak mechanismus, kterým se pila pohybuje nahoru a dolů, tak i mechanismus, který sune lehce kládu k pile, aby ji rozřezala na prkna.

Když starý Sorel přicházel k pile, zavolal hromovým hlasem Juliána; nikdo neodpověděl. Viděl jenom starší syny, učiněné obry, jak otesávají těžkými sekerami jedlové kmeny, které pak budou odnášet k pile. Dbali, aby přesně sledovali černou přímku na kládě vyznačenou, a každým úderem sekyry odsekávali z klády ohromné třísky. Neslyšeli otcovo volání. Sorel zamířil ke kůlně; vešel dovnitř a marně hledal Juliána na jeho místě u pily. Uviděl ho sedět o pět nebo šest stop výše obkročmo na trámu krovu. Místo aby dohlížel pozorně na chod celého stroje, Julián četl. Nic nebylo starému Sorelovi protivnějšího; byl by snad odpustil Juliánovi tělesnou slabost, pro niž byl na rozdíl od starších bratrů neschopen těžké práce; ale nenáviděl jeho čtenářskou vášeň; sám číst neuměl.

Několikrát na Juliána marně volal. Že mladík neslyšel otcův strašný hlas, byla více vinna kniha, do níž byl zahloubán, než lomoz pily. Sorel přes své stáří vyskočil mrštně na kmen, který se přisunoval k pile, a odtud na příčný trám, na němž spočívala střecha. Prudkou ranou vyrazil Juliánovi knihu z rukou a ta spadla do potoka;

druhou, stejně prudkou ranou do hlavy pozbyl Julián rovnováhu. Byl by spadl dvanáct nebo patnáct stop hluboko mezi otáčející se kladky pily a ty by ho byly rozdrtily, kdyby ho otec nebyl levou rukou v pádu zadržel.

„Tak ty budeš, lenochu, stále číst ty proklaté knihy, když máš dávat pozor na pilu? Čti si je, pro mne za mne, večer, když chodíš marnit čas k farářům!“

Ačkoliv byl Julián silnou ranou omráčen a celý krvácel, zaujal obvyklé místo u pily. Měl slzy v očích, ani ne tak z tělesné bolesti jako nad ztrátou knihy, kterou tak miloval.

„Pojď dolů, hovado, chci s tebou mluvit!“ Pro lomoz stroje Julián opět rozkaz neslyšel. Poněvadž otec již slezl a nechtělo se mu znovu vylézat na stroj, došel si pro dlouhé bidlo na srážení ořechů a uhodil jím syna do ramene. Sotva byl Julián dole, strkal ho starý Sorel surově před sebou k domu. „Bůh ví, co se mnou chce dělat!“ pomyslí si mladík. Cestou pohlédl smutně do potoka, kam spadla jeho kniha. Byla to kniha, kterou měl ze všech nejraději: *Paměti ze Svaté Heleny*.

Tváře měl zardělý a hleděl k zemi. Byl to osmnáctiletý až devatenáctiletý mladíček, na pohled slabý, nepravidelných, ale jemných rysů a orlího nosu. Velké černé oči, v nichž se ve chvílích klidu zračila hloubavost a temperament, byly v tom okamžiku oživeny výrazem nejdivočejší nenávisti. Pod tmavě kaštanovými, velmi hluboko rostoucími vlasy se jeho čelo zdálo nízké a tvář dostávala ve chvílích hněvu zlý výraz. Mezi nesčetnými podobami lidské fyziognomie není snad žádná, která by se vyznačovala nápadnější zvláštností. Jeho štíhlá, urostlá postava jevila více pružnosti než síly. Již v nejútlejším mládí neobyčejně zamyšlený vzhled a velká bledost přivedly otce na myšlenku, že hoch nebude dlouho živ, nebo zůstane-li naživu, že bude rodině na obtíž. Protože jím doma všichni pohrdali, nenáviděl také on své bratry i otce; když si v neděli hoši na náměstí hráli, býval stále bit.

Teprve asi před rokem mu počala jeho hezká tvář získávat sympatie mezi dívkami. Protože Juliána pro jeho slabost všichni přehlí-

želi, vášnivě přilnul ke starému štábnímu lékaři, který se kdysi od-
vážil před starostou hájit platany.

Lékař vykoupil někdy syna na celý den u otce Sorela a vyučoval
ho latině a dějepisu, totiž tomu, co znal z dějepisu o tažení do Itálie
z roku 1796. Umíraje odkázal mu kříž Čestné legie, úspory ze své
penze a asi čtyřicet svazků knih. Nejdrahocennější z nich sletěla
právě do *obecního potoka*, jehož tok byl změněn zásahem pana sta-
rosty.

Sotva vešel Julián do domu, ucítil na rameně pádnou ruku otco-
vu; zachvěl se, protože čekal, že bude bit.

„Řekni mi pravdu,“ křičel mu do uší tvrdý hlas starého sedláka.
Otec jím točil jako dětská ruka olověným vojáčkem. Juliánovy velké
černé oči, plné slz, se octly proti malým, šedým a zlým očím starého
tesaře, který vypadal, jako by chtěl číst až na dně synovy duše.

5. Vyjednávání

Váháním zachránil stát.

— ENNIUS

„Řekni mi pravdu, jestli to dovedeš, ty učený všiváku; odkud znáš paní de Rênal; kdy jsi s ní mluvil?“

„Nemluvil jsem s ní nikdy,“ odpověděl Julián, „viděl jsem tu paní jenom v kostele.“

„Ale díval ses na ni, ty drzý sprostáku?“

„Nikdy! Víte, že v kostele vidím jen Boha,“ dodal Julián pokrytecky. Doufal, že se tak vyhne dalším políčkům.

„No, něco v tom přece je,“ odpověděl prohnaný sedlák a odmlčel se na okamžik, „ale z tebe nic nevytáhnu, prokletý pokrytče. Brzy se tě bohudík zbavím, a to pile jen prospěje. Naklonil sis pana faráře nebo někoho jiného a ten ti opatřil pěkné místo. Vezmi svých pět švestek, zavedu tě k panu de Rênal, kde budeš vychovatelem.“

„Co za to dostanu?“

„Stravu, šatstvo a plat tři sta franků.“

„Nechci být sluhou.“

„Troubo, kdo ti říká, že budeš sluhou, což bych chtěl, aby můj syn byl sluhou?“

„Ale s kým budu sedět u stolu?“

Tato otázka starého Sorela zmátla; cítil, že by mohl říci něco neopatrného, kdyby mluvil dále: rozzlobil se na Juliána a zahrnul ho nadávkami. Křičel, že si příliš vybírá, a odešel se poradit s ostatními syny.

Brzy poté je Julián viděl, jak se opření o sekyry radí. Pozoroval je dlouho, ale když viděl, že nic neuhodne, šel si sednout na druhou stranu za pilu, aby byl bezpečěn proti dalšímu přepadení. Chtěl přemýšlet o neočekávané zprávě, která změnila jeho osud; ale cítil,

že není schopen rozumně přemýšlet; obraznost mu stále přiváděla na mysl jenom to, co uvidí v krásném domě pana de Rênal.

„Musím se raději toho všeho zříci,“ řekl si, „než se tak snížít, že bych jedl se služebnictvem. Otec mě bude chtít k tomu donutit; raději umřu. Mám ušetřeno patnáct franků a osm sou; dnes v noci uteču; za dva dny se dostanu postranními cestami, kde se nemusím bát četníků, do Besançonu; tam se dám na vojnu, a bude-li třeba, odejdu do Švýcar. Ale pak bude ovšem po mé kariéře, po mé tížádosti a po krásném kněžském stavu, který otvírá cestu ke všemu.“

Odpor, který Julián cítil při myšlence, že by musel jíst se služebnictvem, mu nebyl vrozen. Aby si dopomohl ke štěstí, byl by snesl mnohem trapnější věci. Ten odpor pocházel z Rousseauových *Zpovědí*. Jeho obraznost čerpala své představy o světě z této jediné knihy. Sběrka úředních zpráv velké armády a *Paměti ze Svaté Heleny* doplňovaly jeho bibli. Za ty tři knihy by se byl dal zabít. Jiným nedůvěřoval. Podle výroku starého štábního lékaře byly všechny ostatní knihy na světě snůškou lži a byly napsány tížádostivými blázný.

K Juliánově vášnivé duši se družila podivuhodná paměť, jakou často mívají hloupí lidé. Aby si naklonil starého faráře Chélana, na němž závisel jeho budoucí osud, naučil se z paměti Novému zákonu v latinském znění; uměl také knihu de Maistrovu *O papeži* a věřil stejně málo jedné jako druhé.

Sorel a jeho syn, jako by se byli domluvili, vyhnuli se onoho dne dalšímu rozhovoru. K večeru šel Julián k faráři do hodiny náboženství, ale nepokládal za rozumné mu něco říci o podivném návrhu, který byl učiněn jeho otci. „Může to být léčka,“ řekl si, „musím dělat, jako bych na to zapomněl.“

Druhého dne časně ráno dal pan de Rênal zavolat starého Sorela; ten na sebe nechal nejdříve hodinu nebo dvě čekat, a když konečně přišel, již ve dveřích spustil na sto omluv promíšených stejným počtem poklon. Po různých námitkách Sorel vyrozuměl, že jeho syn bude jíst s pánem a paní domu a ve dnech, kdy budou mít hosty, sám s dětmi ve zvláštním pokoji. Čím více pozoroval, že pan starosta má naspěch, tím větší dělal okolky, a protože byl ještě stále plný

nedůvěry a údivu, požádal, aby mu byl ukázán pokoj, kde bude jeho syn spát. Byla to velká místnost s velmi slušným nábytkem, ale již do ní přenášeli lůžka tří dětí.

Při té příležitosti dostal starý sedlák nový nápad; požádal hned důrazně, aby mu ukázali oblek, který dají synovi. Pan de Rênal otevřel psací stůl a vytáhl sto franků.

„S těmito penězi půjde váš syn ke krejčímu, panu Durandovi, a vybere si černý oblek.“

„Ale zůstane mu ten oblek, i když ho vezmu od vás?“ otázal se sedlák, který pojednou zapomněl na své uctivé způsoby.

„Ovšem.“

„Nu, dobře!“ řekl Sorel pomalu, „zbývá nám tedy dohodnout se již jen o jedné věci; kolik mu chcete dávat.“

„Jakkak!“ zvolal pan de Rênal rozhorleně, „dohodli jsme se už včera; dám tři sta franků; myslím, že je to mnoho, snad příliš mnoho.“

„To byla vaše nabídka, nepopírám to,“ řekl starý Sorel ještě pomaleji; ale s geniální drzostí, jíž se podiví jenom ti, kdo neznají francheomtěstské sedláky, dodal, pohlédnuv upřeně na pana de Rênal: „*Jiní platí lépe.*“

Na starostově tváři se při těch slovech projevil rozčilení. Ale vzpamatoval se a po důkladném dohadování, které trvalo přes dvě hodiny, za nichž nebylo proneseno ani jedno nepromyšlené slovo, zvítězila prohnalost sedlákovy nad prohnalostí boháče, u něhož zchytralost není životní podmínkou. Byly stanoveny všechny body, které měly upravit novou Juliánovu existenci; nejenže byl plat určen na čtyři sta franků, ale měl být dokonce vyplácen napřed, prvního každého měsíce.

„Dobře, budu mu dávat do ruky pětatřicet franků,“ pravil pan de Rênal.

„Aby byla částka okrouhlá, tak bohatý a štědrý muž, jako je náš pan starosta,“ pravil sedlák úlisně, „jistě přistoupí na šestatřicet franků?“¹

¹ V mincích po 6 francích.

„Budiž,“ řekl pan de Rênal, „ale při tom již zůstane.“

Tón jeho řeči byl zlostí tentokrát velmi rozhodný. Sedlák viděl, že dále jít nesmí. Nyní kladl podmínky pan de Rênal. Nechtěl rozhodně těch šestatřicet franků za první měsíc odevzdat starému Sorelovi, který se přičiňoval, aby je dostal za syna. Pan de Rênal si vzpomněl, že bude muset ženě vyprávět, jak si v celém vyjednávání vedl.

„Vraťte mně těch sto franků, které jsem vám dal,“ pravil mrzutě. „Pan Durand je mi něco dlužen. Půjdu s vaším synem k němu a vyberu mu oblek sám.“

Po tomto rázném vystoupení se Sorel moudře vrátil ke zdvořilostem; trvaly mu dobré čtvrt hodiny. Když konečně viděl, že už rozhodně nemůže nic získat, odešel. Jeho poslední poklona končila slovy:

„Pošlu syna ihned do zámku.“

Tak nazývali starostovi úředníci jeho dům, když mu chtěli polichotit.

Když se Sorel vrátil na pilu, hledal syna marně. Julián se obával, že by se mohlo něco zlého přihodit, a proto o půlnoci odešel. Chtěl na bezpečném místě ukrýt knihy i kříž Čestné legie. Zanesl vše svému příteli, mladému obchodníkovi s dřívím jménem Fouqué, který byděl v horách nad městem Verrières.

Když se vrátil, křičel na něho otec: „Bůh ví, proklatý lenochu, budeš-li kdy mít dost cti v těle, abys mi vrátil peníze za stravu, které do tebe už tolik let skládám! Seber si hadry a jdi k panu starostovi.“

Julián se divil, že není bit, a pospíšil si s odchodem. Ale sotvaže byl z otcova dohledu, zvolnil krok. Napadlo mu, že by neškodilo, kdyby se z pokrytectví cestou zastavil v kostele.

Divíte se tomu? Bylo třeba dlouhého vývoje, než mladý sedlák dospěl k tomu, aby užil tak hrozného slova.

Jako malý hoch viděl kdysi Julián dragouny od šestého pluku v dlouhých bílých pláštích, s dlouhými černými žíněnými chocholy na přilbách, kteří se vraceli z Itálie; viděl, jak si uvazují koně k mřížím u okna otcovského domu; a tehdy počal blouznit o stavu vojenském. Později naslouchal nadšeně vyprávění starého štábního

lékaře o bitvách na mostě u Lodi, u Arcole a Rivoli. Všiml si, s jakým zanícením stařec pohlížel na svůj kříž.

Ale když bylo Juliánovi čtrnáct let, počali ve Verrières stavět kostel, na tak malé město přímo velkolepý. Obdivoval zvláště čtyři mramorové sloupy; prosluly v kraji tím, že vyvolaly smrtelnou nenávist mezi smírčím soudcem a mladým vikářem poslaným z Besançonu, který byl pokládán za vyzvědače kongregace. Smírčí soudce by byl, jak se aspoň všeobecně mysliło, málem přišel o místo. Což se neodvážil příti s knězem, který skoro každých čtrnáct dní jezdil do Besançonu, prý k Jeho Milosti panu biskupovi?

Poté vydal smírčí soudce, otec četné rodiny, několik rozsudků, jež se zdály nespravedlivé. Všechny byly vyneseny proti obyvatelům, kteří odebírali *Constitutionnel*. Správná strana slavila vítězství. Běželo tu sice zpravidla jen o tři až pět franků, ale jednu z těch pokut musel platit výrobce cvočků, Juliánův kmotr. Rozhořčen křičel: „Jak se vše změnilo! Je to neuvěřitelné, vždyť po dvacet let byl smírčí soudce pokládán za poctivého člověka!“ To již byl štábní lékař, Juliánův přítel, mrtev.

Julián najednou přestal mluvit o Napoleonovi; prohlásil, že se chce stát knězem, a bylo ho v otcově pile stále vidět, jak se učí nazpaměť bibli, kterou mu farář půjčil. Překvapen jeho pokroky, trávil s ním dobrý stařec celé večery; vyučoval ho náboženství. Julián před ním projevoval jenom zbožné city. Kdo by byl tušil, že v té dívčí bledoučké tváři se tají nezvratné rozhodnutí dát tisíckrát v sázku život, jen aby se domohl úspěchu?

Úspěch – to pro Juliána znamenalo především dostat se z Verrières; své rodné město nenáviděl. Vše, co tam viděl, sráželo jeho rozlet.

Od dětství míval okamžiky, v nichž si dělal přemrštěné plány. S rozkoší snil, jak bude jednoho dne představen hezkým Pařížankám a jak na sebe obrátí jejich pozornost nějakým skvělým činem. Proč by ho jedna z nich nemohla milovat, jako byl kdysi chudý Bonaparte milován čarokrásnou paní de Beauharnais? Již po mnoho let neminula snad jediná hodina Juliánova života, v níž by si nebyl

říkal, že Bonaparte, neznámý a chudý poručík, se jen svou šavlí zmocnil světa. Tato myšlenka ho utěšovala v jeho domněle velkých strastech, a měl-li radost, zvyšovala ji.

Stavba kostela a rozsudky smírčího soudce ho osvětily; nápad, který dostal, ho na několik neděl téměř posedl a konečně se ho zmocnil se vši silou nové myšlenky, o níž se vášnivá duše domnívá, že je jejím objevem.

„Když se jméno Bonapartovo stalo proslulým, žila Francie ve strachu před napadením; vojenské ctnosti byly nutné a byly v módě. Dnes jsou čtyřicetiletí kněží, kteří mají sto tisíc franků příjmů, to je třikrát tolik, než měli proslulí Napoleonovi generálové. Kněží potřebují pomocníky. Hleďme, jak se ten smírčí soudce, dosud takový rozumný a poctivý starý muž, zneuctil ze strachu, aby nevzbudil nelibost mladého třicetiletého vikáře! Musím se stát knězem.“

Stal se opět zbožným. Ale jednou, po dvou letech studia teologie, se prozradil náhlým propuknutím nadšení, které stravovalo jeho duši. U pana Chélana při kněžském obědě, k němuž ho dobrý farář uvedl jako zázračného žáka, se mu stalo, že blouznivě chválil Napoleona. Za trest si pak uvázal pravou paži k tělu a předstíral, že si ji při válení jedlového kmene vyvrtl; nosil ji v té nepohodlné poloze dva měsíce. Po tomto tělesném trestu si odpustil. Takový byl ten zdánlivě slabý devatenáctiletý mladík, jemuž by byl člověk hádal nejvýše sedmnáct let, když vešel s ranečkem pod paží do nádherného kostela verrièreského.

Kostel byl temný a opuštěný. Poněvadž byl právě nějaký svátek, byla všechna kostelní okna zastřena tmavočervenou látkou. Sluneční paprsky jí procházely a v kostele byla vznešená a posvátná záře. Julián se zachvěl. Byl v kostele sám a usedl do nejkrásnější lavice. Byl na ní znak rodiny pana de Rênal.

Na klekátku zpozoroval kus potištěného papíru, který zde ležel tak, jako by byl vystaven ke čtení. Pohlédl na něj a četl:

Podrobnosti o popravě a posledních okamžicích Ludvíka Jenrela, popraveného v Besançonu dne...

Ostatek papíru byl utržen. Na zadní straně byla první dvě slova jednoho řádku: *První krok...*

„Kdo asi sem ten papír položil?“ pomyslí si Julián. „Ubožák,“ dodal s povzdechem, „jeho jméno končí touž slabikou jako moje...“ a zmačkal papír.

Když vycházel, zdálo se mu, že vidí u kroupenky krev. Byla to rozlitá svěcená voda, kterou odraz červených záclon zastírajících okna zbarvil do krvava.

Julián se za svou tajnou bázeň zastyděl.

„Copak jsem zbabělec?“ řekl si. „Do zbraně!“

Tento povel, který tak často ve svých válečných vzpomínkách opakoval štábní lékař, byl pro Juliána symbolem hrdinství. Vzpchopil se a rychle krácel k domu pana de Rênal.

Přes všechna dobrá předsevzetí se ho zmocnila při pohledu na dům nepřekonatelná nesmělost. Železná mříž byla otevřena a zdála se mu nádherná. Musel jí projít.

Julián nebyl jediný, koho zneklidňoval jeho příchod do domu. Velmi jemná a plachá paní de Rênal byla znepokojena pomyšlením na toho cizího člověka, kterého jeho povolání mělo nyní stavět mezi ni a děti. Byla zvyklá spát se svými hochy v jednom pokoji. Plakala, když ráno viděla, jak přenášejí jejich postýlky do pokoje určeného pro vychovatele. Marně žádala muže, aby jí alespoň postel nejmladšího, Stanislava Xavera, nechali v její ložnici.

Ženská citlivost byla u paní de Rênal příliš vyvinuta. Vytvořila si o příštím vychovateli nepřijemnou představu hrubého a neupraveného tvora, který má plísnit děti jenom proto, že zná latinu, barský jazyk, pro něž její synové budou biti.

6. Nuda

Nevím již ani, co jsem a co dělám.

— MOZART (FIGARO)

Svižně a s půvabem, který jí byl vlastní, když se cítila jista před pohledy mužů, vycházela paní de Rênal skleněnými dveřmi salónu, vedoucími do zahrady. U vrat spatřila mladého venkovana, který jí připadal skoro ještě jako dítě; byl velmi bledý a uplakaný. Měl na sobě čistou bílou košili a pod paží velmi čistou fialovou vlněnou kazajku.

Pleť toho venkovského mladíka byla tak bílá, jeho oči byly tak něžné, že poněkud romantická paní de Rênal zprvu myslela, že by to mohla být přestrojená dívka, která přichází s nějakou prosbou k panu starostovi. Pocítila soustrast s tím ubohým chlapcem, který zůstal stát u vrat a neodvažoval se patrně pozdvihnout ruku až ke zvonku. Paní de Rênal šla k němu a zapomněla na chvíli na hořký žal, který v ní vzbuzovalo pomyšlení, že děti dostanou vychovatele. Julián obrácen k vratům nepozoroval, že se k němu blíží. Zachvěl se, když uslyšel vedle sebe tichý hlas:

„Co zde chcete, milé dítě?“ Julián se rychle obrátil. Byl tak překvapen laskavým pohledem paní de Rênal, že zapomněl trochu na svoji nesmělost. Brzy z údivu nad krásou paní de Rênal zapomněl na vše, i na to, proč přichází. Paní de Rênal otázku opakovala.

„Mám se zde stát vychovatelem,“ vypravil konečně ze sebe a rychle si utíral slzy, za něž se styděl.

Paní de Rênal se zarazila. Dívali se na sebe velmi zblízka. Julián se dosud nesetkal s tak dobře oblečenou ženou, a zvláště ne se ženou s tak jemnou pleť, která by s ním mluvila tak laskavě. Paní de Rênal se dívala na velké slzy, které utkvěly hochovi na tvářích zprvu tak bledých a nyní zrudovělých. Náhle se dala vesele a rozpustile do smíchu jako mladá dívka, posmívala se sama sobě a nemohla se

vzpamatovat ze svého štěstí. Tak tedy vypadá vychovatel, jehož si představovala jako špinavého a neupraveného kněze, který bude hubovat a bít její děti!

„Jakže, pane,“ pravila konečně, „vy umíte latinsky?“ Oslovení „pane“ Juliána tak překvapilo, že se na okamžik zamyslel.

„Ano, milostivá paní,“ pravil nesměle.

Paní de Rênal byla tak šťastná, že se Juliána odvážila zeptat:

„Nebudete ty ubohé děti příliš hubovat, že ne?“

„Já a hubovat je,“ pravil Julián udiven, „a proč?“

„Vid'te, pane,“ dodala po krátkém mlčení, a pohnutí, které její hlas prozrazoval, každým okamžikem vzrůstalo, „budete na ně hodný, slibujete mi to?“

Slyšel, jak ho nastrojená dáma znovu docela vážně oslovuje „pane“. To bylo nad všechno Juliánovo očekávání; i ve vzdušných zámčích jeho mládí s ním vznešené dámy ráčily mluvit jenom tehdy, měl-li na sobě krásnou uniformu. Paní de Rênal byla zase velmi překvapena krásnou Juliánovou pletí, jeho velkýma černýma očima a hezkými vlasy, jež byly zvlněny více než jindy, poněvadž si právě před chvílí namočil hlavu do obecní studny, aby se osvěžil. Největší radost měla z toho, že se ten osudný vychovatel, jehož přísnosti a odporného zevnějšku se pro své děti tak obávala, podobá ostýchavé dívce. Pro mírumilovnou duši paní de Rênal byl kontrast mezi jejími obavami a mezi tím, co viděla, velkou událostí. Konečně se z překvapení vzpamatovala. Polekala se, že tak stojí u vrat domu s mladíkem, který nemá na sobě ani kabát a je tak blízko ní.

„Pojďte dovnitř, pane,“ pravila dosti rozpačitě. Ještě nikdy v životě nezanechal v paní de Rênal žádný příjemný zážitek tak hluboký dojem, ještě nikdy tak půvabný zjev nevystřídal tak znepokojující představy. Její hezké děti, o které tak pečovala, neupadnou tedy do rukou špinavému, ubručenému knězi. Když vešla do předsíně, obrátila se k Juliánovi, jdoucímu nesměle za ní. Údiv, který projevoval při pohledu na tak krásný dům, byl v očích paní de Rênal novým půvabem. Nemohla uvěřit svým zrakům; myslela si přece, že vychovatel musí mít černé šaty.

Zastavila se a tázala se znovu: „Umíte opravdu latinsky?“ Bála se hrozně, že to není pravda, tak šťastnou ji činila její víra.

Její otázka urazila Juliánovu pýchu a porušila kouzlo, v němž již čtvrt hodiny žil.

„Ano, milostivá paní,“ odpověděl jí a snažil se tvářit lhostejně, „umím latinsky tak dobře jako pan farář, ba někdy byl dokonce tak laskavý, že mi řekl, že umím latinsky lépe než on.“

Paní de Rênal viděla, že se Julián tváří zarputile; zastavil se dva kroky před ní. Přistoupila k němu a řekla mu docela tiše:

„Že nebudete v prvních dnech děti bít, i když nebudou umět úkoly?“

Při zvuku něžného a prosebného hlasu krásné ženy zapomněl Julián okamžitě, čím je povinen své pověsti latiníka. Tvář paní de Rênal byla docela blízko jeho tváře, cítil vůni letních ženských šatů, a to bylo pro chudého venkovského mladíka něco překvapivě nového. Celý se zarděl, vzdychl a řekl selhávajícím hlasem:

„Nebojte se, milostivá paní, poslechnu vás ve všem.“

Teprve teď, když úzkost o děti byla úplně rozptýlena, uvědomila si paní de Rênal, že Julián je neobyčejně krásný. Jeho skoro žensky jemné rysy a rozpaky nepřipadaly nijak směšné ženě, která sama byla velmi plachá. Mužný výraz, který se obvyčejně pokládá za nezbytný pro mužskou krásu, byl by jí nahnal strach.

„Kolik je vám let?“ otázala se Juliána.

„Bude mi brzy devatenáct.“

„Mému nejstaršímu synu je jedenáct let,“ pokračovala docela uklidněná paní de Rênal, „mohl by být skoro vaším kamarádem, a přece ho budete učit. Kdysi ho chtěl otec bít, dítě stonalo skoro celý týden, a byla to jen docela slabá rána.“

„To já se měl jinak!“ pomyslí si Julián. „Ještě včera mě otec bil. Jak dobře je takovým boháčům!“

Paní de Rênal myslila, že již dovede postihnout i nejmenší odstíny toho, co se děje v Juliánově duši. Jeho smutek pokládala za plachost a chtěla mu dodat odvahy.

„Jak se jmenujete?“ otázala se ho něžným hlasem, jehož kouzlo dovedl Julián plně vycítit, ale nedovedl si je vysvětlit.

„Jmenuji se Julián Sorel, milostivá paní; jsem rozčilen, poněvadž vcházím poprvé v životě do cizího domu; proto potřebuji vaši ochranu, a proto mi musíte v prvních dnech mnoho věcí prominout. Nechodil jsem nikdy do školy, byl jsem příliš chudý, nemluvil jsem nikdy s nikým jiným než se svým příbuzným, štábním lékařem, a rytířem Čestné legie, a s panem farářem Chélanem. Dá vám o mně dobré zprávy. Bratři mě stále tloukli, nevěřte jim, budou-li o mně špatně mluvit; odpusťte mi mé chyby, milostivá paní, nebudu nikdy nic dělat se zlým úmyslem.“

Julián se za toho dlouhého hovoru uklidňoval, prohlížel si paní de Rênal. Vrozený půvab je velmi působivý, zejména jestliže osoba, která je jím obdařena, se jej nesnaží uplatňovat. Julián se velmi dobře vyznal v ženské kráse, ale byl by v té chvíli přísahal, že paní de Rênal není více než dvacet let. Ihned mu myslí bleskla odvážná myšlenka, aby jí políbil ruku. Pak se svého nápadu lekl, ale nakonec si pomyslí: „Byla by to ode mne zbabělost, kdybych neudělal něco, co mi může prospět a zmenšit pohrdání, jež ta krásná dáma asi cítí k ubohému nádeníkovi, který stěží unikl práci na pile.“ Snad byl Julián trochu povzbuzen vzpomínkou na to, že již asi půl roku slýchal v neděli, jak o něm některá děvčata říkají, že je hezký chlapec. Zatímco sváděl tento vnitřní boj, poučila ho paní de Rênal několika slovy, jak má zpočátku s dětmi zacházet. Duševní napětí, které Julián prožíval, způsobilo, že opět velmi zbledl; jenom s námahou ze sebe vypravil:

„Nikdy nebudu, milostivá paní, děti bít; přísahám to před Bohem.“

Při těchto slovech se odvážil chopit se ruky paní de Rênal a vznést ji ke rtům. Byla tím projevem překvapena, a když si to rozvážila, pociťovala to jako urážku. Poněvadž bylo velmi horko, měla paži pod šálou úplně nahou, a když Julián zvedal její ruku ke rtům, paže se jí úplně odkryla. Za nějakou chvíli se začala sama na sebe zlobit, protože se jí zdálo, že se urazila příliš pozdě.

Pan de Rênal je slyšel mluvit a vyšel z pracovny; týmž důstojným a otcovským tónem, jehož užíval, když uzavíral sňatky na radnici, řekl Juliánovi:

„Musím s vámi nutně mluvit, než vás děti uvidí.“

Pozval Juliána do pokoje a přizval svou ženu, která je chtěla nechat o samotě. Pan de Rênal zavřel dveře a důstojně se posadil.

„Pan farář mi řekl, že jste řádný člověk. Všichni se zde budou k vám uctivě chovat, budu-li spokojen, dopomohu vám později k nějakému stálému místěčku. Chci, abyste se už nestýkal ani s příbuznými, ani s přáteli, jejich způsoby se nehodí pro mé děti. Tu máte šestatřicet franků za první měsíc, ale žádám, abyste mi dal čestné slovo, že nedáte z těch peněz ani jediný sou otcí.“

Pan starosta se zlobil na starce, že na něho při vyjednávání vyžrál.

„Předně, *pane*, nařídil jsem totiž, aby vás zde všichni oslovovali, *pane'* – poznáte, jaká je to výhoda dostat se do vznešeného domu – předně, *pane*, by nebylo vhodné, aby vás děti viděly v kazajce. Viděly ho už služky?“ zeptal se pan de Rênal ženy.

„Ne, příteli,“ odpověděla zamyšleně.

„Tím lépe. Oblečte si toto,“ řekl překvapenému mladíkovi a podával mu vlastní kabát. „Teď pojďme do obchodu s látkami, k panu Durandovi.“

Když se pan de Rênal asi za hodinu vrátil s novým vychovatelem oblečeným v černých šatech, seděla jeho žena ještě na témž místě. Juliánova přítomnost ji uklidňovala, prohlížeje si ho zapomínala, že by z něho měla mít strach. Julián na ni nemyslel; přes všechnu nedůvěru k osudu a k lidem byla jeho duše v té chvíli duší dítěte. Zdálo se mu, že uplynula léta od té chvíle, kdy před třemi hodinami seděl chvějící se v kostele. Všiml si chladného chování paní de Rênal; pochopil, že se hněvá, poněvadž se odvážil políbit jí ruku. Ale pocit pýchy, který v něm vzbuzovaly šaty tak odlišné od těch, jež až dosud nosil, ho úplně vyváděl z rovnováhy; snažil se utajit svou radost, takže všechny jeho pohyby měly v sobě něco náhlého a ztřeštěného. Paní de Rênal ho udiveně pozorovala.

„Jen, pane, zachovejte vážnost,“ pravil mu pan de Rênal, „chcete-li, aby si vás děti a moji lidé vážili.“

„Pane starosto,“ odpověděl Julián, „necítím se ještě dobře v těch nových šatech; já, chudý venkovan, jsem nosil vždy jenom kazajky; půjdu, dovolíte-li, do svého pokoje.“

„Co soudíš o tom novém úlovku?“ otázal se pan de Rênal ženy.

Z nějaké skoro pudové pohnutky, kterou si jistě neuvědomila, zatajila paní de Rênal svému manželovi pravdu.

„Nejsem tím selským synkem tak okouzlena jako vy, vaše přívětivost ho povzbudí k drzosti a po několika týdnech ho budete nucen propustit.“

„Propustíme ho tedy, bude mě to stát nějakých sto franků, ale ve Verrières si zvyknou vidět u dětí pana de Rênal vychovatele. Toho účelu by nebylo dosaženo, kdybych Juliánovi ponechal oblek dělníka. Propustím-li ho, černé šaty, které jsem právě u krejčího pro něho objednal, si ovšem ponechám. Zůstanou mu jenom ty, které jsem mu koupil hotové a do nichž jsem ho oblekl.“

Hodina, kterou Julián strávil v pokoji, zdála se paní de Rênal krátká jako okamžik. Děti, jimž oznámili příchod nového vychovatele, zahrnovaly matku otázkami. Konečně se Julián objevil. Byl to docela jiný člověk. Říci, že vypadal důstojně, by nebyl správný výraz; byl přímo vtělená důstojnost. Představili ho dětem a způsob, jakým k nim promluvil, překvapil dokonce i pana de Rênal.

„Jsem tu, pánové,“ pravil k nim na konci svého proslovu, „abych vás učil latině. Víte, co to je, odříkávat z paměti nějaký úkol. Zde mám Písmo svaté,“ řekl a ukázal jim černě vázanou knihu. „Je to život našeho Pána Ježíše Krista, tedy část, která se nazývá Nový zákon. Dám vám z něho často odříkávat úkoly, nyní uložte vy mně, abych vám něco z paměti přednesl.“ Adolf, nejstarší z hochů, vzal knihu.

„Otevřete ji, kde chcete,“ opakoval Julián, „a řekněte mi začáteční slovo některého odstavce. Budu tak dlouho odříkávat z paměti svatou knihu, která předpisuje nám všem, jak máme žít, dokud mě nezastavíte.“

Adolf otevřel knihu, přečetl slovo a Julián odříkal celou stránku stejně snadno, jako by mluvil francouzsky. Pan de Rênal se vítězoslavně podíval na ženu. Když děti viděly údiv rodičů, dávaly také najevo překvapení. Julián mluvil dále latinsky. Ve dveřích salónu se objevil sluha. Zprvu zůstal stát nepohnutě, pak zmizel. Brzy se objevila u dveří komorná paní de Rênal a kuchařka; mezitím Adolf otevřel knihu už na osmi místech a Julián odříkával stránku po stránce stejně hbitě.

„Ach Bože, tak hezký mladý kněz,“ pravila docela nahlas kuchařka, hodné a velmi zbožné děvče.

Ješitnost pana de Rênal byla znepokojena; místo aby dále zkoušel vychovatele, hledal usilovně v paměti nějaká latinská slova; konečně si vzpomněl na verš z Horatia. Julián znal z celé latiny jenom bibli. Svraštil obočí a prohlásil:

„Svatý úrad, k němuž se připravuji, mi brání číst tak světského básníka.“

Pan de Rênal citoval ještě spoustu domnělých veršů z Horatia. Vyložil dětem, kdo to byl Horatius; ale děti, plné obdivu, nedávaly pozor na to, co povídá. Dávaly se na Juliána.

Protože sloužící stále ještě u dveří poslouchali, usoudil Julián, že udělá dobře, když zkoušku prodlouží.

„Nechť mi také Stanislav Xaver,“ pravil nejmladšímu z dětí, „označí nějaké místo ze svaté knihy.“

Malý Stanislav, plný pýchy, přečetl jakž takž první slovo odstavce a Julián odříkal celou stránku. Aby triumf pana de Rênal byl dokonalý, zatímco Julián odříkával, vstoupili do pokoje pan Valenod, majitel krásných normanských koní, a pan Charcot de Maugiron, okresní podprefekt. Po tomto výstupu byl titul „pan“ Juliánovi obecně přiznán; dokonce ani ze služebnictva se nikdo neodvážil mu říci jinak.

Večer se přihrnuli všichni známí pana de Rênal, aby se podívali na ten zázrak. Julián odpovídal všem se zasmušilou tváří a tím si získal patřičnou úctu. Jeho sláva se roznesla po městě tak rychle, že

už po několika dnech mu pan de Rênal z obavy, aby mu ho někdo neodloudil, navrhl, aby podepsal smlouvu na dvě léta.

„Ne, pane starosto,“ odpověděl Julián chladně, „budete-li mě chtít propustit, budu muset odejít. Smlouva, která mne váže, kdežto vás nezavazuje k ničemu, není rovnoprávná, nepřístupuji na ni...“

Julián se uměl tak dobře chovat, že ani ne za měsíc po jeho příchodu do domu si ho vážil už i pan de Rênal. Protože farář se hněval s panem de Rênal i s panem Valenodem, nemohl nikdo prozradit dřívější Juliánův vášnivý obdiv pro Napoleona; nyní o něm mluvil jenom s hrůzou.

7.

Spříznění volbou

Umějí se dotknout srdce jen urážkou.

— JEDEN Z MODERNÍCH

Děti ho zbožňovaly; on je vůbec neměl rád; byl v myšlenkách docela jinde. Ať dělaly ty opičky cokoliv, nepozbýval nikdy trpělivosti. Ačkoliv byl chladný, spravedlivý a lhostejný, byl přece milován, poněvadž jeho příchod jaksi zapudil z domu nudu. Byl dobrým vychovatelem. Ale pociťoval jenom nenávist k takzvané dobré společnosti, u jejíhož stolu, či vlastně na konci jejíhož stolu sedával. To snad vysvětluje jeho nenávist a odpor. Zúčastnil se také několika okázalých hostin a dovedl při nich jenom stěží utajit svou nenávist ke všemu, co ho obklopovalo. Kdysi, bylo to o svátku svatého Ludvíka, když pan Valenod hrál u pana de Rênal v kostky, byl by se málem prozradil; utekl do zahrady předstíraje, že se chce podívat na děti. „Jaké vychvalování poctivosti!“ zvolal, „jako by to byla jediná lidská ctnost; a přece jaké úcty a hluboké vážnosti požívá Valenod, o němž je známo, že od té doby, co spravuje jmění chudých, zdvojnásobil nebo ztrojnásobil své vlastní jmění! Vsadil bych se, že vydělává i na penězích určených pro nalezence, pro ty chudáky, jejichž bída je ještě posvátnější než bída ostatních lidí! Ty obludy! Ty obludy! Já jsem vlastně také jakýsi nalezenec, protože mě otec i bratři, celá rodina nenávidí.“

Několik dní před svátkem svatého Ludvíka procházel se Julián sám, pohroužený v breviář, nad Cestou věrnosti v lesíku zvaném Belvedere a marně se snažil vyhnout svým dvěma bratrům, které viděl z dálky přicházet po osamělé stezce. Jeho krásné černé šaty, jeho nápadně čisté vzezření a zřejmé opovržení, jež k nim choval, vzbudilo v těch surových dělnících takovou závist, že ho ztloukli a nechali v bezvědomí celého zakrváceného ležet na cestě. Paní de

Rênal, procházející se s panem Valenodem a s podprefektem, přišla náhodou do lesíka. Když viděla Juliána ležet na zemi, myslela, že je mrtev. Polekala se tak, že vzbudila v panu Valenodovi žárlivost.

Jeho obavy byly předčasné. Juliánovi se sice paní de Rênal velmi líbila, ale nenáviděl ji právě pro její krásu. To bylo první úskalí, na němž by bylo málem ztroskotalo jeho štěstí. Mluvil s ní co možná nejméně, aby zapomněl na zánícení, které ho prvního dne přimělo k tomu, že jí políbil ruku.

Elisa, komorná paní de Rênal, se ovšem do mladého vychovatele zamilovala; svěřovala se s tím často paní de Rênal. Láska slečny Elisy vynesla Juliánovi nepřátelství jednoho ze sluhů. Zaslechl jednou, jak ten člověk říká Elise: „Nechcete se mnou mluvit od té doby, co přišel do domu ten usmolený kantor.“ Julián takovou nadávku nezaslouhoval; ale veden pudem hezkého chlapce, zdvojnásobil péči o svůj zevnějšek. Také nenávisť pana Valenoda se zdvojnásobila. Řekl veřejně, že se taková koketnost pro mladého kněze nehodí. Julián se oblékal opravdu jako kněz až na to, že nenosil sutanu.

Paní de Rênal si všimla, že Julián mluví častěji než dříve se slečnou Elisou; dověděla se, že příčinou těch rozmluv je jeho nuzná garderoba. Měl tak málo prádla, že je musel velmi často dávat prát z domu. Pro ty drobné úsluhy mu byla Elisa užitečná. Paní de Rênal netušila, že je Julián tak chudobný, a byla tím dojata. Ráda by mu byla něco podarovala, ale neodvážila se; tyto vnitřní rozpory byl první trapný pocit, který jí Julián způsobil. Až dosud bylo pro ni Juliánovo jméno souznačné s pocitem čisté a docela duchovní radosti. Trpíc pomyšlením na Juliánovu chudobu, promluvila paní de Rênal se svým mužem a požádala ho, aby mu daroval nějaké prádlo.

„To jsou hlouposti,“ odpověděl, „nač bychom dávali něco člověku, s nímž jsme úplně spokojeni, a který nám dobře slouží? Jenom tehdy, kdybychom s ním nebyli spokojeni, bylo by třeba jeho horlivost povzbudit.“

Takový způsob usuzování pokládala paní de Rênal za něco nedůstojného. Před Juliánovým příchodem by jí to ani nebylo napadlo. Kdykoli si prohlížela svrchovaně čistý a přitom tak prostý zevnějšek

mladého kněze, říkala si: „Jak to jenom může ten ubohý hoch dokázat?“

Ponenáhlu v ní všechny Juliánovy nedostatky počínaly místo pohoršení budit soucit.

Paní de Rênal byla jedna z těch maloměstských žen, které může člověk velmi snadno v prvních čtrnácti dnech známosti s nimi pokládat za omezené. Neměla životní zkušenosti a necítila potřebu mnoho mluvit. Byla obdařena citlivou a hrdou duší a podvědomá touha po štěstí, vrozená všem tvorům, byla příčinou toho, že se většinou nestarala o jednání hrubých lidí, mezi něž ji uvrhla náhoda.

Byla by vynikla vrozeným nadáním a bystrostí, kdyby se jí bylo dostalo sebemenšího vzdělání; ale jakožto bohatá dědička byla vychována u jeptišek, vášnivých ctitelek *Srdce Ježíšova*, které divoce nenáviděly každého, kdo byl nepřítelem jezuitů. Paní de Rênal měla však dosti zdravého rozumu, aby zapomněla brzy na všechny nesmysly, jimž se naučila v klášteře; ale ničím to nenahradila, takže vlastně nic nevěděla. Předčasné pochlebování, jímž byla zahrnována, poněvadž byla dědičkou velkého jmění, a silná náklonnost k vášnivě zbožnosti ji přiměly k tomu, že žila úplně uzavřená do sebe. Protože se zdánlivě zřekla vlastní vůle a podvolovala se cele svému muži, uváděli ji manželé verrièreští, k nemalé pýše pana de Rênal, svým ženám za příklad. Ve skutečnosti však její chování vyplývalo z vrozené hrdosti. Mnohá princezna proslulá pýchou věnuje nekonečně více pozornosti všemu, co dělá šlechta kolem ní, než tato žena, tak něžná a skromná na pohled, věnovala tomu, co mluvil anebo dělal její muž. Až do Juliánova příchodu pečovala pouze o děti. Jejich drobné nemoci, jejich bolesti, jejich drobné radosti zaměstnávaly cele její citlivou duši, která v celém životě zbožňovala dosud jedině Boha za svého pobytu v klášteře *Srdce Ježíšova* v Besançonu.

Záchvat horečky některého z jejích hochů ji přiváděl skoro do téhož stavu, jako kdyby bylo dítě zemřelo; ale nesnížila se k tomu, aby se s tím někomu svěřila. V prvních letech manželství, kdy cítila ještě potřebu sdílnosti, svěřovala se s takovými starostmi svému muži,

ale ten je vždy přijímal s výbuchem hrubého smíchu, pokrčením ramenou a k tomu s nějakým triviálním naučením o ženské bláznivosti. Takové žerty, obzvláště když se týkaly nemoci dětí, vrážely paní de Rênal dýku do srdce. Toho se jí dostávalo později místo horlivého a sladkého pochlebování jezuitského kláštera, v němž strávila mládí. Byla vychovávána bolestí. Byla příliš hrdá, aby se svěřila se svým trápením třeba i jen své přítelkyni paní Dervillové, a domnívala se, že všichni muži jsou jako její manžel nebo pan Valenod a podprefekt Charcot de Maugiron. Hrubost a nejsurovější necitelnost ke všemu, co se netýkalo peněz, povýšení anebo vyznamenání, slepá nenávisť ke každému projevu, který jim nebyl po chuti, byly podle jejího názoru u mužů něčím tak přirozeným jako nosit boty a plstěný klobouk.

Ani po dlouhých letech si paní de Rênal ještě nezvykla na ty lovce peněz, mezi nimiž musela žít.

Proto na ni učinil selský mladík Julián tak hluboký dojem.

V sympatii té ušlechtilé a hrdé duše našla tiché potěšení, plné svůdného kouzla novosti. Paní de Rênal mu brzy prominula jeho naprostou nevzdělanost, ba byla pro ni dalším půvabem, i jeho neotesané způsoby, které se jí podařilo napravovat. Zjistila, že stojí za to ho poslouchat, i když mluví o nejvšednějších věcech, například o ubohém psíku, jak ho, když běžel přes cestu, přejel ujíždějící povoz. Její muž by se byl surově smál, kdyby byl něco podobného uviděl, kdežto Juliánovo krásné a jemně klenuté obočí se svrátilo bolestí. Ponenáhlu přicházela k názoru, že velkomyslnost, ušlechtilou duši a lidskost lze najít jen u toho mladého kněze. Pocítila k Juliánovi náklonnost, a dokonce i obdiv, jež tyto ctnosti probouzejí ve šlechetných duších.

V Paříži by se byly Juliánovy vztahy k paní de Rênal vyvinuly velmi rychle a prostě; ale v Paříži je láska dcerou románů. Mladý vychovatel a jeho plachá paní by byli ve třech nebo čtyřech románech, ba i v popěvcích divadla Gymnase našli objasnění svého vztahu. Romány by jim naznačily úlohu, kterou mají hrát, ukázaly vzor, který mají napodobit; a dříve nebo později byla by marnivost přimě-

la Juliána, aby tento vzor, třeba i bez požitku, nebo dokonce nerad následoval.

V malém městě aveyronském nebo pyrenejském by vlivem žhavého podnebí byla měla sebenepatrnější příhoda rozhodující vliv. Pod naším pochmurnějším nebem chudý mladík, který je ctižádostivý pouze proto, poněvadž jeho jemné srdce touží po vybraných požitcích, přístupných jen za peníze, stýká se denně s třicetiletou, skutečně počestnou ženou, která se stará o své děti a nebere si příklad z románů. Na venkově se děje vše pomalu, všechno se vyvíjí ponenáhlu; je tu více přirozenosti.

Často byla paní de Rênal při pomyšlení na chudobu mladého vychovatele dojata až k slzám. Jednoho dne ji Julián překvapil, právě když plakala.

„Přihodilo se vám něco, milostivá paní?“

„Ne, milý příteli,“ odpověděla mu, „zavolejte děti, půjdeme na procházku.“

Zavěsila se do něho a opřela se o jeho rámě způsobem, který Juliána překvapil. Bylo to poprvé, co ho nazvala přítelem.

Ke konci procházky upozoroval Julián, že se nápadně začervenala. Zvolnila krok.

„Slyšel jste asi,“ pravila nedívajíc se na něho, „že jsem jedinou dědičkou velmi bohaté tety z Besançonu. Zahrnuje mě dary... Moji synové dělají skutečně podivuhodné... pokroky... a proto bych vás prosila, abyste přijal malý dárek jako známku mé vděčnosti. Jde pouze o několik louisdorů, abyste si mohl opatřit prádlo. Ale...“ dodala, ještě více se červenajíc, a odmlčela se.

„Prosím, milostivá paní?“ počal Julián.

„Ale můj muž,“ pokračovala se sklopenou hlavou, „o tom nemusí vědět.“

„Jsem chudý, milostivá paní, ale nejsem podlý,“ odpověděl Julián. Zastavil se, oči mu plály hněvem a vztyčil se v celé své výši. „A o tom jste dosti neuvažovala. Byl bych méně než lokaj, kdybych chtěl panu de Rênal zatajit nějaké peníze, které bych dostal.“

Paní de Rênal byla zdrcena.

„Pan starosta,“ pokračoval Julián, „mi dal pětkrát po šestatřiceti francích od té doby, co jsem v tomto domě; mohu svou knihu vydání ukázat panu de Rênal a komukoliv; třeba i panu Valenodovi, který mě nenávidí.“

Po této odpovědi zůstala paní de Rênal bledá a chvěla se; procházka se skončila, aniž koho z nich napadlo něco vhodného, jak rozmluvu opět navázat. Láska k paní de Rênal se stávala pyšnému srdci Juliánovu čím dále tím více nemožnou; ona sama k němu cítila úctu, obdivovala ho; pokáral ji. Pod záminkou, že musí napravit pokoření, které mu bezděky způsobila, dovolovala si projevy nejněžnější péče. Nezvyklost tohoto vztahu byla pro paní de Rênal po celý týden pramenem štěstí. Její chování mělo za následek, že zmírnila částečně Juliánův hněv; ani mu nenapadlo, aby v tom viděl něco, co by se mohlo podobat osobní náklonnosti.

„Takoví jsou ti boháči,“ řekl si, „poníží člověka a pak si myslí, že mohou vše napravit několika přetvářkami.“

Paní de Rênal toho měla příliš plné srdce a byla ještě příliš nezkažená, aby přes své rozhodnutí nevypravovala svému muži o nabídce, kterou učinila Juliánovi, a o tom, jak byla odmítnuta.

„Co?“ zvolal pan de Rênal hněvivě, „vy jste si nechala líbit takové odmítnutí od *sluhy*?“

A protože paní de Rênal byla popuzena tím slovem, řekl: „Mluví, má drahá, jako nebožtík princ Condé, když své nové choti představoval své komoří. *‚Všichni ti lidé,‘* pravil jí, *jsou našimi sluhy.*“ Četl jsem vám kdysi to místo z Pamětí barona Besenvala a ty jsou směrodatné ve stavovských otázkách. Každý, kdo není šlechticem, žije u vás a dostává plat, je vaším sluhou. Promluví si s panem Juliánem a dám mu sto franků.“

„Ach příteli,“ pravila ustrašená paní de Rênal, „jenom to neudělejte před služebnictvem.“

„Máte pravdu, mohli by žárlit, a právem,“ řekl její muž odcházeje a myslil na to, není-li sto franků příliš mnoho.

Paní de Rênal klesla na židli; byla bolestí skoro bez sebe. „Pokoří Juliána, a to mou vinou!“ Pocítila k muži odpor a zakryla si tvář rukama. Zařekla se, že se mu již nikdy s ničím nesvěří.

Když se opět s Juliánem setkala, zachvěla se na celém těle a hrud' se jí tak sevřela, že nemohla vypravit ze sebe jediného slova. V rozpacích uchopila jeho ruce a stiskla je.

„Jste spokojen s mým mužem, milý příteli?“ otázala se konečně.

„Jak bych nebyl spokojen,“ odpověděl Julián s hořkým úsměvem, „dal mi sto franků.“

Paní de Rênal pohlédla na něho tázavě.

„Doprovod'te mě,“ řekla konečně s odvahou, jakou u ní ještě nikdy nepozoroval.

Odvážila se s ním jít až k verrièreskému knihkupci, třebaže měl pověst, že je liberál. Tam vybrala za deset louisdorů knihy a dala je dětem. Ale byly to knihy, o nichž věděla, že po nich Julián touží. Oba chlapci museli do knih, které pro ně vybrala, vepsat své jméno hned v knihkupcově krámě. Zatímco se paní de Rênal těšila ze zadostiučinění, jež se mu odvážila takto poskytnout, žasl Julián nad množstvím knih, které viděl u knihkupce. Nikdy se dosud neodhodlal vstoupit na tak světské místo; srdce mu bušilo. Ani mu nenapadlo, aby se staral o to, co se děje v srdci paní de Rênal, a přemýšlel usilovně, jak by si mladý teolog mohl opatřit některé z těch knih. Konečně připadl na myšlenku, že by při troše obratnosti bylo možné namluvit panu de Rênal, že by se jeho synové měli zabývat historií slavných šlechticů zdejšího kraje. Po měsíčním úsilí se Juliánova myšlenka uskutečnila, a to tak dokonale, že se po nějaké době odvážil v rozmluvě s panem de Rênal zmínit o záležitosti pro urozeného starostu mnohem trapnější; šlo o to, že by měl pomáhat k výdělku liberálnímu knihkupci tím, že by se u něho předplatil. Pan de Rênal sice byl srozuměn s tím, že by jeho nejstarší syn měl mít ponětí o některých dílech, na něž snad později přijde řeč ve vojenské škole, ale Julián viděl, že pan starosta trvá na tom, aby se nezašlo dále. Tušil nějaký tajný důvod, ale nemohl jej uhodnout.

„Myslel jsem si,“ řekl mu jednoho dne, „že se nehodí, aby dobré jméno takového šlechtice, jako je pan de Rênal, bylo ve špinavém seznamu knihkupcův.“

Tvář pana de Rênal se rozjasnila. „Také pro chudého teologa,“ pokračoval Julián pokorněji, „by bylo velmi nepříjemné, kdyby jednou vyšlo najevo, že jeho jméno bylo v seznamu půjčovny knih. Liberálové by mě mohli obviňovat, že jsem si vypůjčoval nejhanebnější knihy; kdo ví, zda by dokonce nenapsali za mé jméno i názvy těch zvrhlých knih.“

Ale Julián překročil hranici, kterou si předepsal. Viděl, že se starosta zatvářil opět rozpačitě a rozmrzele, a proto se odmlčel.

„Však já ho dostanu,“ řekl si.

Za několik dní se nejstarší z hochů tázal Juliána před panem de Rênal na knihu ohlašovanou v *Quotidienne*.

„Nemáme-li poskytnout jakobínům příčinu k tomu, aby triumfovali,“ pravil mladý vychovatel, „a má-li se mi přece umožnit, abych panu Adolfovi odpověděl, bylo by možno uložit některému nejbezvýznamnějšímu z vašich sluhů, aby se předplatil u knihkupce.“

„To není špatná myšlenka,“ řekl pan de Rênal, zřejmě velmi potěšen.

„Ale bylo by třeba učinit jednu výhradu,“ pravil Julián s tím vážným a skoro nešťastným výrazem ve tváři, kterého tak rádi užívají někteří lidé, když vidí, že již dospěli k vytouženému cíli, „výhradu, že si sluha nebude smět vypůjčovat romány. Kdyby ty nebezpečné knihy přišly do domu, mohly by zkazit služby milostivé paní nebo i samého sluhu.“

„Zapomínáte na politické pamflety,“ dodal pan de Rênal povýšeně. Chtěl skrýt svůj obdiv nad chytrým řešením, na něž přišel vychovatel jeho dětí.

Juliánův život se skládal z řady takových malých intrik; jejich zdar jej zaměstnával mnohem více než zřejmá náklonnost paní de Rênal, kterou by byl mohl, kdyby byl chtěl, lehce vyčíst z jejího srdce.

Mravní zásady, jimiž se dosud v životě řídil, uplatňoval i v domě verrièreského starosty. Jako v otcově pile, i zde hluboce pohrdal lidmi, s nimiž žil, a ti ho nenáviděli. Ze slov podprefekta, pana Valenoda i jiných domácích přátel poznával denně, když vypravovali o příhodách, které se právě udály před jejich zraky, jak málo jejich názory odpovídají skutečnosti. Jestliže se mu nějaký skutek zdál hodný obdivu, mohl být jist, že se nebude líbit lidem, mezi nimiž žil. Říkával si vždy: „Jací jsou to darebáci anebo blázni!“ Komické bylo, že přes všechnu svou pýchu často nerozuměl naprosto ničemu z toho, o čem se mluvilo.

Dosud nikdy upřímně s nikým nepromluvil, jen se starým štábním lékařem, a to sotva o něčem jiném než o Bonapartových taženích do Itálie a o chirurgii. Jeho mladistvé hrdinství si libovalo v podrobném popisu nejbolestnějších operací. Říkal si: „Nebyl bych hnul ani brvou.“

Když se s ním paní de Rênal poprvé pokusila hovořit o něčem jiném než o výchově dětí, počal vyprávět o operacích; zbledla a prosila ho, aby přestal.

Julián nedovedl mluvit o ničem jiném. Proto, pokud trávil svůj život ve společnosti paní de Rênal, rozhostilo se vždy mezi nimi zvláštní mlčení, kdykoliv osaměli. Ve společnosti, i když se choval sebepokorněji, četla mu paní de Rênal v očích výraz duševní převahy nad každým, kdo přicházel do domu. Octla-li se s ním na okamžik o samotě, viděla, že je zřejmě na rozpacích. To ji zneklidňovalo, neboť svým ženským pudem vycítila, že příčinou těch rozpaků není žádný něžný cit.

Z vyprávění starého štábního lékaře o dobré společnosti, jak se jemu jevila, pochytil Julián jakési zvláštní názory a cítil se vždy zahánben, umlkl-li hovor ve společnosti ženy, jako by to bylo hlavně jeho vinou. Nejtrapnější mu ten pocit byl, když byl sám s paní de Rênal. Jeho obraznost, naplněná nejpřemrštěnějšími a nejdobrodružnějšími pojmy o tom, co má muž mluvit, je-li sám se ženou, mu v jeho zmatku poskytovala jenom samé neproveditelné nápady. Jeho duše se vznášela v oblacích, a přece nedovedl přerušit to poni-

žující mlčení. Těmi nesnesitelnými mukami se jeho vážné vzezření při procházkách s paní de Rênal a s dětmi ještě zvyšovalo. Strašně sebou pohrdal. Jestliže se k svému neštěstí nutil do mluvení, říkával nejnevhodnější věci. K dovršení svých trampot věděl o své pošetilosti a viděl ji ještě větší, než byla. Ale nevěděl, jaký výraz měly při tom jeho oči; byly tak krásné a prozrazovaly tak vášnivou duši, že jako dobří herci propůjčovaly někdy slovům ušlechtilý smysl, jaký ve skutečnosti neměla. Paní de Rênal si všimla, že byl-li s ní sám, podařilo se mu říci něco vhodného jenom tehdy, když byl vyrušen nějakou nepředvídanou událostí a nemyslel na to, aby vyjádřil obratně nějakou poklonu. Protože domácí přátelé ji nezhýčkávali originálními a duchaplnými myšlenkami, vychutnávala záblesky Juliánova ducha s rozkoší.

Od Napoleonova pádu je jakákoliv galantnost na venkově přísně zapovězena. Každý se bojí, že by tím přišel o místo. Darebáci hledají oporu v kněžstvu a pokrytectví učinilo nejkrásnější pokroky i v liberálních kruzích. Nudy přibývá. Nezbývá jiná zábava než četba a zemědělství.

Paní de Rênal, bohatá dědička zbožné tety, provdaná v šestnácti letech za solidního šlechtice, nezakusila ani neviděla dosud nic, co by se jen podobalo lásce. O lásce s ní mluvil jenom její zpovědník, dobrý farář Chélan, když se jí počal pan Valenod dvořit, a učinil jí o ní obraz tak ohavný, že si pod tím slovem představovala nejhnusnější prostopášnost. Četla-li v několika románech, které jí přišly náhodou do rukou, o lásce, pokládala ji za výjimku, nebo dokonce za něco nepřirozeného. Díky této nevědomosti byla paní de Rênal dokonale šťastna, mohla-li se neustále zabývat Juliánem, a ani jí nenapadlo, aby si dělala sebemenší výčitky.

8. Drobné události

*Pak vzdechy hlubší jen, že potlačené,
pohledy loupené, a tím jen dražší,
a nach, jenž bez příčiny v tvář se žene...*

– DON JUAN, zpěv I, strofa 74²

Andělská dobrota paní de Rênal, která měla původ v její povaze i v jejím nynějším štěstí, byla poněkud zkalena jenom tehdy, když pomyslna na komornou Elisou. Komorné bylo vyplaceno nějaké dědictví; šla k faráři Chélanovi ke zpovědi a svěřila se mu, že by si ráda vzala Juliána. Farář měl opravdu radost ze štěstí svého přítele; ale byl neobyčejně překvapen, když mu Julián řekl, že nabídku slečny Elisy nemůže přijmout.

„Hochu, dejte si pozor na to, co se děje ve vašem srdci,“ pravil farář se zachmuřenou tváří, „blahopřeji vám k vaší náklonnosti k duchovnímu stavu, jestliže jenom ona je příčinou toho, že pohrdáte více než dostatečným majetkem. Jsem nyní přes šestapadesát let verrièreským farářem, a přece budu, jak se zdá, sesazen. Mrzí mne to, ačkoliv mám osm set franků důchodu. Mluvím s vámi o této podrobnosti, abyste si nečinil iluze o tom, co vás očekává v kněžském stavu. Hodláte-li si nadcházet lidi, kteří mají moc, stihne vás docela jistě věčné zatracení. Možná že získáte jmění, ale bude to na újmu chudých, budete muset ohýbat záda před podprefektem, starostou a před každým, kdo něco znamená, a sloužit jejich vášním: takové chování, jemuž se ve světě říká umění žít, ve světském povolání nevylučuje možnost věčné spásy; ale v našem stavu to znamená rozhodnout se pro štěstí buď na tomto, nebo na onom světě; není střední cesty. Jděte, milý příteli, uvažte vše, vraťte se za tři dny

² Citáty z Byrona jsou v překladu Pavla Eisnera.

a pak mi dáte definitivní odpověď. K své bolesti vidím na dně vaší povahy temnou vášeň, která mi prozrazuje něco jiného než zdrženlivost a naprosté odříkání se pozemských statků, jež má zapotřebí kněz; slibuji si mnoho od vašeho ducha, ale dovolte, abych vám řekl,“ dodal dobrý kněz se slzami v očích, „že stanete-li se knězem, budu mít obavy o spásu vaší duše.“

Julián se styděl za své pohnutí; poprvé v životě cítil, že ho někdo miluje. Plakal štěstím a šel slzy ukrýt do velkých lesů táhnoucích se nad městem.

„Nač je to všechno?“ otázal se konečně sám sebe. „Cítím, že bych dal stokrát život za toho dobrého faráře Chélana, a přece mi právě dokázal, že jsem docela obyčejný hlupák. Musím klamat především jeho, ale on do mne dobře vidí. Tou tajnou vášní, o níž mluvil, je můj úmysl udělat kariéru. Nepokládá mne za hodna, abych se stal knězem, a to ve chvíli, kdy jsem se domníval, že odmítnutím ročního důchodu padesáti louisdorů jsem ho přesvědčil, že jsem vzorem zbožnosti a povolán k tomu, abych byl dobrým knězem.“

Příště,“ pokračoval Julián, „se budu spoléhat jen na ty stránky své povahy, které jsem vyzkoušel. Kdo by řekl, že se tak snadno rozpláču, že budu milovat někoho, kdo mi dokáže, že jsem hlupák?“

Za tři dny Julián našel výmluvu, která mu měla napadnout hned první den; byla to pomluva, ale co na tom? Po dlouhém váhání se faráři přiznal, že důvod, který mu nemůže prozradit, poněvadž by uškodil někomu třetímu, ho hned zpočátku přiměl k tomu, aby Elisinu nabídku odmítl. To znamenalo, že byl v pochybnostech o Elisině mravnosti. Farář postřehl v Juliánově jednání světský temperament, docela odlišný od zápalu, kterým měl být prodchnut nastávající kněz.

„Příteli,“ pravil mu konečně, „bud'te raději dobrým, ctihodným a vzdělaným venkovánem než knězem bez vnitřní nutnosti.“ Julián odpověděl na tyto nové výstrahy velmi dobře; našel slova, jichž by byl užil nadšený mladý bohoslovec; ale přece v přízvuku, s nímž je pronesl, a ve špatně skrývaném žáru očí bylo něco, co otce Chélana velmi znepokojovalo.

Není proto třeba se příliš obávat o Juliánovu budoucnost; vymýšlel dokonale slova lstivého a opatrného pokrytectví. To na jeho věk stačilo. Na jeho hlasu a pohybech bylo znát, že žil dosud mezi venkovany; nesetkal se ještě s velkými vzory. Teprve později, jakmile se dostal do styku s mistry pokrytectví, napodobil obdivuhodně rychle jejich chování i řeč.

Paní de Rênal se divila, že její komorná nedává najevo větší radost nad nedávným zbohatnutím; viděla, že ustavičně chodí k panu faráři a vrací se od něho se slzami v očích; konečně jí Elisa pověděla o tom, že by se chtěla vdát za Juliána.

Paní de Rênal měla pocit, jako by onemocněla; měla jakousi hořečku a nemohla spát: bylo jí lépe, jen když u sebe viděla komornou anebo Juliána. Myslíla stále jen na ně a na štěstí, jež najdou v manželství, malovala si svůdnými barvami jejich chudou domácnost, odkázanou na příjem asi tisíce franků ročně. Julián by se mohl docela dobře stát advokátem v okresním městě Bray, vzdáleném dvě míle od Verrières; pak by ho mohla občas vídat.

Paní de Rênal myslela skutečně, že se zblázní; řekla o tom svému muži a nakonec se opravdu roznemohla. Téhož večera si všimla, že komorná ji obsluhuje a přitom pláče. Rázem se jí Elisa zprotivila; osopila se na ni, ale hned se jí zase omluvila. Elisa se rozplakala ještě víc, řekla, že dovolí-li její paní, vypoví jí všechno své neštěstí.

„Vyprávějte,“ odpověděla paní de Rênal.

„Ach milostivá paní, on mě nechce. Zlí lidé mě asi u něho pomluvili a on jim věří.“

„Kdo vás nechce?“ vypravila ze sebe paní de Rênal.

„Ale kdo jiný, milostivá paní, než pan Julián?“ odvětila komorná vzlykajíc. „Ani pan farář nemohl s ním nic pořídit, ačkoliv mu domlouval, že nemá odmítat počestné děvče jenom proto, že bylo komornou. Vždyť Juliánův otec je také pouze tesařem, a jak si vydělával pan Julián na živobytí, než přišel k milostivé paní?“

Paní de Rênal již neposlouchala; přílišné štěstí ji téměř zbavilo schopnosti myslet. Elisa ji musela několikrát ujistit, že Julián odmítl tak rozhodně, že jiné, rozumnější rozhodnutí již učinit nemůže.

„Učiním přesto ještě jeden pokus,“ pravila komorné, „promluví s panem Juliánem.“

Druhého dne po snídani si paní de Rênal popřála slastnou rozkoš, že přimlouvajíc se za svou sokyni, viděla, jak Julián po celou hodinu odmítá ruku a jmění Elisino.

Ponenáhlu zanechával Julián svých odměřených odpovědí a nakonec odpovídal duchaplně na rozumné výklady paní de Rênal. Nemohla odolat přívalu štěstí, který po tolika dnech zoufalství naplnil její duši. Omdlela. Když jí bylo opět lépe a byla opět ve svém pokoji, přála si zůstat sama. Divila se sama sobě.

„Miluji snad Juliána?“ tázala se.

Tento objev, který by jí byl v každém jiném okamžiku připravil výčitky svědomí a byl příčinou hlubokého rozechvění, připadal jí nyní jenom jako zvláštní podívaná, která jako by se jí netýkala. Tím, co právě prožila, byla její duše vyčerpána a její citlivost byla přehlušena vášní.

Paní de Rênal chtěla pracovat, ale brzy nad prací usnula. Když procitla, nebyla polekána tak, jak by měla být. Byla příliš šťastna, aby se z něčeho obviňovala. Ta dobrá, naivní a nevinná žena, která prožila život v malém městě, se nenutila nikdy k sentimentalitě, zakoušela-li nějaký nový pocit nebo stihlo-li ji nějaké neštěstí. Do Juliánova příchodu byla cele zabrána do práce, která je na venkově údělem dobré hospodyně, a viděla ve vášních to, co vidíme v loterii: nepochybný podvod a štěstí, za nímž se ženou jenom blázní.

Zvonilo k obědu; paní de Rênal se začervenala, když poznala podle hlasu, že přichází Julián s dětmi. Od té doby, co milovala, byla poněkud obratnější, a proto, aby vysvětlila své zardění, stěžovala si na hrozné bolení hlavy.

„No prosím, takové jsou všechny ženy,“ odpověděl jí s hrubým smíchem pan de Rênal. „Vždy není něco na jejich mechanismu v pořádku!“

Ačkoliv paní de Rênal byla takovým vtipům zvyklá, přece jen ji urazil jeho tón. Aby přišla na jiné myšlenky, pohlédla na Juliána;

kdyby byl býval nejohybnějším člověkem, byl by se jí v té chvíli líbil.

Pan de Rênal se snažil napodobovat dvorské zvyky, a proto se hned v prvních krásných jarních dnech usadil ve Vergy, je to vesnice proslulá tragickým osudem Gabrieliným.³ Několik set kroků od velmi malebných zřícenin starobylého gotického chrámu měl pan de Rênal starý zámek se čtyřmi věžemi a zahradou, která byla napodobením zahrady v Tuileriích; byly v ní řady zimostrázových keřů a kaštanové aleje, které dával dvakrát do roka ořezávat. Přilehlé pole osázené jabloněmi sloužilo k procházkám. Na konci sadu bylo osm nebo devět nádherných ořechů; jejich ohromné koruny se zvedaly do výšky snad osmdesáti stop.

„Každý z těch prokletých ořechů,“ říkal pan de Rênal, když se jim žena obdivovala, „mě stojí úrodu z půl jitra pole; v takovém stínu se nemůže dařit obilí.“

Tentokrát jí na venkově připadalo vše docela jiné. Její obdiv přecházel až v nadšení. Cit, který prožívala, jí vnukal nápady a odhodlání. Druhého dne po příchodu do Vergy, když se pan de Rênal v úřední záležitosti vrátil do města, najala paní de Rênal na své útraty dělníky. Julián ji přivedl na myšlenku, aby dala zřídit pískem vysypanou stezku, která by se vinula zahradou až pod velké ořechy, aby se děti mohly hned zrána procházet a neurously si střevíce. S uskutečňováním této myšlenky se započalo ani ne za čtyřicet hodin od jejího vzniku. Paní de Rênal a Julián strávili vesele celý den tím, že řídili dělníky při práci.

Když se verrièreský starosta vrátil z města, byl novou cestou velmi překvapen. Paní de Rênal byla překvapena zase jeho příchodem; zapomněla, že je na světě. Celé dva měsíce vytýkal ženě její smělost: provedla tak závažnou *změnu*, aniž se ho otázala na radu; jedinou útěchou mu bylo, že ji paní de Rênal provedla na své útraty.

³ Hrdinka veršované povídky „Paní z Vergy“ hynoucí v domnění, že ji zradil milenec.

Celé dny běhala s dětmi po zahradě a chytala s nimi motýly. Udělala z bílého gázu velké sítě, do kterých chytali ubohá *lepidoptera*. Tomu cizímu názvu se naučila paní de Rênal od Juliána. Objednala z Besançonu krásné dílo pana Godarda a Julián jí vyprávěl o podivném životě těch ubohých tvorů.

Připichovali je nemilosrdně špendlíky do velké čtyřhranné krabice, kterou také Julián k tomu účelu upravil.

Konečně měli paní de Rênal a Julián látku k rozmluvě; nebyl už vystaven hrozným mukám, jež mu působily chvíle mlčení.

Mluvili spolu stále s největším zájmem, ačkoliv hovořili vždy o velmi prostých věcech. Ten čilý, veselý život se všem líbil; jenom slečna Elisa si stěžovala, že má mnoho práce. „Ani v masopustu,“ říkala, „když byl ve Verrières ples, nevěnovala paní de Rênal takovou péči své toaletě; převléká se dvakrát až třikrát denně.“

Nechceme nikomu stranit, a proto nezapřeme, že paní de Rênal, jež měla nádhernou pleť, nosila s oblibou šaty, které nechávaly její paže a hrud' hluboko obnažené. Měla velmi krásnou postavu, slušelo jí to tedy znamenitě.

„*Nikdy jste nebyla tak mladá, milostivá paní,*“ říkali jí její verrièreští přátelé, kteří přicházeli do Vergy na oběd. (Tak se to v tom kraji říká.)

Vypadá to snad nepravděpodobně, ale paní de Rênal opravdu neměla zvláštní úmysl, když věnovala tolik péče zevnějšku. Těšilo ji to, a aniž nad tím nějak uvažovala, po celý čas, který netrávila s dětmi a s Juliánem v honbě za motýly, zabývala se s Elisou úpravou nových šatů. Příčinou jejího jediného zájezdu do Verrières bylo přání nakoupit nějaké nové letní šaty, které právě přivezli z Mylhúz.

Při té příležitosti přivezla s sebou svoji mladou příbuznou. Po svém sňatku se paní de Rênal ponenáhlu spřátelila s paní Dervillovou, bývalou družkou z kláštera *Srdce Ježíšova*.

Paní Dervillová se velmi smávala, jak říkala, ztřeštěným nápadům své sestřenice. „Kdybych byla sama, něco takového by mi vůbec nenapadlo,“ říkávala. Za ty nenadálé nápady, které by se v Paříži pokládaly za vtipné, se paní de Rênal před svým mužem

styděla: zdály se jí hloupé; ale přítomnost paní Dervillové jí dodávala odvahy. Nejprve se jí svěřovala ostýchavě; když byly obě dámy dlouho o samotě, ožívala paní de Rênal a dlouhé samotářské dopoledne ubíhalo oběma rozveseleným přítelkyním jako okamžik. Tentokrát si moudrá paní Dervillová už cestou povšimla toho, že její sestřenice není sice tak veselá, ale že je mnohem šťastnější.

Julián žil od počátku svého pobytu na venkově jako pravé dítě; honba za motýly ho činila tak šťastným jako jeho žáky. Po dlouhé době stísněnosti a vypočítavé neupřímnosti byl zde sám, nestřežen, a poněvadž vycítil, že se paní de Rênal nemusí bát, oddával se v nejkrásnější horské krajině radosti ze života, která v tom věku bývá tak mocná.

Julián cítil hned od příjezdu paní Dervillové, že je mu nakloněna; ukázal jí hned vyhlídku, kterou mají na konci aleje pod velkými ořechy; skutečně se vyrovná všemu, co mohou Švýcarsy a italská jezera poskytnout nejkrásnějšího, ba je možná ještě krásnější. Vystoupí-li se po srázném svahu, který počíná několik kroků odtud, dospěje se brzy k propastem lemovaným dubovými lesy, jež se táhnou skoro až k řece. Na vrcholy těch příkrých skal vodil šťastný a svobodný Julián obě přítelkyně, cítil se jakoby králem domu a těšil se z obdivu, který v nich vzbuzovala nádherná vyhlídka.

„Připadá mi to jako Mozartova hudba,“ pravila paní Dervillová.

Závist bratrů a přítomnost despotického a mrzutého otce znechutily Juliánovi krajinu kolem Verrières. Ve Vergy nenalézal ty trpké vzpomínky, poprvé v životě neměl kolem sebe nepřátele. Když byl pan de Rênal v městě, což se stávalo často, odvažoval se číst; dosud čítával jenom v noci a k tomu ještě pečlivě skrýval lampu v převráceném květináči; nyní se mohl v noci oddávat spánku; ve dne ve volných hodinách chodil na skály s jedinou knihou, která udávala směrnice jeho chování a byla předmětem jeho nadšení. Nalézal v ní štěstí, vzrušení a útěchu ve chvílích sklíčenosti.

Některé Napoleonovy výroky o ženách a jeho úvahy o románech, jež za jeho vlády byly v módě, přivedly Juliána tehdy poprvé na

některé myšlenky, o nichž by byl každý jiný mladík jeho věku už dávno uvažoval.

Nastala velká vedra. Večery trávili obyčejně pod ohromnou lipou, několik kroků od domu. Byla tam hluboká tma. Jednoho večera mluvil Julián s velkým zápalem a oddával se radosti z toho, že dovede tak dobře mluvit ve společnosti mladých žen; při pohybu rukou se dotkl ruky paní de Rênal již se opírala o lenoch dřevěné zahradní židle.

Paní de Rênal rychle ruku odtáhla, ale Juliánovi probleskla hlavou myšlenka, že je jeho *povinností* dosíci toho, aby neodtahovala ruku, když se jí dotkne. Myšlenka, že musí splnit povinnost, a pocit, že by se zesměšnil nebo že by ho to ponížilo, kdyby nedosáhl toho, co si umínil, udusila ihned v jeho srdci všechno štěstí.

9.

Večer na venkově

Dido mistra Guérina, rozkošný náčrtek!

— STROMBECK

Když se následujícího dne opět shledal s paní de Rênal, díval se na ni zvláštním pohledem: pozoroval ji jako nepřítele, s nímž se bude muset bít. Ty pohledy se tak lišily od pohledů předešlého dne, že připravily paní de Rênal o rozvahu: byla k němu tak dobrá a zdálo se, že on se hněvá. Nemohla od něho odpoutat zrak.

Přítomnost paní Dervillové dovoľovala Juliánovi méně mluvit a zabývat se více svým plánem. Celý den četl a čerpal nové síly z knihy, v níž nacházel tolik poučení, a to ho opět vzpružilo.

Zkrátil značně učební hodiny dětí, a když se pak opět setkal s paní de Rênal, vzpomněl si ihned, že musí nad ní zvítězit; umínil si, že mu musí rozhodně večer dovolit, aby mohl držet její ruku.

Když slunce zapadalo a blížil se rozhodný okamžik, počalo Juliánovi srdce divně bít. Nastala noc. S radostí, která mu svalila nesmírné břímě z prsou, pozoroval, že noc bude velmi tmavá. Horký vítr honil po nebi temné mraky a zdál se nasvědčovat tomu, že se blíží bouře. Obě přítelkyně se velmi dlouho procházely. Vše, co toho večera dělaly, připadalo Juliánovi zvláštní. Vychutnávaly kouzlo těch chvil, za nichž citlivé duše prožívají zvláště silně blaho lásky.

Konečně si sedli, paní de Rênal vedle Juliána a paní Dervillová vedle své přítelkyně. Julián byl úplně zabrán do myšlenek na to, oč se chtěl pokusit, a nemluvil. Hovor vázl.

„Budu se také tak chvět a budu také tak nešťasten při svém prvním souboji?“ tázal se Julián sám sebe, neboť byl stejně nedůvěřivý k sobě jako k jiným; byl si tedy vědom toho, co se děje v jeho duši.

Ve své smrtelné úzkosti by byl dal přednost každému jinému nebezpečí. Kolikrát si přál, aby nějaká záležitost přinutila paní de

Rênal odejít ze zahrady domů! Julián se musel tak silně přemáhat, že jeho hlas zněl docela změněně; brzy se také paní de Rênal počal hlas chvět, ale Julián si toho nevšiml.

V jeho nitru sváděla povinnost tak mučivý boj s nesmělostí, že neměl smysl pro vnější svět. Na zámeckých hodinách právě odbilo tři čtvrti na deset a Julián se ještě ničeho neodvážil. Nemile dotčený svou zbabělostí si řekl: „V okamžiku, kdy hodiny odbijí deset hodin, vykonám, co jsem si celý den umiňoval, anebo odejdu do pokoje a zastřelím se.“

Po posledních okamžicích očekávání a úzkosti, za nichž Juliánovo rozechvění tak vzrostlo, že se stěží ovládal, odbilo na hodinách nad jeho hlavou deset. Zdálo se mu, jako by každý úder toho osudného zvonu zvučel v jeho prsou a měl v nich přímo fyzický ohlas.

Ještě když dozníval desátý úder, vztáhl ruku a uchopil ruku paní de Rênal. Ta ji hned stáhla zpět. Aniž přesně věděl, co činí, uchopil ji znovu. Třebaže byl sám velmi vzrušen, překvapil ho ledový chlad ruky, již uchopil; tiskl ji křečovitě. Následoval poslední pokus, aby ruku vyprostila, ale konečně mu zůstala.

Jeho duše jákala štěstím ne proto, že by miloval paní de Rênal, ale poněvadž skončila strašlivá muka. Aby paní Dervillová nic nepozorovala, pokládal za nutné mluvit. Jeho hlas zněl opět jasně a zvučně. Hlas paní de Rênal prozrazoval naopak tak mocné pohnutí, že její přítelkyně myslela, že jí není dobře, a vybídla ji, aby šla domů. Julián cítil nebezpečí: „Vrátí-li se paní de Rênal do salónu, upadnu opět do hrozného stavu, který mě mučil celý den. Držel jsem její ruku příliš krátkou dobu, než abych to mohl pokládat za opravdové vítězství.“

Když paní Dervillová opakovala návrh, aby se vrátili do salónu, stiskl Julián paní de Rênal silně ruku; ponechávala mu ji již bez odporu.

Ačkoliv již vstávala, usedla opět a zašeptala sotva slyšitelně: „Opravdu mi není docela dobře, ale bude lépe, zůstanu-li na čerstvém vzduchu.“

Tato slova zpečetila Juliánovo štěstí, jež v tom okamžiku bylo nezměrné: mluvil, zapomněl se přetvařovat a připadal oběma přítel-

kyním, které mu naslouchaly, jako nejroztomilejší člověk. Ve výmluvnosti, která se mu tak náhle vrátila, nebylo však ještě dosti odvahy. Měl smrtelnou úzkost, aby paní Dervillová, unavena zdvýchajícím se větrem, který věstil bouří, nechtěla se vrátit do salónu sama. Pak by zůstal s paní de Rênal sám. Jenom náhodou našel slepou odvalu, která stačí k činu; ale cítil, že je nad jeho síly, aby řekl paní de Rênal jediné slovo. Kdyby mu byla učinila sebemenší výčitku, byl by poražen a úspěch, jehož právě dosáhl, by byl zmařen.

Naštěstí našly jeho dojemné a přepjaté řeči toho večera milost u paní Dervillové, které se velmi často zdál prostoduchý jako dítě a málo zábavný. Zato paní de Rênal seděla ruku v ruce vedle Juliána a nemyslíla na nic; trpně se poddala životu. Hodiny strávené pod velkou lipou, kterou podle pověsti zasadil Karel Smělý, byly pro ni dobrou štěstí. S rozkoší naslouchala sténání větru v koruně mohutného stromu a zvuku kapek, které počaly řídce dopadat na nejnižší listy. Julián si nepovšiml něčeho, co by ho bylo velmi uspokojilo; paní de Rênal musela totiž ruku vyprostit, poněvadž vstala, aby pomohla sestřenici zdvihnout květináč, který vítr právě převrhl k jejich nohám, a jakmile se posadila, podala mu opět ruku skoro sama od sebe, jako by to bylo již mezi nimi samozřejmou věcí.

Půlnoc již dávno odbila; museli konečně ze zahrady odejít: rozešli se. Paní de Rênal, uchválena sladkým štěstím lásky, si ve své nezkušenosti téměř nic nevyčítala. Štěstím nemohla usnout. Zato Julián usnul olověným spánkem, neboť byl k smrti unaven zápasem, který po celý den nesmělost s pýchou sváděly v jeho srdci.

Příští den ho vzbudili v pět hodin. Jak kruté by to bylo bývalo pro paní de Rênal, kdyby byla věděla, že si na ni skoro ani nevzpomněl. Vykonal svou *povinnost, hrdinskou povinnost*. Šťastný tímto vědomím, zamkl se v pokoji a oddal se s novým požitkem čtení o velkých činech svého reka.

Když zazněl zvon k obědu, zapomněl již nad denními zprávami velké armády na všechny včerejší úspěchy. Cestou do salónu si lehkomyšlně řekl: „Musím té ženě říci, že ji miluji.“

Místo očekávaných láskyplných pohledů uviděl před sebou přísnou tvář pana de Rênal, který už před dvěma hodinami přijel do Vergy a nijak se netajil nespokojeností nad tím, že se Julián celé dopoledne nestaral o děti. Nebylo nic tak protivného, jako ten domýšlivý člověk, byl-li ve špatné náladě a měl-li příležitost dát to najevo.

Každé ostré slovo jejího muže bodalo paní de Rênal do srdce. Ale Julián byl ještě plný nadšení, jeho mysl byla ještě tak zaměstnána velkými událostmi, které po několik hodin probíhaly před jeho očima, že zprvu mohl stěží přimět svou pozornost k tomu, aby poslouchal hrubé výtky pana de Rênal. Konečně mu odpověděl dosti prudce:

„Byl jsem churav.“

Tón té odpovědi by byl popudil člověka mnohem méně nedůtklivého, než byl verrièreský starosta. Měl sto chutí ho okamžitě vyhnat. Jenom jeho zásada, že není dobře jednat příliš kvapně, ho zdržela.

„Ten mladý hlupák,“ řekl si brzy, „zjednal si v mém domě určitou vážnost. Valenod si ho může vzít k sobě anebo se ožení s Elisou, a v obou případech se mi bude moci v hloubi duše vysmát.“

Přestože pan de Rênal uvažoval tak rozumně, projevil svou nespokojenost přívalem hrubých slov, jež ponenáhlu počaly Juliána dráždit. Paní de Rênal by se byla málem dala do pláče. Sotva bylo po obědě, požádala Juliána, aby s ní šel na procházku. Opírala se přátelsky o jeho rámě. Na vše, co mu paní de Rênal říkala, se Julián zmohl jen k polohlasné odpovědi:

„*Takoví jsou boháči!*“

Pan de Rênal šel docela vedle nich; jeho přítomnost zvyšovala Juliánův hněv. Najednou si Julián všiml, že se o něj paní de Rênal nápadně opírá; to v něm vzbudilo odpor, odstrčil ji prudce a vyprostil ruku.

Naštěstí pan de Rênal tuto novou drzost nezpozoroval, všimla si jí jenom paní Dervillová: její přítelkyni vstoupily slzy do očí. Vtom začal pan de Rênal kamením pronásledovat selské děvče, které šlo zakázanou cestičkou v jednom koutě sadu.

„Pane Juliáne, mírněte se, prosím; uvažte, že všichni míváme chvíle špatné nálady,“ pravila rychle paní Dervillová.

Julián na ni pohlédl chladně a v jeho pohledu se zračilo nejhlubší opovržení.

Paní Dervillová byla překvapena a byla by užasla ještě více, kdyby byla uhodla pravý smysl jeho pohledu; byla by v něm četla něco jako neurčitou naději na nejkrutější pomstu.

V takových chvílích ponížení se rodí Robespierrové.

„Váš Julián je velmi prudký, mám z něho strach,“ řekla paní Dervillová docela tiše přítelkyni.

„Má také proč se hněvat,“ odpověděla paní de Rênal. „Po těch krásných pokrocích, které děti u něho udělaly, může přece jedno dopoledne věnovat sobě; mužové jsou rozhodně velice bezohlední.“

Poprvé v životě pocítila paní de Rênal jakousi touhu pomstít se svému muži. Juliánova nenávisť k boháčům hrozila vybuchnout. Naštěstí pan de Rênal zavolal zahradníka a začal s ním otýpkami trní zahrazovat zakázanou cestu přes sad. Julián neodpověděl ani slovem na laskavosti, jež mu po celou zbývající dobu procházky obě přítelkyně projevovaly. Sotva se pan de Rênal vzdálil, předstíraly únavu a zavěsily se do Juliána.

Mezi těmi dvěma ženami, jejichž tváře byly rozpaky a zmatkem zardělé, tvořila hrdá bledost, zachmuřenost a rozhodnost Juliánova podivný protiklad. Pohrdal těmi ženami a všemi něžnými city.

„Když nemám ani pět set franků důchodu,“ řekl si, „abych mohl dokončit studia! Ach, jak bych je poslal kčertu!“

Byl zabrán v trpké myšlenky a těch několik přívětivých slov obou přítelkyň, jež se mu uráčilo vzít na vědomí, se mu protivilo jako nesmyslné, hloupé, plané, zkrátka *ženské* povídání.

Paní de Rênal mluvila jen proto, aby řeč nevázla a aby udržovala hovor v proudu. Mezi jiným řekla, že její muž přijel z Verrières koupit kukuřičnou slámu od jednoho ze svých nájemců. (V tom kraji totiž plní slavníky kukuřičnou slámou.)

„Muž za námi nepříjde,“ dodala paní de Rênal. „Bude teď se zahradníkem a sluhou v celém domě vyměňovat slámu ve slavnících.“

Ráno dal naplnit všechny slavníky v prvním poschodí, nyní je ve druhém.“

Julián se začervenal; pohlédl na paní de Rênal a zrychlil krok, aby s ní byl o samotě. Paní Dervillová je nechala jít napřed.

„Zachraňte mě,“ pravil Julián paní de Rênal, „vy jediná to můžete udělat, neboť víte, že mě sluha na smrt nenávidí. Musím se vám, milostivá paní, přiznat, že mám ve slavníku ukrytou podobiznu.“

Při tomto doznání paní de Rênal zbledla.

„Vy jediná můžete, milostivá paní, v této chvíli vejít do mého pokoje; sáhněte, tak aby vás neviděl, do rohu mého slavníku, do rohu u okna, naleznete tam malé pouzdro z černé hladké lepenky.“

„A v něm je podobizna!“ zvolala paní de Rênal a sotva se ještě držela na nohou.

Julián si všiml její sklíčenosti a hned toho využil.

„Mám ještě jednu prosbu, milostivá paní, abyste se totiž na tu podobiznu nepodívala, je to mé tajemství.“

„Tajemství!“ opakovala paní de Rênal téměř neslyšně.

Byla sice vychována mezi lidmi, kteří byli pyšní na své jmění a měli smysl jenom pro to, co se týkalo peněz, ale láska již naučila tuto duši velkodušnosti. Přes hlubokou bolest si paní de Rênal vyžádala s nejprostší obětavostí od Juliána nutné pokyny, aby mohla úkol dobře splnit.

Při odchodu opakovala: „Tedy malé kulaté pouzdro z černé, docela hladké lepenky.“

„Ano, milostivá paní,“ odpověděl Julián s tvrdostí, kterou mužům dodává nebezpečí.

Bledá, jako by šla na smrt, odešla do druhého poschodí. Nejohrovenější pro ni bylo, že se o ni pokoušela mdloba; ale nutnost pomoci Juliánovi jí vrátila síly.

„Musím to pouzdro dostat,“ říkala si zrychlujíc krok. Slyšela manžela mluvit se sluhou právě v Juliánově pokoji. Naštěstí odešli brzy do pokoje pro děti. Nadzvedla žíněnku a vsunula ruku do slavníku s takovým chvatem, že si odřela prsty. Ačkoliv byla jinak na takové drobné bolesti velmi choulostivá, tentokrát poranění ani

necítila, neboť skoro současně nahmátla hladký papír pouzdra. Vytáhla je a rychle odešla.

Sotva se zbavila strachu, že ji manžel překvapí, zmocnil se jí pro to pouzdro takový žal, že skoro omdlévala.

„Julián je tedy zamilován a já zde držím v rukou podobiznu ženy, kterou miluje!“

V předsíni klesla paní de Rênal na židli a podlehla všem mukám žárlivosti. Její naprostá nezkušenost jí v té chvíli pomohla; údiv zmírnil bolest. Julián přiběhl, vytrhl jí pouzdro z rukou, nepoděkoval, neřekl ani slovo a odběhl do svého pokoje, tam rozdělal oheň a podobiznu okamžitě spálil. Byl bledý a vyčerpán; přeháněl dosah překonaného nebezpečí.

„Kdyby tak našli Napoleonovu podobiznu,“ pravil si a pokyvoval hlavou, „u člověka, který veřejně prohlašuje, že toho samozvance tak nenávidí! Kdyby ji byl našel pan de Rênal, takový roajalista, a ještě k tomu teď, kdy je proti mně tak popuzen! A ke všemu jsem byl tak neopatrný, že jsem na bílém rubu podobizny vlastnoručně napsal řádky, které jsou svědectvím mého nesmírného obdivu, a každý z těch horoucích projevů sympatie je datován! Poslední je od předvčerejška.“

Má dobrá pověst by byla ztracena a zničena v jediném okamžiku!“ pokračoval Julián a díval se, jak pouzdro hoří. „A má dobrá pověst je všechno, co mám, žiji jenom z ní... a to ještě jaký život, můj Bože!“

Únavou a soucitem, který cítil sám se sebou, se stal přístupnějším citům. Když za hodinu potkal paní de Rênal, uchopil její ruku a políbil ji upřímněji než kdy dříve. Zarděla se štěstím, ale skoro v témž okamžiku Juliána v návalu žárlivosti odstrčila. Jeho pýcha, teprve nedávno uražená, jej v té chvíli svedla k hlouposti. Viděl v paní de Rênal jen bohatou ženu, pustil pohrdavě její ruku a odešel. Šel se v zamyšlení projít do zahrady, ale brzy se mu na rtech objevil trpký úsměv.

„Procházím se tu klidně, jako bych byl pánem svého času!“

Nestarám se o děti! Vydávám se v nebezpečí, že mě pan de Rênal opět pokoří, a byl by v právu.“ Pospíšil do dětského pokoje.

Přítulnost nejmladšího chlapce, kterého měl velmi rád, zmírnila poněkud jeho bolest.

„Ten mnou ještě nepohrdá,“ pomyslí si Julián. Ale brzy si zmírnění své bolesti počal vyčítat jako novou slabost. „Ty děti se ke mně lísají, jako by se lísaly k mladému honicímu psu, kterého jim předešlého dne koupili.“

10.

Velká odvaha a malé štěstí

*Přetváří vášně se, však přec ji hlásí
i její tma; jak nejčernější mrak
nejtěžší hlásí bouř...*

— DON JUAN, zpěv I, strofa 73

Pan de Rênal prošel všemi zámeckými pokoji a vrátil se do dětského pokoje se sloužícími, kteří přinášeli nazpět slamníky. Náhlý příchod toho člověka byl Juliánovi kapkou vody, kterou nádoba přetekla.

Bledší a zachmuřenější než obvykle, vyskočil proti němu. Pan de Rênal se zastavil a pohlédl na své lidi.

„Pane starosto,“ řekl Julián, „myslíte, že by s jiným vychovatelem vaše děti dělaly takové pokroky jako se mnou? Musíte-li na to odpovédět záporně,“ pokračoval, nepřipouštěje pana de Rênal ke slovu, „jak se můžete odvážit mi vytýkat, že je zanedbávám?“

Sotva pan de Rênal překonal svůj strach, usoudil podle podivného tónu, jímž se ten selský mladík odvažoval s ním mluvit, že má v kapse nějakou výhodnou nabídku a že mu dá výpověď. Čím déle Julián mluvil, tím více se rozhořčoval:

„Mohu žít i bez vás, pane starosto!“

„Je mi opravdu líto, že jste se tak rozčilil,“ odpověděl pan de Rênal poněkud koktaje. Ani ne deset kroků od nich upravovali sluhové postele.

„Tím není věc odčiněna, pane starosto!“ odvětil Julián celý bez sebe. „Vzpomeňte si na hanebná slova, která jste mi řekl, a to ještě před dámami!“

Pan de Rênal rozuměl až příliš dobře, co si Julián přeje; sváděl těžký duševní boj. Konečně Julián pozbyl rozvahy a zvolal:

„Vím, pane starosto, kam mám jít, odejdu-li od vás.“

Při těch slovech viděl již pan de Rênal Juliána u pana Valenoda.

„Poslyšte, pane Soreli,“ řekl mu konečně s povzdechem a tvářil se, jako by posílal pro chirurga, aby na něm provedl bolestnou operaci, „přistupuji na vaši žádost. Pozítří je prvního, zvyšuji vám plat na padesát franků měsíčně.“

Julián byl překvapený a byl by se nejraději rozesmál; jeho hněv úplně pominul.

„Ještě málo jsem tím pitomcem pohrdal,“ řekl si. „To je bezpochyby největší zadostiučinění, jaké může tak nízká duše dát.“

Děti s otevřenými ústy naslouchaly tomu výstupu a běžely do zahrady povědět matce, že se Julián velmi rozzlobil, ale že bude dostávat nyní padesát franků měsíčně.

Julián šel ze zvyku za nimi a ani nepohlédl na pana de Rênal, kterého ponechal jeho rozčilení.

„Valenod mě stojí tedy ročně sto šedesát osm franků,“ pomyslí si starosta. „Musím mu rozhodně povědět své mínění o tom, jak si počíná při dodávkách pro chudobinec.“

Za chvíli nato stál Julián opět před panem de Rênal.

„Musím promluvit s panem Chélanem o věci týkající se mého svědomí; prosím, abych směl na několik hodin odejít.“

„Ale jděte si, milý Juliáne,“ pravil pan de Rênal s úsměvem a pokryteckou laskavostí, „na celý den, chcete-li, na celý zítřek, přáteli. Vezměte si zahradníkovu koně a jeďte do Verrières...“

Ale pomyslí si: „Nyní jde dát odpověď panu Valenodovi. Nic určitého mi neslíbil, ale musím tomu mladému muži nechat trochu zchladnout hlavu.“

Julián se vydal ihned na cestu a dal se velkými lesy, které se táhnou od Vergy do Verrières. K panu Chélanovi nespěchal. Netoužil ani trochu po tom, aby hrál podruhé pokryteckou komedii; cítil potřebu vidět si jasně do duše a ujasnit si city, které jí zmítaly.

„Vyhrál jsem bitvu,“ jásal, jakmile se octl v lese a daleko z dohledu lidí, „vyhrál jsem tedy bitvu!“

Tato slova vyjadřovala spokojenost s jeho novým postavením a vrátila částečně jeho duši klid.

„Mám tedy padesát franků měsíčně, zdá se, že pan de Rênal má notný strach. Ale před čím?“

Přemýšlel, co asi nahnal strach tomu šťastnému a mocnému muži, na něhož měl před hodinou takovou zlost, a tím se uklidnil úplně. Na chvíli byl skoro přístupen úchvatné kráse lesa, jímž kráčet. Obrovské skalní útesy se tu před věky zřítily z hor do lesa. Vysoké buky se tyčily skoro až do výše skal, které poskytovaly lahodný, příjemný chládek tři kroky od míst, kde nebylo možno vydržet slunečním žářem.

Julián si na chvíli ve stínu vysokých skal odpočinul a pak stoupal dále. Brzy se dostal úzkou, sotva znatelnou stezkou, již používají jenom pastevci koz, na ohromnou skálu, kde byl docela jistý před lidmi. Usmíval se, neboť vysoká poloha místa, na němž stál, mu znázorňovala duševní výši, již horoucně toužil dosáhnout. Čirý horský vzduch plnil jeho duši jasně, a dokonce radostí. Verrièreský starosta byl ovšem v jeho očích dále představitelem všech boháčů a nadutců na světě; ale Julián cítil, že nenávidí, ačkoliv byla před chvílí tak prudká, nemá v sobě nic osobního. Kdyby se už s panem de Rênal nemusel stýkat, zapomněl by za týden na něho, na jeho zámek, psy, děti a celou rodinu. „Přinutil jsem ho, ani nevím čím, k největší oběti. Přes padesát tolarů ročně! A chvíli předtím jsem vyvázl z největšího nebezpečí! Tedy dvě vítězství za jediný den; druhé není ovšem mou zásluhou, musím ještě vysлідit, co v tom vězí. Ale to důkladně vypátrám až zítra.“

Julián stál na vrcholku vysoké skály a pohlížel k nebi, na němž plálo srpnové slunce. V poli pod skálou cvrkaly cikády; když umlkly, bylo kolkolem hluboké ticho. Pod nohama viděl kraj v okruhu dvaceti mil. Chvilími viděl, jak z vysokých skal nad jeho hlavou vzlétá krahujec a opisuje tiše ve vzduchu široké kruhy. Julián bezděky sledoval zrakem dravého ptáka. Jeho klidné, mocné pohyby v něm vzbuzovaly obdiv; záviděl mu jeho sílu, záviděl mu jeho samotu.

Takový byl osud Napoleonův. Bude to jednou též jeho osud?

11. Večer

*Leč vlídný přec ten Julián byl chlad
a s lehkým chvěním ruka její štíhlá
vyklouzla z jeho, ale byl ten chvat
lehounký stisk, tak hebounce se mihla,
jako by dech jen váł, že byl to snad
jen sen...*

— DON JUAN, zpěv I, strofa 71

Julián se však musel ukázat ve Verrières. Když vycházel z fary, potkal šťastnou náhodou pana Valenoda a hned mu oznámil zvýšení platu.

Po návratu do Vergy Julián sešel do zahrady, teprve když nastala noc. Byl unaven množstvím silných dojmů, které během dne prožil. „Co jim mám říci?“ tázal se nepokojně sám sebe, když si vzpomněl na dámy. Neuvědomoval si, že jeho duše je právě ve stavu, v němž se stará zrovna o takové malichernosti, o něž se ženy obvykle jedine zajímají. Julián býval často pro paní Dervillovou i pro její přítelkyni nepochopitelný a on také mnohdy chápal jenom zpola to, co mu říkaly. To byl výsledek síly, a mohu-li tak říci, velikosti vášní, jež zmítaly duší tohoto ctižádostivého mladíka. Ta zvláštní bytost prožívala skoro každý den nějaký vnitřní boj.

Když onoho večera vcházel Julián do zahrady, byl ochoten věnovat pozornost zájmům obou hezkých sestřenic. Očekávaly ho s netrpělivostí. Usedl na obvyklé místo vedle paní de Rênal. Brzy se úplně setmělo. Chtěl uchopit bílou ruku, kterou již dávno viděl vedle sebe opřenou o lenoch židle, ale paní de Rênal ji po krátkém váhání na znamení nelibosti odtáhla.

Julián toho tedy nechal a pokračoval vesele v rozmluvě, až uslyšel, že přichází pan de Rênal.

Juliánovi ještě zněla v uších hrubá slova, jimiž jej ráno častoval. „Nebyl by to jakýsi výsměch,“ řekl si, „kdybych se právě v při-

tomnosti tohoto muže, tak plně obdařeného všemi výhodami bohatství, zmocnil ruky jeho ženy? Ano, udělám to, právě já, jemuž dal najevo tolik pohrdání.“

Od té chvíle klid, jeho povaze tak málo přirozený, počal Juliána rychle opouštět; nemohl na nic jiného myslet a s úzkostí toužil po tom, aby mu paní de Rênal ponechala svou ruku.

Pan de Rênal mluvil nakvašeně o politice: dva nebo tři verrièreští továrníci bohatli nesporně rychleji než on a zamýšleli při volbách vystoupit proti němu. Paní Dervillová mu naslouchala. Juliána takové řeči popouzely. Přisunul svou židli těsně k židli paní de Rênal. Tma skrývala všechny pohyby. Odvážil se přitisknout ruku k hezké nahé paži. Byl velmi rozčilený, nebyl již s to myslet, naklonil tvář k té krásné paži a odvážil se na ni přitisknout rty.

Paní de Rênal se zachvěla. Její muž seděl jenom čtyři kroky od nich. Rychle podala Juliánovi ruku a zároveň ho lehce od sebe odstrčila. Zatím co pan de Rênal nadával dále na ničemy a bohatnoucí jakobíny, pokrýval Julián ruku, která mu konečně byla ponechána, vášnivými polibky; paní de Rênal se aspoň takovými zdály. A přece toho osudného dne měla ta ubohá žena v rukou důkaz, že muž, kterého, ačkoliv si to nechtěla přiznat, zbožňovala, miluje jinou ženu! Zatímco byl Julián pryč, byla k smrti nešťastná a to ji přimělo k přemýšlení.

„Miluji snad?“ uvažovala. „Je to láska? Jsem snad já, vdaná žena, zamilována?“ říkala si. „Pro svého muže jsem nikdy nepocítila to bolestné blouznění, které mě nutí stále na Juliána myslet. Je to vlastně jen dítě, plné úcty ke mně! To blouznění zase pomine. Co je manželovi do toho, jaké city ve mně ten chlapec vzbuzuje? Muže by rozmluvy o neskutečných věcech, jaké mívám s Juliánem, nudily. On myslí stále jenom na své obchodní záležitosti. Neubírám mu nic, abych to dávala Juliánovi.“

Ani nejmenší pokrytectví neposkvřnilo čistotu této naivní duše svedené vášní, již dosud nikdy nepocítila. Dostávala se nevědomky na scestí, ale přece ji jakýsi mravní pud varoval. Takové boje sváděla právě, když Julián vešel do zahrady. Uslyšela jeho hlas a skoro v týž

okamžik usedl vedle ní. Její duše prožívala kouzelné štěstí, které v ní už po dva týdny vzbuzovalo spíše údiv než touhu. Všechno bylo pro ni překvapením. Ale za nějakou chvíli si řekla: „Tedy pouhá Juliánova přítomnost stačí, aby odčinila všechno, čím mi ublížil?“ Polekala se, a tu právě vyprostila svou ruku.

Vášnivé polibky, jaké dosud nikdy nepoznala, daly jí náhle zapomenout na to, že Julián snad miluje jinou ženu. V jejích očích již nebyl ničím vinen. Palčivá muka vyvolaná podezřením pominula; měla pocit štěstí, o němž se jí dosud nikdy nezdálo. A to vše v ní vyvolávalo výbuchy lásky a ztřeštěné radosti. Všichni se těšili z krásy toho večera, až na verrièreského starostu, který nemohl zapomenout na zbohatlé továrníky. Julián už nemyslel na svou strašnou ctižádost ani na záměry, jež bylo tak nesnadno provést. Poprvé v životě podlehl moci krásy. Pohroužen v neurčité a sladké snění, jež bylo jeho povaze tak cizí, tiskl něžně tu ruku, která se mu zdála dokonale krásná, a naslouchal jako ve snu šumění lipového listí v tichém nočním vánku a vzdálenému štěkotu psů v mlýně na břehu Doubsu.

To vzrušení byl požitek, ale ne vášeň. Když se pak vrátil do pokoje, toužil jen po své jediné radosti, po tom, aby mohl opět číst svou oblíbenou knihu; ve věku dvaceti let vítězí představa o světě a o vytoužených úspěších nade vším.

Přesto však knihu brzy odložil. Napoleonova vítězství ho přivedla k tomu, že vlastní vítězství uviděl v novém světle. „Ano, vyhrál jsem bitvu,“ řekl si, „ale musím toho využít; musím rozdrtit pýchu toho nadutého šlechtice, pokud je ještě na ústupu. Tak by jednal Napoleon. Musím ho požádat o třídní dovolenou k návštěvě svého přítele Fouquého. Odepře-li mi to, dám mu výpověď; ale on povolí.“

Paní de Rênal nemohla usnout. Připadalo jí, jako by do toho dne nebyla vůbec žila. Nemohla myslet na nic jiného než na štěstí, které cítila při žhavých polibcích, jimiž Julián pokryl její ruku.

Najednou před ní vyvstalo ohavné slovo: cizoložství. Nejhnusnější představy, jež nejhlubší prostopášnost může vtisknout pojmu

smyslné lásky, se jí vyrojily v mysli. Tyto myšlenky se snažily zkalit něžný a božský obraz, jaký si dělala o Juliánovi a o štěstí, které by našla v lásce k němu. Budoucnost se jí jevila v hrozných barvách. Pokládala se za hodnou opovržení.

Byla to pro ni strašná chvíle: její duše se dostávala do neznámých končin. Předešlého dne zakusila dosud nepoznané blaho, nyní se octla náhle v nejkřutějších mukách. Netušila, že by mohlo být tak velké utrpení; pozbývala téměř rozumu. Jednu chvíli se chtěla přiznat svému muži, že se obává, že miluje Juliána. Ale to by znamenalo mluvit o něm. Naštěstí si vzpomněla na radu, kterou jí kdysi dala teta den před jejím sňatkem. Řekla jí, že je nebezpečné svěřovat se s něčím manželovi, který je vlastně vždy jejím pánem. V záchvatu bolesti lomila paní de Rênal rukama.

Zmítala se mezi představami, které si odporovaly a mučily ji. Hned měla obavy, že není milována, hned trpěla hrozným pomyšlením na zločin, jako by měla být zítra vystavena na pranýř na veřejném náměstí s tabulkou hlásající veřejně její cizoložství.

Paní de Rênal neměla ani trochu životní zkušenosti; i kdyby byla bývala schopna jasně a rozumně myslet, nebyla by si uvědomila rozdíl mezi ženou, která je vinna před Bohem, a ženou, která je veřejně zahrnována nejhlučnějšími projevy obecného opovržení.

Když se chvílemi zbavila hrozných myšlenek na cizoložství a na veřejnou hanbu, která následuje podle jejího mínění po tomto zločinu, a když myslila na to, jak sladko by bylo žít dále nevinně s Juliánem, přepadala ji zase hrozná myšlenka, že Julián miluje jinou ženu. Viděla opět v duchu, jak zbledl ze strachu, aby neztratil její podobiznu anebo ji nekompromitoval tím, že by se někomu dostala do rukou. Poprvé postřehla na Juliánově ušlechtilé a klidné tváři strach. Nikdy nebyl tak rozrušen, jednalo-li se o ni nebo o její děti. Trpěla tolik, že procítila všechen žal, jež může lidská duše unést. Nevědomky vyřážela výkřiky, které probudily komornou.

Najednou se u její postele objevilo světlo; byla to Elisa. „Má snad rád vás?“ zvolala paní de Rênal ve svém blouznění.

Komorná byla tak udivena rozčilením, v němž viděla svou paní, že si našťestí toho podivného výkřiku vůbec nepovšimla. Paní de Rênal si uvědomila svou neopatrnost. „Mám horečku,“ pravila, „myslím, že trochu blouzním, zůstaňte u mne.“ Poněvadž byla nucena se ovládat, vzpamatovala se úplně a necítila se už tak nešťastná; nabyla zase duševní rovnováhy, jíž v polospánku pozbyla. Aby se zbavila upřeného pohledu komorné, nařídila jí, aby jí předčítala noviny, a zatímco děvče jednotvárným hlasem četlo dlouhý článek z *Quotidienne*, předsevzala si paní de Rênal, že se k Juliánovi, až se s ním opět setká, bude chovat naprosto chladně.

12. Cesta

V Paříži se setkáváme s lidmi uhlazenými, na venkově mohou být lidé charakterní.

— SIEYÈS

Následujícího dne už v pět hodin ráno, dříve než se paní de Rênal ukázala, dostal Julián od jejího muže třídní dovolenou. Proti očekávání pocítil Julián přání ještě ji uvidět; vzpomínal na její hezkou ruku. Sešel do zahrady; paní de Rênal dala na sebe dlouho čekat. Ale kdyby byl Julián býval skutečně zamilován, byl by si všiml, že ho pozoruje s čelem přitisknutým na okenní tabuli za polospuštěnými žaluziemi prvního poschodí. Konečně se proti předsevzetí rozhodla sejít do zahrady. Obvyklá bledost její tváře ustoupila živějším barvám. Ta naivní žena byla zřejmě rozčilená; vůle ovládat se i pocit hněvu kalily výraz hlubokého klidu, povzneseného nad všednost denních zájmů, který jindy dodával její nebeské tváři tolik kouzla.

Julián k ní rychle přistoupil; obdivoval se jejím krásným pažím, jež prosvítaly narychlo přehozeným šálem. Zdálo se, že svěžest raního vzduchu ještě zvyšuje krásu pleti, která po noci plné rozčilení byla ještě citlivější na všechny dojmy. Její prostá a jímavá krása, která přece jen prozrazovala bohatý vnitřní život, krása, s jakou se ne setkáváme u lidí nižších vrstev, odhalila, jak se zdá, Juliánovi novou stránku jeho duše, kterou si dosud neuvědomil. Pohroužen zcela v pohled na půvaby, jimiž se dychtivě kochal, nepomyslel vůbec na to, že očekával přátelské uvítání. Tím více byl překvapen ledovým chladem, který se mu paní de Rênal snažila dát najevo a za nímž tušil dokonce úmysl odkázat ho do příslušných mezí.

Radostný úsměv zmizel z jeho rtů; připomněl si, jaké místo zaujímá ve společnosti a zvláště v očích vznešené, bohaté dědičky. V okamžiku jeho tvář prozrazovala jenom pýchu a hněv na sebe sama. Pociťoval nevoli nad tím, že svůj odchod zdržel o více než hodinu, a přitom sklídl tak ponižující uvítání.

„Jenom hlupák,“ řekl si, „se zlobí na jiné; kámen padá, poněvadž je těžký. Budu věčně tak dětinský? Kdy si konečně zvyкну dávat těm lidem svou duši pouze za peníze? Chci-li, aby si mě vážili, a mám-li si vážit sám sebe, musím jim dokázat, že jen má chudoba je ve styku s jejich bohatstvím, ale že mé srdce je na tisíc mil od jejich drzosti a je příliš vysoko nad nimi, aby se ho mohly dotknout ubohé projevy jejich opovržení nebo přízně.“

Zatímco se tyto city kupily v duši mladého vychovatele, nabývala jeho neklidná tvář výrazu uražené pýchy a krutosti. Paní de Rênal tím byla velmi znepokojena. Ctnostný chlad, který chtěla vložit do svého uvítání, ustoupil výrazu účasti, a to účasti oživené překvapením z náhlé změny, kterou právě u Juliána zpozorovala. Všední slova o zdraví a krásném počasí, jež obyčejně ráno pronášíme, ztuhla jim oběma najednou na rtech. Julián, jehož soudnost nebyla zkalena žádnou vášní, našel hned prostředek, jak dát paní de Rênal najevo, jak málo věří tomu, že její vztah k němu je opravdu přátelský; nezmínil se o tom, že odjíždí, pozdravil a odešel.

Zatímco hleděla za ním, zdrcena divokou pýchou, kterou četla v jeho pohledu, jenž ještě včera se jí zdál tak milý, přiběhl k ní ze zahrady nejstarší syn a objímaje ji pravil:

„Máme prázdnou, pan Julián odcestuje.“

Při těch slovech paní de Rênal zamrazilo; byla nešťastná pro svou ctnost a ještě více pro svou slabost.

Tato nová událost zaměstnávala úplně její myšlenky. Všechna moudrá předsevzetí z předešlé strašné noci padla. Nyní nešlo už o to, aby odolala svému roztomilému milenci, nýbrž o to, aby ho neztratila navždy.

Musela jít k snídani. K dovršení její bolesti pan de Rênal a paní Dervillová nemluvili o ničem jiném než o Juliánově odchodu. Za

rozhodností, s nímž Julián požádal o dovolenou, starosta tušil nějakou zvláštní pohnutku.

„Ten mladík dostal asi od někoho nabídku. Ale tomu člověku, i kdyby to byl Valenod, přejde na něho dojista chuť, až uslyší, že se tím jeho roční výdaje zvýší o šest set franků. Včera se asi dohodli ve Verrières na třídení lhůt na rozmyšlenou; a dnes ráno odešel panáček do hor, aby mi nemusel dát odpověď. Tak daleko jsme došli, že jsme odkázáni na mizerného sluhu, který si ještě troufá být drzý!“

„Když už můj muž, který si není vědom toho, jak Juliána urazil, myslí, že od nás odejde, co si mám myslet já?“ řekla si paní de Rênal. „Ach, už je to tak!“

Aby mohla aspoň nerušeně plakat a nemusela odpovídat na otázky paní Dervillové, řekla, že ji bolí velice hlava, a šla si lehnout.

„Takové jsou ženy,“ opakoval pan de Rênal, „vždycky je v tom složitém mechanismu něco porouchaného.“ A dělaje posměšné vtipy odešel.

Zatímco paní de Rênal prožívala strašná muka velké vášně, do níž ji náhoda uvrhla, kráčel Julián vesele nejkrásnější scénérií, jakou může horská krajina poskytnout. Musel přejít přes vysoký horský hřeben severně od Vergy. Stezka, kterou šel, se vine ponenáhlu stoupajíc velkými bukovými lesy a tvoří nekonečné zatáčky po svahu vysoké hory, která uzavírá k severu údolí Doubsu. Zanedlouho se pocestnému otevře daleký rozhled přes nižší návrší, mezi nimiž teče Doubs k jihu, až do úrodné roviny burgundské a beaujolaiské. Třebaže duše mladého ctižádostivce byla nepřístupná tomuto druhu krásy, nemohl se zdržet, aby se občas nezastavil a nepohlédl na tak velkolepou a nádhernou podívanou.

Konečně dosáhl horského hřbetu a musel přejít sedlo, aby se dostal do odlehlého údolí, kde bydlil jeho přítel Fouqué, mladý obchodník s dřívím: Julián nespěchal, netoužil setkat se s ním ani s jiným lidským tvorem. Skryt jako dravý pták ve skaliskách, jež věncí horský hřeben, mohl vidět z daleka každého člověka, jenž by se k němu blížil. Uprostřed skoro svislé skalní stěny objevil malou jeskyni. Pustil se k ní a brzy se usadil ve skrýši. „Tady,“ zvolal, „mi

nemohou lidé ublížit," a oči mu zářily radostí. Napadlo mu, že by se zde mohl oddat rozkoši zapsat si své myšlenky; všude jinde to pokládal za příliš nebezpečné. Čtverhranný balvan mu posloužil jako stůl. Péro běhalo po papíře; nevnímal nic kolem sebe. Konečně zpozoroval, že slunce již zapadá za daleké beaujolaiské vrchy.

„Proč bych zde nemohl přenocovat?“ řekl si; „mám s sebou chléb a jsem volný!“ Při zvuku toho velkého slova zajásal, neboť pro svou přetvářku by se nebyl cítil volným ani u přítele Fouquého. S hlavou opřenou o obě ruce ležel Julián v jeskyni, a šťastný jako dosud nikdy v životě, oddával se snění a vychutnával slast volnosti. Ani nepozoroval, že ponenáhlu pohasínají všechny paprsky soumraku. V tom nesmírném temnu mu jeho obrazotvornost předváděla vše, co toužil někdy prožít v Paříži. Především viděl v duchu obraz ženy mnohem krásnější a mnohem duchaplnější než všechny ženy, s nimiž se setkal na venkově. Miloval by ji vášnivě a ona by milovala jeho. Kdyby ji na krátkou dobu opustil, učinil by to jen proto, aby si získal slávu a byl více hoden její lásky.

Mladík vyrostlý ve smutné skutečnosti pařížského společenského života by byl na tomto místě svého románu, i kdyby měl Juliánovu obraznost, probuzen ironií; touha po velkých činech i naděje na ně by byly ustoupily známé zásadě: „Opustíš-li svou milenkou, vydáš se bohužel v nebezpečí, že budeš několikrát denně oklamán.“ Mladý venkovan viděl mezi sebou a hrdinskými činy jedinou překážku: nedostatek příležitosti.

Mezitím nastala hluboká noc a Julián měl ještě dvě míle cesty před sebou, chtěl-li sejít do vesničky, v níž bydlel Fouqué. Než vyšel z jeskyňky, rozdělal oheň a spálil pečlivě vše, co napsal.

Jeho přítel byl nadmíru překvapen, když v jednu hodinu v noci Julián zaklepal na dveře. Fouqué byl právě zabrán do účetnických prací. Byl to mladý muž vysoké, ne právě pěkné postavy, hrubých, tvrdých rysů a k tomu měl ohromný nos; ale pod tím odpuzujícím zevnějškem se skrývalo velké dobráctví.

„Pohněval ses jistě s panem de Rênal, že přicházíš tak neočekávaně.“

Julián mu vypravoval, ale jen pokud bylo třeba, co se předešlého dne událo.

„Zůstaň u mne,“ navrhl mu Fouqué, „ty znáš pana de Rênal, pana Valenoda, podprefekta Maugirona, faráře Chélana; znáš dobře povahy těch lidí a mohl bys mě zastupovat při dražbách. Umíš lépe počítat než já, mohl bys mi vést knihy. Obchod je výborný. Nemohu sám na vše stačit a bojím se, abych nedostal za společníka nějakého darebáka. Téměř denně mi proto uchází pěkný výdělek. Před měsícem jsem dal vydělat šest tisíc franků Michaudovi ze Saint-Amandu. Šest let jsem se s ním neviděl a jen náhodou jsem se s ním setkal při dražbě v Pontarlieru. Proč bys těch šest tisíc franků anebo aspoň tři tisíce nebyl mohl vydělat ty? Kdybych tě byl měl tehdy s sebou, byl bych také přihodil na to dříví a ostatní by mi je byli brzy nechali. Staň se mým společníkem.“

Juliána ta nabídka rozladila; rušila jeho vzletné sny. Po celou večeri, kterou si oba přátelé jako Homérovi hrdinové sami připravili, poněvadž Juliánův přítel žil docela sám, ukazoval Fouqué Juliánovi účetní knihy a dokazoval mu, jak se jeho obchod vyplácí. Měl nejlepší mínění o duševních schopnostech a povahových vlastnostech Juliánových.

Když byl Julián konečně v komůrce z jedlových prken sám, řekl si: „Zde bych si mohl skutečně vydělat několik tisíc franků a později se snadno stát vojákem nebo knězem, podle toho, co bude v té době právě ve Francii v módě. Malá hotovost, kterou bych si zde nastřádal, by mi pak pomohla přes všechny drobné překážky. Během toho samotářského života v horách bych měl dosti volného času, abych poněkud zmenšil svou hroznou nevědomost o tolika věcech, jimiž se zabývají všichni lidé z lepší společnosti. Ale Fouqué se nechce ženit a říká stále, že ho ta samota činí nešťastným. Je tedy jisté, že vezme-li si společníka, jenž nemá kapitál, který by vložil do jeho obchodu, bude doufat, že ho jeho podílník nikdy neopustí.“

„Mám svého přítele oklamat?“ zvolal Julián rozhořčeně. On, jemůž pokrytectví a nedostatek jakékoliv náklonnosti sloužily

obyčejně k dosažení úspěchu, nemohl tentokrát snést myšlenku, že by se měl špatně zachovat k člověku, který ho miluje.

Ale najednou se Julián zaradoval: našel důvod, aby mohl Fouquého návrh odmítnout. „Vždyť bych bídně zmařil sedm nebo osm let! Bylo by mi pak už osmadvacet let; v tom věku vykonal Bonaparte už své největší činy! Až si našetřím bůhvíjakým způsobem trochu peněz běháním po dražbách na dřevo a až si zjednám přízeň několika bezvýznamných darebáků, kdo mi zaručí, že budu ještě v sobě cítit to posvátné nadšení, bez něhož si nikdo nezíská slávy?“

Ráno Julián prohlásil velmi klidně dobrákovi Fouquému, který byl přesvědčen, že jejich společenství je dohodnuto, že se cítí tak silně povolán ke kněžskému stavu, že nemůže na nabídku přistoupit. Fouqué byl velice překvapen.

„Ale uvaž přece,“ opakoval mu, „že tě chci za společníka, anebo je-li ti to milejší, dám ti čtyři tisíce franků ročně; a ty se chceš vrátit k tomu svému panu de Rênal, který tebou pohrdá jako blátem na svých střevících! Co ti bude bránit, abys až si uspoříš dvě stě louisdorů, nevstoupil do semináře? Řeknu ti ještě více, zavazuji se ti, že ti pak opatřím nejlepší faru v celém kraji. Vždyť,“ dodal Fouqué tiše, „dávám palivo panu..., panu..., panu... Dávám jim nejlepší dubové dříví za cenu měkkého dříví, ale to jsou velmi dobře uložené peníze.“

Nic nemohlo zvíkat Juliánovo rozhodnutí. Fouqué si nakonec pomyslel, že Julián nemá docela zdravý rozum. Třetího dne časně ráno opustil Julián svého přítele a strávil celý den v horách mezi skalami. Vyhledal zase svou jeskyňku, ale v jeho duši nebyl klid, přítelova nabídka ho o něj připravila. Stál na rozcestí, ne mezi neřeští a ctností jako Herkules, ale mezi prostřednostmi vedoucí k zabezpečenému životu všedního člověka a hrdinstvím svých mladistvých snů. „Nemám opravdu dost pevnosti,“ řekl si; a tato pochybnost ho bolela nejvíce. „Nejsem ze dřeva, z něhož jsou velcí lidé, když se bojím, že osm let strávených sháněním chleba mě připraví o svaté nadšení, s nímž člověk vykoná neuvěřitelné činy.“

13.

Prolamované punčochy

Román: toť zrcadlo, jež neseme po cestě.

– SAINT-RÉAL

Když Julián spatřil malebné zříceniny starého vergyského kostela, uvědomil si, že si od předvčerejška ani jednou nevzpomněl na paní de Rênal. „Když jsem onehdy odcházel, dala mi najevo, jak ohromná propast nás dělí: zacházela se mnou jako se synem nádeníka. Patrně mi chtěla ukázat, jak lituje, že mi předešlého večera ponechala svou ruku... Ale má opravdu hezkou ruku! A jaké kouzlo, jaká ušlechtilost je v jejím zraku!“

Možnost získat nějaké jmění u Fouquého dodávala Juliánovým úvahám přirozenosti; nebýval již tak často podrážděn pocitem, že se na něho pohlíží jako na chudého člověka nízkého původu. Jako by stál na vysokém útesu, mohl se na všechno dívat z jakéhosi vyššího hlediska a mohl se rozhodovat mezi největší chudobou a poměrným blahobytem, který pro něho byl už bohatstvím. Nedovedl své postavení posuzovat jako filosof, ale byl dosti bystrý, aby poznal, že se výletem do hor *změnil*.

Byl překvapen velkým neklidem, s nímž paní de Rênal naslouchala, když jí na její přání vyprávěl o své cestě.

Fouqué si kdysi dělal plány, že by se oženil, a měl tolik nešťastných lásek; tyto důvěrnosti byly předmětem dlouhých hovorů obou přátel. Fouqué byl předčasně šťasten, ale později poznal, že není milován sám. Julián se divil tomu, co mu vypravoval; dověděl se mnoho věcí, jež dosud neznal. Jeho samotářský život plný snění a nedůvěry ho vzdaloval všeho, co ho mohlo poučit.

Život paní de Rênal za Juliánovy nepřítomnosti byl řadou různých, ale stejně nesnesitelných muk; byla opravdu nemocná.

Když paní Dervillová viděla, že se Julián vrátil, řekla své přítelkyni: „Nesmíš rozhodně večer jít do zahrady, není ti dobře a vlhký vzduch by tvůj stav ještě zhoršil.“

Ale s překvapením si všimla, že si její přítelkyně, kterou pan de Rênal stále napomínal, že se příliš prostě obléká, vzala prolamované punčochy a velmi pěkné střevíčky, které si objednala z Paříže. V posledních třech dnech se paní de Rênal zabývala jedině tím, že si nastříhala z hezké moderní látky na letní šaty a dala je Elise narychlo ušít. Byly dohotoveny několik okamžiků po Juliánově návratu a paní de Rênal si je hned oblekla. Její přítelkyně už nepochybovala. „Ta nešťastnice se zamilovala!“ řekla si. Pochopila všechny ty podivné příznaky její nemoci.

Viděla ji mluvit s Juliánem. Na tváři se jí střídala bledost s temným ruměncem. V pohledu upřeném do očí mladého vychovatele se zračila úzkost. Paní de Rênal čekala každou chvíli, že se vyjádří a oznámí jí, zdali zůstane či odejde. Ale Juliánovi ani nenapadlo se zmiňovat o věci, na kterou vůbec nemyslel. Po hrozném vnitřním boji se paní de Rênal konečně osmělila a otázala se ho chvějícím hlasem, který prozrazoval její city:

„Opustíte své žáky a přijmete místo jinde?“

Julián byl překvapen nejistým hlasem a pohledem paní de Rênal. „Ta žena mě miluje,“ pomyslel si, „ale po té chvílce slabosti, kterou si její hrdost jistě vyčítá, vrátí se jí opět pýcha, jakmile se přestane obávat, že odejdu.“ Poznání jejich vzájemného poměru proběhlo jako blesk Juliánovou myslí; odpověděl váhavě:

„Bylo by mi velmi těžko opustit tak milé děti a z tak *dobré rodiny*, ale snad budu nucen to učinit. Člověk má povinnosti také k sobě.“

Slova z *dobré rodiny* (to bylo jedno z rčení, jehož užívali v šlechtické společnosti a jemuž se Julián nedávno přiučil) vzbudila v něm velkou antipatii.

„V očích té ženy,“ pravil si, „já nejsem z dobré rodiny.“

Při Juliánově řeči se paní de Rênal obdivovala jeho inteligenci a kráse. Trpěla při pomýšlení, že by, jak jí naznačoval, mohl odejít. Všichni její verrièreští známí, kteří za Juliánovy nepřítomnosti přišli

do Vergy na oběd, blahopřáli jí jako o závod k obdivuhodnému vychovateli, kterého její muž tak šťastně objevil. Nechválili ho snad proto, že by dovedli posoudit, jaký pokrok děti udělaly. Ale to, že umí zpaměti bibli, a ještě k tomu latinsky, vzbudilo v obyvatelích verrièreských obdiv, který potrvá snad celé století.

Julián se s nikým nestýkal, a proto o tom nevěděl. Kdyby se byla paní de Rênal dovedla lépe ovládat a řekla mu něco lichotivého o proslulosti, již si získal, byla by učinila zadost jeho pýše. Byl by k ní za to něžný a laskavý, a to tím spíše, že se mu její nové šaty líbily. Paní de Rênal byla také spokojena se svými šaty i s tím, co jí Julián o nich řekl, a navrhla, aby se prošli v zahradě. Brzy se přiznala, že již nemůže jít. Opřela se o Juliánovo rámě, ale dotek jeho ruky jí nebyl oporou, nýbrž ji naopak docela zbavil sil.

Byla tma. Sotva si sedli, dovolil si Julián, používaje staré výsady, přitisknout rty na rámě své krásné sousedky a vzít ji za ruku. Myslil na smělost, kterou osvědčil Fouqué ve styku s milenkami, a nikoliv na paní de Rênal. Slova z *dobré rodiny* ho stále ještě tížila. Stiskla mu ruku, ale jemu to nepůsobilo žádnou radost. Místo aby byl pyšný anebo alespoň vděčný za city, které paní de Rênal toho večera příliš zřejmě prozrazovala, zůstal téměř nepřístupný její kráse, eleganci a svěžesti. Čistota duše a okolnost, že dosud nepoznala nenávist, prodloužily bezpochyby její mladost. Většina hezkých žen stárne nejdříve ve tváři.

Julián byl po celý večer mrzutý; dosud býval rozhořčen pouze na osud a na společnost; ale od té doby, co mu Fouqué nabídl nedůstojný prostředek k zbohatnutí, zlobil se sám na sebe. Byl zabrán v myšlenky, a ačkoliv tu a tam pronesl k oběma dámám několik slov, pustil nakonec nevědomky ruku paní de Rênal. To ubohou ženu velmi vzrušilo; viděla v tom projev svého osudu.

Kdyby si byla bývala jista Juliánovou náklonností, byla by snad její ctnost nalezla dosti síly, aby se mu ubránila. Ale bála se myšlenky, že ho navždy ztratí, a proto se ve své lásce tak zapomněla, že sama uchopila jeho ruku, kterou v zamyšlení opřel o lenoch židle. To mladého ctižádostivce vytrhlo ze snění; byl by měl rád za svědky

všechny pyšné šlechtice, kteří na něho s tak protektorským úsměvem pohlíželi, když seděl s dětmi na dolním konci stolu. „Ta žena už mnou nemůže pohrdat,“ pomyslí si, „mohu se tedy obdivovat její kráse; jsem sám sobě povinen stát se jejím milencem.“ Kdyby nebylo bývalo naivních doznání jeho přítele, nebylo by mu nikdy nic takového napadlo.

Jeho rozhodnutí mu připravilo příjemné rozptýlení. Řekl si: „Jednu z těch dvou žen musím dostat;“ uvědomil si, že by se mnohem raději dvořil paní Dervillové, ne že by se mu více líbila, nýbrž proto, že ho znala jen jako vychovatele, jemuž se podivují pro jeho vědomosti, a ne jako tesařského chasníka s vlněnou kazajkou smotanou pod paží, jak se kdysi objevil před paní de Rênal.

Paní de Rênal si ho právě ráda v duchu představovala, jak stál u dveří domu jako mladý dělník, jak se červenal až po kořínky vlasů a neodvažoval se zazvonit.

Julián uvažoval dále o svém postavení a uznal, že nemůže pomýšlet na to, aby získal paní Dervillovou, poněvadž bezpochyby pozorovala náklonnost, kterou mu paní de Rênal projevovala. Když byl tedy nucen vrátit se k paní de Rênal, tázal se sám sebe: „Co vím vlastně o její povaze? Jen tohle: před svou cestou jsem ji vzal za ruku, ona ji vytrhla; dnes odtahuji ruku já a ona ji bere a tiskne. Výborná příležitost oplatit jí všechno pohrdání, jež pro mne měla! Bůh ví, kolik měla milenců! Dává mi snad přednost jen proto, že se může se mnou snadno stýkat.“

To je bohužel stinná stránka přílišné kultivovanosti! Ve dvaceti letech je duše mladého muže, má-li nějaké vzdělání, vzdálena na tisíc mil toho, aby ponechala věci svému přirozenému vývoji, a bez něho bývá láska často jenom jednou z nejnudnějších povinností.

„Jsem sám sobě povinen získat tu ženu již také proto,“ našeptávala dále Juliánovi malicherná ješitnost, „že stanu-li se někdy slavným a vytkne-li mi někdo mé ubohé vychovatelské zaměstnání, budu moci říci, že mě k tomu místu přivedla láska.“

Julián vyprostil znovu svou ruku z ruky paní de Rênal, pak ji zase uchopil a tiskl. Když se k půlnoci vraceli do salónu, zeptala se ho paní de Rênal tiše:

„Opustíte nás skutečně, odejdete od nás?“

Julián odpověděl s povzdechem:

„Musím opravdu odejít, protože vás vášnivě miluji... a to je hřích... a jaký hřích pro mladého kněze!“

Paní de Rênal se opřela o jeho rámě; přitiskla se k němu tak těsně, že ucítla na obličeji teplo jeho tváře.

Noc strávili rozdílně. Paní de Rênal vášnivě prožívala největší duševní štěstí. Mladá koketní dívka, která záhy miluje, zvykne zmatkům lásky a ve věku, kdy je schopna skutečné lásky, chybí jí již kouzlo novosti. Paní de Rênal nikdy nečetla romány, a proto byl pro ni i nejmenší odstín štěstí něčím novým. Neodstrašovala ji žádná smutná pravda, ba ani přízrak budoucnosti. Viděla se za deset let stejně šťastnou jako nyní. I pomyšlení na ctnost a věrnost, kterou přísahala panu de Rênal, pomyšlení, které ji ještě před několika dny znepokojovalo, varovalo ji nadarmo. Zapudila je jako vetřelce. „Nikdy nic Juliánovi nedovolím,“ slíbila si, „budeme dále spolu žít jako dosud. Bude mi přítelem.“

14.

Anglické nůžky

*Šestnáctiletá dívka měla plet' jako růže
a červenila si tváře.*

— POLIDORI

Fouquého nabídka připravila Juliána skutečně o všechnu spokojenost; nemohl se nijak rozhodnout.

„Bohužel nemám asi dost vnitřní síly; byl bych býval špatný Napoleonův voják. Aspoň,“ dodal, „mě ta zápletka s domácí paní trochu rozptýlí.“

Naštěstí pro něho se ani v té malé bezvýznamné epizodě jeho city neshodovaly s jeho světáckou řečí. Byl před paní de Rênal ostýchavý proto, že měla tak hezké šaty. Ty šaty byly mu jakousi předzvěstí Paříže. Jeho pýcha nechtěla nic ponechat náhodě anebo okamžitému vnuknutí. Podle doznání Fouquého a podle toho mála, co četl o lásce v bibli, sestavil si velmi podrobný válečný plán. Poněvadž byl velmi rozčilený, ačkoliv si to nechtěl přiznat, raději si plán napsal.

Druhého dne ráno zůstal s paní de Rênal na chvíli sám v salónu.

„Nejmenujete se ještě jinak než Julián?“ zeptala se ho.

Náš hrdina nevěděl, co by odpověděl na tak lichotivou otázku. Něco takového ve svém plánu nepředvídal. Nebýt toho hloupého nápadu s plánem, byl by při své duševní čilosti ihned našel nějakou odpověď a jeho pohotovost by jí byla dodala ještě duchaplnosti.

Místo toho si počínal neobratně a v duchu svou neobratnost ještě přepínal. Paní de Rênal mu ji velmi rychle prominula. Pro ni byla důkazem roztomilé upřímnosti a právě upřímnosti se podle jejího mínění dosud nedostávalo muži, který byl pokládán za tak vynikajícího člověka.

„Nedůvěřuji tvému vychovateli,“ říkávala jí někdy paní Dervillová. „Zdá se mi, že stále nad něčím uvažuje a že vše dělá jen z vypočítavosti. Je potměšilý.“

Že nedovedl paní de Rênal odpovědět, cítil Julián jako hluboké pokoření a neštěstí.

„Člověk jako já je povinen takovou chybu napravit!“ a v příhodném okamžiku, když přecházeli z jedné místnosti do druhé, pokládal za svou povinnost paní de Rênal políbit.

Bylo to velmi nevhodné a nepříjemné; oba se tím vystavovali nebezpečí. Jen náhodou je nikdo neuviděl. Paní de Rênal myslila, že Julián pozbyl rozumu. Polekala se, a především ji to urazilo. Tak hloupé chování jí připomnělo pana Valenoda.

„Co by se bylo stalo,“ tázala se sama sebe, „kdybych s ním byla bývala sama?“ Její ctnost se opět vzbouřila, poněvadž láska ochladla.

Zařídila se tak, že měla vždy u sebe některé dítě.

Den byl pro Juliána nudný; trávil jej tím, že prováděl nemotorně svůj svůdnický plán. Ani jednou nepohlédl na paní de Rênal, aby jeho pohled nesledoval nějaký cíl, ale nebyl tak hloupý, aby neviděl, že se mu nedaří být roztomilým, natož svůdným.

Paní de Rênal nevycházela z úžasu, když viděla, jak je nemotorný a zároveň smělý. „Tak vypadá nezkušená zamilovanost vzdělaného člověka!“ řekla si nakonec s nevýslovnou radostí. „Bylo by možné, že by ho má sokyně nebyla milovala?“

Po obědě se paní de Rênal vrátila do salónu a přijala návštěvu pana Charcota de Maugiron, brayského podprefekta. Zabývala se prací na jemné výšivce. Paní Dervillová seděla vedle ní. A v tomto seskupení a za bílého dne pokládal náš hrdina za vhodné posunout svou nohu a přitisknout ji k hezké noze paní de Rênal, jejíž prolamané punčochy a hezké polobotky zřejmě poutaly k sobě pohled galantního podprefekta.

Paní de Rênal se k smrti vylekala; upustila nůžky, klubko vlny a jehly, takže Juliánův pohyb bylo lze pokládat za nepodařený pokus zachytit nohou padající nůžky. Naštěstí se jemné nůžky z ang-

lické oceli zlomily a paní de Rênal dlouho bědovala, že Julián nese-
děl blíže ní.

„Viděl jste dříve než já, že nůžky padají, měl jste je zachytit; místo
toho jste mě ve své horlivosti jenom notně kopl.“

Podprefekt se tím dal oklamat, ne však paní Dervillová. „Ten hezký
chlapec má velmi hloupé způsoby!“ pomyslila si. Dobré mravy okres-
ního města nepřipouštěly takové důvěrnosti. Paní de Rênal si našla
příležitost, aby řekla Juliánovi: „Mějte rozum, poručím vám to.“

Julián uznával, že se choval nevhodně, mrzelo ho to. Dlouho
uvažoval, má-li se zlobit pro slova: *Poručím vám to*. Byl tak hloupý,
že si myslel: „Směla by mi říci *poručím to*, kdyby šlo o něco, co by se
týkalo výchovy dětí, ale poněvadž opětuje moji lásku, předpokládá,
že jsme si rovni. Není lásky bez *rovnosti*...“ a usilovně si vzpomínal
na známá rčení o rovnosti v lásce. Trpce si opakoval verš Corneillův,
kterému ho paní Dervillová několik dní předtím naučila:

... *Láska*

rozdílly vyrovnává, neuhýbá jim.

Julián si vzal do hlavy, že bude hrát úlohu Dona Juana; a protože
nikdy neměl milenku, choval se celý den hrozně hloupě. Měl jedi-
nou jasnou myšlenku; byl rozmrzen na sebe i na paní de Rênal, viděl
s hrůzou, jak se blíží večer, a představoval si, že bude sedět
v zahradě potmě vedle ní. Řekl panu de Rênal, že jde do Verrières
navštívit faráře; vydal se po večěři na cestu a vrátil se teprve v noci.

Ve Verrières našel Julián pana Chélana zaměstnaného stěhová-
ním; byl konečně opravdu sesazen; vikář Maslon přišel na jeho mís-
to. Julián pomohl dobrému faráři a přitom mu napadlo napsat
Fouquému, že neodolatelná náklonnost, kterou cítí pro svatý úřad,
mu zpočátku bránila přijmout jeho laskavou nabídku, ale že byl
právě svědkem takové nespravedlivosti, že by bylo pro něho asi
prospěšnější, kdyby se nevěnoval kněžskému povolání.

Julián pokládal za velké chytráctví, použije-li sesazení verrières-
kého faráře k tomu, aby si nechal zadní dvířka a mohl se vrátit
k obchodu, kdyby v něm nízké opatrnickví zvítězilo nad sklonem
k hrdinství.

15.

Kuropění

*Láska, toť latinsky je amor
a z lásky pochází též mor
a všechna starost, která moří,
smutek, pláč, zločin, lest, mord.*

— HESLO LÁSKY

Kdyby byl měl Julián jen trochu zkušenosti, kterou si bezdůvodně přisvojoval, byl by si mohl druhého dne blahopřát k účinku své cesty do Verrières. Jeho nepřítomnost způsobila, že paní de Rênal zapomněla na jeho neobratné chování. Byl zase celý den mrzutý; k večeru mu napadla směšná myšlenka, s níž se se vzácnou odvahou svěřil paní de Rênal.

Sotva usedli v zahradě, přiblížil Julián, nečekaje ani, až se úplně setmí, ústa k uchu paní de Rênal, a nedbaje nebezpečí, že ji může hrozně kompromitovat, řekl jí:

„Milostivá paní, dnes v noci ve dvě hodiny přijdu k vám do pokoje, musím vám něco říci.“

Julián se chvěl úzkostí, že jeho žádost bude odmítnuta, úloha svůdce ho tak hrozně tížila, že kdyby byl mohl dělat, co chtěl, byl by se na několik dní zavřel do pokoje, aby paní de Rênal a její přítelkyni neviděl. Chápal, že svým včerejším násilným chováním pokazil všechny úspěchy předchozího dne, a nevěděl kudy kam.

Paní de Rênal odpověděla na Juliánův nestydatý návrh se skutečným a nepřeháněným rozhořčením. Zdálo se mu, že z její stručné odpovědi vycítil opovržení. Je jisté, že v té tiché, zašeptané odpovědi bylo slovo *fuj*. Pod záminkou, že chce něco říci dětem, odešel Julián do jejich pokoje, a když se vrátil, sedl si k paní Dervillové, hodně daleko od paní de Rênal. Tím se připravil o jakoukoliv možnost vzít ji za ruku. Rozmluva byla vážná a až na několik okamžiků mlčení,

za nichž usilovně přemýšlel, zhostil se úlohy velmi dobře. „Proč jenom nemohu přijít na nějaký obratný tah,“ uvažoval, „který by přinutil paní de Rênal, aby opětovala ty výmluvné projevy něžnosti, jež vzbudily ve mně před třemi dny přesvědčení, že je již moje!“

Julián byl skoro zoufalý, že se mu jeho plán nedaří. Ale nic by ho nebylo přivedlo více do rozpaků než úspěch.

Když se o půlnoci rozešli, namlouval si ve svém pesimismu, že jím paní Dervillová pohrdá a že na tom pravděpodobně není lépe ani s paní de Rênal.

Julián byl velmi rozmrzelý, cítil se hluboce ponížen a nemohl spát. Nechtěl se smířit s myšlenkou, že by se měl vzdát své přetvářky, svého plánu, žít ze dne na den s paní de Rênal a spokojovat se jako dítě štěstím, které den přináší.

Lámal si hlavu až do únavy, aby vymyslel nějakou důmyslnou lest, ale za chvíli se mu každá zdála nesmyslná; byl zkrátka velmi nešťasten, když na zámeckých hodinách odbíjely dvě hodiny.

Jejich zvuk ho probudil, jako kuropění probudilo svatého Petra. Nadešla chvíle zkoušky. Od okamžiku, kdy učinil svůj opovážlivý návrh, už na něj nevzpomněl; byl tak špatně přijat!

„Řekl jsem jí, že přijdu ve dvě hodiny,“ pravil si vstávaje, „možná, že jsem nezkušený a hrubý, jak se sluší na selského synka. Paní Dervillová mi to dala dosti jasně najevo, ale nebudu aspoň slabochem.“

Julián mohl být spokojen se svou odvahou; jakživ si nečinil větší násilí. Když otvíral dveře, třásl se tak, že kolena pod ním klesala a musel se opřít o zeď.

Byl bez střevíců. Šel si poslechnout ke dveřím pokoje pana de Rênal a slyšel ho, jak uvnitř chrápe. To ho mrzelo. Teď už neměl výmluvu, aby k ní nešel. Ale Bože, co tam bude dělat? Neměl žádný plán, a kdyby byl nějaký měl, nebyl by jej mohl ve svém zmatku provést.

Když vešel do úzké chodby, která vedla k pokoji paní de Rênal, trpěl tisíckrát více, než kdyby se ubíral na smrt. Chvějící se rukou a se strašným lomozem otevřel dveře.

Pokoj byl osvětlen; na krbu hořela noční lampička; to bylo nové neštěstí, jehož se nenadál. Když ho paní de Rênal uviděla, vyskočila z lůžka. „Nešťastníku!“ zvolala. Oba byli zmateni. Julián zapomněl na své pošetilé plány a vrátil se k přirozené úloze; nelíbit se tak rozkošné ženě bylo by pro něho největším neštěstím. Na její výčitky odpověděl pouze tím, že se jí vrhl k nohám a objal jí kolena. Tvrdá slova paní de Rênal se dotkla Juliána tak, že se rozplakal.

Když za několik hodin vyšel z jejího pokoje, neměl už, řečeno románovým slohem, čeho si přát. Lásce, kterou vzbudil, a neočekávanému dojmu, kterým na něho zapůsobila její svůdná krása, děkoval za vítězství, k němuž by mu nebyla dopomohla žádná nemotorná taktika.

Ale byl obětí podivné pýchy a i v nejsladších okamžicích si namlouval, že hraje úlohu muže zvyklého svádět ženy: vynaložil neuvěřitelné úsilí na to, aby pokazil vše, co měl v sobě milého. Místo aby vnímal smyslové vzněty, které vzbuzoval, a výčitky, jež jenom zvyšovaly její lásku, myslil stále jen na *povinnost*. Báł se, že by si hrozně vyčítal a že by se na věky zesměšnil, kdyby se odchýlil od ideálního vzoru, za kterým chtěl jít. Slovem, právě to, co Juliána povznášelo nad jiné, bránilo mu vychutnat štěstí, jež se mu nabízelo. Počínal si jako šestnáctiletá dívka s krásnými růžovými tvářemi, která je tak pošetilá, že když jde na ples, ještě se nalíčí.

Paní de Rênal byla Juliánovým příchodem na smrt polekána; zmocnila se jí hrůza. Jeho pláč a zoufalství ji připravily o rozvahu.

Dokonce, i když mu již neměla co odepřít, odstrkovala Juliána s opravdovým rozhořčením od sebe, ale hned nato se mu vrhala do náručí. Počínala si jako smyslů zbavená. Byla přesvědčena, že je bez milosrdenství odsouzena k věčnému ztracení, a myšlenky na peklo se snažila přehlušit nejvášnivějšími polibky. Zkrátka nic by nebylo chybělo ke štěstí našeho hrdiny, ani žhoucí citovost ženy, která se mu právě oddala, kdyby se byl dovedl z toho těšit. Jeho odchodem neustalo její roznícení, které proti své vůli prožívala, ani boj s výčitkami svědomí, které ji mučily.

„Pane Bože! Být šťasten, být milován je pouze toto?“ bylo první myšlenkou Juliánovou, když se vrátil do pokoje. Byl překvapen a zmaten jako člověk, který právě dosáhl toho, po čem toužil. Touha se mu stala zvyklostí, nenacházel však již, po čem by mohl toužit, a přece ještě neměl na co vzpomínat. Jako voják při návratu ze slavnostní přehlídky probíral Julián pozorně znovu všechny podrobnosti svého chování. „Neopominul jsem nic, čím jsem sám sobě povinen? Hrál jsem dobře svou úlohu?“

Ale jakou úlohu? Úlohu muže zvyklého oslňovat ženy.

16.

Příští den

*Rty zvrátil k jejím rtům a ruka vrací
v čelo jí přívál vlasů poletavý...*

— DON JUAN, zpěv I, strofa 170

Naštěstí pro Juliána byla paní de Rênal příliš rozčilená a překvapena, takže si nevšimla, jak hloupě se chová. Julián se najednou stal pro ni vším na světě.

Když viděla, že svítá, a vybízela ho, aby odešel, povzdechla:

„Ach Bože, uslyšel-li manžel nějaký hluk, jsem ztracena.“

Julián měl dosti času vymýšlet fráze a vzpomněl si na tuto:

„Litovala byste života?“

„Ach, nyní velmi! Ale nelitovala bych, že jsem vás poznala.“

Julián soudil, že jeho důstojnost vyžaduje, aby od ní odešel teprve za bílého dne a bez zvláštní opatrnosti.

Ustavičná pozornost, s níž studoval až do nejmenších podrobností své chování v bláhové touze, aby působil dojmem zkušeného muže, měla jedinou výhodu: když se u snídaně opět setkal s paní de Rênal, jeho chování bylo mistrovskou ukázkou opatrnosti.

Zato paní de Rênal se nemohla na Juliána podívat, aby se nezarděla až po uši, a nemohla žít ani okamžik bez pohledu na něho; uvědomovala si svůj zmatek, ale pokusy jej utajit její zmatek jen zdvojnásobovaly. Julián pohlédl na ni jen jednou. Paní de Rênal se zprvu obdivovala jeho opatrnosti, avšak když viděla, že se spokojil jediným pohledem, brzy zneklidněla: „Že by mě už nemiloval?“ uvažovala. „Ach, jsem pro něho příliš stará; je mi o deset let více než jemu.“

Když odcházeli z jídelny do zahrady, stiskla Juliánovi ruku. Byl překvapen tak nezvyklým projevem lásky a pohlédl na ni vášnivě; již u snídaně se mu zdála velmi hezká, a i když klopal oči, viděl stále

před sebou její půvaby. Ten pohled paní de Rênal utěšil, ale nezaplašil všechny její obavy; obavy, že ji Julián již nemiluje, zatlačily skoro úplně výčitky svědomí, jež pociťovala při pomyslení na svého muže.

Její manžel při snídani nic nezpozoroval. Ale jinak tomu bylo u paní Dervillové; ta byla přesvědčena, že paní de Rênal co nejdříve Juliánovi podlehne. Po celý den s odvahou a s naléhavostí upřímného přátelství dělala narážky, jimiž se snažila nejhoršími barvami vyličít nebezpečí, v něž se vydává.

Paní de Rênal toužila po tom, aby byla s Juliánem o samotě; chtěla se ho otázat, zda ji ještě miluje. Přes vrozenou dobrotu své povahy by byla málem dala několikrát své přítelkyni na srozuměnou, že jí překází.

Večer v zahradě to paní Dervillová tak obratně zařídila, že seděla mezi paní de Rênal a Juliánem. Paní de Rênal si vytvářela rozkošnou představu, jak stiskne Juliánovi ruku a přitiskne na ni rty, a nyní nemohla na něho ani promluvit.

Tato překážka zvýšila její rozechvění. Jedna obava ji obzvláště mučila. Vyhubovala Juliánovi tak prudce za jeho neopatrnou noční návštěvu, že se bála, že dnešní noci k ní nepřijde. Odešla velmi brzy ze zahrady do svého pokoje. Ale nemohla netrpělivostí vydržet, přikradla se k Juliánovým dveřím a naslouchala. Přes nejistotu a vášeň, která jí zmítala, neodvážila se vejít. Byla by to pokládala za největší ponížení, protože na venkově se na takové činy dělají vtipy.

Všechno služebnictvo ještě nespalo, proto se z opatrnosti vrátila do pokoje. Dvě hodiny čekání byly pro ni dvě staletí muk.

Ale Julián byl příliš věrný tomu, co nazýval svou povinností, než aby nevykonal bod za bodem, co si předepsal.

Když odbila jedna hodina, vyklouzl tiše z pokoje, přesvědčil se, že domácí pán tvrdě spí, a vešel k paní de Rênal. Této noci našel u své milenky více štěstí, neboť nemyslil tak vytrvale na svou úlohu. Jeho oči viděly a uši slyšely. Také mu dodávalo jistoty to, že paní de Rênal mluvila o svém stáří.

„Ach, je mi o deset let více než vám, jak mě můžete milovat!“ opakovala mu bez nějakého zvláštního úmyslu, jen proto, že ji to skličovalo.

Julián nechápal její žal, ale viděl, že je upřímný, a zbavil se skoro úplně strachu, že se zesměšní.

Pošetilá myšlenka, že je pro svůj nízký původ pokládán za milence druhého řádu, rovněž zmizela. Čím více Juliánovy projevy lásky uklidňovaly jeho plachou milenkou, tím šťastnější se stávala, tím lépe dovedla svého milence posuzovat. Naštěstí potlačil v sobě toho dne úplně onu nepřírozenost, která způsobila, že včerejší setkání mu bylo vítězstvím, ale ne rozkoší. Kdyby byla paní de Rênal zpozorovala, že se Julián přetvařuje, bylo by ji to smutné poznání připravilo navždy o všechno štěstí. Byla by v tom mohla vidět jen smutný následek nepoměrnosti jejich věku.

Ačkoliv paní de Rênal neuvažovala nikdy o teorii lásky, věděla, že na venkově rozdílnost věku vedle rozdílnosti jmění bývají jedním z hlavních témat vtipkování, kdykoliv jde o lásku.

Po několika dnech byl Julián, stržen vášnivostí svého mládí, šlepně zamilován.

„Je opravdu,“ říkal si, „andělsky dobrá a ze všech nejkrásnější.“

Zapomněl skoro úplně hrát svou úlohu. V jedné nestřežené chvíli prozradil jí dokonce vše, co ho tíží. Od chvíle jeho upřímného doznání milovala ho ještě více. „Neměla jsem tedy žádnou šťastnou sokyni!“ říkala si paní de Rênal s potěšením. Odvážila se ho otázat, čím byla ta podobizna, na níž mu tolik záleželo; Julián jí přísahal, že to byla podobizna muže.

Když paní de Rênal nabyla dosti klidu, aby mohla uvažovat, divila se, že takové štěstí vůbec existuje a že o něm neměla ani tušení.

„Ach!“ říkala si, „kdybych byla Juliána poznala před desíti lety, kdy jsem byla ještě hezká!“

Julián měl docela jiné myšlenky. Jeho láska byla vlastně jen ctižádostí, radostným vědomím, že se jemu, chudému, nešťastnému a tak opovrhovanému tvorů, oddala tak vznešená a krásná žena. Projevy jeho zbožňování, jeho milostná zanícení při pohledu na její

tělesnou krásu upokojily konečně její obavy z rozdílnosti věku. Kdyby byla měla trochu životní zkušenosti, kterou dávno mívá třicetiletá žena v civilizovanějším prostředí, byla by se chvěla obavou o trvání lásky, která, jak se zdálo, žila pouze z překvapení a ze štěstí uspokojené samolibosti.

Ve chvílích, kdy Julián zapomínal na svou ctižádost, obdivoval se nadšeně dokonce i kloboukům a šatům paní de Rênal. Nemohl se nasytit rozkoše, kterou mu působila jejich vůně. Otvíral zrcadlové dveře její skříně a obdivoval se celé hodiny kráse a úpravě všeho, co tam viděl. Jeho přítelkyně, opřena o něho, ho pozorovala. Julián si prohlížel šperky a prádlo, které den před svatbou dostává nevěsta do výbavy.

„Za takového muže jsem se měla vdát!“ myslila si někdy paní de Rênal; „jakou má vášnivou duši! Jaký nádherný život bych měla po jeho boku!“

Julián nikdy předtím neviděl z takové blízkosti arzenál ženského válečného umění. „Není možné,“ říkal si, „aby v Paříži bylo něco krásnějšího!“ V těch chvílích proti svému štěstí nic nenamítal. Často mu upřímný obdiv a smyslové vzněty jeho milenky dovolovaly zapomenout na pošetilou teorii, která ho na počátku jeho milostného poměru činívala odměřeným a skoro směšným. Míval okamžiky, kdy přes sklon k pokrytectví nacházel zvláštní požitek v tom, mohli se vznešené dáme, která ho zbožňovala, přiznat, že nezná spoustu běžných maličkostí. Zdálo se mu, že společenské postavení jeho milenky ho povznáší. Pro paní de Rênal bylo zase nejsladší duchovní rozkoší, mohla-li toho geniálního mladého muže, kterému všichni prorokovali skvělou budoucnost, zasvěcovat do spousty drobných tajemství. Dokonce i podprefekt a pan Valenod se mu museli obdivovat; od té doby se jí nezdáli tak hloupí. Jenom paní Dervillové ani nenapadlo vyjadřovat tytéž city. Byla zoufalá nad tím, co, jak se aspoň domnívala, správně uhodla, a když viděla, že její rozumné rady jsou ženě, která v pravém slova smyslu ztratila hlavu, jenom nepříjemné, odjela z Vergy bez udání důvodu a paní de Rênal se jí raději ani neptala. Prolila pro ni několik slz a brzy se jí zdálo, že se

její štěstí ještě zvětšilo. Po jejím odjezdu bývala skoro celý den s milencem sama.

Julián se oddával tím více sladké společnosti své milenky, že po každé, kdykoli byl příliš dlouho ponechán sám sobě, znepokojoval ho ještě osudný návrh Fouquéův. V prvních dnech toho nového života míval okamžiky, kdy on, jenž nikdy nemiloval a nikdy dosud milován nebyl, nacházel takové štěstí v tom, že mohl být upřímný, až by se byl málem paní de Rênal vyznal ze ctižádosti, která až dosud byla přímo podstatou jeho života. Byl by se jí rád zeptal na radu v podivném pokušení, které v něm vzbuzovala Fouquéova nabídka, ale malá příhoda mu zabránila být upřímným.

17.

První náměstek

*Ó, jak se jaro lásky podobá
dne dubnového nejistotné kráse!
kde slunce září v plné nádheře
a náhle pod oblaky zatmívá se.⁴*

– DVA ŠLECHTICI VERONŠTÍ

Jednoho večera při západu slunce seděl Julián se svou přítelkyní v zadní části zahrady, daleko od všech dotěrných lidí, a hluboce snil. „Potrvají ty krásné chvíle věčně?“ mýšlil si. Uvažoval o tom, jak těžko je rozhodnout se pro nějaké povolání, a litoval, že nepříznivé okolnosti zkracují dětství nezámožným dětem a kalí štěstí prvních let jejich mládí.

„Ach!“ zvolal. „Napoleon byl věru muž Bohem seslaný mladým Francouzům! Kdo ho nahradí? Co si počnou bez něho ti nešťastníci, i když jsou bohatší než já, když mají právě jen tolik, aby si opatřili dobré vzdělání, ale nemají dosti, aby ve dvaceti letech někoho mohli podplatit a udělat tak kariéru! Ať děláme cokoliv,“ dodal s hlubokým povzdechem, „ta osudná vzpomínka bude nám vždy bránit v tom, abychom byli šťastni!“

Najednou viděl, že se paní de Rênal mračí a tváří chladně a pohrdavě; zdálo se jí, že takové názory může mít jen lokaj. Byla vychována v myšlence, že je velmi bohatá, a proto pokládala za samozřejmé, že by měl být také Julián zámožný. Milovala ho tisíckrát více než svůj život a penězům nepřikládala váhu.

Julián netušil ani zdaleka její myšlenky. Její mračení mu opět připomnělo skutečnost. Měl dosti duchapřítomnosti, aby opravil, co řekl, a namluvil urozené dámě, která seděla tak blízko u něho na drnovém sedátku, že opakuje pouze slova, která slyšel na své ná-

⁴ Překlad J. V. Sládka.

vštěvě u přítele, obchodníka s dřívím. To jsou ovšem jen řeči bezbožníků.

„Nu dobře! Ale nestýkejte se už s takovými lidmi,“ pravila paní de Rênal stále ještě s poněkud chladným výrazem, který vystřídal předchozí výraz vřelé něžnosti.

Zamračená tvář paní de Rênal anebo spíše výčitky, které si dělal pro svou neopatrnost, byly prvním zklamáním, jež postihlo iluzi, v níž Julián žil. Myslel si: „Je dobrá a něžná, cítí ke mně hlubokou náklonnost, ale byla vychována v nepřátelském táboře. Jeho příslušníkům jsou zvláště nebezpeční odvážní vzdělání lidé, kteří nemají dosti peněz, aby se dostali na nějaké slušné místo. Co by se stalo se šlechtici, kdyby nám byla dána možnost bojovat s nimi stejnou zbraní! Například, kdybych já byl verrièreským starostou, protože mám dobré úmysly a jsem počestný člověk, jako je ostatně v podstatě i pan de Rênal – s jakou radostí bych odstranil vikáře, pana Valenoda a všechno to jejich zlodějství! Jaké vítězství by spravedlnost slavila ve Verrières! Schopnosti těch lidí by mi jistě nepřekážely. Vždyť stejně ničemu nerozumějí.“

Juliánovu štěstí nechybělo onoho dne mnoho, aby se stalo trvalým. Bylo pouze třeba, aby se náš hrdina odhodlal být upřímný. Byl by musel mít odvalu, aby se dal do boje, ale *ihned*, Juliánova slova paní de Rênal překvapila, poněvadž lidé z její společnosti neustále tvrdili, že návrat Robespierřův je lehce možný právě proto, že tolik mladých lidí z nižších vrstev má příliš velké vzdělání. Chladné chování paní de Rênal potrvало dosti dlouho a Juliánovi se zdálo, že je hodně nápadné. Po odporu, který v ní vzbudila Juliánova buřičská slova, se totiž dostavila obava, že mu nepřímou řečí něco nepříjemného. V jejích rysech, které byly tak čisté a naivní, když byla šťastna a daleko od nepříjemných lidí, se jasně zračilo, jak ji to bolí.

Julián se už neodvážil volně se oddávat svým snům. Protože byl klidnější a méně zamilovaný, usoudil, že by bylo neopatrné navštěvovat paní de Rênal v jejím pokoji. Bylo by lépe, kdyby ona přicházela k němu; kdyby ji snad někdo ze služebnictva viděl v noci chodit po domě, měla by spoustu různých výmluv, jichž by mohla použít.

Ale toto zařízení mělo také své stinné stránky. Julián dostal od Fouquého knihy, jež by si sám jako nastávající bohoslovec u knihkupce nikdy nesměl koupit. Odvažoval se číst je jenom v noci. Často by býval raději nebyl vyrušován návštěvou, na niž ještě večer před onou příhodou v sadě čekával tak netrpělivě, že nebýval schopen číst.

Paní de Rênal ho naučila chápat knihy docela jinak. Odvažoval se jí vyptávat na spoustu maličkostí, jejichž neznalost brzdí rozvoj inteligence mladého muže, který nenáleží k vyšší společnosti, i když má sebevíce vrozeného nadání.

Výchova láskou, již mu poskytovala žena docela nezkušená, byla Juliánovým štěstím. Naučil se vidět společnost takovou, jaká dnes skutečně je. Jeho duch nebyl maten vypravováním toho, co bylo kdysi před dvěma tisíci lety anebo jen před šedesáti lety, za doby Voltairovy a Ludvíka XV. K jeho nevýslovné radosti se mu otevřely oči; konečně pochopil různé věci, které se děly ve Verrières.

Především se dověděl o složitých pletichách, osnovaných už dvě léta u besançonského prefekta. Byly podporovány dopisy od nejvlivnějších osob z Paříže. Šlo o to udělat pana de Moiroud, největšího pobožňáka z okolí, prvním, a ne druhým náměstkem verrièreského starosty.

Jeho soupeřem byl velmi bohatý továrník a toho bylo rozhodně nutno zatlačit na místo druhého náměstka.

Julián konečně pochopil narážky, jež slýchal, když vznešená společnost z okolí přišla na večeri k panu de Rênal. Tato privilegovaná společnost činila totiž velké přípravy k volbě prvního náměstka, ale ostatní obyvatelé města a zejména liberálové neměli o tom tušení. Volba byla, jak známo, proto tak důležitá, že hlavní verrièreská ulice se měla na východní stranu rozšířit o více než devět stop, neboť se stala královskou silnicí.

Pan de Moriod sám měl tři domy, které při rozšiřování ulice přicházely v úvahu. Nuže, kdyby se stal prvním náměstkem, tudíž starostou v případě, že by pan de Rênal byl jmenován poslancem, zamhouřil by oči. Pak by se mohly na domech, které stály v cestě, pro-

vést drobné, nepatrné úpravy a mohly by ještě sto let zůstat stát. Přestože byla známa zbožnost a poctivost páně Moirodova, byli všichni přesvědčeni, že se s ním *dá mluvit*, neboť měl mnoho dětí. Z domů, jež měly ustoupit cestě, devět náleželo předním rodinám verrièreským.

V Juliánových očích byly tyto intriky mnohem důležitější než vyličení bitvy u Fontenoy, o níž se poprvé dočetl v jedné z knih, které mu Fouqué poslal. Některé věci uváděly Juliána v úžas již po pět let, již od té doby, co začal večer chodit k faráři. Ale protože mlčenlivost a pokora ducha jsou nejdůležitější vlastnosti bohoslovce, nesměl se nikdy na nic ptát.

Jednoho dne nařizovala paní de Rênal něco komorníkovi svého muže, který byl Juliánovým nepřítelem.

„Ale, milostivá paní, dnes je poslední pátek v měsíci,“ odpověděl významně.

„Tak již jděte,“ řekla paní de Rênal.

„Tak,“ pravil Julián, „a teď půjde do té stodoly, která byla kdysi kostelem a kterou nedávno vrátili zase bohoslužbě; ale nač? To je jedno z tajemství, jež jsem nikdy nemohl pochopit.“

„Je to zařízení velmi prospěšné⁵, ale velmi podivné,“ odpověděla paní de Rênal; „ženám není přístup dovolen, vím jen, že si tam všichni tykají. Náš sluha se tam například setká s panem Valenodem a ten pyšný a hloupý člověk se nebude hněvat, že mu Saint-Jean tyká, a odpoví mu stejně. Chcete-li vědět, co se tam děje, vyptám se pana de Maugiron a pana Valenoda na podrobnosti. Platíme dvacet franků za každého sluhu, aby nás jednoho dne nezardousili.“

Čas rychle mýjel. Zaujat půvaby své milenky, zapomínal Julián na svou neblahou ctižádost. To, že s ní nesměl mluvit o smutných a užitečných věcech, protože byli opačného přesvědčení, zvyšovalo bezděky ještě štěstí, za něž jí děkoval, a moc, jíž nad ním nabývala.

⁵ Náboženské spolky služebnictva, jejichž prostřednictvím církev získávala spojení v šlechtických domech.

Ve chvílích, kdy je přítomnost příliš rozumných dětí nutila mluvit o věcech, jež se netýkaly jejich citů, naslouchal Julián velmi pozorně jejím poznámkám o poměrech ve světě a díval se na ni očima rozzářenýma láskou.

Často uprostřed vyprávění o nějakém důmyslném darebáctví, které bylo provedeno při stavbě cesty anebo při nějaké dodávce, nechávala se paní de Rênal unést svým temperamentem, a když se k němu chovala stejně důvěrně jako k dětem, musel ji Julián napomínat. Byly dny, kdy se jí skutečně zdálo, že ho má ráda jako své dítě. Což nemusela bez ustání odpovídat na jeho naivní otázky o tisícířých prostých věcech, jež každé dítě z dobré rodiny zná v patnácti letech? Ale za chvíli se mu obdivovala jako svému učiteli. Někdy ji jeho duševní převaha přímo lekala; viděla v duchu stále jasněji velkou budoucnost toho mladého kněze; viděla ho papežem, viděla ho ministerským předsedou, jako byl Richelieu.

„Dožiji se tvé slávy?“ říkala Juliánovi. „Místo pro velkého muže je připraveno: monarchie, církev ho potřebují.“

18.

Král ve Verrières

Což se hodíte jen k tomu, abyste byli odhození jako bezduchá mrtvola národa, v jehož žilách není již krve?

— KÁZÁNÍ BISKUPOVA
v kapli sv. Klementa

Třetího září v deset hodin večer uháněl tryskem hlavní verrièreskou ulicí četník a vzbudil celé město; přinášel zprávu, že Jeho Veličenstvo ...ský král navštíví příští neděli město. Bylo už úterý. Prefekt dovolil, to znamená žádal, aby byla utvořena čestná stráž; uvítání mělo být co nejslavnostnější. Do Vergy byl vypraven jízdní posel. Pan de Rênal se vrátil ještě v noci a našel celé město na nohou. Každý si činil nějaké nároky; ti, kdo neměli jinou práci, si pronajímali balkóny, aby viděli králův vjezd.

„Kdo bude velet čestné stráži?“ Pan de Rênal ihned pochopil, jak je důležité v zájmu domů, jež měly ustoupit cestě, aby ten čestný úkol dostal pan de Moirod. Pak si mohl dělat nárok na místo prvního náměstka. Jeho náboženskému cítění nebylo lze nic vytknout, bylo hlubší než náboženské cítění kohokoliv jiného, ale pan de Moirod ještě jakživ neseděl na koni. Byl to šestatřicetiletý muž, v každém ohledu strašpytel, který se bál pádu z koně právě tak jako všeho jiného, co by ho mohlo zesměšnit.

Starosta si ho dal už v pět hodin ráno zavolat.

„Jak vidíte, pane, táži se vás na radu, jako byste již zaujímal místo, jež vám všichni počestní lidé přejí. V našem nešťastném městě se daří velmi dobře továrnám, liberálové se stávají milionáři, snaží se nabýt moci a všeho dovedou využít proti nám jako zbraně. Mějme na mysli zájem krále, zájem monarchie a především zájem našeho

svatého náboženství. Komu myslíte, že bychom měli svěřit velení čestné stráže?“

Přestože měl pan de Moirod z koně hrozný strach, nakonec jako mučedník ten čestný úkol přijal. „Budu se chovat důstojně,“ ujistil starostu. Zbývalo sotva tolik času, aby byly uvedeny do pořádku stejnokroje, které byly pořízeny před sedmi lety, když projížděl městem princ z královské krve.

V sedm hodin přijela z Vergy paní de Rênal s Juliánem a s dětmi. Nalezla svůj salón plný žen liberálů, které hlásaly jednotu stran a přicházely ji prosit, aby její muž udělil jejich manželům a synům místo v čestné stráži. Jedna z nich tvrdila, že nebude-li její manžel zvolen do čestné stráže, udělá prý ze zármutku bankrot. Paní de Rênal je všechny brzy poslala pryč. Bylo zřejmé, že o něčem usilovně přemýšlí.

Julián se divil, ale ještě více se hněval, že před ním tají, co ji tak zneklidňuje. „Předvídal jsem to,“ pravil si trpce, „její láska ustupuje před štěstím, že uvítá ve svém domě krále. Ten ruch ji oslňuje. Až ji nebudou plést hlavu starosti její kasty, bude mě zase milovat.“

A kupodivu miloval ji více než dosud.

Dům se začínal hemžit čalouníky a Julián dlouho marně cíhal na nějakou příležitost, aby jí mohl říci několik slov. Konečně se s ní setkal, když vycházela z jeho pokoje a odnášela jedny jeho šaty. Byli sami. Chtěl s ní mluvit. Utekla, nechtěla ho poslouchat. – „Jsem opravdu hloupý, že miluji takovou ženu, ctižádost ji celou pobláznila právě tak jako jejího muže.“

Paní de Rênal byla poblázněna více než její manžel; už dlouho si vroucně přála – Juliánovi se k tomu nepřiznala ze strachu, aby ho neurazila –, aby ho alespoň jeden den neviděla v tom smutném černém oděvu. S obratností opravdu podivuhodnou u ženy tak přirozené vymohla nejprve na panu de Moirod a potom na panu podprefektu de Maugiron, že se Julián dostal do čestné stráže. Tím mu byla dána přednost před pěti nebo šesti mladými muži, syny velmi bohatých továrníků, z nichž nejméně dva byli příkladně nábožní. Pan Valenod počítal s tím, že nejhezčím ženám z města půjčí kočár, aby

vystavil na odiv své krásné normandské koně. A teď musel jednoho z koní postoupit Juliánovi, kterého tak hrozně nenáviděl. Ale všichni členové čestné stráže měli svůj vlastní nebo vypůjčený blankytný stejnokroj se dvěma stříbrnými plukovnickými epoletami, které se ovšem již neleskly tak jako před sedmi lety. Paní de Rênal chtěla vidět Juliána v novém stejnokroji a zbývaly jí pouze čtyři dny, aby poslala do Besançonu a dala odtamtud přivést stejnokroj, šavli, klobouk atd., vše, co je nezbytné pro člena čestné stráže. Nejlepší na tom bylo, že z opatrnosti nechtěla dát ty věci zhotovit ve Verrières. Chtěla překvapit Juliána i město.

Když byla otázka čestné stráže a obecné nálady rozřešena, musel se pan starosta postarat o slavný náboženský obřad; ...ský král si přál při své návštěvě ve Verrières navštívit proslulé ostatky svatého Klementa, jež se chovají v Bray-le-Haut, v osadě sotva míli vzdálené od města. Obřadu se mělo zúčastnit četné duchovenstvo, a to nebyla jednoduchá věc; nový farář pan Maslon chtěl stůj co stůj zabránit, aby byl přítomen pan Chélan. Nadarmo mu pan de Rênal dokazoval, že by to bylo nerozumné. Markýz de la Mole, jehož předkové byli tak dlouho pány okolního kraje, byl určen, aby provázel ...ského krále. Znal už třicet let abbé Chélana. Až přijde do Verrières, bude se na něho jistě vyptávat, a kdyby se dověděl, že byl sesazen, byl by ho schopen v malém domku, do něhož se farář uchýlil, navštívit i s celou svou družinou. Jaký by to byl políček!

„Objeví-li se v průvodu mého duchovenstva,“ odpověděl abbé Maslon, „má vážnost zde i v Besançonu utrpí. Pane Bože, vždyť je to jansenista!“

„Říkejte si o něm, co chcete, drahý abbé,“ odvětil mu pan de Rênal, „nevydám správu města v nebezpečí, že jí pan de la Mole dá najevo svou nelibost. Neznáte ho; u dvora je mírný, ale zde na venkově je to zlomyslný satirický vtipkář, posměváček, který rád uvádí lidi do rozpaků. Je schopen jen pro zábavu zesměšnit nás v očích liberálů.“

Teprve v noci ze soboty na neděli, po třídním vyjednávání, ustoupila pýcha abbé Maslona před starostovými obavami, které

pomalu přecházely v odvalu. Bylo třeba abbé Chélanovi napsat sladký dopis a poprosit ho, aby se zúčastnil slavnostního obřadu u ostatků v Bray-le-Haut, dovolí-li mu to ovšem vysoký věk a churavost. Chélan vyslovil přání, jemuž bylo vyhověno: dostal pro Juliána písemné pozvání, aby ho doprovázel jako podjáhen.

Tisíce venkovanů z blízkých hor zaplavily v neděli už zrána verrièreské ulice. Bylo nádherné počasí. Konečně ke třetí hodině proběhlo davem vzrušení; na skále dvě míle od Verrières bylo vidět velký oheň. To bylo znamení, že král vstoupil na půdu okresu. Hned nato počaly zvonit všechny zvony a staré španělské dělo, které patřilo městu, vypálilo na oslavu velké události salvu pozdravných výstřelů. Polovina obyvatelstva se usadila na střechách. Všechny ženy byly na balkónech. Čestná stráž se rozjela. Všichni obdivovali skvělé stejnokroje, každý poznával nějakého příbuzného nebo přítele. Smáli se strachu pana de Moirod, který se každou chvíli chystal zachytit hlavy sedla. Ale poznámka kteréhosi diváka upoutala pozornost všech tak, že zapomněli na vše ostatní: krajní jezdec deváté řady byl velmi hezký štíhlý hoch, kterého zprvu nikdo nepoznal. Brzy však jednak projevy rozhořčení, jednak němý údiv byly důkazem všeobecného překvapení. V tom mladíku, sedícím na jednom z normandských koní pana Valenoda, poznali mladého Sorela, syna tesařova. Všichni, hlavně liberálové, odsuzovali starostu. Cože? Protože ten ubohý dělník v kněžském hábitu je vychovatelem jeho děcek, troufal si ho jmenovat do čestné stráže na úkor tolika synů bohatých pánů továrníků! „Tomu nestydatému mladíkovi, který se narodil v blátě,“ pravila manželka bankéřova, „by se mělo dát za vyučenou.“

„Je to potměšilec a má šavli,“ odpověděl soused, „byl by s to udeřit s ní do tváře.“

Nebezpečnější byly řeči, které vedla urozená společnost. Dámy se ptaly mezi sebou, zdali jen starosta je vinen tou nepřístojností. Všichni dávali najevo rozhořčení nad Sorelovým nízkým původem.

Zatímco se o něm mezi diváky tolik mluvilo, cítil se Julián nejšťastnějším člověkem. Byl od přirozenosti odvážný a seděl na

koni lépe než většina mladých lidí z toho horského města. Viděl ženám na očích, že mluví o něm.

Jeho epolety byly lesklejší, poněvadž byly nové; jeho kůň se každou chvíli vzpínal; Julián byl šťasten.

Měl bezmeznou radost, když jeli vedle starých hradeb a jeho kůň, polekaný ranou z malého děla, vyskočil z řady. Julián nespádl jen čirou náhodou a od toho okamžiku měl pocit, že je hrdinou. Byl ordonančním důstojníkem Napoleonovým a velel baterii.

Jedna osoba byla ještě šťastnější než on. Nejprve ho viděla z okna radnice, jak jede okolo; pak vsedla rychle do kočáru a po velké objíždce dojela právě včas, aby s hrůzou uviděla, jak Juliánův kůň vyrazil z řady. Konečně tryskem dospěla druhou městskou branou na silnici, kudy se měl král ubírat, a mohla jet ve vzdálenosti dvaceti kroků v mračnech vznešeného prachu za čestnou stráží. Když starosta měl čest krále oslovit, deset tisíc venkovanů volalo: „Ať žije král!“ Hodinu nato, když vyslechl již všechny řeči, vjížděl král do města a malé dělo začalo pálit ránu za ranou. Při tom se přihodila nehoda, ne dělostřelcům, kteří se osvědčili u Lipska a Montmirail, nýbrž budoucímu prvnímu náměstkovi, panu de Moirod. Kůň ho něžně složil do jediné louže, která byla na silnici, což bylo velmi trapné, poněvadž králův kočár mohl jet dále, teprve když pana Moiroda z louže vytáhli.

Jeho Veličenstvo sestoupilo u krásného nového kostela, který byl onoho dne vyzdoben všemi svými rudými drapériemi. Král měl pak poobědvat a ihned nato vsednout do kočáru a jet se poklonit proslulým ostatkům svatého Klementa. Sotva král vstoupil do kostela, uháněl Julián k domu pana de Rênal. Tam s lítostí svlekl krásný blankytný stejnokroj, odložil šavli a epolety a oblekl si opět ošumělé černé šaty. Vsedl na koně a za několik okamžiků byl v Bray-le-Haut, které se rozkládalo na vrcholu velmi krásného pahorku. „Těch venkovanů nadšením přibývá,“ pomyslně si Julián. „Ve Verrières se člověk nemůže hnout a zde kolem toho starobylého opatství je jich přes deset tisíc.“ Klášter byl vandalstvím revoluce napolo zbořen, ale za restaurace byl znovu nádherně vybudován a počínalo se mluvit

o zázracích. Julián se hlásil u abbé Chélana, který mu notně vyhuboval a dal mu kleriku a komži. Rychle se oblekl a šel s Chélanem k mladému biskupovi agdeskému. Byl to synovec pana de la Mole; byl jmenován nedávno a nyní byl pověřen tím, aby králi ukázal ostatky. Ale biskupa nebylo možno nalézt.

Duchovenstvo již ztrácelo trpělivost. Očekávalo svého představeného v temné gotické chodbě starého opatství. Čtyřiadvacet farářů bylo svoláno, aby představovali bývalou kapitolu braylehautskou, která se až do roku 1789 skládala ze čtyřiadvaceti kanovníků. Když asi tři čtvrti hodiny žehrali na biskupovo mládí, usoudili, že by bylo záhodno poslat k Jeho Eminenci nejstaršího ze sboru, aby mu oznámil, že král musí každou chvíli přijet a že je čas odebrat se do chrámu. Nejstarší byl Chélan; přestože se hněval na Juliána, pokynul mu, aby šel s ním. Juliánovi komže výborně slušela. Použil jakéhosi kněžského toaletního tajemství a sčesal si své krásné kadeřavé vlasy na hladko; ale pod dlouhou splývavou klerikou bylo mu vidět ostruhy čestné stráže, které zapomněl odepnout. To zdvojnásobilo hněv faráře Chélana.

Když přišli do biskupova bytu, jeden z vysokých, vyšňořených lokajů starému faráři sotva ráčil odpovědět, že Jeho Milost nikoho nepřijímá. Když jim chtěl vysvětlit, že jako stařešina důstojné kapituly braylehautské má právo kdykoli žádat, aby byl připuštěn k úřadujícímu biskupovi, vysmáli se mu.

Juliánova pýcha byla drzostí lokajů uražena. Vešel do ložnic starobylého kláštera a lomcoval všemi dveřmi, na něž přišel. Malá dvířka povolila jeho násilí a Julián se octl v cele mezi komorníky Jeho Milosti. Byli v černých šatech a na šíjích měli řetězy. Poněvadž vešel tak chvatně, mysleli, že ho dal biskup zavolat, a nechali ho projít. Po několika krocích vešel do ohromné, neobyčejně tmavé gotické síně, jejíž stěny byly obloženy černým dubem; lomená okna byla až na jedno zazděna cihlami. Toto hrubé vyzdění nebylo ničím zakryto a tvořilo smutný protiklad ke starobylé nádheře dřevěného obkládání. Po obou stranách této síně, jež byla proslulá mezi burgundskými starožitníky a kterou dal vévoda Karel Smělý kolem

roku 1470 vystavět jako pokání za nějaký hřích, byly bohatě vyřezávané lavice. Na nich byla zobrazena v různobarevném dřevě všechna tajemství Apokalypsy.

Truchlivá velkolepost, rušená holými cihlami a ještě docela bílou omítkou, Juliána dojala. Mlčky stanul. A na druhém konci síně u jediného okna, jímž vnikalo světlo, spatřil pohyblivé zrcadlo v mahagonovém rámcí. Na tři kroky před zrcadlem stál mladý muž ve fialovém mešním rouchu, v krajkové komži, ale s obnaženou hlavou. Zrcadlo se na takovém místě divně vyjímalo a jistě je sem přinesli z města. Juliánovi se zdálo, že se na tváři mladého muže zračí zloba; pravicí dával vážně směrem k zrcadlu požehnání.

„Co to asi znamená?“ pomyslí si Julián. „Koná ten mladý kněz nějaký přípravný obřad? Snad je to biskupův tajemník... bude asi stejně drzý jako ti lokajové... konečně co na tom, zkusím to.“

Šel dále a prošel dosti zvolna celou síní s pohledem stále upřeným k jedinému oknu a na toho mladého muže, který zvolna znovu a znovu a bez přestání udílel požehnání.

Čím blíže k němu Julián přicházel, tím lépe rozeznával hněvivý výraz v jeho tváři. Při pohledu na bohatou komži zdobenou krajkami zastavil se bezděky několik kroků od skvostného zrcadla.

„Musím na něho promluvit,“ řekl si konečně; ale krása sálu v něm zanechala hluboký dojem a byl už předem nepříjemně dotčen tvrdými slovy, která očekával.

Mladý muž ho v zrcadle zahlédl a obrátil se k němu. Hněvivý výraz mu okamžitě z tváře zmizel a řekl Juliánovi nejlaskavějším tónem:

„Nuže, pane, je konečně hotova?“

Julián byl ohromen. Jak se mladý muž k němu obrátil, spatřil na jeho prsou biskupský kříž. Byl to agdeský biskup. „Tak mladý,“ pomyslí si Julián, „nanejvýš o šest nebo osm let starší než já...!“

Zastyděl se za své ostruhy.

„Milosti,“ odpověděl ostýchavě, „posílá mě pan kapitulní děkan Chélan.“

„Ach, byl mi velmi doporučen,“ pravil biskup tak zdvořile, že Juliánovo okouzlení ještě vzrostlo. „Ale promiňte, prosím, pokládal jsem vás za člověka, který mi má donést mitru. V Paříži ji špatně zabalili; stříbrná látka je nahoře strašně poškozená. Bude to vypadat velmi nehezky,“ dodal mladý biskup smutně, „a ještě mě nechávají čekat!“

„Milosti, dovolíte-li, dojdu pro mitru.“

Juliánovy krásné oči zapůsobily.

„Jděte, pane,“ odpověděl biskup s okouzující zdvořilostí, „potřebuji ji hned. Je mi velmi líto, že pánové z kapituly musí na mne čekat.“

Když Julián došel doprostřed síně, obrátil se a viděl, že biskup znovu začal udílet požehnání. „Co to asi znamená?“ ptal se sám sebe. „Je to bezpochyby kněžská příprava nezbytná pro obřad, který bude konat.“ Když přišel do cely, kde byli komorníci, viděl mitru v jejich rukou. Proti své vůli se podrobili velitelskému pohledu Juliánovu a odevzdali mu mitru Jeho Milosti.

Julián byl pyšný na to, že ji může nést; procházející síní kráčel pomalu a nesl ji se zbožnou úctou. Biskup seděl před zrcadlem, ale pravou rukou, ačkoliv byl již unaven, ještě občas dával požehnání. Julián mu pomohl nasadit mitru na hlavu. Biskup potřásl hlavou.

„Ano, nyní bude dobře sedět,“ řekl Juliánovi spokojeně. „Prosím, odstupte trochu stranou.“

Tu biskup popošel rychle doprostřed sálu, a kráčeje zvolna k zrcadlu, tvářil se opět hněvivě a důstojně udílel požehnání.

Julián strnul údivem: tušil, jaký asi smysl má toto počínání, ale neodvažoval se tomu věřit. Biskup se zastavil před ním, díval se na něho a z jeho tváře rychle mizel vážný výraz.

„Co soudíte o mé mitře, jde mi dobře?“

„Velmi dobře, Milosti.“

„Nesedí příliš vzadu? To by vypadalo trochu hloupě, ale nesmí se nosit také stlačená do očí jako důstojnická čapka.“

„Zdá se mi, že sedí velmi dobře.“

„Král ...ský je zvyklý na důstojné a vůbec velmi vážné duchovenstvo. Zvláště proto, že jsem tak mladý, nechtěl bych vypadat příliš švihácky.“

A biskup začal znovu přecházet a udílet požehnání.

„Je to jasné,“ řekl si Julián, když se konečně odvážil pochopit, „cvičí se udílet požehnání.“

Po několika okamžicích biskup řekl:

„Jsem hotov. Jděte napřed a oznamte to děkanovi a pánům z kapituly.“

Vysokými, nádherně vyřezávanými dveřmi, jichž si Julián dosud nevšiml, vešel brzy poté abbé Chélan v průvodu dvou nejstarších farářů. Ale tentokrát Julián podle hodnosti zůstal docela vzadu a mohl vidět biskupa pouze přes ramena kněží, kteří se v zástupu tlačili ke dveřím.

Biskup kráčel zvolna síní; když došel až ke dveřím, seřadili se faráři v průvod. Po chvilce přebíhání a přeřazování dal se průvod za zpěvu žalmů do pohybu. Biskup kráčel poslední mezi panem Chélanem a jiným velmi starým farářem. Julián se dostal těsně k Jeho Milosti jako podjáhen abbé Chélana. Procházeli dlouhými chodbami kláštera braylehautského; ačkoliv slunce jasně svítilo, byly tmavé a vlhké. Posléze dospěli do sloupové síně. Krása obřadu Juliána okouzila. Biskupovo mládí probudilo v něm opět ctižádost, jemné a vybrané chování prelátovo zanechalo v něm hluboký dojem. Jeho zdvořilost byla docela jiná než zdvořilost pana de Rênal, i když měl svůj nejlepší den. „Čím dále se člověk dostane do nejvyšších společenských vrstev, tím jemnější chování tam pozná,“ řekl si Julián.

Průvod se ubíral do kostela postranní branou; náhle se rozlehl pod jeho starobylými klenbami strašný hluk; Julián myslel, že se rítí klenba. Bylo to opět to malé dělo; čtyři páry koní je právě tryskem přivezly, a sotva přijelo, dělostřelci od Lipska je ihned připravili k střelbě; pálilo pět ran za minutu, jako by někde naproti stáli Prusové.

Ale to obdivuhodné hřmění už na Juliána nepůsobilo; nemyslel už na Napoleona a na vojenskou slávu. „Tak mladý, a už je bisku-

pem agdeským! Ale kde vlastně je Agde? A kolik to vynáší? Jistě dvě nebo tři sta tisíc franků.“

Lokajové Jeho Milosti se objevili s nádhernými nebesy, abbé Chélan se chopil jedné z tyčí, ale ve skutečnosti ji nesl Julián. Biskup si stoupl pod ně. Opravdu se mu podařilo vypadat staře; Juliánův obdiv už neměl konce. „Co všechno může člověk dokázat, je-li trochu obratný,“ pomyslí si.

Král vstoupil. Julián měl štěstí, že ho viděl velmi zblízka. Biskup k němu měl lichotivý proslov a nezapomněl při tom před Veličenstvem projevovat trochu zdvořilých rozpaků.

Nebudeme opakovat líčení obřadů v Bray-le-Haut; po dva týdny plnilo sloupce všech okresních novin. Z biskupovy řeči se Julián dověděl, že král je potomkem Karla Smělého.

Později byl Julián pověřen, aby prohlédl účty za slavnostní obřad. Pan de la Mole, který dopomohl svému synovci k biskupství, chtěl mu prokázat ještě tu laskavost, že se uvolil zaplatit všechny výlohy. Pouze obřad v Bray-le-Haut stál tři tisíce osm set franků.

Po biskupově řeči a králově odpovědi si Jeho Veličenstvo stoupl pod nebesa; pak pokleklo velmi zbožně na polštář u oltáře. Kolem kněžiště stály uzavřené lavice, vyvýšené o dva stupně nad dlažbu. Na posledním stupni usedl Julián k nohám panu Chélanovi skoro jako nosič kardinálový vlečky v Sixtinské kapli v Římě. Počalo *Tedeum*, oblaka kadidlového dýmu se vznášela chrámem, venku hřměly nekonečné rány z ručnic a děl; venkované byli opojeni štěstím a zbožností. Takový den zmaří práci sta čísel jakobínských novin.

Julián byl na šest kroků od krále, který se opravdu vroucně modlil. Teprve teď si všiml malého pána s chytrýma očima, jehož kabát byl skoro bez vyšívání. Ale na tom velmi prostém obleku měl blanýtnou řádovou stuhu. Stál blíž u krále než mnoho jiných pánů, jejichž šaty se tak skvěly zlatem a vyšíváním, že podle slov Juliánových nebylo ani vidět sukno. Zanedlouho se dověděl, že je to pan de la Mole. Zdálo se mu, že vypadá pyšně, skoro drze.

„Ten markýz není jistě tak zdvořilý jako můj hezký biskup,“ pomyslí si. „Ach, kněžský stav činí člověka jemným a moudrým. Ale

král se přišel přece poklonit ostatkům, a ty zde nikde nevidím. Kde vlastně je ten svatý Klement?”

Mladý klerik, jeho soused, ho poučil, že svaté ostatky jsou uloženy ve zvláštním *relikviáři* v horní části budovy.

„Co je to relikviář?” ptal se Julián sám sebe.

Nechtěl se na to ptát. Jeho zvědavost však vzrostla.

Navštíví-li ostatky nějaký panovník, žádá etiketa, aby kanovníci biskupa neprovázeli. Ale když se chystal na cestu do kaple, biskup zavolal starého Chélana; Julián se odvážil k nim připojit.

Vystoupili po dlouhých schodech a došli k nápadně malým dveřím, jejichž gotický rám byl nádherně pozlacen. Vypadal, jako by byl pozlacen teprve předešlého dne.

U dveří klečelo čtyřiaadvacet dívek z nejváženějších verrièreských rodin. Než biskup otevřel dveře, poklekl uprostřed dívek; všechny byly hezké. Zdálo se, že zatímco se hlasitě modlil, nemohly se vynadívát na jeho krásné krajky, jeho krásný zjev a mladou, něžnou tvář. To připravilo našeho hrdinu o zbytek rozumu. V tu chvíli by se byl s plným přesvědčením bil za inkvizici. Náhle se otevřely dveře. Malá kaple byla zaplavena světlem. Na oltáři hořelo přes tisíc voskovic sestavených do osmi řad a mezi nimi stály kytice květin. Libá vůně nejčistšího kadidla vycházela v oblacích dveřmi svatyně. Kaple, jejíž zlacení bylo obnoveno, byla dosti malá, ale velmi vysoká. Julián si všiml, že na oltáři jsou svíce přes patnáct stop vysoké. Dívky nemohly zadržet výkřik obdivu. Do malé předsíně kaple byl dovolen vstup jenom těm čtyřiaadvaceti dívkám, oběma kněžím a Juliánovi.

Brzy přišel král, doprovázený pouze panem de la Mole a vrchním komořím. I stráže zůstaly venku a klečící vzdávaly čest zbraní.

Jeho Veličenstvo se spíše vrhlo než kleslo na klekátko. Teprve teď uviděl Julián, přitisknutý k pozlaceným dveřím, mezerou pod nahou paží jedné z dívek půvabnou sochu svatého Klementa. Ležel pod oltářem v oděvu mladého římského vojína. Na šíji měl širokou ránu, která vypadala, jako by krvácela. Umělec, který dělal tu sochu, překonal sám sebe; světcovy překrásné umírající oči byly přivřené. Pučící knírek zdobil napolo otevřená půvabná ústa, která vypadala,

jako by šeptala poslední modlitbu. Při pohledu na světce se dívka klečící vedle Juliána hlasitě rozplakala; jedna z těch slz skanula Juliánovi na ruku.

Chvíli se všichni modlili v hlubokém mlčení, které bylo rušeno jenom vzdáleným hlaholem zvonů ze všech okolních vesnic v okruhu deseti mil. Poté agdeský biskup požádal krále, aby mu dovolil promluvit. Svou krátkou a velmi dojemnou řeč ukončil prostými slovy, jejichž působivost byla tím mocnější:

„Nezapomeňte nikdy, mladé křesťanky, že jste viděly jednoho z největších králů světa klečet před služebníky všemohoucího a strašlivého Boha. Tito služebníci, slabí, pronásledovaní a vraždění na zemi, jako to vidíte podle stále krvácející rány svatého Klementa, slaví vítězství v nebi. Myslím, mladé křesťanky, že na tento den nikdy nezapomenete. Budete nenávidět bezbožnost. Zůstanete vždy věrné Bohu, který je tak velký, tak strašný, ale tak dobrý.“

Při těch slovech biskup důstojně povstal.

„Slibujete mi to?“ pokračoval a v zanícení vztáhl k nim ruce.

„Slibujeme,“ zvolaly dívky a rozplakaly se.

„Přijímám váš slib ve jménu strašného Boha!“ dodal biskup hřímavým hlasem. A tím se obřad skončil.

Dokonce i král plakal. Teprve za dlouhou chvíli se Julián tak dalece vzpamatoval, že se mohl otázat, kde jsou světcovy kosti, poslane z Říma Filipovi Dobrému, vévodovi burgundskému. Řekli mu, že jsou uloženy v té půvabné voskové soše.

Jeho Veličenstvo ráčilo dovolit slečnám, které ho doprovázely do kaple, aby nosily červenou stužku s vyšítymi slovy: NENÁVIDÍM BEZBOŽNOST, CTÍM BOHA NAVĚKY.

Markýz de la Mole dal venkovanům rozdělit deset tisíc lahví vína. Verrièreští liberálové využili toho večera, aby osvětlili mnohem lépe své domy než roajalisté. Král před odjezdem navštívil pana de Moirod.

19.

Myšlení bolí

Grotesknost každodenních událostí zakrývá pravé neštěstí vášní.

— BARNAVE

Když do pokoje, v němž bydlel pan de la Mole, stavěli opět dřívější nábytek, našel Julián list velmi silného, na čtvrtky složeného papíru. Na první stránce dole stálo:

„Jeho Excelenci panu markýzi de la Mole, francouzskému pairu, rytíři královských řádů atd. atd.“

Byla to žádost psaná hrubým písmem, jakým píše kuchařky.

Pane markýzi,

po celý život jsem se řídil náboženskými zásadami. Roku třiadvadesátého neblahé paměti byl jsem při obléhání Lyonu vystaven granátům. Chodím ke sv. přijímání a každou neděli do farního kostela na mši. Neopominul jsem nikdy velikonočních povinností, ani roku třiadvadesátého neblahé paměti. Má kuchařka – před revolucí jsem měl služebnictvo – vaří každý pátek postní jídla. Požívám ve Verrières všeobecné a smím říci zasloužené vážnosti. Při průvodech kráčím pod nebesy vedle pana faráře a pana starosty. Při slavnostních příležitostech nosím velkou svíci, kterou kupuji na vlastní útraty. Úřední osvědčení o tom všem jsou uložena v Paříži u ministerstva financí. Prosím pana markýze o verrièreskou loterní kancelář, která se ať tím nebo oním způsobem rozhodně v nejbližší době uprázdní, protože její nynější majitel je velmi nemocen a mimoto špatně hlasuje při volbách atd.

De Cholin

Na okraj této žádosti bylo panem de Moirod připsáno doporučení, které začínalo takto:

Měl jsem včera čest mluvit s vámi o tom hodném člověku, který předkládá tuto žádost.

„Tedy i takový hlupák jako Cholin mi ukazuje cestu, kterou se mám dát,“ řekl si Julián.

Za týden po návštěvě ...ského krále ve Verrières ze všech nescíslných lží, hloupých výkladů a směšných sporů atd. atd., jež se týkaly postupně krále, biskupa agdeského, markýze de la Mole, deseti tisíc lahví vína a pádu ubohého pana de Moirod, jenž v naději, že dostane řád, celý měsíc po svém pádu nevycházel z domu – z toho všeho po týdnů zbyly jen řeči o krajní beztaktnosti, s níž byl do čestné stráže *opašován* tesařský synek Julián Sorel. Bylo třeba slyšet, jak o něm mluvili bohatí majitelé továren na květované plátno, kteří po kavárnách v každou denní dobu až do ochraptění hlásali rovnost. Pyšná paní de Rênal byla původkyní celé té ostudy. A příčina? Krásné oči a růžové tváře malého abbé Sorela na to dávaly odpověď.

Krátce po návratu do Vergy dostal nejmladší z hochů, Stanislav Xaver, horečku; najednou přepadly paní de Rênal hrozné výčitky svědomí. Poprvé si svou lásku vážně vyčítala; zdálo se, že jako zázrakem pochopila, do jakého hříchu se nechala strhnout. Přestože byla hluboce nábožensky založená, až do té chvíle nepomyslela na to, jak velice se prohřešila před Bohem.

Kdysi v klášteře Srdce Ježíšova vroucně milovala Boha; nyní před ním pociťovala stejně velký strach. Boje, které drásaly její duši, byly tím strašnější, že pro strach neměla rozumné důvody. Julián poznal, že jakýkoliv rozumný důvod, který uváděl, ji spíše rozčiluje než uklidňuje. Viděla v tom pouze našeptávání ďábla. Poněvadž Julián sám měl malého Stanislava velmi rád, mluvil s ní raději o jeho nemoci. Nemoc se brzy stala vážnou. Neustálé výčitky připravily paní de Rênal o spánek; stala se zatvrzele mlčenlivou. Kdyby byla promluvila, byla by přiznala Bohu i lidem svou vinu.

„Zapřísahám vás,“ říkal jí Julián, jakmile byli sami, „nemluvte s nikým, ať jsem jen já jediným důvěrníkem vašich muk. Milujete-li

mě ještě, nemluvte; vaše slova nemohou Stanislava vyléčit z horečky.“

Ale jeho utěšování nemělo účinek; nevěděl, že si paní de Rênal vzala do hlavy, že musí, aby usmířila žárlivého Boha, buď nenávidět Juliána, anebo ztratit syna. A právě proto byla tak nešťastná, že cítila, že svého milence nenávidět nemůže.

„Odejďte,“ pravila jednoho dne Juliánovi, „ve jménu Božím, opusťte tento dům; vaše přítomnost mi vraždí syna!“

„Bůh mě trestá,“ dodala tiše, „a právem; veleším jeho spravedlnost; můj hřích je hrozný, a nedělala jsem si ani výčitky! To byl první důkaz, že mě Bůh opustil; musím být dvojnásobně potrestána.“

Juliána její bolest velice dojíkala. Nebylo možné vidět v tom pokrytectví nebo přehánění. „Domnívá se, že vraždí svého syna, miluje-li mě, a přece mě, nešťastnice, miluje více než svého syna. Nemožu o tom pochybovat, výčitky ji zabíjejí. To je ta pravá hloubka citů. Ale jak jsem jen mohl vzbudit takovou lásku, já, tak chudý, špatně vychovaný, hloupý a někdy tak hrubý v chování?“

Jedné noci bylo dítěti velmi špatně. Ráno ke druhé hodině se na ně přišel podívat pan de Rênal. Dítě zmítané vysokou horečkou bylo celé rozpálené a otce nepoznalo. Náhle se paní de Rênal vrhla svému muži k nohám. Julián viděl, že se ke všemu přizná a že se navždy zničí.

Naštěstí se pana de Rênal její podivné chování nemile dotklo.

„Sbohem, sbohem!“ pravil a chtěl odejít.

„Ne, vyslechni mě,“ volala jeho žena, klečíc před ním a snažíc se ho zadržet. „Musíš se dovědět celou pravdu. Já jsem vražednicí svého syna. Dala jsem mu život a zase mu jej беру. Nebesa mě trestají; před Bohem jsem vinna vraždou. Musím se sama potrestat a pokorit, snad ta oběť Hospodina usmíří.“

Kdyby byl měl pan de Rênal jen trochu důvtipu, byl by vše pochopil.

„Románové nápady,“ zvolal a odstrkoval svou ženu, která se mu snažila obejmout kolena. „To jsou románové nápady! Juliáne, dejte za svítání zavolat lékaře.“

A šel spát. Paní de Rênal padla napolo bez sebe na kolena a odstrkovala křečovitým pohybem Juliána, který jí chtěl pomoci.

Julián tu stál bezradný.

„To je tedy cizoložství!“ řekl si. „Že by ti prohnání kněží měli pravdu? Oni, kteří tolik hřeší, mají snad tu výsadu, že znají pravou teorii hříchu? Jak podivné!...“

Uplynulo dvacet minut po odchodu pana de Rênal a Julián viděl milovanou ženu stále bez hnutí a téměř v bezvědomí, s hlavou opřenou o postýlku dítěte. „Žena s tak nevšedními duševními vlastnostmi je blízka zoufalství jen proto, že poznala mne,“ řekl si Julián.

„Hodiny rychle ubíhají. Co mohu pro ni učinit? Musím se rozhodnout. Zde již nejde o mne. Co je mi do lidí a do jejich hloupé přetvářky. Co mohu pro ni učinit?... Opustit ji? Ale pak zůstane sama se svou strašnou bolestí! Její muž, ten automat, jí spíše překáží než pomáhá. Je hrubý a bude s ní mluvit tvrdě. Může zešílet, skočit z okna.

Opustím-li ji, přestanu-li nad ní bdít, vyzná se mu ze všeho. A kdož ví, snad nepomůže ani to velké dědictví, které mu má přinést, a udělá skandál. Proboha, vždyť může vše říci tomu p... eti abbé Maslonovi, který využívá nemoci šestiletého chlapce a úmyslně se nehýbá z toho domu. Ubohá žena zapomíná na vše, co ví o tom člověku; ve své bolesti a strachu před Bohem vidí v něm jen kněze.“

„Odejdi,“ zvolala náhle paní de Rênal, když otevřela oči.

„Dal bych tisíckrát život za to, kdyby mi někdo řekl, co by ti nejvíce prospělo,“ odpověděl Julián; „miluji tě více než kdy jindy, miláčku, ba teprve od této chvíle tě počínám zbožňovat tak, jak toho zasluhuješ. Co si počnu, budu-li daleko od tebe a budu mít vědomí, že jsi nešťastná mou vinou! Ale na tom, jak budu trpět, nezáleží. Ano, odejdu, má lásko. Ale opustím-li tě, přestanu-li bdít nad tebou a nebudu-li už stát mezi tebou a tvým mužem, povíš mu vše a zničíš se. Uvaž, že tě s hanbou vyžene z domu; celé Verrières, celý Besançon budou mluvit o tom skandálu. Lidé budou všechnu vinu svalovat na tebe; nikdy se nezbavíš té hanby...“

„To právě chci,“ zvolala a vztyčila se. „Budu trpět, tím lépe.“

„Ale tím ohavným skandálem přivedeš také jeho do neštěstí.“

„Ponížím sama sebe, vrhnu se do toho bláta a tím snad zachráním svého syna. Takové ponížení přede všemi je možná veřejným pokáním. Pokud já, slabá žena, mohu o tom soudit, nebyla by to největší oběť, jakou bych mohla Bohu přinést?... Snad bude milostiv a přijme mé pokání a nechá mi syna. Pověz mi o jiné, těžší oběti, ráda ji přinesu.“

„Nech mě, ať se sám potrestám. Také já jsem vinen. Chceš, abych vstoupil do trapistického kláštera? Přísnost takového života by mohla usmířit tvého Boha... Nebesa! Proč nemohu vzít Stanislavovu nemoc na sebe...“

„Ach! Ty, ty ho také miluješ,“ zvolala paní de Rênal. Vstala a vrhla se mu do náručí.

Ale v týž okamžik ho s hrůzou od sebe odstrčila.

„Věřím ti! Věřím ti!“ pokračovala a klesla opět na kolena.

„Ó můj jediný příteli! Proč nejsi Stanislavovým otcem! Pak by nebyl tak strašný hřích milovat tě více než tvého syna.“

„Dovolíš mi, abych zůstal zde a miloval tě dále, jako bratr miluje sestru? To je jediné rozumné pokání a může usmířit hněv Nejvyššího.“

Povstala a vzala Juliánovu hlavu do svých rukou. Držela ji těsně před očima a řekla: „Ale budu já tebe milovat jako bratra? Jsem schopna tě milovat jako bratra?“

Julián propukl v pláč.

„Poslechnu tě,“ pravil padaje jí k nohám, „poslechnu tě ve všem, cokoliv mně nařídíš; to je jediné, co mohu učinit. Můj duch je raněn slepotou, nevidím východiska. Opustím-li tě, povíš vše svému muži, zahubíš sebe i jeho. Po té ostudě se nikdy nestane poslancem. Zůstanu-li, budeš si myslit, že jsem zavinil smrt tvého syna, a zemřeš bolestí. Chceš zkusit, co se stane, když odejdu? Chceš-li, budu pykat za náš hřích tím, že tě na týden opustím. Strávím jej někde v ústraní, kde budeš chtít. Na příklad v klášteře braylehautském; ale přísahej

mi, že za mé nepřítomnosti nic neprozradíš svému muži! Považ, že bych se pak už nikdy nemohl vrátit.“

Paní de Rênal slíbila, Julián odešel. Ale už za dva dny byl povolán zpět.

„Nemohu bez tebe dostat své přísaze. Řeknu vše svému muži, nebudou-li mi tvé pohledy neustále nařizovat mlčení. Každá hodina toho hrozného života mi připadá dlouhá jako celý den.“

Konečně se nebesa nad nešťastnou matkou smilovala. Stanislav ponenáhlu vyvázl z nebezpečí. Ale led byl prolomen, její rozum pochopil celý dosah jejího hříchu; nemohla už nabýt rovnováhy. Výčitky svědomí zůstaly, jak ani nemohlo být jinak u ženy tak upřímného srdce. Její život byl nebem i peklem: peklem, když neviděla Juliána, nebem, když seděla u jeho nohou. „Nedělám si už naděje,“ říkala mu i ve chvílích, kdy se odvažovala oddat se cele své lásce; „jsem zatracena, na věky zatracena. Ty jsi mladý, tys podlehl mému svádění, tobě mohou nebesa odpustit! Ale já jsem zatracena. Poznávám to podle docela neomylného znamení: mám strach. Kdo by také neměl strach před peklem? Ale přitom ničeho nelituji. Zhřešila bych znovu, kdybych už nebyla zhřešila.“

Kéž mě jenom Bůh netrestá na tomto světě na mých dětech; to by bylo více než zasloužím. Ale jsi aspoň ty, můj Juliáne, šťasten?“ volala v jiných chvílích. „Myslíš, že má láska je dost velká?“

Před tak velkou a bezvýhradnou obětí, kterou mu každou chvíli přinášela, rozptylovala se Juliánova nedůvěra a mučivá hrdost, jež potřebovaly právě jen obětavou lásku. Zbožňoval paní de Rênal. „Třebaže je to urozená dáma a já jen syn řemeslníka, miluje mě... Nevidí ve mně sluhu, ze kterého si udělala milence.“ Když se zbavil té obavy, upadal do milostného blouznění, do mučivých nejistot lásky.

Kdykoli viděla, že pochybuje o její lásce, říkala: „Kéž bych tě mohla aspoň na těch několik dní, jež můžeme ještě spolu trávit, učinit hodně šťastným! Pospěšme si; snad už zítra nebudu tvoje. Potrestá-li mě nebe na mých dětech, marně bych se snažila žít pouze

pro lásku k tobě a nevidět, že je vraždím svým zločinem. Nepřežila bych tu ránu. I kdybych chtěla, nemohla bych; zešilela bych.

Ach, kdybych mohla vzít na sebe tvůj hřích, jako tys mi velkodušně nabízel, že vezmeš na sebe těžkou horečku Stanislavovu!"

Tato velká duševní krize vytrýbila cit, který Juliána poutal k jeho milence. Jeho láska nebyla už jen obdivem k její kráse a pýchou, že mu náleží.

Jejich štěstí bylo od té doby ušlechtilější, plamen, který je stravoval, se stal intenzivnějším. Mívali záchvaty pošetilého blouznění. Lidé by je byli pokládali za šťastnější. Nenalezli však už ten lahodný klid, nezkalenou blaženost a bezstarostné štěstí prvních dní své lásky, kdy paní de Rênal měla pouze jedinou obavu, obavu, že ji Julián dosti nemiluje. Jejich štěstí se někdy podobalo zločinu.

I v nejšťastnějších a na pohled nejpokojnějších okamžicích zvolala někdy paní de Rênal, tisknouc Juliánovu ruku: „Ach Pane Bože! Vidím peklo. Jaká strašná muka! Věru, zasloužila jsem je.“ A tisknouc ho v náručí, vinula se k němu jako břečťan ke zdi.

Julián se marně snažil utišit tu horečně neklidnou duši. Paní de Rênal uchopila jeho ruku a pokryla ji polibky. Pak upadla opět do truchlivé zádumčivosti a myslela si: „Peklo by bylo pro mne milostí; měla bych zde na zemi ještě několik dní, jež bych mohla s ním strávit; ale peklo již na tomto světě, smrt mých dětí... Ale snad by mi byl za tu cenu můj zločin prominut!... Ach Bože, za tu cenu mi milost neuděluj! Ty ubohé děti se nijak proti Tobě neprohřešily. Já, já jediná jsem vinna: miluji muže, jenž není mým manželem.“

Juliánovi se občas zdálo, že se uklidňuje. Snažila se ovládat. Nechtěla otravovat život toho, jež milovala.

Za takového střídání lásky, výčitek svědomí a rozkoší jim dny míjely rychlostí blesku. Julián si odvykl přemýšlet.

Slečna Elisa chodila do Verrières, kde měla u soudu nějakou menší při. Zjistila, že pan Valenod je proti Juliánovi silně zaujat. Nenáviděla vychovatele a často o něm s panem Valenodem mluvila.

„Byla bych ztracena, kdybych pověděla pravdu!“ řekla mu jednoho dne. „V důležitých věcech drží páni vždy spolu... nikdy nezapomenou ubohému služebnictvu, když něco vyzradilo.“

Po takovém obvyklém úvodu, který pan Valenod dovedl zkrátit, dověděl se věci, jež se velmi nemile dotkly jeho ješitnosti.

Nejvznešenější dáma v celém okolí, které se šest roků tak vytrvale a naneštěstí docela veřejně dvořil, ta pyšná žena, jejíž pohrdání ho tolikrát zahanbilo, vzala si za milence dělnického synka přestrojeného za vychovatele. A aby zlost pana ředitele byla dovršena, paní de Rênal toho milence přímo zbožňuje.

„A k tomu,“ dodávala komorná s povzdechem, „pan Julián se ani nenamáhal, aby ji získal, choval se k ní tak chladně jako k ostatním.“

Elisa nabyla jistoty až na venkově, ale domnívala se, že ten poměr trvá už mnohem déle.

„Bezpochyby proto odmítl svého času mou nabídku k sňatku,“ dodala zlostně. „A já, hloupá husa, jsem chodila k paní de Rênal na radu a prosila jsem ji, aby s ním promluvila.“

Ještě téhož večera dostal pan de Rênal z města současně s novinami dlouhý anonymní dopis, v němž bylo do nejmenších podrobností vylíčeno, co se děje v jeho domě. Julián viděl, že při čtení tohoto dopisu, napsaného na modrém papíře, bledne a že na něho vrhá zlostné pohledy. Celý večer se starosta nemohl ze svého rozčilení vzpamatovat. Nadarmo si ho Julián snažil udobřit otázkami o genealogii předních šlechtických rodin burgundských.

20.

Anonymní dopisy

... přílišně
ať láskování uzdu nepouštíš;
neb nejmocnější přísahy jak sláma
jsou ohni krve.

– BOUŘE

Když o půlnoci odcházeli ze salónu, podařilo se Juliánovi pošeptat své milence:

„Bude lépe, neuvidíme-li se dnes v noci, váš muž má nějaké podezření; přísahal bych, že ten dlouhý list, při jehož čtení dnes tolik vzdychal, je nějaký anonymní dopis.“

Naštěstí se Julián ve svém pokoji zamykal. Paní de Rênal měla nesmyslný nápad, že ta výstraha je pouze záminkou, aby se vyhnul její návštěvě. Úplně ztratila rozvahu a přikradla se v obvyklou hodinu k jeho dveřím. Když Julián zaslechl na chodbě šramot, zhasil okamžitě lampu. Někdo zkoušel otevřít dveře; byla to paní de Rênal, nebo žárlivý manžel?

Druhého dne časně zrána přinesla Juliánovi kuchařka, která mu byla nakloněna, knihu, na jejímž obalu bylo napsáno několik italských slov: *Guardate alla pagina 130*.⁶

Julián se polekal této neopatrnosti. Vyhledal stranu 130 a našel tam přišpendlený, ve spěchu napsaný dopis, kropený slzami a plný pravopisných chyb. Obyčejně psala paní de Rênal správně. Byl tím dojat a zapomněl poněkud na její strašnou neopatrnost.

Dopis zněl takto:

„Ty jsi nechtěl, abych dnes v noci k Tobě přišla? Někdy si myslím, že jsem nikdy neviděla až na dno Tvé duše. Tvé pohledy mě

⁶ Podívejte se na stranu 130.

lekají. Bojím se Tě. Pane Bože, snad jsi mě nikdy nemiloval? V tom případě ať můj muž odhalí naši lásku a ať mě navždy zavře někde na venkově, daleko od mých dětí. Snad to Bůh tak chce. Zemřela bych brzy, ale od Tebe by to bylo kruté.

Nemiluješ mne? Unavily Tě mé ztřeštěnosti, mé výčitky svědomí, bezbožníku? Chceš mě zahubit? Usnadním Ti to. Jdi, ukazuj tento dopis po celých Verrières, anebo ukaž jej pouze panu Valenodovi. Řekni mu, že Tě miluji, ale ne, nerouhej se tak; řekni mu, že Tě zbožňuji, že jsem počala žít teprve od toho dne, kdy jsem Tě spatřila; že jsem v nejbáznivějších snech svého mládí nesnila o štěstí, jež Tys mně dal; že jsem Ti obětovala svůj život, že Ti obětuji svou duši. Vždyť víš, že Ti obětuji mnohem více.

Ale což ví takový člověk, co je to oběť? Řekni mu, jen mu řekni, abys ho podráždil, že všichni podlí lidé jsou mi lhotejný a že na světě je pro mne již jen jedno neštěstí: nevěra jediného člověka, pro něhož ještě žiji. Jaké štěstí by bylo pro mne, kdybych zemřela, kdybych mohla svůj život obětovat a nemusela se již bát o své děti!

Nepochybuji, drahý příteli, že přišel-li nějaký anonymní dopis, pochází jistě od toho protivného člověka, který mě po šest let pronásledoval svým hrubým hlasem, vypravováním o svých jezdeckých výkonech, domýšlivostí a věčným vypočítáváním svých předností.

Ale došel opravdu nějaký anonymní dopis? Zlý člověče, právě o tom jsem si chtěla s Tebou pohovořit; ale ne, jednal jsi správně. Kdybych Tě dnes byla, snad naposledy, sevřela v náručí, nebyla bych mohla tak klidně uvažovat jako nyní, když jsem samotná. Od nynějška budou našemu štěstí stát v cestě překážky. Bude Vám to nepříjemné? Ano, jistě ve dnech, kdy nedostanete od pana Fouquého nějakou zábavnou knihu. Oběť je dokonána; zítra, ať to byl anebo nebyl anonymní dopis, řeknu také já svému muži, že je třeba to s Tebou nějak po dobrém urovnat a že musíš být pod nějakou slušnou záminkou okamžitě poslán nazpět k rodičům.

Ach drahý příteli, budeme na čtrnáct dní od sebe odloučeni, snad i na měsíc! Ale jsem k Tobě spravedlivá, budeš trpět právě tak jako já. Je to opravdu jediná možnost, jak zmírnit účinek toho dopisu; ostatně není to první dopis, který můj muž o mně dostal. Bože, jak jsem se jim smávala!

Jediným cílem mého jednání je namluvit mému muži, že dopis pochází od pana Valenoda; nepochybuji, že je jeho původcem. Odejdeš-li od nás, neopomíň se usadit ve Verrières. Zařídím to tak, aby se manžel rozhodl strávit tam též čtrnáct dní, aby dokázal všem hlupákům, že nedošlo mezi námi k žádné roztržce. Ve Verrières se stýkej přátelsky se všemi, i s liberály. Víím, že Tě všechny dámy budou vyhledávat.

Nerozhněvej se s panem Valenodem, neuřež mu uši, jak jsi jednou řekl; naopak, chovej se k němu velmi roztomile. Hlavní věc je, aby ve Verrières byli přesvědčeni, že půjdeš k Valenodovi anebo k někomu jinému za vychovatele.

To můj muž nikdy nepřipustí. Kdyby se však přece k tomu rozhodl, dobře, aspoň zůstaneš ve Verrières a já Tě budu moci občas vidět. Děti Tě mají tak rády, budou Tě navštěvovat. Pane Bože! Cítím, že své děti miluji více, poněvadž milují Tebe. Jak si to vyčítám! Jak to vše skončí?... Ale odbočuji... Zkrátka, chápeš, jak si máš počínat; buď laskavý, zdvořilý, nebuď pyšný vůči těm hrubým lidem, prosím Tě o to na kolenou: budou mít náš osud ve svých rukou. Nepochybuj ani okamžik, že se můj muž k Tobě bude chovat, jak mu to předepíše *veřejné mínění*.

Druhý anonymní dopis mi musíš opatřit Ty. Ozbroj se trpělivostí a nůžkami. Vystříhej z nějaké knihy potřebná slova a nalep je lepidlem na modravý papír, který přikládám; pochází od pana Valenoda. Buď připraven na to, že u Tebe bude vykonána prohlídka; spal stránky knihy, které rozstříháš. Nenajdeš-li celá slova, slož je trpělivě písmeno za písmenem. Abych Ti ušetřila práci, sestavila jsem jen velmi krátký anonymní dopis. Jak dlouhý se Ti asi bude zdát můj dopis, jestliže, jak se obávám, mě už nemiluješ!

Anonymní dopis

Milostivá paní!

Znám všechny Vaše pletichy; osoby, v jejichž zájmu je, abyste v nich ustala, jsou o nich již zpraveny. Pro zbytek přátelství, jež pro vás ještě cítím, vyzývám Vás, abyste zanechala úplně styků s tím sel-ským synkem. Budete-li dosti rozumná, váš manžel bude myslet, že se zpráva, kterou obdržel, nezakládá na pravdě a necháme ho v jeho klamu. Uvažte, že znám Vaše tajemství, třeště se, nešťastnice; musíte se nyní chovat ke mně co nejlépe.

Až budeš hotov s nalepováním slov, z nichž se skládá tento dopis (poznals v něm ředitelův způsob mluvení?), vyjdi z domu, setkám se s Tebou.

Půjdu do vesnice a vrátím se celá rozčilená; budu opravdu velmi rozrušena. Pane Bože, čeho se odvažuji, a to vše jen proto, že *Tobě se zdá*, že můj muž dostal anonymní dopis. Pak s rozpačitou tváří odevzdám dopis svému muži a namluvím mu, že mi jej dal nějaký neznámý člověk. Ty jdi s dětmi na procházku do lesa a vrať se až k obědu.

Z vrcholku skal je vidět věž holubníku. Podaří-li se nám můj plán, pověším tam bílý šátek, v opačném případě tam nebude nic.

Nevděčníku, nenajde Tvé srdce nějakou příležitost, abys mi, než odejdeš na procházku, mohl říci, že mě miluješ? Ale ať se stane cokoli, buď přesvědčen o jednom: nepřežila bych ani o den chvíli, kdy bychom se museli navždy rozloučit. Jsem krkavčí matka!... Jsou to prázdná slova, co jsem zde napsala, drahý Juliáne. Necítím je; v tomto okamžiku mohu myslet pouze na Tebe, napsala jsem je jen proto, abys mě nekáral. Nač se přetvařovat ve chvíli, kdy Tě snad ztrácím? Ano, ať se Ti má duše zdá krutou, ale ať aspoň nelžu před mužem, kterého zbožňuji! Už jsem příliš mnoho v životě klamala. Odpouštím Ti, nemiluješ-li mě už. Nemám čas, abych ještě jednou přečetla svůj dopis. S lehkým srdcem bych životem zaplatila ty šťastné dny, které jsem strávila v Tvém náručí. Víš, že mě budou stát ještě více.“

21.

Rozmluva s pánem

*Ach, naše křehkost vinna tím, ne my;
jsme takovými, jak jsme stvořeny.*

— VEČER TŘÍKRÁLOVÝ

S dětskou radostí skládal Julián po celou hodinu slova. Když vycházel z pokoje, potkal své žáky a jejich matku; vzala dopis se samozřejmostí a smělostí, jejíž klid ho polekal.

„Je lepidlo již dosti suché?“ otázala se ho.

„Je to tatáž žena, která téměř šlela výčitkami svědomí?“ pomyslí si, „jaké záměry má v tuto chvíli?“ Byl příliš hrdý, aby se jí na to zeptal, ale snad se mu dosud nikdy tak nelíbila.

„Dopadne-li to špatně,“ dodala s touž chladnokrevností, „vezmou mi vše. Zakopejte tento balíček někde v horách; bude to možná jednoho dne má jediná záchrana.“

Odevzdala mu skleněné pouzdro v červeném safiánu, v němž bylo zlato a několik diamantů.

„Nyní odejděte,“ řekla.

Políbila děti, nejmladšího dvakrát. Julián se ani nehnu. Rychle od něho odešla a ani na něj nepohlédla.

Pan de Rênal byl od okamžiku, kdy otevřel anonymní dopis, v hrozném stavu. Od souboje, který měl mít v roce 1816, nebyl tak rozčilen, a abychom byli k němu spravedliví, myšlenka, že ho zasáhne kulka, činila ho tenkrát méně nešťastným, než byl nyní. Zkoumal dopis po všech stránkách: „Není to ženský rukopis?“ říkal si. „A která to pak psala?“ Probral všechny ženy, které znal ve Verrières, ale na žádnou z nich nemohl mít podezření. „Nebo že by ten dopis byl diktoval nějaký muž? Kdo by to mohl být?“ Také tato domněnka mu nepřinesla jistotu; byl předmětem žárlivosti a patrně

i nenávisti většiny mužů, jež znal. „Musím se zeptat ženy,“ řekl si ze zvyku, vstávaje z lenošky, v níž byl zabořen.

Sotva vstal, udeřil se do hlavy. „Pane Bože,“ pravil si, „vždyť především jí musím nedůvěřovat; je teď mou nepřítelkyní.“ A s hněvem mu vstoupily slzy do očí.

Spravedlivou náhradou za necitelnost srdce, která je na venkově vrcholem praktické moudrosti měl pan de Rênal za nejdůvěrnější přátele dva muže, jichž se nyní nejvíce obával.

„Kromě nich mám snad deset přátel,“ a probíral je po řadě, uvažuje, jakou útěchu by mu mohl který z nich poskytnout. „Všem, všem,“ zvolal vztekle, „způsobí mé neštěstí největší radost.“ Naštětí byl docela právem přesvědčen, že mu všichni závidí. Mimo nádherný dům v městě, který se pobytem ...ského krále stal navždy proslulým, měl překrásně zařízený zámek ve Vergy. Průčelí bylo bíle natřeno a okna opatřena hezkými zelenými žaluziemi. Chvilí se utěšoval vzpomínkou na tu nádheru. Jisté je, že zámek bylo vidět ze vzdálenosti tří nebo čtyř mil a že zastíňoval všechny vily nebo takzvané zámky v sousedství, kterým nechali jejich skromnou, stářím zašedlou barvu.

Pan de Rênal mohl spoléhat na slzy a soucit jediného ze svých přátel, zádušního starosty farnosti; ale to byl starý pitomec, který plakal při každé příležitosti. A přece byl ten člověk jeho jediným útočištěm.

„Má někdo větší neštěstí než já?“ zvolal zlostně. „Jak jsem opuštěný!“

„Je možné,“ uvažoval ten ubohý muž, „že bych ve svém neštěstí neměl jediného přítele, s nímž bych se mohl poradit? Vždyť ztrácím rozum, cítím to. Ach Falcozi! Ach Ducrosi!“ zvolal hořce. To byla jména dvou přátel z mládí, s nimiž roku 1814 ze šlechtické pýchy přerušil styky. Nebyli šlechtici, a proto mu nevyhovovalo, že s ním mluvili jako se sobě rovným, jak tomu byli od dětství zvyklí.

Jeden z nich, Falcoz, rozumný muž dobrého srdce, obchodník s papírem ve Verrières, koupil si později v okresním městě tiskárnu a založil časopis. Kněží se ho rozhodli zničit: časopis byl zastaven,

tiskařskou koncesi mu vzali. Za tak smutných okolností se pokusil poprvé po deseti letech napsat panu de Rênal. Verrièreský starosta pokládal za svou povinnost odpovědět mu jako starý Říman: „Kdyby mi králův ministr prokázal tu čest a tázal se mě o radu, odpověděl bych mu: Zničte bez milosti všechny venkovské tiskaře a udělejte z knihtiskařství státní monopol jako z tabáku.“ Nyní si pan de Rênal s hrůzou připomínal odpověď, kterou tehdy dal důvěrnému příteli a kterou svého času celé Verrières obdivovalo. „Kdo by to byl řekl, že toho při mém postavení, jmění a řádech budu jednou litovat!“ V návalech zlosti na sebe a na celé okolí strávil hroznou noc; ale naštěstí mu nenapadlo, aby špehoval svou ženu.

„Jsem na Luisu zvyklý,“ pravil si, „ví o všech mých záležitostech; kdybych byl zítra volný a mohl se opět oženit, nenašel bych ženu, která by mi ji nahradila.“ Pak se těšil myšlenkou, že jeho žena je nevinná; když se na věci díval z tohoto stanoviska, nebyl aspoň nucen rázně zakročit a to se mu mnohem lépe hodilo. „Kolik žen už lidé pomlouvali!“

„Cože!“ zvolal náhle, přecházeje nervózně, „mám jako nějaký ubožák, nějaký žebrák trpět, aby se mi se svým milencem posmívala? Mají si celé Verrières tropit ze mne šašky pro mou shovívavost? Co se toho napovídalo o Charmierovi (byl to manžel, o němž se všeobecně vědělo, že ho žena podvádí)! Neusmívají se všichni, přijde-li na něho řeč? Je to dobrý advokát, ale pochválí někdy někdo jeho řečnické nadání? ‚Ach, Charmier,‘ řeknou, ‚ten Bernardův Charmier,‘ označují ho tak jménem muže, který je příčinou jeho potupy.“

„Bohudíky,“ říkal si opět v jiných chvílích, „nemám dceru, takže potrestám-li matku, nepoškodím tím vyhlídky svých dětí; mohu překvapit toho mladíka u své ženy a oba je zabít; v tom případě tragika odstraní možná směšnost celého případu.“ Ta myšlenka se mu zalíbila; promyslel ji do nejmenších podrobností. „Trestní zákoník mám na své straně, a ať se přihodí cokoli, naše kongregace a moji přátelé mezi porotci mě zachrání.“ Prohlédl si lovecký nůž; byl velmi ostrý. Ale při pomyslení na krev se zachvěl hrůzou.

„Mohu toho drzého vychovatele spráskat a vyhnat z domu. Ale jaká ostuda by z toho vzešla ve Verrières, ba v celém okolí! Po zastavení Falcozových novin, když byl jejich šéfredaktor propuštěn z vězení, přičinil jsem se o to, aby přišel o místo s platem šesti set franků. Ten pisálek se prý odvažuje opět ukazovat v Besançonu a může mě napadnout v novinách tak obratně, že ho nebude možno pohnat před soud!... Pohnat ho před soud! Ten nestoudník bude tisícerým způsobem dokazovat, že mluví pravdu. Šlechtice, který dbá na své postavení jako já, všichni plebejci nenávidí. Budu ve všech pařížských plátcích; ó Bože, jaký pád z výše! Vidět starobylé jméno Rênalů vláčené blátem směšnosti... Pojedu-li někdy někam, budu si muset změnit jméno; cože, vzdát se jména, které je mou slávou a mou mocí! Jak jsem nešťasten!

Jestliže ji nezabiji a vyženu ji s hanbou, má v Besançonu tetu, která jí beze všeho dá celé své jmění. Pak bude Luisa s Juliánem bydlet v Paříži; ve Verrières se to dovědí a já budu opět terčem posměchu.“ Na bledém světle lampy poznal nešťastný muž, že svítá. Šel do zahrady nadýchat se trochu čerstvého vzduchu. V tu chvíli byl skoro rozhodnut, že se vyhne skandálu, a to hlavně proto, že by z toho jeho dobří verrièreští přátelé měli ohromnou radost.

Procházka zahradou ho poněkud uklidnila. „Ne,“ zvolal, „nepřipravím se žádným způsobem o ženu, je mi příliš prospěšná.“ A s hrůzou si představil, jak by vypadal dům bez jeho ženy; měl pouze jedinou příbuznou, starou, hloupou a zlomyslnou markýzu R...

Najednou dostal chytrý nápad, ale jeho provedení vyžadovalo mnohem více energie, než ten ubohý člověk měl. „Budu-li dále žít se svou ženou,“ řekl si, „jak se znám, vyčtu jí jednoho dne ve chvíli, kdy mě rozzlobí, její poklesek. Ona je hrdá, rozhněváme se, může se to stát dříve, než dostane dědictví po tetě. Jak se mi pak lidé budou smát! Žena miluje své děti, vše nakonec připadne jim. A ve Verrières si budou klepny o mne brousit jazyky. Vidíte, řeknou, nedovedl se své ženě ani pomstít! Nebylo by proto lépe zůstat jen při podezření

a nic si neověřovat? Sváží si tím ovšem ruce, nebudu jí pak moci nic vyčítat.“

Za chvíli, když se jeho uražená ješitnost znovu vzchopila, snažil se usilovně připomenout si všechny historky, jež někteří mluvkové vypravovali v kasinu a v šlechtickém klubu při kulečnicku, když přerušili hru, aby se pobavili na účet některého podváděného manžela. Jak kruté zdály se mu nyní ty vtipy!

„Bože, proč jen má žena nezemřela! Pak bych se nemusel bát takové ostudy. Proč jenom nejsem vdovcem! Žil bych vždy půl roku v Paříži v nejlepší společnosti.“ Po takové chvilce štěstí, které mu poskytlo pomyšlení na vdovství, dal se opět do uvažování, jak by se dopátral pravdy. Nemohl by v noci, kdy všichni budou spát, nasypat lehkou vrstvu otrub před dveře Juliánova pokoje? Druhého dne ráno by viděl otisky jeho nohou.

„Ale takový prostředek nestojí za nic,“ zvolal zase zlostně. „Ta ničemnice Elisa by to zpozorovala a pak by se všichni v domě dověděli, že žárlím.“

V jiném případě, vypravovaném v kasinu, se přesvědčil manžel o nevěře své ženy tím, že kouskem vosku přilepil vlas jako pečeť na dveře své ženy a na dveře jejího milence.

Po několika hodinách nejistoty zdál se mu tento prostředek pro objasnění jeho osudu rozhodně nejlepším, i rozhodl se, že to zkusí. Vtom však v ohybu stromořadí potkal svou ženu, kterou by byl raději viděl mrtvou.

Vracela se z vesnice. Byla na mši ve vergyském kostele. Pověst v očích chladného filosofa velmi pochybná, jíž však ona věřila, tvrdí, že ten malý kostelík, který je dnes všem přístupný, byl kdysi zámecskou kaplí pana z Vergy. Po celý čas, který chtěla v kostele trávit na modlitbách, nemohla tu představu vypudit z mysli. Stále viděla v duchu svého muže, jak zdánlivě náhodou vraždí na honě Juliána a večer ji nutí jíst jeho srdce.

„Můj osud,“ pravila si, „závisí na tom, co si bude myslit, až mě vyslechne. Po té osudné čtvrt hodině snad už nebudu mít příležitost s ním mluvit. Můj muž není rozvázný a přístupný rozumným dů-

vodům. Jinak bych i při svém slabém rozumu věděla předem, co řekne a co učiní. On rozhodne o našem společném osudu, má na to právo. Ale ten osud závisí na tom, jak budu umět řídit myšlenky toho ztřeštěnce, neboť hněv ho zaslepuje a pak polovinu věcí nevidí. Pane Bože, potřebuji lstivost, chladnokrevnost, kde to vše mám vzít?”

Jako zázrakem nabyla opět klidu, když vešla do zahrady a z dálky spatřila svého muže. Rozcuchané vlasy a neupravený oděv prozrazovaly, že nespál.

Podala mu rozpečetěný a opět složený dopis. Její muž jej neotevřel a zmateně se na ni díval.

„Je to nestoudnost,” pravila, „nějaký člověk podezřelého zevnějšku, který prý vás zná a je vám zavázán vděčností, odevzdal mi tento dopis, když jsem přecházela za notářovou zahradou. Žádám vás o jedno, totiž abyste poslal toho pana Juliána zpět k rodičům, a to ihned.” Paní de Rênal řekla ta slova snad trochu předčasně, jen aby se zbavila hrozných myšlenek, že je musí říci.

Měla radost, když viděla, jak jimi muže potěšila. Podle toho, jak se muž na ni upřeně díval, poznala, že Julián hádal správně. Místo aby se rmoutila nad tím zjevným neštěstím, myslila si: „Jak je Julián chytrý, jak jemnocitný! A přece je tak mladý a tak nezkušený! Jak daleko to jistě přivede! Ale pak na mne pro své úspěchy zapomene.”

Obdiv k člověku, kterého zbožňovala, pomohl jí vzpamatovat se úplně z jejího zmatku.

Blahopřála si k svému činu: „Zasloužím si Juliána,” pravila si s pocitem sladkého vnitřního blaha.

Aby si nezadal, pan de Rênal si beze slova začal prohlížet druhý anonymní dopis, který, jak si čtenář vzpomíná, byl složen z tištěných slov nalepených na modravém papíře. „Někdo si ze mne rozhodně tropí blázna,” řekl si pan de Rênal unaveně.

„Opět nové urážky, jež bych měl vyšetřit, a zase kvůli mé ženě!” Nechybělo mnoho a byl by ji zahrnul hrubými nadávkami, jenom vyhlídka na besançonské dědictví ho stěží zadržela. Musel si na něčem vylít zlost, a proto zmačkal druhý anonymní dopis a začal se

dlouhými kroky procházet po zahradě. Potřeboval se vzdálit od ženy. Za chvíli se k ní vrátil a byl již klidnější.

„Je nutno se nějak rozhodnout,“ začala hned paní de Rênal. „Juliána musíme propustit. Konečně, je to jen dělnický synek. Odškodníme ho několika toлары, a ostatně je chytrý, tak najde snadno někde místo, na příklad u Valenoda nebo u podprefekta Maugirona; oba mají děti. Tak mu naprosto neuškodíte...“

„Mluvíte jako hloupá husa,“ křičel pan de Rênal rozzlobeně. „Copak může člověk očekávat od ženy špetku rozumu? Nikdy nemyslíte na nic chytrého; jak byste vy mohly něco vědět? Jste nedbalé, líné, hodíte se pouze k honění motýlů, jste slabé, a je naším neštěstím, že vás musíme mít ve svých rodinách!“

Paní de Rênal ho nechala křičet a on křičel dlouho; *vyplýval si zlost*, jak se říká. „Pane,“ odpověděla mu konečně, „mluvím jako žena, jejíž čest byla uražena, a čest je to nejcennější, co máme.“

Paní de Rênal zachovala neochvějnou chladnokrevnost po celý ten trapný výstup, na němž záviselo, zda bude moci žít dále pod jednou střechou s Juliánem. Hledala myšlenky, jež by byly s to, aby usměrnily slepý hněv jejího muže. Nereagovala na urážky, jimiž ji zahrnoval, neposlouchala je, myslela jen na Juliána. „Bude se mnou spokojen?“

„Ten selský synek, ke kterému jsme byli tak laskaví a štědrí, je možná nevinen,“ připustila konečně, „ale přesto je příčinou první urážky, které se mi dostává... Když jsem četla ten podlý dopis, přisahal jsem si, že jeden z nás obou půjde z domu.“

„Chcete vyvolat skandál a dělat hanbu mně i sobě? Mnoho lidí ve Verrières by z toho mělo jenom radost.“

„Je pravda, že vám všichni závidí, jak vaše moudrá správa prospěla vám, vaší rodině i městu... Přiměji tedy Juliána, aby vás požádal o dovolenou a odjel na měsíc do hor k tomu obchodníku s dřívím, k příteli, který se k tomu mladému dělníkovi tak dobře hodí.“

„Chraňte se něco sama dělat,“ odvětil jí pan de Rênal dosti klidně. „Především žádám, abyste s ním nemluvila. Vy byste se při tom

rozčilila a popudila byste ho proti mně; víte, jak se s tím milostpánem musí zacházet.“

„Ten mladík nemá ani trochu taktu,“ přisvědčila paní de Rênal. „Je možná učený, vy to víte nejlépe, ale ve skutečnosti je to docela obyčejný sedlák. Od té doby, co odmítl sňatek s Elisou, neměla jsem již o něm dobré mínění; bylo by to bývalo tak jisté zaopatření; odmítl Elisou pod záminkou, že někdy tajně navštěvuje pana Valenoda.“

„Skutečně?“ pravil pan de Rênal a svraštil údivem obočí; „Julián vám to řekl?“

„Ne přímo; mluvíval se mnou stále jen o náklonnosti, kterou cítí ke kněžskému povolání; ale věřte mi, hlavní náklonností pro ty chudáky je zajistit si denní chléb. Naznačil mi ovšem dost jasně, že dobře ví o těch tajných návštěvách.“

„A já, já o nich nevěděl,“ zvolal pan de Rênal s novým vztekem a s důrazem na každém slově. „V mém domě se tedy dějí věci, o nichž nevím...! A bylo něco mezi Elisou a Valenodem?“

„Ale vždyť to je stará historie, milý příteli,“ odvětila se smíchem paní de Rênal, „a snad na tom nebylo nic špatného. Bylo to v době, kdy by se váš dobrý přítel Valenod nebyl hněval, kdyby se bylo ve Verrières věřilo, že mezi ním a mnou vznikla malá, zcela platonická láska.“

„Napadlo mě to jednou,“ zvolal pan de Rênal a bil se při těch nových objevech zuřivě do hlavy, „a vy jste mi o tom nic neřekla?“

„Měla jsem znesvářit dva staré přátele pro nepatrné vzplanutí ješitnosti našeho milého ředitele? Které ženě ze společnosti nenapsal několik neobyčejně duchaplných nebo i trochu galantních dopisů?“

„On vám psal?“

„Píše mnoho.“

„Ukažte mi okamžitě ty dopisy, poručím vám to;“ a pan de Rênal se vytáhl o šest stop.

„To neudělám,“ odpověděla mu mírně, až skoro netečně, „ukáží vám je jednou, až budete zase klidnější.“

„Hrome, ukážete mi je okamžitě,“ křičel pan de Rênal, nepřítelny vztekem, a přece to byla pro něho nejšťastnější chvíle za posledních dvanáct hodin.

„Přisaháte mi,“ žádala paní de Rênal velmi vážně, „že se s ředitelem chudobince pro ty dopisy nikdy nepohádáte?“

„Pohádám nebo nepohádám, mohu ho zbavit místa v chudobinci,“ pokračoval vztekle, „ale chci okamžitě ty dopisy; kde jsou?“

„V zásuvce mého sekretáře, ale za nic vám od ní nedám klíč.“

„Však já ji otevřu!“ křičel a běžel do ženina pokoje. Vskutku vypálil dlátem drahocenný sekretář ze žilkovaného mahagonu zakoupený v Paříži, který často utíral šosem kabátu, když se mu zdálo, že na něm vidí nějakou skvrnu.

Paní de Rênal pádila přes všech sto dvacet schodů nahoru k holubníku; uvázala bílý šátek na jeden ze železných prutů v okénku. Byla nejšťastnější ženou. Se slzami v očích se dívala k zalesněným horám. „Julián,“ pomyslela si, „jistě čeká pod jedním z těch košatých buků na toto šťastné znamení.“ Dlouho naslouchala. Proklínala jednotvárný cvrkot cvrčků a zpěv ptáků. Nebýt toho protivného hluku, byla by jistě zaslechla radostný výkřik, který zazněl ze skal. Její toužebné oko hltalo ten nesmírný temně zelený svah, na němž se vrcholky stromů jakoby spojovaly a tvořily louku. „Proč nemá tolik důvtipu,“ pravila si smutně, „aby mi dal nějakým znamením najevo, že je tak šťasten jako já?“ Sešla od holubníku, teprve když dostala strach, že by ji muž mohl tam nahoře hledat.

Když se s ním setkala, pan de Rênal zuřil. Pročítal pošetilé věty pana Valenoda, jež se pramálo hodily k tomu, aby je někdo četl v takovém rozčilení.

Paní de Rênal využila okamžiku, když se v přestávce mezi výkřiky svého manžela dostala opět k slovu, a řekla:

„Vracím se stále k myšlence, že Julián musí z domu. Ať má sebevětší schopnosti pro latinu, je to přece jenom hrubý sedlák a často nezná způsoby; domnívá se, že je zdvořilý, a dělá mi denně přehnané a nevhodné poklony, kterým se naučil nazpaměť z nějakého románu.“

„Nečte vůbec romány,“ řekl pan de Rênal, „přesvědčil jsem se o tom. Domníváte se, že jsem tak slepý, abych nevěděl, co se děje v jeho pokoji?“

„Nevyčetl-li své směšné poklony, vymýšlí si je sám, a tedy tím hůře pro něho! Tak mluví asi o mně ve Verrières... a nemusíme jít ani tak daleko,“ pravila paní de Rênal a tvářila se, jako by byla na něco přišla, „mluvil tak nejspíše před Elisou, což je skoro totéž, jako kdyby mluvil před panem Valenodem.“

„Ach,“ zvolal pan de Rênal a udeřil pěstí na stůl tak silně, že se vše v pokoji zatřásl. „Anonymní dopis z tištěných písmen a dopisy Valenodovy jsou napsány na témž papíře.“

„Konečně!...“ pomyslna si paní de Rênal; tvářila se, jako by ji to odhalení zdtřilo, a nemajíc odvahy dodat jediného slova, odešla na druhý konec salónu, kde si sedla na pohovku.

Nyní byla bitva vyhrána; paní de Rênal měla co dělat, aby svému muži zabránila běžet k domnělému původci anonymního dopisu.

„Což nechápete, že by to byla hrozná hloupost udělat panu Valenodovi výstup bez dostatečných důkazů? Lidé vám závidí, a proč? Pro vaše schopnosti: vaše moudrá správa města, vkusné stavby, věno, které jsem vám přinesla, a zvláště velké dědictví, jež nám připadne po mé dobré tetě a které ostatně značně přeceňují, to vše učinilo z vás první osobu ve Verrières.“

„Zapomínáte na můj původ,“ pravil pan de Rênal a jeho tvář se poněkud vyjasnila.

„Jste z nejlepších šlechticů v okolí,“ pokračovala paní de Rênal horlivě, „kdyby král mohl jednat podle své vůle a dopomoci šlechtě k jejím právům, seděl byste jistě ve sněmovně pairů. A v tomto skvělém postavení se chcete vydat řečem závistivých lidí?“

Mluvit s Valenodem o jeho anonymním dopisu by znamenalo totéž jako rozhlásit po celých Verrières, ba i v Besançonu a po celém okolí, že ten šosák, kterého *jeden z Rênalů* neprozřetelně uznal za hodna svého přátelství, nalezl prostředek, jak ho urazit. Kdyby dopisy, na které jste přišel, byly důkazem, že jsem opětovně lásku pana Valenoda, musel byste mě zabít; zasloužila bych si toho, ale před

ním nesmíte ukázat svůj hněv. Uvažte, že všichni sousedé čekají jenom na nějakou příležitost, aby se vám pomstili za vaši převahu; uvažte, že jste roku 1816 přispěl k některým zatčením. Muž, který utekl na střechu svého domu...”

„Zdá se mi, že nemáte ke mně ani ohledů, ani přátelství,“ zvolal pan de Rênal s hořkostí, kterou v něm ta vzpomínka probudila. „Kdybych se byl aspoň stal *pairem*!...”

„Myslím, příteli,“ odvětila paní de Rênal s úsměvem, „že budu jednou bohatší než vy, že jsem už dvanáct let vaší ženou a že tedy mám také nějaké slovo, zvláště v dnešní záležitosti. Dáváte-li nějakému panu Juliánovi přednost přede mnou,“ dodala se špatně tajenou nevolí, „mohu strávit zimu u tety.“

Pronesla ta slova *mistrně*. Při vší zdvořilosti byla v nich rozhodnost; pan de Rênal se podrobil. Ale podle venkovského zvyku mluvil ještě široce a dlouze, vracel se ke všem svým důvodům: žena ho nechala mluvit. V jeho slovech byla ještě patrná zlost. Konečně dvouhodinové zbytečné mluvení vyčerpalo síly muže, který zlostí celou noc nespál. Již se rozhodl, jak se zachová k Valenodovi, k Juliánovi i k Elise.

Několikrát během toho velkého výstupu by byla paní de Rênal málem pocítila účast s opravdovým neštěstím svého muže, který byl dvanáct let jejím přítelem. Ale opravdové vášně jsou sobecké. Čekala ostatně, že se každou chvíli zmíní o anonymním dopisu, který dostal předešlého dne, ale její očekávání se nesplnilo. Necítila se jistotou, dokud nevěděla, co vše mohli namluvit muži, na němž závisel její osud. Neboť na venkově jsou manželé pány veřejného mínění. Manžel, který si stěžuje, se zesměšňuje, což je ve Francii věc den ode dne méně nebezpečná; ale jeho žena, nedá-li jí manžel peníze, klesne na dělnici pracující za patnáct sou denně a dobré duše si ještě vyčítají, že ji zaměstnávají.

Odaliska z harému se může úplně oddat lásce sultánově; je všemocný, ona nemá naději, že mu lstí postupně odejme moc. Pomsta jejího pána je strašná, krvavá, ale vojácká a velkodušná: bodnutí

dýkou učiní všemu konec. V XIX. století zabíjí muž ženu ranami obecného opovržení; totiž tím, že jí znemožní přístup do společnosti.

Pocit nebezpečí se probudil u paní de Rênal, když se vrátila do pokoje; zděsila se nepořádku, v jakém jej našla. Zámky všech jejích pěkných skříněk byly vypáčeny; podlaha byla na několika místech vytrhána. „Nebyl by měl se mnou slitování,“ pomyslna si. „Takhle zkazit parkety z barevného dřeva, které má tak rád; vejde-li některý z chlapců s mokkými střevíci do pokoje, zrudne zlostí. Teď jsou zkaženy navždy!“ Pohled na takové násilí okamžitě zapudil poslední výčitky, které si dělala nad svým příliš rychlým vítězstvím.

Krátce před zvoněním k obědu se vrátil Julián s dětmi. Při zákuscích, když se sluhové vzdálili, řekla mu paní de Rênal velmi suše:

„Prosil jste mě, abych vám dovolila jít na čtrnáct dní do Verrières; pan de Rênal vám laskavě povolil tuto dovolenou. Můžete odejít, kdy vám bude libo. Ale aby děti nic nezmeškaly, budeme vám denně posílat jejich úkoly, abyste je opravil.“

„Zajisté,“ dodal pan de Rênal kysele, „povoluji vám pouze týden.“

Julián vyčetl z jeho tváře neklid a viděl, že se něčím velmi trápí.

„Ještě se nerozhodl,“ řekl Julián své přítelkyni, když zůstali na okamžik v salónu sami.

Paní de Rênal mu rychle vypravovala vše, co od rána udělala.

„Další podrobnosti až v noci,“ dodala a zasmála se.

„Jak jsou ženy zkažené!“ pomyslnl si Julián. „Jaká rozkoš, jaký pud je nutí, aby nás podváděly?“

„Vidím, že vás láska zároveň osvětila i zaslepila,“ řekl jí poněkud chladně; „chovala jste se dnes obdivuhodně. Ale nedopustili bychom se přílišné neopatrnosti, kdybychom se pokusili sejít dnes v noci? Dům je plný nepřátel; uvažte jenom, jak vášnivě mě Elisa nenávidí.“

„Ta její nenávisť se velice podobá vášnivé lhostejnosti, kterou asi vy cítíte ke mně.“

„Nazvěte to třeba lhostejností, ale musím vás zachránit z nebezpečí, do něhož jste se mou vinou dostala. Bude-li s ní pan de Rênal

náhodou mluvit, může mu lehce vše vyzradit. A což kdyby číhal někde poblíž mého pokoje se zbraní...”

„Tedy ani odvahu nemáte,“ řekla paní de Rênal s hrdostí urozené ženy.

„Nesnížím se nikdy k tomu, abych o své odvaze mluvil,“ pravil Julián chladně, „to by bylo nízké. Podle skutků se musí soudit! Ale,“ dodal a uchopil ji za ruku, „netušíte ani, jak jsem vám oddán a jak jsem rád, že se mohu před tou krutou rozlukou s vámi rozloučit.“

22.

Jak se jednalo roku 1830

*Řeč byla dána člověku na to, aby skryl
svou myšlenku.*

— R. P. MALAGRIDA

Sotva přišel Julián do Verrières, vyčítal si, že byl k paní de Rênal nespravedlivý. „Byl bych jí pohrdal jako hloupou ženou, kdyby byla svou slabostí prohrála výstup s panem de Rênal! Ale provedla svou věc neobyčejně diplomaticky a je mi líto mého poraženého nepřítele. Je to ode mne poněkud šosácky malicherné; má ješitnost je raněna, poněvadž pan de Rênal přece něco znamená, je členem velké, vznešené společnosti, k níž mám také čest náležet; jsem hlupák.“

Chélan odmítl pohostinství, jež mu nejváženější liberálové z okolí o závod nabízeli, když se po sesazení musel vystěhovat z fary. Oba pokoje, jež si najal, byly plné knih. Julián, aby ve Verrières ukázal, co to znamená být knězem, došel k otci asi pro tučtý jedlových prken a nesl je sám na zádech hlavní ulicí. Vypůjčil si od bývalého spolužáka nástroje a brzy sbil dohromady jakousi knihovnu, v níž seřadil Chélanovy knihy.

„Myslil jsem, že tě světská marnivost zkazila,“ řekl mu stařec pláče radostí; „tím jsi napravil svůj dětinský kousek s tou křiklavou uniformou čestné stráže, kousek, který ti připravil tolik nepřátel.“

Pan de Rênal nařídil Juliánovi, aby bydlel v jeho domě. Nikdo netušil, co se přihodilo. Třetího dne po jeho příchodu do Verrières nepřišel za Juliánem až do pokoje nikdo menší než sám pan podprefekt de Maugiron. Teprve po dvou hodinách suchopárného žvanění a nekonečných nářků na lidskou špatnost, na nepoctivost lidí spravujících veřejné pokladny, na nebezpečí ohrožující ubohou Francií atd. atd. počal Julián konečně chápat účel jeho návštěvy. Již byli na chodbě u schodů a ubohý, napolo propuštěný vychovatel vyprová-

zel s patřičnou úctou budoucího prefekta některého šťastného departementu, když pan de Maugiron ráčil projevit zájem o Juliánovy majetkové poměry a chválil ho za to, že má tak skromné požadavky atd. atd. Posléze Juliána co nejotcovštěji objal a učinil mu návrh, aby dal panu de Rênal výpověď a přijal místo u úředníka, který má také děti, *jež by potřebovaly výchovy*, a jenž by jako král Filip děkoval nebesům ani ne tak za to, že mu dala děti, jako spíše za to, že jim dopřála narodit se nablízku Juliána. Jejich vychovatel by dostával osm set franků ročně a neplatily by se měsíčně, poněvadž se to na dobrou rodinu nehodí, pravil pan de Maugiron, nýbrž čtvrtletně, a to vždy předem.

Nyní byla řada na Juliánovi, který již půldruhé hodiny netrpělivě čekal, až bude moci odpovědět. Jeho odpověď byla dokonalá a zejména dlouhá jako úřední výnos; napovídala vše, ale neříkala nic určitého. Byla v ní patrna vážnost k panu de Rênal, úcta k veřejnému mínění verrièreskému a vděčnost k slovutnému podprefektovi. A podprefekt žasl, že našel ještě většího jezuitu, než je sám; marně se však pokoušel dostat z něho nějakou určitou odpověď. Julián s radostí použil příležitosti, aby se pocvičil v řečnictví, a opakoval svou odpověď jinými slovy. Výmluvný ministr, který chce nějak vyplnit konec zasedání, kdy se zdá, že se sněmovna miní probudit, nepověděl nikdy méně slovy. Když pan de Maugiron odešel, dal se Julián do bláznivého smíchu. Aby využil své jezuitské nálady, napsal panu de Rênal devítistránkový dopis, kde mu oznamoval všechno, co mu bylo řečeno, a žádal ho uctivě o radu.

„Ten taškář mi ale přece neřekl jméno osoby, která mi činí ten návrh! Je to asi pan Valenod, který v mém vyhnanství ve Verrières vidí účinek svého anonymního dopisu.“

Když odeslal dopis, šel Julián, spokojený jako lovec, který se za krásného podzimního dne dostane v šest hodin ráno na planinu oplývající zvěří, k panu Chélanovi, aby se s ním poradil. Ale než došel k dobrému faráři, seslala mu štědrá nebesa do cesty pana Valenoda, jemuž nezatajil, že jeho srdce se ještě nerozhodlo; chudý hoch jako on se musí cele oddat náklonnosti, kterou mu Bůh vložil

do srdce, ale zde, na tom ubohém světě, náklonnost není vše. Má-li být důstojným dělníkem na vinici Páně a nemá-li být docela nehozen tolika učených spolupracovníků, potřebuje vzdělání; měl by strávit dvě velmi nákladná léta v besançonském semináři; musí si tedy nutně na to ušetřit, což je mnohem snazší při platu osmi set franků, vyplácených čtvrtletně, než při šesti stech francích, jež se každý měsíc utratí. Zároveň se mu však prý zdá, že nebesa, která ho přivedla k Rênalovým dětem a vnukla mu zvláštní náklonnost k nim, mu chtějí ukázat, že by nejednal správně, kdyby zanechal jejich výchovy a věnoval se výchově jiných dětí...

V tomto druhu výmluvnosti, která nahrazovala rychlost v jednání obvyklou za císařství, dosáhl Julián takového stupně dokonalosti, že se nakonec sám nudil zvukem svých slov.

Když se vrátil domů, očekával ho sluha pana Valenoda v parádní livreji. Hledal ho po celém městě, protože mu měl doručit ještě na tentýž den pozvání k obědu.

Julián dosud nikdy u toho člověka nebyl; ještě před několika dny přemýšlel, jak by mu mohl pořádně napraskat holí, aby potom neměl co činit s policií. Ačkoliv byl oběd určen teprve na jednu hodinu, pokládal Julián za zdvořilejší, když již o půl jedné navštíví pana ředitele chudobince v jeho pracovně. Zastihl ho, jak se důležitě roztahuje mezi svazky spisů. Jeho velké černé licousy, ohromně bujné vlasy, na vršku hlavy na bok nasazená čepička, obrovská dýmka, vyšívané střevíce, těžké zlaté řetězy, které se mu všemi směry křížily na prsou, a ostatní příslušenství venkovského peněženíka, jenž se považuje za miláčka žen, to vše Juliánovi nijak neimponovalo; myslel jen tím více na výprask, který mu byl dlužen.

Prosil, aby mu prokázal tu čest a představil ho paní Valenodové; oblékala se právě a nemohla přijímat návštěvy. Zato mohl být přítomen toaletě pana ředitele. Pak se odebrali k paní Valenodové, která mu se slzami v očích představila své děti. Paní Valenodová, jedna z nejpřednějších verrièreských dam, měla hrubý mužský obličej a k tomuto slavnostnímu obřadu si jej nalíčila. Při představování rozvinula všechen mateřský patos.

Julián myslil na paní de Rênal. Pro jeho nedůvěřivost působily na něho vzpomínky jen tehdy, jestliže byly probuzeny kontrasty; potom však jimi býval hluboce dojat. Při pohledu na domácnost pana ředitele to pocítil silněji než kde jinde. Ukázali mu celý dům. Vše bylo nádherné a nové a při každém kusu nábytku mu hned řekli jeho cenu. Ale na Juliána to učinilo dojem něčeho sprostého, něčeho, co páchlo nakradenými penězi. Zdálo se, že všichni, i se služebnictvem, jsou zde v jakémisi obranném stavu proti pohrdání.

Výběrčí daní, správce celnice, četnický důstojník a dva nebo tři jiní úředníci přišli se svými ženami. Za nimi přišlo několik bohatých liberálů. Sluha oznámil, že oběd je připraven. Juliánovi, který byl už i jinak ve špatné náladě, napadlo nyní, že za stěnou jídelny sedí ubozí chovanci, na jejichž porcích masa asi *škrtili*, aby mohl být zaplacen celý ten nevkusný přepych, jímž ho chtěli ohromit.

„Možná, že právě mají hlad,“ pravil si; hrdlo se mu sevřelo, nemohl jíst a stěží dovedl mluvit. Za čtvrt hodiny to bylo ještě horší; občas bylo slyšet několik tónů jakési skutečně trochu obhroublé odrhovačky, kterou si prozpěvoval jeden z vězňů. Pan Valenod pohlédl na jednoho ze svých sluhů v parádní livreji, ten zmizel a píseň brzy umlkla. V tom okamžiku naléval sluha Juliánovi do zelené sklenice rýnské víno a paní Valenodová ho neopominula upozornit, že láhev toho vína stojí v místě devět franků. Julián, pozvedaje zelenou sklenici, řekl panu Valenodovi:

„Už není slyšet tu sprostou píseň.“

„To bych si myslel,“ odvětil ředitel vítězoslavně, „nařídil jsem tomu žebrákovi, aby byl zticha.“

To bylo Juliánovi příliš silné; osvojil si sice už způsoby společnosti, v níž žil, ale ještě neměl její srdce. Přestože byl tak dokonalý pokrytec, cítil, že mu po tváři stéká těžká slza.

Snažil se ji zakrýt zelenou sklenicí, ale naprosto nemohl pít rýnské víno. „*Zakázat mu zpívat!*“ pomyslel si. „Bože, a ty to trpíš!“

Naštěstí nikdo nezpozoroval jeho nevhodné pohnutí. Výběrčí daní spustil roajalistickou píseň. Za povyku, který způsobil sborem zpívaný refrén, připomínalo Juliánovi svědomí: „Takhle tedy vypa-

dá špinavý blahobyť, k němuž dospěješ, a budeš ho moci užívat jen za takových podmínek a v takové společnosti! Budeš možná mít místo vynášejíci dvacet tisíc franků, ale zatímco ty se budeš cpát masem, budeš muset zakazovat ubohému vězni zpívat; budeš strojit hostiny z peněz, které jsi nakradl z jeho bídné stravy, a zatímco ty budeš hodovat, bude on ještě nešťastnější! Ó Napoleone, jak krásné bylo v tvé době získávat bohatství v nebezpečné bitvě! Ale zbaběle zvětšovat bolest ubožáka?“

Přiznávám se, že slabost, kterou projevuje Julián v té samomluvě, vzbuzuje ve mně špatné mínění o něm. Byl by důstojným druhem spiklenců v žlutých rukavičkách, kteří chtějí přivodit převrat ve velké zemi, ale nechťejí, aby si museli vyčítat nejmenší škrábnutí.

Juliánovi byla tvrdě připomenuta jeho role. Nebyl pozván do tak dobré společnosti, aby sníl a mlčel.

Bývalý továrník na květované plátno, dopisující člen besançonské a uzèské akademie, na něho přes celý stůl volal, je-li pravda, že jak se všeobecně říká, dělá prý obdivuhodné pokroky ve studiu Nového zákona.

Okamžitě se rozhostilo hluboké mlčení, jako kouzlem se objevil latinský Nový zákon v ruce učeného člena obou akademií. Na Juliánovo přání přečetl půl latinské věty, kterou našel namátkou. Julián odříkával: paměť ho ani tentokrát neopustila, a jak tomu ke konci oběda bývá, všichni se tomu zázraku s velkým hlukem obdivovali. Julián pozoroval rozzářené tváře dam; některé nebyly škaredé. Nejvíce se mu líbila žena výběrčího, znamenitého zpěváka.

„Stydím se opravdu, že mluvím před dámami tak dlouho latinsky,“ pravil a díval se na ni. „Bude-li pan Rubigneau,“ to byl člen obou akademií, „tak laskav a přečte kteroukoliv latinskou větu, pokusím se, místo abych dále odříkával latinský text, spatra jej překládat.“

Tato druhá zkouška dovršila jeho slávu.

Bylo tam několik bohatých liberálů, kteří však byli šťastnými otci dětí přicházejících v úvahu pro stipendia a kteří se proto od poslední misie najednou obrátili na víru. Přes tento diplomatický tah je pan

de Rênal nechtěl nikdy přijmout ve svém domě. Ti dobří lidé, kteří znali Juliána jenom podle pověsti a z jeho jízdy na koni v den příjezdu ...ského krále, byli jeho nejhluchnějšími obdivovateli. „Kdypak se ti hlupáci nabaží toho biblického slohu, z něhož ničemu nerozumějí,“ pomyslí si. Ale právě naopak je ten sloh bavit svou nezvyklostí; smáli se mu. Juliána to přestalo bavit.

Když tlouklo šest hodin, vážně povstal a řekl, že se musí ještě naučit jednu kapitolu z nové Ligoriovy teologie, poněvadž ji zítra musí odříkat panu Chélanovi. „Neboť mým řemeslem,“ dodal vtipně, „je dávat odříkávat úlohy a také sám je odříkávat.“

Všichni se smáli, všichni se obdivovali; tak se obvykle projevuje ve Verrières duchaplnost. Julián už stál, povstali tedy všichni, třebaže se to nehodilo. Takovou moc má geniálnost. Paní Valenodová ho ještě na čtvrt hodiny zdržela: musel přece slyšet její děti odříkávat katechismus; dopouštěly se nejsměšnějších chyb, kterých si všiml jen Julián. Chránil se však je opravit. „Jaká neznalost nejdůležitějších základů náboženství,“ pomyslí si. Konečně se poroučel a doufal, že bude moci uniknout. Ale musel ještě přetrpět La Fontainovu bajku.

„Je to velmi nemravný spisovatel,“ pravil Julián paní Valenodové. „Jistá bajka o Jeanu Chouartovi se odvažuje zesměšňovat i nejúctyhodnější věci. I nejlepší vykladači ho velmi odsuzují.“

Než Julián odešel, dostal čtyři nebo pět pozvání k obědu. „Ten mladík dělá celému okresu čest,“ volali rozveselení hosté. Dokonce mluvili o tom, že by se mělo odhlasovat, že se mu umožní pokračovat na obecní útraty ve studiích v Paříži.

Zatímco v jídelně přetřásali ten nerozumný návrh, dostal se Julián rychle k vratům. „Ach sebranko! Sebranko!“ zvolal tiše několikrát po sobě, vdechuje s rozkoší čerstvý vzduch.

V tu chvíli byl veskrz aristokratem, on, jež tak dlouho urážel pohrdavý úsměv a nadutá povýšenost, kterou odkrýval na dně všech zdvořilostí, jež mu prokazovali v domě pana de Rênal. Nemohl si neuvědomit, jak ohromný rozdíl je mezi oběma muži. „Nehleďme ani k tomu,“ uvažoval odcházeje, „že se Valenod obohacuje na újmu ubohých vězňů a přitom jim ještě zapovídá zpívat! Ale napadlo ně-

kdy panu de Rênal, aby říkal svým hostům, co ho stojí každá láhev vína, kterou jim podává? A Valenod, když vypočítává svůj majetek, což ostatně dělá stále, nezapomene nikdy, je-li při tom jeho žena, o svém domě, statku nebo jiném majetku říci *tvůj dům, tvůj statek*."

Tato dáma, která zřejmě tak vychutnává rozkoše vlastnictví, udělala při obědě strašný výstup sluhovi za to, že rozbil vinnou sklenici ze *soupravy*, a sluha jí odpověděl neobyčejně drze.

"Pěkná společnost!" pomyslí si Julián, „i kdyby mi dali polovici toho, co nakradou, nechtěl bych s nimi žít. Jednoho dne bych se prozradil a musel bych jim dát najevo, jak jimi pohrdám."

Ale na přání paní de Rênal se musel zúčastnit několika takových hostin; Julián byl v módě, odpustili mu uniformu čestné stráže, ba vlastně ten nerozvážný kousek byl pravou příčinou jeho úspěchů. Brzy nemluvili v celém Verrières o ničem jiném než o tom, kdo zvítězí v zápase o učeného mladíka, pan de Rênal či ředitel chudobince. Ti pánové tvořili s panem Maslonem triumvirát, který již řadu let tyranizoval město. Lidé záviděli starostovi, liberálové měli proč si naň stěžovat; ale koneckonců byl šlechtic a byl stvořen pro první místo v obci, kdežto Valenodovi otec nezanechal ani šest set liber důchodu. U něho bylo nutno začít soucitem pro chatrný světlezelený kabát, který všichni znali z jeho mládí, a teprve přejít k závisti, kterou budili jeho normandští koně, zlaté řetězy, šaty koupené v Paříži a celý jeho nynější blahobyť.

Juliánovi se zdálo, že ve spoustě těch nových lidí, jež poznal, objevil jednoho poctivého člověka; byl geometrem, jmenoval se Gros a byl pokládán za jakobína. Poněvadž si Julián umínil, že řekne vždy jenom to, čemu sám nebude věřit, musel se ve věci pana Grose držet obecného podezření. Z Vergy dostával veliké balíky úloh. Radili mu, aby navštěvoval častěji svého otce; podroboval se té nepřijemné nutnosti. Zkrátka, napravoval dosti dobře svou pověst, když tu jednoho jitra byl k svému velkému překvapení probuzen tím, že mu někdo položil ruce na oči.

Byla to paní de Rênal, která přijela do města. Nechala děti s jejich oblíbeným králíkem, kterého si vzaly s sebou, a berouc čtyři schody

najednou, vběhla chvíli před nimi do Juliánova pokoje. Byla to rozkošná, ale velmi krátká chvíle; když přišly děti s králíkem, kterého chtěly svému příteli ukázat, paní de Rênal na okamžik zmizela. Julián přivítal laskavě všechny, i králíka. Zdálo se mu, že se zase shledal se svou rodinou; cítil, že děti miluje, že s nimi rád žvatlá. Byl překvapen jejich milým hlasem, prostým a ušlechtilým chováním; cítil potřebu smýt ze svých vzpomínek všechny sprosté způsoby, všechny odporné myšlenky, mezi nimiž žil ve Verrières. Byl to stálý strach před nějakým společenským přestupkem, byly to stále přepych a bída, jež stály proti sobě. Lidé, u nichž obědval, si při pečení svěrovali důvěrnosti, jež je ponižovaly a jež vzbuzovaly hnus u toho, kdo je poslouchal.

„Vy šlechtici můžete být skutečně pyšní,“ pravil paní de Rênal. A vypravoval jí o hostinách, jež musel podstoupit.

„Jste tedy v módě!“ odvětila a smála se srdečně při pomyslení, že paní Valenodová, kdykoliv očekávala Juliána, pokládala za nezbytné pokaždé se nalíčit. „Zdá se mi, že chce dobýt vašeho srdce,“ dodala.

Snídaně byla rozkošná. Přítomnost dětí, třebaže byla zdánlivě na obtíž, zvyšovala ve skutečnosti společné štěstí. Ty ubohé děti nevěděly, jak by daly najevo svou radost, že se zase shledaly s Juliánem. Služebnictvo jim neopominulo vypravovat, že Juliánovi nabízeli o dvě stě franků více, jen aby se stal *vychovatelem* Valenodových dětí.

Najednou uprostřed snídaně se Stanislav Xaver, ještě bledý po těžké nemoci, zeptal matky, co stojí stříbrný příbor a pohár, z něhož pije.

„Pročpak?“

„Prodám jej a dám peníze panu Juliánovi, aby se *nenapálil*, zůstan-li u nás.“

Julián ho políbil se slzami v očích. Matka dítěte se dala do pláče, když Julián vzal Stanislava na kolena a vysvětloval mu, že nesmí užívat slova *napálit*, poněvadž v tomto smyslu užívají toho slova jen lokaji. Když viděl, že tím působí paní de Rênal radost, pokusil se

vtipnými příklady, které děti bavily, vyložit, co to znamená být napálen.

„Rozumím,“ pravil Stanislav, „vrána, která je tak hloupá, že upustí sýr, jehož se zmocní lichotící liška, se napálila.“

Paní de Rênal v bláznivé radosti děti zlíbala a neobešlo se to bez mírného přivnutí k Juliánovi.

Náhle se otevřely dveře; byl to pan de Rênal. Jeho přísná a mrzutá tvář tvořila podivný protiklad k tiché radosti, kterou jeho přítomnost zapudila. Paní de Rênal zbledla; cítila, že by nebyla s to, aby něco zapřela. Julián se ihned ujal slova a vyprávěl panu starostovi bez okolků nápad se stříbrným pohárem, který chtěl Stanislav prodat. Věděl dobře, že tím pana de Rênal popudí. Při slově „peníze“ pan de Rênal ihned ze zvyku svraští obočí. „Zmínka o tomto kovu,“ říkal, „je vždy úvodem k útoku na mou kapsu.“

Ale zde běželo o více než o peníze; jeho podezření vzrostlo. Šťastná nálada, která rozjasňovala ženu a děti v jeho nepřítomnosti, nepřispívala nijak k tomu, aby odstranila podezření u člověka ovládaného tak citlivou ješitností. Když jeho žena chválila jemný a duchaplný způsob, jímž Julián vštěpuje svým žákům nové pojmy, pravil:

„Ano, ano! Vím, odcizuje mi mé děti; jemu je ovšem snadné k nim být milejší než já, ač jsem vlastně jejich pánem. V tomto století směřuje všechno k tomu, aby podkopalo *zákonitou* moc. Ubohá Francie!“

Paní de Rênal se nijak nezdržovala tím, aby zkoumala podrobně manžellovo přivítání. Viděla zde možnost strávit celý den s Juliánem. Měla ve městě obstarat spoustu nákupů, a proto prohlásila, že poobědvá rozhodně v hostinci; ať její muž namítal cokoli, trvala na svém. Už pouhé slovo *hostinec*, jež moderní prudérie vyslovuje s takovou radostí, vzbudilo v dětech nadšení.

Pan de Rênal se odloučil od ženy v prvním obchodě s módním zbožím, protože musel vykonat několik návštěv. Vrátil se mrzutější než ráno; byl přesvědčen, že se celé město zabývá jím a Juliánem. Ve skutečnosti před ním ještě nikdo neučinil narážku na urážlivé klepy.

Všechny řeči, které byly panu de Rênal doneseny, se točily jediné kolem toho, zda Julián zůstane u něho se šesti sty franky, či přijme osm set franků, které mu nabídl ředitel chudobince.

Když se pan Valenod setkal s panem de Rênal ve společnosti, *choval se k němu chladně*. To chování mělo svůj účel; na venkově je málo nerozvážnosti; senzace jsou tam tak řídké, že se musí důkladně vychutnat.

Pan Valenod byl, jak se na venkově říká, *loktař*, to jest jakýsi drzý hrubec. Blahobyť, jehož se domohl od roku 1815, posílil jeho krásné vlastnosti. Pod svrchovaností pana de Rênal ve Verrières takřka vládl; ale byl mnohem čilejší, byl všeho schopen, do všeho se míchal, stále byl na nohou, neustále psal, mluvil, zapomínal na urážky, neměl zvláštní osobní nároky, a tak nakonec zviklal důvěru, již se starosta těšil v církevních kruzích. Vypadalo to tak, jako by pan Valenod řekl tamějším kupcům: dejte mi dva nejhoupější z vás; strážcům zákona: jmenujte mi dva největší nevědomce; zdravotním úředníkům: označte mi dva největší šarlatány. Když měl pohromadě nejnestydatější lidi každého řemesla, řekl jim: vládněme společně.

Pana de Rênal způsoby těch lidí urážely. Valenod byl tak hrubý, že ho ničím nebylo možno urazit, ani tím, že ho mladý abbé Maslon nejednou veřejně usvědčoval ze lži.

Ale přesto že mu štěstí přálo, cítil Valenod, že se musí zajistit drobnými drzostmi proti krutým pravdám, na které, jak dobře věděl, měli všichni právo poukazovat. Jeho čilost se zdvojnásobila obavami, v nichž ho zanechala návštěva pana Apperta; byl třikrát v Besançonu, posílal každou poštou několik dopisů, jiné posílal po neznámých lidech, kteří k němu docházeli obyčejně za soumraku. Udělal možná chybu, že dal sesadit starého faráře Chélana; neboť pro ten mstivý zákrok ho pokládali mnozí zbožní šlechtici za velmi špatného člověka. Ostatně služba, kterou mu tím generální vikář prokázal, ho uvedla v úplnou závislost na něm a pan de Frilair mu svěřoval podivné záležitosti. Tak daleko dospěla jeho politika, když se dal s radostí pohnout k tomu, aby napsal anonymní dopis. K do-

vršení nepříjemností mu prohlásila jeho žena, že chce, aby si vzali Juliána za vychovatele; přiměla ji k tomu ješitnost.

Za toho stavu Valenod předvídal rozhodný výstup se svým bývalým spojencem, panem de Rênal. Ten ho zahrnul výtkami, což mu bylo skoro lhostejné, ale mohl napsat do Besançonu nebo dokonce i do Paříže. Ve Verrières se mohl najednou objevit bratranec nějakého ministra a stát se ředitelem chudobince. Pan Valenod pomýšlel na to sblížit se s liberály; proto pozval některé k obědu, při němž Julián odříkával bibli; Mohli ho silně podporovat proti starostovi. Ale mohly je překvapit volby a bylo příliš zřejmé, že dopadnou-li špatně, bude veta po jeho místu v chudobinci. O této politice, do níž paní de Rênal velmi dobře viděla, se od ní Julián dovídal, zatímco ji, opřenou o své rámě, doprovázel z krámu do krámu; konečně došli na CESTU VĚRNOSTI, kde strávili několik hodin skoro tak nerušeně jako ve Vergy.

Zatím se pan Valenod snažil ještě oddálit rozhodný výstup se svým bývalým ochráncem, ale choval se k němu stále směleji. Toho dne se mu plán dařil a zvyšoval starostovu rozmrzelost.

Ješitnost zápasící se vším, co malicherná láska k penězům může mít v sobě nejhrubšího a nejlakotnějšího, neuvedla ještě nikdy nikoho do ubožejšího stavu, než v jakém byl pan de Rênal, když vcházel do *hostince*. Naproti tomu jeho děti nebyly ještě nikdy v tak radostné a veselé náladě. Ten protiklad ho roztrpčil ještě více.

„Jak vidím, jsem ve své rodině zbytečný!“ řekl ve dveřích tónem, jímž chtěl na ně učinit dojem.

Místo odpovědi ho vzala paní de Rênal stranou a prohlásila, že Julián musí být propuštěn. Hodiny štěstí, jež právě prožila, jí vrátily nenucenost a jistotu potřebnou k uskutečnění plánu, o němž uvažovala již čtrnáct dní. Neštěstí ubohého starosty dovršilo pomýšlení na to, že se po celém městě dělají vtipy o jeho velké lásce k *penězům*. Pan Valenod byl štědrý jako zloděj a on se při několika posledních sbírkách pro bratrstvo sv. Josefa, pro spolek P. Marie, pro kongregaci Nejsv. Svátosti atd. atd. zachoval spíše opatrně než okázale.

V seznamu šlechticů z Verrières a okolí, seřazeném mnichy obratně podle výše příspěvků, stálo jméno pana de Rênal několikrát na posledním místě. Nadarmo tvrdil, že *nic nevydělává*. Kněžstvo v takových věcech nezná žerty.

23.

Trampoty vysokého úředníka

Potěšení chodit s hlavou vzhůru po celý rok je draze vykoupeno několika čtvorthodinkami, které je třeba přečkat.

— CASTI

Ale přenechme toho malicherného člověka jeho malicherným obávám; proč si vzal do domu odvážného člověka, když by byl naopak potřeboval lokajskou duši? Proč si nedovedl vybrat své lidi? V devatenáctém století je tomu obyčejně tak, že setká-li se mocný a urozený muž s odvážným člověkem, zabije ho, pošle ho do vyhnanství, uvrhne ho do vězení anebo ho tak poníží, že on z toho bláhově umře žalem. V našem případě náhodou ten odvážný člověk ještě netrpí. Velkým neštěstím malých francouzských měst a volených městských správ, jako má New York, je, že nemohou zapomenout, že jsou na světě lidé jako pan de Rênal. V městech s alespoň dvaceti tisíci obyvatel dělají tito lidé veřejné mínění, a v zemi, jež má ústavu, je veřejné mínění strašné. Člověk s ušlechtilou, vznešenou duší, jenž by byl třeba vaším přítelem, ale bydlí sto mil od vašeho města, soudí o vás podle veřejného mínění vašeho města, a to vytvářejí hlupci, kteří měli štěstí, že se narodili jako šlechtici, boháči a lidé nevynikající žádnou duševní vlastností. Běda tomu, kdo vyniká!

Hned po obědě odjeli do Vergy; ale po dvou dnech se celá rodina vrátila do Verrières.

Neuplynula ani hodina a Julián k velkému překvapení zjistil, že paní de Rênal před ním něco tají. Kdykoliv se objevil, ustávala v hovoru s manželem a skoro se zdálo, že si přeje, aby se vzdálil. Julián se k tomu nedal dvakrát vybízet. Stal se chladným a uzavřeným; paní de Rênal to zpozorovala a nesnažila se mu dát nějaké vysvětlení. „Má snad už za mne nějakého nástupce!“ pomyslel si

Julián. „Ještě předevčírem byla ke mně tak důvěrná! Ale říká se, že vznešené dámy mívají zvyk se tak chovat. Chovají se jako králové, kteří bývají nejlaskavější právě k ministrovi, na kterého už doma čeká propouštěcí list.“

Julián si všiml, že v těch rozmluvách, jež bývaly náhle přerušovány, kdykoliv se přiblížil, běželo často o velký, starý, ale rozsáhlý a pohodlný dům, který patřil verrièreské obci a který stál naproti kostelu na nejživějším místě města. „Co může mít nový milenec společného s tím domem?“ myslil si Julián. Byl mrzutý a připomínal si hezké verše Františka I., jež ho před necelým měsícem naučila paní de Rênal a které mu proto připadaly ještě neotřelé. Kolika přísahami, kolika něžnostmi byl tehdy každý verš usvědčován ze lži!

*Žena je pápěří,
jen bloud jí uvěří.*

Pan de Rênal odjel poštou do Besançonu. O cestě bylo rozhodnuto ve dvou hodinách. Zdálo se, že má velké starosti. Po návratu hodil na stůl velký balík zabalený do šedého papíru.

„Tu je ta hloupá záležitost,“ řekl ženě.

Za hodinu viděl Julián, jak lepič plakátů balík odnáší; šel rychle za ním. „Na prvním nároží se to tajemství dovím.“

Čekal netrpělivě za lepičem, který natíral velkou štětkou rub nějakého oznámení. Když je nalepil, četl zvědavý Julián velmi podrobnou vyhlášku, že se veřejnou dražbou pronajme velký starý dům, o němž se tak často pan de Rênal a jeho žena zmiňovali ve svých hovorech. Nájem se měl přiřknout ve dvě hodiny v obecní síni zhasnutím třetího světla. Julián byl velmi zklamán; zdálo se mu ovšem, že lhůta je poněkud krátká; jak se to všichni zájemci dozvědí? Ale jinak mu to návěští, které bylo datováno o čtrnáct dní dříve a jež si znovu celé přečetl na třech různých místech, nic nenapovídalo.

Šel si prohlédnout dům, který se měl pronajmout. Vrátný ho neviděl přicházet a právě šeptal tajuplně nějakému sousedovi:

„Ale kdepak, je to marná námaha! Pan Maslon mu slíbil, že jej dostane za tři sta franků; a když se tomu pan starosta vzpíral, byl předvolán panem generálním vikářem de Frilair na biskupství.“

Zdálo se, že Juliánův příchod oba přátele vyrušil; přestali mluvit.

Julián se samozřejmě dostavil k dražbě. Ve špatně osvětlené síni bylo mnoho lidí; ale všichni se navzájem nějak divně *měřili*. Hleděli upřeně na stůl, kde, jak Julián viděl, hořely na cínové míse tři kusy svíčky. Soudní vykonavatel vyvolával: „*Tři sta franků, pánové!*“

„Tři sta franků! To je příliš silné,“ pošeptal jakýsi člověk sousedovi. A Julián stál mezi nimi. „Stojí za víc než osm set franků; podám víc.“

„To budeš házet hrách na stěnu. Co budeš mít z toho, poštvěš-li na sebe Maslona, Valenoda, biskupa, jeho strašného generálního vikáře a celou jejich kliku.“

„Tři sta dvacet,“ zvolal druhý.

„Pitomče!“ odpověděl na to jeho soused. „Hle, zrovna tu je starostův špehoun,“ dodal, ukazuje na Juliána.

Julián se rychle obrátil, aby je potrestal za ta slova, ale oba Franchecomťané si ho už nevšíмали. Jejich chladnokrevnost vrátila také jemu rozvahu. V tu chvíli zhasl poslední kousek svíčky a vleklý hlas soudního vykonavatele přříkl dům na devět let panu de Saint-Giraud, přednostovi kanceláře na ...ské prefektuře, a to za tři sta třicet franků.

Jakmile starosta opustil síň, rozvázaly se jazyky: „Podívejme se, Grogeotův nerozum vynesl obci třicet franků,“ řekl kdosi.

„Ale pan de Saint-Giraud,“ odpověděl jiný, „se Grogeotovi pomstí, ten mu dá co pro to.“

„To je hanebnost,“ pravil tlustý člověk nalevo od Juliána; „já bych byl dal za ten dům pro svou továrnu osm set franků a udělal bych přitom dobrý obchod.“

„Ale což není pan de Saint-Giraud,“ odpověděl mu mladý továrník, liberál, „členem kongregace? Nemají jeho čtyři děti stipendia? Chudák! Verrièreská obec mu musí ještě přidat pět set franků, to je to.“

„A pomyslete si, starosta tomu nemohl zabránit!“ poznamenal třetí. „Je sice ultramontán, budiž, ale nekrade.“

„Nekrade?“ chopil se jiný slova; „ne, jenom hlupák krade. Vše jde do společné pokladny a na konci roku se rozdělí. Ale hleďte, tam je mladý Sorel, pojďme pryč!“

Julián se vrátil ve špatné náladě; našel paní de Rênal velmi smutnou.

„Přicházíte od dražby?“ zeptala se ho.

„Ano, milostivá paní, od dražby, kde jsem měl čest být pokládán za špehouna pana starosty.“

„Kdyby mě byl poslechl, byl by odjel.“

V tu chvíli vešel pan de Rênal; byl velmi mrzutý. Oběd minul bez slova. Pan de Rênal nařídil Juliánovi, aby jel s dětmi do Vergy; cesta byla smutná. Paní de Rênal těšila svého muže:

„Na to si musíte zvyknout, příteli.“

Večer seděli mlčky kolem domácího krbu; praskot hořících bukových polen byl jedinou zábavou. Byla to jedna z těch smutných chvil, jež se vyskytují i v nejšťastnějších rodinách. Náhle jedno z dětí radostně zvolalo: „Někdo zvoní, někdo zvoní!“

„K čertu, je-li to pan de Saint-Giraud, který mi přichází vyhubovat pod záminkou, že mi chce poděkovat, povím mu své mínění; to je přespříliš. Zavázán za to bude Valenodovi a kompromitován jsem já. Co budu dělat, chopí-li se té příhody ty proklaté jakobínské noviny a zesměšní mě?“

V tom okamžiku vešel do pokoje sluha a za ním krásný muž s velkými černými licousy.

„Pane starosto, jsem signor Geronimo. Pan rytíř Beauvaisis, přidělenec neapolského vyslanectví, mi pro vás odevzdal před odjezdem tento list; je tomu teprve devět dní,“ dodal signor Geronimo vesele, dívaje se na paní de Rênal. „Signor de Beauvaisis, váš bratranec a můj dobrý přítel, mi řekl, milostivá paní, že umíte italsky.“

Dobrá nálada Neapolitána proměnila ten smutný večer ve večer velmi veselý. Paní de Rênal trvala na tom, aby zůstal na večeři. Uvedla celý dům do pohybu; chtěla stůj co stůj rozptýlit Juliána, aby zapomněl, že ho toho dne dvakrát nazvali špehounem. Signor Ge-

ronimo byl slavný zpěvák, člověk dobře vychovaný, a přesto velmi veselý, což jsou vlastnosti, jež se ve Francii navzájem vylučují. Po večeri zpíval s paní de Rênal malé dueto. Poté vyprávěl zábavné historky. V jednu hodinu připomněl Julián dětem, že musí jít spát, ale nechtěly o tom ani slyšet.

„Ještě jeden příběh,“ prosil nejstarší.

„Je to z mého vlastního života, signorino,“ pravil signor Geronimo. „Před osmi lety jsem stejně jako vy byl mladým žákem neapolské konzervatoře, chci říci, že jsem byl tak mladý jako vy; ale neměl jsem čest být synem slovutného starosty tak hezkého města, jako je Verrières.“

Při těch slovech si pan de Rênal povzdychl a pohlédl na ženu.

„Signor Zingarelli,“ pokračoval mladý zpěvák, přeháněje trochu přízvuk, takže se děti hlasitě rozesmály, „signor Zingarelli byl neobyčejně přísný učitel. Nebyl u žáků konzervatoře oblíben, ale chtěl, aby se chovali tak, jako by ho měli rádi. Vycházel jsem z ústavu, kdy jsem jen mohl; chodil jsem do malého divadla San Carlino, kde bylo možno slyšet božskou hudbu; ale, nebesa, kde sebrat osm sou na vstupné do přízemí? Byla to ohromná částka, že?“ řekl pohlédnuv na děti, jež se hlasitě smály. „Signor Giovannone, ředitel San Carli-
na, mě slyšel zpívat. Bylo mi šestnáct let. ‚To dítě je poklad,‘ pravil.

‚Chceš, abych tě angažoval, milý příteli?‘ řekl mi.

‚A kolik mi budete platit?‘

‚Čtyřicet dukátů měsíčně.‘ Pánové, to je sto šedesát franků! Byl jsem v devátém nebi.

‚Ale jak to udělat,‘ pravil jsem Giovannonovi, ‚aby mě Zingarelli pustil?‘

‚*Lascia fare a me!*‘“

„Přenechte to mně!“ zvolal nejstarší chlapec.

„Správně, mladý pane. Signor Giovannone mi řekl: ‚Caro, především smlouvičku!‘ Podepsal jsem: dal mi tři dukáty. Jakživ předtím jsem neviděl tolik peněz. Pak mi řekl, co mám udělat.

Druhého dne jsem požádal o audienci u strašného signora Zingarelliho. Uvedl mě k němu jeho starý komorník.

„Co chceš, darebo?“ křičí na mne Zingarelli.

„Maestro,“ odpovím, „lituji svých hříchů; nikdy neuteču z konzervatoře přes železnou mříž, budu velmi pilný.“

„Kdybych se nebál, že zkazím nejkrásnější bas, jaký jsem kdy slyšel, zavřel bych tě na dvě neděle o chlebě a vodě, nezbedo.“

„Maestro, budu vzorem celé školy,“ začal jsem znovu, *credete a me?* Jenom o jedno vás prosím, přijde-li někdo žádat, abych někde venku zpíval, nevydejte mě za živý svět. Prosím, řekněte, že nemůžete.“

„Ale kdo by chtěl, u čerta, takového ničemu, jako jsi ty? Copak bych někdy dovolil, abys z konzervatoře odešel? Chceš si ze mne tropit šašky? Táhni, táhni“ volá a chce mne kopnout do z..., „nebo tě zavřu o suchém chlebě.“

Za hodinu přijde k řediteli signor Giovannone.

„Přicházím vás požádat, abyste mi pomohl k bohatství“ řekl mu, „dejte mi Geronima. Ať zpívá v mém divadle, a ještě tuto zimu prodám svou dceru.“

„Co chceš s tím darebákem počít?“ řekne mu Zingarelli. „Nechci, nedám ho. A ostatně, i kdybych svolil, nebude chtít opustit konzervatoř; právě teď mi to přísahal.“

„Jde-li jen o jeho vůli,“ pravil vážně Giovannone a vytáhl z kapsy mou smlouvu, *carta canta!*⁸ Zde je jeho podpis.“

Zingarelli trhne zuřivě zvonkem: „Vyžeňte ihned Geronima z konzervatoře“ křičel a vřel zlostí. Vyhnali mě tedy, a já jsem se smál. Ještě téhož večera jsem zpíval árii z *Moltiplica. Harlekýn* se chce oženit a počítá na prstech všechno, co bude potřebovat v domácnosti, a přitom se stále v počítání mýlí.“

„Ach, zazpívejte nám, prosím, tu árii,“ prosila ho paní de Rênal.

Geronimo zpíval a všichni se smáli až k slzám. Signor Geronimo šel teprve ve dvě hodiny v noci spát. Celá rodina byla okouzlena jeho pěkným chováním, roztomilostí a veselostí.

⁷ Věřte mi.

⁸ Co je psáno, to je dáno.

Druhého dne mu pan a paní de Rênal odevzdali dopisy, které mu měly zjednat přístup k francouzskému dvoru.

„Tedy všude samý podvod,“ pomyslí si Julián. „Nyní jde signor Geronimo do Londýna se šedesáti tisíci franků příjmu. Bez obratnosti ředitele San Carlina byl by jeho božský hlas došel slávy a obdivu snad teprve za deset let... Na mou věru, byl bych raději nějakým Geronimem než takovým Rênalem. Ve společnosti si ho sice tolik neváží, ale zato se nemusí starat o dražby, jako byla ta dnešní, a má veselý život.“

Jednomu se Julián divil: poslední týdny, jež strávil o samotě v domě pana de Rênal, byly pro něho dobrou štěstí. Ošklivost a smutek cítil pouze při hostinách, k nimž byl zván. V opuštěném domě mohl nerušeně číst, psát a přemýšlet. Nebyl aspoň každou chvíli vytrhován ze svých skvělých snů krutou nutností studovat hnutí nějaké nízké duše a klamat ji pokryteckým jednáním nebo slovem.

„Což mám ke štěstí tak blízko?... Je tak málo zapotřebí k takovému životu: mohu si vybrat, buď se oženit se slečnou Elisou, anebo se stát společníkem Fouquého... Ano, turista, který se vyšplhá na strmou horu, je šťasten, může-li si odpočinout. Ale byl by šťasten, kdyby byl nucen stále odpočívat?“

Paní de Rênal dospěla již tak daleko, že se zabývala neblahými myšlenkami. Přes všechna předsevzetí se Juliánovi svěřila s celou dražební záležitostí. „Zapomínám pro něho na všechny své přísahy,“ myslila si.

Byla by bez váhání obětovala život, aby zachránila svého muže, kdyby ho viděla v nebezpečí. Byla to jedna z těch ušlechtilých a romantických povah, pro něž nevyužitá možnost k vykonání nějakého šlechetného skutku je pramenem skoro stejně mučivé výčitky jako spáchaný zločin. Nicméně měla osudné dny, kdy se nemohla ubránit představě nesmírného štěstí, které by ji potkalo, kdyby náhle ovdověla a mohla se provdat za Juliána.

Miloval její syny mnohem více než jejich vlastní otec a oni ho přes jeho přísnou spravedlnost měli velmi rádi. Věděla ovšem, že by mu-

sela opustit své milované, lesy zastíněné Vergy, kdyby se provdala za Juliána. V duchu již viděla, jak žije v Paříži a poskytuje svým dětem vychování, jemuž se všichni obdivují. Její děti, ona, Julián, všichni by byli dokonale šťastni.

Manželství devatenáctého století mívá podivné následky. Předcházela-li láska sňatek, zanikne dojista v nudě manželského spolužití. A zvláště, řekl by filosof, u lidí, kteří jsou tak bohatí, že nemusí pracovat, přivodí manželství brzy hluboký odpor ke klidnému životu. A jen v ženách bez obraznosti a bez citu nevyvolá náchylnost k lásce mimomanželské.

Tato filosofická úvaha mě opravňuje, abych omluvil paní de Rênal, ale ve Verrières ji neomlouvali a celé město, aniž to tušila, mluvilo o jejím pohoršujícím milostném poměru. Pro tak zajímavou událost se verrièrští obyvatelé letos na podzim nudili méně než obyčejně.

Podzim a začátek zimy minuly velmi rychle. Konečně se Rênalovi museli rozloučit s vergyskými lesy. Verrièrská lepší společnost se počala horšit, že její klatby působí na pana de Rênal tak malým dojmem. Některé vážné osoby, které si svou vážnost vynahrazují požitky z podobných intrik, za necelý týden slovy nejvýše opatrnými vzbudily v panu de Rênal nejkrutější podezření.

Chytrácký Valenod opatřil Elise místo v šlechtické a velmi vážené rodině, kde bylo pět žen. Elisa, jak říkala, měla obavy, že by nenašla v zimě místo, a žádala v té rodině jen asi dvě třetiny platu, který dostávala u pana starosty. Sama připadla na výbornou myšlenku, aby šla ke zpovědi k bývalému faráři Chélanovi a zároveň i k novému faráři a vyzradila oběma do nejmenších podrobností, co věděla o Juliánově milostném poměru.

Druhého dne po Juliánově příchodu si ho dal abbé Chélan zavolat už v šest hodin ráno:

„Neptám se vás na nic,“ pravil mu, „prosím vás, a musí-li to být, nařizuji vám, abyste nic neříkal, žádám pouze, abyste do tří dnů odjel do besançonského semináře anebo ke svému příteli Fouquému, který je stále ještě ochoten pomoci vám ke skvělé budoucnosti.“

Na vše jsem myslel, vše jsem zařídil, ale musíte odtud a nesmíte se do roka vrátit do Verrières.“

Julián neodpověděl; uvažoval, nemá-li to poručníkování Chélana, který přece není jeho otcem, pokládat za urážku.

„Zítřka v tuto dobu si opět dovolím k vám přijít,“ řekl konečně farář.

Pan Chélan se domníval, že dokáže přesvědčit tak mladého člověka, a proto mnoho mluvil. Julián se choval a tvářil co nejpokorněji, ale neotevřel ústa.

Po svém odchodu běžel varovat paní de Rênal. Nalezl ji zoufalou. Manžel s ní právě dosti otevřeně promluvil. Protože byl slaboch a spoléhal se na besançonské dědictví, rozhodl se, že ji bude pokládat za úplně nevinnou. Vyprávěl jí právě, jak divně na ni ve Verrières pohlíží. Ví, že není pravda, co se o ní mluví, lidé jsou ovlivnění závistníky, ale co dělat?

Paní de Rênal se na chvíli utěšovala tím, že by Julián mohl přijmout nabídku pana Valenoda a zůstat ve Verrières. Ale už to nebyla ta prostá a nesmělá žena, jakou byla ještě minulý rok: osudná vášeň a výčitky svědomí jí otevřely oči. Při manželově řeči si musela brzy s bolestí přiznat, že je nutno, aby se aspoň na nějakou dobu rozloučili. „Bude-li Julián ode mne vzdálen, zapadne zase do ctižádostivých plánů a je to konečně přirozené u člověka, který nic nemá. A já, Bože, jsem tak bohatá! Bohatá, a přece mi to nepomůže ke štěstí! Zapomene na mne. Je tak milý, bude jistě milován a bude milovat. Ach já nešťastnice!... Ale na co si smím naříkat? Nebe je spravedlivé. Nijak jsem se nesnažila učinit konec hříšné vášni, která mě zaslepuje. Záleželo jen na mně, abych Elisou získala penězi. Nebylo nic snazšího. Ale nedala jsem si práci, abych jenom okamžik o tom přemýšlela. Ztřeštěné milostné sny mně zabíraly všechnen čas. Nyní spěji vstříc záhubě.“

Juliána překvapilo, že když oznamoval paní de Rênal strašnou zprávu o svém odchodu, nenarazil na žádnou sobeckou námitku. Ale zřejmě jenom s námahou zadržovala slzy.

„Musíme být silní, příteli.“

Ustříhla si kadeř vlasů.

„Nevím, co učiním,“ pravila mu, „ale umřu-li, slib mi, že nikdy nezapomeneš na mé děti. Ať budeš blízko či daleko, hled', abys z nich učinil řádné lidi. Nastane-li nová revoluce, budou všichni šlechtici odsouzeni k smrti. Jejich otec se snad vystěhuje kvůli tomu venkovanu, který byl zabit na střeše. Bdi nad mou rodinou... Podej mi ruku. Sbohem, příteli! Jsou to naše poslední okamžiky. Po této velké oběti budu snad mít navenek dosti síly, abych myslila na svou pověst.“

Julián očekával obvyklé zoufalství. Prostota toho loučení ho dojala.

„Ne, tak se nesmíme rozejít. Odejdu odtud; lidé to chtějí, vy sama to chcete. Ale za tři dny po odchodu k vám v noci přijdu.“

Paní de Rênal byla jako proměněná. Julián ji tedy přece miluje, když sám od sebe připadl na myšlenku, že ji ještě jednou navštíví! Její hrozná bolest se změnila v jednu z největších radostí, jaké kdy v životě zakusila. Všechno se jí zdálo snadné. Jistota, že svého přítele ještě jednou uvidí, zbavila ty poslední chvíle vši trpkosti. Od toho okamžiku bylo její chování i vzezření vznešené, pevné a důstojné.

Pan de Rênal se brzy vrátil; byl velmi rozčilený. Konečně své ženě řekl o anonymním dopisu, který dostal před dvěma měsíci.

„Vezmu jej s sebou do kasina, ukáži všem, že je to od toho ničemy Valenoda, kterému jsem pomohl k tomu, že se z žebráka stal jedním z nejbohatších měšťanů verrièreských. Udělám mu veřejně ostudu a pak se s ním budu bít. Mám toho všeho až po krk.“

„Mohla bych ovdovět, Pane Bože!“ pomyslila si paní de Rênal. Ale skoro v touž chvíli si řekla: „Nezabráním-li tomu souboji, a to přece mohu učinit, budu vražednicí svého muže.“

Dosud nikdy nedovedla tak obratně zapůsobit na jeho ješitnost. Za necelé dvě hodiny ho přesvědčila, a to tak, že sám k tomu nacházel důvody, že musí být k Valenodovi ještě laskavější než dosud, ba dokonce že musí vzít i Elisu nazpět do domu. Paní de Rênal měla zapotřebí odvahy, aby se odhodlala shledat se opět s děvčetem, jež bylo příčinou jejího neštěstí. Ale to byl nápad Juliánův.

Konečně přišel pan de Rênal za jejího přispění sám na myšlenku, finančně velmi nepříjemnou, že nejtrapnější by pro něho bylo, kdyby Julián přes rozhořčení a klepy celých Verrières zůstal v městě jako vychovatel Valenodových dětí. Bylo zřejmě v Juliánově zájmu přijmout nabídku ředitele chudobince. Pro pana de Rênal by naproti tomu bylo nejlépe, aby Julián opustil Verrières a vstoupil do besançonského nebo do dijonského semináře. Ale jak ho k tomu přimět a z čeho by tam žil?

Když pan de Rênal poznal, že se bude muset rozhodnout pro nějakou peněžitou oběť, byl zoufalejší než jeho žena. Paní de Rênal bylo po této rozmluvě jako statečnému muži, který unaven životem spolkl dávku *stramonia*; ten jedná již jen jako stroj a o nic se už nezajímá. V podobném stavu řekl před svou smrtí Ludvík XIV.: *Když jsem byl králem. Podivuhodná slova!*

Druhého dne časně ráno dostal pan de Rênal anonymní dopis. Byl psán velmi urážlivým slohem. Na každém řádku byla nejhrubší slova, jichž se dalo pro jeho postavení užít. Bylo to dílo nějakého bezvýznamného závistivého člověka. Ten dopis ho přivedl znovu na myšlenku, aby se s panem Valenodem bil. Brzy cítil v sobě tolik odvahy, že pomýšlel na okamžité provedení svého úmyslu. Vyšel sám z domu, zašel k puškaři, vybral si dvě pistole a dal je nabít.

„I kdyby se obnovily přísné zákony z doby císaře Napoleona,“ pravil si, „nemohl bych si vyčítat, že jsem ukradl jediný sou. Nanejvýše jen to, že jsem zavíral oči; ale mám v psacím stolku dopisy, které mě ospravedlňují.“

Paní de Rênal byla poděšena chladným hněvem svého muže; připomínal jí neblahou myšlenku na vdovství, kterou se tak usilovně snažila zapudit. Zavřela se s ním v pokoji. Marně k němu mluvila několik hodin. Nový anonymní dopis ho přiměl k rozhodnutí. Konečně dosáhla toho, že proměnila jeho odvážný úmysl dát panu Valenodovi políček v rozhodnutí nabídnout Juliánovi šest set franků na jednoroční pobyt v semináři. Pan de Rênal tisíckrát proklínal den, kdy dostal osudný nápad vzít do domu vychovatele, a zapomněl na anonymní dopis.

Utěšil se trochu myšlenkou, se kterou se ženě nesvěřil. Doufal, že se mu podaří chytrostí a tím, že využije Juliánových romantických názorů, přimět ho, aby odmítl Valenodovu nabídku za menší obnos.

Ještě větší námahu musela paní de Rênal vynaložit, aby dokázala Juliánovi, že přináší oběť jejímu muži, zřiká-li se místa za osm set franků, jež mu ředitel chudobince veřejně nabízel, a že tedy může beze studu přijmout nějakou náhradu.

„Ale,“ namítal stále Julián, „já jsem nikdy ani okamžik nepomyslel na to přijmout jeho nabídku. Zvykl jsem si u vás příliš jemnému způsobu života, hrubost těch lidí by mě zabila.“

Železná ruka kruté nutnosti učinila Juliána povolnějším. Ve své hrdosti se však oddával iluzi, že přijme částku, kterou mu starosta nabízel, pouze jako půjčku a že mu vystaví směnku splatnou za pět let i s úroky.

Paní de Rênal měla stále několik tisíc franků ukryto v jeskyňce v horách.

Nabídla mu je nesměle, ale dobře věděla, že je Julián s rozhořčením odmítne.

„Chcete mi,“ řekl jí Julián, „zošklivit vzpomínku na naši lásku?“

Konečně Julián opustil Verrières. Pan de Rênal si oddychl. V osudný okamžik, kdy měl Julián od něho přijmout peníze, se ukázalo, že tato oběť je pro Juliána příliš těžká. Důrazně odmítl. Pan de Rênal ho se slzami v očích objal. Když ho Julián požádal, aby mu vystavil vysvědčení, nenalézal ve svém nadšení dost skvělá slova pro jeho chování. Náš hrdina měl ušetřeno pět louisdorů a dalších pět si hodlal vypůjčit u Fouquého.

Byl velmi dojatý. Ale sotva byl na míli od Verrières, kde zanechal tolik lásky, myslil již jenom na to, jaké má štěstí, že uvidí velké město a pevnost Besançon.

Za jeho krátké třídní nepřítomnosti prožívala paní de Rênal jedno z nejkrutějších milostných zklamání. Její život byl obstojný, mezi ním a největším neštěstím byla ještě ta poslední schůzka, kterou měla mít s Juliánem. Počítala hodiny, minuty, jež ji od ní dělily.

Konečně v noci třetího dne uslyšela v dálce smluvené znamení. Po překonání tisícerych nebezpečí se Julián objevil před ní.

Od té chvíle měla pouze jedinou myšlenku: že ho vidí naposled. Nebyla schopna opětovat vzněty svého přítele, byla jako živá mrtvola. Nutila se do toho, aby mu říkala, že ho miluje, ale říkala to tak nepřesvědčivě, že její slova dokazovala téměř opak. Stále se nemohla zprostit kruté myšlenky, že se spolu loučí navždy. Nedůvěřivý Julián si chvílemi myslel, že již na něho zapomněla. Na jeho výčitky dovedla odpovídat jenom tichými horoucími slzami a skoro křečovitým tisknutím ruky.

„Ale, Bože, jak vám mám věřit,“ odpovídal Julián na chladná ujišťování své milenky; „paní Dervillové, která je jen vaší dobrou známost, byste projevovala tisíckrát upřímnější přátelství.“

Paní de Rênal strnula; nevěděla, co odpovědět.

„Není možné, aby byl někdo nešťastnější... Doufám, že brzy zemřu... cítím, jak se mi srdce zastavuje.“

To byly nejdelší odpovědi, které z ní mohl dostat.

Když se rozednívalo a museli se rozloučit, paní de Rênal neměla už ani slzy. Dívala se mlčky, jak uvazuje na okno provaz, jeho polibky neopětovala. Nadarmo jí Julián říkal:

„Nyní jsme konečně u toho, co jste si tolik přála. Od nynějška vás už nebudou mučit výčitky svědomí, a ochuraví-li některé z vašich dětí, nebudete se hned domnívat, že musí zemřít.“

„Mrzí mě, že se nemůžete rozloučit se Stanislavem,“ řekla chladně.

Studená objetí té živoucí mrtvoly ho nakonec hluboce dojala; několik mil cesty nemohl myslit na nic jiného. Byl nevýslovně smuten, a než přešel hory, dokud mohl vidět věž verrièreského kostela, stále se ohlížel.

24.

Krajské město

Kolik hluku, kolik uspěchaných lidí! Kolik plánů do budoucnosti v hlavě dvacetiletého mladíka! Jaké rozptýlení pro lásku!

— BARNAVE

Konečně na vzdáleném vrchu spatřil černé zdi: byla to besançonská pevnost. „Jaký by to byl pro mne rozdíl,“ povzdechl si, „kdybych přicházel do tohoto pyšného pevnostního města proto, abych se stal poručíkem některého pluku určeného k jeho obraně!“

Besançon není pouze jedno z nejhezčích francouzských měst, ale má také dobré a vzdělané obyvatele. Ale Julián byl jenom chudý selský synek a neměl možnost, aby se seznámil se vznešenými lidmi.

Vzal si od Fouquého občanský oblek a v tomto úboru přešel přes zdvihací most. Hlavu měl plnou historie obležení z roku 1674. Než se uzavře v semináři, chtěl si prohlédnout hradby a pevnost. Dva-krát nebo třikrát by ho byly strážé málem zatkly; odvažoval se až na místa, kam vojenský strážný duch zakazuje obecnstvu přístup, aby mohl každý rok prodat za dvanáct nebo patnáct franků seno.

Výška zdí, hloubka příkopů, výhružné postavení děl ho upoutaly na několik hodin, až se dostal před velkou kavárnu na bulváru. Zůstal s obdivem stát; nadarmo četl záhadné slovo „kavárna“, jež bylo velkými písmeny napsáno nad nesmírnými dveřmi. Nemohl uvěřit očím. Překonal nesmělost; odhodlal se vstoupit a octl se v místnosti třicet až čtyřicet kroků dlouhé a nejméně dvacet stop vysoké. Toho dne mu vše připadalo jako v pohádce.

U dvou kulečníků se hrálo. Číšníci vyvolávali body; hráči obíhali kolem kulečníků, u nichž se tísnili diváci. Vlny tabákového kouře,

který všem vycházel z úst, je zahalovaly do modrého oblaku. Vysoké postavy mužů, jejich kulatá ramena, těžkopádná chůze, ohromné licousy a dlouhé kabáty, to vše poutalo Juliánovu pozornost. Ty urostlé děti starého Bisontia nemluvíly; pokřikovaly jako divocí válečníci. Julián tu stál bez hnutí a obdivoval se jim; myslel na nesmírnost a nádheru velkého města, jako je Besançon. Rozhodně neměl odvahu požádat některého z pyšných pánů vyvolávajících body kulečníku o šálek kávy.

Ale prodavačka si všimla hezké tváře venkovského mladíka, který s uzlíčkem pod paží stanul tři kroky od kamen a hleděl na poprsí krále z krásné bílé sádry. Slečna, vysoká Franche-comťanka, velmi pěkně urostlá a oblečená, jak to vyžaduje reprezentace kavárny, na něho již dvakrát tiše zavolala, tak aby to slyšel jen Julián: „Pane! Pane!“ Jeho pohled se setkal s dvěma velkýma modrýma, velmi něžnýma očima a viděl, že to volání platí jemu.

Zamířil rychle k pultu a k hezké dívce, jako by šel vstříc nepříteli. Při tom rychlém pohybu mu vypadl uzlík.

Jakou soustrast by byl náš venkovan vzbudil v mladých pařížských gymnastkách, které již v patnácti letech umějí tak důstojně vstoupit do kavárny! Ale ty děti, v patnácti letech tak dobře vychované, v osmnácti letech *zhrubnou*. Náruživá ostýchavost, s kterou se setkáváme na venkově, překoná někdy sama sebe a pak se stane dobyvačnou. Julián se blížil ke krásné dívce, která ho poctila oslovením, a pomyslel si: „Musím jí říci pravdu.“ Když překonal ostýchavost, osmělil se říci: „Slečno, jsem poprvé v životě v Besançonu; chtěl bych si koupit housku a šálek kávy.“

Slečna se trochu usmála a pak se zarděla: bála se, aby ten hezký mladík nevzbudil ironickou pozornost hráčů a nestal se terčem jejich vtipů. Byl by zastrašen a už by sem nepřišel.

„Posad'te se sem vedle mne,“ radila, ukazujíc mu na mramorový stolec, skoro úplně skrytý ohromným mahagonovým pultem, jenž vyčníval do sálu.

Slečna se naklonila přes pult a využila příležitosti ukázat svou nádhernou postavu. Julián si jí všiml; jeho myšlenky se daly jiným

směrem. Krásná slečna postavila před něho šálek, cukr a housku. Váhala zavolat číšníka, aby donesl kávu, protože věděla, že by jeho příchodem důvěrná rozmluva s Juliánem skončila.

Julián se zamyslel. Srovnával tu plavou a veselou krásku se vzpomínkami, jež ho často vzrušovaly. Pomyšlení na vášeň, kterou vzbudil, ho zbavilo skoro vši ostýchavosti. Krásné slečně stačil jen okamžik; podívala se Juliánovi do očí a porozuměla.

„Ten kouř z dýmek vás dráždí ke kašli, přijďte sem zítra posnídat před osmou hodinou, to jsem zde skoro sama.“

„Jak se jmenujete?“ zeptal se jí Julián s lichotivým úsměvem šťastné nesmělosti.

„Amanda Binetová.“

„Dovolíte, abych vám za hodinu poslal asi takový balíček, jako je tenhle?“

Krásná Amanda chvíli přemýšlela.

„Jsem tu pod dohledem; to, co na mně žádáte, mi může způsobit nepříjemnosti, ale hned vám napíši na lístek svou adresu a balíček s tímto lístkem mi pak beze všeho pošlete.“

„Jmenuji se Julián Sorel,“ pravil Julián, „nemám v Besançonu ani příbuzné, ani známé.“

„Ach, rozumím,“ dodala radostně, „přicházíte sem studovat práva.“

„Bohužel ne,“ odpověděl Julián, „posílají mě sem do semináře.“

Na Amandině tváři se projevil zklamání; zavolala číšníka; nyní měla k tomu již dosti odvahy. Číšník na Juliána ani nepohlédl a nalil mu kávu.

Amanda přijímala peníze u pultu. Julián byl pyšný na to, že se odváží promluvit; u jednoho kulečníku povstala hádka. Volání a dohadování hráčů se rozléhalo nesmírným sálem a dělalo takový hluk, že to Juliána překvapovalo. Amanda byla zamyšlená a klopila oči.

„Chcete-li, slečno,“ osmělil se náhle, „řeknu, že jsem váš bratranec.“

Jeho smělost se Amandě líbila. „To není obyčejný mladík,“ pomyslíla si.

Dívala se na všechny strany, zdali se někdo neblíží k pokladně, a aniž na něho pohlédla, řekla velmi rychle:

„Já jsem z Genlis u Dijonu; řekněte, že jste také z Genlis, synovec mé matky.“

„Dobře.“

„Každý čtvrtek v pět hodin chodí v létě páni seminaristé kolem naší kavárny.“

„Budete-li na mne ještě vzpomínat, až půjdu kolem, držte v ruce kytičku fialek.“

Amanda naň pohlédla užasle; ten pohled proměnil Juliánovu odvahou ve smělost; přesto se zarděl, když dodal: „Cítím, že vás vášnivě miluji.“

„Mluvte přece tišeji,“ řekla mu polekaně.

Julián se snažil vzpomenout si na věty z roztrhaného svazku *Nové Heloisy*, který našel ve Vergy. Paměť mu prokázala dobrou službu; deset minut odříkával nadšeně slečně Amandě *Novou Heloisu*. Byl šťasten, že má tolik odvahy, ale vtom se krásná Franchecomťanka náhle zatvářila ledově. Ve dveřích kavárny se objevil jeden z jejích milenců.

Pohvizduje si a klátě rameny, zamířil k pultu; pohlédl na Juliána. V Juliánově přepjaté obraznosti se hned objevily myšlenky na souboj. Zbledl, odstrčil šálek, zatvářil se zpupně a díval se upřeně na soka. Ten si podomácku naléval na pultě skleničku pálenky, a když při tom sklonil hlavu, nařídila Amanda pohledem Juliánovi, aby sklopil oči. Uposlechl. Bledý a odhodlaný seděl dvě minuty nehnutě na svém místě a myslil jen na to, co se stane; vypadal v té chvíli opravdu dobře. Sok užasl nad Juliánovým pohledem; když do sebe vlil sklenici pálenky, řekl několik slov Amandě, strčil obě ruce do kapes dlouhého kabátu a hvízdaje si a s pohledem upřeným na Juliána zamířil ke kulečníku. Julián podrážděně vyskočil; ale nevěděl, jak by to udělal, aby svého soka urazil. Odložil uzlíček, a klátě se rovněž co možná nejvíce, šel ke kulečníku.

Nadarmo ho rozum varoval: „Budu-li mít hned po svém příchodu do Besançonu souboj, je veta po mé kněžské kariéře.“

„Na tom nesejde, aspoň mi nebude nikdo moci říci, že jsem si nechal líbit urážku.“

Amanda viděla jeho odvahu: tvořila pěkný protiklad k naivnosti jeho způsobů; v tu chvíli se jí líbil více než vysoký mladík v dlouhém kabátě. Vstala a tváříc se, jako by sledovala zrakem někoho na ulici, zastoupila rychle Juliánovi cestu ke kulečníku.

„Chraňte se urazit toho pána, je to můj švagr.“

„Co na tom? Neměl se na mne tak dívat.“

„Chcete mě udělat nešťastnou? Ovšem, díval se na vás, snad na vás i promluví. Řekla jsem mu, že jste příbuzný mé matky a že přicházíte z Genlis. On je Franchecomťan a směřem do Burgundska nepřišel nikdy dále než do Dôle; řekněte mu, co jen chcete, nemusíte se bát.“

Julián ještě váhal; dáma od pultu mluvila rychle dál; vynalézavost, již vyžadovalo její povolání, jí poskytovala dostatek lží.

„Ovšemže se na vás díval, ale jen ve chvíli, kdy se mě ptal, kdo jste; je to člověk, který se ke každému *chová klackovitě*, nechtěl vás urazit.“

Julián sledoval zrakem domnělého švagra; viděl, jak si kupuje u zadního kulečníku číslo ke hře; slyšel, jak zvolal hrubým, výhružným hlasem: „*Začínám!*“ Julián rychle proklouzl za slečnou Amandou a učinil krok směrem ke kulečníku. Amanda ho chytila za rukáv.

„Napřed mi pojd'te zaplatit,“ řekla mu.

„Má pravdu,“ pomyslně si Julián, „bojím se, abych neodešel bez placení.“ Amanda byla tak rozčilená jako on a rudá v tváři: vracela mu drobné co nejpomaleji a stále tiše opakovala;

„Odejděte ihned z kavárny, nebo vás už nebudu mít ráda; a mám vás přece velice ráda.“

Julián vsutku odešel, ale pomalu. „Není mou povinností podívat se rovněž drze na toho hrubce a pískat si při tom?“ Hodinu

postával nerozhodně na bulváru před kavárnou a díval se, vyjde-li ten člověk ven. Neobjevil se a Julián odešel.

Byl v Besançonu teprve několik hodin a už si měl co vyčítat. Starý plukovní lékař, ačkoliv měl dnu, dal mu kdysi několik hodin šermu; to byly veškeré znalosti, kterých by byl mohl v hněvu použít. Ale to by mu nebylo naprosto vadilo, jen kdyby byl věděl, jak lze vyzvat k souboji jinak než políčkem; kdyby bylo došlo ke rvačce, byl by ho jeho sok, člověk jako hora, zbil a nechal ležet.

„Pro chudáka jako já,“ řekl si Julián, „bez protekce a bez peněz, nebude velký rozdíl mezi seminářem a vězením; musím si občanské šaty nechat někde v hostinci, kde si obléknu opět kněžské šaty. Po-daří-li se mi někdy vyjít na několik hodin ze semináře, budu moci v občanských šatech navštívit slečnu Amandu.“ To byla dobrá myšlenka, ale Julián, třebaže šel kolem mnoha hostinců, neodvážil se do žádného vstoupit.

Když konečně šel znovu mimo Hôtel des Ambassadeurs, setkaly se jeho neklidné oči s pohledem statné, ještě dosti mladé ženy svěží tváře, šťastného a veselého vzezření. Přistoupil k ní a pověděl jí, co si přeje.

„S radostí, můj hezký velebníčku,“ řekla mu hostinská, „schovám vám občanské šaty, a dokonce vám je dám často vyklepat. V tuto dobu není radno nechat vlněné šaty delší dobu v klidu ležet.“ Vzala klíč, dovedla ho sama do pokoje a poradila mu, aby si poznamenal, co tu nechává.

„Bože, jak pěkně vám to sluší, velebný pane Soreli,“ řekla mu, když sešel do kuchyně. „Dám vám připravit dobrý oběd, a bude vás stát jenom dvacet sou místo padesáti, jak platí ostatní,“ dodala tiše; „musíme mít ohled na vaše malé *kapesné*.“

„Mám deset louisdorů,“ odvětil Julián pyšně.

„Ach můj Bože,“ zvolala dobrá hostinská poděšeně, „nemluvte tak nahlas; v Besançonu je mnoho špatných lidí. Ukradne vám to někdo, ani se nenadějete. Zejména nechoďte do kaváren, jsou plné darebáků.“

„Máte pravdu,“ řekl Julián a zamyslíl se nad těmi slovy.

„Přijďte vždycky jenom ke mně, dám vám uvařit kávu.

Pamatujte si, že tu najdete vždy přítelkyni a dostanete dobrý oběd za dvacet sou; a to doufám něco znamená. Jděte si sednout ke stolu, obsloužím vás sama.“

„Nebudu moci mnoho jíst,“ řekl jí Julián, „jsem příliš rozčilen, až odejdu od vás, vstoupím do semináře.“

Dobrá žena ho nenechala odejít, dokud mu nenaplnila kapsy zásobami. Konečně se Julián vydal na cestu k tomu strašnému místu. Hostinská mu přede dveřmi ukázala, kudy má jít.

25.

Seminář

*Tři sta třicet šest obědů po 83 centimech;
tři sta třicet šest večeří po 38 centimech;
čokoládu, kdo má na ni právo; kolik se tu
dá vydělat na poslušnosti!*

— VALENOD Z BESANÇONU

Už z dálky uviděl pozlacený železný kříž nad vraty; šel pomalu; zdálo se mu, že nohy pod ním klesají. „Tam je tedy to peklo na zemi, jemuž nemohu uniknout!“ Konečně se odhodlal zazvonit. Zvuk zvonu se rozléhal jako opuštěným domem. Za deset minut mu přišel otevřít bledý, černě oděný muž. Julián na něho pohlédl a hned sklopil zrak. Vrátný měl zvláštní vzezření. Vypouklé zornice zelených očí se mu stahovaly jako kočce; nehybná víčka svědčila o naprosté necitelnosti; tenké rty měl vyklenuty v polokruhu nad vyčnívajícími zuby. V jeho tváři se však nezračila zločinnost, nýbrž spíše úplná bezcitnost, která budí v mládeži mnohem větší hrůzu. Jediný cit, který mohl Julián letným pohledem uhodnout na té podlouhlé pobožnůstkářské tváři, bylo hluboké pohrdání každou světskou řečí, jež by se netýkala nebe.

Julián s přemáháním pozdvihl oči a vyložil hlasem rozechvěným od silného bušení srdce, že by chtěl mluvit s panem Pirardem, ředitelem semináře. Černý muž mu mlčky pokynul, aby šel za ním. Vystoupili do druhého poschodí po širokých schodech s dřevěným zábradlím, jejichž zborcené stupně, nakloněné šikmo ode zdi, vypadaly na spadnutí. Vrátný s námahou otevřel dvířka, nad nimiž visel veliký hřbitovní kříž z měkkého, černě natřeného dřeva. Uvedl Juliána do temného nízkého pokoje, na jehož zdech vybělených vápnech visely dva veliké obrazy zčernalé stářím. Julián zůstal o samotě;

strašně se bál, srdce mu prudce bušilo; nejraději by se byl rozplakal. V celém domě vládlo mrtvé ticho.

Za čtvrt hodiny, která mu připadala dlouhá jako den, se pochmurný vrátný opět objevil ve dveřích na opačném konci pokoje. Neuznal za vhodné promluvit, jen mu pokynul, aby šel dále. Julián vešel do pokoje, který byl ještě větší než první a byl velmi slabě osvětlen. Měl také obílené zdi, ale nebyl tam nábytek. Pouze v koutě u dveří uviděl Julián, když šel kolem, postel z měkkého dřeva, dvě slaměné židle a malé křeslo z jedlových prken bez polštáře. Na druhém konci pokoje u okénka se zažloutlými tabulemi, ozdobeného několika zanedbanými květináči, seděl u stolu muž oděný vetchou klerikou; zdálo se, že je rozhněvaný. Probíral se v hromadě malých papírových čtvrtků, na každou napsal několik slov a rovnal je na stole. Nevšiml si Juliánovy přítomnosti. Ten stál nehnutě uprostřed pokoje, kde ho zanechal vrátný, který opět odešel a zavřel za sebou dveře.

Tak minulo deset minut; muž v chatrné klerice stále psal. Julián byl tak vzrušen a postrašen, že myslel, že omdlí. Filosof by byl snad usoudil, a možná mylně, že tak silně působí ohyzdnost na duši, která je stvořena, aby milovala to, co je krásné.

Konečně písící muž zdvihl hlavu; Julián to zpozoroval až po chvíli a i pak zůstal nehnutě stát, jako by byl smrtelně zasažen tím strašným pohledem, který byl na něho upřen. Dělal se mu před očima mžitky, sotva rozeznával podlouhlý obličej, který byl celý, kromě mrtvolně bledého čela, pokryt červenými skvrnami. Mezi červenými tvářemi a bílým čelem se leskla dvě malá černá očka, která byla s to nahnat hrůzu i nejsrdnatějšímu člověku... Vysoké čelo vystupovalo z hladce učesaných, hustých, jako uhel černých vlasů.

„Přistoupíte blíže, ano, nebo ne?“ řekl mu konečně kněz netrpělivě.

Julián postoupil kupředu, až konečně, skoro omdlévaje a bledý jako dosud nikdy v životě, stanul na tři kroky od stolu z měkkého dřeva, pokrytého čtvrtkami papíru.

„Ještě blíže!“ řekl ten člověk.

Julián přistoupil ještě blíže a vztáhl ruku, jako by se chtěl o něco opřít.

„Jmenujete se?“

„Julián Sorel.“

„Přicházíte hodně pozdě,“ řekl kněz a znovu na něho upřel strašný pohled.

Julián nemohl ten pohled snést; natáhl znovu ruku, jako by se chtěl zachytit, a padl jak dlouhý tak široký na podlahu.

Kněz zazvonil. Julián pozbyl jen schopnost vidět a pohnout sebou; ale slyšel, že někdo přichází.

Zdvihli ho a posadili na malé křeslo z měkkého dřeva. Zaslechl, jak ten strašný člověk řekl vrátnému:

„Zdá se, že má padoucnic; to nám tu ještě scházelo.“

Když Julián mohl zase otevřít oči, člověk s červeným obličejem již opět psal; vrátný už zmizel. „Musím si dodat odvahy,“ řekl si náš hrdina, „a především nedat na sobě znát, jak mi je.“ Bylo mu velice špatně od žaludku. „Přihodí-li se mi něco, Bůh ví, co si o mně pomyslí.“ Konečně kněz přestal psát, pohlédl úkosem na Juliána a otázel se ho:

„Můžete mi odpovídat?“

„Ano,“ odvětil Julián tiše.

„Tak to je dobře.“

Černý muž vstal a netrpělivě hledal nějaký dopis v zásuvce jedlového stolu; stůl při otvírání zaskřípal. Když dopis našel, opět pomalu usedl, pohlédl znovu na Juliána tak, že mu skoro vzal tu trošku života, kterou ještě v sobě měl, a řekl:

„Byl jste mi doporučen panem Chélanem. Byl to nejlepší farář v diecézi, ctnostný člověk, možno-li to vůbec o někom říci, a již třicet let jsme přáteli.“

„Ach, mám tedy čest mluvit s panem Pirardem,“ pravil Julián téměř neslyšně.

„Petrně,“ odvětil ředitel semináře a zlostně na něho pohlédl. Lesk jeho drobných očí se zdvojnásobil a zároveň bezděky škubl svaly

kolem ústních koutků. Podobal se tygrovi, který se již těší, že pohltí svou kořist.

„Chélanův dopis je krátký,“ pravil, jako by mluvil sám k sobě. „*Intelligenti pauca*,⁹ v dnešní době nelze ani příliš málo napsat.“ Četl nahlas:

„Posílám vám Juliána Sorela ze zdejší farnosti, kterého jsem křtil asi před dvaceti lety. Je synem bohatého tesaře, ale otec mu nic nedává. Julián bude zdatným dělníkem na vinici Páně. Nechybí mu paměť a chápavost, je hloubavý. Bude jeho náklonnost k duchovnímu stavu trvalá? Je upřímná?“

„Upřímná!“ opakoval abbé Pirard udiveně a pohlédl na Juliána; ale jeho pohled byl již přívětivější; „upřímná!“ opakoval tišším hlasem a četl dále.

„Prosím Vás o stipendium pro Juliána Sorela; zaslouží si je, udělá-li předepsané zkoušky. Vpravil jsem do něho trochu teologie, té staré, dobré teologie Bossuetovy, Arnaultovy a Fleuryho. Nebude-li se Vám líbit, pošlete mi ho zpět; ředitel chudobince, kterého dobře znáte, mu nabízí místo vychovatele za osm set franků ročně. – Má duše je bohudíky klidná. Zvykám pomalu té strašné ráně. *Vale et me ama*.“¹⁰

Když abbé Pirard četl podpis, zvolnil hlas a pronesl s povzdechem jméno *Chélan*.

„Je klidný,“ dodal, „jeho ctnost si věru zaslouhuje té odměny; kéž mi ji Bůh poskytne, dojde-li to se mnou také tak daleko!“

Pohlédl k nebi a poznamenal se křížem. Při tom posvátném znamení Julián cítil, že pocit hrůzy, který se ho zmocnil v okamžiku, kdy vstoupil do tohoto domu, slábně.

„Mám zde tři sta jedenadvacet čekatelů na nejsvětější stav,“ pravil konečně abbé Pirard přísným, ale ne zlým hlasem, „pouze sedm nebo osm z nich mi bylo doporučeno takovými lidmi, jako je abbé Chélan; budete tedy mezi těmi třemi sty jedenadvaceti devátým. Ale

⁹ Chytrému napověz.

¹⁰ Buď zdrav a miluj mě.

má protekce neznamená ani přízeň, ani shovívavost, znamená dvojnásobnou péči o vás a přísnost proti neřestem. Zamkněte dveře.“

Julián se pokusil dojít ke dveřím; podařilo se mu to, neupadl. Všiml si, že malé okénko vedle dveří vede do polí.

Uviděl stromy; ten pohled ho potěšil, jako by byl spatřil staré přátele.

„*Loquerisne linguam latinam?*“ (mluvíte latinsky?) otázal se ho abbé Pirard, když se Julián vrátil.

„*Ita, pater optime*“ (ano, dobrotivý otče), odpověděl Julián, který se trochu vzpamatoval. Ve skutečnosti mu ještě nikdo v životě nepřípadal méně dobrotivým než v poslední půlhodině pan Pirard.

Rozmluva pokračovala latinsky. Knězův pohled se stával přívětivějším. Julián nabýval opět trochu klidu. „Jaký jsem slaboch,“ pomyslně si, „že nechám na sebe působit takovým pokrytcem! Je to asi právě takový ničema jako pan Maslon“; a Julián měl radost, že si skoro všechny peníze ukryl v botách.

Abbé Pirard zkoušel Juliána z teologie; byl překvapen jeho rozsáhlými vědomostmi. A jeho překvapení ještě vzrostlo, když mu kladl podrobné otázky z Písma svatého. Ale když se dostal k učení církevních otců, zjistil, že Julián nezná skoro ani podle jména sv. Jeronýma, sv. Augustina, sv. Bonaventuru, sv. Basilia atd. atd.

„Tu máme opět ten osudný sklon k protestantství,“ pomyslně si abbé Pirard, „který jsem Chélanovi vždy vytýkal. Důkladná, až příliš důkladná znalost Písma svatého.“

(Julián totiž, aniž byl tázán, mluvil o skutečné době, kdy byly napsány Geneze, Pentateuch atd.)

„K čemu vede to nekonečné hloubání o Písmu svatém,“ pomyslně si abbé Pirard, „ne-li k *osobnímu zkoumání*, tedy k nejhoršímu protestantismu? A vedle té nerozumné vědy nic o Otcích, co by mohlo vyvážit takovou náchylnost.“

Ale údiv ředitele semináře neznal mezí, když se Juliána ptal na pravomoc papežovu. Očekával od něho zásady staré galikánské církve, ale místo toho mu mladík odříkal celou knihu pana de Maistre.

„Ten Chélan je zvláštní člověk,“ myslil si abbé Pirard, „seznámil ho s tou knihou proto, aby ho naučil tropit si z ní smích?“

Marně se snažil otázkami vyzkoumat, zda Julián skutečně věří učení pana de Maistre. Mladík odpovídal jen to, co se naučil. Od té chvíle bylo Juliánovi dobře, cítil, že je pánem sama sebe. Když byla dlouhá zkouška u konce, zdálo se mu, že pan Pirard přísnost k němu již jen předstírá. Vskutku, kdyby nebylo zásad přísné vážnosti, jež po patnáct let pokládal za nutné zachovávat vůči bohoslovcům, byl by ředitel semináře Juliána objal ve jménu logiky: tolik jasnosti, přesnosti a určitosti nacházel v jeho odpovědích.

„Smělý a zdravý duch,“ říkal si, „ale *corpus debile* (tělo je slabé).“

„Omdléváte tak často?“ otázal se Juliána francouzsky, ukazuje mu prstem na podlahu.

„Bylo to poprvé v životě, tvář vrátného mě tak polekala,“ dodal Julián červenaje se jako chlapec.

Abbé Pirard se mírně usmál.

„To je následek světských marností, jste jistě zvyklý usměvavým tvářím, pravým komediím lži. Pravda je vážná, milý pane. A není také naše povolání zde na zemi vážné? Budete muset bdít nad tím, aby vaše svědomí se mělo na pozoru před takovou slabostí. *Jste příliš přístupný půvabům zevnějšku.*

Kdybyste mi nebyl doporučen,“ pravil abbé Pirard, pokračuje se zřejmým potěšením opět latinsky, „kdybyste mi nebyl doporučen takovým mužem, jako je abbé Chélan, mluvil bych s vámi marnivou řečí tohoto světa, jíž, jak se zdá, jste příliš uvykl. Řekl bych vám, že plné stipendium, o něž se ucházíte, je něco, čeho lze na světě dosíci ze všeho nejtíže. Ale abbé Chélan si šestapadesátiletou apoštolskou prací získal příliš velké zásluhy, aby pro vás nedostal v semináři stipendium.“

Po těch slovech varoval abbé Pirard Juliána, aby nevstupoval do žádného spolku nebo tajného sdružení bez jeho dovození.

„Dávám vám na to čestné slovo,“ pravil Julián se srdečnou sdílností poctivého člověka.

Ředitel semináře se poprvé usmál.

„To slovo zde neznáme,“ řekl, „příliš připomíná samolibou čest světských lidí, která je svádí k tolika hříchům a často i ke zločinům. Jste mi zavázán svatou poslušností podle sedmnáctého článku bully *Unam ecclesiam* svatého Pia V. Jsem vaším církevním představeným. V tomto domě, můj nejmilejší synu, slyšet znamená poslouchat. Kolik máte peněz?“

„Už je to tu,“ řekl si Julián „proto mě nazval nejmilejším synem.“

„Pětačtyřicet franků, otče.“

„Zapisujte přesně, jak těch peněz užijete; budete mi z nich muset klást účty.“

Trapný výslech trval tři hodiny. Abbé zavolal vrátného.

„Ubytujte Juliána Sorela v cele číslo 103,“ pravil mu abbé Pirard.

Bylo to velké vyznamenání, že Juliánovi povolil zvláštní pokoj.

„Doneste mu tam jeho zavazadlo,“ dodal.

Julián pohlédl rozpačitě k zemi a uviděl přímo před sebou svůj vak; díval se na něj již tři hodiny, ale ještě si ho nevšiml.

Když vstoupil do čísla 103, viděl, že je to malý pokojík o osmi čtverečních stopách v posledním poschodí. Julián si všiml, že okno vede na hradby. Přes ně bylo vidět pěknou rovinu, kterou Doubs odděluje od města.

„Jaká krásná vyhlídka,“ zvolal Julián; přitom ani nechápal, co ta slova vyjadřují. Mocné dojmy, které za ten krátký čas, co byl v Besançonu, prožil, vyčerpaly úplně jeho síly. Usedl u okna na jedinou dřevěnou židli, která byla v cele, a brzy tvrdě usnul. Neslyšel zvon svolávající k večeři ani klekání; zapomněli na něho.

Když ho druhého dne ráno probudily první sluneční paprsky, viděl, že leží na podlaze.

26.

Svět čili co chybí boháči

*Jsem samotný na zemi, nikomu nestojím
za vzpomínku. Všichni, jimž se dobře
daří, mají nestoudné a zatorzelé srdce
a to já nemám. Nenávidí mne pro mou
dobrotu. Ach, zemřu brzy buď hladem,
nebo žalem z toho, že lidé jsou tak bez-
citní.*

— YOUNG

Vykartáčoval si rychle šaty a pospíšil dolů. Přišel pozdě. Dozorce ho přísně pokáral; místo aby se snažil omluvit, zkřížil Julián paže na prsou.

„*Peccavi, pater optime*“ (zhřešil jsem, přiznávám svou chybu, dobrotivý otče), pravil zkroušeně.

Toto první vystoupení mělo velký úspěch. Ti seminaristé, kteří byli chytří, viděli, že mají před sebou člověka, který není v řemesle začátečníkem. V hodině oddechu viděl Julián, že je předmětem všeobecné zvědavosti. Ale u něho našli jen uzavřenost a mlčenlivost. Podle zásad, jež si vytkl, pokládal svých tři sta jedenadvacet druhů za nepřátele; ale nejnebezpečnější ze všech byl podle něho abbé Pirard.

Za několik dní si Julián musel vybrat zpovědníka; předložili mu seznam.

„Můj Bože, za koho mě pokládají,“ řekl si, „domnívají se, že nevím, jak se to dělá?“ a vybral si abbé Pirarda.

Netušil, že to byl rozhodný krok. Malý, mladičký seminarista, původem z Verrières, jenž mu od prvního dne projevoval přátelství, ho poučil, že by byl snad učinil lépe, kdyby si byl vybral pana Castanèda, zástupce ředitele semináře.

„Abbé Castanède je nepřitelem pana Pirarda, kterého podezřívají z jansenismu,“ zašeptal malý seminarista Juliánovi do ucha.

Podobně jako volba zpovědníka, byly chybné i ostatní první kroky našeho hrdiny, jenž se pokládal za tak rozumného. Sveden domýšlivostí člověka s bohatou obrazností, pokládal své úmysly za činy a sebe sama za mistra v pokrytectví. Jeho nerozum šel tak daleko, že si vyčítal své úspěchy v tomto umění slabosti.

„Bohužel, to je má jediná zbraň! V jiné době bych si byl *vydělával na živobytí* hrdinstvím v boji proti nepříteli.“

Julián byl se svým chováním spokojen a pozoroval počínání ostatních; všude nalézal zdání nejčistší ctnosti.

Osm nebo deset seminaristů bylo pokládáno skoro za svaté a mívali vidění jako svatá Terezie a svatý František, když dostal stigmata na hoře *Vernii* v Apeninách. Ale bylo to velké tajemství, jejich přátelé to tajili. Ti ubozí mladí vizionáři byli skoro stále v nemocnici. Asi sto jiných spojovalo s nezvratnou vírou neúnavnou píli. Pracovali tak, že se rozstonali, ale mnoho se při tom nenaučili. Jenom dva nebo tři vynikali skutečným nadáním, mezi nimi jeden jménem Chazel; ala Juliánovi byli všichni cizí právě tak jako on jim.

Ostatní z tří set jedenadvaceti seminaristů byli nevzdělanci, kteří si nebyli příliš jisti, zdali rozumějí latinským slovům, která po celý den opakovali. Skoro všichni byli z venkova a chtěli si raději vydělávat chléb odříkáváním několika latinských slov než obděláváním půdy. Na základě tohoto pozorování si Julián hned v prvních dnech sliboval rychlé úspěchy. „V každém povolání,“ říkal si, „je třeba inteligentních lidí, neboť všude je dosti práce. Za Napoleona bych se byl stal poddůstojníkem, mezi těmito budoucími faráři to přivedu až na generálního vikáře.“

Všichni tito chudáci,“ dodal, „byli od dětství nádeníky a až do svého příchodu sem se živili kyselým mlékem a černým chlebem. Ve svých chalupách jedli maso jen pětkrát nebo šestkrát do roka. Jako byla římským vojákům válka zotavením, jsou tito křupani okouzleni slastmi semináře.“

V jejich tupém zraku nečetl Julián nikdy nic jiného než ukojení fyzické potřeby po jídle a očekávání fyzické rozkoše před jídlem. Mezi takovými lidmi musel tedy vyniknout; bylo však něco, co Julián ještě nevěděl a co se mu varovali prozradit: že totiž být prvním v dogmatice, v církevních dějinách atd. atd., jimž se v semináři vyučuje, je v jejich očích *skvělým* hříchem. Od doby Voltaira a parlamentního zřízení, které vyvolalo vlastně jen *nedůvěru a stále pochybovačství* a jež je příčinou toho, že duše národů byla zachváčena špatným návykem *nedůvěřovat si navzájem*, od té doby, jak se zdá, pochopila církev ve Francii, že jejími pravými nepřáteli jsou knihy. Pokora srdce je v jejích očích vším. Dělat pokroky ve vědách, byť i církevních, je jí právem podezřelé. Kdo zabrání vynikajícímu člověku, aby přešel do nepřátelského tábora jako Sieyès nebo Grégoire? Církev, chvějíc se o své bytí, přimyká se k papeži jako k jediné naději spásy. Jedině papež se může pokusit ochromit pochybovačnost a zbožnou nádherou obřadů na svém dvoře působit na unavenou, chorobnou mysl světských lidí.

Julián chápal jen napolo ty různé pravdy, jež byly v rozporu se vším, co jim říkali v semináři, a upadal v hlubokou zádumčivost. Pracoval mnoho a dovedl se rychle naučit věcem, jež jsou pro kněze velmi užitečné. Pokládal je však za zcela nesprávné a naprosto ho nezajímaly. Myslí, že nemůže dělat nic jiného.

„Což na mne celý svět zapomněl?“ myslil si. Nevěděl, že pan Pirard dostal a hodil do ohně několik dopisů s poštovním razítkem z Dijonu, které přes svou velmi slušnou formu prozrazovaly vášnivou lásku. Zdálo se, že s touto láskou zápasí velké výčitky svědomí. „Tím lépe,“ myslil si abbé Pirard, „aspoň ten mladík nemiloval ženu bezbožnou.“

Jednoho dne otevřel dopis, jehož písmo bylo napolo smazáno slzami; bylo to poslední rozloučení. „Konečně mi nebe poskytlo milost,“ stálo v něm, „že nenávidím ne původce svého hříchu, neboť bude mi vždy tím, co mám zde na zemi nejdražšího, ale svůj hřích sám o sobě. Přinesla jsem oběť, příteli, a ne bez slz, jak vidíte. Starost o blaho těch, pro něž musím dále žít a jež jste tolik miloval, vítězí.

Spravedlivý, ale strašlivý Bůh se nebude už moci mstít na nich za zločiny jejich matky. Sbohem, Juliáne, buďte k lidem spravedlivý.“

Konec dopisu byl skoro docela nečitelný. Byla k němu připsána adresa v Dijonu, a přesto jeho pisatelka doufala, že Julián neodpoví anebo aspoň že užije slov, která bude moci žena, jež se vrátila ke ctnosti, číst beze studu.

Juliánova zádumčivost, podporovaná skrovnou stravou, kterou do semináře dodával hostinský po 83 centimech, počala mít vliv na jeho zdraví. Tu se jednoho dne v jeho pokoji objevil Fouqué.

„Konečně mě k tobě pustili. Nic ti nevyčítám, ale byl jsem už pětkrát v Besançonu, abych tě navštívil. Ale byli vždy jako pařež. Dal jsem hlídat vchod do semináře; proč, u čerta, nikdy nevyjdeš ven?“

„Poněvadž je to zkouška, kterou jsem si uložil.“

„Změnil ses velice. Konečně tě zase vidím. Dva krásné pětifranky mě právě poučily, jaký jsem byl hlupák, že jsem je nenabídl hned poprvé.“

Rozmluva mezi oběma přáteli neměla konce. Julián zbledl, když mu Fouqué řekl:

„Ostatně, víš už, že se matka tvých žáků stala velkou pobožnůstkářkou?“

Mluvil s lhostejností, která působí tak zvláštním dojmem na citlivou duši, v níž nevědomky rozrušuje to, co je jí nejdražší.

„Ano, milý příteli, stala se nejpřemrštěnější pobožnůstkářkou. Chodí prý na pouti. Ale k věčné hanbě abbé Maslona, který tak dlouho špehoval toho ubohého Chélana, nechce o něm paní de Rênal ani slyšet. Chodí ke zpovědi do Dijonu nebo do Besançonu.“

„Ona jezdí do Besançonu!“ zvolal Julián a celý zrudl.

„Dost často,“ odpověděl Fouqué a podíval se tázavě na Juliána.

„Nemáš u sebe nějaká čísla *Constitutionnelu*?“

„Cože?“ zeptal se Fouqué.

„Ptám se tě, máš-li u sebe nějaká čísla *Constitutionnelu*,“ opakoval Julián co nejklidněji. „Zde se prodává číslo po třiceti sou.“

„Jakže! I v semináři jsou liberálové!“ zvolal Fouqué. „Ubohá Francie!“ dodal a napodobil pokrytecký hlas a sladký tón abbé Maslona.

Tato návštěva byla by v našem hrdinovi zanechala hluboký dojem, kdyby nebyl býval hned druhého dne přiveden k důležitému objevu poznámkou mladého verrièreského seminaristy, který mu připadal tak dětinský. Po celou dobu pobytu v semináři bylo Juliánovo chování řadou chybných kroků. Trpce se posmíval sám sobě.

Ve skutečnosti si důležité věci zařídil rozumně; ale nestaral se o maličkosti a chytří žáci v semináři si hledí pouze maličností. Jeho druhové ho už pokládali za *velkého ducha*. Prozradil se spoustou drobných činů.

V jejich očích byl však ovládán hroznou neřestí: *myslil a uvažoval samostatně*, místo aby se slepě řídil *autoritou* a příkladem. Abbé Pirard Juliánovi nepomohl; mimo zpovědníci ho ani jednou neoslovil a u zpovědi více naslouchal, než mluvil. Bylo by to bývalo docela jiné, kdyby si byl vybral abbé Castenèda.

Od té chvíle, co si Julián uvědomil svou pošetilost, se nenudil. Chtěl poznat celý rozsah zla, a vzdal se proto poněkud hrdého a tvrdošíjného mlčení, jímž odpuzoval své druhy. Ale nyní se mu pomstili. Jeho nadcházení přijímali s pohrdáním, ba až s výsměchem. Poznal, že od vstupu do semináře nebylo jediné hodiny, zvláště v době oddechu, jež by nebyla měla pro něho nějaké následky příznivé nebo nepříznivé, jež by nebyla zvýšila počet jeho nepřátel anebo mu nebyla zjednala přátelství některého seminaristy, který byl upřímně ctnostný nebo méně hrubý, než byli ostatní. Zlo, jež musel napravit, bylo nesmírné, úkol byl velmi nesnadný. Juliánova pozornost byla od té chvíle stále na stráž; šlo mu o to, aby se navěnek úplně změnil.

Velkou prací mu daly například pohyby očí. V semináři se nechodí bez příčiny se sklopenýma očima. „Jak domýšlivý jsem byl ve Verrières,“ říkal si Julián, „domníval-li jsem se, že žiji; tam jsem se pouze připravoval na život; teď jsem konečně ve světě, jaký budu mít před sebou až do konce své úlohy, obklopený skutečnými ne-

přáteli. Jak neobyčejně těžká," dodal, „je taková ustavičná přetvářka! Herkulova práce není nic proti tomu. Moderním Herkulem byl papež Sixtus V., jenž patnáct let klamal svou pokorou čtyřicet kardinálů, kteří ho z mládí znali jako člověka prudkého a pyšného.

Znalosti zde nic neplatí!" říkal si rozhořčeně, „pokroky v dogmatice, v církevních dějinách atd. se uznávají jenom zdánlivě. Vše, co se v těchto oborech přednáší, má za účel pouze chytit do pasti takové hlupáky, jako jsem já. Bohužel má jediná zásluha byla v mých rychlých pokrocích, v tom, jak rychle jsem chápal ty hlouposti. Že by je v duchu oceňovali podle jejich pravé hodnoty? Že by o nich soudili jako já? A já jsem byl tak hloupý, že jsem byl na to pyšný. Prvenství, které stále získávám, mi zjednálo jenom zuřivé nepřátele. Chazel má větší vědomosti než já a v úlohách dělá úmyslně chyby, takže bývá až na padesátém místě; dostane-li se někdy na první místo, je to jen tím, že si nedal pozor. Ach, jak by mi bylo prospělo jedno jediné slovo Pirardovo!"

Od chvíle, kdy byl Julián vyveden ze svého bludu, stala se mu dlouhá cvičení ve zbožné askezi, jako například růženec pětkrát týdně, chvalozpěvy k Srdci Ježíšovu atd. atd., jež mu dříve připadala k smrti nudná, nejzajímavějším zaměstnáním. Rozjímal přísně o sobě samém a snažil se zvláště nepřehánět své možnosti. Najednou Julián přestal toužit po tom, aby jako seminaristé, kteří byli jiným vzorem, konal stále *významné* skutky, které by svědčily o nějakém druhu křesťanské dokonalosti. V semináři se i vejce naměkko jí určitým způsobem, který prozrazuje zdokonalení ve zbožném životě.

Čtenář se snad usmívá, ale ať si vzpomene na všechny přestupky, jichž se dopustil abbé Delille, když byl pozván na oběd ke kterémsi vznešené dvorní dámě Ludvíka XVI.

Julián se snažil nejdříve dospět k *non culpa*, totiž ke stavu mladého seminaristy, jehož chování, pohyby rukou, očí atd. nemají v sobě už nic světského, ale nesvědčí ještě o tom, že je bytostí, která je úplně zabrána v myšlenku na onen svět a na úplnou *nicotu* světa pozemského.

Nacházel stále na chodbách uhlem napsané průpovědi, jako například: „Co je šedesát let zkoušek proti věčné blaženosti nebo proti věčnosti ve vařícím pekelném oleji!“ Už jimi nepohrdal. Pochopil, že je nutno je mít neustále na očích. „Co budu vlastně celý život dělat?“ říkal si, „budu věřícím prodávat místo v nebi. A jak je lze přesvědčit, že ta místa skutečně jsou? Rozdíl mezi zevnějškem mým a zevnějškem laika.“

Po několika měsících vytrvalého cvičení bylo na Juliánovi ještě znát, že *myslí*. Pohyby jeho očí a úst nesvědčily ještě o slepé víře, která je hotova všemu věřit a třeba i mučednictvím vše hájit. Julián s rozhořčením pozoroval, že nejhrubší venkovani nad ním v tomto umění vynikají. Nebylo ovšem divu, že nevypadali jako myslící lidé.

Kolik práce si dával Julián, aby si osvojil zdání té slepé a horoucí víry, hotové všemu věřit a vše podstoupit, víry, s níž se tak často setkáváme v italských klášterech a jejíž vzory nám tak dokonale zobrazil Guercino na svých kostelních obrazech.¹¹

Ve dny velkých svátků dostávali seminaristé klobásy s nakládaným zelím. Juliánovi sousedé u stolu pozorovali, že nemá smysl pro takový požitek; to byl jeden z jeho prvních zločinů. Jeho druhové v tom viděli protivný příznak hloupého pokrytectví; nic mu nepřipravilo více nepřátel. „Podívejte se na toho měšťáka, na toho nafoukance,“ říkali, „dělá, jako by pohrdal největší *pochoutkou*, klobásami s nakládaným zelím! Fuj, to je sprosták, nadutec, zatracenec!“

„Nevědomost mých spolužáků z venkova je pro ně bohužel ohromnou výhodou,“ volal Julián ve chvílích sklíčenosti. „Když přijdou do semináře, nemusí jim profesor vyhánět z hlavy tu spoustu světských myšlenek, které jsem si s sebou přinesl já a jež mi čtou z tváře, ať dělám cokoli.“

Julián si všímal pozorně, skoro až závistivě právě těch nejhrubších selských synků, kteří přicházeli do semináře. Ve chvíli, kdy

¹¹ Viz v Louvru vévodu Františka Aquitánského, odkládajícího přilbu a beroucího na sebe mnišský hábit, č. 1130 (*pozn. aut.*).

z nich svlékali vlněnou kazajku a oblékali je do černého šatu, jejich vzdělání záleželo v tom, že měli bezmeznou úctu k *zvonivým a kulatým*, jak se penězům říká ve Franche-Comté.

To je posvěcený a heroický výraz, jímž se vyjadřuje vznešený pojem *hotových peněz*.

Tito seminaristé tak jako hrdinové Voltairových románů nacházejí štěstí především v tom, mohou-li se dobře najíst. Julián objevoval skoro u všech vrozenou úctu k člověku, který nosí šaty z *jemného sukna*. Lidé tohoto názoru oceňují *spravedlnost, přející zasloužilým* – jinou naše soudy neznají – podle její hodnoty, ba i pod její hodnotu. „Co je možno získat,“ opakovali často mezi sebou, „soudí-li se člověk s *břicháčem*?“

Tím slovem označují v jurských údolích boháče. Posuďte tedy, jaká byla její úcta k instituci nejbohatší ze všech: k vládě!

V očích venkovanů z Franche-Comté je velkou neopatrností, neusmíváte-li se uctivě při pouhém vyslovení jména páně prefektova: neopatrnost bývá u chudáka ihned potrestána nedostatkem chleba.

Třebaže Julián se v prvních dobách skoro dusil pohrdáním, pocítil nakonec soustrast; stávalo se často, že otcové většiny jeho druhů, když se za zimních večerů vrátili do svých chalup, nenalezli tam ani chléb, ani kaštany, ani brambory. „Jaký tedy div,“ říkal si Julián, „že podle nich je šťastným především ten, kdo se dobře naobědval, pak ten, kdo má pěkný kabát. Moji druhové cítí ke svému povolání mocnou náklonnost, to znamená, vidí v duchovním stavu trvalé zajištění takového štěstí: dobře se naobědvat a mít v zimě teplé šaty.“

Julián kdysi zaslechl, jak kterýsi mladý seminarista, nadaný velkou obrazností, říká svému druhovi:

„Proč bych se nemohl stát papežem jako Sixtus V., který byl pasákem vepřů?“

„Papežem se může stát jenom Ital,“ odpověděl jeho přítel, „ale jistě se někteří z nás stanou generálními vikáři, kanovníky a snad i biskupy. Pan P..., biskup chalonský, je synem bednáře; můj otec je také bednář.“

Jednoho dne si dal abbé Pirard uprostřed hodiny dogmatiky zavolat Juliána. Ubohý mladík byl rád, že se dostane z fyzického i morálního ovzduší třídy.

U ředitele čekalo totéž přivítání, které ho tak poděsilo v den, kdy vstoupil do semináře.

„Vysvětlíte mi, co je napsáno na této hrací kartě,“ řekl mu a měřil ho pohledem, jako by chtěl, aby se propadl. Julián četl:

„Amanda Binetová, v kavárně U žirafy, před osmou hodinou. Může říci, že pochází z Genlis a je synovcem mé matky.“

Julián viděl, jak velké nebezpečí hrozí; špehové abbé Castenèda mu adresu ukradli.

„Onoho dne, kdy jsem vstoupil do semináře,“ odpověděl a hleděl upřeně abbé Pirardovi na čelo, neboť nemohl snést jeho hrozný pohled, „chvěl jsem se strachem: pan Chélan mi řekl, že v semináři je plno udavačství a všemožné zlomyslnosti; že se tam podporuje špehounství a donášení mezi spolužáky. Nebe tomu tak chce, aby ukázalo mladým kněžím, jaký je život, a probudilo v nich odpor ke světu a jeho marnivosti.“

„A to mně tady budete povídat?“ vybuchl abbé Pirard zuřivě. „Darebáku!“

„Ve Verrières,“ odpověděl Julián chladně, „když bratři měli příčinu k závisti, bili mě.“

„K věci! K věci!“ křičel pan Pirard skoro bez sebe vztekem. Julián se nedal zastrašit a vyprávěl klidně dál.

„V den svého příchodu do Besançonu jsem měl k poledni hlad, vešel jsem tedy do kavárny. Z hloubi duše se mi protivilo místo tak světské; ale myslel jsem, že mi tam snídaně přijde laciněji než v hostinci. Dáma, patrně majitelka kavárny, se slitovala nad mou nezkušeností. V Besançonu je plno špatných lidí, řekla mi, bojím se o vás. Kdyby se vám něco nepříjemného přihodilo, obraťte se na mne, pošlete ke mně před osmou hodinou. Kdyby vrátný v semináři nechtěl váš vzkaz vyřídit, řekněte, že jste můj bratranec, rodilý z Genlis.“

„Však uvidím, je-li pravda, co jste mi napovídal,“ zvolal abbé Pi-rard, jenž nemohl vydržet na jednom místě a pobíhal po pokoji.

„Jděte do své cely!“

Abbé šel za Juliánem a zamkl ho. Julián začal ihned prohlížet svůj kufr, na jehož dně byl osudný lístek velmi pečlivě ukryt. Nechybělo nic, ale věci byly poněkud rozházeny; a přece klíč měl stále u sebe. „Jaké štěstí,“ pomyslí si Julián, „že jsem v době své zaslepenosti nikdy nepoužil dovolení vyjít do města. Castanède mi to tak často nabízel s laskavostí, kterou teprve nyní chápu. Snad bych byl neodolal a byl bych se převlekl a šel navštívit krásnou Amandu. Pak bych byl ztracen. Když pozbyli naděje, že by mohli objevu využít tímto způsobem, použili ho aspoň k tomu, aby mě udali.“

Za dvě hodiny si ho dal ředitel zavolat.

„Nelhal jste,“ řekl mu s méně přísným pohledem; „ale uschovat si takovou adresu je neopatrnost, jejíž dosah si nemůžete ani představit. Nešťastné dítě! Ještě za deset let vám to může škodit!“

27.

První životní zkušenosti

*Nynější doba, můj Bože, toť archa Páně.
Běda tomu, kdo se jí dotkne.*

—DIDEROT

Čtenář nám laskavě dovolí, abychom podali o tomto období Juliánova života jen velmi málo jasných a přesných zpráv. Ne, že by se nám jich nedostávalo, právě naopak; ale snad je to, co viděl v semináři, příliš černé pro umírněné líčení, jež jsme se snažili zachovat na těchto stránkách. Současníci, kteří něčím trpí, mohou si to připomínat jenom s hrůzou, která ochromuje každou radost, i radost ze čtení povídky.

Julián měl ve svých pokusech o přetvářování málo úspěchu; býval občas znechucen, ba mívával i chvíle úplného zoufalství. Neměl úspěch, a to ještě na tak bídné dráze. Seběmenší vnější pomoc by byla stačila dodat mu opět mysl; potíže, s nimiž musel zápasit, nebyly tak velké; ale byl sám jako bárka opuštěná uprostřed oceánu. „A i kdybych měl úspěch,“ říkal si, „mám žít celý život v tak špatné společnosti! Ve společnosti žroutů, kteří myslí jen na omeletu na špeku, kterou hltají při obědě, anebo ve společnosti lidí, jako je abbé Castenède, pro něž žádný zločin není dosti černý! Ti lidé se dostanou k moci; ale za jakou cenu, můj Bože!

Lidská vůle je mocná, čtu to všude. Ale stačí k tomu, aby člověk překonal takový odpor? Velcí mužové měli lehký úkol; ať byli v sebevětším nebezpečí, vždy se jim nebezpečí zdálo krásné; ale kdo mimo mne může pochopit ohavnost toho, co mě obklopuje?“

Tato doba byla nejtěžší zkouškou jeho života. Mohl se tak snadno dostat k jednomu z těch krásných pluků, jež byly posádkou v Besançonu! Mohl se stát učitelem latiny; potřeboval tak málo k svému živobytí! Ale pak by byl konec jeho kariéry, konec plánům

do budoucnosti, jak si je vytvořil ve své obraznosti: to znamenalo smrt. Tak uvažoval v jednom ze svých zoufalých dnů.

„Při své domýšlivosti jsem se často cítil uspokojen vědomím, že jsem něco jiného než ostatní selští synové. Žil jsem však již dosti dlouho, abych poznal, že *odlišnost budí nenávisť*,“ řekl si jednoho rána. K této velké pravdě dospěl jedním ze svých nejbolestnějších nezdarů. Namáhal se celý týden, aby se zalíbil spolužákovi, který měl pověst světce. Procházel se s ním po dvoře, poslouchaje odevzdaně hlouposti, při nichž by člověk vstoje usnul. Náhle přišla bouře, zahřmělo a svatý žák ho hrubě odstrčil a zvolal:

„Poslyšte, každý ať se na tomto světě stará o sebe, nechci, aby do mne uhodilo. Bůh vás třeba chce zasáhnout bleskem jako bezbožníka, jako voltairovce.“

Zatínaje vztekem zuby a s očima obrácenýma k nebi, jež právě rozbrázdil blesk, Julián zvolal: „Zaslouhoval bych, abych byl smeten s povrchu zemského, kdybych za bouře usnul! Pokusíme se naklonit si jiného školometa.“

Začala hodina církevních dějin u abbé Castanèda.

Toho dne učil abbé Castenède ty mladé venkovany, kteří měli strach před namáhavou prací a chudobou svých otců, že zařízení, které pokládají za tak strašné, totiž vláda, má skutečnou zákonitou moc jedině z pověření náměstka božího na zemi.

„Staňte se svatým životem a poslušností hodnými milosti papežovy, buďte *jako hůl v jeho rukou*“ dodal, „a dostanete nádherná místa, budete pány beze všeho dohledu; místa, z nichž nebudete moci být sesazeni a jež platí z jedné třetiny vláda a ze dvou třetin věřící vychovaní vašimi kázáními.“

Po vyučování se abbé Castenède zastavil na dvoře.

„O faráři lze právem říci: jaký člověk, takové místo,“ vykládal žákům, kteří se kupili kolem něho. „Já sám jsem znal fary v horách, které vynášely více než mnohé fary ve městech. Plat byl stejný, ale k tomu dostával farář vykrmené kapouny, vejce, čerstvé máslo a spoustu příjemných drobností; tam je farář bezesporu první

osobou: není hostiny, aby na ni nebyl pozván, aby nebyl oslavován atd.“

Sotvaže se Castenède vrátil do svého pokoje, rozdělili se žáci na skupiny. Julián nebyl v žádné; nevšimli si ho, jako by byl prašivou ovčí. Viděl, že v každé skupině některý žák hází do vzduchu sou, a uhodl-li správně rub nebo líc, usoudili z toho jeho druhové, že dostane brzy jednu z těch far s bohatými vedlejšími příjmy.

Potom přišly na řadu různé příhody. Kterýsi mladý kněz, sotva před rokem vysvěcený, přinesl kuchaře starého faráře ochočeného králíka a dosáhl toho, že byl ustanoven kaplanem, a za několik měsíců, protože farář velmi brzy zemřel, byl dosazen na jeho dobrou faru. Jinému se zase podařilo, že byl jmenován na faru do velkého, velmi bohatého městyse, poněvadž jídával se starým farářem raněným mrtvicí a obratně mu rozkrajoval kuřata.

Seminaristé právě tak jako mladí lidé všech povolání přeháněli účinek různých náhodných prostředků, které vypadají nezvykle a dráždí obraznost.

„Budu si muset zvyknout na takové hovory,“ říkal si Julián. Když se nehovořilo o klobásách a dobrých farářích, mluvilo se o světské stránce duchovního stavu: o sporech mezi biskupy a prefekty, starosty a faráři. Před Juliánem vyvstávala představa druhého Boha, mnohem hroznějšího a mocnějšího než Bůh na nebesích; ten druhý Bůh byl papež. Tiše, a jen když si byli jisti, že je abbé Pirard neslyší, tvrdili, že nenamáhá-li se papež jmenovat všechny prefekty a starosty francouzské, je to proto, že starost o to svěřil králi francouzskému tím, že ho jmenoval nejstarším synem církve.

Julián to tehdy pokládal za dobrou příležitost, aby se vytasil s de Maistrovou knihou *O papeži* a získal tím na vážnosti. Vzbudil opravdu u svých spolužáků údiv; ale i to bylo pro něho neštěstím. Nelíbilo se jim, že dovedl vyložit jejich vlastní názory lépe než oni sami. Chélan byl neopatrný vůči Juliánovi i vůči sobě. Naučil ho správně usuzovat a nedat se zaslepit planými slovy, ale opominul mu říci, že u bezvýznamné osoby je tato vlastnost zločinem; neboť každá správná úvaha je urážkou.

Juliánovy rozumné úsudky byly tedy novým zločinem. Jeho spolužáci o něm přemýšleli a všechnu hrůzu, kterou v nich budil, vložili nakonec do jediného slova: říkali mu *MARTIN LUTHER*; „obzvláště pro tu ďábelskou logiku, na níž si tolik zakládá,“ říkali mezi sebou.

Někteří mladí seminaristé měli svěžejší pleť a mohli být pokládáni za hezčí, než byl Julián, ale on měl bílé ruce a nemohl zatajit, že si zvykl na úzkostlivou čistotu. Ve smutném domě, do něhož ho osud uvrhl, se to nepokládalo za žádnou přednost. Špinaví venkované, mezi nimiž žil, prohlásili, že má volné mravy. Bojíme se, že bychom čtenáře unavili vypravováním nesčíslných nehod Juliánových. Nej- silnější z jeho spolužáků byli by ho například rádi zbili; byl nucen ozbrojit se železným kružítkem a posunky jim dát najevo, že se bude bránit. Posunky není možno v udání některého donašeče zaznamenat tak snadno jako slova.

28.

Procesí

Srdce všech byla dojata. Zdálo se, že Bůh sestoupil do těch úzkých gotických ulic, jež věřící celé vyzdobili a vysypali pískem.

— YOUNG

Julián se marně snažil vypadat pokorně a hloupě; nemohl se líbit, příliš se lišil od ostatních. „Je to zvláštní“ říkal si, „všichni ti profesori jsou přece velmi chytří lidé, vybraní z tisíců kněží; proč si nevšímají mé pokory?“ Zdálo se mu, že jen jediný z nich uznává jeho ochotu nechat se klamat a všemu věřit. Byl to abbé Chas-Bernard, ceremoniář v katedrále, který tam už patnáct let čekal na místo kanovníka; zatím vyučoval v semináři kazatelství. Pokud ještě Julián nevěděl, co má dělat, býval v tom předmětu obvykle první. Proto mu abbé Chas projevoval přátelství a po své hodině se často do něho zavěsil a procházel se s ním v zahradě.

„Co tím zamýšlí?“ tázal se Julián. Divil se, že mu abbé Chas celé hodiny vypravuje o ornátech, jež jsou majetkem katedrály. Kromě smutečních ornátů tam měli sedmnáct mešních rouch lemovaných prýmký. Očekávali mnoho od staré paní presidentky de Rubempré; ta devadesátiletá dáma schovává už aspoň sedmdesát let své svačební šaty z nádherných lyonských zlatých brokátů. „Představte si, příteli,“ pravil abbé Chas, zastavuje se a vyvaluje oči, „že v těch látkách je tolik zlata, že samy stojí. V Besançonu se má všeobecně za to, že její závěti získá pokladnice katedrály více než deset mešních rouch, nepočítaje v to čtyři nebo pět kanovníckých plášťů pro velké svátky. A dále,“ dodal abbé Chas šeptem, „mám své důvody, proč si mohu myslet, že nám paní presidentka odkáže osm nádherných stříbrných

pozlacených svícňů. Koupil je prý v Itálii burgundský vévoda Karel Smělý a jeden z jejich předků byl jeho oblíbeným ministrem.“

„Kam jen ten člověk míří vypočítáváním toho haraburdí?“ myslil si Julián. „Tahle chytrácká příprava trvá už věky a pořád se ještě nic neukazuje. Musí mi hodně nedůvěřovat! Je chytřejší než všichni ostatní, jejich nejtajnější myšlenky člověk za čtrnáct dní prohlédne. Chápu ho, jeho ctižádost trpí už patnáct let!“

Jednoho večera byl Julián v hodině šermu zavolán k abbé Pirardovi, jenž mu řekl:

„Zítřka je svátek *Corpus Domini* (Božího těla). Pan abbé Chas-Bernard vás potřebuje, abyste mu pomohl při výzdobě katedrály; jděte a poslouchajte.“

Abbé Pirard ho zavolal zpět a smutně dodal:

„Nemám nic proti tomu, chcete-li se při té příležitosti podívat do města.“

„*Incedo per ignes*“ (mám tajné nepřátele), odvětil Julián. Druhého dne časně zrána šel Julián do katedrály se sklopenýma očima. Pohled na ulice a na ruch probouzející se v městě mu dělal dobře. Všude okrašlovali průčelí domů pro procesí. Zdálo se mu, jako by byl do semináře vstoupil teprve před chvílí. Myslí byl ve Vergy a u hezké Amandy Binetové, kterou mohl potkat, neboť její kavárna nebyla daleko odtud. Z dálky viděl abbé Chas-Bernarda u dveří jeho drahé katedrály. Byl to zavalitý muž veselý a upřímné tváře. Toho dne vypadal vítězoslavně. „Čekal jsem na vás, milý synu,“ volal z dálky, jakmile Juliána uviděl, „bud'te mi vítán. Máme dnes před sebou dlouhou a těžkou práci, posilněme se nejdříve snídaní; přestávka bude v deset hodin za hlavní mše.“

„Prosím vás, důstojný otče,“ řekl Julián vážně, „abyste mě nenechal ani chvíli o samotě; račte si všimnout,“ dodal, ukazuje na věžní hodiny nad jejich hlavami, „že jsem přišel minutu před pátou.“

„Ach, máte strach ze svých zlomyslných spolužáků! Věnujete jim příliš mnoho pozornosti!“ pravil abbé. „Což je cesta méně krásná jen

proto, že ji vroubí trnité křoví? Pocestní jdou svou cestou a nestarají se o zlé trní. A nyní do práce, milý příteli, do práce!“

Abbé měl pravdu, říkal-li, že to bude těžká práce. Předešlého dne byl v katedrále slavný smuteční obřad, nebylo možné nic připravit. Bylo tedy nutno za jedině dopoledne všechny gotické pilíře, jež tvořily tři lodi, až do výše třiceti stop odít jakýmsi rouchem z červeného damašku. Pan biskup objednal čtyři čalouníky z Paříže; přijeli poštou. Ale ti páni nemohli na vše stačit, a místo aby své neobratné besançonské kolegy povzbuzovali, posmívali se jim, takže byli ještě nemotornější.

Julián viděl, že musí vystoupit sám na žebřík. Jeho svižnost mu dobře posloužila. Převzal dohled nad čalouníky z města. Abbé Chas se na něho radostně díval, jak přeskakuje ze žebříku na žebřík. Když byly všechny pilíře potaženy damaškem, mělo se nad velký baldachýn nad hlavním oltářem připevnit pět ohromných chocholů z peří. Bohatý rám z pozlaceného dřeva spočíval na osmi vysokých točitých sloupech z italského mramoru. Ale chtěl-li se někdo dostat doprostřed baldachýnu nad svatostánkem, musel přejít ve výši čtyřiceti stop po staré, možná již zpuchřelé římse.

Pařížským čalouníkům při pohledu na tu nebezpečnou cestu přešla veselost, až do té doby tak jiskřivá. Dívali se nahoru, hádali se, ale nikdo z nich tam nevylezl. Julián uchopil chocholy a vyběhl po žebříku nahoru. Připevnil je uprostřed baldachýnu tak pěkně, že tvořily jakousi korunu. Když sestoupil ze žebříku, abbé Chas ho objal.

„*Optime*,“ zvolal dobrý kněz, „povím to Jeho Milosti.“

Snídaně v deset hodin byla velmi veselá. Ještě nikdy se nezdál abbé Chasovi jeho kostel tak krásný.

„Drahý žáku,“ pravil Juliánovi, „má matka pronajímala v této velebné svatyni židle, takže jsem v této velké budově vyrostl. Robespierrova hrůzovláda nás přivedla na mizinu. Už když mi bylo osm let, přísluhoval jsem při mších a v ten den jsem dostával také jíst. Nikdo nedovedl lépe složit mešní roucho než já, nikdy jsem prýmky nepolámал. Od té doby, co byla Napoleonem opět povolena boho-

služba, jsem tak šťasten, že řídím všechno v této velebné katedrále Pětkrát do roka vidí mé oči chrám v této nádherné výzdobě. Ale nikdy tak skvěle nevypadal, nikdy damašek nebyl tak dobře připevněn, nikdy nepřiléhal tak hladce k pilířům jako dnes.“

„Konečně mi svěří své tajemství,“ myslil si Julián, „začíná mluvit o sobě, otvírat mi své srdce.“ Ale třebaže byl kněz tak nadšen, neřekl ani jediné neopatrné slovo. „A udělal přece tolik práce, je tak šťasten,“ říkal si Julián, „nešetřilo se dobrým vínem. Jaký člověk! Jaký je to příklad pro mne! To je filuta!“ (Bylo to nehezké slovo, které znal od starého plukovního lékaře.)

Když se zvonilo k *Sanctus* slavné mše, chtěl si Julián obléci komži a připojit se k biskupovi a nádhernému procesí.

„A co zloději, přáteli, co zloději!“ volal abbé Chas. „Na to nemyslíte? Procesí vyjde ihned z kostela; chrám bude opuštěn; my dva musíme být na stráži. Budeme rádi, bude-li nám chybět pouze pár loktů těch krásných prýmků, jež ovinují spodek sloupů. To je také dar paní de Rubempré, dědictví po jejím slavném pradědu hraběti; jsou z ryzího zlata, milý příteli,“ šeptal mu abbé do ucha, zřejmě celý nadšený, „nic falešného! Svěřuji vám dohled v severním křídle; neodcházejte z něho. Já si беру na starost jižní křídlo a hlavní loď. Dejte pozor na zpovědnice; tam právě špehounky zlodějů číhají na okamžik, kdy se obrátíme zády.“

V tom okamžiku odbilo tři čtvrti na dvanáct. Začali zvonit velkým zvonem; rozezvučel se naplno a jeho mocný slavnostní zvuk Juliána dojal. Jeho obraznost se odpoutala od země.

Vůně kadidla a růžových lupenů, jež malí hoši, přestrojení za svatého Jana, sypali před oltářem, ho uvedla do vytržení.

Slavnostní zvuky toho zvonu by byly měly Juliánovi připomenout jen práci dvaceti lidí, placených po padesáti centimech, jimž ještě pomáhalo patnáct nebo dvacet věřících. Byl by měl vzpomenout na chatrné provazy, na ztrouchnivělé trámův, na nebezpečí, jež hrozí zvoníkům, neboť každých dvě stě let zvon padá; byl by měl myslit na to, jak zvoníkům snížit mzdu anebo jak jim zaplatit

nějakým odpustkem nebo nějakou jinou milostí z církevní pokladnice, jež ji nic nestojí.

Místo takových moudrých úvah Juliánova duše, roznícená těmi mocnými a plnými zvuky, bloudila v říši obraznosti. Nikdy z něho nebude ani dobrý kněz, ani velký organizátor. Duše, jež se nechají tak lehce dojmout, hodí se nejvýše k tomu, aby zplodily umělce. V tom se projevila zcela jasně Juliánova povýšenost. Snad padesát jeho spolužáků seminaristů, jejichž pozornost byla obrácena ke skutečnému životu obecnou nenávistí a jakobínstvím, které prý na ně číhá za každým křovím, by bylo za zvuků velkého kostelního zvonu mysliло pouze na mzdu zvoníků. Byli by s Barémovým důmyslem zkoumali, stojí-li stupeň obecného pohnutí za peníze, jež dostávají zvoníci. Kdyby byl chtěl Julián uvažovat o hmotných zájmech katedrály, byla by jeho obraznost, která vždy mířila výše, než bylo zapotřebí, vymýšlela, jak ušetřit kostelní správě čtyřicet franků, a byla by přehlédla příležitost ušetřit vydání pětadvaceti centimů.

Zatímco se procesí za nejkrásnějšího počasí ubíralo pomalu Besançonem a zastavovalo se u nádherných oltářů, v jejichž výzdobě závodili všichni místní hodnostáři, byl chrám ponořen v hluboké ticho. Příjemný chlad a přítomnost kostela bylo ještě naplněno vůní květin a kadidla.

Ticho, hluboká samota a chlad dlouhých lodí zklidnily Juliánovo snění. Nebál se, že ho abbé Chas vyruší, protože byl zaměstnán v druhé části chrámu. Jeho duše jako by byla opustila tělesnou schránku, která se pomalu procházela severním křídlem, svěřeným jeho dohledu. Byl klidný, poněvadž se přesvědčil, že ve zpovědnících klečí jen několik zbožných žen; díval se na ně, ale nevnímal je.

Jeho nevšímavost byla však poněkud upoutána pohledem na dvě velmi elegantní dámy. Jedna z nich klečela ve zpovědnici, druhá blízko ní v lavici. Julián se na ně díval, ale nevnímal je; ale buď z neurčitého pocitu povinnosti, anebo z obdivu nad jejich vznešeným a prostým oděvem na ně pohlédl pozorněji, a tu si všiml, že ve zpovědnici není kněz. „To je divné,“ pomyslí si, „že ty krásné dámy neklečí před některým oltářem, jsou-li tak zbožné, anebo jsou-li

z vyšší společnosti, že se nedívají na procesí pohodlně z předních řad některého balkónu. Jak vkusné šaty! Jaký půvab!“ Šel pomaleji, aby se mohl na obě dámy podívat.

Ta, jež klečela ve zpovědnici, uslyšela v tom tichu Juliánovy kroky a otočila trochu hlavu. Náhle tiše vykřikla a omdlela.

Pozbyla sil a klesla dozadu. Její přítelkyně, která byla blízko ní, vyskočila, aby ji zachytila. Současně si Julián všiml na krku klesající dámy náhrdelníku z několika řad velkých pravých perel, který velmi dobře znal. Jak mu bylo, když poznal účes paní de Rênal! Byla to ona. Dáma, která se jí snažila podepřít hlavu a zadržet ji v pádu, byla paní Dervillová. Rozčilený Julián k nim přiskočil. Paní de Rênal by snad byla strhla svou přítelkyni s sebou, kdyby je Julián nebyl zachytil. Viděl bledou a bezvládnou hlavu paní de Rênal skleslou na rameni. Pomohl paní Dervillové položit tu rozkošnou hlavu na opěradlo slaměné židle; klečel před ní.

Paní Dervillová se obrátila a poznala ho.

„Odejděte, odejděte,“ řekla mu hněvivě. „Nesmí vás znovu uvidět. Pohled na vás v ní jistě vzbudí hrůzu; byla tak šťastná, než vás poznala! Zachoval jste se hanebně. Odejděte, vzdalte se, máte-li v sobě ještě trochu studu.“

Řekla to tak pánovitě a Julián byl v tom okamžiku tak slabý, že odešel. „Vždy mě nenáviděla,“ řekl si o paní Dervillové.

V tom okamžiku se rozlehl chrámem huhňavý hlas kněží kráčejících v čele procesí. Průvod se vracel do chrámu. Abbé Chas-Bernard volal několikrát na Juliána, ale ten ho zprvu neslyšel. Konečně přišel kněz pro něho a našel Juliána za pilířem, za nějž se polomrtvý uchýlil; vzal ho pod paží, chtěl ho představit biskupovi.

„Není vám dobře synu,“ řekl kněz, když viděl, jak je bledý a že se sotva drží na nohou, „přepracoval jste se.“ Podal mu rámě. „Pojďte, sedněte si za mne na lavičku pro podavače svěcené vody; postavím se před vás.“ Byli u hlavních dveří. „Uklidněte se, máme ještě dobrých dvacet minut do příchodu Jeho Milosti. Snažte se zotavit; až půjde mimo, podepřu vás, jsem přes svůj věk silný a statný.“

Ale když biskup kráčel mimo ně, chvěl se Julián tak, že se abbé Chas vzdal myšlenky představit ho.

„Nermuťte se proto,“ řekl mu, „já už najdu nějakou příležitost.“

Večer poslal pro seminární kapli deset liber svíček, které, jak vzkázal, mu Julián ušetřil svou pečlivostí a hbitostí při zhasínání. Nic nebylo méně pravda. Ubohý hoch byl sám jako na zhasnutí; byl skoro bez ducha. Od té chvíle, co spatřil paní de Rênal, nebyl schopen jediné myšlenky.

29.

První povýšení

Poznal své století, poznal svůj departement, a proto je bohatý.

— LE PRÉCURSEUR

Julián byl ještě pohroužen ve vzpomínky na událost v katedrále, když ho jednou ráno dal přísný abbé Pirard k sobě zavolat.

„Tady mi píše pan abbé Chas-Bernard a doporučuje mi vás. Jsem s vaším chováním celkem spokojen. Ale jste neobyčejně neopatrný a nerozumný, třebaže se to nezdá; vaše srdce je však dosud dobré, dokonce šlechetné; jste nadaný. Prostě ve vás doutná jiskra, která nesmí pohasnout.

Po patnácti letech práce chystám se opustit tento dům; kladou mi za vinu, že jsem ponechal seminaristům příliš mnoho volnosti a že jsem ani nepodporoval, ani nepronásledoval tu tajnou společnost, o níž jste se mnou mluvil ve zpovědnici. Než odejdu, chci pro vás něco udělat: nebýt udání zakládajícího se na adrese Amandy Binetové, kterou u vás našli, byl bych to učinil již před dvěma měsíci, neboť si toho zasluhujete. Ustanovuji vás tímto repetitorem Nového a Starého zákona.“

V návalu vděčnosti Julián připadl na myšlenku vrhnout se na kolena a poděkovat Bohu; ale poddal se upřímnějšímu hnutí. Přistoupil k abbé Pirardovi, uchopil ho za ruku a políbil ji.

„Co to znamená?“ zvolal ředitel hněvivě; ale Juliánovy oči prozrazovaly mnohem více než to, co právě učinil.

Abbé Pirard pohlédl na něho s úžasem jako člověk, jenž už dávno odvykl setkávat se s upřímnými citovými projevy. Tento zájem ředitele prozradil; hlas mu selhal.

„Ovšem, synu, jsem ti nakloněn. Nebesa vědí, že je to proti mé vůli. Měl bych být spravedlivý a nechovat k nikomu ani lásku, ani

nenávist. Tvá životní dráha bude těžká. Vidím v tobě něco, co uráží obyčejné lidi. Závist a pomluva tě budou pronásledovat. Ať tě postaví Prozřetelnost kamkoliv, tvoji druhové budou na tebe pohlížet vždy s nenávistí; a budou-li se tvářit, jako by tě milovali, bude to jen proto, aby tě tím jistěji mohli zradit. Proti tomu je jen jediný prostředek: hledej útočiště jediné u Boha, který tě z trestu za tvou pýchu učinil předmětem nenávisti jiných; musíš se vzorně chovat; to je tvá jediná záchrana. Budeš-li se neochvějně držet pravdy, budou tvoji nepřátelé dříve nebo později přemoženi.“

Julián už tak dlouho neslyšel přátelské slovo, že mu musíme prominout jeho slabost: propukl v pláč. Abbé Pirard ho objal; byla to pro oba velmi šťastná chvíle.

Julián měl nesmírnou radost. Bylo to jeho první povýšení; přinášelo nesmírné výhody. Abychom je pochopili, museli bychom být odsouzeni žít celé měsíce v bezprostředním styku se spolužáky, kteří byli přinejmenším nepohodlní a většinou nesnesitelní. Už pouhý jejich křik by stačil rozladit citlivou povahu. Ti dobře živení a dobře ošacení venkovani měli teprve tehdy plný požitek ze svého hlučného veselí, když mohli křičet z plných plic.

Nyní obědval Julián sám anebo skoro sám, o hodinu později než ostatní seminaristé. Měl klíč od zahrady a mohl se tam procházet, když tam nikdo nebyl.

K velkému úžasu Julián zpozoroval, že ho spolužáci nyní méně nenávidí; očekával naopak, že se jejich nenávist zdvojnásobí. Tajné přání, aby na něj nikdo nemluvil, které bylo příliš zřejmé a zjednalo mu tolik nepřátel, nebylo nyní už známkou směšné povýšenosti. V očích hrubců, kteří ho obklopovali, bylo to opravdovým výrazem jeho důstojnosti. Nenávist zřejmě mizela, zvláště mezi jeho nejmladšími druhy, kteří se stali jeho žáky a s nimiž zacházel velmi zdvořile. Ponenáhlu si získal dokonce i přívržence; stalo se známkou špatného chování přezdívat mu Martin Luther.

Ale nač jmenovat jeho přátele nebo jeho nepřátele? Je to vše ohavné, a tím ohavnější, čím je obraz pravdivější. Ale jsou to přece

jediní učitelé mravnosti, jež lid má, a co by se z něho stalo bez nich? Což budou moci někdy noviny nahradit kněze?

Od té doby, co Julián zastával novou hodnost, ředitel semináře s ním úmyslně nemluvil nikdy bez svědků. Byla v tom opatrnost jak vůči učiteli, tak vůči žáku, ale především to byla *zkouška*. Neměnná zásada přísného jansenisty Pirarda byla: je-li někdo podle vás nadaný, nutno klást překážky do cesty všem jeho tužbám, všem jeho snahám. Stojí-li skutečně za něco, překážky překoná anebo obejde.

Byla doba honů. Fouqué připadl na myšlenku poslat do semináře jelena a kance jako dar od Juliánových rodičů. Zastřelená zvěř byla uložena na chodbě mezi kuchyní a refektářem, takže ji všichni seminaristé cestou k obědu viděli. Zvěř se stala předmětem všeobecné zvědavosti. Kanec, třebaže byl mrtvý, naháněl nejmladším strach; dotýkali se jeho tesáků. Celý týden se o ničem jiném nemluvalo.

Ten dar zařadil Juliánovu rodinu do společenské třídy, k níž nutno chovat úctu, a zasadil závistí smrtelnou ránu. Jeho povýšenost byla posvěcena majetkem. Chazel a nejvýznačnější seminaristé si jej nadcházeli a div mu nevyčítali, že je neupozornil na jmění rodičů a vystavil je tak nebezpečí, že by nevzdali patřičnou úctu penězům.

V té době byl v Besançonu odvod, z něhož byl Julián jakožto seminarista vyňat. To ho velmi zarmoutilo. „Chvilé, již by byla pro mne počala řada hrdinských činů, kdybych byl žil před dvaceti lety, je navždy pryč!“

Procházel se sám seminární zahradou a zaslechl hovor zedníků, kteří stavěli ohradu:

„No, musíme jít, jsou nové odvody.“

„Na mou věru, za časů toho *druhého* to mohl zedník dotáhnout na důstojníka, ba i na generála, to se stávalo.“

„Jdi se teď podívat! Jenom žebráci jdou na vojnu. Kdo *něco má*, zůstane doma.“

„Kdo se žebrákem narodil, žebrákem zůstane, tak je to.“

„Ale je skutečně pravda, co se povídá, že *on* umřel?“ řekl třetí zedník.

„To říkají jenom boháči, to víš, naháněl jim strach.“

„To je rozdíl, za jeho časů, to byl život! A představ si, že vlastní maršálové ho zradili! To museli být padouši!“

Ta rozmluva Juliána trochu potěšila. Odcházející povzdychl si:

To je jediný král, ježž národ vzpomíná!

Nadešla doba zkoušek. Julián odpovídal skvěle. Viděl, že i Chazel se snaží ukázat, co ví.

Prvního dne museli examinátoři, jmenováni pověstným generálním vikářem Frilairem, k své zlosti uvést v seznamu vždy na prvním nebo nejvýše na druhém místě Juliána Sorela, na kterého byli upozorněni jako na chráněnce abbé Pirarda. V semináři se už sázeli, že Julián dostane v konečném seznamu první místo; bylo by mu to vyneslo čest obědovat u Jeho Milosti pana biskupa. Ale ke konci zkoušky, když přišla řeč na církevní otce, obratný examinátor se ptal Juliána na svatého Jeronýma a jeho zálibu v Ciceronovi a potom začal mluvit o Horatiovi, Vergiliovi a ostatních světských autorech. Bez vědomí svých spolužáků se Julián naučil nazpaměť mnoha místům z těchto spisovatelů. Nechal se strhnout svými úspěchy, zapomněl, kde stojí, a na opětovnou žádost examinátorovu nadšeně odříkal a vyložil několik Horatiových ód. Examinátor ho dvacet minut ponechával v této léčce, pak náhle změnil tvář a ostře pokáral Juliána, že mařil čas tak světskými studii a naplnil si hlavu zbytečnými anebo hříšnými myšlenkami.

„Jsem hlupák, máte pravdu,“ řekl Julián pokorně, když poznal, v jak chytře nastrojené léčce uvízl.

Examinátorova lest byla odsuzována i mezi seminaristy. To nevadilo Istivému abbé Frilairovi, jenž organizoval důvtipně síť besançonské kongregace a před jehož zprávami do Paříže se třásli soudcové, prefekt, ba i vysocí důstojníci posádky, aby vedle jména Juliánova nenapsal svou mocnou rukou číslo 198. Měl radost z toho, že mohl takto pokořit svého nepřítel, jansenistu Pirarda.

Již po deset let se všemožně snažil odnít mu ředitelství semináře. Pirard sám se v chování řídil pravidly, jež předešal Juliánovi; byl

upřímný, zbožný, bez pletich, oddán svým povinnostem. Ale nebesa mu ve svém hněvu dala popudlivou povahu, takže živě pociťoval každou křivdu a nenávisť. Jeho vznětlivé duše se dotkla každá úmyslná urážka. Byl by se již stokrát dobrovolně vzdal úřadu, ale pokládal se za užitečného na místě, kam ho Prozřetelnost postavila. „Bráním v postupu jezuitství a modlářství,“ říkal si.

V době zkoušek snad celé dva měsíce s Juliánem nepromluvil. Když však dostal úřední oznámení o výsledku zkoušek a četl vedle jména žáka, kterého pokládal za ozdabu semináře, číslo 198, byl z toho týden nemocen. Jedinou útěchou pro tu přísnou povahu bylo, že soustředil na Juliána všechnu svou pozornost. K své radosti nenacházel v něm ani hněv, ani mstivé plány, ani sklíčenost.

Za několik týdnů poté dostal Julián dopis. Zachvěl se, když uviděl, že je z Paříže. „Konečně si paní de Rênal vzpomíná na své sliby,“ pomyslí si. Nějaký pan Pavel Sorel, který o sobě tvrdil, že je jeho příbuzný, mu posílal šek na pět set franků. Dodával, že mu bude každoročně posílat tuto částku, bude-li Julián nadále s prospěchem studovat latinské klasiky.

„To je ona! To je její dobrota!“ řekl si Julián dojat. „Chce mě potěšit, ale proč mi nenapíše ani jediné přátelské slůvko?“

Mýlil se v pisateli dopisu; paní de Rênal pod vlivem své přítelkyně, paní Dervillové, žila jediné svému pokání. Musela sice proti své vůli často myslet na zvláštního člověka, který rozvrátil úplně její život, ale rozhodně by nebyla Juliánovi psala.

Kdybychom mluvili seminární řečí, mohli bychom v té zásilce pěti set franků vidět zázrak a říci, že nebesa použila samého pana de Frilair k tomu, aby Juliánovi poskytla ten dar.

Před dvanácti lety přišel abbé de Frilair do Besançonu s nuzným tlumokem, v němž prý bylo celé jeho jmění. Nyní byl jedním z nejbohatších statkářů v kraji. Mezi jinými zdařilými podniky byla také koupě polovice statku, jehož druhá část připadala dědictvím panu de la Mole. Z toho vznikl mezi oběma velký spor.

Přes skvělé postavení, které zaujímal v Paříži, a přes hodnosti, které měl u dvora, cítil pan markýz de la Mole, že je nebezpečné přit

se v Besançonu s generálním vikářem, o němž se říkalo, že dosazuje a sesazuje prefekty. Místo aby si pod jakoukoliv přípustnou záminkou vyžádal ze státní pokladny náhradu padesáti tisíc franků a upustil od malicherného procesu s panem de Frilair, postavil si markýz hlavu. Domníval se, že je v právu: pěkný důvod!

Nuže, dovolíme se tázat: Který soudce nemá syna nebo alespoň bratrance, jemuž by nechtěl pomoci?

Aby otevřel oči i největším zaslepecům, dovezl abbé de Frilair týden po prvním rozsudku v biskupově kočáře osobně svému advokátovi kříž Čestné legie. Pan de la Mole byl trochu zaražen počínáním svého odpůrce, a protože měl dojem, že jeho advokáti ochabují, obrátil se o radu na abbé Chélana a ten ho uvedl ve styk s panem Pirardem.

Jejich styky trvaly v době našeho příběhu už několik let. Abbé Pirard se té věci ujal s celou vášnivostí své povahy. Stýkal se stále s markýzovými advokáty, studoval jeho při, a když poznal, že je markýz v právu, stal se veřejně jeho zastáncem proti všemohoucímu generálnímu vikáři. Ten se neobyčejně rozhněval nad takovou nestoudností, a ještě k tomu od ubohého jansenisty!

„Hled'te, jaká je ta dvorní šlechta, která se pokládá za tak mocnou!“ říkal abbé de Frilair důvěrným přátelům. „Pan de la Mole nejenomže neopatřil svému besançonskému pomocníkovi ani ten bídný řád, ale s klidem ho nechá sesadit. Přitom mi lidé píší, že nemine týden, aby se ten urozený pair neukázal se svou modrou řádovou stuhou v salónu ministra spravedlnosti, ať je jím kdokoliv.“

Přestože se abbé Pirard tolik přičiňoval a třebaže pan de la Mole byl vždy v nejlepší shodě s ministrem spravedlnosti a zvláště s jeho kanceláří, dosáhl po šestiletém úsilí jenom toho, že svou při neprohrál úplně.

Markýz si neustále dopisoval s abbé Pirardem ve věci, kterou oba náruživě hájili, a nakonec si kněze oblíbil. Přes nesmírný rozdíl jejich společenského postavení přešly jejich dopisy poněkud do přátelského tónu. Abbé Pirard se markýzi svěřil, že ho chtějí ustavičnými ústrky donutit, aby se vzdal svého místa. V hněvu, který v něm

vzbudil hanebný úskok, jehož použili proti Juliánovi, vypravoval o něm markýzi.

Ačkoliv byl ten velký pán velmi bohatý, nebyl lakomý. Nikdy se mu nepodařilo abbé Pirarda přimět, aby přijal aspoň náhradu za poštovní výlohy, které mu byly procesem způsobeny. Proto připadl na myšlenku poslat pět set franků jeho oblíbenému žákovi.

Pan de la Mole dokonce napsal vlastnoručně dopis, který byl přiložen k peněžní zásilce. Přitom si vzpomněl také na starého kněze.

Jednoho dne dostal abbé Pirard lístek, aby se v nutné věci dostavil bez odkladu do jednoho hostince v předměstí Besançonu. Našel tam intendanta pana de la Mole.

„Pan markýz mi uložil, abych vám přivezl jeho kočár,“ řekl mu. „Doufá, že až přečtete tento dopis, uvolíte se odjet na čtyři nebo pět dní do Paříže. Času do odjezdu, jehož datum mi laskavě určíte, použiji k tomu, abych si prohlédl statky pana markýze ve Franche-Comté. Potom, jakmile vám bude libo, pojedeme do Paříže.“

Dopis byl krátký:

Vyprošzte se, drahý abbé, ze všech venkovských mrzutostí a přijedte si oddechnout do Paříže. Posílám Vám svůj vůz, který má nařízeno čekat čtyři dny na Vaše rozhodnutí. Budu Vás sám až do úterka v Paříži očekávat. Stačí mi jen vaše svolení, abych přijal Vaším jménem jednu z nejbohatších far v okolí Paříže. Nejbohatší z Vašich budoucích farníků Vás sice ještě nikdy neviděl, ale je Vám oddán více, než si můžete pomyslit; je to Váš

markýz de la Mole.

Přísný abbé Pirard, aniž si to uvědomoval, miloval svůj seminář, v němž měl tolik nepřátel a jemuž po patnáct let věnoval všechny své myšlenky. Dopis pana de la Mole působil na něho, jako by se mu zjevil lékař mající provést krutou a nezbytnou operaci. Jeho se-sazení bylo jisté. Smluvil si s intendantem schůzku za tři dny.

Po osmačtyřicet hodin byl zmítán horečnou nejistotou. Konečně napsal panu de la Mole a složil pro biskupa dopis, který byl mis-

trovským dílem církevního slohu, ale byl poněkud dlouhý. Bylo by nesnadno nalézt bezvadnější obraty, dýšící upřímnější úctou. A přece ten list, který měl způsobit panu de Frilair u jeho představeného trapnou hodinku, probíral dlouhou řadu stížností, od těžkých obvinění až po malicherné zlomyslnosti, jež abbé Pirard odevzdaně snášel po šest let, až ho nakonec přiměly opustit diecézi.

Kradli mu dříví z dřevníku, otrávil mu psa atd. atd.

Když dopis dokončil, dal vzbudit Juliána, který v osm hodin večer už spal jako všichni ostatní seminaristé.

„Víte, kde je biskupství,“ pravil mu uhlazenou latinou, „doneste ten dopis Jeho Milosti. Nechci vám zatajit, že vás posílám mezi vlky. Pozorujte a poslouchajte. Odpovídejte jen pravdu; ale mějte na mysli, že člověk, který se vás vyptává, by měl asi skutečně radost, kdyby vám mohl uškodit. Jsem velmi rád, synu, že vám před svým odchodem ze semináře mohu poskytnout příležitost k takové zkušenosti, neboť řeknu vám otevřeně, že list, který nesete k biskupovi, je má žádost o propuštění.“

Julián strnul, měl abbé Pirarda rád. Nadarmo mu opatrnost říkala:

„Po odchodu toho čestného muže mě jezuitská strana bude degradovat a snad i vyžene.“

Nemohl myslet na sebe. Byl na rozpacích, protože chtěl něco říci a nedovedl to vyjádřit tak, aby to řekl dost taktně.

„Nuže, přáteli, nepůjdete?“

„Říká se o vás,“ odvětil ostýchavě Julián, „že jste si za své dlouholeté úřední činnosti nic nenašetřil. Mám šest set franků.“

Slzy mu bránily mluvit dále.

„*Také to bude zaznamenáno,*“ pravil chladně bývalý ředitel semináře. „Jděte na biskupství, připozdívá se.“

Náhoda tomu chtěla, že onoho večera měl v přijímacím pokoji službu abbé de Frilair. Jeho Milost obědvala na prefektuře. Julián odevzdal tedy dopis samému panu de Frilair, kterého neznal.

Ke svému údivu viděl, že abbé směle otevřel dopis adresovaný biskupovi. Krásná tvář generálního vikáře vyjadřovala zprvu ra-

dostné překvapení, ale pak zvážněla. Zatímco četl, měl Julián, překvapený její krásou, čas ji pozorovat. Byla by vypadala ještě vážněji, nebýt neobyčejné zchytralosti, která se zračila v některých rysech. Kdyby se byl majitel toho krásného obličejce přestal jenom na okamžik ovládat, byly by se známky zchytralosti změnily až v příznaky pokrytectví. Veliký nos tvořil dokonale rovnou linii a dodával naštěstí jeho jinak velmi důstojnému profilu nepopíratelnou podobnost s liškou. Kněz, který byl zřejmě velmi zabrán do Pirardovy žádosti, byl oblečen velice elegantně. To se Juliánovi líbilo, protože to dosud u žádného kněze neviděl.

Teprve později se Julián dozvěděl, v čem záleželo zvláštní nadání abbé Frilaira. Uměl bavit svého biskupa, příjemného starce, který byl stvořen pro pařížský život a pokládal Besançon za vyhnanství. Biskup velice špatně viděl a jedl vášnivě rád ryby. Abbé de Frilair vybíral kůstky z ryb, jež byly předkládány Jeho Milosti.

Julián pozoroval mlčky kněze, jenž četl znovu žádost o propuštění, když tu náhle se hřmotně otevřely dveře. Do pokoje rychle vstoupil bohatě oblečený lokaj. Julián měl právě ještě kdy obrátit se ke dveřím; spatřil malého starce s křížem na prsou. Hluboce se mu uklonil; biskup se na něho milostivě usmál a šel dále. Krásný abbé šel za ním a Julián zůstal o samotě v salónu, jehož zbožné nádheře se mohl v klidu obdivovat.

Besançonskému biskupovi, muži, jehož duch dlouhým strádáním ve vyhnanství trpěl, ale nebyl zlomen, bylo přes sedmdesát pět let a staral se pramálo o to, co bude za deset let.

„Kdo je ten seminarista s bystrými očima, kterého jsem myslím zahlédl, když jsem šel kolem?“ otázal se biskup. „Což nemají podle mého nařízení v tuto dobu již spát?“

„Ujišťuji vás, že ten seminarista je velmi čilý, Vaše Milosti. Přináší velkou novinu: poděkování se z úřadu jediného jansenisty, který zůstal ve vaší diecézi. Ten hrozný abbé Pirard konečně pochopil, na čem je.“

„Budiž!“ odvětil biskup se smíchem. „Ale nevěřím, že najdete někoho, kdo by se mu na jeho místě vyrovnal. A abych vám ukázal, jak si toho muže vážím, pozvu ho na zítřek k obědu.“

Generální vikář se chtěl několika slovy zmínit o volbě nástupce. Prelátovi se nechtělo mluvit o úředních věcech a řekl mu: „Dříve než přijde ten druhý, musíme se dozvědět, proč tento odchází. Zavolejte mi toho seminaristu, děti mluví pravdu.“

Zavolali Juliána. „Octnu se mezi dvěma inkvizitory,“ pomyslí si. Nikdy v sobě necítil větší odvalu.

Ve chvíli, kdy vešel, dva vysocí lokajové, lépe oblečení než sám pan Valenod, svlékali Jeho Milost. Než biskup začal hovořit o panu Pirardovi, pokládal za svou povinnost vyptat se Juliána na jeho studie. Mluvil trochu o dogmatice a žasl. Brzy přešel na klasiky, na Vergilia, Horatia, Cicerona. „Tato jména,“ pomyslí si Julián „mi vynesla číslo 198. Nemám co ztratit, pokusím se ho oslnit.“ Podařilo se mu to; prelát, sám výtečný humanista, byl nadšen.

Při obědě na prefektuře přednášela dívka, tehdy právem proslavená, báseň o Magdaléně. Biskup mluvil o literatuře a velmi rychle zapomněl na abbé Pirarda a všechny úřední záležitosti. Debatoval se seminaristou o otázce, byl-li Horatius bohatý či chudý. Prelát citoval několik ód, ale při některých mu vypovídala paměť, a tu Julián ihned skromně odříkal celou ódu; biskup byl překvapen, jak přirozeně se Julián vyjadřuje; přednášel dvacet nebo třicet latinských veršů, jako by mluvil o tom, co se děje v semináři. Mluvalo se dlouho o Vergiliově, o Ciceronovi. Konečně se prelát již nezdržel a mladému seminaristovi blahopřál.

„Nikdo by nemohl mít lepší studijní výsledky.“

„Vaše Milosti,“ řekl Julián, „váš seminář vám může poskytnout sto devadesát sedm žáků, kteří zasluhují více chvály než já.“

„Jak to?“ otázal se prelát udivený tím číslem.

„Mohu dosvědčit úředním výkazem, co jsem měl čest říci před Vaší Milostí. Při výroční zkoušce v semináři jsem byl zkoušen právě z oboru, jenž mi nyní získal chválu Vaší Milosti, a dostal jsem číslo 198.“

„Ach, toť chráněnc abbé Pirarda,“ zvolal biskup se smíchem, pohlížeje na pana de Frilair; „to jsem si mohl myslet; ale je to správné. Že vás, milý příteli,“ dodal obraceje se k Juliánovi, „dali vzbudit, abyste to sem donesl?“

„Ano, Vaše Milosti. Od svého příchodu do semináře jsem vyšel sám do města pouze jednou, abych pomohl panu abbé Chas-Bernardovi při výzdobě katedrály k slavnosti Božího těla.“

„*Optime*,“ řekl biskup; „to vy jste tedy byl tak odvážný a upevnil chocholy z peří na baldachýn? Každý rok mám z toho strach, bojím se, že nás ještě budou stát lidský život. Příteli, dospějete daleko; ale nechci, aby vaše životní dráha, která jistě bude skvělá, byla přerušena tím, že vás nechám zemřít hladu.“

A na biskupův rozkaz přinesli suchary a malaga; Julián si pochutnal, a ještě více abbé de Frilair, který věděl, že jeho biskup rád vidí, když někdo s radostí a s chutí jí.

Prelát byl čím dále tím spokojenější se zakončením večera a rozhovořil se na chvíli o církevních dějinách. Viděl, že Julián ničemu z nich nerozumí. Přešel na mravní stav římské říše za císařů z doby Konstantinovy. Konec pohanství provázal týž stav nepokoje a pochybností, který v XIX. století skličuje smutné a nespokojené duše. Biskup zpozoroval, že Julián nezná Tacita skoro ani podle jména.

Julián k biskupovu překvapení upřímně odpověděl, že ten spisovatel není v seminární knihovně.

„To mě opravdu těší,“ pravil biskup vesele. „Pomáháte mi z rozpaků; už deset minut přemýšlím, jak bych vám poděkoval za příjemný večer, který jste mi velmi neočekávaně připravil. Nečekal jsem, že v žáku svého semináře objevím učence. Třebaže to nebude dar příliš kanonický, dám vám Tacita.“ Prelát si dal přinést osm nádherně vázaných svazků a sám ráčil napsat na titulní list prvního svazku latinské pochvalné věnování Juliánu Sorelovi. Biskup si potrpěl na uhlazenou latinu; pak mu řekl vážným tónem, který byl v úplném rozporu s tónem jejich dosavadní rozmluvy:

„Mladý muži, *budete-li rozumný*, dostanete jednoho dne nejlepší faru mé diecéze poblíž mého biskupského sídla; ale musíte *být rozumný*.“

Udivený Julián odcházel s knihami z biskupství právě o půlnoci.

Biskup se ani slovem nezmněl o abbé Pirardovi. Julián se zvláště divil neobyčejné zdvořilosti biskupově. Netušil, že by tak uhlazené chování mohlo být spojeno s tak přirozenou důstojností. Zvláště jasně si uvědomil kontrast, když znovu uviděl zasmušilého abbé Pirarda, který ho netrpělivě očekával.

„*Quid tibi dixerunt?*“ (co řekli?) volal na něho hlasitě už zdaleka, jakmile ho spatřil.

A poněvadž se Julián trochu pletl při překládání biskupovy řeči do latiny, řekl mu bývalý ředitel semináře svým drsným a naprosto neuhlazeným způsobem:

„Mluvte francouzsky a opakujte přesně slova Jeho Milosti, nic k nim nepřidávejte a nic z nich nevypouštějte.“

„Jak podivný dar od biskupa mladému seminaristovi!“ řekl, listuje v nádherném Tacitovi, jehož zlatá ořízka v něm zřejmě vyvolávala zděšení.

Odbily dvě hodiny, když po velmi podrobném výslechu dovolil svému oblíbenému žáku, aby odešel do pokoje.

„Nechte mi tu ten první svazek Tacita, kde je pochvalné věnování od Jeho Milosti,“ pravil mu. „Ten latinský řádek bude zde po mém odchodu vaším hromosvodem.“

Erit tibi, fili mi, successor meus tamquam leo quaerens quem devoret“ (neboť můj nástupce bude k tobě, synu můj, jako rozzuřený lev hledající kořist).

Druhého dne ráno zpozoroval Julián, že jeho spolužáci s ním mluví jinak než dříve. Byl proto ještě uzavřenější. „To je,“ pomyslně si, „následek sesazení pana Pirarda. Všichni už o tom vědí a já jsem pokládán za jeho oblíbence. Chtějí mě asi tím chováním urazit;“ ale nemohl v něm nic urážlivého najít. Naopak, v očích všech, jež potkával v ložnicích, nebylo nenávisti. „Co to znamená, je to bezpochyby nějaká léčba; buďme opatrní!“ Konečně mu řekl malý ver-

rièerský seminarista se smíchem: „*Cornelii Taciti opera omnia*“ (sebrané spisy Tacitovy).

Ostatní to zaslechli a o závod mu blahopřáli nejenom k velkolepému daru, který dostal od Jeho Milosti, ale také k dvouhodinové rozmluvě, kterou byl poctěn. Věděli i nejmenší podrobnosti. Od té chvíle mu přestali závidět; podlízavě se mu dvořili: abbé Castenède, který se ještě předešlého dne k němu choval s krajní drzostí, vzal ho pod paží a pozval ho na snídani.

Juliánova nešťastná povaha byla příčinou toho, že mu nestoudnost těch hrubých lidí připravila mnoho trpkých chvil; jejich podlost vzbuzovala v něm odpor, a ne radost.

K poledni se abbé Pirard rozloučil s žáky a před odchodem měl k nim přísný proslov. „Chcete dosáhnout světských poct,“ pravil jim, „společenských výhod, chcete se těšit z moci, nedbat zákonů a prohřešovat se beztrestně na všech? Či chcete dosíci věčné spásy? I nejméně bystrým z vás stačí jen otevřít oči, aby rozeznali obě cesty.“

Sotva vyšel, odebrali se zbožní členové sdružení *Nejsvětějšího Srdce Ježíšova* do kaple zazpívat *Tedeum*. Nikdo v semináři nebral řeč bývalého ředitele vážně. „Jeho sesazení ho velmi mrzí,“ říkalo se všude; ani jediný seminarista nebyl tak prostoduchý, aby věřil, že se vzdal dobrovolně místa, jež poskytovalo tolik styků s velkými dodavateli.

Abbé Pirard se ubytoval v nejlepším besançonském hostinci; předstíraje, že si chce ještě vyřídit různé věci, chtěl tam strávit dva dny.

Biskup ho pozval k obědu; aby trochu pozlobil generálního vikáře de Frilair, snažil se mu dát vyniknout. Když jedli zákusky, došla z Paříže podivná novina, že abbé Pirard byl jmenován na nádhernou faru v N..., vzdálenou čtyři míle od hlavního města. Dobrý prelát mu k tomu upřímně blahopřál. Pokládal celou tu záležitost za *dobrý tah* a to ho přivedlo do nejlepšího rozmaru a vnuklo mu vysoké mínění o schopnostech bývalého ředitele. Dal mu skvělé latinské vy-

svědčení a nařídil abbému de Frilair, který si proti tomu dovolil něco namítat, aby mlčel.

Večer zanesla Jeho Milost svůj obdiv pro abbé Pirarda k markýze de Rubempré. Byla to pro vznešenou besançonskou společnost velká novina; kolovalo mnoho dohadů o té neobyčejné přízni. Viděli už abbé Pirarda biskupem. Ti největší chytráci mysli, že se pan de la Mole stane ministrem, a proto si toho dne dovolili usmívat se pánovitostí, s jakou abbé de Frilair ve společnosti vystupoval.

Druhého dne ráno lidé skoro běhali na ulicích za abbé Pirardem a kupci se stavěli do dveří krámů, když Pirard šel vyjednávat s markýzovými soudci. Tentokrát ho poprvé přijali vlídně. Přísný jansenista byl rozhořčen vším, co viděl; jednal dlouho s advokáty, jež vybral pro markýze de la Mole, a pak se vydal na cestu do Paříže. Při loučení s několika přáteli z koleje, kteří ho doprovodili až ke kočáru a obdivovali erb na něm, řekl v slabé chvíli, že po patnáctiletém spravování semináře odchází z Besançonu s úsporou pěti set dvaceti franků. Přátelé ho s pláčem objali a řekli si mezi sebou: „Tu lež si mohl dobrý abbé ušetřit, je přece příliš směšná.“ Všední lidé, zaslepení láskou k penězům, nedovedli pochopit, že právě jeho přímá povaha poskytovala abbé Pirardovi dosti síly, aby dovedl šest let bojovat sám proti Marii Alacoquové,¹² Srdci Ježíšovu, jezuitům a proti svému biskupovi.

¹² Francouzská mystička.

30.

Ctižádostivec

Je pouze jediný vznešený titul: titul vévodský; markýz je směšný; při slově vévoda se lidé ještě ohlížejí.

— EDINBURGH REVIEW

Markýz de la Mole přijal abbé Pirarda bez malicherných obřadností obvyklých u muže z vysoké společnosti, které jsou sice zdvořilé, ale pro toho, kdo je správně chápe, urážlivé. Bylo by to bývalo zbytečné maření času a markýzovy záležitosti postoupily už tak daleko, že již nemohl ztrácet čas.

Již šest měsíců osnoval pletichy, aby současně král i národ přijali ministerstvo, jež by ho z vděčnosti udělalo vévodou.

Markýz už léta žádal marně svého besançonského advokáta o jasnou a přesnou zprávu o stavu jeho franchecomtéskeho procesu. Jak by mu jej byl slavný advokát mohl vyložit, když mu sám nerozuměl?

Malá čtvrtka papíru, kterou mu abbé podal, vysvětlovala vše.

„Drahý abbé,“ řekl markýz, když za necelých pět minut odbyl všechny zdvořilostní předpisy a osobní otázky, „drahý abbé, v mém domněle šťastném životě nemám dost času, abych se vážně zabýval některými maličkostmi, které však jsou přece dosti důležité: svou rodinou a svými obchodními záležitostmi. Starám se zhruba o majetek své rodiny, zde by se dalo hodně udělat. Starám se o svou zábavu, a to je rozhodně hlavní věc, aspoň v mých očích,“ dodal, když zachytil udivený pohled abbé Pirarda. Při vši své životní moudrosti se kněz divil, že stařec mluví tak otevřeně o svých zálibách.

„Je samozřejmé, že se i v Paříži pracuje,“ pokračoval markýz, „ale pouze v pátém poschodí; a jakmile s někým naváží styk, najme si

byť v druhém poschodí a jeho žena si zavede přijímací dny; pak je konec práce a snažení, pokud se ovšem ten člověk nevěnuje tomu, aby se stal anebo se zdál být příslušníkem lepší společnosti. Jakmile lidé mají co jíst, je to jejich jedinou starostí.

Pro své spory, přesně řečeno dokonce pro každý spor zvlášť, mám advokáty, kteří se upracují k smrti; zrovna především mi jeden zemřel na souchotiny. Ale ani byste nevěřil, že jsem se již před třemi lety vzdal naděje, že pro své celkové záležitosti najdu člověka, který by byl tak laskav a při vyřizování mých písemností myslil také opravdu vážně na to, co dělá. Ostatně to vše je jenom úvod.

Vážím si vás a odvažuji se dodat, že vás mám rád, ačkoliv vás vidím poprvé. Chcete být mým tajemníkem s ročním platem osmi tisíc franků, nebo chcete-li, třeba s platem dvojnásobným? Vydělám na tom ještě, přísahám vám; přitom se postarám o to, abych vám uchoval vaši krásnou faru až do té doby, kdy si už nebudeme vyhovovat.“

Abbé odmítl; ale ke konci rozmluvy ho markýzovo zřejmé zklamání přivedlo na dobrý nápad.

„Zanechal jsem v semináři chudého mladíka, který tam, nemýlím-li se, bude krutě pronásledován. Kdyby to byl obyčejný klerik, seděl by už pod zemí v kobce.

Prozatím zná ten mladík jen latinsky a Písmo svaté; ale není vyloučeno, že jednou rozvine velké schopnosti buď ke kazatelství, anebo ke správě duší. Nevím, co z něho bude; ale má v sobě posvátný zápal, může to v životě přivést daleko. Chtěl jsem ho doporučit našemu biskupovi, dostaneme-li někdy biskupa, který by pohlížel na lidi a věci přibližně tak jako vy.“

„Odkud je ten váš mladík?“ otázal se markýz.

„Je prý synem tesaře z našich hor, ale pokládal bych ho spíše za nemanželského syna nějakého boháče. Viděl jsem, že dostal anonymní nebo pseudoanonymní dopis s poukázkou na pět set franků.“

„Ach, to je Julián Sorel!“ zvolal markýz.

„Odkud znáte to jméno?“ zeptal se abbé udiveně, ale ihned se za svou otázku zastyděl.

„To vám neřeknu,“ odpověděl markýz.

„Nuže,“ pokračoval abbé, „mohl byste zkusit udělat z něho svého sekretáře, je energický, inteligentní; zkrátka stálo by to za pokus.“

„Proč ne?“ řekl markýz; „ale není to člověk, který by se dal policejním prefektem anebo někým jiným podplatit, aby dělal v mém domě špehouna? To by byla má jediná námitka.“

Když abbé Pirard vyvrátil jeho obavy, vzal markýz tisícifrankovou bankovku.

„Pošlete ty peníze na cestu Juliánu Sorelovi; dopište pro něho.“

„Je vidět,“ pravil abbé Pirard, „že bydlíte v Paříži. Neznáte tyranii, která tíží nás, ubohé venkovany, a zvláště kněze, kteří nejsou přáteli jezuitů. Nebudou chtít Juliána Sorela pustit. Dovedou najít nejpřesvědčivější výmluvy, odepíší, že je nemocen nebo že můj dopis vůbec nepřišel atd. atd.“

„Dopíší v nejbližších dnech prostřednictvím ministrovým biskupovi,“ řekl markýz.

„Zapomněl jsem na jedno,“ pravil abbé, „ten mladík, ačkoliv je z nízkého rodu, je velmi citlivý. Nemělo by smyslu urážet jeho hrdost; nic byste s ním nepořídil.“

„To se mi líbí,“ řekl markýz, „udělám ho kamarádem svého syna, postačí to?“

Za nějaký čas dostal Julián dopis psaný neznámou rukou s razítkem poštovního úřadu chalonského. Našel v něm poukázku na nákup u besançonského obchodníka a vyzvání, aby se bez odkladu odebral do Paříže. Dopis byl podepsán smyšleným jménem, ale když jej Julián otevřel, zachvěl se: k nohám mu vypadl zvadlý list; to bylo znamení, jež si smluvil s abbé Pirardem.

Ani ne za hodinu byl Julián povolán na biskupství, kde byl přijat s otcovskou laskavostí. Citáty z Horatia mu biskup duchaplně blahopřál ke skvělé budoucnosti, která ho čeká v Paříži, a očekával, že mu Julián z vděčnosti řekne podrobnosti. Julián mu nemohl nic říci

již proto, že sám nic nevěděl; ale získal si tím u biskupa vážnost. Jeden z nižších kněží biskupské kanceláře dopsal starostovi a ten brzy osobně přinesl podepsaný cestovní pas, na němž jméno cestujícího nebylo vyplněno.

Ještě před půlnocí byl Julián u Fouquého, který při svém střízlivém rozumu cítil spíše údiv než radost nad budoucností, která, jak se zdálo, očekává jeho přítele.

„Dopadne to s tebou tak,“ řekl mu liberál, „že vstoupíš do státní služby a tam tě donutí udělat něco, co pak bude pranýřováno v novinách. Dozvím se o tobě, jen když si uděláš nějakou ostudu. Vzpomeň si, že i po finanční stránce je lépe vydělat sto louisdorů v dobrém obchodě s dřívím, v němž jsi svým pánem, než brát čtyři tisíce franků od vlády, i kdyby to byla vláda Šalamounova.“

Julián v tom viděl jenom omezenost venkovského měšťáka. Konečně se měl objevit na jevišti velkých událostí. Štěstí, že jede do Paříže, která podle jeho představ byla obydlena lidmi velmi duchaplnými, úskočnými, pokryteckými, ale tak zdvořilými jako biskup besançonský a biskup agdeský, mu vypudilo z hlavy každou jinou myšlenku. Namluvil příteli, že po dopisu abbé Pirarda již nemůže jednat podle své vůle.

Druhého dne k poledni přijel do Verrières jako nejšťastnější člověk; doufal, že se shledá s paní de Rênal. Nejdříve šel k svému prvnímu příznivci, dobrému abbé Chélanovi. Dostalo se mu přísného přijetí.

„Myslíte, že jste mi něčím zavázán?“ zeptal se ho abbé a neodpověděl mu na pozdrav. „Posnídáte tedy se mnou, zatím vám najmu jiného koně, a opustíte Verrières, *aniž zde někoho navštívíte.*“

„Slyšet znamená poslouchat,“ odpověděl Julián a tvářil se pokorně jako seminarista; další rozmluva se týkala jen teologie a latinského písemnictví.

Vsedl na koně, ujel míli, až uviděl les. Když se přesvědčil, že ho nikdo nepozoruje, vjel do lesa. Po západu slunce propustil koně. O něco později vešel k sedlákovi a ten svolil, že mu prodá žebřík a donese jej za ním do Verrières až k lesíku nad CESTOU VĚRNOSTI.

„Utekli jsme od vojska... nebo něco pašujeme,“ řekl sedlák, louče se s ním, „ale co je mi po tom! Žebřík mám dobře zaplacený a já sám jsem v životě také *všelicos* provedl.“

Noc byla velmi temná. K jedné hodině zrána vstoupil Julián se žebříkem do Verrières. Sestoupil co nejrychleji do koryta potoka, který mezi dvěma zdmi v hloubce deseti stop protékal velkolepými zahradami pana de Rênal. Julián vylezl hbitě po žebříku nahoru. „Jak mě přivítají hlídací psi?“ pomyslal si. „Na tom všechno záleží.“ Psi zaštěkali a hnali se na něho. Julián tiše zapískal, psi přiběhli a lísal se k němu.

Ačkoliv všechny mříže byly zavřeny, vystupoval od terasy k terase a dostal se snadno až pod okno ložnice paní de Rênal, které vedlo do zahrady a bylo jen osm nebo devět stop nad zemí.

V okenicích byl malý otvor srdčitého tvaru, jež Julián dobře znal. K jeho velkému zármutku nebylo jím vidět světlo noční lampy.

„Proboha,“ řekl si, „dnes v noci zde paní de Rênal nespí! Ale kde by spala? Rodina je ve Verrières, jinak by tu nebyli psi; ale v tom neosvětleném pokoji může spát pan de Rênal nebo nějaký host. To by byl skandál!“

Nejrozumnější bylo vrátit se; ale to se Juliánovi přičilo. „Spí-li tam nějaký host, vezmu nohy na ramena a žebřík tu nechám; ale je-li ona uvnitř, jak mě uvítá? Dala se na pokání a stala se jistě velmi zbožnou; ale konečně přece ještě na mne myslí, jinak by mi nebyla nedávno psala.“ Tento důvod ho přiměl k rozhodnutí.

S tlukoucím srdcem, ale pevně rozhodnut, že buď zahyne, nebo ji uvidí, házel na okenici drobné kaménky. Žádná odpověď. Přistavil žebřík k oknu, zaklepal sám na okenici, nejprve docela tiše, pak silněji. „Ačkoliv je tma, mohou po mně střelit,“ pomyslal si. Tato myšlenka změnila jeho šílený podnik v pouhou věc odvahy.

„V tom pokoji dnes v noci nikdo není,“ řekl si dále, „protože kdyby tam někdo spal, byl by se už jistě probudil. Není tedy již třeba být kvůli někomu opatrný; musím jen dbát, aby mě nezaslechli ti, co spí v ostatních pokojích.“

Slezl, postavil žebřík k jedné z okenic, vylezl opět nahoru a prostrčil ruku srdčítým otvorem. Měl štěstí, že našel dosti rychle drát připevněný k závoře, kterou se okenice zavírala. Zatáhl za drát; s nevýslovnou radostí poznal, že okenice není zastrčena a že povoluje jeho úsilí. „Musím ji otvírat pomalu a promluvit, aby poznala můj hlas.“ Otevřel okenici tak, aby jí mohl prostrčit hlavu, a zavolal několikrát tiše: „*Tady přítel.*“

Poslouchal napjatě a přesvědčil se, že v pokoji je stále hluboké ticho. A na krbu rozhodně nestála noční lampa, ani napolo stažená; to bylo špatné znamení.

„Jak krásně by mě mohl někdo postřelit!“ Přemýšlel trochu; pak se odvážil prstem zaklepat na okenní tabuli. Nikdo se neozval; zaklepal silněji. „I kdybych měl tabuli rozbít, musím vědět, na čem jsem.“ Když tak silně klepal, zdálo se mu, že vidí v hluboké tmě mihnout se pokojem bílý stín. Konečně nemohl již pochybovat, viděl stín, který jako by se velmi pomalu blížil k oknu. Náhle na okenní tabuli, jíž nahlížel, uviděl přitisknutou tvář.

Zachvěl se trochu a couvl. Ale noc byla tak temná, že ani z této vzdálenosti nemohl rozeznat, je-li to paní de Rênal. Báł se, že zavolá o pomoc; slyšel, jak psi pobíhají kolem žebříku a tiše vrčí. „To jsem já,“ opakoval dosti hlasitě, „přítel.“ Bílý přízrak neodpověděl a zmizel. „Buďte tak dobrá, otevřte, musím s vámi mluvit, jsem příliš nešťasten!“ a klepal, div že nerozbil okno.

Tu zaslechl tichý, ostrý zvuk; okenní závora povolila; Julián otevřel okno a vskočil lehce do pokoje.

Bílý stín před ním ustupoval; Julián ho chopil za ruku; byla to žena. Všechny jeho odvážné myšlenky se rozplynuly. „Je-li to ona, co mi řekne?“ Jak mu bylo, když podle slabého výkřiku poznal, že je to paní de Rênal!

Sevřel ji v náručí; chvěla se a měla sotva tolik síly, aby ho odstrčila.

„Nešťastníku, co to děláte?“

Jen stěž ze sebe křečovitě vyrazila tato slova. Julián z nich vycítil opravdové rozhořčení.

„Přicházím k vám po čtrnácti měsících kruté rozluky.“

„Odejděte, opusťte mě okamžitě. Ach, otče Chélane, proč jste mi nedovolil, abych mu napsala! Byla bych předešla tuto ohavnost!“ Odstrčila ho s neuvěřitelnou silou. „Lituji svého hříchu; nebe bylo tak milostivé, že mi otevřelo oči,“ opakovala přerývaným hlasem. „Odejděte! Utečte!“

„Po čtrnácti měsících utrpení přece od vás neodejdu, aniž jsem s vámi promluvil. Chci vědět vše, co jste dělala. Ach! miloval jsem vás tak, že si zasloužím té důvěry... chci vše vědět!“

Jeho velitelský tón si podmanil paní de Rênal proti její vůli.

Julián, který ji vášnivě tiskl k sobě a vzpíral se jejím pokusům vyprostit se, uvolnil své objetí. Ten pohyb paní de Rênal poněkud uklidnil.

„Vytáhnu žebřík nahoru,“ pravil, „aby nás neprozradil, kdyby se byl někdo ze služebnictva probudil hlukem a šel se podívat kolem domu.“

„Ne! Odejděte, odejděte,“ pravila mu hněvivě. „Co je mi po lidech? Bůh přece vidí ohavný výstup, který mi zde děláte, a potrestá mě za to. Zneužíváte nízce citů, které jsem k vám kdysi chovala, ale které již nechovám. Rozumíte, pane Juliáne?“

Vytáhl žebřík opatrně do pokoje, aby nenadělal hluk.

„Je tvůj muž ve městě?“ zeptal se jí, ne aby ji dráždil, ale protože podlehl starému zvyku.

„Nemluvte tak se mnou, prosím, nebo zavolám muže. Provinila jsem se už dost tím, že jsem vás nevyhnala, ať by se bylo stalo cokoliv. Je mi vás líto,“ pravila mu, snažíc se ranit jeho hrdost, jejíž nedůtklivost tak dobře znala.

Tím, že mu nechtěla tykat a že nemilosrdně přetrhala něžný svazek, na nějž se stále ještě spoléhal, stupňovala se Juliánova vášeň až k blouznění.

„Opravdu? Je možné, že mě už nemilujete?“ řekl jí tak vřele, že bylo těžko zachovat rozvahu.

Neodpověděla. Hořce se rozplakal.

Skutečně již neměl síly, aby mohl mluvit.

„Jediná bytost, která mě kdy milovala, na mne tedy už úplně zapomněla! Nač dále žít?“ Jakmile mu už nehrozilo nebezpečí, že se s někým setká, opustila ho odvaha; z jeho srdce vymizelo vše mimo lásku.

Dlouho tiše plakal. Vzal ji za ruku; chtěla mu ji vytrhnout, ale přece po několika skoro křečovitých pokusech mu ji ponechala. Byla úplná tma; seděli vedle sebe na posteli paní de Rênal.

„Jaký je to rozdíl proti tomu, co bylo před čtrnácti měsíci,“ myslil si Julián; a slzy mu počaly téci ještě hojněji. „Tak tedy odluka ničí naprosto spolehlivě všechny lidské city.“

„Buďte tak dobrá a vypravujte mi, co se s vámi stalo,“ řekl konečně Julián hlasem přerývaným slzami, když ho její mlčení počalo tížit.

Paní de Rênal odpověděla přísně, zvuk jejího hlasu připadal Juliánovi nelítoštný a vyčítavý: „Když jste odešel z Verrières, byl můj poklesek samozřejmě znám po celém městě. Choval jste se tak neopatrně! Za nějaký čas, když už jsem byla blízka zoufalství, navštívil mě důstojný pán Chélan. Dlouho se nadarmo namáhal, aby mě přiměl k nějakému doznání. Jednoho dne připadl na myšlenku zavést mě do dijonského kostela, kde jsem byla u prvního svatého přijímání. Tam se odvážil promluvit sám...“ Paní de Rênal nemohla pro slzy dále mluvit. „Ta hanba, kterou jsem v té chvíli prožila! Vyznala jsem se ze všeho. Ten dobrý muž byl tak laskav, že mi nedal pocítit tíhu svého rozhořčení; byl smutný stejně jako já. V té době jsem vám každý den psala dopisy, ale nikdy jsem se je neodvážila odeslat; skrývala jsem je pečlivě, a když jsem byla příliš nešťastná, zavírala jsem se do pokoje a pročetla jsem je.“

Konečně pan Chélan dosáhl toho, že jsem mu je odevzdala... Ně které, ty trochu rozumnější, jsem vám poslala; vy jste ani jednou neodpověděl.“

„Nikdy, přísahám ti, jsem od tebe v semináři nedostal ani jediný dopis.“

„Pane Bože, kdo je asi zachytil?“

„Představ si mou bolest; až do toho dne, kdy jsem tě uviděl v katedrále, jsem nevěděl, zda ještě žiješ.“

„Bůh byl dobrotivý a dal mi poznat, jak jsem se prohřešila proti němu, proti svým dětem a proti svému muži,“ pokračovala paní de Rênal. „Nemiloval mě nikdy tak, jak jsem se domnívala, že mě milujete vy...“ Julián se nemohl ovládnout a proti své vůli ji objal. Ale paní de Rênal ho odstrčila a pokračovala dosti pevně:

„Můj ctihodný přítel, pan Chélan, mi vyložil, že když jsem se provdala za pana de Rênal, zavázala jsem se, že všechny mé city budou náležet jemu, i ty, které jsem dosud neznala a jež jsem zakusila až v té hříšné lásce... Od té doby, kdy jsem obětovala své dopisy, které mi byly tak drahé, plynul mi život ne-li šťastně, tedy aspoň pokojně. Nechte mě žít v klidu; buďte mi přítelem... mým nejlepším přítelem.“ Julián jí pokryl ruce polibky; cítila, že ještě pláče. „Neplačte, bolí mě to tolik... Nyní mi vypravujte vy, co jste dělal.“ Julián nemohl mluvit. „Chtěla bych vědět, jak jste žil v semináři,“ opakovala, „pak odejděte.“

Julián bezmyšlenkovitě vyprávěl o nesčetných intrikách a o závistí, s níž se z počátku setkával, pak o svém klidnějším životě od té doby, co byl jmenován repetitorem.

„Právě tehdy,“ dodal, „jste přerušila své dlouhé mlčení, jež patrně bylo určeno k tomu, abych pochopil, co dnes příliš dobře vidím: že mě už nemilujete a že jsem se vám stal lhostejným...“ Paní de Rênal mu stiskla ruce. „Právě tehdy jsem od vás dostal pět set franků.“

„Ode mne? Nikdy!“ zvolala paní de Rênal.

„V dopise z Paříže, podepsaném Pavel Sorel, aby nevzniklo nějaké podezření.“

Uvažovali chvíli o tom, kdo mu asi ten dopis poslal. Tím se celá situace změnila. Paní de Rênal i Julián nevědomky zanechali odměřeného tónu a vrátili se k tónu něžného přátelství. Byla taková tma, že se neviděli, ale přízvuk jejich hlasů vyjadřoval vše. Julián ovinul rámě kolem pasu své přítelkyně; v tom pohybu bylo mnoho nebezpečí. Pokusila se vyprostit, ale v tom okamžiku velmi obratně upou-

tal její pozornost nějakou zajímavou podrobností svého vypravování. Ruka, jako by na ni byli zapomněli, zůstala na svém místě.

Po mnoha dohadech o původu dopisu s pěti sty franky se Julián zase ujal vypravování. Nabýval opět vlády nad sebou. Vypravoval o svém minulém životě, který ho tak málo zajímal ve srovnání s tím, co právě prožíval. Jeho pozornost se úplně soustředila k tomu, jak skončí jeho návštěva. Chvillemi paní de Rênal přísně opakovala: „Musíte odejít!“

„Jaká to bude pro mne hanba, budu-li odbyt! Tato výčitka by mi otrávil celý život,“ řekl si, „už mi nikdy nebude psát. Bůh ví, kdy zase přijdu do toho kraje!“ Od té chvíle všechno, co bylo v Juliánových citech čistého, vymizelo rychle z jeho srdce. Seděl vedle ženy, kterou zbožňoval, držel ji téměř v náruči v hluboké tmě, v pokoji, kde býval kdysi tak šťasten; věděl velmi dobře, že již chvíli pláče; cítil na vlnění jejích řader, že vzlyká. Bohužel přestal být upřímný a stal se skoro tak vypočítavým a chladným, jako když na seminárním dvoře viděl, že je terčem zlomyslných vtipů nějakého spolužáka, který byl silnější než on. Julián protahoval své vypravování a líčil svůj trudný život po odchodu z Verrières. „Vzpomínal tedy na šťastné dny ve Vergy ještě po roce odluky,“ říkala si paní de Rênal, „ačkoliv neměl skoro žádného důkazu, že na něho myslím, a zatímco já jsem na něho zapomínala.“ Počala vzlykat ještě silněji. Julián viděl, že jeho vypravování má úspěch. Pochopil, že musí učinit poslední pokus; přešel náhle k dopisu, který nedávno dostal z Paříže.

„Rozloučil jsem se s Jeho Milostí.“

„Jakže! Vy se nevrátíte do Besançonu! Vy nás opustíte navždy?“

„Ano,“ odpověděl Julián rozhodně; „ano, opouštím kraj, kde na mne zapomněla i ta, kterou jsem nejvíce ze všeho na světě miloval, opouštím jej a už se do něho nikdy nevrátím. Odcházím do Paříže...“

„Ty odcházíš do Paříže!“ zvolala paní de Rênal dosti hlasitě.

Její hlas zanikal v slzách a svědčil o tom, jak ji Juliánova slova vyděsila. Julián potřeboval takové povzbuzení: chystal se k roz-

hodnému kroku, který mohl rozhodnout vše v jeho neprospěch. Protože byla tak velká tma, nevěděl před jejím výkřikem, jak na ni jeho slova zapůsobila. Nyní již neváhal; strach před výčitkami, které by si dělal, mu úplně vrátil jistotu. Vstal a pravil chladně:

„Ano, milostivá paní, opouštím vás navždy, buďte šťastna; sbodem.“

Učinil několik kroků směrem k oknu; již je otevíral. Paní de Rênal vyskočila za ním a vrhla se mu do náručí.

Po tříhodinové rozmluvě dosáhl tak Julián toho, po čem tak vášnivě toužil ve dvou prvních hodinách. Kdyby bylo došlo k obnovení jejich bývalých něžností dříve a kdyby byla paní de Rênal dříve zapudila výčitky svědomí, byl by Julián býval nanejvýš šťasten; ježto toho všeho dosáhl uměle, měl z toho pouze radost. Přes naléhavé prosby své milenky chtěl Julián rozhodně rozsvítit noční lampu.

„Což nemám,“ pravil jí, „vzít s sebou ani jedinou vzpomínku na tebe? Láska, která jistě září z tvých kouzelných očí, má být tedy pro mne ztracena? Nesmím spatřit tvou krásnou bílou ruku? Uvaž přece, že tě opouštím snad na velmi dlouho!“ Paní de Rênal nemohla odmítnout tuto prosbu, která ji dojala k slzám. Ale už počínalo svítat, na horách východně od Verrières se počaly odrážet obrysy jedlí od oblohy. Místo aby odešel, opojen rozkoší prosil Julián paní de Rênal, aby směl zůstat ukryt celý den v jejím pokoji a odejít až příští noci.

„Proč ne? Tento nový osudný poklesek mi odnímá všechnu úctu k sobě a bude navěky mým neštěstím,“ odpověděla a tiskla ho k srdci. „Můj manžel není již takový jako dříve, je podezřívavý. Je přesvědčen, že jsem jej tenkrát *vodila za nos*, a je proti mně velmi popuzen. Uslyší-li nejmenší šramot, jsem ztracena, vyžene mě, nešťastníci, z domu.“

„Mluvíš jako Chélan,“ řekl Julián, „před mým nešťastným odchodem do semináře bys nebyla tak mluvila; tehdy jsi mě milovala!“

Julián byl odměněn za chlad, který vložil do těch slov: viděl, že jeho přítelkyně rychle zapomněla na nebezpečí, do něhož ji uváděla přítomnost jejího manžela, a že myslela jen na mnohem větší nebez-

pečí, že by totiž Julián mohl pochybovat o její lásce. Denního světla rychle přibývalo. V pokoji bylo už úplně jasno. Juliánova pýcha byla znovu plně uspokojena, když viděl ve svém náručí a skoro u svých nohou tu rozkošnou ženu, jedinou ženu, kterou miloval a která před několika málo hodinami byla úplně ovládána strachem před boží pomstou a neznala jinou lásku než lásku k povinnosti. Dobré předsevzetí, jež trvalo a sílilo po celý rok, nemohlo obstát před jeho odvahou.

Brzy bylo slyšet v domě hluk; jedna věc, na kterou si dříve nevzpomněla, znepokojila paní de Rênal.

„Ta potměšilá Elisa přijde brzy do pokoje; kde skryjeme ten ohromný žebřík?“ řekla svému milenci. „Zanesu jej na půdu,“ zvolala náhle nějak vesele.

„Ale musela bys projít pokojem sluhy,“ řekl Julián udiveně. „Nechám žebřík na chodbě, zavolám sluhu a pošlu ho, aby mi něco obstaral.“

„Nezapomeň si připravit nějakou výmluvu, kdyby sluha žebřík uviděl, až půjde chodbou.“

„Ano, miláčku,“ řekla paní de Rênal a políbila ho. „A ty zase nezapomeň se pokud možno rychle schovat pod postel, vejde-li sem Elisa za mé nepřítomnosti.“

Julián se divil její náhlé veselosti. „Tedy blízkost skutečného nebezpečí místo aby ji znepokojila,“ pomyslně si, „vrací jí veselost, protože zapomíná na výčitky svědomí. Je to opravdu neobyčejná žena! Ach, vládnout takovému srdci je věru štěstí!“ Julián byl nadšen.

Paní de Rênal vzala žebřík; byl pro ni zřejmě příliš těžký. Julián jí chtěl pomoci. Obdivoval se její elegantní postavě, která rozhodně neprojevovala nějakou sílu, když tu najednou bez pomoci uchopila žebřík a pozdvihla jej, jako by to byla židle. Vynesla jej rychle na chodbu do třetího poschodí a položila jej podél zdi. Zavolala sluhu, a aby měl kdy se obléci, šla nahoru k holubníku. Když se po pěti minutách vrátila do chodby, žebřík tam již nebyl. Co se s ním stalo? Kdyby Julián už nebyl v domě, nebylo by ji to znepokojilo. Ale tak, kdyby byl její muž ten žebřík uviděl, mohlo by to mít hrozné ná-

sledky. Paní de Rênal prohledala celý dům. Konečně našla žebřík pod střechou, kam jej sluha zanesl, a dokonce ukryl. Bylo to zvláštní, jindy by ji to bývalo polekalo.

„Co mi na tom sejde,“ pomyslí si, „co se může stát za čtyřia-dvacet hodin, až už Julián bude pryč? Cožpak mi potom zbude něco jiného než hrůza a výčitky?“

Měla jakési tušení, že bude muset obětovat život, ale co na tom! Myslela, že je na věky odloučena od svého milence, a přece jí byl vrácen; opět se s ním shledala a to, co učinil, aby se k ní dostal, bylo důkazem tak velké lásky!

Vypravovala Juliánovi, co se stalo se žebříkem.

„Co mám říci svému muži,“ tázala se ho, „dozví-li se od sluhy, že našel v domě žebřík?“ Přemýšlela chvíli. „Budou potřebovat čtyřia-dvacet hodin, než vypátrají sedláka, který ti jej prodal.“ Vrhla se Juliánovi do náručí a tiskla ho křečovitě k sobě. „Ach, zemřít, takto zemřít!“ volala a líbala ho. „Ale proto nemusíš zemřít hladem,“ řekla se smíchem.

„Pojď, nejdříve tě skryji v pokoji paní Dervillové, který bývá vždy zamčen.“ Šla se postavit na stráž na konec chodby a Julián přeběhl do pokoje. „Chraň se otevřít, kdyby někdo klepal,“ pravila mu, když ho zamykala. – „To by si jen děti tak hrály.“

„Přiveď je do zahrady pod okno,“ žádal Julián, „rád bych je viděl, mluv s nimi něco.“

„Ano, ano,“ volala paní de Rênal odcházejíc.

Brzy nato se vrátila s pomeranči, suchary a lahví malaga; nepodařilo se jí ukrást chléb.

„Co děláš tvůj muž?“ zeptal se Julián.

„Spisuje s několika sedláky kupní smlouvy.“

Odbilo osm hodin, dům oživil. Kdyby se paní de Rênal nebyla ukázala, byli by ji hledali; byla nucena od něho odejít. Za chvíli se vrátila, a nedbajíc opatrnosti, donesla mu šálek kávy. Měla strach, aby neumřel hladu. Po snídani se jí podařilo přivést děti pod okno pokoje paní Dervillové. Viděl, že velmi vyrostly, ale vypadaly dost bezvýrazně, anebo se mu to jen zdálo.

Paní de Rênal s nimi hovořila o Juliánovi. Nejstarší hoch projevoval při řeči přátelské city a litoval odchodu bývalého vychovatele, ale oba mladší na něho už skoro zapomněli.

Pan de Rênal nevyšel dopoledne z domu; pobíhal v domě nahoru a dolů, uzavíral obchody se sedláky, jimž prodával svou sklizeň brambor. Až do oběda nemohla paní de Rênal svému vězni věnovat ani chvíli. Když se zvonilo k obědu a dávali na stůl, napadlo ji, že ukradne pro něho talíř teplé polévky. Když nesla opatrně talíř a tiše se blížila ke dveřím pokoje, v němž byl Julián, octla se tváří v tvář sluhovi, který ráno ukryl žebřík. Právě se také tiše plížil chodbou, jako by naslouchal. Julián se asi neopatrně prošel pokojem. Sluha se v rozpacích vzdálil. Paní de Rênal vešla směle k Juliánovi; Julián se zachvěl, když uslyšel o tom setkání.

„Bojíš se!“ řekla; „já bych vzdorovala všem nebezpečím na světě a ani bych nehnula brvou. Bojím se jen chvíle, kdy zůstanu po tvém odchodu sama,“ a odběhla od něho.

„Ach,“ zvolal Julián nadšeně, „výčitky svědomí jsou jediné nebezpečí, jehož se ta vznešená duše bojí!“

Konečně nastal večer. Pan de Rênal odešel do kasina.

Jeho žena předstírala silnou migrénu a uchýlila se do svého pokoje. Propustila brzy Elisy. Vstala zase rychle a šla Juliánovi otevřít.

Zjistila, že skutečně umírá hladem. Šla tedy do spižírny pro chléb. Julián zaslechl hlasitý výkřik. Paní de Rênal se vrátila a vyprávěla, že vešla bez světla do spižírny, a když natáhla ruku, zavadila u skříně, v níž bývá chléb, o ženskou paži. Byla to Elisa; její výkřik Julián zaslechl.

„Co tam dělala?“

„Kradla nějaké cukrovinky nebo nás špehovala,“ pravila paní de Rênal naprosto lhostejně. „Naštěstí jsem našla paštilku a kus černého chleba.“

„A co máš zde?“ zeptal se Julián, ukazuje na kapsy její zástěry.

Paní de Rênal zapomněla, že byly od oběda nacpány chlebem.

Julián ji vášnivě objal; ještě nikdy se mu nezdála tak krásná. „Ani v Paříži,“ řekl si vzrušeně, „nenajdu šlechetnější povahu.“ Snoubila

se v ní neobratnost ženy, která není podobným dobrodružstvím zvyklá, se skutečnou odvahou bytosti, jež se bojí jenom zcela jiných a mnohem strašnějších nebezpečí.

Zatímco Julián s velkou chutí jedl a jeho přítelkyně, poněvadž se bála mluvit vážně, žertovala nad skromností jídla, zalomcoval náhle kdosi silně dveřmi. Byl to pan de Rênal.

„Proč ses zamkla?“ křičel na ni.

Julián měl sotva kdy vlézt pod pohovku.

„Jak to? Vy jste ještě úplně oblečena,“ pravil pan de Rênal vcházeje; „večeříte a zamkla jste se!“

Jindy by byla tato otázka, pronesená se vši manželskou příkroostí, paní de Rênal zmátla. Ale nyní věděla, že se její muž potřebuje jen trochu sehnout, aby Juliána uviděl; neboť pan de Rênal se vrhl do křesla naproti pohovce, v němž před chvílí seděl Julián.

Omluvila všechno migrénou. Zatímco jí manžel vyprávěl obšírně o výhře, kterou získal v kasině na kulečníku, „výhru devatenáct franků, na mou věru!“ jak dodal, uviděla tři kroky před nimi na židli Juliánův klobouk. Její chladnokrevnost se zdvojnásobila. Počala se svlékat a v nestřeženém okamžiku přešla rychle za zády svého muže a hodila šaty na židli s kloboukem.

Pan de Rênal konečně odešel. Prosila Juliána, aby jí ještě jednou vyprávěl o svém životě v semináři. „Včera jsem tě neposlouchala, myslela jsem při tvém vyprávění jen na to, jak bych se přinutila, abych tě poslala pryč.“

Byla zosobněná neopatrnost. Mluvili hodně hlasitě; byly asi dvě hodiny zrána, když byli vyrušeni prudkou ranou na dveře. Byl to opět pan de Rênal.

„Otevřte mi rychle, v domě jsou zloději,“ zavolal. „Saint-Jean dnes ráno našel jejich žebřík.“

„Teď je po všem,“ zvolala paní de Rênal, vrhající se Juliánovi do náručí. „Zabije nás oba, nevěří v ty zloděje; chci zemřít v tvém náručí, šťastnější ve smrti, než jsem byla v životě.“ Neodpovídala vůbec rozčilenému manželovi a vášnivě objímala Juliána.

„Zachraň Stanislavovi matku,“ řekl a pohlédl na ni velitelsky. „Seskočím do dvora oknem z kabinetu a uprchnu zahradou, psi mě poznali. Sbal mi šaty do uzlíku a hod’ je do zahrady co možná nejdříve. Zatím nechť třeba vyrazí dveře. Rozhodně se nesmíš přiznat, zakazuji ti to. Je lépe, když bude mít podezření než jistotu.“

„Zabiješ se při seskočení!“ byla její jediná odpověď a jediná obava.

Doprovodila ho až k oknu pokojíku; pak ukryla jeho šaty. Konečně otevřela svému muži, který zuřil hněvem. Rozhlédl se beze slova pokojem, pak kabinetem a zmizel. Paní de Rênal hodila Juliánovi šaty, ten je popadl a běžel rychle zahradou dolů směrem k Doubsu. V běhu uslyšel hvíznout kulku a hned nato výstřel z pušky.

„To není pan de Rênal,“ pomyslí si, „ten střílí hůř.“ Psi běželi tiše vedle něho; druhá rána přerazila patrně jednomu z nich nohu, neboť začal žalostně výt. Julián přeskočil zeď jedné terasy, skrýváje se běžel asi padesát kroků a pak se dal jiným směrem. Slyšel hlasy, které na sebe volaly, a uviděl zřetelně svého nepřítele, sluhu, střílet z pušky; také z druhé strany nájemce dvora začal střílet, ale Julián už doběhl k břehu Doubsu a oblekl se.

Za hodinu byl na míli od Verrières na ženevské silnici. „Budou-li mít podezření,“ pomyslí si, „budou mě hledat na silnici vedoucí do Paříže.“

DÍL DRUHÝ

Není hezká, není nalíčená.

— SAINTE-BEUVE

1.

Slasti venkova

*O rus quando ego te aspiciam!*¹³

— VERGILIUS

Pán chce jistě čekat na pařížskou poštu, zeptal se ho majitel hostince, v němž se zastavil na snídani.

„Na dnešní nebo zítřejší, na tom nesejde,“ řekl Julián.

Zatímco se tak lhostejně tvářil, pošta přijela. Byla v ní dvě volná místa.

„Jakže, to jsi ty, můj ubohý Falcozi?“ řekl cestující, který přijížděl od Ženevy, cestujícimu, který vstupoval do vozu zároveň s Juliánem.

„Myslil jsem, že ses usadil v okolí Lyonu,“ odpověděl Falcoz, „v některém rozkošném údolí u Rhône.“

„Pěkně usadil. Jsem na útěku.“

„Jak to? Ty jsi na útěku? Ty, Saint-Girarde? Vypadáš přece tak rozumně a ty že bys byl spáchal nějaký zločin?“ pravil Valcoz se smíchem.

„Věř tomu, je to tak. Utíkám před hrozným životem na venkově. Jak víš, mám rád svěží lesy a venkovský lid; vyčítal jsi mi často, že jsem romantik. Nechtěl jsem nikdy o politice ani slyšet, a právě politika mě vyhání.“

„A ke které straně patříš?“

„K žádné, a to je právě mé neštěstí. Má jediná politika je to, že miluji hudbu, malířství; dobrá kniha je pro mne událostí; bude mi brzy čtyřiačtyřicet let. Jak dlouho budu ještě žít? Patnáct, dvacet, nejvýše třicet let. Dejme tomu, že za třicet let budou ministři trochu chytřejší, ale stejně poctiví jako ti dnešní. V dějinách Anglie vidím naši budoucnost jako v zrcadle. Vždycky se najde král, který se bude snažit

¹³ Venkove, kdy tě spatřím (citát je však z Horatia).

rozšířit svá práva; vždycky budou ctižádostivci, kteří se budou chtít stát poslanci, vždy sláva a těch několik set tisíc franků vyzískaných Mirabeauem nedá spát venkovským boháčům; tomu říkají být liberální a milovat lid. Ultramontáni budou vždy toužit po tom, aby se stali pairy nebo komořími. Na státní lodi bude každý chtít stát u kormidla, neboť se to velmi dobře platí. Copak na ní nikdy nebude místo pro obyčejného cestujícího?”

„K věci, k věci; je to asi něco podařeného, vždyť ty máš tak klidnou povahu. Vyhánějí tě z venkova poslední volby?”

„Mé neštěstí má hlubší kořeny. Před čtyřmi lety mi bylo čtyřicet roků a měl jsem pět set tisíc franků, dnes je mi o čtyři léta více a budu mít pravděpodobně o padesát tisíc franků méně; prodělám je při prodeji svého zámku v Monfleury, v nádherné poloze u Rhôny.

V Paříži jsem byl unaven tou věčnou komedií, k níž nutí člověka to, co nazýváte civilizací devatenáctého století. Žíznil jsem po bodrosti a prostotě. Koupil jsem si tedy statek v horách u Rhôny. Není nic krásnějšího pod sluncem.

Vesnický farář a zemané z okolí mě půl roku obletovali; zval jsem je k obědu; říkával jsem jim, že jsem odešel z Paříže, abych už nikdy v životě nemusel mluvit a slyšet o politice. „Jak vidíte, nepředplatil jsem si ani noviny. Čím méně dopisů mi listonoš přinese, tím je mi to milejší.”

Farář byl však jiného názoru. Brzy jsem se stal terčem tisícerych dotěrností, tahanic atd. Chtěl jsem dávat dvě nebo tři sta franků ročně na chudé, ale oni chtěli, abych je dával na všelijaká náboženská sdružení: bratrstvo sv. Josefa, Mariánskou družinu atd. Odepřel jsem. Od té chvíle jsem byl vystaven nesčíslným urážkám. Byl jsem tak hloupý, že jsem se zlobil. Nemohu si již ráno vyjít užívat krásy našich hor, aby mě nějaká mrzutá příhoda nevytrhla ze snění a nepříjemně mi nepřipomněla lidi a jejich zlomyslnost. Například při procesích o křížových dnech, jejichž zpěvy se mi líbí (mají patrně řecký nápěv), nežehná se již mým polím, poněvadž podle farářových slov patří bezbožníkovi. Anebo nějaké staré pobožnůstkářské selce pojde kráva a ona ovšem tvrdí, že je to kvůli sousednímu ryb-

níku, který patří mně, bezbožníkovi, filosofovi z Paříže, a za týden mi plovou všechny ryby břichem vzhůru na vodě otrávené vápnem. Doléhá na mne trápení ve všech podobách. Smírčí soudce je poctivý člověk, ale bojí se o místo a rozhodne pokaždé v můj neprospěch. Klid venkova je pro mne peklem.

Jakmile zpozorovali, že farář, hlava vesnické kongregace, na mne zanevřel a že za mnou nestojí ani vůdce liberálů, kapitán ve výslužbě, vrhli se na mne všichni až po zedníka, kterého jsem rok živil, až po koláře, který mě při opravách vozů chtěl beztretně okrádat.

Abych měl nějakou oporu a vyhrál přece aspoň některé ze svých pří, stal jsem se liberálem. Ale přišly, jak jsi řekl, ty zpropadené volby, žádali mě o hlas...”

„Pro nějakého neznámého člověka?”

„Ale kdepak, pro člověka, kterého znám až příliš dobře. Odmítl jsem; to byla hrozná neopatrnost! Od té chvíle jsem měl na krku také liberály, mé postavení se stalo nesnesitelným. Kdyby si byl farář vzal do hlavy, že mě obviní, že jsem zavraždil svou služku, jsem přesvědčen, že by se bylo našlo na obou stranách dost svědků, kteří by byli před soudem odpřisáhli, že viděli, jak ji zabíjím.”

„Chceš žít na venkově a nechceš dbát na zájmy sousedů, a dokonce ani poslouchat jejich řeči. To je velká chyba!”

„Už jsem ji napravil. Monfleurý prodávám, bude-li třeba, prodám padesát tisíc franků, ale jsem rád, že mohu opustit peklo pokrytectví a soužení. Jdu hledat samotu a venkovský klid tam, kde jediné ve Francii existují: ve čtvrtém poschodí domu s vyhlídkou na Champs-Élysées. A nyní ještě uvažuji, nemám-li začít politickou kariéru ve čtvrti Roule tím, že budu dodávat hostie do farního kostela.”

„To by se ti nebylo mohlo stát za Bonaparta,” řekl Falcoz a jeho oči vzplály hněvem a lítostí.

„Budiž, ale proč se ten tvůj Bonaparte nedovedl udržet? Vše, čím dnes trpím, způsobil on.”

Tu se pozornost Juliánova zdvojnásobila. Poznal hned při prvních slovech, že bonapartista Falcoz je bývalý přítel z dětství pana

de Rênal, s nímž starosta přerušil roku 1816 styky, a filosof Saint-Giraud je asi bratr toho ředitele kanceláře na prefektuře ...ské, který si uměl tak lacino dávat v dražbě přiřknout obecní domy.

„To vše způsobil tvůj Bonaparte,“ pokračoval Saint-Giraud, „jestli člověk poctivý a mírumilovný, nemůže se ve čtyřiceti letech s jménem pěti set tisíc franků usadit na venkově a tam v klidu žít; kněží a šlechta ho odtud vyženou.“

„Ach! Nemluv o něm tak špatně,“ zvolal Falcoz, „nikdy nebyla Francie v takové vážnosti u všech národů jako za těch třináct let, co panoval. Vše, co se tehdy dělalo, mělo v sobě cosi velikého.“

„Čert vezmi tvého císaře,“ odpověděl čtyřiačtyřicátník, „byl velký pouze na bojištích a když kolem roku 1802 dal do pořádku finance. Ale jak se choval potom? Svými komořimi, svým přepychem a přijímacími dny v Tuilerích pořídil nové vydání všech monarchistických hloupostí. Bylo to opravené vydání, bylo by mohlo obstát ještě jedno nebo dvě století. Šlechta a kněží toužili po tom, aby se vrátily staré časy, ale nemají železnou ruku, jíž je třeba, aby to nové vydání mělo ve veřejnosti náležitý odbýt.“

„Nezapřeš bývalého knihtiskaře.“

„Kdo mě vyhání z mého statku?“ pokračoval knihtiskař hněvivě. „Kněží, které Napoleon povolal svým konkordátem, místo aby s nimi naložil tak, jak nakládá stát s lékaři, advokáty, s hvězdáři, místo aby v nich viděl jen občany a nestaral se o řemeslo, kterým si hledí vydělávat na živobytí. Byli by dnes ti nafoukaní šlechtici, kdyby tvůj Bonaparte nebyl nadělal baronů a hrabat? Ne, vyšli již z módy. Vedle kněží mi nejvíce mrzutostí způsobili právě malí venkovští šlechtici a přiměli mě k tomu, že jsem se stal liberálem.“

Rozmluva nebrala konce. Tato otázka bude zaměstnávat Francii ještě půl století. Jelikož Saint-Giraud stále opakoval, že je nemožné žít na venkově, uvedl Julián nesměle příklad pana de Rênal.

„Přísámbůh, mladíku, vy jste dobrý!“ zvolal Falcoz, „aby nebyl kovářinou, stal se kladivem, a to ještě strašným kladivem. Ale Valenod ho utopí. Znáte toho ničemu? To je ten pravý. Co řekne váš

pan de Rênal, až jednoho krásného dne uvidí, že je sesazen a že na jeho místo byl jmenován Valenod?“

„Zůstane sám se svými zločiny,“ pravil Saint-Giraud. „Vy tedy znáte Verrières, mladý muži? Nuže, Bonaparte, nechť ho nebesa i s tou jeho monarchistickou veteší zatratí, umožnil vládu takových Rênalů a Chélanů a ta s sebou přinesla vládu Valenodů a Maslonů.“

Rozmluva o neutěšených soudobých politických poměrech Juliána překvapovala a vytrhla ho z příjemného snění.

První pohled na Paříž, vystupující v dálce před jeho zraky, učinil na něj jen nepatrný dojem. Vzdušné zámky jeho budoucnosti musely ještě zápasit se svěží vzpomínkou na těch čtyřiaadvacet hodin, jež strávil ve Verrières. Přisahal si, že nikdy neopustí děti své přítelkyně a že všeho nechá a ujme se jich, kdyby drzost kněží vedla k ustavení republiky a pronásledování šlechty.

Co by se stalo v noci, kdy přišel do Verrières, kdyby ve chvíli, kdy opíral žebřík o okno ložnice paní de Rênal, zjistil, že v pokoji je cizí člověk nebo pan de Rênal?

Ale jak sladké byly i ty první dvě hodiny, kdy ho jeho milenka chtěla opravdu poslat pryč a kdy seděl potmě vedle ní a hájil svou věc! Z duše, jako byla Juliánova, takové vzpomínky nikdy nevymizí. Ostatní hodiny jejich setkání splývaly již s prvními chvílemi jejich lásky před čtrnácti měsíci.

Julián byl ze svého snění vyrušen zastavením vozu. Vjeli právě do poštovního dvora v ulici J. J. Rousseaua. „Chci jet do Malmaisonu,“ řekl kočímu, který přijel s bryčkou.

„Tak pozdě? Co tam chcete dělat?“

„Co je vám do toho? Jed'te.“

Každá skutečná vášeň myslí jen na sebe. Myslím, že proto jsou v Paříži vášně tak směšné, že soused se tam vždy tváří, jako by všichni mysleli na něho. Nebudu vypravovat, do jakého nadšení přivedl Juliána Malmaison. Plakal. Opravdu? Přestože ohyzdné bílé zdi dostavěné právě toho roku rozkrojily park na kusy? – Ano, milý čtenáři, pro Juliána, stejně jako pro pozdější generace, nebylo nic mezi Arcole, Svatou Helenou a Malmaisonem.

Večer zašel Julián po dlouhém váhání do divadla. Měl podivné představy o tom místě zkázy.

Hluboká nedůvěra mu bránila, aby se obdivoval Paříži živoucí, měl smysl jedině pro pomníky, které zde po sobě zanechal jeho hrdina.

„Nyní jsem tedy ve středu pletich a pokrytectví! Zde vládnu příznivci abbého de Frilair!“

Třetího dne večer zvítězila zvědavost nad původním úmyslem, že si nejdříve všechno důkladně prohlédne, než se ohlásí u abbé Pirarda. Abbé mu chladně vysvětlil, jaký způsob života ho očekává u pana de la Mole.

„Neosvědčíte-li se do několika měsíců, vrátíte se do semináře, ale neutrpíte tím žádnou újmu. Bydlet budete u markýze; je to jeden z předních francouzských šlechticů. Budete chodit v černých šatech, ale jako člověk, který má smutek, a ne jako duchovní. Žádám, abyste třikrát v týdnu navštěvoval teologický seminář, do něhož vás uvedu. Denně ve dvanáct hodin se dostavíte do knihovny k markýzi; hodlá vám svěřit svou korespondenci týkající se jeho procesů i jiných záležitostí. Markýz napíše na okraj každého dopisu, který dostane, několik stručných poznámek o tom, jakou odpověď je třeba napsat. Ujistil jsem markýze, že za tři měsíce budete schopen psát odpovědi tak dobře, že z dvanácti dopisů, které mu předložíte k podpisu, bude moci osm nebo devět podepsat. V osm hodin večer dáte jeho psací stůl do pořádku a v deset budete volný.

Možná,“ pokračoval abbé Pirard, „že vám nějaká stará dáma nebo nějaký přívětivý pán bude slibovat nesmírné výhody, anebo vám docela sprostě nabídne peníze, abyste mu ukázal dopisy, které markýz dostává...“

„Pane abbé!“ zvolal Julián a začervenal se.

„Je zvláštní,“ pravil abbé s trpkým úsměvem, „že ačkoliv jste chudý a celý rok jste strávil v semináři, jste ještě schopen takového ctnostného rozhorlení. Musel jste být docela slepý!“

„Je to snad vliv krve?“ řekl si abbé polohlasně, jako by mluvil sám k sobě. „Je velmi podivné,“ dodal, hledě na Juliána, „že vás

markýz zná. Nevím odkud. Pro začátek dostanete plat sto louisdorů. Je to člověk, který jedná jen podle svého rozmaru, to je jeho chyba; bude se s vámi hádat o maličkosti. Bude-li spokojen, může váš plat stoupat ponenáhu až na osm tisíc franků.

Ale chápete jistě,“ pokračoval abbé ostře, „že vám nedá tolik peněz pro vaše krásné oči. Musíte také něco dokázat. Já bych na vašem místě mluvil velmi málo, a především bych nemluvil nikdy o tom, co neznám.

Abych nezapomněl,“ pokračoval, „zjistil jsem vám různé věci; ještě něco o rodině pana de la Mole. Má dvě děti, dceru a devatenáctiletého syna. Syn je švihák prvního řádu, je trochu ztřeštěný, v poledne nikdy neví, co bude dělat ve dvě hodiny. Je duchaplný, srdnatý, zúčastnil se tažení do Španělska. Markýz doufá, nevím proč, že se stanete přítelem mladého hraběte Norberta. Řekl jsem, že jste velký latiník, počítá snad s tím, že naučíte jeho syna několika hotovým frázím o Ciceronovi a Vergiliově.

Na vašem místě bych tomu hezkému mladíkovi nikdy nedovolil, aby si z vás tropil žerty; a než bych přijal jeho bezvadně zdvořilé, ale mírně ironické laskavosti, nechal bych si je raději napřed nabídnout několikrát.

Nebudu vám zastírat, že mladý hrabě de la Mole bude vámi asi zpočátku pohrdat, poněvadž jste jenom obyčejný měšťák. Jeden z jeho předků byl u dvora a dostalo se mu té cti, že mu byla pro nějaké politické pletichy 26. dubna 1574 sřata hlava na náměstí Grève. Vy jste synem verrièreského tesaře a mimoto zaměstnancem jeho otce. Uvažte dobře ty rozdíly a studujte v díle Morerého historii té rodiny; všichni pochlebníci, kteří k nim bývají zváni na oběd, dělají na ni občas, jak říkají, jemné narážky.

Dejte si pozor na to, jak budete odpovídat na žerty pana hraběte Norberta de la Mole, husarského rytmistra a budoucího paira Francie. Nechod'te pak na mne se stížnostmi.“

„Myslím,“ namítl Julián červenaje se, „že bych člověku, který mnou pohrdá, neměl ani odpovídat.“

„Nemáte pravé představy o takovém pohrdání; bude se projevo-
vat jen přemrštěnými poklonami. Kdybyste byl hloupý, mohl byste
je brát vážně; kdybyste chtěl udělat kariéru, musel byste je brát
vážně.“

„Budu pokládán za nevděčníka,“ zeptal se Julián, „vrátím-li se,
až se mi to přestane líbit, do své malé cely č. 103?“

„Ovšem,“ odpověděl abbé, „všichni pochlebníci domu de la Mole
vás budou pomlouvat, ale pak zasáhnu já. *Adsum qui feci.*¹⁴ Řeknu, že
původcem toho rozhodnutí jsem já.“

Juliána zarmoutil trpký a skoro zlý tón, který pozoroval u Pi-
rarda; zkazil jím docela svou poslední odpověď.

Ve skutečnosti si abbé vyčítal svou náklonnost k Juliánovi a jen
s jakousi náboženskou hrůzou zasahoval tak přímo do osudu jiného
člověka.

„Seznámíte se také,“ dodal stejně rozmrzele a jako by konal trap-
nou povinnost, „seznámíte se s paní markýzou de la Mole. Je to vy-
soká blondýna, zbožná, pyšná, dokonale zdvořilá a ještě dokonaleji
bezvýznamná. Je to dcera starého vévody Chaulnese, známého
svými šlechtickými predsudky. Ta vznešená dáma shrnuje v sobě
velmi výrazně všechny povahové rysy žen její společenské vrstvy.
Netají se tím, že mít předky, kteří se zúčastnili křížáckých výprav, je
jedinou předností, jíž si váží. Peníze přijdou až dlouho po tom; tomu
se divíte? Nejsme již na venkově, příteli.“

V jejím salónu se setkáte s mnoha vysokými šlechtici, kteří mluví
o našem panovnickém rodě podivně lehkovážným tónem. Ale paní
de la Mole, vysloví-li jméno nějakého prince, a obzvláště některé
princezny, ztlumí pokaždé úctou hlas. Neradil bych vám, abyste
před ní řekl, že Filip II. nebo Jindřich VIII. byli nestvůry. Byli to
KRÁLOVÉ a to jim dává nepromlčitelná práva na úctu všech lidí,
a zvláště lidí neurozených, jako jste vy nebo já. Nicméně,“ dodal
Pirard, „jsme kněží, neboť ona ve vás bude vidět kněze; a nás kněze
pokládá za jakési komorníky nezbytné k své spáse.“

¹⁴ Jsem při tobě, je to moje dílo.

„Pane abbé,“ pravil Julián, „zdá se mi, že nezůstanu dlouho v Paříži.“

„Budiž, ale nezapomeňte, že člověk našeho stavu to může někam přivést jenom s pomocí vysoké šlechty. Máte v povaze cosi záhadného, aspoň pro mne; neuděláte-li kariéru, budete pronásledován – střední cesty pro vás není. Toho si buďte vždy vědom. Lidé vidí, že by vám bylo nejmilejší, kdyby vás vůbec neoslovovali; ve společenské zemi, jako je naše, budete ztracen, nezískáte-li si úctu.“

Co by se z vás bylo stalo v Besançonu, kdyby nebylo rozmaru markýze de la Mole? Jednou pochopíte, jak neobyčejné je to, co pro vás dělá, a nejste-li darebák, budete jemu a jeho rodině navěky vděčen. Kolik ubohých kněží, učenějších než vy, žilo po celá léta v Paříži z patnácti sou, které dostávali za mši, a z deseti sou, jež jim vynášely jejich disputatione na Sorbonně! Pamatujete si, co jsem vám předešlou zimu vyprávěl o prvních letech toho ničemného kardinála Duboise? Jste snad tak domýšlivý, že si myslíte, že máte větší nadání než on?

Já sám jsem člověk pokojný a prostý a doufal jsem, že zemřu ve svém semináři; byl jsem tak dětinský, že jsem k němu přilnul. Nuže, právě když jsem podal žádost, abych byl zproštěn úřadu, měl jsem být sesazen. Víte, jaké bylo mé jmění? Měl jsem pět set dvacet franků, nic více, nic méně; neměl jsem ani jediného přítele, sotva dva nebo tři známé. Pan de la Mole, kterého jsem nikdy neviděl, mi pomohl z tísně; stačilo, aby řekl jenom slovo, a dostal jsem faru, jejíž farníci jsou všichni zámožní a povznesení nad hrubé neřesti; a za své příjmy se stydím, tak málo jsou úměrné mé práci. Mluvil jsem s vámi tak dlouho jen proto, abych vás přivedl k rozumu.

Ještě něco: jsem bohužel prchlivý člověk a možná že se jednoho dne rozejdeme.

Učiní-li vám markýzina pýcha nebo špatné žerty jejího syna pobyt v tom domě nesnesitelným, radím vám, abyste ukončil studia v některém semináři na třicet mil od Paříže, a to raději na severu než na jihu. Na severu je více civilizace a méně bezpráví; a dodal tišeji, „musím přiznat, blízkost pařížských novin nahání malým tyranům strach. Budeme-li se i nadále vídat a nebude-li se vám v markýzově

domě líbit, navrhnu vám, abyste se stal mým kaplanem, a budu se s vámi bratrsky dělit o to, co moje fara bude vynášet. Jsem vám to dlužen, a ještě více," dodal a nedovolil Juliánovi, aby mu děkoval, „za podivnou nabídku, kterou jste mi učinil v Besançonu. Kdybych nebyl měl těch pět set dvacet franků, byl byste mě zachránil."

Abbé zanechal tvrdého tónu. Julián k své velké hanbě cítil, že mu stoupají slzy do očí; toužil po tom, aby se mohl svému příteli vrhnout do náručí; nemohl se zdržet a řekl aspoň, jak mohl nejzmužileji:

„Otec mě už od kolébky nenáviděl; to bylo jedno z velkých neštěstí mého života; ale nebudu už naříkat na osud, našel jsem ve vás, pane abbé, nového otce."

„Dobře, dobře," řekl abbé v rozpacích; pak si právě včas vzpomněl na rčení, jehož užíval jako ředitel semináře: „Nesmíte nikdy říkat osud, milý synu, říkejte vždy Prozřetelnost." Drožka se zastavila; kočí nadzvedl bronzové klepátko ohromných vrat; byl to PALÁC DE LA MOLE; a aby mimojdoucí nemohli o tom pochybovat, mohli si to přečíst na černém mramoru nad vraty.

Ten nápadný nápis se Juliánovi nelíbil. „Mají takový strach z jakobínů, za každým keřem vidí nějakého Robespiera s károu; je to až k smíchu; a přitom si dávají na domy takové nápadné nadpisy, aby je luza při vzpouře a plenění našla." Svěřil své myšlenky abbé Pirardovi.

„Ach ubohý synu, budete brzy mým kaplanem. Co vás to napadlo za strašnou myšlenku!"

„Zdá se mi to docela přirozené," řekl Julián.

Vážnost vrátného a zejména čistota dvora v něm vzbudily obdiv. Slunce krásně svítilo.

„Jaká krásná stavba!" řekl svému příteli.

Palác byl jednou z těch bezvýrazných budov předměstí saint-germainského, jaké se stavěly v době Voltairovy smrti. Nikdy nebyla móda tak daleko od krásy jako tehdy.

2.

Vstup do světa

Směšná a dojemná vzpomínka: proní salón, v němž jsem se v osmnácti letech objevil sám a bez opory! Pohled ženy stačil, aby mě postrašil. Čím více jsem se chtěl líbit, tím neobratnějším jsem se stával. Měl jsem o všem docela nesprávné představy; buď jsem byl bezdůvodně důvěřivý, anebo jsem viděl v někom nepřítele jen proto, že na mne vážně pohlédl. Ale přes mou nešťastnou nesmělost, jak krásný byl každý krásný den!

— KANT

Julián se v obdivu zastavil uprostřed dvora.

„Tvařte se přece rozumně,“ řekl mu abbé Pirard, „nejdříve máte takové hrozné nápady, a pak jste tak dětinský.“

Kde je Horatiovo *nil mirari* (neobdivovat se ničemu)? Uvědomte si, že si z vás bude ta lokajská sebranka tropit smích, uvidí-li vás zde tak stát. Budou ve vás vidět člověka sobě rovného, který byl neprávem nad ně povýšen. Pod rouškou dobráctví, dobrých rad a přání být vám nápomocni se vás pokusí notně zkoupat.“

„To bych nikomu neradil,“ řekl Julián kousaje se do rtů, a zase se mu vrátila nedůvěřivost.

Salóny v prvním poschodí, jimiž prošli, než se dostali do markýzovy pracovny, byly by se vám, milý čtenáři, zdály právě tak smutné jako nádherné. Kdyby vám nabídli, abyste v nich bydlel, odmítl byste; je to domov zívání a smutného přemítání. Ale Juliánovo okouzlení ještě vzrostlo. „Jak by mohl být nešťastný někdo, kdo žije v tak skvělém prostředí!“ pomyslí si.

Konečně dospěli do nejhorší místnosti tohoto nádherného obydlí; bylo v ní sotva vidět. Tam seděl malý, hubený člověk bystrých očí, s plavou vlásenkou na hlavě. Abbé se obrátil k Juliánovi a představil ho. Byl to markýz. Julián ho stěží poznával, tak byl zdvořilý. Nebyl to ten vznešený pán s pyšným chováním, kterého viděl v klášteře braylehautském. Juliánovi se zdálo, že jeho vlásenka je příliš bohatá. Toto zjištění mu pomohlo k tomu, aby se úplně zbavil nesmělosti. Potomek přítele Jindřicha III. mu zprvu připadal dosti ubohý. Byl velmi hubený a příliš pohyblivý. Ale Julián si brzy všiml, že markýzova zdvořilost působí na toho, kdo s ním mluví, ještě příjemněji než zdvořilost samého besançonského biskupa. Slyšení netrvalo ani tři minuty. Když odcházeli, řekl abbé Juliánovi:

„Prohlížel jste si markýze, jako byste chtěl malovat jeho portrét. Nevím dobře, čemu tito lidé říkají zdvořilost, brzy budete o ní vědět více než já; ale váš smělý pohled se mi zdál málo zdvořilý.“

Vsedli opět do drožky. Kočí zastavil nedaleko bulváru; abbé zavedl Juliána do několika velkých salónů jdoucích za sebou v řadě. Julián si všiml, že v nich není nábytek. Prohlížel si nádherně pozlacené hodiny představující podle jeho mínění velmi neslušný výjev, když tu k němu přistoupil s usměvavou tváří velmi elegantní pán. Julián se lehce uklonil.

Pán se usmál a položil mu ruku na rameno. Julián se zachvěl a ucouvl. Zrudl hněvem. Abbé Pirard, ačkoliv byl tak vážný, se rozesmál, až mu slzy vstoupily do očí. Ten pán byl totiž krejčí.

„Vracím vám na dva dny svobodu,“ řekl mu abbé, když odcházeli; „teprve potom budete moci být představen paní de la Mole. Jiný by vás v prvních dnech vašeho pobytu v tomto novém Babylóně hlídal jako děvčátko. Máte-li se mravně zničit, udělejte to hned, pak již nebudu muset mít o vás strach. Pozítří ráno vám přinese krejčí dva obleky; tovaryši, který vám je bude zkoušet, dáte pět franků. Ostatně dbejte, aby tito Pařížané podle vaší řeči nepoznali, že jste z venkova. Jakmile promluvíte, přijdou na to, jak by se vám mohli posmívat. To oni dovedou. Pozítří v poledne přijďte ke mně... Nyní

jděte, hřešte... Abych nezapomněl, obstarajte si střevíce, košile, klobouk. Zde máte potřebné adresy."

Julián si prohlížel písmo těch adres.

"Je to markýzova ruka," řekl abbé, "je to čilý muž, který na nic nezapomene, a raději jedná, než poroučí. Přijímá vás do svých služeb, abyste ho ušetřil takových drobných starostí. Budete dosti chápavý, abyste dobře provedl vše, co vám ten bystrý člověk jen naznačí? To ukáže budoucnost. Mějte se na pozoru!"

Julián navštívil bez jediného slova řemeslníky, jejichž adresy dostal; pozoroval, že ho všude přijali velmi uctivě a že obuvník, zaznamenávaje si do knihy jeho jméno, napsal pan Julián de Sorel.

Na hřbitově Père-Lachaise se Juliánovi nějaký úslužný a v řeči velmi liberální pán nabídl, že mu ukáže hrob maršálka Neye, jemuž moudrá politika odpírá čest náhrobního nápisu. Ale když se s tím liberálem, který ho se slzami v očích skoro objímal, rozloučil, neměl už hodinky. Obohacen touto zkušeností, dostavil se za dva dny v poledne k abbé Pirardovi a ten si ho velmi důkladně prohlížel.

"Stane se z vás možná hejsek," řekl mu abbé přísně. Julián vypadal jako mladíček v hlubokém smutku. Slušelo mu to opravdu velmi dobře, ale dobrý abbé byl sám příliš venkovan, aby si všiml, že Julián drží ještě stále ramena tak, jak to vyžaduje elegance a důstojnost venkovského člověka. Když uviděl Juliána markýz, měl o jeho půvabech mínění tak rozdílné od názoru dobrého kněze, že mu řekl:

"Namítal byste něco proti tomu, aby pan Sorel bral hodiny tance?" Abbé strnul úžasem.

"Ne," odpověděl konečně, "Julián není kněz."

Malými skrytými schody, na nichž bral vždy dva stupně najednou, zavedl markýz našeho hrdinu sám do hezké podkrovní světničky, jejíž okna vedla do ohromného parku paláce. Zeptal se ho, kolik košil si u švadleny objednal.

"Dvě," odpověděl Julián a byl poněkud zaražen, že se tak vznesený pán ráčí starat o takové maličkosti.

„Velmi dobře,“ řekl markýz vážně, stručně a poněkud pánovitě, takže se Julián nad tím zamyslel; „velmi dobře! Objednejte jich ještě dvaadvacet. Zde je první čtvrtina vašeho platu.“

Když sešli opět dolů, zavolal markýz obstárlého sluhu: „Arsène,“ řekl mu, „budete k službám panu Sorelovi.“ Několik minut poté se Julián octl samotný v nádherné knihovně. Byla to skvostná chvíle. Aby ho nikdo v jeho vzrušení nepřekvapil, sedl si do tmavého koutku. Odtud si nadšeně prohlížel třpytící se hřebety knih. „To vše budu moci číst,“ pravil si. „Jak by se mi zde nemělo líbit? Pan de Rênal by byl myslel, že se na věky ponížil, kdyby byl pro mne učinil setinu toho, co právě udělal markýz de la Mole.“

Ale podívejme se na opisy, které mám pořídit.“ Když byl Julián se svou prací hotov, odhodlal se přistoupit ke skříním s knihami; div že se nezbláznil radostí, když objevil vydání Voltaira. Běžel pootevřít dveře knihovny, aby ho nikdo nepřekvapil. Potom si dopřával té radosti, že otevřel každý z osmdesáti svazků. Byly nádherně vázány, bylo to mistrovské dílo nejlepšího londýnského knihaře. To bylo více, než bylo zapotřebí k tomu, aby Juliánův obdiv dostoupil vrcholu.

Za hodinu vešel markýz, prohlédl opisy a všiml si ke svému úžasu, že Julián napsal *zapomněl* jen s *-ě-*, *zapoměl*. „Že by to byla jen báchorka, co mi abbé vypravoval o jeho učenosti?“ pomyslel si. Byl velmi zklamán, ale otázal se ho vlídně: „V pravopise si nejste jistý?“

„Bohužel,“ odpověděl Julián a naprosto neuvážil, jak si sám škodí. Byl dojat markýzovou laskavostí, při níž si vzpomněl na povýšený tón pana de Rênal.

„Je to maření času zkoušet to s tímhle franchecomtským bohoslovcem,“ pomyslel si markýz, „ale tolik potřebuji nějakého spolehlivého člověka!“

„*Zapomněl* se píše *m-n-ě,*“ řekl mu markýz, „až budete hotov s opisy, vyhledejte si ve slovníku slova, o nichž si nejste jist, jak se píší.“

V šest hodin si ho dal markýz zavolat. Pohlédl se zřejmou nevolí na Juliánovy boty: „Uznávám, že je to má vina, jestliže jsem vám ještě neřekl, že se musíte každý den v půl šesté obléci.“

Julián na něho pohlédl nechápavě.

„Chci říci, že si musíte about střevíce. Arsène vám to připomene; pro dnešek vás omluvím.“

Po těchto slovech uvedl pan de la Mole Juliána do salónu, který se třpytil zlacením. Pan de Rênal při takové příležitosti nikdy neopominul zrychlit krok, aby prošel dveřmi první. Vzpomínka na malichernou ješitnost jeho bývalého pána zavinila, že Julián šlápl panu markýzi na nohu, a protože markýz trpěl pakostnicí, způsobil mu tím velkou bolest. „Ach, ke všemu je to ještě neotesanec,“ pomyslí si markýz. Představil ho vysoké a vznešeně vypadající ženě. Byla to markýza. Julián měl dojem, že je velmi domýšlivá. Připomínala mu poněkud ženu podprefekta verrièreského okresu, paní de Maugiron, při slavnostní hostině o sv. Karlu. Julián byl poněkud zmaten neobyčejnou nádherou salónu a neslyšel, co řekl pan de la Mole. Markýza ho sotva uznala za hodna pohledu. Bylo tam několik mužů, mezi nimiž Julián poznal k své nevýslovné radosti mladého agdeského biskupa, který s ním před několika měsíci ráčil promluvit při slavném obřadu v Bray-le-Haut. Mladý prelát byl bezpochyby poděšen něžnými pohledy, které na něj Julián nesměle vrhal, a nedával na sobě znát, že toho venkovana poznává.

Juliánovi se zdálo, že lidé shromáždění v salóně mají v sobě cosi smutného a nuceného; v Paříži se mluví tiše a nepřehánějí se maličkostí.

Asi v půl sedmé vešel hezký, velmi vytáhlý a bledý mladík s knírkem; měl velmi malou hlavu.

„Necháváte na sebe čekat,“ řekla markýza, když jí líbal ruku Julián pochopil, že je to hrabě de la Mole. Od první chvíle se mu zdál okouzující.

„Je možné,“ pomyslí si, „že by mě mohly urážlivé žerty takového člověka vyhnat z tohoto domu?“

Prohlížel si blíže hraběte Norberta a všiml si, že má vysoké boty s ostruhami. „A já mám mít střevíce, patrně jako člověk podřízený.“ Usedli ke stolu. Julián slyšel, že markýza pronesla přísně, poněkud zvýšeným hlasem několik slov. Skoro zároveň uviděl neobyčejně světlou a krásně urostlou dívku, která si sedla naproti němu. Ani trochu se mu nelíbila. Ale když na ni pohlédl pozorněji, usoudil, že ještě nikdy neviděl tak krásné oči; prozrazovaly však velmi chladnou duši. Později Julián shledal, že prozrazují nudu, která bedlivě pozoruje, ale nezapomíná na povinnost působit náležitým dojmem. „Paní de Rênal měla jistě velmi krásné oči,“ myslil si, „všichni jí pro ně dělali poklony, ale byly docela jiné než tyto.“ Julián neměl dosti zkušeností, aby si všiml útočných a duchaplných záblesků, jimiž zaplály chvílemi oči slečny Matyldy, jak ji slyšel jmenovat. Oči paní de Rênal se oživovaly jen žárem vášní anebo ušlechtilým rozhořčením nad nějakým podlým skutkem. Ke konci hostiny Julián připadl na výraz, jímž bylo možné vyjádřit zvláštní krásu očí slečny de la Mole: „Její oči jiskří,“ řekl si. Jinak se podobala až příliš své matce, a ta se mu líbila čím dále tím méně. Přestal se na ni dívat. Zato hrabě Norbert se mu zdál po každé stránce obdivuhodný. Julián byl jím tak okouzlen, že mu nepřišlo ani na mysl, aby na něho žárlil anebo mu záviděl, že je bohatší a urozenější než on.

Juliánovi se zdálo, že markýz se nudí.

Při druhém chodu řekl synovi:

„Norberte, žádám, abys byl laskavý k panu Juliánu Sorelovi, kterého přijímám do svých služeb a z něhož hodlám udělat celého muže; prosím, abys na to *nezapoměl*.“

„Je to můj tajemník,“ řekl markýz sousedovi, „a píše *zapomněl* jen s -ě-.“

Všichni pohlédli na Juliána, který se trochu příliš hluboce uklonil Norbertovi; ale celkem byli jeho vzhledem spokojeni.

Markýz jistě mluvil o výchově, jíž se Juliánovi dostalo, neboť jeden z hostů počal na něho útočit otázkami o Horatiovi.

„Právě znalost Horatia mi zjedнала úspěch u besançonského biskupa,“ myslil si Julián, „zdá se, že neznají jiného autora.“ Od té

chvilu si byl jistý sám sebou, a to tím spíše, že se právě rozhodl, že nikdy nebude vidět ve slečně de la Mole ženu. Od pobytu v semináři cenil lidi velmi nízko a nenechával se jimi snadno zastrašit. Byl by se cítil jistějším, kdyby bylo zařízení jídelny bývalo méně nádherné. Obzvláště ho rušila dvě zrcadla osm stop vysoká, do nichž se občas díval na pána, který s ním mluvil o Horatiovi. Juliánovy věty nebyly na venkovana příliš dlouhé. Měl krásné oči, jejichž jas zvyšovala neklidná ostýchavost anebo štěstí, které se v nich zračilo, když dobře odpovídal. Usoudili, že je příjemný. Tato zkouška zpestřila vážnost večere. Markýz dal pánovi, který s Juliánem mluvil, znamení, aby ho důkladně vyzkoušel. „Nakonec snad přece něco umí,“ pomyslí si.

Julián odpovídal vlastními myšlenkami a pozbyl téměř úplně ostýchavosti. Nemohl být sice duchaplný, protože to je nemožné pro toho, kdo nezná způsob vyjadřování obvyklý v Paříži, ale měl nové myšlenky, i když je pronášel neobratně a v nevhodnou chvíli. Bylo také vidět, že umí dokonale latinsky.

Juliánův protivník byl členem Akademie věd a znal náhodou latinsky. Jelikož objevil v Juliánovi velmi zběhlého humanistu, nebál se již, že ho uvede do rozpaků, a snažil se ho skutečně vehnat do úzkých. V zápalu boje Julián zapomněl na přepychové zařízení jídelny; podařilo se mu pronést o latinských básnících názory, jež jeho odpůrce ještě nikde nečetl. Jako čestný člověk mladého tajemníka po zásluze pochválil. Naštěstí se hovor přenesl na otázku, zda byl Horatius chudý či bohatý; byl-li to muž roztomilý, bezstarostný a rozkošnický, který skládal verše pro svou zábavu jako Chapelle, přítel Molièrův a La Fontainův, či ubohý poeta laureatus, který žil u dvora a psal ódy k narozeninám královým jako Southey, původce obžaloby lorda Byrona. Pak se mluvilo o společenských poměrech za Augusta a Jiřího IV.; v obou dobách byla šlechta všemocná; ale v Římě nemohla zabránit tomu, aby jí moc nevyrvál Maecenas, jenž byl pouhým rytířem; a v Anglii přivedla Jiřího IV. skoro do postavení benátského dóžete. Zdálo se, že tato zábava vytrhla markýze ze stavu duševní drámy, do něhož ho uvedla nuda na počátku večere.

Julián nevěděl naprosto nic o všech těch moderních jménech jako Southey, lord Byron, Jiří IV. Slyšel je dnes poprvé. Ale nikomu neušlo, že pokaždé, když hovor zabočil na události z římských dějin, jejichž znalost možno čerpat z děl Horatiových, Martialových, Tacitových atd., prokazoval nespornou převahu. Julián použil bez okolků několika myšlenek, jež zaslechl od besançonského biskupa v památném rozhovoru, který s ním měl; právě tyto myšlenky nebyly přijaty nejhůře.

Když se nabažili rozmluvy o básnících, ráčila markýza pohlédnout na Juliána, poněvadž její zásadou bylo obdivovat se všemu, co bavilo jejího muže. „Za nemotornými způsoby toho bohoslovce se možná skrývá vzdělaný člověk,“ pravil markýze akademik, který seděl vedle ní. Julián z toho něco zaslechl. Hotové úsudky vyhovovaly domácí paní, přivlastnila si tedy úsudek, který byl pronesen o Juliánovi, a byla ráda, že pozvala akademika na večeři. „Baví pana de la Mole,“ myslila si.

3.

První kroky

*To nesmírné údolí, plné skvoucích svě-
tel a tolika tisíc lidí, mě oslňuje. Nikdo
mě nezná a všichni mě předčí. Ztrácím
hlavu.*

— REINA: BÁSNĚ

Když Julián druhého dne časně zrána opisoval v knihovně dopisy, vešla tam slečna Matylda tajnými dvířky, která byla velmi dobře skryta za hřbety knih. Zatímco se Julián obdivoval tomu zařízení, zdála se slečna Matylda velmi překvapena a dosti nemile dotčena, že se tam s ním setkává. Měla ve vlasech natáčky a to jí dodávalo tvrdého, pyšného a skoro mužského vzhledu. Slečna de la Mole měla ve zvyku krást nepozorovaně knihy v knihovně svého otce. Juliánova přítomnost toho jitra její úmysl překazila a zlobilo ji to tím více, že si chtěla vzít druhý svazek Voltairovy *Babylónské princezny*, důstojný doplněk její neobyčejně monarchistické a náboženské výchovy, která byla mistrovským dílem Srdce Ježíšova. Ta ubohá dívka požadovala již v devatenácti letech od románu pikantní duchaplnost, aby se jí líbil.

Ke třetí hodině se v knihovně objevil hrabě Norbert; přišel si přečíst noviny, aby mohl večer mluvit o politice, a byl velmi rád, že se s Juliánem setkává; už na něho úplně zapomněl. Choval se k němu bezvadně; nabídl mu, aby si s ním vyjel na koni. „Otec nám dává až do večere volno.“

Julián pochopil toto *nám* a zdálo se mu to velmi milé. „Můj Bože, pane hrabě, kdyby šlo o to porazit osmdesát stop vysoký strom, otesat jej a nadělat z něho prken, dokázal bych to dobře, to mohu říci; ale v životě jsem na koni seděl sotva šestkrát.“

„Nuže, pak to bude posedmé,“ řekl Norbert.

Potají si Julián vzpomínal na vjezd ...ského krále do Verrières a myslil si o sobě, že je výborný jezdec. Ale když se vraceli z Bouloňského lesíku a Julián se chtěl rychle vyhnout bryčce, spadl uprostřed ulice du Bac z koně a celý se zamazal od bláta. Naštěstí měl dva obleky. Při večeři mu chtěl markýz dát příležitost zúčastnit se hovoru a zeptal se ho, jak se mu dařilo na projížďce; Norbert odpověděl rychle za něho všeobecnými frázemi.

„Pan hrabě je ke mně velmi laskav,“ dodal Julián. „Děkuji mu za to a dovedu si toho vážit. Byl tak dobrý, že přikázal, aby mi dali nejpokojnějšího a nejhezčího koně; ale nemohl mě přece k němu přivázat, a tak jsem právě uprostřed dlouhé ulice u mostu z koně spadl.“

Slečna Matylida se marně snažila potlačit výbuch smíchu a pak se prostořece vyptávala na podrobnosti. Julián se toho zhostil velmi prostě; aniž to věděl, choval se roztomile.

„Prorokuji tomu mladému knězi, že to někam přivede,“ řekl markýz akademikovi. „Musíme uvážit, že je to prostý venkovan! To zde ještě nikdy nebylo a také nikdy nebude; a k tomu vypravuje o své nehodě před *dámami*!“

Julián vypravováním nehody posluchače tak rozveselil, že ke konci večere, když rozmluva přešla na jiné věci, vyptávala se slečna Matylida svého bratra ještě na podrobnosti té nešťastné události. Když její otázky nebraly konce a Julián se setkal několikrát s jejím pohledem, odvážil se odpovědět přímo, ačkoliv nebyl tázán, a všichni tři se nakonec smáli jako tři mladí obyvatelé nějaké vesnice hluboko v lesích.

Druhého dne byl Julián na dvou teologických přednáškách a potom se vrátil domů opsat asi dvacet dopisů. V knihovně vedle jeho místa seděl mladý muž, který byl velmi pečlivě oblečen, ale měl neuhlazené chování a závistivou tvář.

Vešel markýz.

„Co tu děláte, pane Tanbeau?“ otázal se přísně hosta.

„Myslil jsem...“ odpověděl mladý muž s ponížným úsměvem.

„Ne, pane, *nemyslil* jste. Byl to pouze pokus, ale nešťastný.“

Mladý Tanbeau zlostně vstal a zmizel. Byl to synovec akademika, přítele paní de la Mole. Chtěl se věnovat literatuře a akademik pro-
sadal, že si ho markýz vzal za sekretáře. Tanbeau pracoval v odleh-
lém pokoji. Když se dověděl, jaké přízně Julián požívá, chtěl se
s ním o ni dělit a usadil se tedy ráno se svými psacími potřebami
v knihovně.

Ve čtyři hodiny se Julián po krátkém váhání osmělil jít za hrabě-
tem Norbertem. Ten si právě chtěl vyjet na koni, a protože byl velmi
zdvořilý, byl tím uveden do rozpaků.

„Myslím, že bude nejlépe,“ pravil Juliánovi, „abyste počal brzy
chodit do jízďárny a za několik týdnů bude pro mne velkým potěše-
ním, budu-li si moci s vámi vyjet.“

„Chtěl jsem vám poděkovat za laskavost, kterou jste mi včera
prokázal; buďte ujistěn, pane hrabě, že vím velmi dobře, čím jsem
vám zavázán,“ dodal Julián velmi vážně. „Není-li váš kuň mou vče-
rejší neobratností poraněn a je-li volný, rád bych si dnes opět na něm
vyjel.“

„Jak si přejete, milý Soreli, ale na vaši odpovědnost a nebezpečí.
Předpokládejte, že jsem vám uvedl všechny námitky, jichž vyžaduje
opatrnost; ale jsou už čtyři hodiny, nemáme času nazbyt.“

Když již seděl na koni, zeptal se mladého hraběte:

„Co mám dělat, abych nespádl?“

„Mnoho věcí,“ odpověděl Norbert s hlasitým smíchem. „Napří-
klad nenaklánět se dopředu.“

Julián se rozjel tryskem. Byli na náměstí Ludvíka XVI. „Jste příliš
odvážný,“ řekl Norbert, „je tu mnoho vozů, a to ještě neopatrně ří-
zených. Spadnete-li, nějaká bryčka vás přejede; nikomu ani nena-
padne, aby si snad uzdou poranil koně, kdyby ho náhle strhl zpět.“

Norbert nejméně dvacetkrát viděl, jak užuž Julián padá. Ale pře-
ce se projížďka skončila bez nehody. Když se vrátili domů, řekl
Norbert sestře:

„Představuji vám ohromného odvážlivce.“

Při večeři vypravoval otcí přes celý stůl o Juliánově smělosti; to
bylo vše, co bylo možno na jeho jezdeckém umění chválit. Ráno sly-

šel mladý hrabě, jak si sluhové při čištění koní vyprávějí o Juliánově pádu a urážlivě se mu posmívají.

Přestože mu bylo prokazováno tolik laskavosti, cítil se Julián brzy v rodině de la Mole osamocen. Všechny jejich zvyky se mu zdály podivné a žádnému se nemohl přizpůsobit. Jeho přehmaty budily u služebnictva veselost.

Abbé Pirard odjel na svou faru. „Je-li Julián slabá třtina, ať se zlomí; je-li odvážný, pomůže si sám,“ myslel si.

4.

Palác markýze de la Mole

*Co zde dělá? Snad se mu zde líbí? Či
chce se sám zalíbit?*

— RONSARD

Zdalo-li se Juliánovi vše ve vznešeném salónu paláce de la Mole zvláštní, připadal rovněž ten bledý, černě oděný mladý muž velmi podivný všem, kdo ho uznali za hodna pohledu. Paní de la Mole svému muži navrhla, aby ho ve dny, kdy měli pozvány význačnější osobnosti, odesílal s nějakým vzkazem.

„Mám chuť svůj pokus provést až do konce,“ odpověděl markýz. „Abbé Pirard tvrdí, že nejednáme správně, podlamujeme-li seblásku lidí, kterým dovoluujeme žít ve své blízkosti. *Člověk se může opřít pouze o to, co je pevné.* Tento mladík se nehodí mezi hosty jenom proto, že neznají jeho tvář, jinak je hluchoněmý.“

„Abych se zde vyznal,“ pomyslel si Julián, „musím si zapsat jména a několik slov o povaze osob, které přicházejí do tohoto salónu.“

Na prvním místě si poznamenal jména pěti nebo šesti domácích přátel, kteří si ho pro každý případ nadcházeli, protože se domnívali, že je mu markýz z nějakého rozmaru nakloněn. Byli to víceméně nudní ubožáci, ale nutno říci k chvále těchto lidí, jaké dnes nalézáme v šlechtických salónech, že nebyli stejně trpní ke všem. Mnohý z nich by byl snesl, kdyby s ním markýz špatně nakládal, ale byl by se pobouřil jediným tvrdým slovem paní de la Mole.

V povaze rodiny de la Mole bylo příliš mnoho pýchy a příliš mnoho nudy; byli zvyklí urážet, aby si krátili dlouhou chvíli, a proto nemohli doufat, že budou mít opravdové přátele. Ale mimo deštivé dny a chvíle kruté nudy, jež byly řídké, byli vždy dokonale zdvořilí.

Kdyby bylo těch několik úslužných lidí, kteří prokazovali Juliánovi tak otcovské přátelství, opustilo palác de la Mole, byla by mar-

kýza zakusila dlouhé chvíle samoty; a v očích ženy jejího postavení je samota hrozná: je to znak *nemilosti*.

Markýz činil pro svou ženu vše. Staral se o to, aby její salón byl dostatečně navštěvován, i když ne vždy pairy; někteří z jeho nových kolegů nebyli dosti urození, aby je zval k sobě jako přátele, a nebyli dosti zábavní, aby mohli být přijati v jeho salónu jako podřízení lidé.

Teprve mnohem později prohlédl Julián všechna ta tajemství. Vládní politikou, která v měšťáckých rodinách bývá hlavním předmětem hovoru, zabývají se v domech markýzovy společenské třídy pouze ve chvílích největší tísně.

I v tomto znuděném století je potřeba zábavy ještě tak mocná, že i ve dnech, kdy pořádali večere, sotvaže markýz odešel ze salónu, rozprchli se všichni ostatní. Pokud se nedělaly vtipy na Boha nebo na kněze, na krále nebo na vlivné lidi, nebo na umělce, kteří byli u dvora oblíbeni, a vůbec na nic, co je uznáváno, pokud se nechválil Béranger nebo opoziční noviny, Voltaire nebo Rousseau, zkrátka někdo, kdo si dovolil mluvit poněkud směleji, a zvláště nemluví-li se o politice, pak se mohlo svobodně mluvit o všem.

Proti takovým salónním zákonům nezmůže nic ani sto tisíc franků ročního důchodu, ani nejvyšší řád. Seběmenší původní myšlenka vypadala hrubě. Přes dobrý tón, dokonalou zdvořilost a snahu, aby byli příjemní, bylo ovšem vidět na čele nudu. Mladí lidé, kteří přicházeli z povinnosti a báli se mluvit o něčem, co by prozrazovalo nějakou zapovězenou myšlenku anebo zakázanou četbu, řekli několik vybraných slov o Rossinim a o počasí a pak mlčeli.

Julián poznal, že rozmluvu udržují obvykle dva vikomti a pět baronů, s nimiž se pan de la Mole seznámil ve vyhnanství. Ti páni měli nejvýše šest až osm tisíc liber důchodu; čtyři z nich odebírali *Quotidienne* a tři *Gazette de France*. Jeden z nich přinesl každý den nějakou anekdotu z královského zámku, v níž nešetřil slovem *obdivuhodný*. Julián si všiml, že má pět řádů, ostatní měli průměrně jenom po třech.

Zato v předsíni bylo deset lokajů v livreji a po celý večer se každé čtvrt hodiny podávala zmrzlina anebo čaj a k půlnoci malá večeře se šampaňským.

To byl důvod, pro který Julián zůstával někdy až do konce; ostatně skoro nechápal, jak je možno vážně poslouchat hovor obvyklý v tomto salónu třpytícím se zlatem. Někdy pozoroval mluvící, aby se přesvědčil, zda se sami neposmívají tomu, co říkají. „Můj de Maistre, kterého umím nazpaměť, vyjádřil to stokrát lépe,“ myslel si, „a ten je přece hodně nudný.“

Julián nebyl jediný, kdo pozoroval tu duševní vyprahlost. Jedni se utěšovali tím, že jedli hodně zmrzliny, druzí tím, že se těšili, jak se po celý zbytek večera budou moci pak chlubit: „Přicházím právě z domu markýze de la Mole, kde jsem slyšel, že Rusko atd...“

Julián se dověděl od jednoho úslužného hosta, že tomu není ještě ani půl roku, co paní de la Mole odměnila více než dvacetiletou vytrvalost ubohého barona Le Bourguignona, který byl od restaurace podprefektem, tím, že ho učinila prefektem.

Ta velká událost znovu posílila horlivost všech těch pánů; jestliže se dříve málokdy na něco hněvali, nehněvali se nyní už vůbec na nic. Zřídka se někdo dopustil přímo nějaké beztaktnosti, ale Julián zaslechl již dvakrát nebo třikrát u stolu krátké rozmluvy mezi markýzem a jeho ženou, které byly kruté pro ty, kdo seděli vedle nich. Ti urození lidé se nikterak netajili upřímným pohrdáním ke všem, jejichž předkové *nejezdili v královských kočárech*. Julián si všiml, že slovo *křížácká výprava* je jediné, jež dodává jejich tvářím hluboké vážnosti smíšené s úctou. Obyčejná úcta měla vždy odstín milosti.

V té nádheře a v té nudě se Julián zajímal pouze o pana de la Mole; k svému potěšení slyšel, jak se jednoho dne ohrazuje proti tomu, že přispěl k povýšení ubohého Le Bourguignona. Byla to pouze pozornost k markýze. Julián věděl pravdu od abbé Pirarda.

Jednoho rána, když abbé pracoval s Juliánem v markýzově knihovně na věcném procesu s generálním vikářem de Frilair, zeptal se náhle Julián:

„Pane abbé, je to jedna z mých povinností obědovat denně s paní markýzou, anebo je to laskavost, která se mi prokazuje?“

„Je to neobyčejná čest,“ odpověděl pohoršeně abbé. „Akademik pan N..., který se již patnáct let vytrvale markýze dvoří, nemohl jí dosíci pro svého synovce, pana Tanbeaua.“

„Pro mne je to, pane abbé, nejtrapnější část mého zaměstnání. V semináři jsem se tak nenudil. Vidím, jak všichni zívají, někdy i slečna de la Mole, která je přece jistě zvyklá na roztomilosti domácích přátel. Bojím se vždy, abych neusnul. Prosím, vymozte mi svolení, abych směl obědovat za čtyřicet sou v některém hostinci.“

Abbé si jako pravý povýšenec velmi zakládal na cti, že může sedět u stolu vznešeného pána. Zatímco se snažil Juliánovi objasnit tento pocit, zaslechli lehký šramot a ohlédl se. Julián spatřil slečnu de la Mole, která je poslouchala. Zarděl se. Přišla si pro knihu a všechno vyslechla. Julián u ní poněkud stoupl v ceně. „Ten se nenarodil na kolenou,“ pomyslí si, „jako ten starý abbé. Bože, jak je abbé ošklivý!“

U oběda se Julián neodvážil pohlédnout na slečnu de la Mole, ale ona byla tak laskavá, že ho oslovila. Toho dne čekali mnoho hostí; vyzvala ho, aby zůstal. Pařížské dívky nemilují lidi pokročilejšího věku, obzvláště jsou-li nedbale oblečení. Julián nepotřeboval mnoho bystrozraku, aby poznal, že kolegové pana Le Bourguignona, kteří zůstali v salónu, mají čest být slečně de la Mole obvyklým terčem vtipů. Toho večera, ať již úmyslně nebo ne, byla ke všem těm nudným lidem krutá.

Slečna de la Mole byla středem malé skupiny, která se skoro každého večera utvořila za ohromnou markýzinou lenoškou. Byli tam markýz Croisenois, hrabě Caylus, vikomt Luz a dva nebo tři mladí důstojníci, přátelé Norberta nebo jeho sestry. Sedávali na dlouhé modré pohovce. U konce pohovky, proti místu, kde sedávala krásná Matylda, seděl vždy Julián mlčky na nízké slaměné židli. Všichni lichotníci mu to skromné místo záviděli. Norbert tam nenápadně udržoval mladého tajemníka svého otce tím, že ho občas oslovoval nebo vyslovil několikrát za večer jeho jméno. Onoho dne se ho ze-

ptala slečna de la Mole, jak vysoký je asi kopec, na němž stojí besançonská citadela. Julián nedovedl říci, je-li vyšší nebo nižší než Montmartre. Často se srdečně zasmál tomu, o čem se v malém kroužku hovořilo; ale cítil, že sám není s to, aby také něco podobného vymyslel. Připadalo mu to jako cizí řeč, již sice rozumí, ale kterou by nedovedl mluvit.

Matyldini přátelé toho dne podnikali stále výpady proti lidem, kteří přicházeli do velkého salónu. Domácí přátelé přišli na řadu nejdříve, protože je lépe znali. Je možno si představit, jak pozorně to Julián sledoval; vše ho zajímalo, jak podstata věcí, tak i způsob, jak se o nich vtipkovalo.

„Ach, hleďte, pan Descoulis už nemá paruku,“ pravila Matylda; „patrně se chce dostat k prefektuře geniálností. Proto staví na odiv své lysé čelo, které, jak tvrdí, je plné velkých myšlenek.“

„Ten člověk zná kdekoho,“ začal markýz Croisenois; „navštěvuje také mého strýce kardinála. U každého ze svých přátel dovede řadu let udržovat víru v nějakou svou báchorku a má asi dvě až tři sta přátel. Umí si zachovávat přátelství, k tomu má nadání. Jak vidíte, je již zablácen, byl v té zimě jistě již v sedm hodin ráno u dveří některého ze svých přátel.“

Občas se s někým pozlobí a napíše sedm nebo osm dopisů, v nichž dokazuje, že měl pravdu. Potom se smíří a napíše opět sedm nebo osm dopisů plných projevů přátelství. Ale nejlepší na něm je ta upřímnost a otevřenost poctivého člověka, který řekne vše, co má na srdci. A to dělá vždy, když chce někoho poprosit o nějakou službu. Jeden z generálních vikářů mého strýce dovede nádherně vypravovat o životě pana Descoulise od doby restaurace. Přivedu vám ho.“

„Já těm povídačkám nevěřím, to je žárlivost lidí téhož řemesla,“ řekl hrabě Caylus.

„Jméno pana Descoulise vstoupí do dějin,“ pokračoval markýz, „prodělal restauraci s abbém de Pradt, s panem Talleyrandem a s panem Pozzem di Borgo.“

„Ten člověk měl milióny,“ poznamenal Norbert, „a nechápu, proč sem chodí poslouchat otcovy poznámky, které jsou často ohav-

né! „Kolikrát jste zradil své přátele, milý Descoulisi,“ volal na něho nedávno přes celý stůl.“

„Ale je to pravda, že zradil?“ zeptala se slečna de la Mole. „Kdo-pak nezradil?“

„Jakže!“ řekl hrabě Caylus Norbertovi, „k vám chodí pan Sainclair, ten pověstný liberál; co ten tu chce, kčertu? Musím jít za ním, musím si s ním promluvit a přimět ho k tomu, aby mi něco řekl; je prý tak duchaplný.“

„Ale jak ho přijme tvá matka?“ pravil pan de Croisenois. „Pan Sainclair má tak výstřední, tak velkodušné a samostatné názory...“

„Podívejte se,“ řekla slečna de la Mole, „tam se ten samostatný člověk uklání až k zemi panu Descoulisovi a podává mu ruku. Myslíla jsem skoro, že mu ji políbí.“

„Zdá se, že Descoulis je u vlády lépe zapsán, než si myslíme,“ poznamenal pan de Croisenois.

„Sainclair sem chodí, poněvadž se chce stát členem Akademie,“ řekl Norbert, „hleďte, Croisenoisi, jak pozdravuje barona L...“

„Bylo by přece méně ponižující, kdyby před ním padl na kolena,“ skočil mu do řeči pan de Luz.

„Milý Soreli,“ pokračoval Norbert, „vy jste chytrý člověk, ale přicházíte z hor, snažte se, abyste nikoho nezdravil tak, jak to dělá tento velký básník, i kdyby to byl sám Pán Bůh.“

„Ach! Zde přichází duchaplnost sama, pan baron Baton,“ zvolala slečna de la Mole, napodobujíc trochu hlas lokaje, který ho ohlašoval.

„Myslím, že i vaši sluhové si z něho tropí smích. Jaké jméno, baron Baton!“ řekl pan de Caylus.

„Co sejde na jménu,“ prohlásil nám onehdy,“ pokračovala Matylda. „Představte si, jak ohlašovali poprvé vévodu Bouillona. Podle mého názoru je jen třeba, aby si lidé na ně zvykli...“,

Julián odešel ze společnosti obklopující pohovku. Měl ještě málo smyslu pro okouzlující duchaplnost jemných posměšků. Aby se mohl smát nějakému vtipu, musel ten vtip mít odůvodnění. Z hovo-ru těch mladých lidí vycíťoval pouze úmysl vše očernit; a to se mu

přičilo. Jeho venkovská nebo anglická pruderie v tom spatřovala dokonce závist, ale to se dozajista mylil.

„Hrabě Norbert,“ myslil si, „kterého jsem viděl, jak píše dvacetitřádkový dopis svému plukovníkovi třikrát nanečisto, by mohl být rád, kdyby napsal za svého života jedinou takovou stránku jako pan Sainclair.“

Protože si ho pro jeho nepatrnou důležitost nikdo nevšímal, mohl se Julián postupně přiblížit k několika skupinám; sledoval z dálky barona Batona a chtěl ho slyšet mluvit. Tento duchaplný člověk vypadal neklidně a Julián viděl, že se trochu uklidnil teprve tehdy, až řekl několik štiplavých duchaplností. Juliánovi se zdálo, že tento druh duchaplnosti potřebuje prostor.

Baron nedovedl promluvit jen několik slov; aby jeho vtip zazářil, potřeboval říci vždy aspoň čtyři šestiřádkové věty.

„*Ten člověk nemluví, ale přednáší,*“ řekl kdosi za Juliánem. Julián se obrátil a radostí se začervenal, když zaslechl jméno hraběte Chalveta. Byl to nejchytřejší člověk svého věku. Julián četl často jeho jméno v *Pamětech ze Svaté Heleny* a v historických statích diktovaných Napoleonem. Hrabě Chalvet se vyjadřoval úsečně, jeho slova zasahovala jako blesky, jistě, prudce a hluboce. Když o něčem začal mluvit, dostal se rozhovor okamžitě do proudu. Přinášel fakta, bylo radost ho poslouchat.

V politice byl cynický, troufalý.

„Jsem nezávislý,“ říkal pánovi se třemi řády, jemuž se zřejmě posmíval. „Proč mám být dnes téhož mínění jako před šesti nedělemi? Vždyť pak bych se nechal tyranizovat svými názory.“

Čtyři vážní mladíci, kteří stáli s ním, se usklíbili; ti páni nemilovali žerty. Hrabě viděl, že zašel příliš daleko. Naštěstí zahlédl pokryteckého poctivce pana Ballanda. Dal se s ním do řeči; utvořil se hlouček, protože hosté tušili, že si vybral ubohého Ballanda za oběť. Balland, ačkoliv byl hrozně škaredý, oženil se ze samé mravnosti a počestnosti hned po svém vstupu do společnosti, o němž se nedá vyprávět, s velmi bohatou ženou, a ta mu zemřela; pak se oženil s druhou velmi bohatou ženou, která vůbec nechodí do společnosti.

Nyní požívá ve vši pokoře roční důchod šedesát tisíc franků, a má dokonce i své nohsledy. Hrabě Chalvet s ním o tom všem mluvil velmi nemilosrdně. Brzy se kolem nich utvořil kroužek asi třiceti osob. Všichni se usmívali, dokonce i ti vážní mladíci, naděje století.

„Proč chodí k panu de la Mole, když je zde zřejmě terčem vtipů?“ pomyslil si Julián. Přistoupil k abbé Pirardovi, aby se ho na to zeptal.

Pan Balland zmizel.

„Výborně!“ řekl Norbert, „jeden z těch, co špehují mého otce, se vytratil; zůstává zde ještě jenom malý kulhavý Napier.“

„Že by to bylo rozluštění té záhady?“ pomyslil si Julián. „Ale je-li tomu tak, pročpak markýz pana Ballanda přijímá?“

Přísný abbé stál v jednom koutě salónu a mračil se, když slyšel, koho lokajové ohlašují.

„Je to lotrovská peleš!“ pravil jako Basilio. „Chodí sem jen lidé špatné pověsti.“

Přísný abbé totiž netušil, z čeho se skládá vysoká společnost. Ale od svých jansenistických přátel měl velmi přesné zprávy o lidech, kteří se dostali do salónů pouze svou prohnaností ve službách všech politických stran anebo špinavě nabytým jméním. Toho večera odpovídal Juliánovi několik minut otevřeně na jeho horlivé otázky. Pak se náhle odmlčel; bolelo ho, že musí o každém říkat něco zlého, a pokládal to za hřích. Pro toho vznětlivého jansenistu, který věřil v povinnost křesťanského milosrdenství, byl život ve společnosti ustavičným bojem.

„Jak ten abbé Pirard vypadá!“ pravila slečna de la Mole, když Julián opět přistoupil k pohovce.

Juliána to popudilo, a přece měla pravdu. Pirard byl rozhodně nejpoctivější muž v tomto salónu, ale jeho trudovitá tvář znetvořená výčitkami svědomí vypadala v té chvíli ohyzdně. „Věřte potom lid-skému obličejí,“ pomyslil si Julián, „jakmile si svědomitý abbé vyčítá nějaký poklesek, je jeho tvář ohyzdná; naproti tomu ve tváři toho Napiera, kterého každý zná jako vyzvědače, zračí se nezkalené

a tiché štěstí.“ Abbé Pirard učinil ostatně svému okolí velké ústupky, vzal si sluhu a chodil velmi dobře oblečený.

Julián zpozoroval, že se v salónu děje něco zvláštního: všichni upřeli zrak na dveře a náhle se rozhostilo téměř úplné mlčení. Lokaj ohlašoval pověstného barona Tollyho, na něhož volby obracely pozornost všech přítomných. Julián přistoupil blíže a viděl ho velmi dobře. Jako předseda jedné volební komise připadl baron na výtečnou myšlenku, aby dal zmizet volebním lístkům jedné strany a nahradil je jinými lístky se jménem, které se mu hodilo. Několik voličů tento vyložený podvod zpozorovalo a hned si pospíšili, aby baronu Tollymu blahopřáli. Ten dobrák byl z té události ještě celý bledý. Zlomyslní lidé mluvili o galejích. Pan de la Mole ho přijal chladně. Ubohý baron se brzy vytratil.

„To nás tak brzy opouští proto, že spěchá ještě k panu Comtovi¹⁵,“ řekl hrabě Chalvet a všichni se smáli.

Mezi několika zamlklými hodnostáři a pověstnými, ale duchaplnými intrikány, kteří toho večera postupně navštívili salón markýze de la Mole (proslýchalo se, že dostane nějaké ministerstvo), dělal mladý Tanbeau první pokusy o štěstí. Jeho postřehům se sice ještě nedostávalo duchaplnosti, ale dovedl se odškodňovat, jak uvidíme, rázností slov.

„Proč neodsoudí toho člověka na deset let do vězení?“ řekl ve chvíli, kdy se Julián přiblížil k jeho skupině; „takové plazy je třeba zavřít do podzemní kobky; mají je nechat pojit v temnu – jinak jejich jed vzkypí a stane se nebezpečnějším. Jaký smysl má odsoudit ho k pokutě tisíc tolarů? Je chudý, budiž, tím lépe; ale jeho strana za něho zaplatí. Lépe by bylo odsoudit ho k pokutě pěti set franků a k deseti letům podzemního žaláře.“

„Proboha, o jakém netvoru to mluví?“ pomyslí si Julián, překvapený prudkým tónem a rozčilenými posuňky svého kolegy. Drobná, hubená, podlouhlá tvář akademikova synovce byla v té chvíli přímo

¹⁵ Proslulý kejklíř (pozn. autora).

ohyzdna. Julián brzy poznal, že jde o největšího básníka současné doby.

„Ty darebáku!“ zvolal Julián polohlasně a do očí mu vstoupily velkodušné slzy. „Počkej, ty lotře!“ mysl si, „tu řeč ti odplatím!

To jsou tedy přední voje strany,“ uvažoval, „k jejímž vůdcům patří markýz! A kolik řádů, kolik sinekur by byl mohl získat ten slavný básník, ježž očerňují, kdyby se byl zaprodal, neříkám ani hloupému ministerstvu pana de Nerval, ale některému z těch ob-
stojně počestných ministrů, kteří se po něm vystřídali.“

Abbé Pirard kývl zdaleka na Juliána; pan de la Mole mu právě něco řekl. Ale když Julián, který v tu chvíli se sklopenýma očima poslouchal nářky nějakého biskupa, byl opět volný a mohl přistoupit k svému příteli, našel ho v zajetí toho protivného malého Tanbe-
aue. Ta malá obluda proklínala Pirarda jako původce přízně, již se dostávalo Juliánovi, a přece si ho přišla naklonit.

„Kdy nás smrt zbaví té staré hniloby?“ Těmito biblicky pádnými slovy mluvil v tu chvíli mladý literát o ctihodném lordu Hollandovi. Jeho předností bylo, že znal velmi dobře životopis žijících lidí a právě v rychlosti probral všechny muže, kteří mohli doufat, že budou mít nějaký vliv za vlády nového anglického krále.

Abbé Pirard odešel do sousedního salónu; Julián šel za ním.

„Markýz nemá rád pisálky, upozorňuji vás na to; to je jeho jediná antipatie. Ovládejte si latinu, řečtinu, dokážete-li to? Vyznejte se v dějinách Egypťanů, Peršanů atd., bude si vás vážit a prokazovat vám přízeň pro vaši učenost. Ale nepokoušejte se nikdy napsat ani stránku francouzsky, a zvláště ne o vážných věcech stojících nad vaším společenským postavením. Řekl by, že jste pisálek, a zanevřel by na vás. Jak to, bydlíte v domě vysokého šlechtice a neznáte výrok vévody Castriese o d'Alembertovi a Rousseauovi: Chce to o všem rozumovat a nemá to ani tisíc tolarů ročního důchodu?“

„O všem se ví,“ pomyslí si Julián, „zde právě tak jako v semináři!“ Napsal kdysi asi deset dosti vzletných stránek: byl to jakýsi nekrolog na starého plukovního lékaře, který, jak říkával, z něho udělal muže. „A ten sešitek,“ pomyslí si Julián, „jsem měl vždy

zamknutý!“ Šel do svého pokoje, spálil rukopis a vrátil se do salónu. Duchaplní ničemové zatím odešli, jenom pánové s řády ještě zůstali.

Kolem prostřeného stolu, který sluhové právě přinesli, usedlo sedm až osm velmi vznešených, velmi nábožných a velmi strojených dam ve věku od třiceti do pětatřiceti let. Do salónu vešla skvělá žena maršála de Fervaques a omlouvala se, že přichází tak pozdě. Bylo po půlnoci; usedla vedle markýzy. Julián byl hluboce rozechvén; měla oči i pohled paní de Rênal.

Kroužek kolem slečny de la Mole byl ještě dosti velký. Bavila se se svými přáteli tím, že si dělala žerty z nešťastného hraběte Thalerara. Byl to jediný syn pověstného žida proslulého bohatstvím, kterého nabyl tím, že půjčoval králům peníze na války. Žid nedávno zemřel a zanechal synovi sto tisíc tolarů měsíčního důchodu a jméno bohužel až příliš známé. Takové zvláštní postavení by bylo vyžadovalo prostou povahu nebo velmi silnou vůli.

Ale naneštěstí byl hrabě pouze všední člověk se všemi možnými nároky, které mu vymysleli jeho pochlebníci.

Pan de Caylus tvrdil, že ho mají k tomu, aby se ucházel o slečnu de la Mole (jíž se dvořil markýz Croisenois, budoucí vévoda se sto tisíci librami ročního důchodu).

„Ach, neobviňuj ho, že se o něco uchází,“ řekl útrpně Norbert.

Co snad tomu ubohému hraběti Thalerovi nejvíce scházelo, byla schopnost něco chtít. Pro tu stránku své povahy by byl hoden být králem. Ačkoliv přijímal od každého rady, neměl nikdy odvahy, aby jediný návrh provedl až do konce.

Slečna de la Mole říkala, že již výraz jeho tváře by stačil, aby v ní probouzel věčnou veselost. Byla to zvláštní směs neklidu a zklamání; ale občas bylo lze velmi dobře vycítit zřejmé známky domýšlivosti a pánovitého tónu, který musí mít nejbohatší muž Francie, obzvláště má-li dosti pěkný zevnějšek a není-li mu ještě šestatřicet let. „Je nesměle drzý,“ říkal pan de Croisenois. Hrabě Caylus, Norbert a několik mladíků s knírky se mu, aniž to tušil, podle libosti posmívali, a když tloukla jedna hodina, poslali ho konečně domů.

„To máte zde ty vaše proslulé arabské koně a v takové nepohodě je necháváte tak dlouho čekat před vraty?“ zeptal se ho Norbert.

„Ne, to je nové, mnohem lacinější spřežení,“ odpověděl pan de Thaler. „Podsední kůň mě stál pět tisíc franků a náruční stojí jen sto louisdorů; ale věřte mi, prosím, že jej zapřaháme jen v noci. Má totiž podobný krok jako ten druhý.“

Norbertova poznámka připomněla hraběti, že člověk jeho postavení by měl být milovníkem koní a že by je neměl nechat moknout. Odešel tedy. Ostatní páni se mu smáli a brzy odešli také.

„Teď jsem měl příležitost vidět pravý opak svého postavení,“ myslil si Julián, když je slyšel na schodech se smát. „Nemám ani dvacet louisdorů ročního důchodu a stál jsem vedle člověka, který má dvacet louisdorů důchodu za hodinu, a tropili si z něho smích... Taková podívaná vyléčí člověka ze závisti.“

5.

Citlivost a vznešená zbožná dáma

*Trochu odvážnější myšlenka vypadá tam
jako hrubost, tak jsou zvyklí na plané ře-
či. Běda tomu, kdo pronáší nějaké nové
myšlenky!*

– FAUBLAS

Když po několikaměsíční zkušební době dostal Julián od intendanta třetí čtvrtletní plat, byl již pověřen správou markýzových statků v Bretani a Normandii. Julián tam často dojížděl. Vedl také korespondenci týkající se pověstného procesu s abbém de Frilair. Pirard ho do něho zasvětil.

Podle stručných poznámek, které markýz načrtával na okraji všech možných listin, jež dostával, sestavoval Julián dopisy, jež mohl markýz skoro všechny podepsat.

V bohoslovecké škole si profesori často stěžovali na to, že Julián nemá dost vytrvalosti, ale přesto ho pokládali za jednoho z nejlepších žáků. Všemi těmito pracemi, jichž se chápal se zápalem chorobné ctižádosti, pozbyl Julián velmi brzy svěžesti, již si přinesl z venkova. Jeho bledost byla v očích mladých spolužáků předností; Julián poznal, že nejsou zdaleka tak zlomyslní a že neklekají tak před penězi jako seminaristé besançonští. Domnívali se, že Julián trpí plicním neduhem. Markýz mu daroval koně.

Julián se bál, že bude na projížďkách potkávat spolužáky, a proto jim řekl, že mu lékaři předepsali jízdu na koni. Abbé Pirard ho uvedl do několika jansenistických společností. Julián byl překvapen; pojem náboženství byl v jeho duchu nerozlučně spojen s představou pokrytectví a s touhou po penězích. Obdivoval se těm zbožným a přísným lidem, kteří nemyslí nikdy na hmotný prospěch. Někteří jansenisté si ho oblíbili a radili mu. Otvíral se před ním nový svět.

U jansenistů se seznámil s hrabětem Altamirou; byl to muž skoro šest stop vysoký, liberál, který byl ve své vlasti odsouzen k smrti. Byl hluboce zbožný. Ten podivný kontrast, ta směs zbožnosti a lásky ke svobodě ho překvapila.

Poměr mezi mladým hrabětem a Juliánem ochladl. Norbertovi se zdálo, že Julián příliš živě reaguje na žerty některých jeho přátel. Julián, protože se několikrát nezachoval dost vhodně, si uložil, že slečnu Matyldu nikdy sám neosloví.

V domě markýze de la Mole byli k němu stále vybraně zdvořilí; ale cítil, že jeho vážnost poněkud poklesla. Jeho zdravý venkovský rozum si to vysvětloval lidovým příslovím: *co je nové, to je krásné*.

Snad byl už poněkud prozíravější než za prvních dní anebo pominulo první okouzlení způsobené pařížskou uhlazeností.

Jakmile skončil svou práci, smrtelně se nudíval; to je ochromující účinek podivuhodné, ale odměřené a přesně podle společenského postavení odstupňované zdvořilosti, jíž se vyznačuje vznešená společnost. Citlivější srdce v tom brzy vycítí strojenost.

Venkovu lze ovšem vytýkat hrubý anebo málo zdvořilý tón; ale tam se člověk při řeči aspoň rozohní. V domě markýze de la Mole nebyla Juliánova samolibost nikdy raněna, ale ke konci dne se mu často chtělo plakat. Na venkově vám projeví číšník účast, přihodí-li se vám při vstupu do kavárny něco nepříjemného; ale byla-li tou nehodou dotčena vaše samolibost, bude vám při projevování své lítosti desetkrát opakovat právě to slovo, které vás trápí. V Paříži je každý tak plný ohledů, že poodejde od vás, chce-li se mu smát, ale přitom mu zůstanete vždy cizí.

Pomineme mlčením spoustu drobných událostí, jež by byly Juliána zesměšnily, kdyby nebyl býval jaksí mimo dosah směšnosti. Jeho přepjatá nedůtklivost byla příčinou tisícových přehmatů. Všechny jeho zábavy měly nějaký účel: střílel denně z pistole, byl jedním z dobrých žáků nejproslulejších učitelů šermu. Jakmile měl volnou chvíli, místo aby jí použil jako dříve ke čtení, běžel do jízďárny a žádal nejdivočejší koně. Při projížďkách s majitelem jízďárny ho kůň skoro vždy shodil.

Markýzi se zamlouvala jeho vytrvalost v práci, jeho mlčenlivost a intelligence a ponenáhlu mu svěřoval i nejspletitější věci. Když markýzi jeho nesmírná ctižádost poprála chvíli oddechu, zabýval se obchody svědčícími o značném důvtipu; jelikož měl vždy nejnovější zprávy, podařila se mu mnohá spekulace.

Kupoval domy, lesy; ale snadno ho to rozladilo. Rozházel stalouisdorů a o sto franků se soudil. Boháči, kteří mají hrdou povahu, hledají v obchodních jednáních zábavu, a ne zisk. Markýz potřeboval pomocníka, který by jeho peněžní záležitosti uvedl prostě a přehledně do pořádku.

Ačkoliv paní de la Mole byla tak odměřená, někdy se Juliánovi posmívala. Vše, co je *neočekávané* a pramení v citlivosti, nahání vznešeným dámám hrůzu; je to opak ustálených zvyklostí. Markýz se ho několikrát zastal. „Je-li směšný ve vašem salónu, ve své kanceláři triumfuje.“ Julián se zase domníval, že přišel paní markýze na tajemství. Jakmile byl ohlášen baron La Jomate, byla ihned ochotna se o všechno zajímat. Byl to chladný člověk a jeho tvář prozrazovala nepřístupnost. Byl malý, hubený, ošklivý, velmi dobře oblečený, život trávil u dvora, a když mluvil, celkem nic nepovídal. Takové bylo také jeho smýšlení. Paní de la Mole by byla bývala poprvé v životě neobyčejně šťastna, kdyby ho byla mohla oženit se svou dcerou.

6.

Konverzační umění

Jejich velkým posláním je klidně posuzovat drobné denní příhody v životě národů. Svou rozvahou mají zabránit velkému hněvu nad malými příčinami nebo nad událostmi, které ústní podání přetroutilo.

— GRATIUS

Na to, že byl Julián nováček a z hrdosti se nikdy na nic ne ptal, nedopouštěl se příliš velkých hloupostí. Jednoho dne se uchýlil před náhlým lijavcem do kavárny v ulici Saint-Honoré. Jeho zachmuřený pohled vzbudil pozornost jakéhosi pána v bobřím kožichu, a ten se naň podíval právě tak jako kdysi v Besançonu milenec slečny Amandy.

Julián si příliš často dělal výčitky, že nepotrestal tu první urážku, a proto nemohl strpět takový pohled. Žádal o vysvětlení. Muž v kabátě mu odpověděl hned nejhrubšími nadávkami: všichni v kavárně je obstoupili; mimojdoucí se zastavovali přede dveřmi. Julián byl opatrný jako všichni venkované, a proto nosil vždy při sobě malé pistole; křečovitě po nich sáhl do kapsy. Zachoval si však rozvahu a spokojil se tím, že stále tomu člověku opakoval: „*Dejte mi svou adresu, pane! Pohrdám vámi.*“

Vytrvalost, s níž lpěl na těchto slovech, vzbudila konečně pozornost kolemstojících lidí.

„Ovšem, ten co stále křičí, mu musí dát adresu!“ Když muž v kabátě slyšel, že své rozhodnutí stále opakuje, hodil Juliánovi do tváře hrst navštívenek. Na štěstí ho žádná nezasáhla do tváře. Julián si totiž slíbil, že použije pistolí jenom tehdy, jestliže se ho ten člověk dotkne. Muž odešel, ale několikrát se ještě obrátil, aby Juliánovi pohrozil pěstí a zahrnul ho nadávkami.

Julián byl zalit potem. „Tedy i ten nejbídnější člověk mě může tak rozčítit!“ řekl si vztekle. „Jak se jen zbavit té ponižující citlivosti?“

Kde měl vzít svědka? Neměl ani jednoho přítele. Měl sice několik známých, ale všichni s ním pravidelně po šesti týdnech omezili styky. „Nejsem společenský člověk a teď jsem za to krutě potrestán,“ myslil si. Konečně připadl na myšlenku zajít k bývalému poručíkovi 96. pluku Liévenovi, bezvýznamnému člověku, s nímž často šermoval. Julián mu vše upřímně řekl.

„Budu vám rád svědkem,“ pravil Liéven, „ale pod jednou podmínkou: nezraníte-li svého protivníka, budete se hned na místě bít se mnou.“

„Ujednáno,“ řekl Julián nadšeně; pak šli podle adresy udané na navštívence do středu předměstí Saint-Germain vyhledat pana Ch. de Beauvoisis.

Bylo sedm hodin ráno. Teprve ve chvíli, kdy se dal Julián ohlásit, napadlo mu, že to může být ten mladý příbuzný paní de Rênal, který byl dříve u římského nebo neapolského vyslanectví a dal zpěváku Geronimovi doporučující dopis.

Julián odevzdal vysokému komorníkovi jednu z navštívenek, jež mu byly předešlého dne hozeny do tváře, a jednu navštívenku svou.

Nechali ho a jeho svědka čekat plné tři čtvrti hodiny; konečně byli uvedeni do velmi elegantního pokoje. Tam našli vysokého mladíka oblečeného jako loutka; jeho rysy měly dokonalost a bezvýraznost řecké krásy. Neobyčejně úzkou hlavu zdobila pyramida nejkrásnějších plavých vlasů. Byl učesan velmi pečlivě, ani jediný vlas nepřechýlil. „Ten prokletý hejsek nás nechal tak dlouho čekat, aby se mohl tak učesat,“ pomyslíl si poručík od 96. pluku. Pestří župan, ranní kalhoty, všechno až po vyšíváné pantofle bylo bezvadné a vybraně vkusné. Jeho vznešená, bezvýrazná tvář prozrazovala korektní a nepřilíší časté myšlení: byl to ideál roztomilého člověka, který měl hrůzu před vším nepředvídaným a před žerty a jenž velmi dbal na vážné vzezření.

Poručík od 96. pluku zatím Juliánovi vysvětlil, že dá-li osoba, která mu hrubě hodila navštívenku do tváře, tak dlouho na sebe čekat,

je to nová urážka. Proto Julián vešel prudce k panu de Beauvoisis. Měl v úmyslu chovat se směle, ale zároveň se nechtěl prohřešit proti dobrému tónu.

Mírnými způsoby pana de Beauvoisis, jeho odměřeným, důstojným, samolibým vzezřením a podivuhodnou elegancí všeho, co ho obklopovalo, byl Julián tak překvapen, že ho v okamžiku přešla chuť chovat se zpupně. To nebyl ten muž, s nímž měl předešlého večera výstup. Jeho úžas, že místo hrubce, s nímž se setkal v kavárně, vidí před sebou dokonale uhlazeného člověka, byl tak velký, že nemohl nalézt jediné slovo. Podal mu jednu z navštívenek, které mu byly včera hozeny do tváře.

„To je mé jméno,“ řekl mladý elegán, v němž Juliánův černý oblek v sedm hodin ráno vzbudil málo úcty, „ale nechápu, na mou čest...“

Způsob, jakým vyslovil poslední slova, vrátil Juliánovi opět špatnou náladu.

„Přicházím, abych se s vámi bil, pane,“ řekl a vyložil mu krátce celou záležitost.

Pan Charles de Beauvoisis byl po zralé úvaze stříhem Juliánova černého obleku dosti spokojen. „Je od Stauba, to je jasné,“ myslil si poslouchaje ho; „ta vesta je vkusná, střevíce jsou pěkné; ale nač se tak časně ráno oblékl do černého... Bezpochyby, aby spíš unikl kulce,“ řekl si rytíř Beauvoisis.

Jakmile si to takto vysvětlil, začal být opět k Juliánovi dokonale zdvořilý a choval se k němu skoro jako k sobě rovnému. Rozmluva trvala dosti dlouho, věc byla spletitá; ale konečně Julián nemohl popřít fakta. Vznešený mladý muž, kterého měl před sebou, se nijak nepodobal hrubci, který ho včera urazil.

Juliánovi se hrozně nechtělo odejít a protahoval hovor. Neušla mu domýšlivost rytíře Beauvoisise. Tak totiž sám o sobě mluvil, neboť se cítil dotčen, že ho Julián oslovoval prostě „pane“.

Obdivoval se jeho vážnosti smíšené s jakýmsi nepatrným hejskovstvím, které ho ani na chvíli neopouštělo. Divil se také zvlášt-

nímu způsobu, jak pohyboval jazykem při mluvení... Ale to mu konečně nedávalo ani nejmenší příčinu k hádce.

Mladý diplomat se velmi roztomile nabízel, že se bude bít, ale bývalý poručík od 96. pluku, který tu už hodinu seděl s nohama od sebe, rukama v bok a lokty od těla, rozhodl, že jeho přítel, pan Sorel, nebude vyhledávat s někým bez příčiny hádku jen proto, že tomu člověku byly ukradeny navštívenky.

Julián odcházel velmi rozmrzelý. Na dvoře před podjezdem čekal na rytíře Beauvoisisa kočár; Julián náhodou pozdvihl oči a poznal v kočím člověka, s nímž měl minulého večera výstup.

Jakmile ho uviděl, popadl ho za dlouhý kabát, strhl ho s kozlíku dolů a zbil ho bičem. To vše bylo dílem okamžiku. Dva lokajové chtěli svého druha bránit. Julián dostal několik ran pěstí; v okamžiku nabil jednu ze svých malých pistolí a střelil po nich; dali se na útěk. Vše se událo v jediné minutě.

Rytíř Beauvoisis sestupoval se směšnou vážností po schodech a opakoval několikrát velkopanským tónem: „Co je? Co se stalo?“ Byl zřejmě velmi zvědav, ale jeho diplomatická důstojnost mu nedovolovala projevit větší zájem. Když se dověděl, oč jde, zápasila ještě v jeho rysech hrdost s trochu šibalskou chladnokrevností, která nesmí nikdy opustit tvář diplomata.

Poručík od 96. pluku pochopil, že pan de Beauvoisis má chuť se bít, a chtěl svému příteli diplomaticky zachovat výhody iniciativy. „Výstřel,“ zvolal, „je důvod k souboji!“

„To si také myslím,“ odpověděl diplomat.

„Propouštím toho darebáka,“ řekl lokajům, „ať vyleze někdo jiný na kozlík.“ Otevřeli dvířka kočáru a rytíř stál na tom, že Juliána a jeho svědka odveze ve svém kočáře. Jeli k příteli pana de Beauvoisisa a ten určil klidné místo pro souboj. Za jízdy se opravdu dobře bavili. Nebylo na tom nic zvláštního, až na toho diplomata v županu.

„Tihle páni, ačkoliv jsou také z velmi vznešených rodů,“ myslel si Julián, „nejsou zdaleka tak nudní jako lidé, kteří přicházejí do domu pana de la Mole; a vím také proč,“ dodal za chvíli, „dovolují si být

neslušný.“ Mluvílo se o tanečnicích, které předešlého večera měly v baletu u obecnstva úspěch.

Páni dělali narážky na pikantní příhody, které Julián a jeho svědek, poručík od 96. pluku, vůbec neznali. Julián nebyl tak hloupý, aby tvrdil, že je zná; uznal ochotně svou nevědomost. Ta upřímnost se rytířovu příteli líbila; vyprávěl mu příhody co nejpodrobněji a velmi zajímavě.

Juliána velmi překvapila jedna věc. Museli na chvíli zastavit, protože uprostřed silnice stavěli oltář k průvodu Božího těla. Páni si dovolili několik žertů; farář byl podle nich synem kteréhosi arcibiskupa. U markýze de la Mole, který se chtěl stát vévodou, by se nikdo nebyl odvážil vyslovit něco takového.

Souboj byl za okamžik skončen; Julián byl zasažen do ramene; ovázali mu je kapesníky namočenými v kořalce. Rytíř Beauvoisis požádal velmi zdvořile Juliána, aby ho směl dovézt domů ve voze, v němž přijeli. Když Julián udal palác markýze de la Mole, mladý diplomat se svým přítelem na sebe pohlédli. Julián tam měl sice drožku, ale hovor s těmi pány se mu zdál nekonečně zábavnější než rozmluva s dobrým poručíkem od 96. pluku.

„Bože! Tohle je tedy souboj!“ myslel si Julián. „Jak jsem rád, že jsem našel toho kočího! Byl bych nešťasten, kdybych byl musil podruhé snést v kavárně urážku!“ Zábavná rozmluva nebyla skoro ani přerušena. Julián poznal, že diplomatická přetvářka má také své dobré stránky.

„Nuda,“ pravil si, „není tedy nezbytná v hovorech mezi urozenými lidmi! Tito páni žertují o procesí Božího těla a odvažují se vypravovat do drastických podrobností velmi choulostivé anekdoty. Jedině o politice nedovedou mluvit, ale ten nedostatek je více než vyvážen půvabem jejich hovoru a naprostou správností jejich výrazů.“ Julián k nim cítil živou náklonnost. „Jak bych byl šťasten, kdybych se mohl s nimi často stýkat!“

Sotva se rozloučili, začal rytíř Beauvoisis shánět zprávy o svém protivníku. Nebyly skvělé.

Velmi si přál poznat Juliána blíže. Nezadal by si, kdyby ho navštívil? Skrovné zprávy, které o něm dostal, nebyly povzbuzující.

„Je to hrozné,“ řekl svému svědkovi. „Nemohu se přece přiznat, že jsem se bil s člověkem, který je pouhým sekretářem u pana de la Mole, a ještě k tomu proto, že mi kočí ukradl navštívenky.“

„Je jisté, že byste se tím mohl zesměšnit.“

Ještě téhož večera rytíř Beauvoisis a jeho přítel všude vyprávěli, že ten pan Sorel, jinak dokonalý mladý muž, je nemanželský syn důvěrného přítele pana de la Mole. Tato pověst snadno došla víry. Když se ujala, mladý diplomat a jeho přítel ráčili několikrát Juliána navštívit za těch čtrnáct dní, které musil strávit v pokoji. Julián se jim přiznal, že byl pouze jednou v životě v Opeře.

„To je hrozné,“ řekli mu, „jinam se přece ani nedá jít. Svou první vycházku musíte věnovat tomu, abyste se podíval na *Hraběte Oryho*.“¹⁶

V Opeře ho rytíř Beauvoisis představil proslulému zpěváku Geronimovi, který měl tehdy obrovský úspěch.

Julián se rytíři skoro dvořil; ta směs tajemné důležitosti, sebeúcty a mladické domýšlivosti ho okouzlovala. Rytíř například trochu koktal, poněvadž měl čest stýkat se často s pánem, který zaujímal vysoké postavení a měl tu vadu. Julián se ještě nikdy nesetkal s člověkem, u něhož by se do té míry spojovala zábavná veselost s vybraným chováním, které by se ubohý venkovan měl snažit napodobit.

V Opeře byl vídán ve společnosti rytíře Beauvoisis; pro tyto styky se o něm počalo mluvit.

„Nuže!“ řekl mu jednoho dne pan de la Mole, „vy jste tedy nemanželský syn bohatého franchecomtského šlechtice, mého důvěrného přítele?“

Markýz mu nedal ani domluvit, když se chtěl Julián ohradit, že nijak nepřispěl k rozšíření té pověsti.

¹⁶ Rossiniho opera.

„Pan de Beauvoisis nechtěl, aby se o něm vykládalo, že se bil se synem tesaře.“

„Vím, vím,“ řekl pan de la Mole, „a já nyní musím tu pověst potvrdit, neboť se mi hodí. Ale mám k vám prosbu, která vás bude stát jenom malou půlhodinku. Chod'te každý den v půl dvanácté do vestibulu Opery a pozorujte vznešenou společnost vycházející z divadla. Máte někdy ještě venkovské způsoby, musíte se jich zbavit. Ostatně nemůže škodit, budete-li znát aspoň od vidění vysoké osobnosti, k nimž vás mohu jednoho dne poslat za nějakou záležitostí. Zajděte si do divadelní kanceláře a představte se; mají tam pro vás vstupenku.“

7. Záchvat dny

A byl jsem povýšen, ne pro svou zásluhu, ale proto, že můj pán měl dnu.

— BERTOLOTTI

Čtenář je snad překvapen tím nenuceným a skoro přátelským tónem. Zapomněli jsme povědět, že markýz dostal záchvat dny a nemohl už šest neděl vycházet z domu.

Slečna de la Mole byla se svou matkou v Hyères u markýziny matky. Hrabě Norbert navštěvoval otce jen občas; byli ve velmi dobrém vzájemném poměru, ale neměli si co říci. Pan de la Mole byl odkázán na Juliána a k svému překvapení v něm objevoval originální myšlenky. Dával si předčítat noviny. Mladý tajemník brzy dovedl vybírat místa, která markýze zajímala. Jedny nové noviny markýz nenáviděl. Přísahal, že je nikdy nebude číst, ale každý den o nich mluvil. Julián se smál. Znechucen současnými poměry, dával si markýz předčítat Tita Livia; improvizovaný překlad latinského textu ho bavil.

Jednoho dne řekl markýz s přepjatou zdvořilostí, která Juliánovi často vadila:

„Dovolte, milý Soreli, abych vám daroval modrý oblek; kdykoliv v něm ke mně přijdete, budu ve vás vidět mladšího bratra hraběte Chaulnese, tedy syna svého přítele, starého vévody.“

Julián nechápal přesně, oč běží; ještě téhož večera se pokusil o návštěvu v modrém obleku. Markýz s ním zacházel jako se sobě rovným. Julián byl dosti jemný, aby dovedl vycítit pravou zdvořilost, ale neměl ještě smyslu pro odstíny. Předtím, než markýz připadl na ten podivný nápad, byl by přísahal, že není možné, aby se k němu choval s většími ohledy. „Jaká podivuhodná schopnost,“

řekl si Julián. Když odcházel, omlouval se markýz, že ho nemůže pro dnu doprovodit.

Julián přemýšlel o tom podivném nápadu: „Že by se mi posmíval?“ myslil si. Šel se poradit k abbé Pirardovi. Ten nebyl tak zdvořilý jako markýz; místo odpovědi si jen pohvizdoval a mluvil o něčem jiném. Druhého dne ráno se Julián dostavil k markýzovi v černém obleku s deskami na listiny a s dopisy k podpisu. Byl přijat po starém způsobu. Večer, když k němu přišel v modrém šatě, byl k němu markýz docela jiný a stejně zdvořilý jako předešlého večera.

„Když se tedy příliš nenudíte při návštěvách, které tak laskavě konáte u ubohého nemocného starce,“ řekl mu markýz, „měl byste mu nyní vyprávět o všech příhodách svého života; ale buďte upřímný a nemyslete na nic jiného, než abyste vypravoval jasně a zábavně. Neboť člověk se musí bavit,“ dodal markýz, „to je podstatou života. Nikdo mi nemůže každý den v boji zachraňovat život anebo mi darovat každý den milión; ale kdybych měl zde u své lenošky Rivarola, zbavil by mě každý den na hodinu bolesti a nudy. Stýkal jsem se s ním velmi často v Hamburku ve vyhnanství.“

A markýz vyprávěl Juliánovi Rivarolovy anekdoty o Hamburčanech, kteří se spolčovali po čtyřech, aby porozuměli vtípu.

Pan de la Mole chtěl mladého kněze, na jehož společnost byl odkázán, trochu rozjařit. Povzbudil Juliánovu ctižádost. Poněvadž se po něm žádala pravda, rozhodl se Julián, že řekne všechno, ale že zamlčí dvě věci: svůj vášnivý obdiv pro jméno, které markýz neměl rád, a svůj naprostý nedostatek víry, který budoucímu faráři příliš nesvědčil. Nedorozumění s rytířem Beauvoisem mu přišlo velmi vhod. Markýzi smíchem tekly slzy z očí, když mu Julián vyprávěl o výstupu s kočím, který ho v kavárně v ulici Saint-Honoré zahrnul sprostými nadávkami. Byly to chvíle dokonalé upřímnosti mezi pánem a jeho chráněncem.

Pan de la Mole se počal zajímat o Juliánovu podivnou povahu. Zpočátku rád pozoroval její směšné stránky, protože se jimi bavil; brzy však nacházel více zajímavosti v tom, že nenápadně opravoval chybné názory mladého muže. „Jiní venkované, když přijdou do

Paříže, všemu se obdivuji," myslil si markýz, „tento všechno nenávidí. Jiní jsou příliš afektovaní, on je příliš málo afektovaný a hlupáci ho pokládají za hlupáka.“ Záchvat dny se tuhými mrazy protáhl a trval několik měsíců. „Člověk přilne k hezkému psíku," řekl si markýz, „proč se tak stydím přilnout k tomu bohoslovci? Je to zajímavý člověk. Jednám s ním jako se synem. Budiž! Co je na tom špatného? Potrvá-li můj rozmar, bude mě v závěti stát diamant v ceně pěti set louisdorů.“

Jakmile markýz poznal spolehlivost svého chráněnce, svěřoval mu každý den nějaký nový úkol.

Julián s hrůzou pozoroval, že mu jeho vznešený pán mnohdy dává v téže věci odporující si příkazy.

To ho mohlo vážně kompromitovat. Od té doby s ním nikdy nepracoval bez zápisníku, do něhož zapisoval jeho rozhodnutí a markýz je podepisoval. Julián si vzal také písáře a ten přepisoval rozhodnutí o každé věci do zvláštního rejstříku. Do toho rejstříku se vkládaly také kopie všech dopisů.

Tento nápad se zdál markýzi zprvu nanejvýš směšný a nudný. Ale ani ne za dva měsíce poznal jeho výhody. Julián mu navrhl, aby si vzal nějakého bankovního úředníka, který by vedl podvojný účetnictví o všech příjmech a vydáních statků, jež byly svěřeny Juliánově správě.

Tato opatření tak objasnila markýzovi jeho obchodní záležitosti, že si mohl dovolit podniknout několik nových spekulací bez zprostředkovatele, který ho jen okrádal.

„Vezměte si tři tisíce franků pro sebe," řekl jednoho dne svému mladému sekretáři.

„Pane markýzi, někdo by si to mohl špatně vykládat.“

„Co si tedy přejete?" zeptal se ho markýz mrzutě.

„Prosím, abyste byl tak laskav, vzal poukázku a vlastnoručně ji zapsal do této knihy; na tuto poukázku dostanu tři tisíce franků. Ostatně myšlenka celého toho účetnictví pochází od abbé Pirarda.“ Markýz napsal své rozhodnutí asi stejně znuděně, jako poslouchal

markýz Moncade zprávu svého intendanta, pana Poissona, o stavu svého jmění.

Večer, když Julián přicházel v modrém obleku, nemluvalo se nikdy o obchodních věcech. Markýzovy projevy přízně tak lichotily vždy trpící samolibosti našeho hrdiny, že brzy proti své vůli počal pociťovat jakousi náklonnost k tomu laskavému starému pánovi. Ne že by Julián byl sentimentální v tom smyslu, jak se tomu rozumí v Paříži; ale nebyl bezcitný a od smrti starého plukovního lékaře s ním nikdo nemluvil tak laskavě. K svému údivu pozoroval, že markýz ze zdvořilosti šetří jeho samolibost; to starý ranhojič nikdy nedělal. Pochopil konečně, že plukovní lékař byl pyšnější na svůj kříž než markýz na svou modrou řádovou stuhu; to proto, že markýzův otec byl vysoký šlechtic.

Jednou dopoledne, když byl Julián v černém obleku služebně u markýze, pobavil ho tak, že ho markýz zdržel dvě hodiny a chtěl mu mermomocí vnutit několik bankovek, které mu jeho obchodní zástupce právě přinesl z burzy.

„Doufám, pane markýzi, že se neprohřeším proti hluboké úctě, již jsem vám povinen, poprosím-li vás, abych vám směl něco říci.“

„Mluvte, příteli.“

„Prosím, aby pan markýz byl tak laskav a dovolil, abych ten dar odmítl. Člověku v černém obleku nepatří a byl by jistě na újmu postavení, které pan markýz dobrotivě přisoudil člověku v modrém obleku.“ Uklonil se velmi uctivě a odešel, na markýze ani nepohlédnuv.

Tento výjev markýze pobavil. Vyprávěl o něm večer abbé Pirardovi.

„Musím se vám konečně k něčemu přiznat, milý abbé. Znáám Juliánův původ a nemusíte to nijak tajit.“

„Julián se dnes ráno zachoval jako opravdový šlechtic,“ pomyslí si markýz. „To je můj vliv.“

Za nějaký čas mohl markýz konečně vyjít z domu.

„Musíte na dva měsíce do Londýna,“ oznámil Juliánovi. „Dopisy, které mi dojdou, pošlu se svými poznámkami po zvláštních nebo

obyčejných kurýrech za vámi. Napíšete odpovědi a pošlete mi je zpět a vložíte vždy každý dopis do jeho odpovědi. Počítal jsem, že zpoždění nebude větší než pět dnů.“

V poštovním voze do Calais se Julián divil tomu, že ho posílají do Londýna pro záležitosti tak bezvýznamné.

Nebudeme popisovat, s jakým pocitem nenávisti a skoro odporu vstoupil Julián na anglickou půdu. Známe jeho vášnivý obdiv pro Bonaparta. V každém důstojníku viděl sira Hudsona Lowa, v každém vyšším šlechtici lorda Bathursta, původce potupy na Svaté Heleně, který za odměnu byl deset let ministrem.

V Londýně poznal konečně pravou blazeovanost. Seznámil se s několika mladými ruskými šlechtici, kteří ho do ní zasvětili.

„Vy máte neobyčejné vlohy, milý Soreli,“ říkali mu. „Vám je již vrozeno to chladné vzezření, které je *na tisíc mil vzdálené jakéhokoliv přítomného pocitu* a kterého se my tolik snažíme nabýt.“

„Nepochopil jste ještě své století,“ vysvětloval mu kníže Korazov. „*Dělejte vždy opak toho, co se od vás očekává.* To je, na mou čest, jediné náboženství naší doby; nebuďte ani výstřední, ani afektovaný, neboť pak by lidé od vás očekávali výstřednosti a afektovanosti, a již tím byste předpis nesplnil.“

Jednoho dne si Julián získal slávu v salóne vévody Fitz-Folka, který ho s knížetem Korazovem pozval na večeři. Čekali tam celou hodinu. O tom, jak se Julián choval mezi dvaceti čekajícími osobami, si mladí tajemníci londýnského vyslanectví dosud vypravují. Výraz jeho tváře byl k nezaplacení.

Přestože ho jeho uhlazení přátelé od toho zrazovali, přál si navštívit slavného Filipa Vana, jediného filosofa, kterého měla Anglie od doby Lockovy. Když ho Julián poznal, byl již sedmý rok ve vězení. „V této zemi nezná šlechta žerty,“ pomyslně si Julián. „Vane je ještě k tomu ponížen, zhanoben atd.“

Našel ho ve výtečné náladě; vztek šlechty mu zaháněl nudu. „To je jediný veselý člověk,“ řekl si Julián vycházeje z vězení, „s nímž jsem se v Anglii setkal.“

„Nejužitečnější myšlenkou pro tyrany je představa Boha,“ řekl mu Vane.

Zbytek jeho filosofické soustavy zamlčíme, protože je *cynický*.

Když se Julián vrátil, zeptal se ho pan de la Mole: „Jakou zábavnou myšlenku jste mi přinesl z Anglie?“ Julián mlčel. „Jakou myšlenku vůbec jste mi přinesl; ať již zábavnou nebo ne?“ opakoval markýz živě.

„Předně,“ řekl Julián, „i nejrozumnější Angličan hodinu denně blázní. Je posedlý démonem sebevraždy, který je bohem té země.“

Za druhé, duchaplnost a geniálnost pozбудou pětadvacet procent své hodnoty, jakmile přistanou v Anglii.

Za třetí, není na světě nic tak krásného, podivuhodného a dojemného jako anglické krajiny.“

„A teď vám něco řeknu já,“ pravil markýz.

„Předně, proč jste řekl na plese u ruského vyslance, že je ve Francii tři sta tisíc pětadvacetiletých mladíků, kteří vášnivě touží po válce? Myslíte, že králové něco takového rádi slyší?“

„Člověk neví, jak má s našimi velkými diplomaty mluvit,“ odpověděl Julián. „Jsou posedlí po vážných hovorech. Drží-li se člověk obvyklých novinářských frází, pokládají ho za hlupce. Dovolíte-li si však říci něco pravdivého a nového, jsou překvapeni, nevědí co odpovědět a druhého dne v sedm hodin ráno vám vzkáží po prvním vyslaneckém tajemníkovi, že jste se nepřístojně zachoval.“

„To je dobré,“ řekl markýz a zasmál se. „Ostatně, pane filosofe, sázím se, že jste neuhodl, co jste vlastně jel do Anglie dělat.“

„Promiňte,“ odpověděl Julián, „byl jsem tam proto, abych jednou týdně večerel u královského vyslance, který je nejzdvořilejším člověkem na světě.“

„Byl jste tam pro tento kříž,“ řekl markýz. „Nechci, abyste přestal chodit v černém obleku, a zvykl jsem si na zábavnější tón, jímž s vámi mluvím, jste-li v modrém. Až do nového rozkazu si pamatujte toto: Když budu vidět tento kříž, budete pro mne mladším synem mého přítele, vévody Chaulnese, který, aniž o tom ví, je již šest měsíců v diplomatických službách. Rozumíte mi,“ dodal markýz velmi

vážně a přerušil Juliánovy projevy vděčnosti, „nechci vás nijak odvádět od vašeho povolání. Je to vždy chyba a neštěstí jak pro příznivce, tak pro chráněnce. Až vás budou mé procesy nudit nebo až se mi nebudete zamlouvat, zaopatřím vám dobrou faru jako našemu příteli abbé Pirardovi a *tím bude věc odbyta*,“ dodal markýz velmi suše.

Kříž uspokojil Juliánovu pýchu; mluvil nyní mnohem více. Necítil se tak často uraženým a nepokládal se tak často za terč poznámek, jež připouštějí málo zdvořilý výklad a jež přece v živé rozmluvě mohou každému uklouznout.

Tomu kříži děkoval také za zvláštní návštěvu: za návštěvu pana barona Valenoda, který přijel do Paříže poděkovat ministerstvu za své baronství a domluvit se s ním. Měl se stát místo pana de Rênal starostou ve Verrières.

Julián se v duchu smál, když mu pan Valenod naznačoval, že se nedávno zjistilo, že pan de Rênal je jakobín. Ve skutečnosti byl novopečený baron při nastávajících nových volbách kandidátem vládním, kdežto ve velké volební schůzi departementu opravdu velmi ultramontánního pana de Rênal navrhli liberálové.

Nadarmo se Julián pokoušel vyzvědět něco o paní de Rênal; baron zřejmě nezapomněl na jejich bývalé soupeření a nic neprozradil. Nakonec požádal Juliána o hlas jeho otce při nastávajících volbách. Julián slíbil, že mu napíše.

„Měl byste mě, pane rytíři, představit panu markýzi de la Mole.“

„Opravdu, *měl bych*,“ pomyslně si Julián, „ale takového padoucha!...“

„Abych vám řekl pravdu,“ odpověděl, „znamenám příliš málo v domě pana de la Mole, abych mohl někoho představit.“

Julián vždy markýzi všechno vypravoval; večer mu řekl o Valenodově přání i o tom, co Valenod dělal a jak se choval od roku 1814.

„Nejenže mi zítra,“ pravil pan de la Mole velmi vážně, „představíte nového barona, ale pozvu ho také na pozítří k večeři. Bude jedním z našich nových prefektů.“

„V tom případě,“ odpověděl Julián chladně, „žádám pro svého otce o místo ředitele chudobince.“

„To je dobré,“ pravil rozveselený markýz, „dostane je; a já jsem čekal mravoučná kázání! Vybarvujete se.“

Pan de Valenod pověděl Juliánovi, že nájemce verrièreské loterní prodejny právě zemřel; Julián pokládal za dobrý žert dát to místo panu de Cholin, tomu starému pitomci, jehož žádost kdysi našel v pokoji pana de la Mole. Markýz se velmi srdečně smál, když mu Julián přednesl tuto žádost a když mu dal podepsat dopis, ve kterém žádal ministra financí o toto místo.

Sotvaže byl pan de Cholin jmenován, dověděl se Julián, že deputace departementu žádala o to místo pro pana Grose, proslulého geometra: ten šlechetný muž měl pouze čtrnáct set franků ročního důchodu a každý rok půjčoval šest set franků právě zemřelému nájemci loterie, aby mu pomohl vychovat jeho děti.

Julián se zhrozil toho, co provedl. „To nic není,“ řekl si, „budu se muset dopustit mnohých jiných nespravedlivostí, budu-li to chtít někam přivést, a k tomu umět je zakrývat pláštíkem krásných sentimentálních slov: ubohý pan Gros! Kříž zasluhoval on, a zatím jsem jej dostal já a musím jednat v intencích vlády, která mi jej dala.“

8.

Které vyznamenání vyznamenává?

*„Tvá voda mne neobčerstvuje,“ řekl žíz-
nící génius. A přece je to nejchladnější
studna z celého Diar-Bekru.*

— PELLICO

Jednoho dne se Julián vrátil z půvabného statku villequierského na březích Seiny, o který pan de la Mole jevil zvláštní zájem, poněvadž tento jediný ze všech statků náležel kdysi slavnému Bonifácovi de la Mole. Našel doma markýzu a její dceru. Vrátily se právě z Hyères.

Julián byl teď dandym a rozuměl umění, jak žít v Paříži. Choval se k slečně de la Mole s dokonalou chladností. Zdálo se, že si neza-choval ani jedinou vzpomínku na doby, kdy se ho tak vesele vyptá-ovala na podrobnosti jeho pádu z koně.

Slečně de la Mole se zdálo, že vyrostl a že je bledší. Jeho vzhled a chování neměly v sobě už nic venkovského. Jinak tomu bylo s jeho hovorem; bylo v něm ještě příliš mnoho vážnosti, příliš mnoho praktického. Přes tyto rozumné vlastnosti nebylo v jeho řeči ani trochu poníženosti; na to byl příliš hrdý. Bylo pouze znát, že pokládá ještě mnoho věcí za důležité. Ale bylo vidět, že je to muž, který dovede své mínění obhájit.

„Chybí mu lehkost, ale ne duchaplnost,“ řekla slečna de la Mole otci, žertujíc s ním o kříži, který dal Juliánovi. „Bratr vás musel o něj půldruhého roku prosit, a je z rodu de la Mole!“

„Ano, ale Julián mívá překvapující nápady; de la Molovi, o němž mluvíte, se to nikdy nestalo.“

Sluha ohlásil vévodu Retze.

Matylda cítila neodolatelný záchvat zívání; uviděla před sebou opět starobylé zlacení a denní hosty otcova salónu. Děkala si neutě-

šeně nudný obraz o životě, který ji zase očekával v Paříži. A přece se jí v Hyères po Paříži stýskalo.

„A přitom je mi devatenáct let!“ myslila si. „To prý je šťastný věk, tvrdí všichni ti hlupáci ve zlatých ořízkách.“ Podívala se na osm nebo deset nových svazků básní, nahromaděných za jejich cesty jižní Francií na stole v salónu. Naneštěstí byla inteligentnější než pánové de Croisenois, de Caylus, de Luz a její ostatní přátelé. Věděla předem, co jí budou povídat o krásném provensálském nebi, o poezii, o jihu atd.

Její krásné oči, v nichž se zračila nejhlubší omrzelost, ano i beznadějnost, že by někdy mohla najít zábavu, utkvěly na Juliánovi. Nebyl aspoň docela takový jako ostatní.

„Pane Soreli,“ řekla živým, úsečným a zcela neženským hlasem, jehož užívají dívky z nejvyšší společnosti. „Pane Soreli, přijdete dnes večer na ples k panu de Retz?“

„Slečno, neměl jsem čest být panu vévodovi představen.“ Člověk by byl řekl, že ta slova a ten titul pálí hrdého venkovana v ústech.

„Vévoda uložil bratrovi, aby vás k němu přivedl, a kdybyste tam přišel, řekl byste mi něco bližšího o Villequieru; máme tam na jaře jet. Chtěla bych vědět, dá-li se v zámku bydlet a zdali je jeho okolí tak hezké, jak se říká. Někdy vzniká taková chvála bez příčiny.“

Julián neodpovídal.

„Přijďte na ples s bratrem,“ dodala úsečně.

Julián se uctivě uklonil. „Tedy i na plesu musím skládat účty všem členům rodiny; vždyť jsem placen jako obchodní zástupce!“ A dodal mrzutě: „A k tomu Bůh ví, zdali se to, co řeknu dceři, nebude přičít záměrům otcovým, bratrovým nebo matčiným! Je to zde opravdu jako u dvora. Člověk tu musí být dokonalou nulou, a přece nedávat nikomu právo ke stížnostem.“

Ta dívka se mi ani dost málo nelíbí,“ myslil si, když viděl jít slečnu de la Mole, kterou matka zavolala, aby ji představila několika svým přítelkyním. „Přehání každou módu; šaty jí padají z ramenou... je ještě bleďší, než byla před cestou... Jak má plavé vlasy! Jsou přímo bezbarvé. Člověk by myslel, že jsou průsvitné!... Kolik pychy

je v tom jejím pozdravu, v jejím pohledu! Jaká královská gesta!“ Slečna de la Mole zavolala bratra, právě když chtěl odejít.

Hrabě Norbert přistoupil k Juliánovi.

„Milý Soreli,“ řekl mu, „kam mám pro vás o půlnoci přijít? Vezmu vás s sebou na ples k panu de Retz. Uložil mi výslovně, abych vás k němu přivedl.“

„Vím dobře, komu jsem zavázán díky za tak velkou laskavost,“ odpověděl Julián a poklonil se až k zemi.

Jelikož nemohl nic vytknout zdvořilému, a dokonce i zájem prozrazujícimu tónu Norbertovu, zkoumal rozmrzele vlastní odpověď, kterou on, Julián, dal na toto zdvořilé vyzvání. Shledal, že v ní bylo trochu poníženosti.

Když večer přišel na ples, byl oslněn nádherou paláce vévody Retze. Nádvoří bylo překlenuto ohromným stanem z rudého damašku protkaného zlatými hvězdami: dosud neviděl nic tak vkusného. Dvůr pod stanem byl přeměněn v kvetoucí pomerančový a oleandrový háj. Květináče byly tak hluboko zasazeny do země, že se zdálo, jako by pomerančovníky a vavříny vyrůstaly přímo z půdy. Cesta pro povozy byla vysypána pískem.

Celek působil na našeho venkovana neobyčejným dojmem. Neměl ani ponětí o takové nádheře; v okamžiku jeho vzrušená obrazotvornost zapudila mrzutou náladu. V kočáře cestou na ples byl Norbert veselý a Julián vše viděl černě; sotva však vjeli do dvora, vyměnili si úlohy.

Norbert si všímal pouze několika jednotlivostí, jimž se při vši nádheře nevěnovalo dosti péče. Odhadoval cenu jednotlivých věcí a Julián pozoroval, že čím větší částky dosahoval jeho výpočet celkového vydání, tím se stával Norbert mrzutějším a skoro záviděl.

On sám však byl okouzlen a plný obdivu a rozčilení vstoupil skoro ostýchavě do prvního salónu, kde se tančilo. Vše se tlačilo ke dveřím druhé síně a hostů bylo tolik, že se nemohl protlačit kupředu. Výzdoba druhého salónu představovala granadskou Alhambru.

„Je královnou plesu! To se musí uznat,“ řekl mladý muž s kníry, jehož rameno tlačilo Juliána do prsou.

„Slečna Fourmontová, která byla po celou zimu uznávána za nejhezčí,“ odpovídal mu jeho soused, „chápe, jak se zdá, že ustupuje na druhé místo. Podívej se, jak divně se tváří.“

„Opravdu, snaží se všemožně, aby se líbila! Hleď, hleď, jak se půvabně usmívá, když tančí sama ve čtverylce. Na mou čest, to je k nezaplacení.“

„Zdá se, že slečna de la Mole svou radost nad vítězstvím ovládá, ale je si ho dobře vědoma. Člověk by řekl, že se bojí, aby se tomu, s kým mluví, nelíbila.“

„To je správné, to je pravé svůdnické umění.“

Julián se marně namáhal, aby spatřil tu svůdnou ženu; několik pánů větších než on mu stálo v cestě.

„V té vznešené zdrženlivosti je mnoho koketérie,“ řekl opět mladý muž s kníry.

„A jak zvolna klopí ty velké modré oči, právě když člověk myslí, že se prozradí,“ odvětil soused. „Na mou věru, to je rafinovanost!“

„Pohleď, jak obyčejně vypadá vedle ní krásná Fourmontová,“ pravil třetí.

„Ta její zdrženlivost napovídá: Kolik roztomilostí bych pro vás rozvinula, kdybyste byl mužem, jenž by mne byl hoden!“

„A kdo by mohl být hoden vznešené Matyldy?“ řekl první, „nějaký panující kníže, krásný, duchaplný a pěkně urostlý hrdinný bojovník, nejvýš dvacetiletý.“

„Levoboček ruského cara..., který by dostal kvůli tomu sňatku nějaký trůn; anebo docela prostě hrabě Thaler, sedlák ve fraku...“

Dveře se uvolnily, Julián mohl vejít.

„Když je Matylda v očích těch panáků něčím tak pozoruhodným, stojí za to, abych ji studoval,“ pomyslně si. „Poznám, co ti lidé pokládají za dokonalost.“

Jak ji hledal očima, Matylda se na něho právě podívala. „Povinnost mě volá,“ řekl si Julián, ale ve skutečnosti se rozmrzele již jen tvářil. Vábila ho k ní zvědavost a jeho potěšení bylo ještě zvýšeno pohledem na hluboce vystřižené šaty Matyldiny. Pro jeho ješitnost to ovšem bylo málo lichotivé. „Jak mladistvá je její krása,“ myslil si.

Pět nebo šest mladíků, mezi nimiž poznal ty, kteří hovořili dříve u dveří, stálo mezi ním a Matyldou.

„Vy jste byl po celou zimu v Paříži,“ řekla mu, „vidíte, že dnešní ples je nejkrásnější z celé sezóny?“

Neodpověděl.

„Ta Coulonova čtverylka se mi strašně líbí a dámy ji tančí bezvadně.“ Mladíci se ohlédli, aby viděli, kdo je ten šťastný člověk, od něhož chtěla slečna de la Mole rozhodně dostat odpověď. Ta nebyla povzbuzující.

„Nemohu to dobře posoudit, slečno; trávím svůj život u psacího stolu; je to první tak velkolepý ples, který jsem viděl.“

Mladíci s kníry byli pohoršeni.

„Vy jste moudrý člověk, pane Soreli,“ odpověděla Matylda se zvýšeným zájmem; „díváte se na všechny plesy a na všechny slavnosti jako filosof, jako Jean Jacques Rousseau. Ty pošetilosti ve vás jen vzbuzují údiv, ale nelákají vás nijak.“

To jméno stačilo, aby zkrotilo Juliánovu obraznost a vypudilo z jeho srdce každou iluzi. Jeho ústa nabyla výrazu snad trochu přehnaného opovržení.

„Jean Jacques Rousseau,“ odpověděl, „je v mých očích hlupák, když chce posuzovat vznešenou společnost; nechápal ji a přišel do ní se srdcem lokaje, který udělal kariéru.“

„Napsal *Společenskou smlouvu*,“ odpověděla Matylda s úctou.

„Hlásal republiku a odstranění všech monarchistických hodností, ale přitom byl ten povýšenec opojen štěstím, když nějaký vévoda změnil směr své odpolední procházky, aby doprovodil některého z jeho přátel.“

„Ach ano! Vévoda lucemburský v Montmorency doprovázel k Paříži jakéhosi pana Coindeta...“ doplnila slečna de la Mole s radostí a s nenuceností mladického pedantství. Byla pyšná na své vědomosti asi jako akademik, který objevil existenci krále Feretria. Julián na ni stále hleděl zkoumavě a přísně. Matylda byla jednu chvíli plna nadšení; upjatost jejího společníka ji vyvedla z rovno-

váhy. Překvapovalo ji to tím více, že byla sama zvyklá touto taktikou působit na jiné.

V té chvíli se ke slečně de la Mole snažil dostat markýz Croisenois. Byl již na tři kroky od ní, ale nemohl proniknout davem. Díval se na ni a usmíval se nad tou překážkou. Vedle něho stála mladá markýza Rouvrayová. Byla to Matyldina sestřenice. Šla zavěšena do svého manžela, za něhož byla provdána teprve čtrnáct dní. Markýz Rouvray byl rovněž velmi mladý. Byl dětinsky zamilován do své ženy, jako každý muž, který, ačkoliv uzavřel konvenční sňatek ujednaný výhradně mezi notáři, přece dostal ženu dokonale krásnou. Pan de Rouvray se měl po smrti staříckého strýce stát vévodou.

Zatímco se usmívající Croisenois díval na Matyldu, k níž se nemohl davem protlačit, zahleděla se ona svýma velkýma blankytnýma očima na něho a na jeho sousedy. „Co může být nudnějšího,“ myslila si, „než celá tato skupina! Takový Croisenois, který by se chtěl se mnou oženit; je něžný, zdvořilý a uhlazený jako pan de Rouvray. Kdyby ti páni nebyli tak nudní, byli by velmi milí. Také on by mě provázel na ples a vypadal by také tak omezeně a spokojeně. Za rok po svatbě bych měla co možno nejlepší kočár, koně, šaty, dvacet mil od Paříže zámek a vše, co je třeba, aby nějaká povýšenka, například taková hraběnka Roivillová, pukla závistí – a pak?“

Matylda se nudila při vyhlídce na budoucnost. Markýzi Croisenoisovi se podařilo k ní protlačit a mluvil k ní, ale ona snila a neposlouchala ho. Zvuk jeho slov jí splýval s hlukem plesu. Sledovala mechanicky zrakem Juliána, který se uctivě, ale hrdě a nespokojeně vzdálil. V koutě, daleko od vířícího davu, uviděla hraběte Altamiru, který byl ve své vlasti odsouzen k smrti a jehož již čtenář zná. Za Ludvíka XIV. provdala se jedna z jeho příbuzných za prince Contiho; to ho částečně chránilo před pronásledováním kněžstva.

„Vidím, že jen odsouzení k smrti je pro muže opravdu významným,“ pomyslila si Matylda, „to je jediná věc, kterou nelze koupit.“

Ted' jsem řekla něco velmi vtipného. Škoda, že mi to nenapadlo dříve, byla bych se tím mohla blýsknout.“ Matylda měla příliš mnoho vkusu, aby v rozmluvě uplatňovala předem připravený vtip, ale

byla také příliš ješitná, aby nebyla svou myšlenkou okouzlena. Nuda v její tváři ustoupila výrazu štěstí. Markýz Croisenois, který k ní stále ještě mluvil, v tom viděl svůj úspěch, i zdvojnásobil svou výmluvnost.

„Co by mohl nějaký zlomyslník mému nápadu vytknout?“ řekla si Matylda. „Odpověděla bych kritikovi: Titul barona, hraběte, ty si lze koupit; rád se uděluje; bratr právě dostal kříž, a co vykonal? Hodnosti také dostanete. Deset služebních let anebo příbuzného ministra války – a jste velitelem eskadrony jako Norbert. Velké jmění... to je ještě nejméně snadné a tudíž nejzáslužnější. Jak je to provedené! Je to pravý opak toho, co říkají knihy... Nuže, jde-li někomu o jmění, ožení se s Rothschildovou dcerou.

Skutečně, má myšlenka je hluboká. Odsouzení na smrt je jediná věc, o níž se ještě nikdo neucházel.“

„Znáte hraběte Altamiru?“ zeptala se pana de Croisenois.

Vypadala, jako by se v myšlenkách vracela z velké dálky, a její otázka měla tak nepatrný vztah k tomu, co jí ubohý markýz pět minut vyprávěl, že se jeho roztomilost octla v rozpacích. A byl to přece duchaplný člověk a také byl za takového pokládán.

„Matylda je podivná,“ myslil si, „je to chyba, ale svému muži dá krásné společenské postavení! Nevím, jak to ten markýz de la Mole dělá; má styky s nejlepšími lidmi všech stran, je to člověk, který nemůže padnout. Ostatně Matyldiny zvláštnosti mohou být pokládány za projevy duševní převahy. Ve spojení se vznešeným rodem a velkým jméním není geniálnost nic směšného, pak je velkou předností. Konečně, když chce, projevuje dokonalé spojení duchaplnosti, charakteru a pohotovosti, takže je velmi roztomilá...“ Poněvadž je těžko dělat dobře dvě věci současně, odpověděl markýz netečně, jako by odříkával úkol:

„Kdo by neznal toho ubohého Altamiru?“ A vyprávěl jí historii jeho nezdařeného, směšného a nesmyslného spiknutí.

„Velmi nesmyslné!“ řekla Matylda, jako by mluvila sama k sobě, „ale je to muž činu. Chci vidět opravdového muže, přiveďte mi ho,“ řekla uraženému markýzi.

Hrabě Altamira byl z nejupřímnějších obdivovatelů pyšného a skoro drzého vystupování slečny de la Mole; byla podle něho jednou z nejkrásnějších pařížských žen.

„Jak krásná by byla na trůně!“ řekl panu de Croisenois; a nechal se bez váhání odvést.

Jsou na světě lidé, kteří chtějí dokazovat, že není nic tak nevkusného jako spiknutí; spiknutí páchne jakobínstvím. A co může být ohavnějšího než jakobín bez úspěchu?

Matylda se pohledy na pana de Croisenois posmívala Altamirovu liberalismu, ale naslouchala mu s potěšením.

„Spiklenec na plese, to je pěkný kontrast,“ pomyslila si. Zdálo se jí, že se hrabě Altamira s těmi černými kníry podobá odpočívajícímu lvu; ale brzy zpozorovala, že má smysl jen pro jedinou věc – pro *prospěšnost, že obdivuje prospěšnost*.

Mladý hrabě se domníval, že nic si nezasluhuje jeho pozornosti kromě toho, co by jeho vlasti mohlo dát parlamentní zřízení. S radostí opustil Matyldu, nejkrásnější ženu plesu, poněvadž uviděl vcházet peruánského generála.

Jelikož zoufal nad Evropou, zůstala ubohému Altamirovi jen naděje, že až budou jihoamerické státy mocné a silné, vrátí Evropě svobodu, kterou jim poslal Mirabeau.

K Matyldě se přiblížil hlouček mladíků. Všimla si dobře, že Altamiru neokouzila, a byla jeho odchodem uražena; viděla, že jeho černé oči při rozmluvě s peruánským generálem září. Slečna de la Mole si prohlížela mladé Francouze s takovou hlubokou vážností, že žádná z jejích soupeřek ji nemohla napodobit. „Který z nich,“ mysli-la si, „by se dal odsoudit k smrti, i kdyby mu všechny okolnosti přály?“

Těm, kteří nebyli příliš chytří, její zvláštní pohled lichotil, ale ostatní znepokojoval. Báli se, že řekne něco ostrého, nač bude těžko odpovědět.

„Vznešený původ přináší s sebou tisíc předností, jejichž nedostatek by mě urážel. Vidím to například na Juliánovi,“ mysli-la si Ma-

tylda; „ale současně způsobuje, že zakrňují ty duševní vlastnosti, pro něž bývají lidé odsuzováni k smrti.“

V tu chvíli řekl někdo vedle ní: „Hrabě Altamira je druhým synem knížete San Nazaro-Pimentela; jeden Pimentel se snažil zachránit Konradina a byl sťat roku 1268. Je to jedna z nejvznešenějších neapolských rodin.“

„Hle,“ řekla si Matylda, „to je pěkný důkaz pro mé tvrzení: vznešený původ odnímá povaze sílu, bez níž se člověk nedá odsoudit k smrti! Zdá se mi, že je mi dnes večer souzeno, abych mluvila hlouposti. Protože jsem jen žena jako každá jiná, musím tančit.“ Povolila snažným prosbám markýze Croisenoise, který ji už hodinu prosil o kvapík. Aby se utěšila z neúspěchu ve filosofii, chtěla být aspoň jako žena neodolatelná. Pan de Croisenois byl jí nadšen.

Ale ani tanec, ani přání líbit se jednomu z nejhezčích kavalírů nemohlo Matyldu rozptýlit. Měla neobyčejný úspěch. Byla královnou plesu, věděla to, ale zůstala chladná.

„Jak prázdný život budu mít s mužem, jako je Croisenois,“ říkala si, když ji za hodinu odváděl na její místo. „Kde bych mohla nalézt nějakou zábavu,“ vzdychla smutně, „když ji po šestiměsíční nepřítomnosti nenalézám na plesu, který je ctižádostí všech pařížských žen? A k tomu jsem zde středem obdivu takové společnosti, že lepší si nedovedu představit. Zde nejsou měšťáci, až snad na několik párů a jednoho nebo dva Juliány. A přece,“ dodala s rostoucím smutkem, „osud mi poskytl všechny výhody: výjimečné postavení, jmění, mládí; bohužel všechno kromě štěstí!

Nejpochybnější z mých předností jsou ty, pro které mi všichni celý večer lichotí. Duchaplná myslím jsem, neboť naháním zřejmě všem strach. Odvážil-li se mluvit o nějakém vážném předmětu, po pěti minutách jsou celí udýchaní a tváří se, že udělali nějaký objev, ačkoliv jsem o tom celou hodinu mluvila. Jsem krásná, mám přednost, pro kterou by byla paní de Staël vše obětovala, a přece je jisto, že umírám nudou. Je nějaký důvod, proč bych se měla méně nudit, zaměním-li své jméno za jméno markýze Croisenoise?“

„Ale proboha!“ dodala, majíc skoro chuť plakat, „což není markýz dokonalý muž? Je to mistrovské dílo výchovy našeho století. Sotva se na něho podíváte, a již vám řekne něco milého, a dokonce i duchaplného; je statečný... Ale ten Sorel je zvláštní člověk,“ řekla si a její oči pozbyly svého zasmušilého výrazu a vzplály hněvem. „Řekla jsem mu, že s ním chci mluvit, a on se neuráčil opět ukázat.“

9. Ples

*Přepych toalet, záře svíc, vůně; tolik hezkých paží, krásných ramenou; kytice, unášející árie Rossiniho, Ciceriho malby!
Jsem celý bez sebe!*

— CESTY UZERIHO

„Jste mrzutá,“ řekla jí markýza de la Mole, „upozorňuji vás, že to na plese nevypadá hezky.“

„Bolí mě hlava,“ odpověděla Matylida pohrdavě, „je tu příliš horoko.“

V tu chvíli starý baron Tolly omdlel, jako by chtěl potvrdit slova slečny de la Mole. Museli ho odnést. Mluvílo se o mrtvici; byla to nepříjemná událost.

Matylida tomu nevěnovala pozornost. Bylo její zásadou nevšímat si nikdy starců a lidí, o nichž věděla, že mluví o smutných věcech.

Tančila, aby unikla rozmluvě o mrtvici, která ostatně mrtvicí nebyla, neboť za dva dny se baron opět objevil.

„Ale pan Sorel nepřichází,“ řekla si po tanci. Dívala se po něm, až ho uviděla v druhém salónu. Kupodivu se zdálo, že pozbyl té netečné lhostejnosti, která mu byla tak vrozena; nevypadal už jako Angličan.

„Hovoří s hrabětem Altamirou, mým odsouzencem k smrti!“ řekla si Matylida. „Oči mu svítí temným ohněm, vypadá jako přestrojený princ; v jeho pohledu je dvakrát tolik pýchy než jindy.“

Julián se blížil k místu, kde stála, a stále ještě mluvil s Altamirou; upřeně se mu zadívala do tváře a hledala v jeho rysech vznešené vlastnosti, jež mohou muži dopomoci ke cti být odsouzen k smrti.

Když šel mimo ni, pravil hraběti Altamirovi:

„Ano, Danton byl muž!“

„Nebesa! Že by byl jako Danton?“ řekla si Matylda. „Ale má tak ušlechtilou tvář, a Danton byl tak hrozně ošklivý, řezník, nemýlím-li se.“ Julián byl ještě nablízku, neváhala a zavolala ho; byla si vědoma toho, že její otázka bude znít od dívky podivně, a byla na to pyšná.

„Nebyl Danton řezník?“ tázala se ho.

„Ano, v očích jistých lidí,“ odpověděl jí Julián s výrazem špatně tajeného pohrdání; oči mu ještě planuly od rozmluvy s Altamirou; „ale naneštěstí pro šlechtu byl advokátem v Méry-sur-Seine; to znamená, slečno,“ dodal se zlomyslným výrazem, „že začal jako mnozí páirové, které vidím zde. Je ovšem pravda, že Danton měl z hlediska krásy ohromnou vadu, byl velmi ošklivý.“

Poslední slova pronesl chvatně, neobyčejným a dojista málo zdvořilým způsobem.

Julián chvíli čekal v mírném úklonu a s hrdě pokorným výrazem ve tváři. Zdálo se, že chce říci: „Jsem placen, abych vám odpovídal, a žiji z platu.“ Při tom ani jednou na Matyldu nepohlédl. Ona na něho hleděla svýma krásnýma, dokořán otevřenýma očima a stála před ním jako jeho otrokyně. Konečně, když mlčení nebralo konce, pohlédl na ni jako sluha očekávající rozkazy od svého pána. Ačkoliv se jeho oči setkaly s plným pohledem Matyldiným, jež na něj stále ještě upírala s podivným výrazem, se zřejmým chvatem se vzdálil.

„On, který je opravdu tak krásný,“ řekla si Matylda, když se konečně probrala ze svého snění, „tak vychvaluje ošklivost! Nikdy neposuzuje podle sebe! Není jako Caylus anebo Croisenois. Ten Sorel má v sobě něco podobného jako otec, když na plese tak výstižně napodobuje Napoleona.“ Zapomněla úplně na Dantona. „Dnes večer se rozhodně nudím.“ Zavěsila se do bratra a k jeho velké rozmrzelosti ho přiměla, aby se s ní prošel sálem. Napadlo ji, že by mohla sledovat Juliánův hovor s odsouzencem k smrti.

V sále byla hrozná tlačence. Přesto se jí podařilo oba dohonit, právě když Altamira na dva kroky od ní přistoupil k míse, aby si vzal zmrzlinu. Mluvil s Juliánem, ale byl od něho napolo odvrácen. Tu zahlédl ruku ve vyšívaném rukávě, která vedle něho nabírala zmrzlinu. Vyšívání vzbudilo patrně jeho pozornost; obrátil se doce-

la, aby viděl, čím je to ruka. V jeho ušlechtilých a naivních očích se okamžitě objevil lehce pohrdavý výraz.

„Vidíte toho člověka,“ řekl dosti tiše Juliánovi, „to je kníže Araceli, ...ský vyslanec. Dnes dopoledne žádal vašeho ministra zahraničních věcí pana de Nerval, abych mu byl vydán. Vidíte, je tam dole, hraje whist. Pan de Nerval je skoro ochoten mě vydat, neboť jsme vám roku 1816 také vydali nějaké spiklence. Vydají-li mě králi, budu za čtyřiaadvacet hodin pověšen. A jeden z těch hezkých pánů s kníry mě zatkne.“

„Ti bídáci!“ zvolal Julián polohlasně.

Matyldě neušla z rozmluvy ani slabika. Její nuda zmizela.

„Nejsou vlastně takoví bídáci,“ odpověděl hrabě Altamira. „Mluvil jsem s vámi o sobě, abych vám podal jasný obraz. Podívejte se na knížete Araceliho; každých pět minut pohlédne na své Zlaté rouno; ta hříčka na prsou mu dělá stále novou radost. Ten ubožák do naší doby už ani nepatří. Tak před sto lety bylo Zlaté rouno velkým významenáním, ale tehdy by ho nebyl jistě dostal. Dnes musí být šlechtic takovým Aracelim, aby měl z toho řádu radost. Byl by dal pověšet celé město, aby jej dostal.“

„Dosáhl ho za takovou cenu?“ otázal se Julián s úzkostí.

„To zrovna ne,“ odpověděl Altamira chladně; „dal možná jenom nějakých třicet bohatých statkářů své vlasti, kteří byli pokládáni za liberály, hodit do řeky.“

„Jaká stvůra!“ řekl na to Julián.

Slečna de la Mole, naklánějíc se s neživějším zájmem k Juliánovi, byla tak blízko něho, že se její krásné vlasy dotýkaly skoro jeho ramene.

„Jste ještě velmi mlád,“ odpověděl Altamira. „Vyprávěl jsem vám už kdysi, že mám sestru provdanou v Provensálsku; je ještě hezká, je dobrá, něžná; je výbornou matkou rodiny, věrná všem svým povinnostem, je zbožná, ale není pobožnůstkářka.“

„Kam míří?“ uvažovala slečna de la Mole.

„Je šťastná,“ pokračoval Altamira; „byla šťastná také roku 1815. Tehdy jsem se skrýval na jejím statku u Antibes. Nuže, když se dozvěděla o popravě maršála Neye, dala se do tance!“

„Jak je to možné?“ zvolal Julián rozhořčeně.

„To je stranické citění,“ odpověděl Altamira. „V devatenáctém století není už opravdových vášní, proto se lidé ve Francii tolik nudí. Lidé se dopouštějí největších krutostí, ale bez krutosti.“

„Tím hůře,“ řekl Julián, „dopouští-li se už člověk zločinů, má se jich dopouštět s rozkoší; to je to jediné, co mají v sobě dobrého, a jen tím by je bylo možno poněkud ospravedlnit.“

Slečna de la Mole zapomněla úplně, čím je povinna sama sobě. Stoupla si skoro úplně mezi Altamiru a Juliána. Byla zavěšená do svého bratra a ten byl zvyklý ji poslouchat; díval se proto na druhou stranu sálu, a aby se vůbec nějak tvářil, dělал, jako by byl zadržen davem.

„Máte pravdu,“ odpověděl Altamira, „všechno, i zločiny, se dělá nyní bez požitku a později se na to ani nevzpomene. Mohu vám ukázat na tomto plese snad deset lidí, kteří by měli být odsouzeni jako vrahové. Oni na to již zapomněli a lidé rovněž.¹⁷

Mnozí z nich jsou dojati k slzám, zlomí-li si jejich pes nohu. Když v Père-Lachaise házejí květiny na jejich hrob, jak vy v Paříži žertovně říkáte, člověk se dozví, že slučovali v sobě všechny ctnosti udatných rytířů, a mluví se o velkých činech jejich praděda, který žil za Jindřicha IV. Nebudu-li přes přímlovu knížete Araceliho pověšen a dostanu-li se kdy v Paříži opět k svému jmění, pozvu vás jednou na večeři s několika váženými vrahy, kteří nejsou trápeni výčitkami svědomí.

My dva budeme u té večeře jediní, jejichž ruce nebudou potřísněny krví; ale mnou budou opovrhovat a budou mě skoro nenávidět, neboť ve mně vidí krvežíznivou jakobínskou nestvůru; a vámi budou pohrdat, protože jste člověk z lidu, který se vetřel do dobré společnosti.“

¹⁷ To mluví nespokojenec (poznámka Molièrova k Tartuffovi). Pozn. autora.

„To je pravda,“ řekla slečna de la Mole.

Altamira na ni udiveně pohlédl. Julián ji neuznal za hodnou pohledu.

„Uvažte,“ pokračoval hrabě, „že revoluce, v jejímž čele jsem stál, se nezdařila pouze proto, že jsem nechtěl obětovat tři hlavy a rozdělit našim stoupencům sedm nebo osm miliónů, které byly v pokladně, od níž jsem měl klíč. Můj král, který dnes touží po tom, aby mě viděl na šibenici, a který mi před vzpourou tykal, byl by mi dal velkou řádovou stuhu, kdybych byl obětoval ty tři hlavy a rozdělil peníze z těch pokladen, neboť bych byl dosáhl aspoň polovičního úspěchu a má vlast by byla měla jakousi ústavu... Ano, tak to chodí ve světě, je to jako šachová partie.“

„Tehdy,“ zvolal Julián s planoucímá očima, „jste neuměl hrát, ale teď...“

„Teď bych klidně obětoval lidské životy, chcete říci, a nebyl bych girondistou, jak jste mi dal oněhdy na srozuměnou?...“ Altamira smutně dodal: „Odpovím vám, až někoho zabijete v souboji, což je zajisté mnohem menší ohavnost než dát ho popravít katem.“

„Upřímně řečeno,“ řekl Julián, „účel světi prostředky: kdybych nebyl pouhým atomem a kdybych měl nějakou moc, dal bych pověsit tři lidi, abych čtyřem zachránil život.“ Z očí mu planulo přesvědčení a pohrdání malichernými lidskými předsudky; jeho pohled se setkal s pohledem slečny de la Mole, stojící docela blízko něho, a zdálo se, že jeho pohrdání se zdvojnásobilo, místo aby se proměnilo v laskavý a zdvořilý výraz.

Byla tím hluboce uražena; ne, nebylo již v její moci, aby na Juliána zapomněla; odešla s rozhořčením a táhla bratra za sebou.

„Musím se napít punče a hodně tančit,“ řekla si, „vyberu si, co je tu nejlepšího, a chci stůj co stůj udělat dojem. Dobrá. Tu přichází hrabě Fervaques, proslulý svou drzostí.“ Přijala jeho vyzvání; tančili. „Chci vidět,“ myslila si, „kdo z nás dvou bude nezpůsobnější; ale abych se mu mohla vysmát dokonale, musím ho přimět k řeči.“ Brzy všichni tančili zbytek čtverylky jen ze slušnosti. Nikdo si nechtěl dát ujít něco z Matyldiných britkých odpovědí. Pan de Fervaques

pozbyl svého klidu, a nalézaje místo vtipných nápadů jenom chlazená slova, tvářil se uraženě. Matylda byla ve špatné náladě, byla k němu krutá a udělala si tím z něho nepřítele. Tančila až do rána a konečně odešla z plesu strašně unavena. Ale když seděla v kočáře, použila své poslední síly ještě k tomu, aby se učinila smutnou a nešťastnou. Julián jí pohrdal a ona jím pohrdat nemohla.

Julián byl na vrcholu štěstí. Byl bezděky nadšen hudbou, květinami, krásnými ženami, všeobecnou elegancí, která ho obklopovala, a nejvíce vlastní obrazností, která snila o vyznamenáních pro něho a o svobodě pro všechny.

„Jaký krásný ples!“ řekl hraběti, „nic tu nechybí.“

„Chybí tu myšlenka,“ odpověděl Altamira.

A jeho tvář prozrazovala pohrdání, které bylo tím patrnější, poněvadž bylo vidět, že si ze zdvořilosti ukládá za povinnost zatajit je.

„Máte pravdu, pane hrabě. Myšlenka znamená vždy spiklenectví, není-liž pravda?“

„Jsem zde pro své jméno. Ale ve vašich salónech nenávidí myšlenku. Nesmí se povznést nad pointu kabaretního kupletu; pak bývá odměňována. Ale myslícího člověka, jehož nápady jsou energické a nové, nazýváte *cynickým*. Nepojmenoval jeden z vašich soudců takto Couriera? Vsadili jste ho do vězení, právě tak jako Bérangera. Každého, kdo u vás poněkud vyniká duchem, předá kněžstvo policii; a dobrá společnost tomu tleská.

To proto, že vaše zastaralá společnost si nade vše váží konvence. Nevyšinete se nikdy nad vojenskou statečnost; budete mít Muraty, ale nikdy Washingtony. Vidím ve Francii jediné ješitnost. Muž, který při řeči samostatně myslí, řekne snadno nějaké neopatrné slovo a hostitel se pokládá za uraženého.“

Při těchto slovech se vůz hraběte, který odvážel Juliána, zastavil před palácem markýze de la Mole. Julián byl do svého spiklence zamilován. Altamira mu udělal krásnou a zřejmě z hlubokého přesvědčení vycházející poklonu: „Nemáte francouzskou lehkomyšlnost a chápáte zásadu *prospěšnosti*.“ Náhodou viděl Julián právě před dvěma dny truchlohru *Marino Faliero* od Casimira Delavigne.

„Neměl Israel Bertuccio lepší charakter než všichni ti urození Benátčané?“ myslil si náš pobouřený plebejec. „A byli to přece lidé, jejichž rodokmen sahal až k roku 700, tedy ještě sto let před Karla Velikého, kdežto nejstarší šlechta na plese pana de Retz sahá, a to ještě stěží, jenom do třináctého století. A mezi těmi benátskými šlechtici, jejichž původ byl tak vznešený, se uchovalo v paměti jediné jméno Israela Bertuccia.“

Spiknutí odstraňuje všechny tituly, jež propůjčil společenský rozmar. Zde zaujme člověk rázem hodnost, kterou mu vykáže jeho postoj k smrti. I duch pozbývá své moci...

Čím by byl Danton dnes, v tomto století Valenodů a Rênalů? Ani ne zástupcem královského prokurátora...

Ale co říkám! Byl by se zaprodal kněžstvu a stal by se ministrem, vždyť vlastně ten velký Danton kradl. Mirabeau se rovněž dal koupit. Napoleon nakradl v Itálii milióny, jinak by mu byla chudoba zlomila vaz právě tak jako Pichegruovi. Jediný La Fayette nikdy nekradl. Je třeba krást, je třeba se dát koupit?“ myslil si Julián. Ta otázka ho zarazila. Zbytek noci strávil čtením dějin Revoluce.

Ještě druhého dne, když psal v knihovně dopisy, myslil stále na rozmluvu s hrabětem Altamirou.

„Je jisté,“ řekl si po krátkém přemítání, „že španělští liberálové by nebyli bývali tak snadno smetení, kdyby byli národ kompromitovali nějakými zločiny. Byly to domýšlivé a tlachavé děti... jako já!“ zvolal náhle Julián, jako by se byl probudil ze sna.

„Co velkého jsem vykonal, že si osvojuji právo posuzovat ty chudáky, kteří se přece aspoň jednou v životě něčeho odvážili a vzchopili se k činům? Podobám se člověku, jenž odcházející od stolu volá: zítra nebudu obědovat, ale přesto budu stejně silný a čilý jako dnes. Kdo ví, co zakouší člověk na půli cesty k velkému činu?...“ Z těch vysokých myšlenek byl vytržen nenadálým příchodem slečny de la Mole do knihovny. Byl tak plný nadšeného obdivu pro velké vlastnosti Dantona, Mirabeaua, Carnota, kteří dokázali zůstat neporaženi, že pohlédl sice na slečnu de la Mole, ale neuvědomil si to; nepozdravil a skoro ji ani neviděl. Když si konečně Juliánovy velké,

široce rozevřené oči uvědomily její přítomnost, jejich plamen pohasl. Slečna de la Mole si toho s hořkostí povšimla.

Marně ho požádala o svazek Vélyho *Dějin Francie*, který byl v nejvyšší řadě, takže Julián byl nucen přinést větší z obou žebříků; přistavil jej, vyhledal knihu a odevzdal ji Matyldě, ale nebyl ještě schopen uvědomit si její přítomnost. Odnášeje žebřík, vrazil v zadumání loktem do zrcadla; střepiny padající na podlahu ho konečně probudily. Rychle řekl slečně de la Mole několik slov na omluvu; chtěl být zdvořilý, ale byl skutečně jen zdvořilý. Matylda pochopila, že ho vyrušila a že by byl raději dále myslel na to, o čem uvažoval před jejím příchodem, než aby s ní mluvil. Dlouho se na něho dívala a pak pomalu odešla. Julián se díval za ní. Líbil se mu kontrast mezi prostotou šatů, které měla nyní na sobě, a nádherou toalety předešlého večera. Rozdíl ve výrazu její tváře byl skoro stejně nápadný. Tato dívka, která vypadala na plese u vévody Retze tak pyšně, měla v tuto chvíli skoro prosebný pohled. „Není pochyby,“ řekl si Julián, „že v těchto černých šatech se její postava ještě lépe uplatňuje. Má královské držení těla, ale proč je ve smutku?

Zeptám-li se někoho na příčinu toho smutku, dopustím se snad zase nějaké hlouposti.“ Juliánovo nadšení úplně ochladlo. „Musím ještě jednou pročíst všechny dopisy, které jsem dnes ráno napsal; Bůh ví, kolik nedopatření a pitomostí v nich najdu.“ Když s napjatou pozorností pročítal první list, zaslechl blízko sebe šustot hedvábných šatů. Rychle se obrátil. Dva kroky od jeho stolu stála slečna de la Mole a smála se. To nové vyrušení ho rozladilo.

Matylda cítila jasně, že pro toho mladého muže nic neznamená; její smích měl jen zakrýt rozpaky a to se jí podařilo.

„Myslíte patrně na něco velmi zajímavého, pane Soreli. Není to nějaký příběh ze spiknutí, které nám přivedlo hraběte Altamiru do Paříže? Povězte mi, oč jde, jsem strašně zvědavá; budu mlčet, přísahám vám to.“ Divila se sama sobě, když slyšela, jaké slovo pronesla. Vždyť právě prosila zaměstnance svého otce! Poněvadž její rozpaky vzrůstaly, dodala jakoby lhotejně:

„Co z vás, který jste obyčejně tak chladný, mohlo udělat takového nadšence, skoro jako nějakého proroka z Michelangelových obrazů?“

Tato živá a indiskrétní otázka Juliána hluboce ranila a způsobila, že opět vzplanul.

„Činil Danton dobře, že kradl?“ zeptal se jí náhle a jeho tvář se stávala čím dále tím divočejší. „Měli piemontští a španělští revolucionáři zostudit svůj národ zločiny? Měli rozdat všechna místa ve vojsku, všechny řády lidem i bez jakékoliv zásluhy? Nebyli by se lidé, kteří by nosili ty řády, báli králova návratu? Měli vydat v plen turínský poklad? Slovem, slečno,“ pravil, přibližuje se k ní se strašlivým pohledem, „má se člověk, který chce vyhladit v zemi nevědomost a zločin, přehnat jako vichřice a páchat zlo nazdařbůh?“

Matylda se polekala, nemohla snést jeho pohled a ucouvla o několik kroků. Chvíli se naň dívala; pak stydíc se za to, že měla strach, odešla lehkým krokem z knihovny.

10.

Královna Markéta

Lásko! V jakých ztřeštěnostech nacházíme kvůli tobě potěšení!

— LIST PORTUGALSKÉ JEPTIŠKY

Julián přečetl ještě jednou dopisy. Když zazněl zvon k večeři, řekl si: „Jak směšný jsem asi připadal té pařížské loutce! Jak jsem byl hloupý, že jsem jí otevřeně řekl, nač jsem myslel! Ale možná, že ta hloupost nebyla tak velká. V tomto případě byla mne důstojná jen pravda.

Proč se mě vlastně vyptává na tak důvěrné věci! Ta otázka byla od ní indiskrétní. Prohřešila se proti slušnosti. Moje názory na Dantona nespádají nikterak do služby, za kterou mě její otec platí.“

Když Julián vešel do jídelny, byl vyveden ze své mrzuté nálady tím, že uviděl slečnu de la Mole v hlubokém smutku. Překvapilo ho to tím více, že nikdo jiný z rodiny nebyl v černém.

Po večeři se již úplně zprostil návalu nadšení, které ho rozechvívalo po celý den. Naštěstí byl u večeře také onen akademik, který uměl latinsky. „Ten se mi nejméně vysměje,“ myslil si Julián, „bude-li, jak se domnívám, moje otázka o smutku slečny de la Mole nevhodná.“

Matylda hleděla na něho se zvláštním výrazem. „Tak vypadá asi koketování zdejších žen, jak mi je paní de Rênal líčila,“ řekl si. „Nebyl jsem k ní dnes ráno přívětivý, nevyhověl jsem jejímu rozmaru, když se mnou chtěla mluvit. Tím jsem u ní jen stoupl v ceně. Čert při tom vždy dobře pochodí. Později se mi její pohrdavá pýcha pomstí. Jsem u ní na vše připraven. Jaký je to rozdíl proti tomu, co jsem ztratil! Jaká to byla milá povaha! Jak byla naivní! Znal jsem její myšlenky dříve než ona; viděl jsem, jak vznikají. Měl jsem v jejím srdci jediného soupeře, totiž strach, aby jí nezemřely děti. Byla to rozumná a přirozená náklonnost, která, ačkoliv jsem jí trpěl, byla

i pro mne zdrojem štěstí. Byl jsem hlupák. Představy, které jsem si dělal o Paříži, mi překážely, abych tu nádhernou ženu plně ocenil.

Jaký rozdíl, Bože! A co zde nacházím? Bezcitnou a povýšenou ješitnost, všechny odstíny samolibosti a nic více.“

Vstávali od stolu. „Jenom ať mi nikdo neobsadí mého akademika,“ řekl si Julián. Cestou do zahrady se k němu přidal, zatvářil se sladce a pokorně a sdílel jeho vztek nad úspěchem *Hernaniho*.

„Kdybychom žili ještě v době zatykačů...!“ podotkl.

„Pak by se toho nebyl odvážil,“ zvolal akademik s talmovským gestem.

Nad kterousi květinou citoval Julián několik míst z Vergiliových Georgik a poznamenal, že se nic nevyrovná veršům abbé Delilla. Zkrátka lichotil akademikovi, jak jen mohl. Posléze řekl co možno nejhlostejněji: „Myslím, že slečna de la Mole dědila po nějakém strýci, po němž nosí smutek.“

„Jakže! Vy patříte k domu,“ zvolal akademik a zastavil se, „a neznáte její vrtochy? Je vskutku divné, že jí matka takové věci dovolu-je; ale mezi námi řečeno, v této rodině nevynikají pevnou povahou. Slečna Matylda jí má za ně za všechny a ovládá je. Dnes je 30. dubna!“ a akademik se odmlčel, dívaje se potměšile na Juliána. Julián se usmál co možná nejduchaplněji.

„Jaký je asi vztah mezi její vládou v domě, černými šaty a třicátým dubnem?“ uvažoval. „Jsem přece ještě hloupější, než jsem si myslel.“

„Musím se vám přiznat...“ řekl a pohlédl na akademika tázavě.

„Projděme se zahradou,“ řekl člen Akademie nadšeně, poněvadž tušil, že bude mít příležitost pronést dlouhou vzletnou řeč. „Cožpak je opravdu možné, abyste nevěděl, co se stalo 30. dubna roku 1574?“

„A kde?“ zeptal se Julián udiveně.

„Na náměstí Grève.“

Julián byl tak překvapen, že ho ani tato slova nepřivedla na stopu. Zvědavost, očekávání, že uslyší nějakou tragickou událost, která tak odpovídala jeho povaze, dodaly jeho očím lesku, jež každý vyprávěč tak rád vidí u svého posluchače. Akademik byl šťasten, že

nalézá nezasvěcené ucho, a vyprávěl Juliánovi obšírně, proč byla 30. dubna 1574 nejhezčímu mladíku toho století, Bonifáci de la Mole a jeho příteli Hannibalovi de Coconasso, piemontskému šlechtici, sřata hlava na náměstí Grève. La Mole byl zbožňovaným milencem královny Markéty Navarské; „a všimněte si,“ dodal, „že slečna de la Mole se jmenuje *Matylda-Markéta*. La Mole byl zároveň oblíbencem vévody alençonského a důvěrným přítelem krále navarského, pozdějšího Jindřicha IV., manžela jeho milenky. Na masopustní úterý roku 1574 byl dvůr v Saint-Germain s ubohým králem Karlem IX., který umíral. La Mole chtěl unést své přátele prince, které královna Kateřina Medicejská věznila u dvora jako zajatce. Dostal se se dvěma sty jezdci až pod saintgermainské zdi; vévoda alençonský ztratil odvahu a la Mole byl vydán katovi.

Ale slečnu Matyldu dojíká hlavně, jak se mi sama přiznala před sedmi nebo osmi lety, když jí bylo dvanáct let – neboť to je hlavička, to je hlavička!...“ a akademik pozdvihl oči k nebi. „V té politické katastrofě na ni nejvíce zapůsobilo, že královna Markéta Navarská se skryla v kterémsi domě na náměstí Grève a odvážila se vyžádat si na katovi hlavu svého milence. A následující noci, o půlnoci, vzala jeho hlavu s sebou do kočáru a pohřbila ji sama v kapli na úpatí Montmartru.“

„Je to možné?“ zvolal dojatý Julián.

„Slečna Matylda pohrdá bratrem, protože ten, jak vidíte, se vůbec nestará o ten starý příběh a nenosí 30. dubna smutek. Od té pověsné popravy, na památku důvěrného přátelství pana de la Mole ke Coconassovi, který se jako každý pravý Ital jmenoval Hannibal, mají všichni mužští členové rodiny toto jméno. A,“ dodal akademik tišeji, „ten Coconasso byl podle tvrzení samého Karla IX. jedním z nejkrutějších vrahů ze 24. srpna 1572. Ale jak je, milý Soreli, možné, že nic o tom nevíte, vy, který patříte k tomuto domu?“

„Proto tedy řekla slečna de la Mole bratrovi při večeři dvakrát Hannibale. Myslíl jsem, že jsem se přeslechl.“

„To byla výtka. Je divné, že markýza trpí takové pošetilosti. Manžel té dívky se dožije pěkných věcí!“

Následovalo několik satirických vět. Zlomyslná radost a důvěrnost, které se zračily v akademikových očích, se Juliána nepříjemně dotkly. „Chováme se jako dva sluhové, kteří pomlouvají své pány,“ pomyslí si. „Ale u toho akademika se nesmím ničemu divit.“

Jednoho dne ho totiž Julián přistihl u nohou markýzy de la Mole; prosil ji o sklad tabáku pro svého venkovského synovce. Večer Juliánovi komorná slečny de la Mole, která se mu dvořila jako kdysi Elisa, řekla, že smutek její paní nemá za účel budit pozornost. Toto podivínství prý vyplývá z její povahy. Milovala vskutku toho de la Mole, milence nejchytřejší královny svého století, který zemřel proto, že chtěl vysvobodit své přátele. A jaké přátele! Korunního prince a Jindřicha IV.

Julián byl zvyklý na naprostou přirozenost, která vyzařovala z celého chování paní de Rênal, a proto viděl u všech pařížských žen jen strojenost; a byl-li jen trochu smutně naladěný, neměl jim co říci. Slečna de la Mole byla výjimkou.

Zvláštní druh krásy, který tkví ve vznešeném vystupování, Julián pomalu přestával pokládat za necitelnost. Míval dlouhé rozmluvy se slečnou de la Mole, když se s ním někdy po večeři procházela v zahradě před otevřenými okny salónu. Jednou mu řekla, že čte dějiny d'Aubigného a Brantômovy paměti. „Zvláštní četba,“ myslil si; „a markýza jí nedovoluje číst romány Waltera Scotta.“

Jednoho dne mu vyprávěla s očima radostí rozzářenýma, což svědčilo o upřímnosti jejího obdivu, o mladé ženě za vlády Jindřicha III., o níž se právě dočetla v *Pamětech* de l'Estoilových: probodla manžela dýkou, když poznala, že je jí nevěrný.

Juliánově ješitnosti to polichotilo. Bytost zahrnovaná takovými důkazy úcty, která podle akademikova tvrzení vládla celému domu, uznala ho za hodna mluvit s ním způsobem, který se mohl skoro podobat přátelství.

„Mýlíš jsem se,“ pomyslí si zanedlouho. „To není důvěrnost. Hraji jenom úlohu důvěrníka v tragédii, protože cítí potřebu mluvit. Jsem v této rodině pokládán za vzdělaného člověka. Přečtu si ihned

Brantóma, d'Aubigného, de l'Estoila. Budu moci vyvrátit některé z historek, které mi slečna de la Mole vypráví. Chci se zprostit té úlohy trpného důvěrníka.“ Ponenáhl se jeho rozmluvy s tou vybraně a zároveň nenuceně se chovající dívkou stávaly zajímavějšími. Zapomínal na svou smutnou úlohu odbojného plebejce. Matylda se mu zdála vzdělaná, dokonce i rozumná. Její názory, které projevovala při procházkách v zahradě, byly docela jiné než ty, jež pronášela v salóne. Někdy byla v jeho společnosti plna nadšení a otevřenosti, což bylo v naprostém protikladu k jejímu obvyklému pyšnému a chladnému chování.

„Období válek Ligy je heroická doba Francie,“ řekla mu jednoho dne a oči jí při tom zářily inteligencí a nadšením. „Tehdy každý bojoval, aby dosáhl něčeho, po čem toužil, aby dopomohl své straně k vítězství, a ne z nízké pohnutky, aby dostal nějaký řád, jako za doby vašeho císaře. Přiznejte jen, že tehdy bylo méně sobectví a malichernosti. Miluji to století.“

„A Bonifác de la Mole byl jeho hrdinou,“ řekl jí.

„Alespoň byl milován tak, že snad musí být štěstím být takto milován. Která nynější žena by se nezhrozila dotknout se hlavy s'átého milence?“

Paní de la Mole zavolala svou dceru. Má-li mít pokrytectví nějaký smysl, nesmí se nikdy prozradit; a Julián, jak je patrné, svěřil se slečně de la Mole napolo se svým obdivem pro Napoleona.

„To je právě ta nesmírná výhoda, kterou mají před námi,“ řekl si Julián, když zůstal v zahradě sám. „Činy jejich předků je povznášejí nad všední city a také nemusí stále myslet na to, jak by se uživil. Jaká bída!“ dodal trpce; „já nejsem hoden přemýšlet o těch velkých věcech. Můj život je jen řadou pokrytectví, poněvadž nemám tisíc franků ročního důchodu na denní živobytí!“

„O čem to sníte?“ zeptala se Matylda, když přiběhla zpět.

Julián byl již syt toho stálého pohrdání sám sebou. Z hrdosti jí řekl upřímně, na co myslel. Styděl se mluvit před někým tak bohatým o své chudobě. Pyšným tónem se snažil zřetelně vyjádřit, že

o nic neprosí. Dosud nikdy se Matyldě nezdál tak hezký: objevila u něho citlivost a otevřenost, vlastnosti, které mu často chyběly.

Ani ne za měsíc poté se Julián zamyšleně procházel zahradou domu markýze de la Mole; ale v jeho tváři se již nezračila tvrdost a filosofická zpupnost, kterou do ní vtiskl ustavičný pocit méněcnosti. Právě doprovodil až ke dveřím salónu slečnu de la Mole, která si prý běžíc za bratrem poranila nohu.

„Opírala se o mne velmi podivně,“ řekl si Julián. „Jsem domýšlivý, či bylo by snad pravda, že jsem jí sympatický? Poslouchá mě s tak něžným výrazem ve tváři, i když se jí svěřuji se všemi mukami své pýchy. Ona, která se chová ke všem tak pyšně! V salónu by byli velmi překvapeni, kdyby viděli, jak se tváří v mé společnosti. Zcela určitě nebývá k nikomu tak něžná a vlídná.“

Julián se snažil, aby to zvláštní přátelství nepřeceňoval. Přirovnával je k ozbrojenému míru. Každého dne, když se setkali, jako by se sami sebe tázali, než použili opět toho skoro důvěrného tónu: Budeme dnes přáteli, či nepřáteli? Julián pochopil, že by vše prohrál, kdyby se nechal tou pyšnou dívkou jenom jednou beztrestně urazit. „Mám-li se s ní jednou rozejít, nebylo by lépe to učinit dříve a uhájit si práva hrdosti, než abych se později musel bránit proti pohrdání, které se projeví, jakmile bych se jenom sebeméně vzdal toho, čím jsem povinen své osobní důstojnosti?“

Ve dnech, kdy byla ve špatné náladě, se Matylda několikrát pokusila mluvit s ním jako velká dáma. Dělala to velmi rafinovaně, ale Julián ji drsně odbýval.

Jednoho dne ji náhle přerušil: „Má slečna de la Mole nějaké rozkazy pro sekretáře svého otce?“ zeptal se jí. „Sekretář musí její rozkazy vyslechnout a uctivě vyplnit, jinak s ní nemá co mluvit. Není placen za to, aby se jí svěřoval se svými myšlenkami.“

Takové příhody a podivné pochybnosti, které Julián míval, zapudily nudu, kterou dříve pravidelně pociťoval v tom nádherném salónu, kde se člověk všeho bál a kde nebylo slušné o něčem žertovat.

„Bylo by to podařené, kdyby mě milovala! Ale ať mě miluje nebo nemiluje,“ pokračoval Julián, „mám za důvěrnou přítelkyni duchaplnou dívku, před níž se třese celý dům, a zejména markýz Croisenois. Ten mladý muž je tak uhlazený, jemný a statečný a slučuje v sobě všechny přednosti rodu a bohatství, z nichž jediná by mě učinila tak šťastným! Je do ní šíleně zamilován, má si ji vzít. Kolik dopisů jsem za pana de la Mole psal oběma notářům, aby upravili svatební smlouvu! A já, který si připadám jako bezvýznamný člověk, když sedím s perem v ruce u psacího stolu, dvě hodiny poté, zde v zahradě, nad tím roztomilým mladým mužem triumfuji; vždyť její projevy přízně jsou nápadné, nezakryté. Snad v markýzi nenávidí budoucího manžela. Je na to dost pyšná. A mně projevuje laskavosti jen jako placenému důvěrníkovi!

Ale ne, buď jsem blázen, anebo se mi opravdu dvoří; čím chladněji a uctivěji se k ní chovám, tím více mě vyhledává. Mohl by to být vrtoch anebo přetvářka; ale vidím, jak jí zazáří oči, objevím-li se neočekávaně. Umějí se Pařížanky přetvařovat do té míry? Ale co na tom! Vnější známky mluví pro mne, využijme toho tedy. Můj Bože, jak je krásná! Jak se mi líbí její velké modré oči, mohu-li do nich zblízka pohlédnout a zahledí-li se na mne, jak se tak často stává!...

Jaký rozdíl mezi tímto jarem a jarem loňským, kdy jsem žil nešťastný mezi třemi sty zlomyslnými a špinavými pokrytci a udržoval se jen silou povahy! Byl jsem skoro tak zlomyslný jako oni.“

Ve dnech nedůvěry si Julián myslel: „Ta dívka se mi posmívá. Smluvila si s bratrem, že si ze mne bude dělat blázna. Ale zdá se, že bratrem pohrdá, protože je málo energický! Je statečný, ale to je také vše,“ řekla mi. „Nemá ani jedinou myšlenku, která by se odvážila odchýlit se od toho, co je v módě. Jsem vždy nucena ho hájit.“ Devatenáctiletá dívka! Je možné, aby v tom věku byl člověk po celý den věren pokrytectví, které si předepsal?

Přitom však, kdykoliv slečna de la Mole na mne s jakýmsi zvláštním výrazem upře své velké modré oči, hrabě Norbert pokaždé odejde. To je mi podezřelé; neměl by být pohoršen, že jeho sestra významává jejich *sloužícího*? Neboť tak mě nazval vévoda Chaul-

nes.“ Při této vzpomínce hněv potlačil všechny ostatní city. „Je to u toho bláznivého vévody jen záliba v starobylých výrazech?...

Buďsi, ale je hezká!“ pokračoval Julián a jeho pohled byl dravý. „Dostanu ji, potom uprchnu a běda tomu, kdo mi bude v útěku překážet.“

Tato myšlenka se Juliánovi stala jedinou věcí, která ho zajímala. Nemohl již myslet na nic jiného. Dny mu míjely jako hodiny.

Když se snažil zabývat nějakou vážnou prací, myšlenky mu každou chvíli odbočovaly; za čtvrt hodiny se opět vzpamatovával s bušícím srdcem, se zmatenou hlavou a s jedinou myšlenkou: „Miluje mě?“

11.

Vláda mladé dívky

*Obdivuji se její kráse, ale bojím se jejího
ducha.*

— MÉRIMÉE

Kdyby byl Julián využil času, který věnoval přemrštěnému obdivování Matyldiny krásy nebo horlení proti vrozené pýše její rodiny, na kterou ona pro něho zapomínala, a místo toho pozoroval, co se děje v salónu, byl by pochopil, v čem spočívá její moc nad všemi kolem ní. Jakmile se někdo slečně de la Mole znelíbil, dovedla ho potrestat žertem tak přiléhavým, tak dobře voleným, zdánlivě slušným a tak vhodně užitým, že se rána tím více rozšiřovala, čím více o ní člověk přemýšlel. Ponenáhlu se stávala postrachem uražených domýšlivců. Poněvadž si nevážila mnohých věcí, po kterých celá její rodina tolik toužila, pokládali ji za netečnou. Šlechtické salóny poskytují člověku potěšení, že o nich může pak vyprávět, ale to je také vše; uhlazenost sama o sobě má cenu pouze první dny. Julián to zakusil na sobě; po prvním okouzlení, po prvním překvapení si říkal: „Uhlazenost je jenom schopnost nezlobit se nad špatnými způsoby jiných.“ Matylda se často nudila a byla by se snad nudila všude. Bylo tedy pro ni zábavou a skutečným požitkem, mohla-li vymyslet nějaký břitký vtíp.

Možná, že jenom proto poskytla naději markýzi Croisenoisovi, hraběti Caylusovi a dvěma nebo třem mladým mužům z nejvýznamnějších rodin, aby měla trochu zábavnější oběti než své staré příbuzné, akademika a několik společensky podřadných lidí, kteří se jí dvořili. Sloužili jí jen za nové terče vtípů.

Příznáváme neradi, neboť máme Matyldu rádi, že dostala od několika z nich dopisy a že jim někdy odpověděla. Musíme k tomu hned dodat, že tato dívka se svým chováním nehodila do devatenác-

tého století. Žáčkám důstojného kláštera Srdce Ježíšova nelze celkem vytýkat nedostatek opatrnosti.

Jednoho dne vrátil markýz Croisenois Matyldě dosti kompromitující dopis, který mu předešlého dne napsala. Domníval se, že tím diplomatickým krokem své věci velmi prospěl. Ale Matylda bývala v dopisech právě ráda neopatrná. Působilo jí rozkoš zahrávat si s osudem. Nepromluvila s ním potom šest neděl.

Dopisy těch mladých mužů ji bavily, ale zdálo se jí, že jsou si všechny podobny. Všechny byly plny nehlubší, nejmelancholičtější lásky.

„Je to vždy týž dokonalý muž, který by pro vás skočil do ohně,“ říkala své sestřenici. „Znáte něco otřepanějšího? Tak tedy budou vypadat dopisy, které budu dostávat po celý život! Ty dopisy se mohou změnit jen každých dvacet let podle zaměstnání, které je právě v módě. V době císařství nebyly jistě tak bezbarvé. Tehdy všichni mladí lidé vznešené společnosti viděli nebo vykonali válečné činy, které *skutečně* byly velkolepé. Například můj strýc, vévoda N..., bojoval u Wagramu.“

„Jakou inteligenci potřebuje člověk k tomu, aby zasadil ránu šavli? A když se jim to podaří, kolik se o tom namluví!“ řekla slečna de Sainte-Hérédité, Matyldina sestřenice.

„Ale mne taková vyprávění baví. Být v *opravdové* bitvě, bitvě napoleonské, kde bylo zabito deset tisíc vojáků, svědčí o odvaze. Vydávat se v nebezpečí povznáší duši a zachraňuje ji před nudou, v níž, jak se zdá, moji ubozí zbožňovatelé tonou; a nuda je nakažlivá. Kdo z nich připadne na myšlenku vykonat něco neobyčejného? Ucházejí se o mou ruku, to je pěkné hrdinství! Jsem bohatá a můj otec dopomůže svému zeti ke kariéře. Ach, kdyby se našel aspoň jeden, který by byl trochu zábavný!“

Živý, přesný a malebný způsob, jakým se Matylda dívala na věci, kazil, jak vidíme, její mluvu. Často se jejím uhlazeným přátelům zdál některý její výraz neslušný. Kdyby byla bývala méně v módě, byli by si snad přiznali, že její řeč je pro jemnou dívku poněkud příliš barvitá.

Ona zase byla k těm hezkým kavalírům, kteří zalidňují Bouloňský lesík, velmi nespravedlivá. Dívala se do budoucnosti ne právě s hrůzou, to by byl býval příliš silný pocit, ale s nechutí, v jejím věku velmi neobvyklou.

Co si mohla přát? Všim ji náhoda zahrnula: bohatstvím, vznešeností rodu, duchem, krásou, jak se aspoň říkalo a jak tomu sama věřila.

Takový byl myšlenkový svět bohaté dědičky, na niž byla v době, kdy počínala nacházet zálibu v procházkách s Juliánem, soustředěna závist saintgermainského předměstí. Byla překvapena jeho pýchou; obdivovala se chytrosti toho malého měšťáka. „Přivede to až na biskupa jako abbé Maury,“ řekla si.

Brzy ji zaujal upřímný a nelíčený odpor, s nímž náš hrdina přijímal mnohé z jejích názorů; uvažovala o tom. Vyprávěla své přítelkyni i nejmenší podrobnosti jejich hovorů a viděla, že se jí nikdy nedaří úplně vystihnout jejich pravý smysl.

Náhle jí probleskla hlavou myšlenka: „Mám to štěstí, že miluji,“ řekla si jednoho dne a měla neuvěřitelnou radost. „Miluji, miluji, to je jasné! Kde jinde by mohla mladá, krásná, duchaplná dívka v mém věku nalézt hluboké dojmy, ne-li v lásce? Je to všechno marné, nebudu nikdy milovat Croisenoise, Cayluse a všechny ty ostatní. Jsou dokonalí, snad příliš dokonalí, ale nudí mě.“

Prošla v duchu všechny popisy lásky, které četla v *Manon Lescaut*, *Nové Heloise*, v *Listech portugalské jeptišky* atd. atd. Jí šlo samozřejmě jenom o velké vášně; povrchní láska byla nedůstojná dívky jejího věku a jejího rodu. Za lásku pokládala pouze opravdový, hrdinský cit, s nímž se bylo možno setkat ve Francii za Jindřicha III. a Bassompierre. Taková láska necouvala zbaběle před překážkami, nýbrž naopak vedla k velkým činům. „Jaké neštěstí pro mne, že nemáme dnes skutečný královský dvůr, jako byl dvůr Kateřiny Medicejské nebo Ludvíka XIII.! Cítím, že jsem schopna nejmělejších a největších činů. Což bych nedokázala udělat z krále opravdového muže, kdyby takový Ludvík XIII. vzdychal u mých nohou? Vedla bych ho do Vendéska, jak často říká baron Tolly, a odtud by došel zpět své-

ho království; to by byl konec konstituce... a Julián by mě podporoval. Co mu schází? Jméno a jmění. Jméno by si získal a bohatství by dobyl.

Croisenoisovi nechybí nic a bude po celý život pouhým zpola ultramontánním, zpola liberálním vévodou, člověkem nerozhodným, vždy se vyhýbajícím výstřednostem, *proto bude všude až na druhém místě.*

Který velký čin není ve chvíli, kdy jej podnikáme, *výstředností*? Obyčejným lidem se zdá uskutečnitelným, teprve když je vykonán. Ano, v mém srdci bude kralovat láska se všemi svými záznaky; cítím to podle vzrušení, které se mne zmocňuje. Nebesa mi byla dlužna tuto přízeň. Nezahrnula nadarmo jedinou bytost všemi přednostmi. Mé štěstí bude mne hodno. Žádný z mých dnů se nebude strnule podobat předešlému dni. Již v tom je velikost a odvaha, že se osměluji milovat muže, který společensky stojí tak hluboko pode mnou. Ale jde o to: bude mne i nadále hoden? Při první slabosti, kterou u něho zpozoruji, ho opustím. Dívka mého rodu, s rytířskou povahou, kterou mi všichni přiznávají (byl to výrok jejího otce), nesmí se chovat hloupě.

A nehrála bych takovou hloupou úlohu, kdybych milovala markýze Croisenoise? Měla bych v novém vydání štěstí svých sestřenic, jimiž tak dokonale pohrdám. Vím předem všechno, co by mi ubohý markýz říkal, všechno, co bych mu odpovídala. Jakápak láska, při níž je člověku do zívání? To bych se už stejně mohla stát pobožnístkou. Podepsala bych smlouvu, jako tomu bylo při sňatku mé nejmladší sestřenice, a dědeček a babička by byli dojati, pokud by nebyli rozmrzelí pro poslední podmínku, kterou den předtím vpravil do smlouvy notář druhé strany.“

12.

Je to snad druhý Danton?

Potřeba úzkosti, taková byla povaha krásné Markéty de Valois, mé tety, která se brzy provdala za krále navarského, jenž vládne nyní ve Francii jako Jindřich IV. Potřeba dávat něco v sázku tvořila celé tajemství povahy té roztomilé princezny; odtud její roztržky a opětná usmiřování s jejími bratry již od šestnácti let. Nuže, co může dívka dávat v sázku? Co má nejdrahocennějšího: svou pověst, vážnost celého svého života.

— PAMĚTI VÉVODY ANGOULÊMSKÉHO,
LEVOBOČKA KARLA IX.

„Mezi Juliánem a mnou není smlouvy, není notáře; všechno má ráz hrdinství, všechno bude svěřeno náhodě. Až na to šlechtictví, které mu chybí, je to láska Markéty de Valois k mladému la Molovi, nejvýznačnějšímu muži své doby. Mohu za to, že mladí muži ode dvora tak příliš dbají na to, co je slušné, a blednou při pouhém pomyslení na sebemenší trochu nezvyklé dobrodružství? Malá výprava do Řecka anebo do Afriky je pro ně vrcholem odvahy, a to ještě nedokáží jít jinak než ve skupině. Jakmile uvidí, že jsou sami, dostanou strach ne z beduínova kopí, ale z toho, že se zesměšní, a tím strachem jsou úplně posedlí.

Můj malý Julián naopak jedná nejraději sám. Nikdy tomu výjimečnému tvorů nenapadne, aby hledal příspěví a pomoc u jiných. Pohrdá ostatními, a já jím právě proto nepohrdám.

Kdyby byl Julián chudým šlechticem, byla by má láska jenom obyčejnou pošetilostí, docela všední mesaliancí. To bych nechtěla;

pak by v ní nebylo to, čím se vyznačují velké vášně: překonávání nesmírných překážek a zoufalá nejistota o výsledku.“

Slečna de la Mole byla tak zabrána do krásných úvah, že druhého dne bezděky vychvalovala Juliána před markýzem Croisenoisem a před svým bratrem. Její výmluvnost šla tak daleko, že se jich nepříjemně dotkla.

„Mějte se na pozoru před tím mladíkem,“ zvolal její bratr, „má v sobě tolik energie, že dojde-li opět k revoluci, dá nás všechny popravit.“

Chránila se odpovědět a hned si začala dobírat bratra a markýze Croisenoise, že jim energie nahání tolik strachu. Byl to vlastně jen strach z něčeho nepředvídaného, strach, že před tím nepředvídaným neobstojí...

„Stále, stále máte, pánové, strach ze směšnosti; ta nestvůra je bohužel už od roku 1816 mrtvá.“

„V zemi, kde jsou dvě strany, není už směšnosti,“ říkával pan de la Mole.

Jeho dcera ten výrok pochopila.

„Tak tedy, pánové,“ řekla Juliánovým nepřátelům, „budete mít celý život hodně strachu a pak vám někdo řekne:

„To nebyl vlk, to byl jen jeho stín’.“

Matylda brzy odešla. Bratrova slova v ní budila hrůzu; velmi ji znepokojovala; ale hned následujícího dne se jí zdálo, že je to vlastně nejkrásnější pochvala.

„V tomto století, kdy je všechna energie mrtva, nahání jim jeho energie strach. Povím mu, co bratr o něm řekl. Chci vidět, co na to odpoví. Ale zvolím k tomu jednu z těch chvil, kdy mu oči září. Pak mi nebude moci lhát.

Byl by z něho druhý Danton!“ dodala po dlouhém a nejasném přemítání. „Dobrá! Kdyby došlo opět k revoluci, jakou úlohu by hráli pan de Croisenois a můj bratr? To je předem jisté: vznešeně by rezignovali. Byli by to hrdinní berani, nechali by se zařezat a ani by

při tom nehlesli. Až by umírali, jejich jedinou obavou by bylo, aby se neprohřešili proti dobrému vkusu. Můj malý Julián by prohnal kulku hlavou jakobínovi, který ho by přišel zatknout, jen kdyby měl sebemenší naději, že se zachrání. Ten by se nebál, že se prohřeší proti dobrému vkusu.“

Nad posledními slovy se zamyslela; probouzela v ní trapné vzpomínky a odřála jí všechnu smělost. Připomněla jí žerty pánů de Caylus, de Croisenois, de Luz a jejího bratra. Ti páni Juliánovi jednomyslně vytýkali *kněžské*, to jest pokorné a pokrytecké vzezření.

„Ale,“ pokračovala náhle s očima planoucímá radostí, „jejich zatrpkllost a časté žerty proti jejich vůli dokazují, že je to nejznamenitější muž ze všech, s nimiž jsme se letos v zimě stýkali. Nezáleží na tom, že má nedostatky, že bývá někdy směšný! Je v něm něco velkého a toho se oni, ač jsou jinak tak dobří a shovívaví, hrozí. Je ovšem chudý a studoval na kněze; oni jsou veliteli eskadron a nemuseli studovat; to je pohodlnější.

Přes všechny nevýhody jeho věčného černého oděvu a toho kněžského vzezření, které ten ubohý chlapec musí mít, nechce-li zemřít hladu, nahání jim jeho nadání strach, to je jasné. Ale jakmile jsme několik okamžiků sami, přestává se tvářit jako kněz. A když ti páni řeknou něco, co pokládají za duchaplné a překvapující, neplatí jejich první pohled Juliánovi? Velmi dobře jsem si toho všimla. A přece vědí, že s nimi mluví jenom tehdy, zeptají-li se ho na něco. Sám oslovuje jenom mne, váží si mne. Na jejich námitky odpovídá právě jen tolik, kolik je třeba, aby byl zdvořilý. Pak se hned uctivě odmlčí. Se mnou diskutuje celé hodiny a není si jistý svými názory, mám-li proti nim jen nejmenší námitku. Letošní zimu to konečně nešlo do tuhého; šlo vždy jen o to slovní potyčkou na sebe upozornit. A pak otec, člověk jistě vynikající, který povznese slávu našeho domu, si Juliána váží. Všichni ostatní ho nenávidí, pohrdají jím jedině umodlené přítelkyně mé matky.“ Hrabě Caylus měl, anebo aspoň předstíral velkou zálibu v koních; trávil život ve stáji a často tam i snídal. Tato velká vášeň a zvyk nikdy se nesmát mu mezi jeho přáteli získávaly velkou úctu. Byl lvem toho malého kroužku.

Když se druhého dne shromáždili za lenoškou paní de la Mole a Julián nebyl přítomen, napadl pan de Caylus, podporovaný Croisenoisem a Norbertem, prudce a bezdůvodně dobré mínění, jež měla Matylda o Juliánovi. Začal útočit skoro hned, jakmile slečnu de la Mole spatřil. Pochopila okamžitě, kam míří, a byla tomu ráda.

„Hle, všichni se spojili,“ pomyslíla si, „proti vysoce nadanému člověku, který nemá ani deset louisdorů ročního důchodu a který jim smí odpovídat, jen když je tázán. Bojí se ho i v tom černém obleku. Jaké by to bylo, kdyby nosil epolety?“ Ještě nikdy nebyla tak skvělá. Už při prvních útocích zasypala Cayluse a jeho spojence vtipnými sarkasmy. Když těm třpytícím se důstojníkům došla záso-
ba posměšků, řekla panu de Caylus:

„Kdyby si zítra některý zeman z franchecomtských hor vzpomněl, že Julián je jeho nemanželský syn, a kdyby mu dal jméno a několik tisíc franků, měl by Julián za šest týdnů kníry jako vy, pánové; za šest měsíců by byl husarským důstojníkem jako vy, pánové. Pak by už velikost jeho povahy nebyla směšná. A pak by vám, budoucí pane vévodo, nezbylo nic jiného než se uchýlit k tomu starému špatnému argumentu: k nadřazenosti dvorské šlechty nad šlechtou venkovskou. Ale co by vám zůstalo, kdybych vás chtěla dohnat až do krajnosti a byla tak zlomyslná, že bych z Juliána udělala syna španělského vévody, válečného zajatce v Besançonu z doby Napoleonovy, který pohnut výčitkami svědomí by se k němu na smrtelném loži přihlásil?“

Všechny ty předpoklady o nemanželském původu se zdály pánům de Croisenois de Caylus dosti nevkusné. Více si z Matyldiných úvah nevybrali.

Matyldina slova byla tak jasná, že se Norbert, třebaže byl svou sestrou tak ovládán, zatvářil vážně. Nutno přiznat, že to jeho usměvavému a dobráckému obličejí velmi špatně slušelo. Odvážil se něco namítat.

„Jste churav, milý příteli?“ odpověděla mu Matylda skoro vážně. „Je vám jistě velmi špatně, když odpovídáte na žerty morálkou.

Vy a morálka! Cožpak se ucházíte o místo prefekta?“

Matylda zapomněla velmi rychle na uraženou tvář hraběte Cayluse, na špatnou náladu Norbertovu a na mlčenlivé zoufalství pana de Croisenois. Musela si sama ujasnit osudnou myšlenku, která se zmocnila její duše.

„Julián je ke mně dosti upřímný,“ řekla si, „ve svém věku, při svém nepatrném jmění a při své neobyčejné ctižádosti, jíž tolik trpí, potřebuje přítelkyni. Snad jsem tou přítelkyní; ale nevidím u něho ani trochu lásky. Je odvážný, byl by mi jistě o ní pověděl.“

Tato nejistota, ty vnitřní rozpory, které od té chvíle vyplňovaly každý Matyldin okamžik a pro které vždy, když s ní Julián mluvil, nacházela nové důvody, úplně zapudily chvíle nudy, kterým předtím tolik podléhala.

Protože byla dcerou chytrého muže, který se mohl stát ministrem a kněžstvu velmi prospět, byla kdysi slečna de la Mole v klášteře Srdce Ježíšova zahrnována přehnaným lichocením. Takové neštěstí se nedá napravit. Namluvili jí, že pro své přednosti rodové, bohatství atd. by měla být šťastnější než jiná žena. To bývá u knížat pramenem nudy a všech pošetilostí.

Matylda neunikla neblahému vlivu té myšlenky. Ať je člověk sebechytrější, v deseti letech neodolá zdánlivě tak dobře odůvodněnému lichocení celého klášteřa.

Od chvíle, kdy si řekla, že Juliána miluje, se už nenudila. Denně si blahopřála k tomu, že se rozhodla dovolit si velkou lásku. „Taková zábava není bez nebezpečí,“ myslila si. „Tím lépe, tisíckrát lépe!“

Bez velké lásky jsem umírala nudou v nejkrásnější době života, od šestnácti do dvaceti let. Ztratila jsem už svá nejkrásnější léta. Mou jedinou zábavou bylo poslouchat nesmyslné řeči matčiných přítelkyň, které prý v Koblenci roku 1792 nebyly tak docela přísné, jako jsou jejich dnešní slova.“

V době, kdy Matyldinou duší zmítala taková nejistota, nerozuměl Julián těm dlouhým pohledům, které na něj upírala. Pozoroval sice, že se hrabě Norbert chová k němu mnohem chladněji a že pánové de Luz, de Caylus a de Croisenois jsou vůči němu ještě pyšnější. Ale tomu byl zvyklý. Stávalo se to hlavně, když se na některém večírku

vyznamenal více, než se slušelo na jeho postavení. Kdyby nebylo bývalo zvláštní přízně, kterou mu projevovala Matylda, a zvědavosti, kterou celá ta společnost v něm probouzela, nebyl by nikdy chodil za těmi elegantními mladými muži do zahrady, když tam večer doprovázivali slečnu de la Mole.

„Ano, nemohu si to tajit,“ řekl si Julián, „slečna de la Mole se na mne dívá podivně. Ale i když její krásné modré oči hledí na mne s největší oddaností, čtu vždy na dně něco pátravého, chladnokrevného a zlomyslného. Je možné, že by to byla láska? Jaký rozdíl proti pohledům paní de Rênal!“

Jednou po večeri doprovodil Julián pana de la Mole do jeho pokoje a vrátil se pak rychle do zahrady. Když se nic netuše blížil k Matyldinu kroužku, zachytil několik velmi hlasitých slov. Matylda domlouvala něco bratrovi. Julián zaslechl dvakrát zřetelně vyslovit své jméno. Když se objevil, rozhostilo se náhle hluboké mlčení a marně se je snažili přerušit. Slečna de la Mole a její bratr byli příliš rozčileni, aby našli hned novou látku k hovoru. Juliánovi se zdálo, že se k němu páni de Caylus, de Croisenois, de Luz a jeden z jejich přátel chovají ledově. Odešel.

13.

Spiknutí

*Úryvky řečí, náhodná setkání se mění
v nejzřejmější důkazy v očích člověka
nadaného obrazností, má-li vznětlivé
srdce.*

— SCHILLER

Následujícího dne opět překvapil Norberta a jeho sestru, právě když o něm mluvili. Při jeho příchodu se rozhostilo hrobové ticho zrovna tak jako předešlého dne. Jeho podezření nemělo už hranic. „Umínili si snad ti mladí přívětiví lidé, že se mi budou posmívat? Musím uznat, že to je mnohem pravděpodobnější, mnohem přirozenější než domnělá láska slečny de la Mole k ubohému sekretáři. Mají ti lidé vůbec nějaký cit? Dovedou si jenom tropit žerty. Závídí mi, že dovedu trochu lépe mluvit než oni. Závist je také jednou z jejich slabostí. Tím se dá vše vysvětlit. Slečna de la Mole mi chce namluvit, že se o mne zajímá, a dělá to prostě proto, aby se mnou před svým nápadníkem sehrála komedii.“

Takové kruté podezření změnilo úplně Juliánovo mravní postavení. Tato myšlenka se střetla v jeho srdci s klíčící láskou a velmi snadno ji zničila. Jeho láska byla založena jen na obdivu k Matyldině vzácné kráse anebo, přesně řečeno, k jejímu královskému vystupování a podivuhodnému vkusu. V tom byl Julián stejný jako každý povýšenec. Když se inteligentní muž z venkova dostane do nejvyšších společenských vrstev, působí prý na něho největším dojmem hezká žena velkého světa. Jistě to nebyla Matyldina povaha, která Juliána v minulých dnech okouzlovala. Byl dosti rozumný, aby pochopil, že její povahu vůbec nezná. Všechno, co z ní viděl, mohlo být klamné.

Matylda by například nebyla za nic na světě vynechala nedělní mši; skoro vždy na ni matku doprovázela. Jestliže někdo v salóne markýze de la Mole neprozřetelně zapomněl, kde je, a dovolil si nejvzdálenější narážku na nějaký vtip namířený proti skutečným nebo domnělým zájmům trůnu nebo oltáře, stávala se Matylda ihned ledově vážnou. Její pohled, jindy tak živý, vyjadřoval pak necitelnou pýchu staré rodinné podobizny.

Ale Julián se přesvědčil, že má vždy v pokoji jeden nebo dva svazky filosofických spisů Voltairových. On sám si totiž často potají vzal několik svazků toho krásného, tak nádherně vázaného vydání. Přitom poněkud odsouval ostatní svazky od sebe, aby zakryl, že chybí kniha, kterou si odnesl; ale brzy zpozoroval, že také někdo jiný čte Voltaira. Uchýlil se k seminárnímu úskoku: položil několik žíní na svazky, o nichž se domníval, že mohou zajímat slečnu de la Mole. Svazky zmizely někdy na celé týdny.

Pan de la Mole se zlobil na svého knihkupce, že mu posílá všechny možné *memoáry*, a uložil Juliánovi, aby kupoval všechny trochu pikantnější novinky. Ale aby se takový jed nerozšířil po celém domě, měl sekretář nařízeno, aby ty knihy ukládal do zvláštní knihovničky v markýzově pokoji. Přesvědčil se brzy, že nové knihy, když byly jenom trochu proti trůnu nebo církvi, zanedlouho zmizely. Nebyl to jistě Norbert, kdo je četl.

Julián přeháněl význam toho objevu a myslel si, že slečna de la Mole má v sobě machiavelskou obojetnost. Ta domnělá zločinnost byla v jeho očích půvabem, skoro jediným mravním půvabem, jaký měla. Nuda z přetvářky a ctnostných řečí ho přiváděla do takové krajnosti.

Spíše rozněcoval svou obraznost, než aby se nechával strhovat láskou.

Teprve když se oddal snění o elegantní postavě slečny de la Mole, o vybraném vkusu jejích toalet a bělosti jejích rukou, o kráse jejích paží a nenucenosti všech jejích pohybů, cítil, že je zamilován. Aby dovršil její půvab, představoval si ji jako Kateřinu Medicejskou. Pro povahu, kterou jí propůjčoval, nebylo nic příliš hlubokého anebo

zločinného. Byla ztělesněním Maslonů, Frilairů a Castanèdů, jimž se v mládí tolik obdivoval. Zkrátka, viděl v ní ideální Pařížanku.

Je něco směšnějšího než připisovat pařížské povaze hloubku anebo zločinnost?

„Je možné, že si to *trio* tropí ze mne posměch,“ myslil si Julián. Znali velmi špatně jeho povahu, jestliže si nevšimli, jak zasmušilý a chladný byly nyní jeho pohledy odpovídající pohledům Matyldiným. S trpkou ironií odmítl projevy přátelství, které se mu udivená slečna de la Mole odvážíla několikrát nabídnout.

Na omrzelé, od přírody chladné, ale pro duchovní přednosti smysl mající srdce té dívky zapůsobilo Juliánovo náhlé podivínství tak mocně, jak to jen u ní bylo možné. Ale v Matyldině povaze bylo také mnoho pýchy a klíčení citu, který činil všechno její štěstí závislým na jiném člověku, bylo provázeno pochmurným smutkem.

Od svého příchodu do Paříže nabyt Julián již dosti zkušenosti, aby rozeznal, že to není vyprahlý smutek nudy. Místo aby jako jindy toužila po společnosti, divadlech a zábavě všeho druhu, vyhýbala se jim.

Francouzsky zpívané opery nudily Matyldu k smrti, a přesto Julián, který pokládal za svou povinnost být přítomen při vycházení vznešené společnosti z divadla, zpozoroval, že tam Matylda bývá co možná nejčastěji. Zdálo se mu, že trochu pozbyla své dokonalé rovnováhy, kterou tak skvěle projevovala v celém jednání. Odpovídala někdy svým přátelům žerty, jejichž zlomyslnost urážela. Zdálo se mu, že terčem svých vtipů činí zvláště markýze Croisenoise. „Ten mladý muž má asi strašně rád peníze, že ji nepustí k vodě, třebaže je tak bohatý!“ myslil si Julián. A rozhořčen takovým urážením mužské důstojnosti, choval se k ní dvojnásob chladně. Často se ve svých odpovědích dopouštěl až nezdvořilostí.

Ačkoliv si umínil, že se nedá Matyldinými projevy přízně vlákat do léčky, byly tyto projevy některé dny tak zřejmé a Juliánovi, jemuž se počínaly otvírat oči, se Matylda zdála tak hezká, že přicházel někdy před ní do rozpaků.

„Obratnost a vytrvalost těch mladých aristokratů nakonec zvítězí nad mou nepatrnou zkušeností,“ řekl si; „musím odjet a udělat tomu všemu konec.“ Markýz mu právě svěřil správu několika menších statků a domů, jež měl v jižním Languedoku. Musel tam zajet. Pan de la Mole jen nerad k tomu svolil. Ve všem, kromě jeho nejtižádstivějších plánů, se mu Julián stal nepostradatelným.

„Koneckonců mě přece jenom nedostali,“ říkal si Julián chystaje se k odjezdu. „Ať byly žerty, jež si slečna de la Mole tropila z těch pánů, opravdové, nebo ať byly určeny pouze k tomu, aby u mne vzbudily důvěru, pobavil jsem se jimi.“

Nevězí-li v tom nějaké spiknutí proti mně, tesařovu synu, je slečna de la Mole záhadou; ale je záhadou pro markýze Croisenoise nejméně tak jako pro mne. Například včera byla její špatná nálada docela opravdová a já jsem měl potěšení vidět, jak kvůli mně umlčela mladého muže, který je tak urozený a bohatý, jako já jsem nuzný a plebejský! To je mé nejkrásnější vítězství; budu se jím těšit, až pojedu v poštovním voze rovinami languedockými.“

Svůj odjezd tajil, ale Matylida věděla lépe než on, že následujícího dne odjede nadlouho z Paříže. Vymluvila se na silné bolení hlavy, které se prý v dusném vzduchu salónu ještě zhoršuje. Procházela se dlouho v zahradě a Norberta, markýze Croisenoise, Cayluse, de Luze a několik jiných mladých mužů, kteří večereli v domě pana de la Mole, pronásledovala svými kousavými vtipy tak, že odešli. Na Juliána upírala divný pohled.

„Je to možná komedie,“ myslil si Julián, „ale ten rychlý dech, ten celý její neklid! Ale cožpak se já v tom všem mohu vyznat? Jde tu o nejpodivuhodnější a nejrafinovanější pařížskou ženu. To neklidné oddychování, které by mě málem dojalo, studovala možná u herečky Leontiny Fayové, kterou má tak ráda.“

Zůstali sami, rozhovor zřetelně vázl. „Ne, Julián ke mně nic necítí,“ říkala si Matylida a byla opravdu nešťastná.

Když se s ní loučil, stiskla mu silně ruku.

„Dnes večer dostanete ode mne dopis,“ řekla hlasem k nepoznání změněným. Juliána to dojalo.

„Otec,“ pokračovala, „si opravdu váží vašich služeb, které mu prokazujete. *Nesmíte* zítra odjet; najděte nějakou výmluvu.“ A odběhla.

Měla krásnou postavu, nebylo také možno mít hezčí nohy, a běžela s takovým půvabem, že Julián byl okouzlen. Ale uhasil byste, nač Julián myslel, když zmizela? Byl uražen velitelským tónem, kterým řekla: *Nesmíte!* Ludvík XV., když umíral, byl také hluboce uražen slovem *nesmíte*, kterého nevhodně užil jeho první lékař, a Ludvík XV. nebyl přece povýšenec.

Za hodinu odevzdal lokaj Juliánovi dopis; bylo to prostě vyznání lásky.

„Nemá příliš strojený sloh,“ řekl si Julián, snaže se svými literárními poznámkami ztlumit radost, která mu stahovala tváře a nutila ho proti jeho vůli do smíchu.

„Vždyť mně,“ zvolal najednou, když již nemohl ovládnout svou příliš velkou radost, „mně, ubohému venkovanu, vyznává lásku vznešená dáma!

Nechoval jsem se zrovna špatně,“ dodal náhle, snaže se překonat své nadšení. „Dovedl jsem si zachovat důstojnost.

Neřekl jsem, že ji miluji.“ Začal studovat tvar písmen; slečna de la Mole měla hezké drobné úzké a vysoké písmo. Musel se zaměstnat něčím fyzickým, aby se nezbláznil radostí.

„Váš odjezd mě nutí, abych promluvila... Bylo by nad mé síly, kdybych Vás už neměla vidět...”

Hlavou mu projel jako objev nový nápad. Přestal studovat Matyldin dopis a jeho radost se zdvojnásobila. „Vítězím nad markýzem Croisenoisem, já, který dovedu mluvit jen o vážných věcech!“ zvolal. „A on je tak hezký! Má kníry, pěknou uniformu; dovede vždy ve vhodný okamžik říci něco duchaplného a vtipného.“

Julián byl v tu chvíli blažený; šílený radostí se toulal bez cíle zahradou.

Potom zašel do své pracovny a dal se ohlásit u markýze de la Mole, který byl naštěstí doma. Předložil mu několik listů došlých

z Normandie a snadno mu dokázal, že normandské pře vyžadují, aby svůj odjezd do Languedoku odložil.

„Jsem velmi rád, že nepojedete,“ řekl mu markýz, když bylo obchodní jednání u konce, „*vidím vás rád u sebe.*“ Julián odešel. Poslední slova mu nebyla příjemná.

„A já mu chci svádět dceru! Znemožnit možná sňatek s markýzem Croisenoisem, který je nadějí jeho budoucnosti; nestane-li se sám vévodou, chce, aby vévodskou korunku dostala aspoň jeho dcera.“ Juliánovi napadlo, aby přes Matyldin dopis, přes vysvětlení dané markýzovi odcestoval do Languedoku. Ale ten záblesk ctnosti velmi rychle pohasl.

„Já jsem dobrý,“ řekl si, „já, plebejec, mám soucit s rodinou tak vysoce postavenou! Já, kterého vévoda Chaulnes nazývá sluhou! Jak markýz zvětšuje své nesmírné jmění? Tím, že prodá státní papíry, když v zámku zaslechne, že příštího dne možná dojde k státnímu převratu. A já, kterého macešská Prozřetelnost postavila na nejnižší společenský stupeň a dala mu šlechtné srdce, ale ani tisíc franků ročního důchodu, tedy nedala mi ani chléb – *v pravém slova smyslu nedala mi chléb* –, já mám odmítnout rozkoš, která se mi nabízí? Odmítnout čirý pramen, který může uhasit mou žízeň ve žhavé poušti všednosti, již se tak namáhavě vláčím? Na mou věru, nebudu tak hloupý; každý ať si hledí sebe v té poušti sobectví, kterou nazýváme životem!“

A vzpomněl si na několik pohrdavých pohledů, jimiž ho obdařila paní de la Mole, a obzvláště *dámy*, její přítelkyně.

Radost z vítězství nad markýzem Croisenoisem nakonec úplně přemohla vzpomínku na mravní povinnost.

„Jak bych si přál, aby se rozzlobil!“ mysl si Julián; „s jakou jistotou bych mu pak zasadil ránu kordem!“ Při tom učinil pohyb, jako by prováděl výpad. „Až dosud jsem byl ubohý písař, který zneužíval té trochy odvahy, již měl. Po tomto dopisu jsem mu roven.“

Ano,“ řekl si s bezmeznou rozkoší, pronášeje pomalu každé slovo, „moje a markýzovy zásluhy byly zváženy a ubohý tesař z Jury zvítězil.“

Výborně!“ zvolal, „už vím, co odpovím. Nepředstavujte si, slečno de la Mole, že zapomenu na svůj stav. Musíte pochopit a uvědomit si, že zrazujete potomka proslulého Guye de Croisenois, který provázel svatého Ludvíka na křížácké výpravy, pro tesařova syna.“

Julián nemohl svou radost ovládnout. Musel sejít do zahrady. Jeho pokoj, v němž se zamkl, mu připadal příliš těsný, nemohl v něm dýchat.

„Já, ubohý selský synek z Jury,“ opakoval si bez ustání, „já, který jsem odsouzen nosit věčně ty smutné černé šaty! Škoda, před dvaceti lety bych byl nosil uniformu jako oni! Tehdy takový člověk jako já by byl buď zabit, anebo by se stal *generálem v šestatřiceti letech*.“ Dopis, který svíral v ruce, ho povzbuzoval k hrdinské póze. „Je pravda, že dnes může mít člověk v tom černém obleku ve čtyřiceti letech sto tisíc franků příjmů a modrou stuhu jako pan biskup beauvaiský.

Nuže!“ řekl si s mefistovským smíchem, „jsem chytřejší než oni! Dovedl jsem si zvolit stejnokroj svého století.“ A cítil, jak jeho ctižádost a láska k duchovnímu stavu vzrůstá. „Kolik kardinálů bylo ještě z nižšího rodu než já, a přece se dostali k moci! Například můj krajan Granvelle.“¹⁸

Ponenáhu se Juliánovo vzrušení uklidnilo; zvítězila opět rozvaha. Řekl si jako jeho učitel Tartuffe, jehož úlohu znal nazpaměť:

Ta slova pokládat jen za lest smím,

— — —

já uvěřím těm sladkým řečem,

až trochu přízně, po níž tolik toužím,

mě ujistí, že mluví pravdu.

„Tartuffe byl také zničen ženou, a byl by zasluhoval lepší osud... Mohla by mou odpověď někomu ukázat... proti tomu máme prostředek,“ dodal pomalu s krutostí, kterou se snažil ovládnout; „začneme nejvřelejšími větami z dopisu vznešené Matyldy.

¹⁸ Biskup a ministr narozený v Besançonu.

Ano, ale čtyři lokajové pana de Croisenois se na mne vrhnou a vyrvou mi originál.

Nikoliv, jsem dobře ozbrojen, a jak je známo, mám ve zvyku střílet na lokaje.

Nuže, jeden z nich bude odvážný a vrhne se na mne. Slíbili mu sto napoleondorů. Zabiji ho anebo ho poraním, výborně – ale to právě chtějí. Uvrhnou mě docela právem do vězení; octnu se ve vyšetřovací vazbě a soudcové mě naprosto spravedlivě a nestranně pošlou do Poissy, abych tam dělal společnost panu Fontanovi a Magalonovi.¹⁹ Tam budu ležet dohromady se čtyřmi sty žebráky všeho druhu... A já bych měl mít soucit s těmi lidmi!“ zvolal a prudce vyskočil. „Mají oni soucit s lidmi třetího stavu, dostanou-li je do své moci?“ Ten výkřik byl posledním vzdechem vděčnosti k panu de la Mole, která ho proti jeho vůli stále ještě znepokojovala.

„Pomalu, páni šlechtici, prohlédl jsem váš machiavelský úskok; abbé Maslon nebo pan Castenède ze semináře nebyli by to provedli lépe. Vy mi odejmete *kompromitující dopis* a já budu druhým plukovníkem Caronem z Kolmaru.

Jen okamžik, pánové, hned pošlu osudný dopis v dobře zapečetěném balíčku abbé Pirardovi do úschovy. To je poctivý muž, janse-nista, a nedá se tudíž podplatit. Ano, ale on otvírá dopisy... Pošlu jej tedy Fouquému.“

Musíme přiznat, že Juliánův pohled byl divoký, výraz jeho tváře ohyzdný; v obličejí se mu zračila skutečná zločinnost. Byl to nešťastník bojující s celou společností.

„Do boje!“ zvolal Julián. A seběhl rychle ze schodů před vchodem do paláce. Vešel do Stánku pouličního písaře, úplně ho poděsil. „Opíšte to,“ řekl a podal mu dopis slečny de la Mole.

Zatímco písař pracoval, psal Fouquému; prosil ho, aby mu drahocennou věc, kterou mu posílá, uschoval. „Ale,“ pomyslně si a přestál psát, „tajná služba na poště otevře můj dopis a vrátí vám, co hledáte... ne, pánové.“ Šel k protestantskému knihkupci koupit

¹⁹ Redaktoři satirického časopisu, uvěznění pro urážku vlády.

ohromnou bibli, ukryl velmi obratně Matyldin dopis v deskách a dal vše zabalit. Jeho balík, adresovaný jednomu z Fouquého dělníků, jehož jméno v Paříži nikdo neznal, odvezl dostavník.

Pak se vrátil veselý a čilý do domu markýze de la Mole. „*A teď jsme na řadě my,*“ zvolal, zamkl se ve svém pokoji a odhodil kabát.

„Jakže, slečno,“ psal Matyldě, „slečna de la Mole posílá po Arsènovi, lokaji svého otce, tak svádívý dopis ubohému tesařskému synkovi z Jury? Činí to bezpochyby proto, aby si pohrála s jeho prostoduchostí...“ A opsal nejvýmluvnější věty z dopisu, který právě dostal.

Jeho dopis by byl dělal čest diplomatické rozvážnosti pana rytíře Beauvoisise. Bylo teprve deset hodin. Julián zpitý štěstím a pocitem své moci, tak novým pro takového ubožáka, šel do Italské opery. Slyšel zpívat svého přítele Geronima. Dosud nikdy ho hudba tak nenadchla. Cítil se jako bůh.

14.

Myšlenky mladé dívky

Co zmatku! Kolik bezesných nocí! Pane Bože! Sama si zavíním, že mnou budou pohrdat? Dokonce i on mnou bude pohrdat. Ale on odjíždí, odchází ode mne.

— ALFRED DE MUSSET

Matylda nenapsala dopis Juliánovi bez vnitřních bojů. Nechtěl byl počátek jejího zájmu o Juliána jakýkoliv, brzy ovládl pýchu, která, pokud se Matylda pamatovala, jedinečně panovala v jejím srdci. Ta hrdá a chladná duše byla poprvé uchválena vášnivým citem. Ale i když vašeň krotila její pýchu, zůstávala Matylda přece ještě věrna svým hrdým zvykům. Dva měsíce zápasů a nových dojmů přetvořily takřka celý její vnitřní život.

Matylda se domnívala, že našla štěstí. Tato víra, která je všemocná v duších, u nichž se k odvaze druží vynikající inteligence, musela dlouho zápasit s důstojností a se všemi city všedních povinností. Jednoho dne již v sedm hodin ráno vešla k matce a prosila ji, aby jí dovolila uchýlit se do Villequieru. Markýza ji ani neuznala za hodnou odpovědi a poradila jí, aby si šla znovu lehnout. To bylo poslední úsilí střízlivého rozumu a úcty k obvyklé morálce.

Obava, aby se nedopustila nějaké nepřístojnosti a neprohřešila se proti názorům pokládaným Caylusu, Croisenoisy a Luzy za posvátné, působila jenom nepatrně na její duši; takové lidi nepokládala za schopné, aby ji chápali. Byla by se jich zeptala na radu, kdyby šlo o to koupit kočár nebo statek. Bála se jen toho, že by s ní Julián mohl být nespokojen.

Možná také, že jen vypadá jako nevšední člověk?

Nenáviděla nedostatek charakteru, to jediné mohla vytykat skvělým mladým mužům, kteří ji obklopovali. Čím duchaplněji žertovali

o tom, co se odchylovalo od běžných zvyklostí, nebo o tom, co v domnění, že se jimi řídí, se jimi řídilo špatně, tím více v jejích očích ztráceli.

Byli stateční, ale nic více. „Ale jak stateční?“ řekla si. „V souboji. Ale souboj je již pouhá formalita. Člověk ví všechno předem, ba i to, co má říci, padne-li. Natažen na trávniku, s rukou na srdci, musí velkodušně odpustit protivníkovi a vzkázat pozdrav dámě, která existuje často jen v jeho představách anebo která jde v den jeho smrti na ples, aby odvrátila od sebe podezření.

Vzdorují nebezpečí v čele setniny blyštící se samou ocelí; ale co nebezpečí, které vyvstane o samotě, neobyčejné, nepředvídané a opravdu ohydné?“

„Bohužel!“ vzdychla Matylda. „Na dvoře Jindřicha III. byli velcí mužové, velcí právě tak povahou jako rodem! Ach, kdyby byl Julián bojoval u Jarnaku anebo u Moncontouru, neměla bych již pochybností! V oněch dobách velikosti a síly nebyli Francouzi loutkami. V den bitvy bývali skoro neklidnější.

Jejich život nevězel ještě jako egyptské mumie v obalu všem společném a věčně stejném. Ano,“ dodala „k tomu, aby někdo vyšel samotén v jedenáct hodin z paláce soissonsského, obývaného Kateřinou Medicejskou, bylo tehdy zapotřebí více odvahy, než kdyby se dnes vydal do Alžíru. Život muže byl řadou náhod. Nyní civilizace náhodu vypudila. Není již nepředvídanosti. Objeví-li se v myšlenkách, nenajde se pro ni dosti posměchu; objeví-li se ve skutečném životě, žádná zbabělost nepředčí náš strach. Každé bláznovství, jehož se někdo dopustí ze strachu, najde omluvu. Degenerované a nudné století! Co by byl řekl Bonifác de la Mole, kdyby zvedl z hrobu svou sřatou hlavu a viděl, jak roku 1793 sedmnáct nositelů jeho jména se dalo schytat jako berani a za dva dny poté byli sřati gilotinou? Věděli, že jdou na smrt, ale byli by pokládali za neslušné bránit se a zabít aspoň jednoho nebo dva jakobíny. Ach! V hrdinských dobách Francie, ve století Bonifáce de la Mole, byl by Julián velitelem setniny a bratr mladým knězem se slušnými způsoby, moudrostí v očích a s rozumem na rtech.“

Ještě před několika měsíci Matylda pochybovala, že se kdy setká s člověkem, který by se lišil od běžné šablony. Kdysi nacházela trochu štěstí v tom, že si dovolila dopisovat s několika mladými muži ze společnosti. Tato smělost, která se tak vymykala pojmům slušnosti a byla tak nerozumná u mladé dívky, mohla ji zneuctit v očích pana de Croisenois, jeho otce vévody Chaulnese a celého vévodského domu. Kdyby byl vévoda viděl, že nedojde k zamýšlenému sňatku, byl by chtěl znát příčinu. Tenkrát nemohla Matylda v ty dny, kdy napsala některý ze svých dopisů, spát. Ale ty dopisy byly pouze odpověďmi.

Tentokrát se odvážila říci, že miluje. Psala *první* (jak strašné slovo!) muži, který stál na nejnižším společenském stupni.

Již tato okolnost zaručovala, že by byla na věky zneuctěna, kdyby to vyšlo najevo. Která z žen navštěvujících její matku by se jí odvážila zastat? Co by se jim mohlo říci, aby to mohly opakovat v jiných salónech a zmírnit tím jejich strašné pohrdání?

Již jen mluvit o něčem podobném se jí zdálo hrozné! Ale psát? „*Jsou věci, o nichž se nepíše,*“ zvolal Napoleon, když se dozvěděl, že se Baylen vzdal. A tento výrok jí kdysi řekl sám Julián, jako by jí chtěl dát předem ponaučení!

Ale to ještě nic nebylo. Matyldina úzkost měla jiné příčiny. Zapomněla na zlé následky, které její čin mohl mít ve společnosti, na nenapravitelnou hanbu a obecné opovržení, jež jí hrozilo, protože urazila třídu, k níž náležela, a psala člověku docela jiného druhu, než jsou Caylusové, Luzové, Croisenoisové.

Hloubka, tajemnost Juliánovy povahy by byla poděsila i při navázání obyčejných styků. A ona ho hodlala učinit svým milencem, snad i svým pánem!

„Jaké budou jeho požadavky, ovládne-li mě úplně? Aťsi, řeknu si jako Medea: *Uprostřed tolika nebezpečí zůstává mi mé JÁ!*“

Říkala si, že Julián necítí vůbec úctu k šlechtickému původu, a co je ještě horší, že ji vůbec nemiluje.

V těch posledních chvílích krutých pochybností projevila se v ní ženská hrdost. „V osudu dívky, jako jsem já, musí být vše neobvyk-

lé," zvolala Matylda pozbývající trpělivosti. Pýcha, kterou jí vštěpovali od kolébky, zápasila se ctností. A právě v té chvíli Juliánův odjezd všechno urychlil.

(Takové povahy jsou naštěstí velmi vzácné.)

Julián byl tak zlomyslný, že dal pozdě večer k vrátnému snést těžký kufr; zavolal na to lokaje, který se dvořil komorné slečny de la Mole. „Možná že ten manévr nebude mít úspěch," řekl si, „ale podaří-li se, bude myslet, že jsem odjel." Usnul rozveselený tím žertem. Matylda nezamhouřila po celou noc oka.

Druhého dne velmi časně zrána odešel Julián nepozorovaně z domu, ale před osmou hodinou se vrátil.

Sotvaže přišel do knihovny, objevila se slečna de la Mole ve dveřích. Odevzdal jí odpověď. Domníval se, že je jeho povinností něco jí říci; rozhodně nic nebylo snazšího, ale slečna de la Mole ho nechtěla vyslechnout a zmizela. Julián byl rád, protože nevěděl, co by jí řekl.

„Není-li to vše jen hra smluvená s hrabětem Norbertem, je jasné, že jen mé lhotejné pohledy roznítily podivnou lásku, kterou si tato vysoce urozená dívka usmyslila ke mně chovat. Byl bych hloupější, než se sluší, kdybych se dal někdy strhnout k nějaké náklonnosti k té velké plavovlasé loutce." Po takové úvaze se stal chladnějším a vypočítavějším, než byl kdy dříve.

„V nastávající bitvě," dodal, „bude rodová pýcha jako vysoké návrší, tvořící vojenskou pozici mezi ní a mnou. Tam bude třeba vést útok. Udělal jsem velkou chybu, že jsem zůstal v Paříži; jestliže si se mnou jen zahrává, zadal jsem si tím odkladem a vydal se jí do rukou. Co bych ztratil, kdybych odcestoval? Byl bych se jim vysmál, tropí-li si oni posměch ze mne! Zajímá-li se Matylda opravdu o mne, zvýšil bych tím její zájem stonásobně."

Matyldin dopis Juliánově samolibosti tak polichotil, že z radosti nad tou příhodou zapomněl vážně uvažovat o účelnosti odjezdu.

Osudnou stránkou jeho povahy bylo, že byl neobyčejně citlivý ke svým chybám. Chyba, již se před chvílí dopustil, ho tak mrzela, že už skoro ani nemyslel na neuvěřitelné vítězství, které předcházelo to

malé nedopatření. K deváté hodině se opět objevila ve dveřích knihovny slečna de la Mole, hodila mu dlouhý dopis a utekla.

„Zdá se, že to bude román v dopisech,“ řekl, zdvínaje Matyldino psaní. „Nepřítel dělá chybný pohyb, já budu bojovat chladem a ctností.“

Žádala na něm rozhodnou odpověď s takovou povýšeností, že to zvýšilo jeho vnitřní veselost. Ve své odpovědi se na dvou stránkách s potěšením posmíval osobám, které by se byly rády posmívaly jemu, a na konci dopisu rovněž se zlomyslností oznamoval, že jeho odjezd je určen na příští den ráno.

Když ukončil dopis, řekl si: „Mohu jí jej dát v zahradě...“ a šel do zahrady. Díval se do okna pokoje slečny de la Mole.

Její pokoj byl v prvním patře vedle matčina bytu, ale pod ním bylo vysoké mezipatro.

První poschodí bylo tak vysoko, že když se procházel s dopisem v ruce lipovým stromořadím, nemohlo ho být z okna slečny de la Mole vidět. Klenba utvořená velmi pečlivě zastříhávanými lipami bránila rozhledu. „Zase jsem neopatrný!“ řekl si rozmrzele. „Jestli si umínili tropit si ze mne smích, ukážu-li se s dopisem v ruce, tím svým nepřátelům jen posloužím.“

Norbertův pokoj byl právě nad pokojem Matyldiným, a vyšel-li Julián zpod klenby utvořené přistřiženými větvemi lip, mohl hrabě a jeho přátelé sledovat každý jeho pohyb.

Slečna de la Mole se objevila za oknem svého pokoje; mírným pohybem ukázal dopis; kývla hlavou. Julián běžel hned do svého pokoje a náhodou potkal na velkém schodišti krásnou Matyldu; jeho dopis si vzala s dokonalým klidem a se směřícima se očima.

„Kolik lásky se zračilo v očích ubohé paní de Rênal,“ řekl si Julián, „když se odvážila přijmout ode mne dopis, přestože naše důvěrné styky trvaly už půl roku! Myslím, že na mne ani jednou nepohlédla směřícima se očima.“

To, co si myslel dále, nevyjádřil již tak přesně; styděl se snad za malichernost svých pohnutek? „Ale jaký je také rozdíl,“ dodával v duchu, „v eleganci jejich ranních šatů, v eleganci jejich chování!

Každý znalec, který by uviděl slečnu de la Mole ze vzdálenosti třiceti kroků, by uhodl, jaké místo ve společnosti zaujímá. Tomu se říká zjevné půvaby.“

Julián dělal vtipy a nepřiznával si ještě všechno, co si myslel; paní de Rênal mu nemusela obětovat žádného markýze Croisenoise. Jeho sokem byl pouze ten podlý podprefekt pan Charcot, který si dával říkat de Maugiron, poněvadž Maugironové vymřeli.

V pět hodin dostal Julián třetí dopis; byl hozen ze dveří knihovny. Slečna de la Mole opět utekla. „Je posedlá psaním!“ řekl si se smíchem, „vždyť přece můžeme tak pohodlně spolu mluvit! Nepřítel chce mít ode mne dopisy, a dokonce několik, to je jasné.“ Nespěchal s otvíráním dopisu. „Opět uhlazené fráze,“ myslel si; ale když jej četl, zbledl. List obsahoval jen osm řádků:

„Musím s Vámi mluvit; musím s Vámi mluvit dnes v noci; v okamžiku, kdy bude odbíjet jedna hodina po půlnoci, buďte v zahradě. Vezměte velký zahradníkův žebřík, který je u studny; přistavte jej k mému oknu a vystupte ke mně. Svítí sice měsíc, ale na tom nesejde.“

15.

Je to spiknutí?

*Ach! Jak krutá je doba mezi velikým zá-
měrem a jeho provedením! Kolik zbyteč-
ných úzkostí! Kolik nerozhodností! Jde
o život. – Jde o mnohem více: o čest.*

– SCHILLER

„Začíná to být vážné,“ pomyslně si Julián, „a trochu příliš jasné,“ dodal po chvíli přemýšlení. „Vždyť ta krásná slečna se mnou může, bohudík, mluvit v knihovně docela volně; markýz ze strachu, abych mu nepředložil nějaké účty, tam ani nev kročí. Vždyť pan de la Mole a hrabě Norbert, jediní lidé, kteří tam vůbec přijdou, nejsou skoro celý den doma; lze snadno zjistit, kdy se vrací domů, a vznešená Matylda, pro niž by nebyl ani panující kníže dostatečně urozený, chce, abych se dopustil tak hrozné neopatrnosti!

Je jasné, že mě chtějí zničit anebo aspoň tropit si ze mne bláznů. Nejdříve mě chtěli usvědčit mými dopisy; poznali, že jsou opatrné; nuže, potřebují čin jasnější než bílý den. Ale ti hezcí panáčkové mě pokládají za příliš hloupého anebo příliš ješitného. K čertu! Za tak nádherného úplňku vylézt pětadvacet stop po žebříku do prvního poschodí! Vždyť se na mne mohou krásně dívat i ze sousedních domů! To se budu na žebříku pěkně vyjímat!“ Julián šel do pokoje a hvízdaje si, dal se do balení kufru. Byl rozhodnut, že odjede a ani neodpoví.

Ale to moudré rozhodnutí jeho srdci klidu nepřineslo. „Jestliže náhodou Matylda nehraje komedii,“ řekl si náhle, když zavřel kufr, „budu v jejích očích dokonalým zbabělcem. Já nejsem šlechtic, musím tedy mít vynikající vlastnosti, ryzí vlastnosti, zřejmě i bez blahovolných ústupků a prokázané výmluvnými činy...“

Čtvrt hodiny uvažoval. „Proč to popírat?“ řekl konečně. „Budu v jejích očích zbabělcem. Ztratím nejenom nejskvělejší dívku z vysoké společnosti, jak o ní všichni říkali na plesu u pana vévody Retze, nýbrž budu také připraven o božské potěšení vidět, jak mně Matylda obětuje vévodova syna, markýze Croisenoise, který se sám stane také vévodou. Milého mladíka, který má všechny vlastnosti, jichž se mně nedostává: duchaplnost, urozenost, jmění...

Ta výčitka mě bude pronásledovat po celý život, ne pro Matyldu, vždyť je tolik milenek!

... Však čest je jenom jedna!

řekl starý don Diego, a zde jasně a zřetelně couvám před prvním nebezpečím, které se mi naskytlo; neboť souboj s panem de Beauvoisis vypadal jako žert. Zde jde o něco jiného. Mohu být zastřelen nějakým sluhou, ale to je to nejmenší nebezpečí; avšak může být pošpiněna moje čest!

Hochu, tohle začíná být vážné,“ dodal vesele s gaskoňským přízvukem. „Tu jde o čest. Nikdy se chudákovi, kterého osud postavil na tak nízký stupeň, nenaskytne taková příležitost; budu snad mít štěstí i u jiných žen, ale nikdy u ženy tak vznešené...”

Uvažoval dlouho, pobíhal neklidně pokojem a občas se náhle zastavoval. V jeho pokoji stálo nádherné mramorové poprsí kardinála de Richelieu, které mimoděk přitahovalo jeho pohled. Zdálo se, že se kardinál na něho dívá přísně, jako by mu vyčítal nedostatek odvahy, která má být francouzské povaze tak přirozená. „Byl bych v tvé době, velký muži, také váhal?

Dejme tomu,“ řekl si konečně, „že je to skutečně léčka, ale pak by byla velice zlá a pro dívku nesmírně kompromitující. Vědí, že nejsem člověk, který by mlčel. Museli by mě tedy zabít. To by bylo šlo roku 1574 za doby Bonifáce de la Mole, ale dnes by se toho nikdo neodvážil. Lidé se změnili. Slečně de la Mole tolik žen závidí! Po čtyřech stech salónech by se zítra roznesla její hanba, a jakou radost by lidé z toho měli!

Sluhové už tlachají mezi sebou o zřejmých důkazech přízně, jež mi projevuje; vím to, slyšel jsem je.

Ale... co její dopisy!... mohou se snadno domnívat, že je mám u sebe. Budu-li překvapen v jejím pokoji, seberou mi je. Budu mít co dělat se dvěma, třemi, čtyřmi muži, což vím? Ale kde je vezmou? Kde najdou v Paříži spolehlivé lidi? Bojí se zákonů... Na mou duši! I takoví lidé, jako jsou Caylus, Croisenois a Luz! Snad se dali svést pomyšlením na to, jak hloupý obličej udělám, až mě dostanou. Chraňte se osudu Abelardova, pane tajemníku!

Nuže, přísámbůh, pánové, poznamenám vás, budu bít do tváře jako Caesarovi vojíní u Farsalu... Co se týče dopisů, mohu je uložit na bezpečné místo.“

Julián si opsal oba poslední dopisy, opisy schoval ve svazku krásně vázaného Voltaira z knihovny a originály odnesl sám na poštu.

Když se vrátil, řekl si s překvapením a hrůzou: „Do jakého šíleného podniku se vrhám!“ Pak čtvrt hodiny nemyslel na to, co má v noci udělat.

„Ale odmítnu-li, budu pak pohrdat sám sebou. Po celý život budu v pochybnostech, zdali bych byl schopen podobného činu, a taková pochybnost by byla pro mne nejhorším utrpením. Nezakusil jsem to už při výstupu s milencem Amandiným? Myslím, že bych si spíše odpustil skutečný zločin; jakmile bych se k němu přiznal, přestal bych naň myslet.

Vždyť mým sokem bude muž, který má jedno z nejskvělejších jmen Francie, a já bych měl sám lehkomyšlně ukázat, že se mu nevyrovnám! Byla by to vlastně zbabělost, kdybych tam nešel. Toto slovo vše rozhodlo!“ zvolal Julián vstávaje... „Ostatně je velmi hezká!

Není-li to zrada, jakého šílenství se pro mne dopouští!... Je-li to mystifikace, přísámbůh, pánové, záleží pouze na mně, abych učinil žert vážným. A to také udělám!

Ale což sváží-li mi ruce v okamžiku, kdy vstoupím do pokoje; mohou na mne nalíčit nějaký důmyslný přístroj!

Je to jako v souboji," řekl si se smíchem. „Před každou ranou se lze krýt, říkal můj učitel šermu; ale když Pán Bůh chce, aby to již skončilo, zařídí to tak, že jeden z obou se zapomene krýt. A konečně, tímto jim mohu dát odpověď.“ Vytáhl z kapsy pistole, a třebaže byly nabity, vyměnil náboje.

Měl ještě mnoho času; aby se nějak zaměstnal, napsal Fouquému: „Milý příteli, přiložený dopis otevři jenom tehdy, uslyšíš-li, že se mi něco zvláštního přihodilo. Pak vynechej v rukopisu, který Ti posílám, vlastní jména, udělej osm opisů a zašli je novinám marseillským, bordeauxským, lyonským, bruselským atd.; za deset dní poté dej otisknout rukopis, pošli první výtisk panu markýzi de la Mole a po čtrnácti dnech v noci rozhod' ostatní výtisky po verrièreských ulicích.“

Ten malý ospravedlňující dokument, složený na způsob povídky, který měl Fouqué otevřít jen tehdy, kdyby se Juliánovi něco přihodilo, sepsal Julián tak, aby co možná nejméně slečnu de la Mole kompromitoval; ale přitom vyličil velmi přesně své postavení.

Když dobaloval balíček, zazněl zvon k večeři. Juliánovi se rozbušilo srdce. Jeho obraznost byla zaměstnána vypravováním, jež právě sepsal, a plnila se tragickými předtuchami. Viděl v duchu, jak se ho chopili sluhové, spoutali a s roubíkem v ústech zavlekli do sklepa. Tam ho jeden sluha hlídal, a kdyby čest vznešené rodiny žádala, aby dobrodružství mělo tragický konec, bylo snadné ukončit všechno nějakým jedem, který nezanechá stop; pak by se řeklo, že zemřel nějakou nemocí, a mrtvolu by odnesli do jeho pokoje.

Dojat vlastním vypravováním jako dramatický spisovatel, měl Julián opravdu strach, když vstupoval do jídelny. Prohlížel si všechny ty sluhy v slavnostní livreji; studoval jejich tváře. „Které z nich vybrali pro tu noční výpravu?“ myslel si. „V této rodině jsou vzpomínky na dvůr Jindřicha III. tak živé a tak často je připomínají, že kdyby se někdo cítil uražen, zakročil by s větší rozhodností než ostatní lidé jeho společenské vrstvy.“ Pohlédl na slečnu de la Mole, aby z jejích očí vyčetl, co její rodina zamýšlí; byla bledá a vypadala jako středověká dáma. Nikdy ještě mu nepřipadala tak vznešená,

tak opravdu krásná a impozantní. Byl do ní skoro zamilován. „*Pallida morte futura*,“ řekl si. (Její bledost prozrazuje její tragické plány.)

Nadarmo se po večeři úmyslně dlouho procházel v zahradě; slečna de la Mole se neukázala. Bylo by se mu v té chvíli velmi ulehčilo, kdyby s ní byl mohl mluvit.

Proč to nepřiznat? Měl strach. Protože byl k činu rozhodnut, od-
dával se tomu pocitu beze studu. „Budu-li mít jen v tom okamžiku
potřebnou odvalu,“ řekl si, „co sejde na tom, jaké pocity mám nyní?“ Šel si obhlédnout situaci a zkusit, jak je žebřík těžký.

„Osud mi určil,“ zasmál se, „abych používal tohoto náradí, zde
právě tak jako ve Verrières! Ale jaký je to rozdíl! Tehdy,“ dodal
s povzdechem, „jsem nemusel nedůvěřovat ženě, pro niž jsem se
vydával v nebezpečí. A jaký rozdíl je také v tom nebezpečí!

Kdybych byl býval zabit v zahradě pana de Rênal, nebylo by
v tom pro mne nic nečestného. Bylo by bývalo snadné prohlásit moji
smrt za nevysvětlitelnou. Ale zde? Jaké ohavné historky budou vy-
právět v salónech vévody Chaulnese, Cayluse, Retze atd., zkrátka
všude. Budu pro potomstvo lotrem.

Totíž po dva nebo tři roky,“ pokračoval se smíchem, posmívaje se
sám sobě. Ale ta myšlenka ho skličovala. „A jak budu moci být
ospravedlněn? Dejme tomu, že Fouqué dá vytisknout můj posmrtný
pamflet; bude to jenom další hanebnost. Vždyť jsem byl přijat
v tomto domě a jako odplatu za pohostinství, jehož se mi zde dostá-
vá, za laskavosti, jimiž mě zahrnují, vytisknu pamflet o tom, co se
zde děje! Napadám čest žen! Ach, bude stokrát lépe, padnu-li do
léčky.“

Ten večer byl hrozný.

16.

Jedna hodina v noci

*Zahrada byla velmi rozsáhlá, upravená
před několika lety s dokonalým vkusem.
Ale stromy byly přes sto let staré. Bylo
v tom něco venkovského.*

– MASSINGER

Julián chtěl psát Fouquému nový dopis, v němž by odvolal své dřívější přání, ale vtom tlouklo jedenáct hodin. Zavřel hlučně dveře, jako by se byl zevnitř zamkl. Vykradl se ven. Chtěl pozorovat, co se v domě děje, zejména ve čtvrtém poschodí, kde bydlelo služebnictvo. Neviděl nic zvláštního. Jedna z komorných paní de la Mole pořádala večírek, sloužící pili punč a byli velmi veselí. „Kdo se teď tak směje,“ myslil si Julián, „nepůjde jistě na noční výpravu; byli by vážnější.“ Konečně odešel do zahrady a skryl se v tmavém koutě. „Mají-li v úmyslu provést vše bez vědomí domácího služebnictva, dopraví sem lidi, kteří mě mají překvapit, přes zahradní zeď.“

Bude-li pan de Croisenois jen trochu rozvážný, musí mu napadnout, že pro dívku, kterou si chce vzít, bude méně kompromitující, dá-li mě přistihnout dříve, než vstoupím do jejího pokoje.“

Vykonal velmi přesnou vojenskou obhlídku. „Jde o mou čest,“ pomyslel si, „dopustím-li se nějaké hlouposti, nebude pro mne omluvou, řeknu-li si: Na to jsem nepomyslel.“

Noc byla zoufale jasná. K jedenácté hodině vyšel měsíc, v půl jedné plně ozařoval průčelí domu obrácené do zahrady.

„Matylda je šílená,“ řekl si Julián. Když bila jedna hodina, bylo v oknech hraběte Norberta ještě světlo. Jakživ nezakusil Julián tolik strachu; uvědomoval si jen nebezpečí svého činu a necítil ani trochu nadšení.

Uchopil ohromný žebřík, počkal pět minut, aby Matylda měla čas k odvolání rozkazu, a v jednu hodinu pět minut přistavil žebřík k jejímu oknu. S pistolí v ruce vystupoval tiše nahoru a divil se, že ho nikdo nenapadl. Když se blížil k oknu, otevřelo se bez hluku:

„Konečně jste zde, pane Soreli,“ řekla mu Matylda velmi vzrušeně, „už hodinu vás sleduji.“

Julián byl ve velkých rozpacích; nevěděl, jak se chovat, necítil ani trochu lásky. Aby překonal rozpaky, chtěl být odvážným a pokusil se Matyldu políbit.

„Fuj!“ zvolala a odstrčila ho.

Byl velmi rád, že ho odbyla; rozhlédl se rychle kolem sebe. Měsíc svítil tak jasně, že stíny, které tvořil v pokoji slečny de la Mole, byly černé. „Někdo zde může být skryt, aniž ho vidím,“ pomyslil si.

„Co máte v boční kapse kabátu?“ zeptala se ho Matylda; byla ráda, že má o čem mluvit. Trpěla podivná muka; všechny pocity zdrženlivosti a ostýchavosti, tak přirozené u dívky z dobré rodiny, nabýly opět vrchu a působily jí trýzeň.

„Mám s sebou všechny možné zbraně i pistole,“ odpověděl Julián a byl neméně rád, že může něco říci.

„Musíte odstranit žebřík,“ řekla Matylda.

„Je příliš velký a může v přízemí rozbít okna salónu nebo okna v mezipatru.“

„Nesmíte rozbít okno,“ pokračovala Matylda. Marně se snažila najít tón obvyklé rozmluvy. „Mohl byste, myslím, spustit žebřík po provaze, který bychom uvázali na první příčku. Mívám u sebe vždy zásobu provazů.“

„A to že je zamilovaná žena!“ pomyslil si Julián. „Ta se odvažuje mluvit o lásce! Tolik chladnokrevnosti, tolik rozvahy a opatrnosti mi ukazuje dosti jasně, že nezvítězím nad panem de Croisenois tak, jak jsem se ve své hlouposti domníval, ale že se jen stanu docela prostě jeho nástupcem. Ale konečně, co mi na tom sejde! Což ji miluji? Budu triumfovat nad markýzem tím, že bude zuřit, že má nástupce, a bude zuřit ještě více, že tím nástupcem jsem já. Jak pyšně se na mne včera večer díval v kavárně Tortoni a tvářil se, že mě nepozná-

vá. A jak nevlídně mě potom pozdravil, když se tomu již nemohl vyhnout!“

Julián uvázal provaz na poslední příčku žebříku, a vykloniv se silně z balkónu, pomalu jej spouštěl, aby se nedotkl okenních tabulí. „Je-li někdo v Matyldině pokoji ukryt,“ myslil si. „měl by nyní nejlepší příležitost mě zabít.“ Ale všude panovalo dále hluboké ticho.

Žebřík se dotkl země. Julián jej uložil podél zdi na záhon exotických květin.

„Co řekne matka,“ řekla Matylda, „až uvidí, že její krásné rostliny jsou polámaný!... Musíte vyhodit provaz,“ dodala velmi chladnokrevně, „kdyby jej viděli viset z balkónu, dalo by se to těžko vysvětlit.“

„Ale jak se já dostat odtud?“ zeptal se Julián žertovně, napodobuje kreolský způsob řeči. (Jedna jejich pokojská pocházela ze San Dominga.)

„Odejdete dveřmi,“ řekla Matylda, nadšená tím nápadem. „Ach! Jak je hoden mé lásky!“ pomyslí si.

Julián spustil provaz do zahrady. Matylda mu stiskla rámě. Myslí, že ho uchopil nepřítel; obrátil se prudce a vytáhl dýku. Matyldě se zdálo, že se kdesi otevřelo okno. Zůstali stát nehnutě a se zatajeným dechem. Měsíc je plně ozařoval. Hluk se neopakoval, nebylo tedy již třeba se bát.

Znovu upadli oba do velkých rozpaků. Julián se přesvědčil, že dveře jsou zavřeny na všechny závory. Byl by se rád podíval pod postel, ale neodvážil se. Mohli tam ukrýt jednoho nebo i dva lokaje. Ze strachu, aby si později nic nevyčítal, nakonec přece pod postel nahlédl.

Matyldu mučily všechny úzkosti, do nichž uvádí nesmělost. Hrozila se svého postavení.

„Co jste udělal s mými dopisy?“ řekla konečně.

„To je dobrá příležitost zmást ty pány, poslouchají-li nás. Vyhnu se tím boji,“ uvažoval Julián.

„První dopis je schován ve velké protestantské bibli, kterou jsem včera večer dostavníkem poslal velmi daleko odtud.“

Mluvil zřetelně, aby to slyšeli lidé, kteří mohli být ukryti ve velkých mahagonových skříních, do nichž se už neodvážil podívat.

„Ostatní dva jsem dal na poštu a poslal jsem je na stejnou adresu.“

„Pane Bože, nač všechna ta opatření?“ zeptala se Matylda udiveně.

„Proč bych lhal?“ myslil si Julián a přiznal se jí, jaké měl podezření.

„Proto jsi byl ve svých dopisech tak chladný!“ zvolala Matylda spíše s přízvukem blouznivé horoucnosti než něhy.

Julián si toho odstínu nevšiml. To, že mu začala tykat, ho zbavilo rozvahy, nebo to aspoň rozptýlilo jeho podezření; odvážil se tu krásnou dívku, která v něm budila takovou úctu, sevřít v náručí. Setkal se pouze s nepatrným odporem.

Jako kdysi v Besançonu u Amandy Binetové, musela mu i nyní z rozpaků vypomoci paměť; odříkal některé z nejkrásnějších vět *Nové Heloisy*.

„Jsi pravý muž,“ odpověděla mu, neposlouchajíc příliš jeho fráze; „přiznám se ti, že jsem chtěla vyzkoušet tvou zmužilost. Tvá počáteční podezření a tvé rozhodnutí dokazují, že jsi ještě odvážnější, než jsem myslila.“

Matylda se do tykání nutila; to nezvyklé oslovování zaměstnávalo její mysl více než to, co říkala. Její tykání, v němž nebylo něžnosti, nepůsobilo Juliánovi radost. Divil se sám, že se necítí šťasten; konečně, aby si uvědomil své štěstí, povolal si na pomoc rozum. Viděl, že ta hrdá a ve svých chválách velmi zdrženlivá dívka si ho váží; těmito úvahami dospěl k štěstí z ješitnosti.

Nebyla to ovšem duševní rozkoš, kterou nalézal někdy u paní de Rênal. V jeho citech v první chvíli nebylo něhy. Bylo to nejvyšší štěstí ctižádosti a Julián byl především ctižádostivý. Mluvil opět o lidech, na něž měl podezření, a o opatřeních, která udělal. Přitom přemýšlel, jak by mohl svého vítězství využít.

Matylda byla ještě stále ve velkých rozpacích a jakoby poděšena tím, co učinila, a byla proto ráda, že má o čem mluvit. Uvažovali

o tom, jak by se mohli opět vidět. Julián pociťoval uspokojení ze své duševní převahy a zmužilosti, které projevoval i v tomto rozhovoru. Musejí se mít na pozoru před velmi bystrozrakými lidmi; malý Tanbeau je jistě špehoun, ale Matylda a Julián nejsou také hloupí. Co je jednoduššího než sejít se v knihovně a tam umluvit vše ostatní?

„Mohu se objevit ve všech částech paláce a nevzbudí to podezření,“ dodával Julián, „snad i v pokoji paní de la Mole.“ Bylo totiž nutno jím projít, když se šlo do pokoje její dcery. Kdyby Matylda myslela, že by bylo lépe, aby k ní vždy přicházel po žebříku, vydával by se v to nepatrné nebezpečí s nadšením.

Matylda byla při jeho řeči nemile dotčena jeho vítěznou tváří. „Cítí se být mým pánem!“ řekla si. Už ji trápily výčitky svědomí. Její rozum se hrozil neuvěřitelné poštilosti, již se právě dopustila. Kdyby byla mohla, byla by zničila sebe i Juliána. Když chvílemi úsilím vůle umlčela výčitky svědomí, pocit ostýchavosti a studu ji činily velmi nešťastnou. Netušila, že se dostane do tak hrozného stavu.

„Musím přece na něho mluvit,“ řekla si nakonec, „sluší se přece, aby žena na svého milence mluvila.“ A tu, aby dostála povinnosti, s něhou, již bylo mnohem více ve slovech, jichž užívala, než ve zvuku jejího hlasu, vypravovala mu o rozhodnutích, jež kvůli němu v posledních dnech učinila.

Rozhodla se, že bude jeho, odváží-li se přijít k ní po zahradníkově žebříku, tak jak mu to přikázala. Ale nikdy snad nebyly věci tak něžné řečeny chladnějším a zdvořilejším tónem. Až do té chvíle bylo jejich dostaveníčko mrazivě chladné. Člověk by byl lásku pokládal za nenávist. Jaké mravní naučení pro mladou nerozumnou dívku! Stojí to za to, pro takovou chvíli obětovat budoucnost?

City, jimiž je žena povinna sama sobě, odolávaly i tak pevně vůli, jako byla Matyldina, s takovou houževnatostí, že povrchní pozorovatel by byl mohl její váhání pokládat za následek nejzarytější nenávisti. Konečně se však stala Juliánovou roztomilou milenkou.

Po pravdě řečeno, její oddání bylo poněkud *chtěné*. Její vášnivá láska byla spíše napodobením nějakého vzoru než skutečností.

Slečna de la Mole se domnívala, že plní povinnost vůči sobě samé i vůči svému milenci. „Ubohý hoch,“ myslila si, „byl tak statečný, musí být šťasten, jinak bych byla bezcharakterní.“ Ale přesto by se byla chtěla i za cenu věčného neštěstí vykoupit z krutého nezbytí, v němž se octla.

Přes hrozné násilí, jež si dělala, dovedla úplně ovládat svá slova.

Ani jediné slovo lítosti nebo výčitky nezkalilo noc, která se Juliánovi zdála spíše podivná než šťastná. „Jaký rozdíl, Bože, proti těm posledním čtyřiaadvaceti hodinám ve Verrières! Ty jemné pařížské způsoby objevily tajemství, jak zkazit všechno, i lásku,“ řekl si ve své krajní nespravedlnosti.

Takovým úvahám se oddával, když stál v jedné z vysokých magahonových skříní, do níž se musel ráno ukrýt při prvním šramotu v bytě paní de la Mole, jenž sousedil s Matyldiným pokojem. Matylda šla s matkou na mši, komorné z pokoje brzy odešly a Juliánovi se lehce podařilo vykrást se z pokoje dříve, než se vrátily ukončit svou práci.

Vsedl na koně a vyhledával nejopuštěnější lesní kouty poblíž Paříže. Byl mnohem více udiven než šťasten. Štěstí, které chvílemi naplňovalo jeho duši, podobalo se štěstí mladého podporučíka, kterého vrchní velitel pro nějaký vynikající čin jmenoval přímo plukovníkem. Zdálo se mu, že se vznáší v nesmírné výši. Vše, co bylo ještě předešlého dne nad ním, bylo nyní vedle něho nebo dokonce pod ním. Čím dále jel, tím více jeho štěstí vzrůstalo.

Necítila-li Matylda ani trochu něžnosti, bylo to proto, že celým svým chováním vůči němu, třebaže se ta slova zdají velmi podivná, jen plnila svou povinnost. Ve všech událostech dnešní noci nebylo pro ni nic nepředvídaného mimo bolest a hanbu, jež našla místo té úplné blaženosti, o níž mluví romány.

„Zmýlila jsem se snad?“ řekla si. „Miluji ho vůbec?“

17.

Starý meč

*Budu teď vážný; – už je věru čas,
vždyť smích dnes mají za věc
povážlivou –
zlu směj se – ‚Lotře!‘ řekne ctnosti hlas.*

– DON JUAN, zpěv XIII

U večere se neobjevila. Večer přišla na okamžik do salónu, ale na Juliána ani nepohlédla. Její chování se mu zdálo podivné. „Neznám jejich zvyky,“ pomyslí si, „jistě mi to všechno vysvětlí.“ Přece však s neobyčejnou zvědavostí studoval výraz Matyldina obličeje: nemohl si zatajit, že vypadá tvrdě a zlomyslně. Nebyla to patrně táž žena, která minulé noci prožívala nebo předstírala záchvaty štěstí, které byly příliš přehnané, než aby mohly být pravdivé.

Druhého a třetího dne totéž chladné chování: nepohlédla na něho a nevšímal si jeho přítomnosti. Julián, sžíraný hlubokým neklidem, byl na tisíc mil vzdálen vítězným pocitům, které v něm převládaly prvního dne. „Stala se opět ctnostnou?“ řekl si. „Ne, to bylo pro hrdou Matyldu slovo příliš měšťácké.

V obyčejných životních situacích nevěří v náboženství; miluje náboženství proto, že je velmi prospěšné zájmům její třídy.

Ale nemohla by si z pouhého jemnocitu vyčítat hřích, jehož se dopustila?“ Julián byl přesvědčen, že byl jejím prvním milencem.

„Ale nutno přiznat,“ říkal si v jiných chvílích, „že v jejím jednání není ani trochu naivnosti, prostoty a něhy; nikdy jsem ji neviděl tak pyšnou. Že by mnou pohrdala? Byla by schopná jen pro můj nízký původ si vyčítat, co pro mne udělala.“

Zatímco Julián měl plnou hlavu představ čerpaných z knih a ze vzpomínek na Verrières a viděl v duchu prelud něžné milenky, kte-

rá od té chvíle, kdy svého milence učinila šťastným, zapomíná na sebe, Matyldina samolibost se proti němu bouřila.

Poněvadž se již dva měsíce nenudila, přestala se nudy bát; Julián tím nevědomky pozbyl své největší výhody.

„Sama jsem mu dala nad sebou moc!“ řekla si slečna de la Mole s pocitem nejchmurnějšího smutku. „Je pravda, že má smysl pro čest; ale vydráždím-li jeho ješitnost do krajnosti, pomstí se tím, že prozradí naše styky.“ Matylda neměla dosud milence; ale právě v těch chvílích života, kdy i nejvyprahlejší duše mívají krásné iluze, byla vydána napospas nejtrpčím úvahám.

„Má nade mnou nesmírnou moc, protože mě ovládá strachem, a doženu-li ho k nejhoršímu, může mě krutě potrestat.“ Tato myšlenka stačila, aby Julián v Matyldiných očích klesl. Odvážnost byla nejsilnějším rysem její povahy. Vzrušit a vyléčit z nudy, která ji stále přepadala, ji mohlo jen vědomí, že dává v sázku celý svůj život.

Když ho ani třetího dne slečna de la Mole neuznala za hodna pohledu, šel za ní Julián po večeri do kulečnickového pokoje, ačkoliv viděl, že si to nepřeje.

„Pane Soreli, domníváte se asi, že jste nabyt nade mnou velikých práv,“ řekla mu, stěží ovládajíc hněv, „poněvadž chcete se mnou mluvit, ačkoliv vám dávám jasně najevo, že si to nepřeji... Víte, že si něco takového ke mně ještě nikdo nedovolil?“

Rozmluva obou milenců byla podivná; neuvědomovali si ani, že se navzájem hrozně nenávidí. Protože ani jeden, ani druhý nebyli trpěliví, ale byli zvyklí slušně se chovat, prohlásili zanedlouho zcela jasně, že se navždy rozcházejí.

„Přísahám vám, že zachovám věčnou mlčenlivost; dodal bych dokonce, že na vás nikdy nepromluví, kdybych se nebál, že by vaše pověst mohla utrpět tou nápadnou změnou.“ Poklonil se uctivě a odešel.

Bez velkého přemáhání vykonal, co pokládal za svou povinnost; vůbec mu nenapadlo, že by mohl být zamilován do slečny de la Mole. Není pochyby, že ji nemiloval ani před třemi dny, když byl skryt

v mahagonové skříni. Ale v jeho duši se všechno rychle změnilo, když viděl, že se s ní navždy rozešel.

Krutá paměť mu počala neúprosně připomínat sebenepatrnější podrobnosti té noci, která ho ve skutečnosti nechala tak chladným.

Již první noc potom, kdy si prohlásili, že se na věky rozcházejí, Julián div nezešílel; byl nucen si přiznat, že slečnu de la Mole miluje.

Po tomto objevu následovaly hrozné vnitřní boje: jeho citový život byl úplně rozvrácen.

Za dva dny poté, místo aby se k panu de Croisenois choval pyšně, byl by ho skoro s pláčem objal.

Neutuchající bolest ho přivedla na dobrý nápad. Rozhodl se, že odcestuje do Languedoku; přichystal si zavazadlo a šel na poštu.

Myslí, že omdlí, když se v poštovní kanceláři dověděl, že zvláštní náhodou je příští den v dostavníku do Toulouse jedno místo volné. Zamluvil si je a vrátil se opět domů, aby ohlásil markýzovi svůj odjezd.

Pan de la Mole nebyl doma. Více mrtvý než živý šel Julián do knihovny, aby tam na něho počkal. Jak mu bylo, když tam zastihl slečnu de la Mole?

Když ho viděla vcházet, zatvářila se tak nevlídně, že tomu Julián musel porozumět.

Přemožen bolestí a zmaten překvapením, Julián se dopustil slabosti, že se jí zeptal nejnežnějším tónem: „Už mě tedy nemilujete?“

„Hrozím se toho, že jsem se vzdala prvnímu, kdo se mi namanul,“ řekla Matylda a rozplakala se vztekem na sebe.

„*Prvnímu, kdo se vám namanul!*“ zvolal Julián a vrhl se ke starému středověkému meči, který uchovávali v knihovně jako zajímavou starožitnost.

Bolest, kterou ve chvíli, kdy slečnu de la Mole oslovil, pokládal za nesnesitelnou, zvýšila se stonásobně slzami hanby, které ji viděl prolévat. Byl by býval nejšťastnějším člověkem, kdyby ji byl mohl zabít.

V okamžiku, kdy se mu po dosti velké námaze podařilo vytáhnout meč z jeho starobylé pochvy, Matylda, okouzlená tak novým dojmem, přistoupila hrdě k němu; slzy jí vyschly.

Vtom si Julián vzpomněl na svého dobrodince, markýze de la Mole. „Zabil bych jeho dceru!“ řekl si, „jaká hrůza!“ a chystal se odhodit meč. „Jistě,“ pomyslí si, „by se dala do smíchu při tom melodramatickém gestu.“ Tato myšlenka mu vrátila rozvahu. Prohlížel si pozorně čepel starého meče, jako by na něm hledal nějakou rezavou skvrnu, pak jej zastrčil do pochvy a s největším klidem jej pověsil na pozlacený bronzový hřebík, na němž visel předtím.

Celý ten výjev, ke konci velmi pomalý, trval dobrou minutu; slečna de la Mole se naň dívala s údivem: „Můj milenec by mě tedy byl málem zabil!“ řekla si.

Tato myšlenka ji přenesla do nejkrásnějších dob století Karla IX. a Jindřicha III.

Stála nepohnutě před Juliánem, který právě pověsil meč na stěnu, a hleděla naň očima, v nichž nebylo již nenávisti. Je třeba uznat, že v té chvíli byla velmi svůdná; nevypadala už jistě ani trochu jako pařížská loutka. (To právě Julián Pařížankám nejvíce vytýkal.)

„Dopustím se pro něho opět nějaké slabosti,“ pomyslí si Matylda; „podlehnu-li opět, a to poté, kdy jsem s ním mluvila tak rozhodně, pak se bude teprve pokládat za mého pána a velitele.“ Utekla.

„Bože, jak je krásná!“ řekl Julián, když ji viděl utíkat. „A tato žena se mi ani ne před týdnem vrhla s takovou náruživostí do náručí... ty chvíle se nikdy nevrátí! A je to mou vinou! Tehdy, kdy došlo k té neobyčejné a pro mne tak zajímavé události, jsem pro to neměl smyslu!... Musím přiznat, že jsem se narodil s velmi povrchní a velmi nešťastnou povahou.“

Vešel markýz; Julián mu rychle oznámil svůj odjezd.

„Kam?“ zeptal se ho pan de la Mole.

„Do Languedoku.“

„Nechte toho, prosím, čeká vás mnohem větší úkol. Pojedete-li někam, pojedete na sever, dokonce, po vojensku řečeno, ukládám

vám domácí vězení. Budu vám vděčen, nebudete-li nikdy z domu déle než dvě nebo tři hodiny; mohu vás každou chvíli potřebovat.“

Julián se uklonil a odešel beze slova. Markýz se udiveně díval za ním. Julián nebyl s to s někým mluvit; zavřel se v pokoji. Tam mohl podle libosti přehánět krutost svého osudu.

„Nesmím se tedy ani vzdálit,“ pomyslí si, „Bůh ví, jak dlouho mě markýz zdrží v Paříži; Bože, co se se mnou stane? A nemám jediného přítele, s nímž bych se mohl poradit; abbé Pirard by mě nechal domluvit ani první větu, hrabě Altamira by mi navrhl, abych se připojil k nějakému spiknutí. Vždyť šílím, cítím, že šílím!

Kdo mi poradí? Co se se mnou stane?“

18.

Kruté chvíle

*A ona se mi přiznává! Líčí všechno do
nejmenších podrobností! Její krásné oči,
jež upírá na mne, vyjadřují lásku, kterou
cítila k jinému.*

— SCHILLER

Slečna de la Mole myslila stále s nadšením na štěstí, že by byla bývala málem zavražděna. Dokonce si říkala: „Je hoden toho, aby byl mým pánem, protože by mě byl málem zabil. Kolik těch krásných mladých mužů naší společnosti by bylo nutno dát dohromady, abychom dostali takový projev vášně?

Musím uznat, že byl velmi hezký, když vystoupil na židli, aby meč pověsil do téže malebné polohy, kterou mu dal dekoratér! Nebyla jsem tedy tak hloupá, že jsem se do něho zamilovala.“

Kdyby se byl v té chvíli vyskytl nějaký slušný způsob, jak s ním znovu navázat styky, byla by se ho s radostí chopila. Julián se zamkl v pokoji na dva západy a byl úplně zoufalý.

Ve své ztřeštěnosti pomýšlel na to, že se jí vrhne k nohám. Kdyby se byl, místo aby se skrýval na odlehlém místě, toulal po zahradě anebo po domě, aby byl pro případnou příležitost nablízku, bylo by se možná jeho hrozné neštěstí změnilo v jediném okamžiku v nejvyšší štěstí.

Ale kdyby byl měl zkušenosti, jejichž nedostatek mu vytýkáme, nebyl by se s tak obdivuhodným gestem chopil meče a nebyl by se tedy slečně de la Mole v té chvíli tak líbil. Tento Matyldin rozmar, pro Juliána tak příznivý, potrvál celý den; vyvolávala si kouzelnou představu krátkých okamžiků, kdy ho milovala; toužila po nich.

„Ten ubohý mladík si skutečně může myslet, že má láska k němu trvala pouze od jedné hodiny v noci, kdy jsem ho viděla vystupovat

po žebříku se všemi těmi pistolemi v boční kapse kabátu, až do osmi hodin ráno. Již čtvrt hodiny nato, na mši u sv. Valerie, začala jsem se obávat, že by se mohl pokládat za mého pána a že by se snad mohl zastrašováním pokusit nutit mne k poslušnosti.“

Po večeři se mu slečna de la Mole nevyhnula, mluvila s ním a pod nějakou záminkou ho vyzvala, aby ji doprovodil do zahrady. Poslechl. Byla to pro něho nová zkouška. Matyllda netušíc podléhala lásce, kterou k němu znovu pocítila. Bylo pro ni velkým potěšením procházet se po jeho boku; prohlížela si zvědavě ruce, které ráno uchopily meč, aby ji zabily.

Po takovém činu a po všem, co se událo, nemohlo být už ani řeči o tom, aby spolu mluvili stejně jako dříve.

Ponenáhlu s ním počala Matyllda hovořit důvěrně o tom, co se děje v jejím srdci. Takové hovory jí poskytovaly zvláštní štěstí; vyznala se mu i z přechodného obdivu pro pana de Croisenois a pro pana de Caylus.

„Tedy pro pana de Caylus také?“ zvolal Julián a z jeho slov vyznívala hořká žárlivost opuštěného milence. Matyllda to správně pochopila a nebyla tím nijak uražena.

Mučila dále Juliána tím, že mu podrobně líčila své minulé city co nejbarvitěji a s výrazem nejupřímnější pravdy. Cítil, že líčí to, co právě prožívá. S bolestí viděl, že Matyllda při svém vyprávění činí objevy ve vlastním srdci.

Muka žárlivosti nemohou být větší.

Podezření, že miluje soka, je velmi bolestné, ale muset poslouchat, jak zbožňovaná žena do nejmenších podrobností líčí lásku, kterou v ní sok vzbuzuje, je jistě největší neštěstí.

Jak krutě byl Julián nyní potrestán za to, že se ve své pýše stavěl nad Cayluse, nad Croisenoise! S jakým vnitřním procítěným bolem si přeháněl jejich nejmenší přednosti! S jak horoucí upřímností pohrdal sám sebou!

Matyllda se mu zdála nevýslovně krásná, jeho obdiv by nebylo lze slovy vyjádřit. Procházaje se po jejím boku, díval se pokradmu na

její ruce, paže, na její královskou postavu. Láskou a bolestí přemožen by jí byl málem padl k nohám a zvolal: „Slitování!“

„A tato nádherná, nade vše povznesená žena, která mě kdysi milovala, bude jistě brzy milovat pana de Caylus!“

Julián nemohl pochybovat o upřímnosti slov slečny de la Mole; všechno, co říkala, znělo tak pravdivě. Aby jeho neštěstí bylo dovršeno, začala Matyllda při líčení citů, které kdysi chovala k panu de Caylus, mluvit chvílemi tak, jako by ho ještě milovala. Ano, z jejích slov vyznívala láska, to Julián jasně poznával.

Kdyby jeho hrud' byla zalita roztaveným olovem, byly by jeho bolesti bývaly menší. Jak mohl, ubožák, ve svém nevýslovném bolu tušit, že slečna de la Mole, vzpomínajíc na někdejší chvilkové záchvaty lásky k panu de Caylus anebo panu de Luz, cítila se tak šťastnou jen proto, že o tom mluvila právě s ním?

Nic by nebylo mohlo dostatečně vyjádřit Juliánovu úzkost. Naslouchal podrobnému líčení lásky, kterou cítila k jiným, v témž lipovém stromořadí, kde před několika málo dny čekal, až odbije jedna hodina, aby vnikl do jejího pokoje. Žádná lidská bytost není s to snést větší neštěstí.

Tato mučivá důvěrnost trvala celý týden. Zdálo se, že Matyllda někdy přímo vyhledává příležitost s ním mluvit a někdy se jí jen nevyhýbá; a jejich rozmluvy, k nimž se oba, jak se zdálo, vraceli s jakousi krutou rozkoší, záležely v tom, že mu Matyllda vypravovala o citech, jež chovala kdysi k jiným. Vyprávěla mu o dopisech, které psávala, vzpomínala na jejich znění a odříkávala mu celé věty. Poslední dny se zdálo, že pozoruje Juliána s jakousi zlomyslnou radostí. Jeho utrpení jí zřejmě působilo živé potěšení.

Je vidět, že Julián neměl životní zkušenost; vždyť nečetl ani romány. Kdyby býval jen trochu méně nezkušený, byl by dívce, kterou tak zbožňoval a která se mu vyznávala z tak podivných věcí, klidně řekl: „Přiznejte se, že milujete přece jen mne, ačkoliv se všem těm pánům nevyrovnám...“

Snad by byla šťastna, že ji prohlédl; úspěch by závisel na tom, jakým způsobem by tu myšlenku vyjádřil a jakou chvíli by k tomu

zvolil. V každém případě by se byl šťastně a výhodně dostal ze situace, která se pro Matyldu stávala jednotvárnou.

„A mne již nemilujete, a já vás přece tak zbožňuji!“ řekl jí jednoho dne Julián, zaslepený láskou a bolestí. To byla asi ta největší hloupost, jakou mohl provést.

Jeho slova zničila naráz všechno štěstí, které slečna de la Mole nacházela ve vyprávění o svých citech. Začínala se divit, že po tom, co se stalo, není jejím vypravováním uražen. Než vykřikl ta neopatrná slova, napadlo jí dokonce, že ji snad už nemiluje. „Pýcha udusila bezpochyby jeho lásku,“ říkala si. „Není z těch lidí, kteří by snesli, aby se před nimi dávala přednost lidem, jako je Caylus, Luz, Croisenois, o nichž sám uznává, že daleko nad něho vynikají. Ne, neuvidím ho už nikdy u svých nohou!“

V předešlých dnech jí Julián ve své bolesti často s naivní upřímností vychvaloval skvělé vlastnosti těch pánů, dokonce je i přeháněl. Tato maličkost neušla slečně de la Mole, divila se tomu, ale nemohla uhodnout příčinu. Když Julián vychvaloval soka, o němž se domníval, že je milován, sympatizovala jeho vášnivá duše s jeho štěstím.

Jeho upřímná, ale hloupá slova změnila okamžitě celou situaci: poněvadž Matylda byla nyní jista, že ji miluje, začala jím dokonale pohrdat.

Ve chvíli, kdy pronesl ta neobratná slova, se s ním procházela; pak hned od něho odešla a její poslední pohled vyjadřoval nejhroznější pohrdání. Po návratu do salónu na něho po celý večer již nepohlédla. Druhého dne toto pohrdání zaplnilo celé její srdce; již nemyslíla na to, že po celý týden jí působilo takové potěšení stýkat se s Juliánem jako s nejdůvěrnějším přítelem; pohled na něho jí byl nepříjemný. Cítila skoro odpor a bylo by těžko vyjádřit, jak nevýslovně jím pohrdala, kdykoliv jej spatřila.

Julián nechápal nic z toho, co se poslední týden dělo v Matyldině srdci, ale pozoroval, že jím pohrdá. Byl tak rozumný, že se před ní objevoval co možno zřídkka a že nikdy na ni nepohlédl.

Ale jen se strašnou bolestí se takto připravoval o její přítomnost. Zdálo se mu, že jeho utrpení tím ještě vzrůstá. „Nikdo nemůže být

statečnější," říkal si. Trávil svůj život za okénkem palácového podkroví za pečlivě uzavřenými okenicemi; odtud aspoň mohl vidět Matyldu, když byla v zahradě.

Jak mu bylo, když ji vídal po večeri procházet se s panem de Caylus, s panem de Luz anebo s některým z těch pánů, do nichž, jak se mu přiznala, byla kdysi zamilována?

Julián dosud neměl tušení o tak hlubokém utrpení; byl by málem hlasitě křičel; ta pevná duše byla konečně otřesena až do základu.

Myslet na něco, co nesouviselo se slečnou de la Mole, mu bylo protivné; nebyl s to napsat nejprostší dopisy.

„Nejste při smyslech," řekl mu markýz.

Julián se bál, aby ho neprohlédl, a proto říkal, že se cítí nemocen; markýz mu uvěřil. Naštěstí pro něj učinil markýz při večeri žertovou poznámku o jeho brzkém odjezdu. Matylda pochopila, že může odjet na velmi dlouho. Už několik dní se jí Julián vyhýbal a skvělí mladí muži, kteří byli obdařeni vším, co neměla ta bledá, zasmušilá bytost, kterou kdysi milovala, nebyli již s to, aby ji vyvedli ze zadumání.

„Obyčejná dívka," myslila si, „by si vybrala jednoho z těch mladíků, kteří k sobě ve společnosti poutají všechny zraky; ale jedním z rysů geniálnosti je, nevláčet své myšlenky brázdou vyjetou obyčejnými lidmi.

Kdybych byla družkou muže, jako je Julián, jemuž chybí jmění, které mám zase já, budila bych stále pozornost, nešla bych životem nepovšimnuta. Místo abych se neustále bála revoluce jako mé sestřenice, které se ze strachu před luzou neodvažují vyhubovat ani poštovskému, když je špatně veze, byla bych jista, že budu hrát ve světě úlohu, a to velkou úlohu, neboť muž, kterého jsem si zvolila, má pevnou povahu a bezmeznou ctížádost. Co mu chybí? Přátelé, peníze? Dám mu je." Ale v myšlenkách zacházela s Juliánem trochu jako s podřadným člověkem, od něhož se může dát milovat, kdy se jí to hodí.

19.

Komická opera

*Ó, jak se jaro lásky podobá
dne dubnového nejistotné kráse!
kde slunce září v plné nádheře
a náhle pod oblaky zatmívá se.*

— SCHILLER

Matylda uvažovala o budoucnosti a o neobyčejné úloze, v které už se sama viděla, a dospěla až k tomu, že počala toužit po suchých a metafyzických diskusích, jež často mívala s Juliánem. Unavena těmito vysokými úvahami, toužila někdy také po chvílích štěstí, jež u něho našla; ale k těmto vzpomínkám se družily výčitky svědomí a ty ji občas trápily.

„Ale dívka mého druhu smí i v slabé chvílce zapomenout na své povinnosti jen pro vynikajícího muže; nesmí se říci, že mě svedl jeho hezký knír anebo jeho půvabná jízda na koni, nýbrž jeho hluboké diskuse o budoucnosti, která očekává Francii, jeho domněnky, že události, které se na nás řítí, budou se snad podobat anglické revoluci z roku 1688. Byla jsem svedena,“ odpovídala svým výčtkám svědomí, „jsem slabá žena, ale nenechala jsem se jako loutka svést vnějšími přednostmi.

Dojde-li k nějaké revoluci, proč by nemohl Julián Sorel hrát úlohu Rolanda a já úlohu paní Rolandové? Její úloha by mně byla milejší než úloha paní de Stalë: nemravnost bude v našem století na závažu. Jistě mi nebudou moci vytknout žádnou jinou slabost; zemřela bych hanbou.“

Musíme přiznat, že Matyldiny úvahy nebyly vždy tak vážné jako myšlenky, které jsme právě zaznamenali.

Pozorovala Juliána a ve všem, co dělal, nacházela půvab. „Jistě se mi podařilo vypudit mu z hlavy i nejmenší myšlenku na to, že má na mne nějaká práva.

Dokazuje to ostatně to, s jakou bolestí a s jakou vášnivostí mi ten ubohý hoch před týdnem vyznal lásku; musím připustit, že bylo ode mne velmi divné, že jsem se rozhněvala pro slova, z nichž vyznívalo tolik úcty, tolik lásky. Což nejsem jeho ženou? Jeho slova byla velmi přirozená a musím uznat, že byla velmi milá. Julián mě miloval ještě i po těch nekonečných rozmluvách, v nichž jsem mu ustavičně a opravdu s velkou necitelností vyprávěla jen o svých bývalých láskách, které zplodila nuda, v níž jsem žila, o láskách k několika mladíkům ze společnosti, na něž tak žárlí; ach, kdyby věděl, jak málo jsou pro mne nebezpeční! Jak uboze se vedle něho vyjímají a jak se podobají jeden druhému!“

Při tom uvažování kreslila nazdařbůh tužkou čáry na listě svého náčrtníku. Jeden z nakreslených profilů ji překvapil, uchvátil: podobal se nápadně Juliánovi.

„To je znamení nebes! To je zázrak lásky!“ zvolala s nadšením, „bezděky jsem nakreslila jeho tvář.“

Odběhla do svého pokoje, zavřela se tam a s velkou horlivostí se vážně pokoušela nakreslit Juliánovu podobiznu. Ale nepodařilo se jí to; profil náhodně načrtnutý se Juliánovi stále nejvíce podobal. Matylda tím byla nadšena, viděla v tom nepopiratelný důkaz velké lásky.

Odložila zápisník velmi pozdě, až ji markýza dala zavolat, aby s ní jela do Italské opery. Hledala očima Juliána a chtěla přimět matku, aby ho pozvala, aby jel do divadla s nimi.

Julián se neukázal; v lóži s dámami byli pouze bezvýznamní lidé. Po celé první jednání snila Matylda o muži, kterého milovala uchvácena nejprudší vášní; ale v druhém jednání ji rozechvěla milostná árie, k níž mohl vytvořit nápěv pouze Cimarosa. Hrdinka opery zpívala: „Musím být potrestána za přílišné zbožňování, které pro něho cítím, miluji jej příliš!“

Od chvíle, kdy slyšela tu nádhernou árii, zmizel pro Matyldu celý svět. Když ji někdo oslovil, neodpovídala; matka jí domlouvala. Matylda se stěží přiměla k tomu, aby na ni pohlédla. Její nadšení dospělo do stavu milostného blouznění a vášně, který se dal přirovnat k nejprudším vznětům, jež Julián již několik dní zakoušel pro ni. Ná-
pěv plný božského kouzla, na který byla zpívána slova vyjadřující podle Matyldina mínění tak nápadně její stav, zaměstnával stále její mysl, když nemyslíla přímo na Juliána. Díky své zálibě v hudbě byla Matylda toho večera takovou, jakou paní de Rênal bývala vždy, když myslela na Juliána. Rozumová láska je ovšem duchaplnější než pravá láska, ale má pouze okamžiky nadšení; zná se příliš dobře, posuzuje se neustále; nerozptyluje mysl, naopak je založena jen na přemýšlení.

Po návratu domů, ať si paní de la Mole říkala co chtěla, tvrdila Matylda, že má horečku, a strávila část noci tím, že stále přehrávala na pianě a zpívala proslulou árii, která ji tak okouzila:

*Devo punirmi, devo punirmi,
Se troppo amai atd.²⁰*

Ta bláznivá noc měla za následek, že si Matylda namluvila, že se jí konečně podařilo zvítězit nad svou láskou. (Tato stránka nešťastnému spisovateli v mnohém uškodí. Lidé s chladným rozumem ho budou vinit z neslušnosti. Nechce ukřivdit mladým ženám, které oslňují pařížské salóny, tím, že by tvrdil, že třeba jen jediná z nich je schopna pošetilostí, jež snižují Matyldinu povahu. Ta postava je jen výplod obraznosti, a dokonce je smyšlena tak, že se úplně vymyká společenským obyčejům, jež civilizaci XIX. století zajistí tak významné místo mezi všemi věky.

Dívkám, jež byly okrasou plesů té zimy, rozvaha rozhodně nechyběla.

Nemyslím také, že by mohly být obviňovány z toho, že příliš po-
hrdají skvělým jméním, koňmi, krásnými statky a vším, co zajišťuje

²⁰ Musím se potrestat, jestliže jsem příliš milovala.

ve světě příjemné postavení. Nejenže v těchto přednostech nevidí nepříjemnost, naopak, většinou jsou jim předmětem nejvytrvalejších tužeb, a mají-li dívky v srdcích nějakou vášeň, je to právě vášeň pro tyto statky.

O štěstí mladých mužů, kteří mají jako Julián nějaké vlohy, rozhodně nepečuje láska; zpravidla se takoví lidé připojí neodlučně k nějaké kotéřii, a udělá-li kotérie štěstí, jsou zahrnováni všemi společenskými výhodami. Běda vzdělanému člověku, který nenáleží k žádné kotéřii; budou mu vyčítat i malé, velmi nejisté úspěchy a vznešená ctnost, okrádajíc ho, bude triumfovat. Milý pane, román je zrcadlo, se kterým jdeme po silnici. A člověka, který ve své nůši zrcadlo nese, budete obviňovat z nemravnosti! Jeho zrcadlo ukazuje bahno, a vy obviňujete zrcadlo! Obviňujte spíše silnici plnou louží, a ještě spíše cestáře, který nechá vodu stát a vytvoří bahno.“

Nyní, když jsme se shodli na tom, že Matyldina povaha je v našem ctnostném a neméně rozumném století nemožná, nebojím se již tolik, že vzbudím hněv, budu-li dále vypravovat o ztřeštěnostech té roztomilé dívky.)

Celý následující den se chápala každé příležitosti, aby si dokázala své vítězství nad svou šílenou láskou. Usilovala hlavně o to, aby ve všem vzbudila Juliánovu nelibost; ale neušel jí ani jeden jeho pohyb.

Julián byl příliš nešťastný a hlavně příliš rozrušený, aby pochopil tak složitý manévr lásky; ještě méně byl s to poznat, jaký prospěch by z něho mohl mít: stal se jeho obětí. Dosud snad nikdy tak netrpěl. Rozum tak málo ovládal jeho činy, že kdyby mu byl nějaký škaro hlíd řekl: „Pospěšte si, abyste využil nálady, která je vám příznivá; v takové rozumové lásce, jaká se vyskytuje v Paříži, nemůže stejný stav nikdy trvat déle než dva dny,“ nebyl by mu porozuměl. A jakkoli byl Julián přepjatý, měl smysl pro čest. Jeho první povinností byla mlčenlivost, to věděl dobře. Žádat o radu, svěřit se se svými mukami prvnímu přichozímu bylo by bývalo štěstím podobným štěstí ubožáka, jemuž na pouti žhavou pouští sešlou nebesa ledovou krupěj vody. Julián znal nebezpečí; bál se, že by někomu,

kdo by se ho indiskrétně vyptával, odpověděl proudem slz. Uzavřel se v pokoji.

Viděl, že se Matylda dlouho prochází v zahradě; když konečně odešla, sešel dolů; přistoupil k růžovému keři, z něhož utrhla květ.

Noc byla temná, takže se mohl oddat své bolesti bez obavy, že ho někdo uvidí. Byl jistý, že slečna de la Mole miluje některého z těch mladých důstojníků, s nimiž se právě tak vesele bavila. Dříve ho snad milovala, ale poznala, že jí není hoden.

„A vskutku, nejsem jí hoden!“ řekl si Julián s plným přesvědčením. „Jsem celkem velmi povrchní, velmi všední člověk, nudný pro každého, nesnesitelný sám sobě.“ Všechny dobré vlastnosti, které měl, všechny věci, které dříve nadšeně miloval, byly mu k smrti protivné; a v tomto stavu *zvrácené obraznosti* se jal posuzovat život! Takového omylu se může dopustit pouze nadprůměrný člověk.

Několikrát uvažoval o sebevraždě, představa smrti ho lákala jako lahodný odpočinek; byl to pohár studené vody podávaný nešťastníku, který umírá na poušti žízní a vedrem.

„Ale mou smrtí pohrdání, které ke mně cítí, ještě vzroste!“ zvolal. „Jakou vzpomínku po sobě zanechám?“

Lidské bytosti, která se zřítíla do nejhlubší propasti neštěstí, zůstane jako jediné útočiště odvaha. Julián nebyl dosti důvtipný, aby si řekl: „Musím být odvážný.“ Ale jak se tak díval na okno Matyldina pokoje, viděl štěrbinami okenic, že zháší světlo, a představoval si útulný pokoj, v němž byl bohužel jenom jednou v životě. Dále jeho obraznost nešla.

Odbila jedna hodina; v okamžiku, kdy slyšel zvuk zvonu, řekl si: „Musím k ní nahoru.“

Byl to geniální nápad; důvodů k činu našel spoustu. „Mohu být ještě nešťastnější?“ řekl si. Běžel pro žebřík. Zahradník jej přivázal řetězem. Spouští jedné z pistolí, kterou při tom rozbil, nadlidskou silou ukroutil jeden článek řetězu, jenž držel žebřík; za několik minut odpoutal žebřík a přistavil jej k Matyldinu oknu.

„Bude se hněvat, dá mi najevo své pohrdání, ale co na tom? Políbím ji, políbím ji naposled a pak půjdu nahoru do pokoje a zastřelím

se...; dříve než zemřu, mé rty se dotknou její tváře!“ Vyběhl vzhůru po žebříku a zaklepal na okenici; za nějakou chvíli ho Matylda uslyšela, chtěla okenici otevřít, ale žebřík tomu bránil. Julián se zavěsil na železný hák určený k tomu, aby držel otevřenou okenici, a vydávaje se v nebezpečí, že se každým okamžikem zřítí, strčil prudce do žebříku a trochu jej odsunul. Matylda pak mohla okenici otevřít. Více mrtvý než živý se Julián vrhl do pokoje.

„To jsi tedy ty!“ zvolala a vrhla se mu do náručí.

Kdo dovede popsat Juliánovo štěstí? Matylda byla skoro tak šťastná jako on.

Činila si sama výčitky, obviňovala se před ním.

„Potrestej mě za tu ohavnou pýchu,“ řekla a tiskla ho v náručí, jako by ho chtěla udusit. „Ty jsi můj pán, já jsem tvá otrokyně. Musím tě na kolenou prosit za odpuštění, že jsem se chtěla proti tobě vzepřít.“ Vyprostila se mu z objetí a padla mu k nohám. „Ano, ty jsi mým pánem,“ řekla mu ještě opojená štěstím a láskou; „vládni provždy nade mnou, potrestej přísně svou otrokyni, bude-li se chtít proti tobě vzbouřit.“

V jiné chvíli se mu vytrhla z objetí, rozsvítila svíci a Julián jí jenom stěží zabránil, aby si neustříhla celou jednu stranu vlasů.

„Chci si tak připomínat, že jsem tvou služkou,“ řekla mu, „svedeli mě zase jednou prokletá pýcha na scestí, ukaž mi ty vlasy a řekni: ‚Nejde už o lásku, neběží o city, které snad vaše duše prožívá v této chvíli; přísahala jste poslušnost, jste-li čestná, poslechnete.‘“

Ale je rozumnější vynechat líčení tak nesmírného blouznění a štěstí.

Juliánova odvaha se vyrovnala jeho štěstí. Když se na východě počaly nad dalekými komíny za zahradami objevovat červánky, řekl Matyldě: „Musím slézt po žebříku. Přináším tím oběť, která je vás hodna. Olupuji se o několik hodin největšího štěstí, které lidská duše může zakusit. Tu oběť přináším vaší pověsti. Znáte-li mé srdce, pochopíte, jaké násilí si činím. Budete vždy pro mne tím, čím jste nyní? Ale čest to žádá, to stačí. Chtěl bych vám ještě říci, že po naší první schůzce nepadlo podezření pouze na zloděje. Pan de la Mole dal

postavit v zahradě hlídku. Pan de Croisenois je obklopen špehouny, ví se, co kterou noc dělá.“

Matylda se tomu hlasitě rozesmála. Její matka a jedna komorná se probudily; najednou na Matyldu někdo za dveřmi promluvil. Julián na ni pohlédl. Zbledla. Komorné vyhubovala, matku neuznala za hodnu odpovědi...

„Ale napadne-li jim otevřít okno, uvidí žebřík!“ řekl jí Julián.

Sevřel ji ještě jednou v náručí, skočil na žebřík a spíše sjel, než slezl; v okamžiku stál na zemi.

Za tři vteřiny byl žebřík pod lipovým stromořadím a Matyldina čest byla zachráněna. Když se Julián vzpamatoval, viděl, že je celý zakrvácený a skoro nahý; sjížděje neopatrně dolů, poranil se.

Nesmírné štěstí mu vrátilo všechnu energii jeho povahy: kdyby se bylo proti němu postavilo dvacet mužů, byl by je v té chvíli s radostí napadl. Naštěstí nebyla jeho vojenská udatnost podrobena zkoušce. Uložil žebřík na obvyklé místo, upevnil jej řetězem a neopominul zahladit stopy, které žebřík zanechá na záhonu exotických květin pod Matyldiným oknem.

Když přejížděl rukou po kypré zemi, aby se přesvědčil, že stopy jsou úplně zahlazeny, ucítil, že mu něco padlo na ruce; byl to celý pramen Matyldiných vlasů, který si ustříhla a hodila Juliánovi.

Dívala se z okna.

„To ti posílá tvá otrokyně,“ volala dosti hlasitě, „na znamení věčné poslušnosti. Zříkám se své vůle, buď mým pánem.“

Julián přemožený láskou by byl málem šel znovu pro žebřík a vylezl k ní opět nahoru. Konečně v něm rozum zvítězil.

Dostat se ze zahrady do paláce nebylo tak snadné. Podařilo se mu násilím otevřít dveře u sklepa; když se dostal do domu, musel co možná nejtíšeji vypáčit dveře svého pokoje. Ve svém zmatku nechal totiž v pokoji, který právě tak spěšně opustil, v kapse kabátu i klíč. „Doufám, že nezapomene ukrýt všechny ty svršky!“

Konečně únava zvítězila nad štěstím, a když slunce vycházelo, upadl v hluboký spánek.

Zvon volající k obědu ho stěží probudil; šel do jídelny. Brzy po něm přišla Matylda. Když viděl lásku zračící se v očích té krásné ženy, zahrnované takovou úctou, prožívala jeho pýcha chvíli velkého štěstí; ale brzy, když rozvaha nabyla převahy, se polekal.

Pod záminkou, že měla málo času upravit si účes, učešala se Matylda tak, aby Julián na první pohled viděl, jak velkou oběť mu přinesla tím, že si minulé noci ustrihla proud vlasů. Kdyby něco mohlo tak krásnou tvář zohavit, bylo by se to Matyldě podařilo; její krásné, popelavě plavé vlasy byly na celé jedné straně na půl palce od hlavy ustřiženy.

Také jinak byla při obědě velmi neopatrná. Působilo to skoro dojem, jako by chtěla všem prozradit šílenou lásku, kterou cítila k Juliánovi. Naštěstí byli toho dne pan de la Mole a markýza velmi zaujati hovorem o chystaném udílení řádů, na kterém pan de Chaulnes neměl mít podíl. Ke konci jídla se Matyldě stalo, že v hovoru Juliána oslovila „můj pane“. Celý se zarděl.

Buď náhodou, anebo proto, že si to paní de la Mole přála, nebyla toho dne Matylda ani na okamžik sama. Večer, přecházejíc z jídelny do salónu, našla přece vhodnou chvíli, aby Juliánovi řekla:

„Doufám, že to nebudete pokládat za výmluvu, řeknu-li vám, že maminka právě nařídila, aby jedna z jejích komorných spávala se mnou v pokoji.“

Den rychle uplynul. Julián byl na vrcholu štěstí. Druhého dne ráno byl už od sedmi hodin v knihovně; doufal, že ho tam Matylda vyhledá; napsal jí nekonečný dopis.

Uviděl ji teprve několik hodin později u oběda. Toho dne byla učešána velmi pečlivě; místo, kde si ustrihla vlasy, bylo s podivuhodnou dovedností zakryto. Pohlédla několikrát zdvořile a klidně na Juliána. Nebylo již ani řeči o tom, aby ho nazvala *svým pánem*.

Juliánovi se překvapením zatajil dech... Matylda si vyčítala skoro všechno, co pro něho udělala.

Po zralé úvaze došla k náhledu, že není-li Julián úplně průměrný člověk, není rozhodně člověk tak vynikající, aby si zasloužil všechny

ty podivné ztřeštěnosti, jichž se pro něho odvážila. Slovem, nemyslíla již na lásku; toho dne byla lásky syta.

Zato Julián byl vzrušený jako šestnáctileté dítě. Při obědě, který, jak se mu zdálo, trval celou věčnost, ho mučila střídavě hrozná pochybnost, překvapení a zoufalství.

Jakmile to slušnost dovolila, vstal od stolu, spěchal, či spíše hnal se do stáje, osedlal si sám koně a tryskem odjel; bál se, aby se nedopustil nějaké nečestné slabosti. „Musím umrtvit své srdce tělesnou námahou,“ řekl si uháněje do meudonských lesů. „Co jsem udělal, co jsem řekl, abych si zasloužil takové jednání?

Nesmím dnes nic dělat, nic říkat,“ pomyslíl si vraceje se do paláce, „musím být i tělesně mrtev, tak jako jsem mrtev duševně.“ Julián vskutku už nežil, jenom jeho mrtvé tělo se ještě pohybovalo.

20.

Japonská váza

Jeho srdce nechápe zprvu celý dosah jeho neštěstí; je spíše zmaten než dojat. Ale tou měrou, jak se rozum vrací, cítí hloubku svého neštěstí. Není už pro něho na světě radosti, je schopen cítit pouze ostré ostny zoufalství drásající jeho nitro. Ale nač mluvit o fyzické bolesti? Která tělesná bolest se dá přirovnat k této bolesti?

— JEAN-PAUL

Zvonilo se k večeři. Julián měl sotva kdy se převléci. Matylda právě v salóne náléhala na bratra a pana de Croisenois, aby nejeli večer do Suresnes k paní maršálové de Fervaques.

Bylo by těžko chovat se k nim lichotivěji a roztomileji. Po večeři přišli páni de Luz, de Caylus a několik jejich přátel. Člověk by byl řekl, že slečna de la Mole se opět stala vzorem sesterské lásky a vybraného chování. Ačkoliv byl krásný večer, trvala na tom, aby se nešlo do zahrady; nechtěla, aby se vzdálili od lenošky paní de la Mole. Modrá pohovka byla jako v zimě středem kroužku.

Vzpomínka na zahradu přiváděla Matyldu do špatné nálady anebo jí zahrada připadala aspoň strašně nudná; připomínala jí Juliána.

Neštěstí zmenšuje bystrost ducha. Náš hrdina se dopustil chyby, že se zastavil u malé slaměné židle, která byla kdysi svědkyní jeho skvělých triumfů. Dnes na něj nikdo nepromluvil; zdálo se, že nikdo nepozoruje jeho přítomnost, ba vypadalo to ještě hůře. Ti z přátel slečny de la Mole, kteří seděli vedle něho na konci pohovky, jako by se k němu obraceli zády; Juliánovi se to aspoň zdálo.

„Upadl jsem v nemilost,“ pomyslel si. Chtěl chvíli studovat lidi, kteří se mu snažili dát najevo své pohrdání.

Strýc pana de Luz zastával vysoký úřad u dvora; a proto ten hezký důstojník každému, s nímž se dal do hovoru, začal ihned vyprávět zajímavou novinku: že jeho strýc se v sedm hodin vydal na cestu do Saint-Cloud a že tam chce zůstat přes noc. Zmiňoval se o té podrobnosti se zdánlivou dobromyslností, ale zmiňoval se o tom stále.

Pana de Croisenois pozoroval Julián zrakem zbystřeným nešťestím a poznal, jak neobyčejný vliv přikládá ten milý a dobrosrdečný mladý muž tajemným příčinám. Šlo to tak daleko, že zesmutněl a stal se mrzutým, kdykoli viděl, že jen poněkud důležitou událost připisují prosté a docela přirozené příčině. „Je trochu blázen,“ řekl si Julián. „Jeho povaha se nápadně podobá povaze cara Alexandra, jak mi ji popsal kníže Korazov.“ V prvním roce pobytu v Paříži, když ubohý Julián vyšel ze semináře, oslňovali ho ti příjemní mladíci půvaby pro něho tak novými, že se jim musel obdivovat. Teprve nyní se mu počala odhalovat jejich pravá povaha.

„Hraji zde nedůstojnou úlohu,“ napadlo mu náhle. Šlo o to, opustit co nejvhodněji malou slaměnou židli. Chtěl něco vymyslet, požadoval na své obraznosti něco nového, ale ta byla zaměstnána jinak. Musel hledat pomoc v paměti, ale jeho paměť byla opravdu málo bohatá na takové zkušenosti. Ubohý chlapec byl ještě příliš málo zkušený, takže vstal tak neobratně, že si toho všichni všimli, a odešel ze salónu. Celé chování příliš zřejmě prozrazovalo jeho neštěstí. Hrál už tři čtvrti úlohu hodiny podřízeného dotěravce, jemuž se nikdo nesnaží skrývat, co si o něm myslí.

Kritická pozorování, která právě konal na svých socích, mu přece jen bránila brát své neštěstí příliš tragicky: jeho hrdost posilovala vzpomínka na to, co se událo před dvěma dny. „Ať nade mne sebevíce vynikají,“ myslil si, vcházeje samoten do zahrady, „nikomu z nich nebyla Matylida tím, čím byla mně už dvakrát v životě.“

Jeho moudrost dále nesahala. Povaha té zvláštní ženy, kterou osud učinil neomezenou paní jeho štěstí, zůstala pro něho tajemstvím.

Následujícího dne šel opět k smrti sebe i svého koně. Večer se už nepokusil přiblížit k modré pohovce, již Matylda zůstala věrna. Všiml si, že ho hrabě Norbert, když ho v domě potkal, neuznal ani za hodna pohledu. „Činí si patrně velké násilí, vždyť jemu je zdvořilost tak vrozena!“

Spánek by byl býval pro Juliána štěstím. Ale přes to, že byl tělesně tak unaven, počaly jeho obraznost plnit příliš svůdné vzpomínky. Nebyl také dosti bystrý, aby viděl, že jeho dlouhé vyjížďky na koni do okolních lesů účinkují jenom na něho, ale ne na srdce nebo duši Matyldy, a že tedy přenechává svůj osud náhodě.

Zdalo se mu, že jen jediná věc by mu přinesla nevýslovnou úlevu: kdyby mohl s Matyldou promluvit. Ale co by se jí odvážil říci?

O tom právě usilovně přemýšlel jednoho rána v sedm hodin, když tu ji viděl přicházet do knihovny.

„Vím, pane Soreli, že si přejete se mnou mluvit.“

„Proboha, kdo vám to řekl?“

„Na tom nesejde. Vím to. Nejste-li čestný muž, můžete mě zničit anebo se o to aspoň pokusit; ale to nebezpečí, v něž ostatně nevěřím, mi nezabrání, abych k vám byla upřímná. Nemiluji vás již, pane Soreli, mé ztřeštěné představy mě oklamaly...“

Po této strašné ráně, omámen láskou a bolestí, pokusil se Julián ospravedlnit. Nemohl učinit nic nesmyslnějšího. Je možno se ospravedlňovat proti tomu, že se nelíbíme? Ale rozum neměl již u něho moci nad činy. Slepý pud ho hnál, aby zdržel rozhodnutí osudu. Zdalo se mu, že pokud mluví, není ještě vše ztraceno. Matylda ho neposlouchala, zvuk jeho slov ji popuzoval, nechápala, že má tolik smělosti, že ji přerušuje.

Její ctnost a hrdost jí činily výčitky a pro ně se onoho rána rovněž cítila nešťastnou. Hrozná pomyšlení, že dovolila, aby si na ni dělал nároky jakýsi kněz, selský synek, zničilo její sebevědomí. „Je to skoro stejné,“ říkala si ve chvílích, kdy své neštěstí přeháněla, „jako kdybych si byla zadala s některým lokajem.“

U smělých a hrdých povah je jen krůček od hněvu proti sobě k prchlivosti proti ostatním; výbuchy zuřivosti jsou pro takové lidi úlevou.

Slečna de la Mole dospěla brzy tak daleko, že zahrnula Juliána projevy bezmezného opovržení. Jsouc neobyčejně duchaplná, vynikala v umění trýznit ješitnost své oběti a zasazovat jí kruté rány.

Poprvé v životě byl Julián vydán na milost a nemilost člověku, který nad něho vynikal a byl proti němu popuzen divokou nenávistí. Nyní již ani dost málo nepomýšlel na to, aby se bránil; začal opovrhovat sám sebou. Když naslouchal krutým projevům pohrdání, které byly důmyslně vypočítány, aby zničily všechno dobré mínění, které mohl o sobě mít, zdálo se mu, že Matylda má pravdu a že mu toho ještě neříká dost.

A Matylda nacházela uspokojení v tom, že mohla takto potrestat sebe i jeho za lásku, kterou cítila před několika dny.

Nepotřebovala teprve vymýšlet krutosti, jimiž ho s takovým potěšením týrala. Opakovala jen to, co jí již týden v srdci našeptával hlas láске nepřátelský.

Každé slovo stonásobně zvyšovalo Juliánovo hrozné neštěstí. Chtěl prchnout, slečna de la Mole ho uchopila velitelsky za ruku.

„Neračte zapomenout,“ řekl jí, „že mluvíte příliš hlasitě a že vás mohou ve vedlejším pokoji slyšet.“

„Co na tom!“ odvětila pyšně Matylda, „kdo se mi odváží říci, že je mě slyšet? Chci vaši malichernou ješitnost navždy vyhojit z přeludů, které si mohla vymyslet na můj účet.“ Když Julián mohl z knihovny odejít, byl tak užaslý, že již své neštěstí tak necítil. „Již mě tedy nemiluje,“ opakoval si zcela nahlas, jako by se tím chtěl vžít do svého postavení. „Zdá se, že mě milovala osm nebo deset dní, a já ji budu milovat po celý život.“

Je to vůbec možné? Před několika dny ještě nebyla ničím, ničím mému srdci!“

Matyldina hrdost byla uspokojena: dovedla tedy přece udělat navždy všemu konec! Úplné vítězství nad náklonností tak mocnou ji činilo dokonale šťastnou. „Ten panáček nyní jednou provždy po-

chopí, že nemá a nikdy nebude mít nade mnou žádnou moc.“ Byla tak šťastna, že v té chvíli skutečně necítila už ani trochu lásky.

Po tak ohavném, tak ponižujícím výstupu byla by se láska u bytosti méně vášnivé, než byl Julián, stala nemožnou. Neuchylujíc se ani na okamžik od toho, čím byla sama sobě povinná, pověděla mu slečna de la Mole věci tak nepříjemné, tak dobře vypočtené, že působily přesvědčivě, i když se o nich chladně uvažovalo.

Závěr, který si Julián učinil v první chvíli toho podivného výstupu, byl, že Matyldina pýcha je bez mezí. Byl pevně přesvědčen, že je mezi nimi navždy všemu konec, a přece byl před ní druhého dne při obědě plný rozpaků a nesmělý. Tuto chybu mu dosud nebylo možno vytýkat. I v malých i ve velkých věcech věděl vždy docela přesně, co chce a co má dělat, a také to vždy vykonal.

Toho dne po obědě ho požádala paní de la Mole o buřičskou a dosti vzácnou brožuru, kterou jí farář při své ranní návštěvě tajně přinesl. Když ji Julián bral ze stolku, převrhl starou, nemožně ohavnou vázu z modrého porcelánu.

Paní de la Mole vyskočila se zoufalým výkřikem se židle a šla si prohlédnout zblízka trosky své milované vázy. „Byl to starý japonský porcelán,“ řekla, „pochází od mé pratety, abatyše chelleské; byl to dar Holanďanů vladaři, vévodovi Orleánskému, který ji dal své dceři...“

Matylda přistoupila k matce; měla velkou radost, že se ta modrá váza, která byla podle jejího mínění hrozně škaredá, rozbila. Julián mlčel a nedával najevo velké vzrušení. Když spatřil Matyldu těsně u sebe, řekl jí tiše:

„Ta váza je navždy zničena právě tak jako cit, který vládl kdysi v mém srdci; prosím vás, abyste přijala omluvu za všechny pošetilosti, k nimž mě svedl,“ a odešel.

Když odcházel, řekla paní de la Mole: „Člověk by si opravdu mohl myslet, že pan Sorel je pyšný a spokojený s tím, co právě udělal.“

Její slova se dotkla přímo Matyldina srdce. „Ano,“ řekla si, „matka uhodla správně, má opravdu ten pocit.“ Teprve teď přestala mít

radost z výstupu, který mu předešlého dne udělala. „Dobře tedy, je po všem,“ pravila se zdánlivým klidem; „mám z toho ponaučení; můj omyl byl strašný, ponižující! Nezapomenu na to, co budu živa.“

„Proč jsem jí neřekl pravdu?“ myslil si Julián, „proč mě láska k té ztřeštěné dívce stále ještě mučí?“

Jeho láska vskutku, místo aby vyhasla, jak doufal, dělala rychlé pokroky. „Je ztřeštěná, to je pravda,“ řekl si, „ale je proto méně hodna zbožňování? Může být někdo hezčí, než je ona? Nejsou všechny přednosti, které může poskytnout nejvybranější kultura, u slečny de la Mole nejdokonaleji sloučeny?“ Vzpomínky na minulé štěstí se zmocnily Juliána a zničily rychle dílo rozumu.

Rozum marně bojuje proti takovým vzpomínkám; jeho přísné zásahy jen zvyšují jejich kouzlo.

Čtyřiadvacet hodin po rozbití staré japonské vázy byl Julián rozhodně jedním z nejnešťastnějších lidí.

21.

Tajná nóta

*Neboť vše, co vypravuji, jsem viděl;
a mohl-li jsem se snad mýlit, když jsem
to viděl, rozhodně vám nelžu, když vám
to vypravuji.*

– DOPIS SPISOVATELI

Markýz si ho dal zavolat; vypadal omládlý, oči mu zářily. „Promluvme si o vaší paměti,“ řekl Juliánovi. „Je prý výborná. Mohl byste se naučit nazpaměť čtyřem stránkám a odříkat je v Londýně? Ale úplně do slova!...“

Markýz neklidně mačkal nejnovější číslo *Quotidiennu* a marně se snažil přemoci vážný výraz, jež u něho Julián dosud nikdy neviděl, ani když běželo o proces s Frilairem.

Julián měl již dost zkušenosti, aby pochopil, že se musí tvářit, jako by věřil bezstarostnému tónu, jímž pan de la Mole s ním mluvil.

„To číslo *Quotidiennu* není asi příliš zábavné; ale dovolí-li pan markýz, budu mít zítra ráno čest odříkat mu je celé nazpaměť.“

„Jakže! I inzeráty?“

„Ano, a nevynechám ani slůvko.“

„Dáváte mi na to své slovo?“ odpověděl markýz a náhle zvažněl.

„Ano, pane markýzi, pouze strach, že se dopustím nějaké chyby, by mě mohl zmást.“

„Něco jsem vám zapomněl včera říci: nežádám na vás, abyste mi přísahal, že nebudete nikdy vyprávět, co uslyšíte; znám vás příliš dobře, abych vás něčím takovým urážel. Zaručil jsem se za vás, vezmu vás s sebou do salónu, kde se sejde dvanáct osob; poznameneáte si, co každý z nich bude mluvit.“

Můžete být klidný, nebude to nesouvislý rozhovor, budou mluvit po sobě, nechci říci, že v určitém pořadí,“ dodal markýz opět svým

jemným a lehkým způsobem, který mu byl přirozený. „Zatímco budeme mluvit, napíšete si nějakých dvacet stránek; pak se vrátíme sem a zkrátíme těch dvacet stránek na čtyři. Ty čtyři stránky mi zítra ráno odříkáte místo celého čísla *Quotidiennu*. Pak ihned odjedete; pojedete poštou jako mladý muž, který cestuje pro zábavu. Musíte především dbát toho, aby si vás nikdo nevšiml. Posílám vás k významné osobnosti. Tam si budete muset dát velký pozor. Jde o to, abyste oklamal celé jeho okolí; neboť mezi jeho tajemníky a sluhy jsou lidé zaprodaní našim nepřátelům a ti číhají na naše posly, aby je zadrželi.

Dostanete s sebou pouze bezvýznamný doporučující list.

Až Jeho Excelence na vás pohlédne, vytáhnete mé kapesní hodinky, které vám dám s sebou na cestu. Vezměte si je k sobě a dejte mi na tu dobu svoje.

Vévoda bude tak laskav a sám si podle vašeho diktátu napíše ty čtyři stránky, kterým se naučíte nazpaměť.

Teprve potom, ale ne dříve, to si dobře pamatujte, budete moci, bude-li se vás Jeho Excelence vyptávat, vypravovat o schůzi, jíž budete nyní přítomen.

Cestou se nebudete nudit, neboť mezi Paříží a ministrovým bydlíštěm je dost lidí, kteří by nejraději pana abbé Sorela zastřelili. Tím by jeho posláni bylo zmařeno a záležitost by se velmi zdržela. Neboť, jak bychom se, přáteli, dověděli o vaší smrti? Při vší horlivosti nemůžete mi ji přece oznámit.

Jděte si honem koupit nový oblek,“ pokračoval markýz vážně. „Oblečte se tak, jak bylo v módě před dvěma lety. Dnes večer nesmíte příliš dbát na zevnějšek. Ale na cestu se zase oblečte jako obyčejně. Divíte se, tušíte při své nedůvěřivosti, oč jde? Ano, příteli, jedna ze ctihodných osobností, jež uslyšíte mluvit, je velmi dobře schopna poslat informace, na základě nichž vám mohou v některém hostinci, kde budete večeřet, podat přinejmenším opium.“

„Nejlépe by snad bylo jet o třicet mil dále a nedat se přímou cestou. Tuším, že má cesta směřuje do Říma...”

Markýz se zatvářil povýšeně a nespokojeně; takového jej Julián neviděl od obřadu v Bray-le-Haut.

„To se dovíte, pane, až uznám za vhodné vám to říci. Nemiluji otázky.“

„To nebyla otázka,“ odpověděl Julián chvatně, „ujišťuji vás, že jsem jen nahlas myslil; hledal jsem v duchu nejbezpečnější cestu.“

„Ano, zdá se, že jste duchem nepřítomen. Nezapomínejte, že důvěrný posel, a to zejména ve vašem věku, se nemá chovat tak, aby se zdálo, že si chce vynutit důvěru.“

Julián byl zdrcen. Chybil. Jeho ješitnost hledala omluvu a nenalézala ji.

„Pochopte přece, když člověk vyvede nějakou hloupost, dovolává se vždy svého srdce,“ dodal pan de la Mole.

Za hodinu se Julián dostavil do markýzovy předsíně. Byl ošumělý, měl na sobě staromódní šaty a nákrčník pochybné bělosti. Celé jeho vzezření mělo v sobě cosi kantorského.

Když ho markýz uviděl, dal se do smíchu, a teprve nyní byl Julián úplně ospravedlněn.

„Prozradí-li mě ten mladík,“ pomyslí si markýz, „komu pak mám důvěřovat? A přece, když člověk něco podniká, musí se na někoho spolehnout. Můj syn a jeho skvělí přátelé jsou všichni stejní, jsou srdnatí a naprosto spolehliví. Kdyby bylo třeba bojovat, zahynuli by na stupních trůnu, dovedou všechno... až na to, co člověk právě potřebuje. Ať mě čert vezme, naleznu-li mezi nimi někoho, kdo by se dovedl naučit nazpaměť čtyřem dlouhým stranám a kdo by se na sto mil dlouhé cestě nedal vysлідit. Norbert by se dal zabít jako jeho předkové. Ale to dovede každý rekrut...“

Markýz se hluboce zamyslí. „A zabít by se ten Sorel dal,“ povzdech si, „možná zrovna tak dobře jako on.“

„Vsedněme do kočáru,“ řekl markýz, jako by chtěl zapudit dočasnou myšlenku.

„Pane markýzi,“ podotkl Julián, „zatímco jsem musel čekat na šaty, naučil jsem se nazpaměť první stránce dnešního *Quotidiennu*.“

Markýz vzal noviny. Julián odříkával bez jediné chyby. „Dobrá,“ řekl si markýz, který se toho večera choval velmi diplomaticky; „pokud bude odříkávat, nebude si ten mladík všímat, kterými ulicemi jedeme.“

Vešli do velkého salónu, který vypadal dosti ponuře a byl částečně vyložen dřevem a částečně potažen zeleným sametem. Mrzutý lokaj právě stavěl doprostřed salónu velký jídelní stůl, který později změnil ve stůl pracovní tým, že jej pokryl velkým zeleným potahem, plným inkoustových skvrn. Sukno pocházelo patrně z některého ministerstva.

Pán domu byl obrovský muž a jeho jméno nebylo vůbec vysloveno; Juliánovi napadlo, že vypadá a mluví jako člověk po dobrém obědě.

Na markýzovo znamení zůstal Julián stát u spodního konce stolu. Aby to nebylo nápadné, začal ořezávat péra. Pokradmu napočítal sedm rozmlouvajících osob, ale viděl jim jen záda. Zdálo se mu, že dva mluví s panem de la Mole jako rovný s rovným, ostatní více anebo méně uctivě.

Bez ohlášení vešel další host. „To je zvláštní,“ pomyslnil si Julián, „v tomto salóně se neohlašuje. Je to opatření na mou počest?“ Všichni povstali, aby uvítali nově příchozího. Měl totéž vysoké významění jako tři z osob, které už byly v salóně. Mluvili dosti tiše. Julián mohl nového příchozího posoudit jenom podle tváře a chování. Byl malý a tlustý, červený ve tváři, oči se mu leskly a jeho jediný výrazný rys byla zlomyslnost připomínající divokého kance.

Juliánova pozornost byla hned poté odvrácena příchodem docela odlišného člověka. Byl to vysoký, velmi hubený muž a měl na sobě několik vest. Měl nasládlý pohled, zdvořilé způsoby.

„Podobá se starému besançonskému biskupovi,“ myslnil si Julián. Byl to bezpochyby kněz. Nevypadal na víc než padesát nebo pětadesát let a nemohl vypadat otcovštěji.

Vtom vešel mladý agdeský biskup. Byl velmi překvapen, když přehlížeje přítomné uviděl Juliána. Nemluvil s ním od slavnosti v Bray-le-Haut. Jeho udivený pohled uvedl Juliána do rozpaků a do

mrzuté nálady. „Copak mi to bude vždy na škodu, když se s někým seznámím?“ řekl si. „Ti vysocí šlechtici, jež jsem nikdy neviděl, mě neznepokojují, ale pohled toho mladého biskupa mě mrazí. Musím si přiznat, že jsem velmi zvláštní a nešťastný tvor.“

Brzy poté hřmotně vstoupil malý pán neobyčejně černých vlasů a začal už u dveří mluvit; měl žlutou pleť a působil dojmem poněkud ztřeštěného člověka. Jakmile vešel ten nemilosrdný mluvka, utvořily se ihned skupiny, protože se patrně všichni chtěli vyhnout jeho nudným řečem.

Hosté se vzdalovali od krbu a blížili se ke spodnímu konci stolu, u něhož byl Julián. Přivádělo ho to stále do větších rozpaků. Ať dělal cokoli, slyšel přece všechno, co se mluvilo, a ačkoliv měl málo zkušeností, poznal, že mluví otevřeně o velmi důležitých věcech. A jak asi těm vysokým osobnostem, jež zřejmě měl před sebou, záleželo na tom, aby zůstaly utajeny!

Julián ořezal co možno nejpomaleji již asi dvacet per; už tam skoro žádná nebyla. Marně hledal v očích pana de la Mole nějaký rozkaz; markýz na něj zapomněl.

„Je to směšné, co dělám,“ myslil si Julián ořezávaje péra; „ale lidé, kteří vypadají tak nenápadně a jimž byly svěřeny nebo kteří si sami svěřili tak důležité zájmy, jsou jistě velmi nedůtkliví. Můj nešťastný pohled má v sobě něco tázavého a málo uctivého, co by je bezpochyby mohlo urazit. Sklopím-li docela oči, budu vypadat, jako bych lapal jejich slova.“ Byl ve velkých rozpacích, protože slyšel podivné věci.

22. Rokování

Republika! Na jednoho člověka, který by všechno obětoval obecnému dobru, jsou dnes tisíce a milióny těch, kdo znají pouze své požitky, svou marnivost. V Paříži si člověka váží pro jeho kočár, a ne pro jeho dobré vlastnosti.

— NAPOLEON: PAMĚTI

Náhle vrazil do salónu lokaj a hlásil „Pan vévoda____“

„Mlčte, vy hlupáku,“ zvolal vévoda vcházeje. Řekl to tak důrazně a tak důstojně, že si Julián bezděky pomyslně, že ta vznešená osoba vyniká jedinečně tím, že se umí zlobit na lokaje. Pohlédl na příchozího, ale sklopil ihned oči. Prohlédl nového příchozího tak dobře, že dostal strach, že se svým pohledem dopustil nějaké indiskrétnosti.

Vévoda byl padesátník, oblečený byl švihácky a měl houpavou chůzi. Měl úzkou hlavu, velký nos, špičatý, dopředu vystouplý obličej. Bylo nesnadné vypadat vznešeněji a bezvýrazněji. Jeho příchodem byla schůze zahájena.

Z pozorování tváří přítomných lidí byl Julián vyrušen hlasem pana de la Mole. – „Představuji vám pana Sorela,“ řekl markýz; „je nadán podivuhodnou pamětí. Teprve před hodinou jsem mu oznámil, jakým posláním má být poctěn. Aby mi podal důkaz o své paměti, naučil se ihned nazpaměť první stránce *Quotidiennu*.“

„Aha! Těm podivným zprávám z ciziny o ubohém N...“ řekl domácí pán. Sáhl rychle po novinách a podíval se na Juliána co možno důležitě, ale právě tím působil směšně; vyzval ho: „Mluvte, pane Soreli!“

Všichni umlkli a upřeli oči na Juliána; odříkával tak dobře, že po dvaceti řádcích vévoda řekl: „To stačí.“ Človíček s kančím pohledem usedl. Byl předsedou schůze, a sotvaže zaujal místo, ukázal Juliáno-

vi hrací stůl a pokynul mu, aby jej přinesl k němu. Julián si k němu sedl i se vším, co potřeboval ke psaní. Napočítal kolem zeleného stolu dvanáct osob.

„Pane Soreli,“ řekl vévoda, „odejděte do sousední místnosti, dáme vás zavolat.“

Domácí pán velmi zneklidněl. „Okenice nejsou zavřeny,“ řekl svému sousedovi polohlasně. „Nemusel byste se zrovna dívat oknem ven,“ zavolal hloupě na Juliána. – „To jsem se octl nejméně v nějakém spiknutí,“ pomyslí si Julián. „Naštěstí není z těch, jež končí na náměstí Grève. I kdyby v tom bylo nějaké nebezpečí, jsem markýzi povinen nejen takovou, ale i většími obětmi. Byl bych šťasten, kdybych mohl napravit všechny žal, který mu mé ztřeštěnosti mohou jednoho dne způsobit!“

Přemýšlel o svých nerozvážných kouscích a o svém neštěstí a prohlížel si okolí tak pozorně, že na ně nikdy nemohl zapomenout. Teď teprve si vzpomněl, že neslyšel markýze říci lokaji ani jméno ulice a že si markýz vzal drožku, což jindy nikdy nedělal.

Julián byl dlouho přenechán svým úvahám. Byl v salónu potaženém červeným sametem se širokými zlatými prýmy. Na přístěnném stolku byl velký krucifix ze slonoviny a na krbu ležela skvostně vázaná de Maistrova kniha *O papeži* se zlatou ořízkou. Julián ji otevřel, aby se nezdálo, že poslouchá. V sousedním pokoji chvílemi mluvili velmi hlasitě. Konečně se dveře otevřely, zavolali ho.

„Uvažte, pánové,“ řekl předseda, „že od této chvíle mluvíme před vévodou... Tento pán,“ pravil a ukázal na Juliána, „je mladý bohoslovec oddaný naší svaté věci, který díky své podivuhodné paměti bude snadno moci opakovat i naše nejmenší poznámky.“

Slovo má tento pán,“ řekl a ukázal na osobu, která vypadala otcovsky a měla několik vest. Juliánovi se zdálo, že by bylo přirozenější, kdyby řekl jméno toho pána s vestami. Vzal papír a pilně psal.

(Zde chtěl spisovatel celou stránku vytečkovat. „To bude špatně vypadat,“ namítl vydavatel, „a nepěkná úprava je pro tak lehkovážnou knihu jistá smrt.“

„Politika,“ odvětil spisovatel, „je kámen přivázaný literárnímu dílu na krk, kámen, který je za necelého půl roku potopí. Politika ve výtvorech obraznosti je jako výstřel z pistole na koncertu. Taková rána je ohlušující, ale není účinná. Neshodne se se zvukem žádného nástroje. Politika polovinu čtenářů smrtelně urazí a druhou polovinu bude nudit, protože ji najdou mnohem odborněji a účinněji podánu v ranních novinách...”

„Nebudou-li vaše osoby mluvit o politice,“ odvětil vydavatel, „nebudou to již Francouzi z r. 1830 a vaše kniha nebude už zrcadlem doby, jak o ní tvrdíte...”

Juliánův protokol měl šestadvacet stran; podáváme velmi stručný výtah; neboť bylo třeba jako vždy vypustit příliš směšné detaily, jež by se byly zdály protivné anebo málo pravděpodobné. (Viz *Soudní noviny*.)

Pán s vestami a laskavou tváří (byl to asi nějaký biskup) se často usmíval a tu nabývaly jeho mrkající oči zvláštního lesku a odhodlanějšího výrazu než obyčejně. Nechali ho mluvit před vévodou (ale před kterým vévodou?, říkal si Julián) jako prvního řečníka, patrně aby vyložil jejich názory a aby zastával funkci veřejného zástupce. Juliánovi se zdálo, že řečník je nejistý a nedochází k žádným pevným závěrům, jak se to těmto úředníkům často vytýká. V debatě mu to vévoda také vytkl.

Po několika mravoučných a shovívavě filosofických větách řekl pán s vestami:

„Velkomyslná Anglie, vedená velkým a nesmrtelným Pittem, vydala čtyřicet miliard franků, aby zabránila revoluci. Dovolí-li mi shromáždění, abych směl otevřeně mluvit o smutné okolnosti, musím říci, že Anglie si neuvědomila, že by proti takovému muži jako Bonaparte, zejména když se proti němu mohly postavit jen dobré úmysly, bylo možno něco pořádit jenom opatřením proti jeho osobě...”

„Ach, zase chvalořeč na vraždu!“ řekl domácí pán neklidně.

„Ušetřete nás svých sentimentálních kázání,“ zvolal předseda mrzutě; jeho kančí oči se divoce zaleskly. „Pokračujte,“ řekl muži s vestami. Předsedovi zrudlo čelo a tváře.

„Velkomyslná Anglie,“ pokračoval řečník, „je dnes v koncích, neboť každý Angličan, dříve než si koupí chléb, musí zaplatit úroky ze čtyřiceti miliard franků, jichž bylo použito proti jakobínům. Nemá již Pitta...“

„Má vévodu Wellingtona,“ namítla důležitě se tvářící vojenská osoba.

„Prosím ticho, pánové,“ zvolal předseda; „chceme-li se dále přít, nemuseli jsme sem ještě volat pana Sorela.“

„Je přece známo, že ten pán mívá hodně názorů,“ řekl jedovatě vévoda a pohlédl na rušitele, bývalého Napoleonova generála.

Julián pochopil, že to byla osobní, velmi urážlivá narážka. Všichni se usmívali. Přeběhlý generál zrudl hněvem.

„Pitt již nežije, pánové,“ opakoval řečník zoufale, jako muž, který pozbývá naděje, že posluchače přivede k rozumu.

„A i kdyby v Anglii byl druhý Pitt, národ se nedá dvakrát oklamat týmiž prostředky.“

„Z téhož důvodu je také druhý vítězný generál, druhý Bonaparte ve Francii nemožný,“ zvolal vojenský rušitel.

Tentokrát se ani předseda, ani vévoda neodvážil projevit svou nelibost, ačkoliv jim Julián četl ve tváři, že k tomu mají velkou chuť. Sklopili oči a vévoda se spokojil tím, že dvakrát vzdychl tak, aby ho všichni slyšeli.

Ale řečník se urazil.

„Mluvím patrně už příliš dlouho,“ řekl prudce a zanechal usměvavé zdvořilosti a ohleduplného způsobu vyjadřování, jež Julián pokládal za rys jeho povahy; „přejete si, abych skončil; nedbáte, že se snažím, abych neurazil žádné uši, i kdyby byly sebedelší. Nuže, pánové, budu stručný.“

A řeknu vám docela nehledanými slovy: Anglie nemá již ani sou pro podporu dobré věci. Ani sám Pitt při veškeré své geniálnosti by nedovedl oklamat drobné anglické poplatníky, neboť vědí, že jen krátké tažení waterlooské je stálo miliardu franků. Jelikož mám mluvit bez obalu,“ dodal řečník, rozohňuje se čím dále tím více, „řeknu vám: *Pomozte si sami*, neboť Anglie nemá pro vás ani guinei,

a nedá-li Anglie peníze, Rakousko, Rusko a Prusko, jež mají sice odvahu, ale nemají peníze, mohou podniknout proti Francii nejvýše jedno nebo dvě tažení.

Lze doufat, že mladí jakobínští vojáci budou poraženi v prvním a snad i v druhém tažení; ale řeknu vám, i kdybych měl být ve vašich očích pokládán za revolucionáře, že ve třetím budete mít opět co činit s vojáky z roku 1794, kteří již zdaleka nebyli selskými rekruity z roku 1792.“

Zde byl přerušen ze tří nebo čtyř stran zároveň.

„Pane Soreli,“ řekl předseda Juliánovi, „opište na čisto v sousedním pokoji začátek protokolu, který jste napsal.“ Julián odešel velmi nerad. Řečník počal právě mluvit o možnostech, o nichž Julián sám často přemýšlel.

„Bojí se, abych se jim nevysmál,“ pomyslel si. Když ho zase zavolali zpět, mluvil pan de la Mole s vážností, která se Juliánovi, jenž ho znal, zdála velmi směšná:

„...Ano, pánové, obzvláště o tomto nešťastném národě lze říci:

Bude Bohem, stolem nebo umyvadlem?

Bude Bohem! zvolá bajkář. Vám, pánové, zdá se, je určen ten vznešený a hluboký výrok. Jednejte vlastní silou a vznešená Francie bude zase taková, jaká byla za našich předků a jakou jsme ji my viděli ještě před smrtí Ludvíka XVI.

Anglie, aspoň její vysoká šlechta, se hrozí tak jako my podlého jakobinismu a bez anglického zlata mohou Rakousko, Rusko, Prusko svést nejvýše dvě nebo tři bitvy. Postačí to k úspěšné okupaci, jako byla ta, kterou pan de Richelieu tak hloupě promrhal roku 1817? Já nemyslím.“

Zde byl přerušen, ale ze všech stran se ozvalo: ticho! Přerušení způsobil opět bývalý císařský generál, který toužil po modré stuze a chtěl vyniknout mezi autory tajné nóty.

„Já nemyslím,“ opakoval pan de la Mole, když se hluk utišil, a kladl důraz na slovo *já* se smělostí, která Juliána okouzila. „To

dobře sehrál," myslil si, zatímco psal skoro tak rychle, jak markýz mluvil. „Jediným přiléhavým slovem zastínil dvacet válečných tažení toho renegáta.“

„Za nové vojenské obsazení nemusíme děkovat pouze cizině," pokračoval markýz nejmírnějším tónem. „Mládež, která píše paličské články do *Globe*, vám dá několik tisíc mladých vojevůdců, mezi nimiž se může najít nějaký Kléber, Hoche, Jourdan, Pichergu, ale nebude třeba tak slušný.“

„Nedovedli jsme je ocenit," řekl předseda, „měli jsme jim zajistit nesmrtelnost.“

„Je konečně třeba," počal pan de la Mole znovu, „aby byly ve Francii dvě strany, ale dvě strany nejenom podle jména, nýbrž opravdu dvě přesně od sebe odlišné strany. Uvědomme si, koho je nutno rozdrtit. Na jedné straně novináře, voliče, slovem veřejné mínění; pak mládež a ty, kdo se jí obdivují. Zatímco se oni opájejí vlastními planými slovy, máme my tu zaručenou výhodu, že čerpáme ze státního rozpočtu.“

Byl opět přerušen.

„Vy, pane," řekl pan de la Mole rušiteli povýšeně a s obdivuhodným klidem, „vy nečerpáte, uráží-li vás to slovo, vy pohlcujete čtyřicet tisíc franků ze státního rozpočtu a osmdesát tisíc z osobních důchodů panovníkových.“

Nuže, pane, když mě k tomu nutíte, беру vás směle za příklad. Jako vaši urození předkové, kteří provázeli svatého Ludvíka na křižáckém tažení, měl byste nám za těch sto dvacet tisíc franků ukázat aspoň pluk, setninu, co pravím, aspoň půl setniny anebo jen padesát lidí odhodlaných bojovat, oddaných na život i na smrt dobré věci. Ale máte pouze několik lokajů, z nichž byste, kdyby došlo ke vzpouře, měl sám strach.

Pánové, trůn, oltář, šlechta mohou zítra vzít zasvé, neutvoříte-li v každém okrese oddíl pěti set *oddaných* mužů; ale pravím oddaných nejenom se vši francouzskou statečností, ale také se španělskou vytrvalostí.

Polovina toho mužstva se bude muset skládat z našich dětí, z našich synovců, zkrátka z pravých šlechticů. Každý z nich bude mít po boku ne tlachavého měšťáka, který je ochoten nasadit si trikoloru, kdyby se vrátil rok 1815, nýbrž dobrého, prostého a přímého sedláka jako Catelineau²¹; náš šlechtic ho získá pro své zásady, bude to, možno-li tak říci, jeho soukojenec. Nechť každý z nás obětuje *pětinu* svého důchodu na vytvoření toho malého sboru pěti set oddaných mužů v každém okrese. Pak teprve můžete počítat s cizí okupací. Žádný cizí voják nepronikne ani do Dijonu, nebude-li mít zaručeno, že v každém okrese najde pět set vojáků, kteří se k němu přidají.

Cizí králové vás nebudou ani poslouchat, pokud jim neoznámíte, že je připraveno dvacet tisíc šlechticů odhodlaných chopit se zbraně, aby jim otevřeli brány Francie. To je těžká služba, řeknete. Ovšem, pánové, ale běží nám o hlavu! Mezi svobodou tisku a naší existencí jakožto šlechty je veden boj na život a na smrt. Staňte se řemeslníky, sedláky, anebo se chopte pušky. Buďte strašpytlové, chcete-li, ale nebud'te hlupáci; otevřete oči.

Utvořte pevný šik, volám k vám slovy jakobínské písně, pak se už najde nějaký šlechtetný GUSTAV ADOLF, který pohnut nesmírným nebezpečím, hrozícím monarchistickému zřízení, přispěchá ze své tři sta mil vzdálené země a udělá pro vás to, co Gustav udělal pro protestantská knížata. Chcete dále mluvit, a ne jednat? Za padesát let budou v Evropě jen presidenti republik a ani jediný král. A s těmi čtyřmi písmeny K, R, Á, L zmizí kněží i šlechtici. Vidím již jen *kandidáty*, kteří se dvoří *špinavým většinám*.

Nemá smysl říkat, že Francie nemá v tuto chvíli generála, jemuž by všichni důvěřovali, kterého by všichni milovali a znali, že armáda je organizována pouze v zájmu trůnu a oltáře, že byli propuštěni všichni staří, zkušení vojáči, kdežto každý z pruských a rakouských pluků má padesát poddůstojníků, kteří již byli v ohni.

²¹ Syn zedníka, který velel části rojalistické armády při vendéském povstání.

Dvě stě tisíc mladíků drobné buržoazie touží po válce...”

„Už dost těch nepříjemných pravd,“ zvolal domýšlivě vážný pán, patrně velmi vysoký církevní hodnostář, neboť pan de la Mole, místo aby se hněval, se příjemně usmál a to Julián pokládal za neklamné znamení.

„Už dosti těch nepříjemných pravd, mluvmе stručně, pánové: člověk, jemuž musí být odňata nemocná noha, by nadarmo ujišťoval lékaře, že ta nemocná noha je úplně zdravá. Promiňte mi to přirovnání, pánové, naším chirurgem je vznešený vévoda...”

„Nyní konečně bylo vysloveno to velké slovo,“ pomyslíl si Julián; „tedy k vévodovi... pojedu dnes v noci.“

23.

Kněžstvo, lesy, svoboda

Prvním zákonem všeho tvorstva je: zachovat se, žít. Sejete bohlelav a žádáte, aby vám uzrály klasy!

— MACHIAVELLI

Vážná osobnost pokračovala; bylo vidět, že se ve věci vyzná. Vykládal s klidnou a mírnou výmluvností, která se Juliánovi neobyčejně líbila, tyto velké pravdy:

„1. Anglie nemá pro nás ani guinei. Jsou tam v módě šetrnost a Hume. Ani puritáni nám nedají peníze a pan Brougham se nám vysměje.

2. Bez anglického zlata nemůžeme od evropských králů očekávat více než dvě tažení; a dvě tažení nezmohou nic proti drobnému měšťáctvu.

3. Je nezbytno utvořit ve Francii ozbrojenou stranu, neboť bez ní se monarchisté v Evropě neodvážejí ani těch dvou tažení.

Čtvrtý bod, na který si vás dovoluji obzvláště upozornit, je:

Není možno utvořit ve Francii ozbrojenou stranu bez kněžstva. Pravím vám to směle do očí, poněvadž vám to mohu dokázat, pánové. Kněžstvu je nutno učinit všemožné ústupky.

1. Poněvadž se zabývá dnem i nocí svou věcí a je řízeno velmi schopnými lidmi, kteří daleko od politických bouří, tři sta mil od našich hranic...”

„Řím! Řím!“ zvolal domácí pán.

„Ano, pane, Řím!“ opakoval kardinál hrdě. „Nechť byly za vašeho mládí v módě jakékoliv více nebo méně duchaplné žerty, mohu dnes, roku 1830, směle říci, že jedině kněžstvo řízené Římem má vliv na drobný lid.

Padesát tisíc kněží opakuje táž slova v den ustanovený jejich představenými a na lid, který koneckonců dodává vojáky, působí hlas jeho kněží více než každý jiný..." (To vyvolalo projevy nesouhlasu.)

„Kněžstvo vyniká duchem nad vámi,“ pokračoval kardinál zvýšeným hlasem, „všechno, co bylo dosud vykonáno v hlavním bodu, totiž v tom, *aby Francie měla ozbrojenou stranu*, jsme vykonali my. Zde mluví skutky... Kdo poslal do Vendéska osmdesát tisíc pušek?... atd. atd.

Ale pokud kněžstvo nedostane zpět své lesy, nebude mít nic. Při své první válce napíše ministr financí svým plnomocníkům, že má peníze již jen pro faráře. V podstatě je Francie nevěrecká a miluje válku. Každý, kdo přinese Francii válku, těší se dvojnásobné oblibě, neboť vést válku znamená, lidově řečeno, vyhladovět jezuity; vést válku znamená uchránit nás, pyšné Francouze, hrozby cizí intervence.“

Kardinálova řeč byla přijata s pochvalou... „Pan de Nerval by měl opustit ministerstvo,“ řekl, „jeho jméno zbytečně dráždí.“

Na ta slova všichni vstali a mluvili jeden přes druhého. „Pošlou mě zase ven,“ myslil si Julián; ale i úzkostlivý předseda na Juliána a jeho přítomnost patrně zapomněl.

Všechny zraky utkvěly na muži, kterého také Julián poznal. Byl to ministerský předseda pan de Nerval, kterého spatřil na plesu u vévody Retze.

Zmatek dostoupil vrcholu, jak říkají noviny, když píší o sněmovně. Teprve za dobré čtvrt hodiny se hluk trochu utišil.

Tu povstal pan de Nerval a začal mluvit zvláštním, apoštolským tónem:

„Nebudu vás ujišťovat, že mi naprosto na ministerstvu nezáleží. Vím docela dobře, pánové, že pouhé mé jméno zdvojnásobuje síly jakobínů, poněvadž popouzí proti nám mnoho lidí umírněných. Proto bych rád odstoupil; cesty Páně jsou však zřejmy jenom málokomu. Ale,“ dodal a pohlédl upřeně na kardinála, „mám poslání; nebesa mi řekla: Buď' poneseš svou hlavu na popraviště, anebo ob-

novíš ve Francii monarchii a učiníš ze sněmoven to, čím byl parlament za Ludvíka XV., a to, pánové, *provedu*."

Odmlčel se a sedl si. Rozhostilo se hluboké mlčení.

"Je to dobrý herec," pomyslí si Julián. Ale mýlí se jako obyčejně, poněvadž přisuzoval lidem příliš mnoho rozumu. Povzbuzen živou debatou toho večera, a zejména upřímností diskuse, pan de Nerval v tu chvíli věřil ve své poslání. Byl to muž velmi statečný, ale nevynikal duchem.

V tichu, které následovalo po krásných slovech *to provedu*, odbila půlnoc. Juliánovi se zdálo, že zvuk hodin má v sobě něco velebného a truchlivého. Byl pohnut.

Rokování pokračovalo brzy opět s rostoucí prudkostí a zejména s neuvěřitelnou prostodušností. "Ti lidé mě dají otrávit," myslil si Julián v některých chvílích. "Jak mohou o takových věcech mluvit před plebejcem?"

Odbily dvě hodiny a ještě se debatovalo. Domácí pán už dávno spal; pan de la Mole musel zazvonit a dát vyměnit svíčky. Ministr de Nerval odešel ve tři čtvrti na dvě, ale zkoumal předtím často Juliánovu tvář v zrcadle, které stálo vedle něho. Zdálo se, že si po jeho odchodu všichni oddechli.

Zatímco se vyměňovaly svíčky, zašeptal člověk s vestami svému sousedovi: "Bůh ví, co ten člověk řekne králi! Může nás zesměšnit a zkazit nám budoucnost.

Musí se uznat, že to byla od něho neobyčejná smělost, ba drzost, že sem přišel. Chodil sem, než se stal ministrem; ale ministerské křeslo všechno změní, člověk pak ztratí všechny zájmy. Toho by si měl být vědom. Na to by mohl přijít." Sotvaže ministr odešel, zavřel Bonapartův generál oči. Začal mluvit o svém zdraví, o svých ranách, pak se podíval na hodinky a odešel.

"Vsadil bych se, řekl člověk s vestami, "že generál běží za ministrem; bude se omlouvat, že zde byl, a bude se tvářit, jako by nás usměrňoval."

Když rozespalí sluhové obnovili svíce, řekl předseda: "Dohodněme se konečně, pánové, nesnažme se dále přemluvit jeden druhé-

ho. Uvažujme o obsahu nóty, která bude za osmačtyřicet hodin předložena našim zahraničním přátelům. Mluvílo se o ministrech. Nyní, když pan de Nerval odešel, můžeme to říci. Co nám záleží na ministrech? Vnutíme jim svou vůli.“

Kardinál přisvědčil prohnáním úsměvem.

„Nic není podle mého názoru snazšího než vyložit několika slovy naše postavení,“ řekl mladý agdeský biskup s nahromaděnou potlačovanou prudkostí přepjatého fanatismu. Až dosud seděl mlčky. Julián viděl, jak jeho oči, zprvu mírné a klidné, začaly po první hodině rokování planout. Nyní mu srdce přetévalo jako láva z Vesuvu.

„Od roku 1806 až do roku 1814 se Anglie dopouštěla stále téže chyby,“ pravil, „opominula totiž působit přímo a osobně na Napoleona. Jakmile ten člověk najmenoval vévody a komoří, jakmile zřídil opět monarchii, bylo posláni, které mu Bůh svěřil, u konce; musel být obětován. Písmo svaté nám ukazuje více než na jednom místě, jak se odstraňuje tyran. (Zde následovalo několik latinských citátů.)

„Pánové, dnes nejde o to, obětovat jednoho muže, dnes nutno obětovat celou Paříž. Celá Francie se řídí podle Paříže. Nač ozbrojovat v každém okrese těch pět set mužů? To je odvážný podnik, který k ničemu nepovede. K čemu zaplétat celou Francii do věci, která se týká pouze Paříže? Jedině Paříž se svými novinami a se svými salóny je vinna. Necht' zhyne ten nový Babylón!

Nutno se rozhodnout mezi oltářem a Paříží. Toto násilné řešení odpovídá i světským zájmům trůnu. Proč se za Napoleona neodvážila Paříž ani dýchat? Ptejte se děla u svatého Rocha.“

Teprve ve tři hodiny ráno odešel Julián s panem de la Mole.

Markýz byl sklíčený a unavený. Poprvé, co mluvil s Juliánem, zazníval z jeho řeči prosebný přízvuk. Žádal na něm čestné slovo, že nikdy neprozradí přílišnou horlivost, jak to nazval, jejímž svědkem ho náhoda učinila. „Nemluvte o tom s naším zahraničním přítelem, jediné kdyby vážně naléhal a chtěl poznat naše mladé ztřeštěnce. Co jim záleží na tom, dojde-li k převratu? Stanou se kardinály a uchýlí se do Říma. Nás však v zámcích sedláci pobijí.“

Tajná nota, kterou sestavil markýz podle šestadvacetistránkového protokolu napsaného Juliánem, byla hotova až ve tři čtvrti na pět.

„Jsem na smrt unaven,“ řekl markýz, „a je to znát i na té zprávě, není ke konci dost jasná. Jakživ jsem nebyl s něčím tak nespokojen jako s ní. Nyní si, milý příteli, jděte na několik hodin odpočinout, a poněvadž se bojím, aby vás neunesli, zamкну vás v pokoji.“

Druhého dne jel markýz s Juliánem do osamělého zámku dosti daleko od Paříže. Tam byli zvláštní lidé, jež Julián pokládal za kněze. Dostal pas s falešným jménem, ale dozvěděl se z něho konečně pravý cíl své cesty; předstíral, že jej dosud nezná. Sedl sám do kočáru.

Markýz neměl obav o Juliánovu paměť, Julián mu několikrát tajnou notu odříkal, ale bál se, aby nebyl cestou zadržen.

„Především se snažte vypadat jako hejsek, který cestuje, aby ubil čas,“ řekl mu přátelsky, když odcházel ze salónu. „Možná, že byl včera v našem shromáždění nejeden zrádce.“

Cesta rychle ubíhala, ale byla velmi smutná. Sotvaže byl Julián z markýzova dohledu, zapomněl i na tajnou zprávu i na své poslání a myslil pouze na Matyldino pohrdavé chování.

Ve vesnici několik mil za Metami mu poštmistr přišel oznámit, že nemá koně. Bylo deset hodin večer. Julián byl velmi rozmrzelý. Objednal si večeři. Procházel se přede dveřmi a vykradl se nepozorovaně do dvora ke stájím. Koně tam neviděl.

„Ale poštmistr se mi přece zdá podezřelý,“ myslil si, „jak hrubě si mě prohlížel.“

Jak vidíme, přestával tak docela věřit všemu, co se mu řeklo. Po večeři chtěl utéci, a aby se dověděl něco o místních poměrech, odešel z pokoje a šel se do kuchyně ohřát u krbu. Jakou měl radost, když tam našel proslulého zpěváka, signora Geronima!

Neapolitán seděl v křesle, které si dal přistavit k ohni, naříkal a namluvil toho sám více než všech dvacet německých sedláků, kteří stáli kolem a civěli na něho.

„Ti lidé mě zničí“ volal na Juliána. „Slíbil jsem, že budu zítra zpívat v Mohuči. Sedm panujících knížat se sjelo, aby si mě poslechli. Ale pojďme se projít,“ dodal s významným pohledem.

Když ušli sto kroků po silnici a nikdo je už nemohl slyšet, řekl Juliánovi:

„Víte, jak to je? Ten poštministr je darebák. Když jsem se před chvílí procházel po vesnici, dal jsem malému uličníkovi dvacet sou a ten mi všechno řekl. V jedné selské stáji na druhém konci vesnice je dvanáct koní. Chtějí zadržet nějakého kurýra.“

„Opravdu?“ řekl Julián a tvářil se nevinně.

Ale odkrytím podvodu ničeho nedosáhli. Šlo především o to, aby mohli jet dále. To se však Geronimovi a jeho příteli nechtělo podařit. „Počkejme do rána,“ řekl konečně zpěvák, „nedůvěřují nám. Mají snad na nás spadeno, buď na vás, nebo na mne. Zítra ráno si poručíme dobrou snídani; zatímco nám ji budou chystat, půjdeme se projít a utečeme. Najmeme si koně a ujedeme na nejbližší poštovní stanici.“

„A vaše zavazadla?“ zeptal se Julián, který si myslel, že snad Geronimo sám byl poslán, aby ho zadržel. Museli povečeřet a jít spát. Julián byl ještě v prvním spánku, když byl najednou probuzen hlasem dvou osob, které mluvily v jeho pokoji, jako by tam on vůbec nebyl.

V muži, který držel v rukou zastřenou svítilnu, poznal poštministra. Světlo bylo namířeno na cestovní kufr, který si dal Julián přinést do pokoje. Vedle poštministra kdosi stál a klidně prohledával otevřený kufr. Julián rozeznával jen černé, úzké rukávy jeho kabátu.

„To je klerika,“ řekl si a tiše uchopil malou pistoli, kterou si položil pod podušku.

„Nebojte se, že se vzbudí, pane faráři,“ pravil poštministr. „Dali jsme mu víno, které jste sám připravil.“

„Nenalézám ani stopy po papírech,“ odvětil farář. „Mnoho prádla voňavek, pomád, drobnůstek; je to jeden z těch dnešních mladíků, kteří myslí jen na zábavu. Poslem bude spíše ten druhý, co se vydává za Itala.“

Oba přistoupili k Juliánovi, aby prohledali kapsy jeho cestovního obleku. Byl ve velkém pokušení zabít je jako zloděje. Ale to by mělo nebezpečné následky. Měl k tomu velkou chuť... „Byla by to hloupost,“ pomyslnil si, „nemohl bych pak provést své poslání.“ Kněz mu prohledal oblek a řekl: „To není diplomat.“ Poodešel a udělal dobře.

„Dotkne-li se mě v posteli, běda mu!“ řekl si Julián. „Docela dobře mě může přijít probodnout, ale to bych si nenechal líbit.“

Farář se obrátil. Julián otevřel napolo oči. Jak užasl, když viděl, že je to abbé Castenède! Ačkoliv se obě osoby snažily mluvit dosti potichu, zdálo se mu opravdu hned z počátku, že poznává jeden z těch hlasů. Julián měl hroznou chuť zbavit zemi jednoho z jejích nejpodlejších lotrů.

„Ale mé poslání!“ řekl si.

Farář a jeho druh odešli. Za čtvrt hodiny poté Julián předstíral, že se právě probudil, volal a pobouřil celý dům.

„Jsem otráven,“ křičel, „mám strašné bolesti!“ Chtěl mít záminku, aby mohl přijít Geronimovi na pomoc. Našel ho napolo otráveného opiem, které dali do vína.

Julián se nějakého podobného žertu obával, proto jedl k večeři čokoládu, kterou si vzal s sebou z Paříže. Nepodařilo se mu Geronima docela vzbudit a pohnout ho, aby se dali na cestu.

„Kdyby mi dávali celé neapolské království,“ řekl zpěvák „nezřekl bych se v tuto chvíli rozkoše spánku.“

„A těch sedm panovníků!“

„Ať čekají.“

Julián odjel sám a dostal se bez další nehody k oné vznešené osobnosti. Celé odpoledne ztratil tím, že se marně domáhal slyšení. Naštěstí si vévoda vyšel ke čtvrté hodině na procházku. Julián viděl, že jde pěšky, a neváhal přistoupit k němu a poprosit ho o almužnu. Když se přiblížil na dva kroky ke vznešenému pánu, vytáhl hodinky markýze de la Mole a nápadně je ukázal.

„Jděte zpovzdáli za mnou,“ řekl mu vévoda, aniž se na něho podíval.

Když ušli asi čtvrt míle, vešel vévoda rychle do malé kavárny. A v pokoji této krčmy posledního řádu měl Julián čest odříkat vévodovi ty čtyři stránky. Když byl hotov, vévoda mu řekl: „Ještě jednou a pomaleji.“

Vévoda si dělal poznámky. – „Dojděte pěšky na nejbližší poštovní stanici. Nechte zde své věci a svůj vůz. Odjeďte co možno nejdříve do Štrasburku a dvacátého druhého tohoto měsíce (bylo desátého) se dostavte o půl jedné opět do této kavárny. Odjeďte odtud až za půl hodiny a mlčte!“

To byla jediná slova, která od něho Julián uslyšel. Stačila však, aby v něm vzbudila největší obdiv. „Tak se mají projednávat důležité záležitosti,“ myslil si. „Co by asi ten velký státník řekl, kdyby byl slyšel před třemi dny ty vášnivé žvanily?“

Julián jel do Štrasburku dva dny. Zdálo se mu, že tam stejně nemá co dělat. Udělal velkou okliku. „Jestliže mě ten zpropadený abbé Castanède poznal, neztratí tak snadno mou stopu... A jakou radost by měl, kdyby se mi mohl vysmát a mé poslání zmařit!“

Abbé Castanède, představený kněžské policie na celé severní hranici, ho naštěstí nepoznal. A štrasburští jezuité přes svou velkou horlivost nepomyslili na to, aby Juliána pozorovali. V modrém kabátě s řádem na prsou vypadal jako mladý důstojník, velmi dbalý o svůj zevnějšek.

24.

Štrasburk

*Okouzlení! Máš všechnu sílu lásky,
všechnu její schopnost zakoušet neštěstí.
Jedině její kouzelné rozkoše, její sladké
požitky jsou mimo tvou oblast. Nemohl
jsem říci, když jsem ji viděl spát: je celá
moje se svou andělskou krásou i se svými
sladkými slabostmi! Hle, je v mé moci
tak, jak ji nebe ve svém milosrdenství
stvořilo, aby okouzlovala lidské srdce.*

— ÓDA SCHILLEROVA

Julián musel strávit ve Štrasburku celý týden, a proto se snažil krátit si dlouhou chvíli vzpomínkami na válečnou slávu a oddanost k vlasti. Byl vůbec zamilován? Sám to nevěděl, ale ve své zmučené duši cítil, že Matylida je neomezenou paní jeho štěstí a jeho myšlenek. Potřeboval veškerou sílu své povahy, aby nepropadl zoufalství. Myslit na něco, co nesouviselo se slečnou de la Mole, bylo nad jeho síly. Ctižádost, bezvýznamné úspěchy, které uspokojovaly jeho ješitnost, rozptylovaly kdysi city, které v něm vzbudila paní de Rênal. Matylida ho úplně zaujala; přemýšlel-li o své budoucnosti, viděl pouze ji.

A v této budoucnosti viděl Julián na všech stranách jenom neúspěch. On, jenž byl ve Verrières plný sebevědomí a pýchy, stal se přemrštěně, přímo směšně skromným.

Ještě před třemi dny by byl abbé Castenèda nejraději zabil, ale nyní, kdyby se s ním bylo ve Štrasburku dalo dítě do hádky, byl by dal dítěti za pravdu. Vzpomínal-li na protivníky, na nepřátele, s nimiž se v životě setkal, zdálo se mu, že byl vždy v nepravu.

Bylo to všechno jenom proto, že nespoutaná obraznost, která mu dosud do budoucnosti malovala tak skvělé úspěchy, se stala jeho nesmiřitelnou nepřítelkyní.

Úplná osamělost, ve které na cestách žil, zvyšovala moc té pochmurné obraznosti. Jakým pokladem by pro něho byl býval nějaký přítel! „Ale,“ pomyslel si, „bije někde na světě něčí srdce pro mne? A i kdybych měl přítele, nemusel bych jako čestný člověk mlčet?“

Projížděl se smutně na koni po okolí Kehlu; je to městečko na břehu Rýna, které Desaix a Gouvion Saint-Cyr učinili nesmrtelným. Německý sedlák mu ukazoval potůčky, cesty, rýnské ostrůvky, které statečnost těch velkých vojevůdců proslavila. Julián držel levou rukou otěže, v pravé ruce měl rozevřenou výbornou mapu, která zdobí *Paměti* maršála Saint-Cyra. Náhle ho radostné zvolání přimělo zvednout hlavu.

Byl to kníže Korazov, jeho londýnský přítel, který ho před několika měsíci zavedl do prvních pravidel dandysmu. Zcela ve smyslu toho velkého umění začal Korazov Juliánovi vše vysvětlovat, ačkoliv do Štrasburku přijel teprve předešlého dne, v Kehlu byl hodinu a nikdy v životě nečetl jediné řádky o obležení z roku 1796. Německý sedlák hleděl na něho s úžasem, neboť znal dosti francouzsky, aby dovedl posoudit, jaké nehoráznosti kníže povídá. Julián byl ovšem na tisíc mil od názorů sedlákových. Udiveně se díval na toho krásného mladého muže a obdivoval se mu, s jakou elegancí jezdí na koni.

„Šťastná povaha!“ řekl si. „Jak dobře mu padnou kalhoty, jak elegantně má přistříženy vlasy! Kdybych byl takový, nebyl bych se jí už za tři dny omrzel.“

Když byl kníže s výkladem o obležení Kehlu hotov, řekl Juliánovi: „Vypadáte jako trapista, přepínáte zásadu vážnosti, které jsem vás v Londýně učil. Smutná tvář je proti dobrému tónu; musíte se tvářit znuděně. Jste-li smuten, dáváte najevo, že vám něco chybí, že se vám něco nezdařilo.“

To znamená, že budete vypadat jako někdo méněcenný. Vypadáte-li však znuděně, je méněcenný ten, kdo se marně snaží vzbudit váš zájem. Vidíte tedy, příteli, jak vážný je váš omyl.“

Julián hodil sedlákovi, který na ně hleděl s otevřenými ústy, tolar.

„Výborně,“ řekl kníže, „v tom byl půvab, vznešené přezírání; velmi dobře!“ a pobídl koně do trysku. Julián jel za ním a nesmyslně se mu obdivoval.

„Ach, kdybych byl jako Korazov, nedala by Croisenoisovi přednost!“ Čím více směšné vlastnosti knížete Korazova urážely jeho zdravý rozum, tím více odsuzoval sebe, že se jim neobdivuje, a byl nešťastný, že je také nemá. Cítil sám k sobě bezmezný odpor.

Kníže si znovu všiml, že Julián je velmi smutný. Když se vraceli do Štrasburku, řekl mu: „Ale, můj milý, prohrál jste všechny peníze, či jste snad zamilován do nějaké mladé herečky?“

Rusové napodobují francouzské mravy, ale jsou vždy o padesát let pozadu. Nyní jsou ve století Ludvíka XV.

Při tom žertování o lásce vstoupily Juliánovi slzy do očí. Náhle mu napadlo: „Proč bych se nezeptal toho milého člověka o radu?“

„Máte bohužel pravdu, milý příteli,“ řekl knížeti. „Vidíte mě zde ve Štrasburku hrozně zamilovaného, a dokonce opuštěného. Roztomilá žena z blízkého města mě po třech letech milování opustila, a to mě nesmírně trápí.“

Líčil knížeti pod smyšlenými jmény jednání a povahu Matyldinu.

„Nevypravujte dále,“ řekl Korazov. „Abyste měl větší důvěru ve svého lékaře, dokončím sám vaše vyznání. Manžel té ženy je ohromně bohatý, anebo, a to je ještě pravděpodobnější, ona náleží k nejvyšší šlechtě. Je patrně na něco neobyčejně pyšná.“

Julián přikývl hlavou, neměl už odvalu, aby mluvil dále.

„Dobře,“ pokračoval kníže, „musíte především spolknout tři hořké pilulky.

1. Musíte denně navštěvovat paní... jak se jmenuje?“

„Paní de Dubois.“

„To je jméno!“ zvolal kníže se smíchem; „ale odpusťte, vám zní to jméno nádherně. Musíte denně navštěvovat paní de Dubois; ale hlavně jí nesmíte připadat chladný a uražený. Připomeňte si velkou zásadu našeho století: Buďte vždy opakem toho, co se od vás očeká-

vá. Chovejte se přesně tak, jak jste se choval týden před tím, než vás poctila svou přízní.“

„Ach, tehdy jsem byl klidný,“ zvolal Julián zoufale. „Domníval jsem se, že ji lituji...“

„Motýl se spálí o svíčku,“ pokračoval kníže, „toto přirovnání je tak staré jako svět.“

2. Budete ji denně navštěvovat.

3. Budete se dvorit nějaké ženě z téže společnosti, ale nebudete při tom dávat najevo nějakou zvláštní lásku, rozumíte? Netajím se vám tím, že vaše úloha je těžká; hrajete komedii, a prohlédne-li ji, budete ztracen.“

„Ona je tak chytrá a já tak hloupý! Jsem ztracen,“ řekl Julián smutně.

„Ne, jste jenom zamilovanější, než jsem myslel. Paní de Dubois je velmi zaměstnána sama sebou jako všechny ženy, jimž nebe uštedřilo buď příliš vznešený původ, nebo příliš mnoho peněz. Dbá pouze o sebe a nestará se o vás; nezná vás tedy. V těch několika milostných záchvatech lásky k vám, které si se silným přispěním obraznosti dovolila, viděla ve vás hrdinu svých snů a neví, jaký jste ve skutečnosti...“

Ale k čertu, milý Soreli, to jsou nejzákladnější věci, což jste úplně začátečník?...

Hrome! Pojd'te se mnou do tohoto krámu; zde mají rozkošný černý nákrčník; člověk by řekl, že je od Johna Andersona z Burlington Streetu. Udělejte mi tu radost, vezměte si jej a zahod'te hodně daleko ten ohavný černý provaz, co máte na krku.“

Když vyšli z módního závodu, nejlepšího ve Štrasburku, pokračoval kníže: „Jaká je společnost paní de Dubois? Pane Bože, jaké jméno! Nehněvejte se, milý Soreli, nemohu za to, že se mi nelíbí... Komu se tedy budete dvorit?“

„Docela nepřístupné dívky, dceři nesmírně bohatého obchodníka s punčochami. Má nejkrásnější oči na světě, které se mi neobyčejně líbí. Je to jistě nejhezčí a nejbohatší dívka v celém okolí; ale přesto se stydí a je v rozpacích, přijde-li řeč na obchod nebo na průmysl.“

A naneštěstí je její otec jeden z nejznámějších štrasburských obchodníků.“

„Mluví-li se tedy o *průmyslu*,“ řekl kníže se smíchem, „můžete být jist, že vaše kráska myslí na sebe, a ne na vás. Je to božsky směšné, ale pro vás velmi užitečné. Uchrání vás to, abyste ani na chvíli nepodlehli kouzlu těch krásných očí. Úspěch je zaručen.“

Julián myslil na paní maršálovou de Fervaques, která přicházela často do domu markýze de la Mole. Byla to krásná cizinka, která se provdala za maršála rok před jeho smrtí. Snad jediným cílem jejího života bylo, aby se zapomnělo, že byla dcerou *průmyslníka*, a aby v Paříži něco znamenala, stala se největší strážkyní ctnosti.

Julián se knížeti upřímně obdivoval; co by byl dal za to, aby měl jeho směšné vlastnosti! Rozmluva obou přátel nebrala konce. Korazov byl nadšen; dosud ho nikdy žádný Francouz tak dlouho neposlouchal. „Konečně jsem dosáhl toho,“ radoval se kníže, „že mohu poučovat své učitele.“

„Rozuměl jste mi tedy dobře,“ opakoval Juliánovi podesáté. „Ani stopy po lásce, budete-li mluvit před paní de Dubois s mladou kráskou, dcerou štrasburského obchodníka s punčochami. Ale naopak v dopisech projevujte žhavou vášeň. Číst dobře napsaný milostný dopis je pro upejpavou dívku svrchovaný požitek, je to chvíle oddechu. Nemusí se přetvařovat, odvažuje se naslouchat svému srdci; pište tedy dva dopisy denně.“

„Nikdy, nikdy!“ řekl Julián pozbýváje mysli, „raději bych se dal zaživa pohřbít, než abych napsal tři fráze; jsem hotová mrtvola. Ne-namáhejte se už se mnou. Nechte mě zemřít u cesty!“

„A kdo vám říká, abyste skládal fráze? Mám v cestovním vaku šest svazků milostných dopisů v rukopise. Jsou tam dopisy pro všechny ženské povahy, i pro ty nejctnostnější. Copak se nedvořil Kalickij v Richemond-la-Terrace, tři míle od Londýna, nejkrásnější kvakerce Anglie?“

Když Julián ve dvě hodiny ráno odcházel od svého přítele, nebyl už tak nešťasten.

Druhého dne dal kníže zavolat opisovače a za dva dny měl Julián třiapadesát pečlivě očíslovaných milostných dopisů určených pro ženu vyznačující se nejvznešenějšími a nejsmutnějšími ctnostmi.

„Není jich čtyřiapadesát,“ řekl kníže, „poněvadž Kalickij se dal odradit; ale co vám na tom záleží, nebude-li se k vám dcera punčocháře dobře chovat, když přece chcete působit jenom na srdce paní de Dubois?“

Jezdili denně na koni: kníže byl do Juliána zblázněn. Nevěděl, jak mu má osvědčit náhlé přátelství, a nakonec mu nabídl ruku jedné ze svých sestřenic, bohaté moskevské dědičky. „A až se oženíte,“ dodal, „budete při mém vlivu a s tím křížem za dvě léta plukovníkem.“

„Ale ten kříž mi nebyl udělen Napoleonem.“

„Co na tom,“ odpověděl kníže, „ale on jej zavedl. Je to přece jen nejvyšší vyznamenání v Evropě.“

Julián by byl málem jeho návrh přijal, ale povinnost ho volala k vévodovi. Když se s Korazovem loučil, slíbil mu, že mu bude psát. Dostal odpověď na tajnou nótu, kterou přinesl, a spěchal do Paříže. Ale sotvaže byl dva dny sám, zdálo se mu, že opustit Francii a Matyldu by byl horší trest než smrt. „Nevyžením milióny, které mi Korazov nabízí,“ řekl si, „ale budu se řídit jeho radami.“

Umění svádět je konečně jeho obor; už přes patnáct let na nic jiného nemyslí, vždyť je mu dnes třicet. Nelze říci, že by nebyl bystrý; je chytrý a prohnáný. Takový člověk nezná nadšení a poezii; je to hotový prokurátor. Nový důvod pro to, aby se nemýlil.

Nedá se nic dělat, budu se muset dvořit paní de Fervaques. Bude to snad trochu nudné, ale budu se dívat do těch krásných očí, které se tolik podobají očím, jež mě na světě nejvíce milovaly.

Je to cizinka; mohu tedy studovat novou povahu.

Jsem blázen, topím se; mám se řídit radami přítele a nespoléhat se sám na sebe.“

25.

Ministerstvo ctnosti

Ale budu-li té rozkoše užívat tak rozumně a opatrně, nebude to pro mne už rozkoš.

— LOPE DE VEGA

Sotva se náš hrdina vrátil do Paříže a dostal se z pracovny markýze de la Mole, který byl zřejmě znepokojen jeho zprávami, spěchal k hraběti Altamirovi. K proslulosti získané jeho odsouzením k smrti se u toho krásného cizince družila velká vážnost a zbožnost; obě tyto přednosti, a především vznešený původ hraběte se velmi zamlouvaly paní de Fervaques, a proto se s ním hodně stýkala.

Julián se mu docela vážně přiznal, že je do ní velmi zamilován.

„Je to vzor nejčistší a nejvyšší ctnosti,“ odpověděl Altamira, „jenže ctnosti trochu jezuitské a emfatické. Jsou dny, kdy sice rozumím každému slovu, které řekne, ale celé větě nerozumím. Mám u ní často dojem, že neumím tak dobře francouzsky, jak se o mně říká. Ale budete-li se s ní stýkat, bude se o vás mluvit. Ve společnosti tím získáte. Ale pojďme k Bustosovi,“ řekl hrabě Altamira, který měl rád ve všem jasno, „dvořil se paní maršálové!“

Don Diego Bustos si dal jako advokát ve své pracovně široce a dlouze celou věc vyložit a nepromluvil při tom ani slova. Měl širokou mnišskou tvář s černými kníry a byl neobyčejně vážný: jinak to byl řádný karbonář.

„Rozumím,“ řekl konečně Juliánovi, „chcete vědět, zdali maršálová de Fervaques měla nebo neměla milence, že? Máte-li tedy nějakou naději na úspěch; o to běží. Co se mne týče, musím vám říci, že jsem neměl štěstí. Nyní, když se již na ni nehněvám, soudím o ní takto: bývá často ve špatné náladě, a jak vám budu brzy vyprávět, je dosti mstivá.

Nezdá se mi, že by jako někteří geniální lidé měla popudlivou povahu, která pak všem jejich činům dává jakýsi nářer vášnivosti. Je naopak flegmatická a klidná jako Holanďanka a tomu děkuje za svou vzácnou, svěží krásu.“

Julián pozbyval trpělivosti nad rozvlácností a neochvějnou netečností Španělovou; chvílemi mu proti jeho vůli uklouzly jednoslabičné poznámky.

„Chcete mě poslouchat?“ zeptal se vážně don Diego Bustos.

„Odpusťte mi mou *furia francese*; poslouchám s napjatou pozorností,“ řekl Julián.

„Maršálová de Fervaques je tedy plná nenávisti; pronásleduje nemilosrdně lidi, jež nikdy neviděla, advokáty, ubohé literáty, kteří skládají písničky, jako například Collé; znáte to?

*Nesmíte mi zazlívát,
že mám Máňu velmi rád atd.“*

A Julián ji musel celou vyslechnout. Španěl měl velkou radost, že může zpívat francouzsky.

Julián se nemohl dočkat, až tu božskou píseň dozpívá. Když s ní byl u konce, don Diego Bustos řekl: „Maršálová připravila o místo skladatele písni:“

Když v krčmě milenec...“

Julián se chvěl strachem, aby mu ji snad nechtěl zazpívat. Španěl se spokojil tím, že podal její rozbor. Byla opravdu rouhavá a neslušná.

„Když se maršálová rozčilovala nad touto písní,“ pokračoval Diego, „upozornil jsem ji, že žena jejího stavu by neměla číst všechny hlouposti, které vyjdou. Ať si zbožnost a vážnost dělají sebevětší pokroky, bude ve Francii vždy kabaretní literatura. Když paní de Fervaques dala ubohého, špatně placeného autora zbavit místa s bídnými osmnácti sty franky, řekl jsem jí: ‚Mějte se na pozoru, na-

padla jste toho pisálka svými zbraněmi, může se vám pomstít svými verši: složí popěvek na ctnost. Společenská smetánka bude na vaší straně, ale lidé, kteří se rádi smějí, budou opakovat jeho epigramy. Víte, pane, co mi maršálová odpověděla? „Pro slávu Páně by se celá Paříž mohla dívat na mé mučednictví; byla by to pro Francii nezvyklá podívaná. Lid by se naučil vážit si ctnosti. Byl by to nejkrásnější den mého života.“ Nikdy nebyly její oči tak krásné jako tehdy.“

„Má nádherné oči,“ zvolal Julián.

„Vidím, že jste zamilován... Nemá tedy,“ pokračoval don Diego Bustos, „prchlivou povahu, z níž vyplývá pomstychtivost. Jestliže přece ráda někomu uškodí, myslím, že je to proto, že je nešťastná; tuším v ní jakési *vnitřní neštěstí*. Není to nakonec upejpvavá žena, které se omrzelo její řemeslo?“

Španěl se na něho díval mlčky celou minutu.

„To je ten celý problém,“ dodal vážně, „a odtud můžete čerpat nějakou naději. Přemýšlel jsem o tom mnoho po ty dva roky, co jsem jí dělal pokorného sluhu. Celá vaše budoucnost, zamilovaný muži, závisí na této velké záhadě: je to upejpvavá žena, již se omrzelo její řemeslo a která je zlá proto, že je nešťastná?“

„Anebo,“ řekl Altamira, přerušiv konečně své hluboké mlčení, „vězí v tom, jak jsem ti již tolikrát řekl, docela prostě francouzská ješitnost? Neštěstím té od přirozenosti chmurné a nevlídné povahy je vzpomínka na jejího otce, pověstného obchodníka se suknem. Cítila by se šťastná, jedině kdyby bydlela v Toledu a kdyby ji zpovědník denně trápil líčením dokořán otevřeného pekla.“

Když Julián odcházel, řekl mu Don Diego, který se stával čím dále tím vážnějším: „Altamira mi řekl, že jste náš. Jednoho dne nám budete dobývat zpět svobodu, chci vám tedy pomoci v této malé zábavě. Bylo by dobře, abyste znal maršálčin sloh; tu máte čtyři její dopisy.“

„Opíše si je,“ zvolal Julián, „a přinesu vám je zpět.“

„A nedozví se nikdo od vás ani slova o tom, co jsme spolu mluvili?“

„Nikdy, na mou čest!“ zvolal Julián.

„Bůh vám tedy pomáhá!“ dodal Španěl; a vyprovodil mlčky Altamiru a Juliána na schody.

Návštěva u Španěla Juliána trochu rozveselila; byl by se málem usmíval. „Vida, jak mi ten zbožný Altamira,“ řekl si, „pomáhá při cizoložném podniku.“

Po celou dobu vážné rozmluvy s donem Diegem Bustosem dával Julián pozor, kolik hodin bije na věži blízkého paláce.

Blížila se hodina večere, shledá se tedy s Matyldou. Vrátil se domů a oblekl se velmi pečlivě.

„To je první hloupost,“ řekl si, když sestupoval ze schodů; „musím se řídit doslova předpisy knížete.“

Vrátil se do pokoje a oblekl si velmi prostý cestovní oblek.

„Nyní jde o to, jak se tvářit.“ Bylo teprve půl šesté a večerelo se v šest. Napadlo mu, že by mohl sejít do salónu. Nebyl tam ještě nikdo. Při pohledu na modrou pohovku byl dojat až k slzám; tváře mu počaly hořet. „Musím přemoci tu hloupou citlivost,“ řekl si zlostně; „prozradila by mě.“ Vzal noviny, aby se uklidnil, a přešel třikrát nebo čtyřikrát ze salónu do zahrady.

Skrytý za velikým dubem odvážil se pozdvihnout oči k oknu slečny de la Mole. Chvěl se. Okno bylo pevně zavřeno. Julián by byl málem klesl k zemi. Stál dlouho opřen o dub; potom se potácel k místu, kde ležel zahradníkův žebřík.

Článek řetězu, který kdysi, za okolností bohužel tak rozdílných, přerazil, nebyl dosud opraven. V záchvatu bolesti jej Julián přitiskl ke rtům.

Po dlouhém bloudění ze salónu do zahrady se cítil hrozně unaven; to byl první úspěch, jak si živě uvědomoval. „Můj pohled bude unavený a neprozradí mě!“ Ponenáhlu přicházeli do salónu hosté; kdykoliv se otevřely dveře, pocítil Julián v srdci smrtelný zmatek.

Usedli ke stolu. Konečně se objevila slečna de la Mole, která jako obyčejně dala na sebe čekat. Když uviděla Juliána, velmi se začervenala; nevěděla, že se již vrátil. Podle rady knížete Korazova se jí Julián podíval na ruce; třásly se. Svým objevem byl nevýslovně zmaten, a proto byl rád, že jeho tvář prozrazuje únavu.

Pan de la Mole ho chválil. Za chvíli nato s ním promluvila markýza a několika unylými slovy se zmínila o jeho únavě. Julián si stále opakoval: „Nesmím se příliš na slečnu de la Mole dívat, ale také se nesmím jejím pohledům vyhýbat. Musím se chovat stejně jako týden před svým neštěstím...“ Mohl být se svým úspěchem spokojen. Zůstal v salónu. Poprvé byl pozorný k paní domu a přičiňoval se všemožně, aby se pánové v jeho společnosti bavili a aby udržoval hovor v proudu.

Jeho zdvořilost byla odměněna: k osmé hodině ohlásili paní maršálovou de Fervaques. Julián se vytratil a brzy nato se objevil co nejpečlivěji oblečený. Paní de la Mole mu byla velmi vděčná za ten projev úcty a chtěla mu dát najevo svou spokojenost. Vypravovala tedy paní de Fervaques o jeho cestě. Julián si sedl vedle maršálové, tak aby mu Matylda nemohla vidět do očí. Usadiv se tak podle předem promyšleného plánu, počal paní de Fervaques dávat najevo nadšený obdiv. První z padesáti tří dopisů, jež mu daroval kníže Korazov, počínal totiž tirádou o tomto citu.

Maršálová oznámila, že jde do Komické opery. Julián tam běžel také. Setkal se s rytířem Beauvoisem a ten ho vzal s sebou do lože královských komoří přímo vedle lože paní de Fervaques. Julián z ní nespustil oka. „Musím si psát o mém obléhání deník,“ řekl si vraceje se domů; „jinak zapomenu na jednotlivé útoky.“ Přinutil se tedy napsat tři nebo čtyři stránky o tomto nudném předmětu a kupodivu zapomněl při tom téměř úplně na slečnu de la Mole.

Matylda si na něho za jeho nepřítomnosti skoro ani nevzpomněla. „Je to přece jen obyčejný člověk,“ myslila si, „jeho jméno mi bude vždy připomínat největší chybu mého života. Musím se upřímně vrátit ke vžitým názorům na mravnost a na čest; žena může všechno ztratit, zapomene-li na ně.“ Projevila ochotu ukončit dlouho připravované jednání s markýzem Croisenoisem. Markýz byl bláznivě šťasten. Byl by se ovšem velmi podivil, kdyby mu byl někdo prozradil, že Matyldino rozhodnutí, na něž byl tak pyšný, je ve skutečnosti jen rezignace.

Smýšlení slečny de la Mole se změnilo, když opět spatřila Juliána. „On je vlastně můj manžel,“ řekla si; „je-li můj návrat k počestnosti upřímný, mohu se stát jedinež jeho ženou.“

Očekávala, že Julián bude dotěrný a že se bude tvářit nešťastně, a připravovala si už odpovědi; byla přesvědčena, že se jí po večeri pokusí říci aspoň několik slov. Místo toho však zůstával stále v salónu a směrem k zahradě ani nepohlédl; avšak jen Bůh ví, jak se musel přemáhat! „Nejlépe bude, když si to řekneme hned,“ myslila si slečna de la Mole; šla sama do zahrady, Julián však za ní nepřišel. Matylda se procházela před skleněnými dveřmi salónu a viděla, jak horlivě popisuje paní de Fervaques zříceniny starých hradů, jež věnčí svahy rýnských břehů a dodávají jim tak zvláštního rázu. Začínal se velmi dobře vžívat do sentimentálního a romantického povídání, jež pokládají v některých salónech za duchaplné.

Kníže Korazov by byl velmi pyšný, kdyby byl býval v Paříži: ten večer dopadl přesně tak, jak předpovídal.

Byl by také schválil Juliánovo chování v následujících dnech.

V kruzích, které ze zákulisí vykonávaly vliv na vládu, se intrikami připravovalo rozdělení několika řádů. Paní maršálová de Fervaques si přála řád pro svého prastrýce. Markýz de la Mole se ho rovněž dožadoval pro svého tchána; oba se spojili ve svém úsilí, a tak přicházela maršálová skoro denně do domu markýze de la Mole. Od ní se Julián dověděl, že markýz má naději stát se ministrem; navrhoval dvorní *kamarile* velmi důmyslný plán, jak by bylo možno ve třech letech bez velkých otřesů zrušit konstituční ústavu.

Jestliže by se markýz stal ministrem, mohl Julián doufat, že se stane biskupem; ale pro něho byly všechny ty velké plány jakoby zastřeny závojem. Jeho obraznost mu je předváděla jenom neurčitě a v dálce. Ve svém hrozném žalu, který z něho dělal maniaka, viděl všechny životní zájmy jenom ve světle svých vztahů k Matyldě. Doufal, že po pětiletém nebo šestiletém úsilí dosáhne toho, že ho opět bude milovat.

Ten vypočítavý mladík, jak vidíme, ztratil úplně rozvahu. Ze všech dřívějších vlastností mu zůstalo jen trochu pevné vůle.

V chování zůstal věren plánu, který mu předepsal kníže Korazov. Každý večer usedal vedle křesla paní de Fervaques, ale nebyl s to se s ní bavit.

Úsilí, které vynakládal na to, aby Matylda myslela, že je z lásky vyléčen, stravovalo všechny jeho duševní síly. Seděl vedle maršálové jako neživý. Jeho oči pozbyly lesku, jako by trpěl velkou fyzickou bolestí.

Jelikož názory paní de la Mole byly vždy pouze ohlasem názorů jejího mocného manžela, který ji mohl udělat vévodkyní, vychvalovala již několik dní Juliánovy zásluhy až do nebe.

26.

Duchovní láska

*Těž měla, rozumí se, Adelina
v chování patricijský hladký klid,
jenž nepřekročitelnou svorou spíná
vše, čím by hlásit chtěl se z hrudi cit:
tak jako neuslyšíš mandarína
cokoli teplým slůvkem pochválit,
buď sebevětší jeho zalíbení.*

— DON JUAN, zpěv XIII, strofa 84

„Celá rodina je trochu ztřeštěná,“ myslila si maršálová; „jsou zamilováni do toho mladého kněze, který nedovede nic jiného než mlčky poslouchat a dívat se těma svýma opravdu docela hezkýma očima.“

Julián viděl zase v chování maršálové skoro dokonalý vzor *patricijského klidu*, který se projevuje bezvadnou zdvořilostí, a ještě více neschopností jakéhokoliv silnějšího pohnutí. Nepředvídané pohyby, nedostatek sebeovládání by byly paní de Fervaques pohoršily skoro právě tak, jako kdyby se nechovala majestátně vůči podřízeným. Nejmenší známka citovosti by byla v jejich očích jakousi *duševní opilstí*, za niž je třeba se stydět a která se těžce prohřešuje proti všemu, čím je vysoce postavená osoba sama sobě povinna. Nejraději mluvila o posledním králově honu, její nejmilejší knihou byly *Paměti vévody Saint-Simona*, zejména pro jejich rodopisnou část.

Julián znal místo, kde bylo takové osvětlení, že se v něm krása paní de Fervaques nejlépe uplatňovala. Býval tam vždy dříve než ona, ale dbal, aby jeho židle byla obrácena tak, aby neviděl Matyldu. Slečna de la Mole se divila, že se jí tak vytrvale vyhýbá, a proto jednoho dne opustila modrou pohovku a sedla si s ruční prací ke stolečku vedle křesla maršálové. Julián ji viděl dosti zblízka, pod kloboukem paní de Fervaques. Její oči, jež vládly nad jeho osudem, ho

zprvu vyděsily, ale pak ho prudce vytrhly z obvyklé netečnosti; začal mluvit a mluvil výborně.

Hovořil s maršálovou, ale jediným jeho cílem bylo působit na duši Matyldinu. Konečně se rozohnil tak, že paní de Fervaques už nerozuměla tomu, co mluvil.

To byl první úspěch. Kdyby byl připadl na myšlenku dovršit jej několika frázemi z německé mystiky, trochou vyšší nábožnosti a trochou jezuitství, byla by ho maršálová zařadila ihned mezi velké muže, kteří jsou povoláni, aby obrodili devatenácté století.

„Když má tak špatný vkus, že mluví tak dlouho a tak živě s paní de Fervaques,“ řekla si slečna de la Mole, „nebudu ho už poslouchat.“ Až do konce večera dostála slovu, ale musela si dělat násilí.

Když o půlnoci se svícnem v ruce doprovázela matku do jejího pokoje, zastavila se paní de la Mole na schodech a začala vychvalovat Juliána. To Matyldu popudilo ještě více, takže nemohla usnout. Jediná myšlenka ji uklidňovala: „Muže, jímž já pohrdám, pokládá tedy ještě maršálová za muže vysokých hodnot.“

Julián byl méně nešťasten, poněvadž začal jednat; jeho pohled padl náhodou na kožené pouzdro, do něhož kníže Korazov vložil třiapadesát milostných dopisů, které mu daroval. První měl dole poznámku: *Číslo I se pošle za týden po prvním setkání.*

„Opozdil jsem se!“ zvolal Julián, „stýkám se s paní de Fervaques už mnohem déle.“ Začal hned opisovat první milostný dopis; bylo to k smrti nudné kázání plné frází o ctnosti. U druhé stránky naštěstí usnul.

Za několik hodin ho zastihlo slunce, jak spí opřený o stůl. Jedněmi z nejtrýznivějších chvil jeho života byly okamžiky, kdy si každé ráno při probuzení vždy znovu uvědomoval své neštěstí. Ale toho dne dokončil opisování dopisu skoro se smíchem. „Je to možné,“ myslil si, „že něco takového napsal mladý muž?“ Některé věty měly devět řádků. Na spodním okraji originálu uviděl poznámku tužkou:

Dopisy je třeba donášet osobně; na koni, černá kravata, modrý kabát. Dopis budiž odevzdán vrátnému; při tom se tvářit zarmouceně a hluboce

melancholicky. Je-li nablízku nějaká komorná, utírat si pokradmu oči. Promluvit s komornou.

Vykonal vše podle předpisu.

„To, čeho se zde odvažuji, je velmi nebezpečné,“ pomyslně si, když vycházel z paláce maršálové de Fervaques, „ale tím hůř pro Korazova. Opovážit se psát ženě tak proslulé svou počestností! Potrestá mě hlubokým pohrdáním a z ničeho bych neměl větší zábavu. Je to vlastně jediná komedie, pro kterou mohu mít smysl. Ano, ze-směšnit toho protivného tvora, kterému říkám *já*, bude pro mne zábavou. Myslím, že bych byl schopen spáchat nějaký zločin pouze proto, abych se rozptýlil.“

Už měsíc byly nejkrásnějšími okamžiky jeho života chvíle, kdy odváděl do stáje svého koně. Korazov mu výslovně zakázal dívat se pod jakoukoliv záminkou po nevěrné milence. Ale krok koně, který tak dobře znala, způsob, jak Julián klepal bičíkem na dveře stáje, aby přivolał nějakého sluhu, přilákaly někdy Matyldu za záclony v okně. Mušelinová záclona byla tak tenká, že Julián Matyldu viděl. Zpod okraje svého klobouku vídával Matyldinu postavu, ale oči jí neviděl. „Nemůže tedy ani ona vidět mé oči,“ říkal si, „je to tedy, jako bych se na ni nedíval.“

Večer se k němu paní de Fervaques chovala tak, jako by nebyla obdržela jeho filosoficko-mysticko-náboženské pojednání, které ráno s tak melancholickou tváří odevzdal vrátnému. Minulého večera odhalila náhoda Juliánovi prostředek, jak se stát výmluvným: sedl si tak, aby viděl Matyldiny oči. A Matylda za chvíli po maršálčině příchodu opustila modrou pohovku: tím také opustila obvyklou společnost. Zdálo se, že pan de Croisenois je tím novým vrtochem ohromen; pohled na jeho utrpení zmírnil poněkud Juliánovo neštěstí.

Tento neočekávaný obrat v jeho životě měl za následek, že se Julián stal výmluvným jako anděl; a protože ješitnost se vplíží i do srdcí, která jsou svatyní nejvznešenější ctnosti, řekla si maršálová, když nasedala opět do kočáru:

„Slečna de la Mole má pravdu, ten mladý kněz má v sobě cosi zvláštního. Moje přítomnost ho činila první dny asi nesmělým. Všichni lidé, s nimiž se člověk v tom domě setkává, jsou ve skutečnosti velmi lehkomyšní; vidím tu jediné takové ctnosti, které jsou podporovány stářím a už velmi potřebují chladnost pokročilého věku. Ten mladý muž asi poznal, jaký je rozdíl mezi nimi a mnou; píše dobře; ale bojím se, že prosba, kterou vyslovil ve svém dopise, prosba, abych ho osvětila svými radami, je ve skutečnosti cit, který si sám neuvědomuje.

Ale kolik obrácení na víru tak začínalo! Dobrým znamením je také to, že jeho sloh se tak liší od slohu ostatních mladých mužů, jejichž dopisy jsem měla příležitost číst. Není možno nevidět vroucnost, hlubokou vážnost a zanícené přesvědčení v dopisech toho mladého kněze: bude mít v sobě jemnost Massillonovu.“²²

²² Slavný kazatel.

27.

Nejkrásnější prebendy

Zásluhy? Nadání? Vlohy? To není k ničemu! Musíte náležet k některé mocné straně.

— LICHTENBERG

Tak tedy byla představa biskupské hodnosti poprvé spojena s osobou Juliánovou v hlavě ženy, která dříve nebo později měla rozdávat ve Francii nejkrásnější církevní místa. Julián by se nad tou dobrou předzvěstí ani nebyl zaradoval. Jeho mysl v té době nebyla schopna vnímat nic, co nesouviselo s jeho neštěstím; všechno je jen zvyšovalo. Například pohled na jeho pokoj se mu stal nesnesitelným. Když se tam večer vracel se svíčkou v ruce, zdálo se mu, že každý kus nábytku, každá drobnůstka mu nelítostně připomíná některou novou podrobnost jeho neštěstí.

Když se toho dne vracel do pokoje, řekl si s živostí u něho již dlouhou dobu neobvyklou: „Mám před sebou galejnickou práci, doufejme, že druhý dopis bude právě tak nudný jako první.“

Byl ještě nudnější. Dopis, který opisoval, se mu zdál tak nesmyslný, že přepisoval řádek za řádkem úplně bezmyšlenkovitě.

„Je to nabubřelejší,“ myslil si, „než akta ministerské smlouvy, která mi můj profesor diplomacie dával opisovat v Londýně.“

Tu teprve si vzpomněl na dopisy paní de Fervaques, jejichž originály zapomněl vrátit vážnému Španělovi, donu Diego Bustosovi. Šel pro ně; byly skutečně skoro stejně zmatené jako dopisy mladého ruského šlechtice. Byly úplně nesrozumitelné. Chtěly říci vše a nic neprozradit. „Je to aiolská harfa slohu,“ pomyslel si Julián. „Mezi nejvznešenějšími myšlenkami o nicotnosti, smrti, nekonečnu atd. vidím jasně jen jedno, totiž hrozný strach před zesměšněním.“

Monolog, který jsme právě stručně podali, opakoval Julián každý den po celé dva týdny. Každou noc usínal při opisování jakéhosi komentáře k Apokalypse, druhého dne chodil se zádumčivou tváří dopis odevzdat a odváděl koně zpět do stáje s nadějí, že uvidí aspoň Matyldin šat; pracoval, a když večer paní de Fervaques nepřišla na návštěvu k paní de la Mole, chodil do Opery. Tak jednotvárně plynul jeho život; zajímavější byl tehdy, když paní de Fervaques přišla k markýze. Tu mohl pod ochranou jejího klobouku vidět Matyldiny oči a tehdy se stával výmluvným. Jeho romantické a sentimentální fráze začínaly být překvapivější a elegantnější.

Cítil dobře, že se to, co říká, zdá Matyldě nesmyslné; ale chtěl se jí zalíbit aspoň půvabem svého vyjadřování. „Čím nesprávnější je to, co říkám, tím pěkněji to musí znít,“ myslil si; a tu přeháněl s nesnesitelnou smělostí některé popisy přírody. Poznal velmi brzy, že se musí vystříhat prostých a rozumných myšlenek, nemá-li se maršálové zdát všedním člověkem. A tak buď pokračoval ve svých přemrštěných řečech, anebo je zkracoval, podle toho, četl-li v očích obou vznešených dam, jimž se musel zalíbit, úspěch anebo lhostejnost.

Celkem nebyl jeho život tak hrozný, jako když mu dny mýjely v nečinnosti.

Ale jednoho večera si řekl: „Opisuji již patnácté z těch ohavných pojednání; čtrnáct prvních bylo podle předpisu odevzdáno jejímu vrátnému. Brzy budu mít čest zaplnit všechny zásuvky jejího psacího stolu, a stále se ke mně chová tak, jako bych jí vůbec nepsal! Kam to povede? Nudí ji snad má vytrvalost tak, jako nudí mne? Je třeba uznat, že ten Rus, přítel Korazovův, který byl zamilován do krásné kvakerky z Richmondu, byl ve své době hrozný člověk; je to tak strašně nudné!“

Jako všichni průměrní lidé, jimž náhoda poskytne příležitost, aby byli přítomni manévřům velkého generála, nechápal také Julián nic z útoků mladého Rusa na srdce krásné Angličanky. Čtyřicet prvních listů bylo určeno jen k tomu, aby mu byla prominuta smělost, že si dovolil jí psát. Jejich účelem bylo, aby si ta něžná žena, která se asi

nekonečně nudila, zvykla dostávat dopisy, které byly možná méně jednotvárné než její každodenní život.

Jednoho rána dostal Julián dopis. Poznal erb paní de Fervaques a rozlomil pečeť s chvatem, který by se mu byl zdál před několika dny nemožný. Bylo to pouze pozvání na večeři.

Ihned se uchýlil k předpisům knížete Korazova. Naneštěstí se mladý Rus snažil být vtipný jako Dorat, místo aby byl prostý a srozumitelný. Julián nemohl uhodnout, jak se má při večeři u paní de Fervaques chovat.

Salón byl zařízen s neobyčejnou nádherou. Skvěl se zlatem jako Dianina galérie v Tuileriích a byl ozdoben olejomalbami na dřevěném obložení. Na malbách bylo vidět jasnější skvrny a Julián se později dověděl, že se domácí paní náměty nezdály dosti slušné a že je tedy dala opravit. „*Mravné století!*“ pomyslně si.

V salónu paní de Fervaques se setkal se třemi osobami, které se svého času zúčastnily sestavování tajné nóty. Jeden z nich byl strýc maršálové, biskup ...ský, který měl na starosti prebendy a nedovedl prý neteři nic odepřít. „Jak obrovský pokrok jsem udělal a jak je mi to lhostejné!“ řekl si Julián s melancholickým úsměvem. „Večeřím už s proslulým biskupem ...ským.“

Večeře nebyla skvělá a hovor byl nesnesitelný. „Taková společnost je jako špatná kniha,“ myslil si Julián. „Řeší se zde směle největší problémy lidstva. Poslouchá-li však člověk tři minuty, ptá se sám sebe, co je protivnější, zdali nabubřelá řeč mluvčího, či jeho strašná nevědomost.“

Čtenář bezpochyby již zapomněl na toho malého literáta jménem Tanbeau, synovce akademikova a budoucího profesora, jemuž, jak se zdá, šlo o to, aby svými podlými pomluvami otravoval salón markýze de la Mole.

Tento človíček vzbudil poprvé v Juliánovi myšlenku, že ačkoliv paní de Fervaques na jeho listy neodpovídá, pohlíží shovívavě na cit, který je diktoval. Černá duše pana Tanbeaua trpěla nesnesitelná muka pomyšlením na Juliánovy úspěchy. „Ale žádný člověk, ať je chytrý nebo hloupý, nemůže být na dvou místech zároveň,“ řekl si

budoucí profesor. „Stane-li se Julián jejím milencem, opatří mu vznešená markýza nějaké výhodné církevní místo a já se ho tak aspoň zbavím v domě markýze de la Mole.“

Také abbé Pirard dělal Juliánovi dlouhá kázání o jeho úspěších v domě paní de Fervaques. Mezi přísným jansenistou a jezuitsko-monarchisticko-reakčním salónem ctnostné maršálové vládla *sektářská řevnivost*.

28.

Manon Lescaut

Nuže, jakmile se přesvědčil, že převor je hlupák a osel, nazýval černým, co bylo bílé, a bílým, co bylo černé, a míval často úspěch.

– LICHTENBERG

Rusovy předpisy výslovně nařizovaly, že se nikdy nemá osobě, již píšeme, při hovoru odporovat. Pod žádnou záminkou není dovoleno zanechat úlohy blouznivého zbožňovatele; dopisy vycházely vždy z tohoto předpokladu.

Jednoho večera vychvaloval Julián v Opeře v lóži paní de Fervaques až do nebe balet *Manon Lescaut*, a to jedině proto, že jej pokládal za bezvýznamný.

Maršálová podotkla, že balet se zdaleka nevyrovná románu abbé Prévosta.

„Jakže!“ řekl si Julián překvapený a pobavený její poznámkou, „tak ctnostná žena vychvaluje román!“ Paní de Fervaques dávala totiž nejméně dvakrát nebo třikrát do týdne najevo, že naprosto opovrhne spisovateli, kteří se těmi mělkými díly snaží kazit mládež, bohužel až příliš náchylnou k smyslovému poblouznění.

„V té nemravné a nebezpečné četbě,“ pokračovala maršálová, „zaujímá prý *Manon Lescaut* jedno z předních míst. Slabosti a zasloužené úzkosti zločinného srdce jsou prý tam vyličeny s hlubokou pravdivostí; přesto však váš Bonaparte na Svaté Heleně prohlásil, že je to román pro lokaje.“

Napoleonovo jméno vrátilo Juliánovi jeho duševní čilost. „Někdo se mě pokusil očernit u maršálové; vypravoval jí o mém nadšení pro Napoleona. To se jí nemile dotklo, takže podlehla pokušení a dala mi to znát.“ Jeho objev ho po celý večer obveseloval, a proto také

sám byl zábavný. Když se ve vestibulu Opery loučil s paní de Fervaques, řekla mu: „Pamatujte si, pane Soreli, že kdo miluje mne, nesmí milovat Bonaparta; je možno ho přijímat nanejvýš jako nutnost seslanou Prozřetelností. Ostatně ten muž neměl dosti vnímavou duši, aby dovedl procítit umělecká díla.“

„*Kdo miluje mne!*“ opakoval si Julián. „To nemusí znamenat nic, anebo to může znamenat všechno. To jsou tajemství jazyka, která my ubozí venkované neovládáme.“ A při opisování nekonečného dopisu pro maršálovou myslel dlouho na paní de Rênal.

„Jak to,“ řekla mu druhého dne paní de Fervaques se špatně předstíranou lhostejností, „že mluvíte o *Londýně* a *Richmond* v dopise, který jste mi psal asi včera večer po návratu z Opery?“

Julián se octl ve velkých rozpacích; opisoval řádek za řádkem, nemyslel na to, co píše, a patrně zapomněl nahradit slova *Londýn* a *Richmond*, jež byla v originálu, slovy *Paříž* a *Saint-Cloud*. Začal dvě nebo tři věty, ale nebyl schopen je dokončit; bál se, že se dá do hlasitého smíchu. Konečně, hledaje vhodná slova, našel tuto výmluvu: „Když jsem vám psal, byla má duše ještě vzrušena diskusí o nejvznešenějších, nejvyšších zájmech lidské duše; byl jsem asi roztržitý.“

„Působilo to na ni,“ řekl si, „mohu si tedy ušetřit nudný zbytek večera.“ Rychle odešel z domu paní de Fervaques. Když večer pročítal ještě jednou originál dopisu, který předešlého dne opsal, přišel brzy na osudné místo, kde mladý Rus mluvil o *Londýně* a *Richmond*. Ke svému překvapení zjistil, že tón dopisu je skoro něžný.

Právě kontrast mezi zdánlivou lehkomyšlností, projevovanou v řeči, a vznešenou, skoro apokalyptickou hloubkou jeho dopisů okouzlel paní de Fervaques. Obzvláště se jí líbila délka vět. „To je něco docela jiného než ten úsečný sloh, který přivedl do módy ten nemravný Voltaire!“ Ačkoliv se náš hrdina v hovorech snažil všemožně potlačit zdravý rozum, mívala jeho slova přece ještě protimonarchistické a ateistické zabarvení, jež neušlo paní de Fervaques. Protože byla obklopena jen lidmi vynikajícími mravností, kteří se však za celý večer nezmohli často ani na jedinou pozoruhodnou

myšlenku, byla tato dáma velmi vnímavá ke všemu, co se jí zdálo nové; ale současně pokládala za svou povinnost být tím uražena. Říkala tomuto poklesku *podlehnutí vlivu bezbožného století*...

Takové salóny je dobře navštěvovat jenom tehdy, když se člověk o něco uchází. Čtenář jistě sdílí celou nudu toho prázdného života, jímž Julián žil. To je suchopár naší pouti.

Po celý čas, kdy se v Juliánově životě odehrávala epizoda s paní de Fervaques, ubránila se slečna de la Mole jen stěží tomu, aby na Juliána nemyslela. Její duše byla obětí prudkých bojů; někdy si namlouvala, že o toho záдумčivého mladíka nestojí; ale proti své vůli naslouchala jeho hovoru se zájmem. Hlavně ji udivovalo jeho dokonalé pokrytectví. Každé slovo, jež řekl maršálové, bylo lží nebo aspoň ohavným zakrýváním jeho názorů, jež Matylda skoro všechny tak dobře znala. To machiavelství ji překvapovalo. „Jaká hloubka!“ říkala si. „Jaký rozdíl mezi ním a takovými afektovanými hlupáky anebo sprostými darebáky, jako je pan Tanbeau, ačkoliv mluví stejně!“

Julián však prožíval hrozné dny. Chodit denně do salónu maršálové bylo pro něho krušnou povinností. Úsilí, jež jeho úloha vyžadovala, vyčerpávalo mu duši. Často, když se v noci ubíral obrovským nádvořím paláce paní de Fervaques, zachraňoval se jen svou povahou a rozumem před úplným zoufalstvím.

„Přemohl jsem zoufalství v semináři,“ říkal si; „a jakou strašnou perspektivu jsem měl tehdy před sebou! Buď jsem si budoval, anebo jsem podrýval celé své životní štěstí, ale v obou případech jsem musel počítat s tím, že celý život budu žít v těsném styku se vším, co je na světě nejpodlejšího a nejodpornějšího. Následujícího jara, jenom o jedenáct měsíců později, byl jsem snad nejšťastnějším člověkem na světě.“

Ale velmi často byly všechny krásné úvahy bezmocné proti strašné skutečnosti. Vídal Matyldu denně při obědě a při večeři. Podle četných dopisů, jež mu pan de la Mole diktoval, věděl, že brzy dojde k sňatku s panem de Croisenois. Ten příjemný mladý muž

docházel do domu pana de la Mole už dvakrát denně. Ani jedna z jeho návštěv neušla žárlivým očím opuštěného milence.

Když se domníval, že se slečna de la Mole chovala ke svému snoubenci laskavě, neubránil se Julián, aby při návratu do pokoje nepohlédl s láskou na své pistole.

„Ach! Oč moudřejší by bylo ode mne,“ řekl si, „kdybych odstranil ze svého prádla monogramy a v některém osamělém lese dvacet mil od Paříže udělal konec tomu prokletému životu! Nikdo by mě v cizím kraji nepoznal, má smrt by zůstala čtrnáct dní utajena a kdo by si na mne po čtrnácti dnech vzpomněl?“

Tato úvaha byla velmi rozumná. Ale příštího dne postačil pohled na Matyldinu ruku, kterou zahlédl mezi koncem rukávu a rukavičkou, aby probudil v našem mladém filosofovi kruté vzpomínky, které ho přece jen poutaly k životu. „Tak tedy,“ řekl si pak, „provedu tu ruskou politiku až do konce. Jak to skončí?“

Pokud jde o maršálovou, vím jistě, že až opíše těch třiapadesát dopisů, že jí další dopis už nenapíše.

Pokud jde o Matyldu, buď ta šest týdnů trvající trapná komedie nezmění nic na jejím hněvu, anebo mi vymůže přechodné usmíření. Pane Bože, umřel bych štěstím!“ A nemohl to ani domyslit do konce.

Když byl po dlouhém snění opět schopen klidně uvažovat, řekl si: „Budu snad jeden den šťasten, ale pak bude opět stejně krutá, neboť nemohu, bohužel, dosáhnout toho, abych se jí stále líbil. Pak již nebudu moci nic proti tomu dělat, budu zničen, navždy ztracen...”

Jakou záruku mi může dát při své povaze? Bohužel vina je v mých nedostatcích. Nebudu mít pro ni dosti vybrané chování, můj hovor jí bude připadat těžkopádný a jednotvárný. Pane Bože, proč nejsem jiný?“

29.

Nuda

*Obětovat se svým vášním, budiž; ale
obětovat se vášním, jež člověk necítí? Ó
smutné devatenácté století!*

– GIRODET

Zprvu četla paní de Fervaques Juliánovy dlouhé dopisy bez zájmu, ale ponenáhlu o nich začala přemýšlet. Jedné věci však litovala. „Jaká škoda, že pan Sorel není opravdu knězem! Pak bych se s ním mohla stýkat trochu důvěrněji; ale při jeho skoro občanském obleku a řádu je člověk vystaven bezohledným otázkám, a co na ně odpovět?“ Nechtěla svou otázku ani domyslet do konce: „Některá zlomyslná přítelkyně může ho pokládat za nějakého bezvýznamného bratrance, příbuzného mého otce, za nějakého kupce vyznamenaného křížem národní gardy, a dokonce to o něm rozšiřovat.“

Až do chvíle, kdy poznala Juliána, bývalo pro paní de Fervaques největším potěšením psát vedle svého jména slovo *maršálová*. Nyní se octla její povýšenecká, chorobná a citlivá ješitnost v boji se vznikající náklonností.

„Mohla bych,“ říkala si maršálová, „ho udělat snadno generálním vikářem v některé diecézi blízko Paříže. Ale to, že je pouhým panem Sorem a k tomu ještě bezvýznamným sekretářem pana de la Mole, je zoufalé.“

Poprvé vznikl v této duši, která se všeho bála, zájem nesouvisící s jejími tužbami po vynikajícím postavení a společenském vlivu. Její starý vrátný pozoroval, že kdykoliv přinesl od toho krásného mladého muže, který vypadal tak smutně, nějaký dopis, zmizel z její tváře nespokojený a roztržitý výraz, s jakým se maršálová vždy snažila přijímat své lidi.

Její nudný život, v němž dbala jen o to, aby imponovala veřejnosti, ačkoliv jí úspěchy toho druhu neposkytovaly skutečné uspokojení, stal se jí od té doby, co myslila na Juliána, nesnesitelný. Stačila však hodina strávená večer s tím zvláštním mladým mužem, aby celý příští den netrápila komorné. Juliánův vzrůstající vliv vzdoroval i výborně složeným anonymním dopisům. Nadarmo dodal malý Tanbeau pánům de Luz, de Caylus, de Croisenois několik velmi obratných pomluv, které s největším potěšením dále rozšiřovali, nestarajíce se příliš o to, zdali se obvinění zakládají na pravdě. Maršálová nebyla dosti silná, aby si nevšímalá takových sprostých prostředků, a proto se svěřovala se svými pochybnostmi Matyldě, a ta ji vždy utěšila.

Jednoho dne, když se paní de Fervaques třikrát marně dotazovala, zdali přišly nějaké dopisy, rozhodla se náhle, že Juliánovi odpoví. Bylo to vítězství nudy. Při druhém dopise se maršálová nemohla odhodlat, aby vlastnoručně napsala tak obyčejnou adresu: *panu Sorelovi u pana markýze de la Mole*. Připadalo jí to nevhodné.

„Musíte mi donést obálky se svou adresou,“ řekla večer Juliánovi suše.

„Jsem tedy přijat za milence-komorníka,“ pomyslel si; uklonil se a výrazem tváře napodobil Arsèna, starého lokaje markýzova.

Ještě téhož večera přinesl obálky a druhého dne časně ráno dostal třetí dopis. Přečetl z něho pět nebo šest řádků na začátku a dva nebo tři řádky na konci. Dopis měl čtyři stránky, hustě popsané drobným písmem.

Ponenáhu si osvojila příjemný zvyk psát skoro každého dne. Julián odpovídal věrnými opisy ruských dopisů a jejich nabubřelý sloh měl alespoň tu výhodu, že se paní de Fervaques nijak nedivila, jak málo Juliánovy odpovědi souvisí s tím, co mu psala.

Jak by to bylo její pýchu urazilo, kdyby jí byl mohl mladý Tanbeau, který Juliána špehoval, povědět, že všechny její dopisy jsou nerozpečetěné pohozeny v Juliánově zásuvce!

Jednoho dne mu donesl vrátný dopis od ní do knihovny. Matylda ho potkala, uviděla dopis a adresu napsanou Juliánovou rukou. Ve-

šla do knihovny, právě když vrátný odcházel. Dopis ležel na kraji stolu; Julián velmi horlivě psal a ještě ho nevhodil do zásuvky.

„To nemohu trpět,“ zvolala a vzala rychle dopis. „Zapomínáte docela na mne, na svou ženu. Chováte se ohavně, pane Soreli.“

Zalykala se pýchou, nemohla dále mluvit, neboť se zhrozila svého nevhodného chování; propukla v pláč a Juliánovi se zdálo, že se dusí.

Byl tak překvapen a zmaten, že si ani neuvědomil, jak krásný a šťastný je pro něho ten výstup. Pomohl Matyldě do křesla; při tom se mu skoro položila do náručí.

V prvním okamžiku, když si všiml toho pohybu, pocítil neobyčejnou radost. Ale hned nato si vzpomněl na Korazova. „Jediným slovem mohu všechno opět pokazit.“

Paže mu ztuhly krajním úsilím, které mu předpisovala jeho politika. „Nesmím si dovolit ani přitisknout k srdci to pružné a rozkošné tělo. Pohrdala by mnou a mučila by mne. Jak strašná povaha!“

Ale jakkoli proklínal Matyldinu povahu, miloval ji tím více; zdálo se mu, že drží v náručí královnu.

Jeho necitelný chlad zdvojnásobil bolest, již trpěla pýcha slečny de la Mole a jež jí drásala duši. Neměla tolik chladnokrevnosti, aby se snažila vyčist mu z očí, co pro ni v tu chvíli cítí. Nemohla se odhodlat, aby na něho pohlédla; bála se, že by z jeho tváře vyčetla pohrdání.

Seděla na pohovce bez hnutí, odvracejíc hlavu od Juliána; trpěla nejmučivější bolestí, již pýcha a láska mohou způsobit lidskému srdci. K jakému hroznému kroku se dala strhnout!

„Tak daleko to tedy se mnou, nešťastníci, došlo! Učinila jsem tak ponižující návrh a byla jsem odmítnuta! A kým?“ Skoro šílela uraženou hrdostí. „Sluhou mého otce!“

„To nesnesu,“ řekla nahlas.

Prudce vstala a otevřela zásuvku Juliánova stolu stojícího na dva kroky před ní. Strnula zděšením, když spatřila osm nebo deset neotevřených dopisů, úplně podobných tomu, který vrátný právě při-

nesl. Na všech adresách poznávala Juliánovo písmo více nebo méně pozměněné.

„Tedy nejenže se s ní stýkáte, ale vy jí ještě k tomu pohrdáte,“ zvolala celá bez sebe. „Vy, jenž nejste ničím, pohrdáte paní maršálovou de Fervaques!“

Ach ne, odpusť, příteli,“ dodala náhle a vrhla se mu k nohám; „pohrdej mnou, chceš-li, ale miluj mě, nemohu již žít bez tvé lásky.“ A omdlela.

„Konečně mi ta pyšná dívka leží u nohou,“ řekl si Julián.

30.

Lóže v komické opeře

*... jak nejčernější mrak
nejtěžší hlásí bouř...*

— DON JUAN, zpěv I, strofa 73

Ty prudké citové projevy Juliána spíše překvapovaly, než činily šťastným. Matyldiny urážky mu dokazovaly, jak správná byla ruská politika. „*Málo mluvit, málo jednat, to je má jediná spása.*“

Zdvihl Matyldu a posadil ji beze slova opět na pohovku. Za chvíli jí vstoupily slzy do očí.

Aby se trochu vzpamatovala, vzala do rukou dopisy paní de Fervaques a začala je pomalu otvírat. Když poznala maršálčino písmo, trhla sebou nervózně. Obracela listy, ale nečetla je; skoro všechny dopisy byly šestistránkové.

„Odpovězte mi alespoň,“ řekla konečně Matylda prosebně a ani se neodvážila na Juliána pohlédnout. „Víte dobře, že jsem pyšná. Přiznávám se, že tu nešťastnou vlastnost zavinilo mé společenské postavení a snad i má povaha. Paní de Fervaques mi tedy uloupila vaše srdce... Přinesla vám také všechny oběti, k nimž mě přiměla má osudná láska?“

Hluboké mlčení bylo jedinou Juliánovou odpovědí. „Jakým právem,“ myslil si, „žádá na mně, abych se dopustil indiskrétnosti nedůstojné čestného muže?“

Matylda se pokusila dopisy číst, ale slzy jí v tom bránily.

Už měsíc byla nešťastná, ale z hrdosti si své city nikdy nepřiznala. Jen náhoda přivodila tento citový výbuch. Žárlivost a láska na chvíli zvítězily nad pýchou. Seděla na pohovce velmi blízko něho. Viděl její vlasy, její bělostnou šíji; na okamžik zapomněl na všechno, čím byl sám sobě povinen; ovinul paži kolem jejího těla a přitiskl ji k sobě.

Obrátila k němu pomalu hlavu. Byl překvapen neobyčejnou bolestí, která se zračila v jejích očích; jejich výraz byl tak změněný, že je skoro ani nepoznával.

Julián cítil, že ho opouštějí síly, tak smrtelně těžká byla zkouška statečnosti, kterou si ukládal.

„Ty oči budou zase vyjadřovat pouze chladné pohrdání,“ řekl si, „dám-li se strhnout láskou.“ A zatím ho ona pohaslým hlasem a slovy, která sotva měla sílu vyslovit, stále znovu a znovu ujišťovala, jak lituje svého chování, k němuž se nechala strhnout pýchou.

„Já mám také svou hrdost,“ vypravil ze sebe namáhavě Julián a jeho tvář prozrazovala strašnou únavu.

Matylda se k němu prudce obrátila. Slyšet jeho hlas, to bylo štěstí, v němž již skoro ani nedoufala. V té chvíli proklínala svou pýchu. Byla by ráda učinila něco neobyčejného, neslýchaného, aby mu dokázala, jak ho zbožňuje a nenávidí sama sebe.

„Patrně jen proto, že jsem hrdý,“ pokračoval Julián, „jste mi na chvíli věnovala svou přízeň. A jistě si mě nyní vážíte jen pro tuto odvážnou pevnost, kterou má mít každý muž. Mohl bych maršálovou milovat...“

Matylda se zachvěla; její oči nabyly zvláštního výrazu. Uslyší svůj rozsudek. Juliánovi její pohnutí neušlo. Cítil, že pozbývá odvahy.

„Ach,“ řekl si, poslouchaje planá slova, která jeho ústa pronášela a jejichž zvuk mu připadal cizí, „kdybch mohl zlíbat tvé bledé tváře tak, abys o tom nevěděla!“

Mohl bych paní de Fervaques milovat,“ pokračoval a jeho hlas stále více slábl, „ale nemám ještě bezpečný důkaz o tom, že se o mne zajímá...“

Matylda na něho pohlédla. Vydržel její pohled. Aspoň doufal, že ho výraz tváře neprozradil. Miloval ji celým svým srdcem. Nikdy ji tak nezbožňoval jako v tomto okamžiku; byl skoro tak vzrušen jako ona. Kdyby byla měla více chladnokrevnosti a odvahy a použila trochu lsti, byl by jí padl k nohám a zřekl se celé té plané komedie. Měl dosti síly, aby mohl mluvit dále. „Ach Korazove,“ volal v du-

chu, „proč nejste zde! Jak velice bych potřeboval aspoň jediné slovo, abych podle něho zařídil své chování!“ Ale jeho hlas zatím říkal:

„I kdyby mě k ní nepoutal jiný cit, byl bych jí zavázán vděčností; byla ke mně shovívavá, utěšovala mě, když jiná mnou pohrdala... Nemohu mít úplnou důvěru v něco, co vypadá jistě velmi lichotivě, ale nebude mít možná dlouhého trvání.“

„Pane Bože!“ zvolala Matylda.

„Nuže, jakou záruku mi dáváte?“ řekl Julián živě a rozhodně. Zdálo se, že na chvíli zanechal opatrných diplomatických způsobů. „Jakou záruku mám, kdo mi zaručí, že to, co jste ochotna mi v této chvíli poskytnout, potrvá déle než dva dny?“

„Má velká láska a mé neštěstí, nemilujete-li mě už,“ odpověděla, uchopila ho za ruce a obrátila se k němu.

Prudkým pohybem, který při tom učinila, odsunula se jí trochu pláštěnka: Julián uviděl její krásná ramena. Její trochu rozčuchané vlasy v něm vyvolaly sladkou vzpomínku...

Byl by málem podlehl. „Jediné neopatrné slovo,“ řekl si, „a začne opět ta dlouhá řada dnů, které jsem prožil v zoufalství. Paní de Rênal si vždy našla důvod, aby mohla jednat tak, jak jí velelo srdce; ale tato dívka z vyšší společnosti dovolí svému srdci rozechvět se jenom tehdy, když si napřed pádnými důvody dokázala, že se rozechvět musí.“

Tato pravda se mu zjevila v jediném okamžiku a tentýž okamžik mu vrátil statečnost.

Vyvinul své ruce, které Matylda tiskla, a s nápadnou uctivostí od ní trochu odsedl. Nemohl být statečnější. Potom posbíral po pohovce rozházené dopisy paní de Fervaques a řekl s vybranou zdvořilostí, která v té chvíli byla krutá:

„Slečna de la Mole bude tak laskava a dovolí, abych o tom všem přemýšlel.“ Vzdálil se rychle a odešel z knihovny; slyšela, jak zavírá venku postupně všechny dveře.

„Toho ukrutníka to ani nedojalo,“ pomyslila si...

„Ale proč ukrutníka? Je moudrý, rozumný, dobrý; zato já jsem vinna více, než si lze představit.“

Toto přesvědčení nezměnila. Matylda byla toho dne skoro šťastna, protože neměla smysl pro nic jiného než pro lásku; člověk by byl řekl, že její duše nebyla nikdy zmítána pýchou, a jakou pýchou!

Zachvěla se hrůzou, když večer v salóne lokaj ohlašoval paní de Fervaques. Lokajův hlas se jí zdál zlověstný. Nemohla snést pohled na maršálovou a rychle odešla. Julián nebyl nijak zvlášť pyšný na těžce dobyté vítězství a ze strachu, aby se pohledem neprozradil, nevečeřel v domě markýze de la Mole.

Jeho láska i štěstí vzrůstaly, čím více se vzdaloval od okamžiků svedené bitvy; počal se už kárat.

„Jak jsem jí jen mohl odolat!“ řekl si. „Co když mě přestane mít ráda? Ta pyšná dívka se může v jediném okamžiku změnit. Musím přiznat, že jsem se k ní choval ohavně!“

Cítil, že se večer musí rozhodně objevit v lóži paní de Fervaques v Komické opeře. Výslovně ho pozvala. Matylda se jistě dozví o jeho přítomnosti anebo jeho nezdvořilé nepřítomnosti. Přestože uznával, že je to nutné, neměl zpočátku dosti síly, aby se ukázal ve společnosti. Kdyby byl nucen s někým mluvit, pozbyl by poloviny svého štěstí.

Odbíjelo deset hodin. Musel se tam rozhodně ukázat.

Maršálčina lóže byla naštěstí plná dam. Musel zůstat u dveří a byl úplně zakryt klobouky. Tím se uchránil před zesměšněním: božská árie Karolinina zoufalství v *Matrimonio segreto* mu vyloudila z očí slzy. Paní de Fervaques ty slzy uviděla; tvořily takový kontrast s obvyklou mužnou pevností jeho tváře, že duše té vznešené dámy, již se již dávno omrzela sžíravá povýšenecká pýcha, byla dojata. Ta trocha ženského citu, která jí ještě zbyla, ji nutila promluvit. Chtěla v té chvíli slyšet zvuk svého hlasu.

„Viděl jste dámy, de la Mole?“ zeptala se ho. „Sedí ve třetím pořadí.“ Julián se ihned nahnul do sálu, opíraje se dosti nezdvořile o okraj lóže. Spatřil Matyldu. V očích se jí třpytily slzy.

„Dnes není jejich operní den,“ myslil si Julián; „jaká horlivost!“

Matylda přiměla matku, aby s ní šla do Opery, ačkoliv lóže ve třetím pořadí, kterou jim jedna domácí pochlebnice velmi ochotně nabídla, neodpovídala jejich postavení. Chtěla vidět, bude-li Julián večer s maršálovou.

31.

Síla strachu

*To je tedy ten zázrak vaší civilizace!
Z lásky jste učinili obyčejnou obchodní
záležitost.*

— BARNAVE

Julián pospíšil do lóže paní de la Mole. Jeho oči se setkaly nejprve se zaslzenýma očima Matyldinýma; plakala docela bez ostychu. V lóži byli pouze lidé, na nichž jí nezáleželo: přítelkyně, která jim lóži půjčila, a několik známých pánů. Matylda položila ruku na ruku Juliánovu; zdálo se, že vůbec zapoměla na to, že je s matkou. Dusíc se skoro slzami, řekla mu jediné slovo: „*Záruka.*“

„Nesmím s ní mluvit,“ řekl si Julián. Byl sám velmi dojat a zakrýval si oči rukama. Předstíral, že ho lustr v třetím pořadí oslňuje. „Promluví-li, pozná, jak jsem dojat, zvuk hlasu mě prozradí. Mohu tím vše ještě ztratit.“

Jeho vnitřní boje byly nyní bolestnější než ráno: jeho duše měla dosti času, aby zneklidněla. Báł se, že u Matyldy zvítězí ješitnost. Byl zpit láskou a rozkoší, ale umínil si, že s ní nepromluví.

To je podle mého názoru jeden z nejkrásnějších rysů jeho povahy; člověk, který je schopen tak se ovládat, může dospět daleko, *si fata sinant*.²³

Slečna de la Mole naléhala, aby s nimi Julián jel domů. Naštěstí silně přšelo. Ale markýza mu nabídla místo naproti sobě a stále s ním hovořila, takže nemohl s její dcerou promluvit ani slova. Člověk by si byl mohl myslet, že se markýza starala o Juliánovo štěstí. Když se přestal bát, že svým přílišným pohnutím vše zkazí, poddal se úplně svému vzrušení.

²³ Jestliže dovolí osud.

Mám se odvážit říci, že po návratu do pokoje se Julián vrhl na kolena a pokryl polibky milostné dopisy, které mu dal kníže Korazov?

„Velký muži, jak jsem ti vděčen!“ zvolal blouznivě. Ponenáhlu se uklidňoval. Přirovnával se ke generálu, který právě napolo vyhrál velkou bitvu. „Dosáhl jsem jistě nesmírného úspěchu,“ řekl si. „Ale co bude zítra? Jediný okamžik může vše pokazit.“

Otevřel s nadšením *Paměti*, které Napoleon diktoval na Svaté Heleně, a dobré dvě hodiny se je snažil číst. Ale četl jen očima; přesto však se dále nutil do čtení. Za té podivné četby jeho hlava a srdce, jež se povznesly k tomu, co je na světě nejvyššího, pracovaly proti jeho vůli. „Její srdce je docela jiné než srdce paní de Rénal,“ řekl si; ale dále nedomyslíl.

„MUSÍM JI UDRŽOVAT VE STRACHU,“ zvolal náhle a odhodil knihu daleko od sebe. „Nepřítel se mi podrobí jenom tehdy, budu-li mu nahánět strach. Pak se neodváží mnou pohrdat.“

Procházel se po pokojíčku opojen radostí. Jeho štěstí mělo ve skutečnosti původ víc v pýše než v lásce.

„Musím ji udržovat ve strachu!“ opakoval si hrdě. Měl vskutku příčinu být hrdý. „Paní de Rénal i v nejšťastnějších okamžicích pochybovala, že se moje láska vyrovná její. Zde musím zkrotit démona, musím tedy *krotit*.“

Věděl dobře, že Matylda bude druhého dne ráno už v osm hodin v knihovně; objevil se tam však až v devět. Hořel láskou, ale hlava ovládala srdce. Skoro každou minutu si opakoval: „Musím ji stále udržovat v nejistotě, zda ji miluji. Skvělé společenské postavení a lichocení každého, kdo s ní mluví, jí dodávají *příliš velké* sebevědomí.“

Seděla na pohovce bledá a klidná, ale nebyla zřejmě schopna jediného pohybu. Podala mu ruku:

„Příteli, urazila jsem tě, to je pravda; můžeš se na mne hněvat?“

Julián nečekal tak prostá slova. Byl by se málem prozradil. „Chcete záruku, příteli,“ dodala po delším mlčení, během něhož doufala, že je Julián přeruší. „Jste v právu. Uneste mě, jedme do Londýna... Budu navždy zničena, zneuctěna...“ Měla ještě tolik

odvahy, aby vyprostila svou ruku z ruky Juliánovy a zakryla si jí tvář. Všechny city zdrženlivosti a dívčí cudnosti se vrátily opět do té duše... „Tak tedy připravte mě o čest,“ řekla konečně s povzdechem. „To je záruka.“

„Včera jsem byl šťasten, poněvadž jsem dokázal být sám k sobě přísný,“ pomyslí si Julián. Po krátké chvíli mlčení se ovládl tak, že mohl chladně odpovědět:

„A pojedeme-li do Londýna a budete-li, abych užil vašeho výrazu, zneuctěna, kdo mi zaručí, že mě budete milovat, že vás má přítomnost v poštovním voze nebude obtěžovat? Nejsem nelidský; kdybych vás připravil o vaši dobrou pověst, bude to pro mne jenom nové neštěstí. Překážkou není zde vaše společenské postavení, na neštěstí je to vaše povaha. Můžete se sama sobě zaručit, že mě budete týden milovat?“

(„Ach, ať mě miluje týden, jenom týden,“ řekl si tiše Julián, „a umřu štěstím! Co mi sejde na budoucnosti, co mi sejde na životě? A to božské štěstí může začít v tomto okamžiku, budu-li chtít. Závisí to pouze na mně!“)

Matylda viděla, že se zamyslí. „Jsem vás tedy docela nehodna,“ řekla a vzala ho za ruku.

Julián ji objal, ale železná ruka povinnosti mu hned sevřela srdce. „Uvidí-li, jak ji zbožňuji, ztratím ji.“ A ještě než se vyprostil z jejího náručí, tvářil se opět důstojně, jak se na muže sluší.

Toho dne i dny následující dovedl své velké štěstí utajit. Byly chvíle, kdy si odpíral i radost sevřít ji v náručí.

Jindy opět zvítězilo blouznivé štěstí nad výstrahami rozumu. Často stával v zahradě u zarostlé besídky, u níž byl ukryt žebřík, díval se zdaleka do okna Matyldina pokoje a plakal nad její nestálostí. Vedle stál vysoký dub a jeho kmen ho skrýval před nepovolanými zraky.

Když procházel s Matyldou tímto místem, které mu živě připomínalo jeho nejnešťastnější chvíle, podlehl kontrastu mezi minulým zoufalstvím a nynější blažeností; do očí mu vyhrkly slzy a přitiskl ruku své přítelkyně ke rtům: „Zde jsem stával,“ vyznával se jí,

„a myslil na vás. Zde jsem se díval do okna a čekal celé hodiny na šťastný okamžik, kdy uvidím vaši ruku otvírat okenici...“

Podlehl úplně. Líčil jí s opravdovostí, kterou nelze předstírat, své tehdejší nesmírné zoufalství. Krátké výkřiky svědčily o jeho nynějším štěstí, které učinilo konec těm hrozným mukám.

„Proboha, co dělám,“ vzpamatoval se náhle Julián. „Mohu všechno zkazit.“

Polekal se tak, že se mu zdálo, že v očích slečny de la Mole vidí už méně lásky. Byl to klam; ale Juliánova tvář se náhle změnila a smrtelně zbledla. Jeho oči pozbyly na chvíli své živosti, a zračila-li se v nich dříve nejpravdivější a nejoddanější láska, byl v nich nyní výraz pychy a špatnosti.

„Co je vám, příteli?“ řekla mu Matylda něžně a starostlivě. „Lhal jsem,“ odpověděl Julián nevlídně, „a k tomu jsem lhal vám. Dělán si z toho výčitky. Ale Bůh přece ví, že si vás příliš vážím, abych vás mohl obelhat. Milujete mě, jste mi oddána, nepotřebuji tedy říkat fráze, abych se vám líbil.“

„Pane Bože, všechno, co jste mi tak vzrušeně v posledních dvou minutách říkal, jsou tedy pouhé fráze?“

„Vyčítám si je velice, drahá přítelkyně. Vymyslil jsem si je kdysi pro ženu, která mě milovala, ale nudila... Je to vada mé povahy, přiznávám se vám k tomu, odpusťte mi.“ Matyldinu tvář zaplavily hořké slzy.

„Jakmile se mě nějaká maličkost nepříjemně dotkne, dostanu se do podivného snění, má hrozná paměť, kterou v tuto chvíli proklínám, mi přijde na pomoc, a já toho zneužiji.“

„Dopustila jsem se tedy nevědomky něčeho, co vzbudilo vaši ne-libost?“

„Vzpomněl jsem si právě, že jste šla kdysi kolem tohoto keře. Utrhla jste květ, pan de Luz vám jej vzal a vy jste mu jej nechala. Byl jsem dva kroky od vás.“

„Pan de Luz? To není možné,“ odpověděla Matylda s hrdostí, která jí byla tak přirozená. „To nemám ve zvyku.“

„Vím to jistě,“ odvětil živě Julián.

„Nuže, pak máte pravdu, příteli,“ řekla Matyllda a sklopila smutně oči. Věděla určitě, že už mnoho měsíců něco takového panu de Luz nedovolila.

Julián na ni pohlédl s nevýslovnou něžností. „Ne,“ řekl si, „nemiluje mě *méně*.“

Večer mu se smíchem vyčítala jeho náklonnost k paní de Fervaques: „Měšťák miluje povýšenku! Myslím, že je to jediný druh srdcí, které můj Julián nedovede pobláznit. Učinila z vás hotového dandyho,“ řekla pohrávající si s jeho vlasy.

V době, kdy se domníval, že jím Matyllda pohrdá, stal se Julián vskutku jedním z nejlépe se oblékajících pařížských mužů. Ale měl před lidmi toho druhu ještě tu výhodu, že když svou toaletu ukončil, již na ni nemyslí.

Matylldu mrzelo, že Julián nepřestává opisovat Rusovy dopisy a posílat je maršálové.

32.

Tygr

Běda! Proč to, a ne něco jiného?

— BEAUMARCHAIS

Kterýsi anglický cestovatel vypravuje, že žil v důvěrném soužití s tygrem. Vychoval ho a mazlil se s ním, ale měl vždy na stole nabitou pistoli.

Julián se oddával plně svému štěstí jen ve chvílích, kdy je Matyl-da nemohla číst v jeho očích. Plnil svědomitě svou povinnost říci jí občas nějaké tvrdé slovo.

Když Matyldina něžnost, kterou Julián s úžasem pozoroval, a její nesmírná oddanost dospěly tak daleko, že by ho byly mohly připra-vit o sebevládu, byl vždy tak statečný, že od ní rychle odešel.

Matyl-da poprvé milovala.

Život, který jí dosud líně plynul, nyní letěl.

Poněvadž musela svou pýchu nějak vybit, chtěla se odvážně vy-stavovat všem nebezpečím, do nichž ji její láska mohla přivést. Jen Julián zachovával opatrnost. A Matyl-da se mu nepodvolovala jen tehdy, šlo-li o nějaké nebezpečí. Ač byla ve styku s ním povolná a skoro pokorná, byla tím povýšenější ke všem, s nimiž se v domě stýkala, k rodičům právě tak jako ke sloužícím.

Večer v salónu uprostřed šedesáti hostů volala Juliána k sobě a dlouho s ním o samotě mluvívala.

Když si Tanbeau jednoho dne k nim sedl, požádala ho, aby jí do-šel do knihovny pro svazek Smolletta, v němž je vylíčena revoluce z roku 1688. Když váhal, dodala s výrazem urážlivé povýšenosti, který byl pro Juliánovu duši balzámem: „Nemusíte pospíchat.“

„Všimla jste si pohledu toho darebáka?“ zeptal se jí.

„Jeho strýc chodí k nám už asi deset nebo dvanáct let, jinak bych ho dala okamžitě vyhodit.“

Její chování k pánům de Croisenois, de Luz atd. bylo navenek si-
ce dokonale zdvořilé, ale v podstatě vyzývavé. Matylda si velmi
vyčítala, že se kdysi Juliánovi ze všeho vyzpovídala, a to tím více, že
se mu neodvažovala nyní přiznat, že přepínala skoro bezvýznamné
důkazy přízně, jichž těm pánům dopřála.

Přes všechna předsevzetí nedovedla nikdy přemoci svou ženskou
hrdost a říci Juliánovi: „Jen proto, že jsem mluvila s vámi, činilo mi
potěšení, mohla-li jsem líčit slabost, jíž jsem se dopustila tím, že jsem
neodtáhla ruku, když pan de Croisenois položil ruku na mramorový
stůl a lehce zavadil o mou.“

Když dnes některý z těch pánů s ní počal mluvit, obrátila se už
po několika okamžicích na Juliána s nějakou otázkou, jenom aby
neodešel.

Cítila se matkou a oznámila to s radostí Juliánovi.

„Budete nyní ještě o mně pochybovat? Není to záruka? Jsem na-
vždy vaší ženou.“

Tato zpráva Juliána ohromila. Byl by málem zapomněl na zásadu
svého chování. „Jak bych mohl být úmyslně chladný a urážlivý k té
ubohé dívce, která se pro mne ničí?“ A když vypadala churavě, pak
ani tehdy, když v něm rozum pozvedal svůj strašný hlas, nenalézal
už dosti odvahy, aby jí řekl nějaké kruté slovo, které bylo podle jeho
zkušenosti tak nevyhnutelné, chtěl-li si uchovat její lásku.

„Chci napsat otci,“ řekla mu jednoho dne Matylda. „Je mi více
než otcem, je mi přítelem. Bylo by proto nedůstojné vás i mne, kdy-
bych ho chtěla jen na chvíli klamat.“

„Pane Bože, co chcete udělat?“ zvolal Julián poděšeně.

„Svou povinnost,“ odpověděla s očima zářícíma radostí. Byla
velkodušnější než její milenec.

„Markýz mě s hanbou vyžene!“

„To je jeho právo, musíme je respektovat. Zavěsím se do vás
a odejdeme odtud za bílého dne hlavními vraty.“

Juliána to překvapilo a prosil ji, aby se svým přiznáním počkala
ještě týden.

„Nemohu,“ odpověděla, „čest to vyžaduje. Poznala jsem, co je mou povinností, musím ji tedy ihned splnit.“

„Nuže, nařizuji vám, abyste se svým přiznáním počkala,“ řekl nakonec Julián. „Vaše čest je v bezpečí, jsem vaším manželem. Tento krok úplně změnil naše postavení. Mám také svá práva. Dnes je úterý; ode dneška za týden je přijímací den vévody Retze. Až se večer pan de la Mole vrátí domů, odevzdá mu vrátný osudný dopis... Myslí jistě jen na to, jak by vás udělal vévodkyní. Uvažte, jak bude nešťasten!“

„Chcete tím říci: uvažte, jak se pomstí?“

„Mohu svého dobrodince litovat, mohu být velmi nešťasten nad tím, že mu působím žal; ale nebojím se a nebudu se nikdy nikoho bát.“

Matylda svolila. Poprvé od té doby, co zpravila Juliána o svém stavu, mluvil s ní pánovitě. Julián ji nikdy tak nemiloval jako nyní. Byl šťasten, že Matyldin stav poskytoval nejněžnější části jeho duše záminku, aby se zprostil povinnosti týrat ji krutými slovy. Pomyšlení na to, že bude nutno se přiznat panu de la Mole, ho velmi znepokojovalo. Bude od Matyldy odloučen? A i kdyby ho viděla odcházet z domu se sebevětší bolestí, bude za měsíc po jeho odchodu ještě na něho myslet?

Skoro stejně se hrozil spravedlivých výčitek, jež mohl od markýze očekávat.

Večer se svěřil Matyldě s touto starostí a pak zmámen láskou prozradil jí i svou první starost.

Zbledla.

„Bylo by to,“ řekla mu, „opravdu pro vás velkým neštěstím, kdybyste byl na půl roku ode mne odloučen?“

„Nevýslovným, jediným neštěstím na světě, jehož představa budí ve mně hrůzu.“

Matylda byla velmi šťastna. Julián hrál svou úlohu tak dobře, že se mu podařilo namluvit jí, že ona ho miluje více než on ji.

Osudný úterek nastal. Když se markýz o půlnoci vrátil domů, našel dopis, na němž bylo napsáno, že jej má otevřít sám a beze svědků.

Milý otče,

všechny společenské svazky mezi námi jsou přetrhány, zůstávají jen svazky přírody. Po mém manželovi jste a budete mi vždy nejdražší bytostí. Oči se mi plní slzami, vím, jaký zármutek Vám působím. Ale aby se má hanba neprozradila a abych Vám poskytla dosti času všechno uvážit a podle toho jednat, nemohla jsem déle odkládat přiznání, jímž jsem Vám povinna. Poskytne-li mi Vaše dobrota, již, jak vím, jste mi vždy prokazoval v nejvyšší míře, malý roční důchod, usadím se se svým manželem, kde si budete přát, například ve Švýcarsku. Jeho jméno je tak málo známé, že v paní Sorelové, snaše verrièreského tesaře, nikdo nepozná Vaši dceru. To tedy je to jméno, ale píši je s velkým přemáháním. Obávám se, že vzplanete k Juliánovi hněvem, který je zdánlivě spravedlivý. Nebudu vévodkyní, otče; ale to jsem věděla, když jsem ho začala milovat; neboť já jsem ho prvně milovala, já jsem ho svedla. Mám po Vás příliš hrdou duši, abych mohla věnovat pozornost lidem, kteří jsou anebo se mi zdají všední. Marně jsem se podle Vašeho přání snažila myslit na pana de Croisenois. Proč jste mě sám upozornil na Juliánovy přednosti? Po mém návratu z Hyères jste mi řekl: „Ten mladý Sorel je jediný člověk, který mě zajímá.“ Ten ubohý hoch je, možno-li, právě tak zoufalý jako já z toho, že Vám tento dopis způsobí tak velkou bolest. Nemohu zabránit tomu, abyste jako otec nebyl na mne rozhořčen; ale milujte mě aspoň jako přítel.

Julián se ke mně vždy choval s úctou. Mluvil-li se mnou, činil tak někdy jedině z hluboké vděčnosti k Vám: neboť pro přirozenou hrdost povahy zachovává vždy náležitý odstup ke všem, kdo stojí nad ním. Má jemný a vrozený cit pro společenské rozdíly. Plna studu se přiznávám Vám, svému nejlepšímu příteli, k něčemu, k čemu bych se nikdy nepřiznala jinému – já jsem to byla, která jsem mu jednou v zahradě stiskla ruku.

Proč byste se na něho měl ještě zítra hněvat? Můj poklesek se nedá napravit. Přejete-li si, dá Vám mým prostřednictvím ujištění o své hluboké úctě a o své nevýslovné lítosti, že Vám připravil zármutek. Neuvidíte ho už; ale já půjdu za ním, kam bude chtít. Je to jeho právo a má povinnost. Je otcem mého dítěte. Budete-li tak dobrý a poskytnete-li nám ročně šest tisíc franků na živobytí, přijmu je vděčně. V záporném případě hodlá se Julián usadit v Besançonu jako učitel latiny a literatury. Ať počne na sebenižším stupni, jsem jista, že brzy vynikne. S ním se nebojím žít v nízkém postavení. Dojde-li k revoluci, bude mít jistě jednu z nejdůležitějších úloh. Mohl byste říci totéž o některém z těch, kdo se ucházejí o mou ruku? Jsou bohatí! Tato okolnost není pro mne žádným důvodem k obdivu. Můj Julián by dosáhl vysokého postavení i za nynější vlády, kdyby měl milión a přízeň mého otce...”

Matylda věděla, že její otec je člověk velmi impulzivní, a proto napsala osm stránek.

„Co mám dělat?“ tázal se Julián sám sebe, zatímco pan de la Mole četl dopis. „Za prvé, co je mou povinností? Za druhé, co je v mém zájmu? Jsem markýzovi nesmírně zavázán; bez něho byl bych docela obyčejným žebrákem, a to ještě ne dosti velkým žebrákem, abych byl uchráněn nenávisti a pronásledování. Udělal ze mne člověka vyšší společnosti. Darebáctví, k nimž budu ještě donucen, za prvé nebudou již tak častá a za druhé budou méně podlá. To je více, než kdyby mi dal milión. Jemu děkuji za svůj řád a za pověst diplomata, jež mě povznesly.

Kdyby měl v ruce pero, aby mi předepsal, jak se mám zachovat, co by napsal...?“

Julián byl náhle vyrušen starým komorníkem pana de la Mole.

„Pan markýz žádá, abyste okamžitě k němu přišel, ať jste nebo nejste oblečen.“ Komorník dodal šeptem: „Je hrozně rozčilený, mějte se na pozoru.“

33.

Peklo nerozhodnosti

Neobratný brusič zničil při broušení tohoto diamantu část jeho nejkrásnějšího lesku. – Ve středověku, ba ještě za Riche-lieua, dokázali Francouzi projevit svou vůli.

– MIRABEAU

Julián našel markýze rozzuřeného. Snad poprvé v životě byl ten vznešený pán hrubý. Zahrnul Juliána všemi nadávkami, které mu přišly na jazyk. Náš hrdina byl překvapen a uražen, ale jeho vděčnost tím nebyla otřesena. Říkal si: „Kolik krásných, dlouho s láskou sprádaných plánů se tomu ubožákovi zhroutilo v jediném okamžiku! Ale musím mu odpovědět, mé mlčení by jeho hněv ještě zvýšilo.“ Odpověděl slovy Tartuffa:

„*Nejsem anděl...* Sloužil jsem vám oddaně, platil jste mi velkodušně... Jsem vám upřímně vděčen; ale je mi dvaadvacet let... V tomto domě jste mi rozuměl pouze vy a roztomilá bytost...”

„Darebáku!“ zvolal markýz. „Roztomilá! Roztomilá! Toho dne, kdy se vám má dcera zdála roztomilá, měl jste odejít.“

„Pokusil jsem se o to; žádal jsem vás tehdy, abych směl odjet do Languedoku.“

Unaven ustavičným pobíháním a přemožen bolestí, vrhl se markýz do křesla. Julián slyšel, jak si polohlasně řekl: „Není to zlý člověk.“

„Ne, nejsem k vám zlý,“ zvolal Julián a vrhl se mu k nohám. Ale ihned se zastyděl za své pohnutí a rychle vstal.

Markýz skutečně nevěděl, co dělá. Když uviděl Juliánův pohyb, zasypal ho znovu hroznými nadávkami, které byly hodny kočího. Snad ho nezvyklost těch nadávek rozptylovala.

„Jakže! Má dcera se má jmenovat paní Sorelová! Má dcera nebude vévodkyní?“ Kdykoliv si na tyto dvě věci vzpomněl, prožíval

pan de la Mole muka, která ho zbavovala kontroly nad sebou. Julián se bál, že ho zbije.

V jasných chvílích, kdy si markýz počínal na své neštěstí zvykat, dělal Juliánovi dosti rozumné výčitky.

„Měl jste utéci, pane Soreli,“ řekl mu... „Vaší povinností bylo utéci... Jste největší padouch na světě.“

Julián přistoupil ke stolu a napsal na lístek:

Již dávno je mi život nesnesitelný. Udělám všemu konec. Ujišťuji pana markýze, že jsem mu bezmezně vděčen, prosím ho, aby mi prominul, jestliže má smrt způsobí v domě nějaké nepříjemnosti!

„Račte si, pane markýzi, přečíst tento lístek... Zabijte mě, anebo mě dejte zabít svým komorníkem. Je jedna hodina v noci, budu se procházet v zahradě u zadní zdi.“

„Jděte ke všem čertům,“ volal za ním markýz, když odcházel.

„Rozumím,“ pomyslí si Julián. „Nezlobil by se, kdybych ušetřil jeho komorníkovi práci... Ať mě zabije, buďsi, nabízím mu to jako zadostiučinění... ale přísámbůh, miluji život... Musím žít pro svého syna.“

Po prvních minutách procházky, věnovaných pocitu nebezpečí, ho tato myšlenka, kterou si poprvé jasně uvědomil, úplně zaujala.

Ten nový zájem učinil z něho rozumného člověka. „Potřeboval bych radu, jak se mám k tomu prchlivému člověku chovat... Ztratil bych hlavu, je schopen všeho. Fouqué je příliš daleko, ostatně ten by nechápal city takového člověka, jako je markýz.

Hrabě Altamira... Jsem si tak jist jeho mlčenlivostí? Má žádost o radu nesmí mé postavení ještě zkomplikovat. Zbývá mi bohužel jen přísný abbé Pirard... Jansenismus však omezil jeho obzor... Nějaký prohnáný jezuita, který zná svět, by mi lépe prospěl... Abbé Pirard je schopen mě zbít, jakmile uslyší, čeho jsem se dopustil.“

Tartuffovské nadání přišlo Juliánovi na pomoc: „Nuže, půjdu k němu ke zpovědi.“ To bylo poslední rozhodnutí, které učinil

v zahradě po dvouhodinové procházce. Nemyslí už na to, že může být zastřelen; chtělo se mu spát.

Druhý den byl Julián již velmi časně ráno několik mil od Paříže. Zaklepal na dveře přísného jansenisty. K svému velkému úžasu poznal, že ho jeho vyznání příliš nepřekvapuje.

„Snad jsem tím také poněkud vinen,“ řekl si abbé spíše starostlivě než rozhořčeně. „Tušil jsem to. Jen přátelství k vám, nešťastníku, mi bránilo, abych varoval jejího otce.“

„Co markýz udělá?“ otázal se ho živě Julián.

(Miloval v tuto chvíli abbého a nějaký výstup by mu byl býval velmi trapný.)

„Vidím tři možnosti,“ pokračoval Julián; „1. Pan de la Mole mě může dát sprovodit ze světa;“ a řekl mu o sebevražedném lístku, který zanechal markýzovi; „2. Může mě dát hrabětem Norbertem vyzvat na souboj a zastřelit.“

„Vy byste to vyzvání přijal?“ řekl abbé hněvivě a vstal.

„Nenecháváte mě domluvit. Je samozřejmé, že bych nestřelil nikdy na syna svého dobrodince.“

3. Může mě poslat pryč. Řekne-li: Jedte do Edinburku, do New Yorku, poslechnu. Pak bude možno stav slečny de la Mole utajit. Ale nikdy nestrpím, aby odstranili mého syna.“

„To bude bezpochyby první myšlenka toho bezbožného člověka...“

Zatím Matylda byla v Paříži zoufalá. Setkala se s otcem k sedmé hodině ráno. Ukázal jí Juliánův lístek. Bála se, aby nechtěl ze šlechtnosti spáchat sebevraždu. „A bez mého svolení?“ pomyslila si s bolestí, z níž mluvil hněv.

„Je-li mrtev, umřu také,“ řekla otcí. „Byl byste vinen jeho smrtí... Možná, že byste z toho měl dokonce radost... Ale přísahám při jeho památce, že budu nosit smutek, že se budu veřejně vydávat za *ovdovělou paní Sorelovou* a rozešlu úmrtní oznámení. S tím počítejte... Uvidíte, že nebudu malomyslná ani zbabělá.“

Její láska hraničila se šílenstvím. Pan de la Mole byl ohromen.

Ale ponenáhlu se počal dívat na události rozumněji. Při obědě se Matylda neobjevila. Markýzi spadl kámen ze srdce, a hlavně mu lichotilo, když poznal, že neřekla nic matce.

Když Julián sestoupil z koně, dala ho Matylda zavolat a vrhla se mu do náručí skoro před očima komorné. Julián jí nebyl vděčen za tento projev radosti. Po dlouhé poradě s abbé Pirardem se z něho stal velmi vypočítavý diplomat. Chladné probírání všech možností udusilo jeho obraznost. Matylda mu se slzami v očích pověděla, že četla jeho sebevražedný lístek.

„Otec si to může rozmyslet; buďte tak laskav a jeďte ihned do Villquieru. Vsedněte opět na koně a opusťte palác, než vstanou od stolu.“

Když z Juliánovy tváře nezmizel chladný úžas, Matylda se rozplakala.

„Dovol, abych řídila naše záležitosti,“ zvolala vášnivě a objala ho. „Víš dobře, že se od tebe neodlučuji ráda. Piš mi na adresu komorné. Adresa ať je psána cizí rukou, já ti budu psát celé knihy. Sbohem! Uprchni.“

Poslední slovo Juliána urazilo, ale poslechl. „Je to hrozné,“ myslil si, „že ti lidé i ve svých nejlepších chvílích objeví tajemství, jak by se mě nemile dotkli.“

Matylda vzdorovala pevně všem *rozumným* plánům svého otce. Nechtěla připustit žádné jiné vyjednávání než za těchto předpokladů: Bude jako paní Sorelová žít se svým manželem, a to buď nuzně ve Švýcarsku, nebo u otce v Paříži. Odmítla velmi rozhodně návrhy, aby slehla tajně.

„To by byl pro mne počátek pomluv a hanby. Za dva měsíce po svatbě se vydám se svým mužem na cesty a budu moci snadno lidem namluvit, že se náš syn narodil v patřičný čas.“

Markýz přijímal zprvu odhodlanost své dcery s výbuchy hněvu, ale nakonec začal kolísat.

Ve chvíli, kdy zvítězil cit, řekl dceři: „Zde máš úpis na deset tisíc franků ročního důchodu, pošli jej svému Juliánovi. Ale ať si to rychle zařídí, abych mu je již nemohl vzít.“

Aby *poslechl* Matyldu, jejíž pánovitost znal, ujel Julián zbytečně čtyřicet mil. Byl ve Villequieru a prohlížel účty nájemců. Markýzův dar byl příležitostí k návratu. Požádal o přístřeší abbé Pirarda, který se stal za jeho nepřítomnosti nejužitečnějším spojencem Matyldiným. Když se ho markýz tázal na radu, dokazoval mu pokaždé, že každé jiné řešení než veřejný sňatek by bylo zločinem před Bohem.

„A naštěstí,“ dodával abbé, „je světská moudrost v této věci zajedno s náboženstvím. Bylo by možno při prchlivé povaze slečny de la Mole spoléhat se jen na okamžik na to, že by se nikdo nedozvěděl, co si sama neuložila zachovat v tajnosti? Nepřistoupí-li pan de la Mole otevřeně na veřejný sňatek, bude se společnost zabývat mnohem déle touto podivnou mesaliancí. Je třeba všechno najednou oznámit, jako by na tom nebylo nic tajného.“

„Máte pravdu,“ odpověděl markýz zamyšleně. „V tom případě už za tři dny se bude pokládat za bezduché omílání starých historek, bude-li ještě někdo mluvit o tom sňatku. Bylo by nutno využít nějakého protijakobínského opatření vlády, abychom z toho nenápadně vyklouzli.“

Někteří přátelé pana de la Mole byli téhož názoru jako abbé Pirard. Velikou překážkou byla v jejích očích Matyldina umíněnost. Ale po tolika krásných úvahách se nemohl markýz přece ještě smířit s tím, že by se měl pro svou dceru vzdát naděje na vévodský titul.

Jeho paměť a obraznost byly plny nejrůznějších lstí a úskoků, jež byly ještě možné za jeho mládí. Ustoupit nutnosti, bát se zákona zdálo se mu nesmyslnou a ponižující věcí pro člověka jeho stavu. Musel nyní drazé zaplatit čarovné sny o budoucnosti své milované dcery, kterými se již deset let těšil.

„Kdo by to byl mohl předvídat?“ myslil si. „Dívka tak hrdá, tak bystrá, která je na své jméno pyšnější než já! Dívka, o jejíž ruku se již předem ucházeli nejvznešenější francouzští šlechtici!

Člověk už nemůže počítat s rozumem. Toto století dělá ve všem zmatek. Spějeme k chaosu.“

34.

Moudrý muž

Prefekt si při projíždce na koni řekl: Proč bych nemohl být ministrem, předsedou státní rady, vévodou? Válku bych vedl takhle... Tak bych mohl pozavírat všechny novotáře...

— Globe

Žádný rozumný důvod nedokáže zničit, co deset let příjemného snění vybudovalo. Markýz uznával, že není rozumné hněvat se, ale nemohl se odhodlat k tomu, aby odpustil. „Kdyby tak Julián při nějaké nehodě zemřel,“ říkal si někdy... Jeho sklíčená mysl nalézala trochu útěchy v tom, že si vymýšlela nejnemyslnější přeludy, které paralyzovaly vliv rozumných úvah abbé Pirarda. Tak uplynul měsíc a vyjednávání ještě nepokročilo.

V této rodinné záležitosti právě tak jako někdy v záležitostech politických míval markýz skvělé nápady, jež ho po tři dny uváděly v nadšení. Pak se mu však opět jeho plán omrzl, poněvadž se zakládal na rozumných důvodech; a důvody nacházely v jeho očích milost jenom potud, pokud podpíraly jeho oblíbený plán. Tři dny pracoval se zápalem a nadšením básníka, aby přivedl věci k určitému bodu. Ale příští den už na to nemyslí.

Zprvu Julián nechápal markýzovu liknavost, ale po několika týdnech počal tušit, že se markýz ještě nerozhodl.

Paní de la Mole a ostatní obyvatelé domu se domnívali, že Julián cestuje po venkově, aby dohlédl na správu statků; ve skutečnosti se však skrýval na faře abbé Pirarda a s Matyldou se vídal skoro denně. Matylda trávila každé ráno hodinu u otce, ale někdy celé týdny vůbec nepromluvili o věci, na niž oba stále mysleli.“

„Nechci vědět, kde je ten člověk,“ řekl jí jednoho dne markýz. „Pošlete mu tento dopis.“ Matylda četla:

Mé statky v Languedoku vynášejí 20.600 franků. Dávám z nich 10.600 franků své dceři a 10.000 franků Juliánu Sorelovi. Samozřejmě dávám jim i ty statky. Řekněte notáři, aby vyhotovil dvě darovací listiny, každou zvlášť, a aby mi je zítra přinesl. Pak přestanou mezi námi všechny další styky. Ach, pane Soreli, toho bych se nebyl nadál!

Markýz DE LA MOLE

„Děkuji vám mnohokrát,“ řekla Matylda radostně. „Usadíme se v aiguiillonském zámku, mezi Agenem a Marmandem. Je prý tam krásně jako v Itálii.“

Julián byl tímto darem velmi překvapen. Nebyl už tím přísným a chladným člověkem, jak jsme ho poznali. Osud jeho syna zabíral již nyní všechny jeho myšlenky. To neočekávané jmění, dosti značné pro tak chudého člověka, probudilo jeho ctižádost. Najednou viděl, že má dohromady se svou ženou 36.000 franků ročního důchodu. U Matyldy všechny ostatní city zanikaly ve zbožňování manžela, jak hrdě nazývala Juliána. Její jedinou ctižádostí bylo, aby byl veřejně prohlášen jejich sňatek. Stále si dokazovala, že jednala velmi moudře, když svůj osud připoutala k osudu tak vynikajícího člověka. Osobních předností si cení nade vše.

Skoro ustavičná Juliánova nepřítomnost, množství různých starostí a to, že zpravidla neměli mnoho času k hovoru o lásce, to všechno dovršilo dobrý účinek moudré politiky, na niž Julián kdysi připadl.

Matylda konečně pozbyla trpělivosti, že se tak málo vidí s mužem, kterého už opravdu milovala.

Jednou v mrzuté náladě napsala otci a začala svůj dopis jako Othello...

Že jsem dala Juliánovi přednost před výhodami, jež společnost nabízí dceři pana markýze de la Mole, to má volba dokazuje dostatečně. Radosti, jaké poskytuje vysoké společenské postavení, a malicherná ješitnost pro mne nic neznamenají. Bude tomu brzy šest neděl, co žiji odloučena od svého manžela. Tím jsem dost prokázala svou úctu k Vám. Před příštím čtvrtkem odejdu z otcovského

domu. Vaší štědrosti jsme získali jmění. Nikdo nezná mé tajemství kromě ctihodného abbé Pirarda. Půjdu k němu; oddá nás a za hodinu po obřadu budeme na cestě do Languedoku a ukážeme se v Paříži, jen když to nařídíte. Ale bolí mě, že z toho vzejdou zlomyslné vtipy, namířené proti mně a proti Vám. Nepřinutí nakonec vtipy hloupých lidí našeho milého Norberta, aby vyvolal spor s Juliánem? V tom případě bych neměla nad Juliánem žádnou moc; znám ho. Probudil by se v něm odbojný plebejec. Zapřísahám Vás na kolenou, otče, abyste se příští čtvrtek zúčastnil mé svatby v kostele abbé Pirarda! Tím zmírníte zlomyslnost klepů a zabezpečíte život svého jediného syna a život mého manžela atd. atd.

Tento list přivedl markýze do těžké situace. Musel se konečně rozhodnout. Všechny jeho drobné zvyky, všichni jeho obvyklí přátelé pozbyli svého vlivu.

V té zvláštní situaci nabyly u něho opět vrchu ty základní rysy jeho povahy, které měly původ v událostech jeho mládí. Strasti emigrace učinily z něho člověka obdařeného obrazností. Po dvou letech života v nesmírném bohatství a ve vši dvorské slávě a přízni uvrhl ho rok 1790 do hrozných strastí emigrace. Tvrdá škola změnila duši dvadvacetiletého mladíka. Jeho nynější bohatství bylo mu pouze prostředím, v němž žil, ale nebyl jím ovládán. Ale táž obraznost, která uchránila jeho duši před zhoubným vlivem zlata, byla příčinou jeho pošetilého přání vidět svou dceru ozdobenou vznešeným titulem.

Za uplynulých šest neděl chtěl markýz ve chvilkovém rozmaru učinit z Juliána bohatého muže. Chudoba se mu zdála potupou, zneuctěním pro něho, markýze de la Mole, a nemožnou u manžela jeho dcery; proto plýtvat penězi. Druhého dne se jeho obraznost dala jiným směrem. Domníval se, že Julián porozumí němé mluvě jeho štědrosti, že změní jméno, uchýlí se do Ameriky a napíše Matyldě, že je pro ni mrtev... Pan de la Mole si představoval, že Julián ten dopis již napsal, a uvažoval, jaký bude mít účinek na povahu jeho dcery...

Toho dne, kdy byl ze svých dětinských snů vytržen *skutečným* Matyldiným dopisem, snil o tom, že připraví Juliánovi skvělou budoucnost, ačkoliv předtím dlouho pomýšlel na to, že ho zabije anebo ho dá odstranit. Propůjčil mu v duchu jméno podle jednoho ze svých statků; a proč by mu nemohl přenechat svůj titul paira? Jeho tchán, pan vévoda Chaulnes, mluvil s ním už několikrát od té doby, co jeho jediný syn padl ve Španělsku, o tom, že by svůj titul postoupil Norbertovi...

„Nelze upřít Juliánovi neobyčejnou obratnost v jednání, smělost, ba i *skvělého ducha*...“ řekl si markýz. „Ale na dně jeho povahy je něco strašného. Tím dojmem působí na všechny, něco v tom tedy opravdu je.“ (Čím nesnadněji bylo lze to něco postihnout, tím více se toho představitel duše starého markýze hrozila.)

„Matylda mi to kdysi velice dobře napsala (v jednom nedokončeném dopise): ‚Julián se nepřidružil k žádnému salónu, k žádné straně.‘ Nijak se také proti mně nezajistil, opustím-li ho, nikdo se ho nezastane... Ale je to z neznalosti nynějšího stavu společnosti?... Několikrát jsem mu řekl: ‚O nic se nelze bezpečně a úspěšně ucházet bez pomoci salónů.‘

Ne, nemá nic z obratnosti a zchytralosti prokurátora, který nepropase ani jedinou minutu, ani jedinou příležitost. Není to povaha rázu Ludvíka XI. A přece má zásady, které jsou pravým opakem šlechetnosti... Nevyznám se v tom... Připomíná si snad ty zásady proto, aby brzdily jeho vášně?

Ostatně jedna věc je jasná: nestrpí pohrdání; podle toho se zařídím.

Nezná úctu k šlechtictví, to je pravda. Neváží si nás z vrozeného pudu... To je chyba. Ale vlastně obyčejný seminarista by měl toužit po dvou věcech: po požitcích a po penězích. On je docela jiný. Nemůže za nic na světě snést pohrdání.“

Dopis jeho dcery ho nutil k nějakému rozhodnutí. „Hlavní otázka vlastně je: Nezašel Julián ve své smělosti tak daleko, že se začal mé dceři dvořit jen proto, že ví, že ji nade vše miluji a že mám sto tisíc ročního důchodu?

Matylda tvrdí, že to není pravda... Ne, pane Juliáne, zde si nenechám nic namluvit.

Šlo tu opravdu o pravou, nepředvídanou lásku, nebo o obyčejnou touhu vyšinout se k dobrému postavení? Matylda mě prohlédla. Cítila hned, že toto podezření by ho mohlo u mne znemožnit. Odtud její přiznání: ona ho začala milovat první...

Mohla se dívka tak hrdé povahy zapomenout tak, aby mu zřejmě nadcházela?... Stisknout mu večer v zahradě ruku! Jak je to sprosté! Jako kdyby nebyla měla spoustu méně neslušných prostředků, aby mu dala najevo svou přízeň.

Kdo se omlouvá, obviňuje se; nedůvěřuji Matyldě...“ Toho dne docházel markýz ve svých úvahách k určitějším závěrům než obyčejně. Ale zvyk zvítězil a rozhodl se, že musí získat čas a dceři napsat. Neboť v paláci de la Mole si z jednoho konce domu do druhého dopisovali. Pan de la Mole se neodvažoval s dcerou diskutovat a odporovat jí. Báł se, že by celou záležitost ukončil náhlou ústupností.

DOPIS

Chraňte se dopustit nových ztřeštěností. Přikládám diplom husarského nadporučíka pro pana Juliána Sorela de la Vernaye. Vidíte, co všechno pro něho dělám. Neodporujte mi, nevyptávejte se mě. Ať odjede do čtyřiaadvaceti hodin a přihlásí se ve Štrasburku u svého pluku. Přikládám poukázku splatnou u mého bankéře. Žádám, abyste mě poslechli.

Láska a radost Matyldina neměla mezí. Chtěla užít svého vítězství, a proto odpověděla okamžitě:

Pan de la Vernaye by se Vám vrhl z vděčnosti k nohám, kdyby věděl vše, co jste pro něho udělal. Ale při vší své velkodušnosti zapomněl můj otec na mne. Čest Vaší dcery je ohrožena. Nějaká indiskrétnost ji může navždy pošpinit, a to by nenapravilo ani dvacet tisíc tolarů ročního důchodu. Diplom pošlu panu de la Vernaye pouze pod tou podmínkou, že mi dáte slovo, že bude příští měsíc veřejně slaven

sňatek ve Villequieru. Brzy po té době, a prosím snažně, abyste ji nepřekročil, bude se Vaše dcera moci objevit ve společnosti pouze s jménem paní de la Vernaye. Jak Vám děkuji, drahý otče, že jste mě zachránil před jménem Sorelová atd. atd.

Odpověď zněla proti všemu očekávání takto:

Poslechněte, nebo všechno odvolám. Mějte se na pozoru, nerozumné děvče. Neznám ještě Vašeho Juliána a Vy sama ho znáte ještě méně než já. Nechť odjede do Štrasburku a snaží se tam pořádně chovat. Za čtrnáct dní se dovíte mé rozhodnutí.“

Tato pevná odpověď Matyldu překvapila. „Neznám Juliána.“ Zamyslela se nad těmi slovy, ale brzy se oddala nejkouzelnějším iluzím; věřila, že jsou pravdivé. „Můj Julián se dosud nevžil do úzké, malicherné šablony salónů a otec nevěří v jeho převahu právě pro ty skutečnosti, které ji dokazují...“

Nepodrobím-li se však jeho chvilkové náladě, může dojít k veřejné roztržce. Skandál by snížil mé postavení ve společnosti a mohlo by se stát, že bych se Juliánovi méně líbila. Roztržka s otcem... to by znamenalo deset roků chudoby. Jen velké bohatství mě může uchránit před posměšky za to, že jsem si zvolila manžela jen pro jeho vynikající vlastnosti. Budu-li žít daleko od otce, může na mne v jeho věku zapomenout... Norbert se ožení s roztomilou a prohnanou ženou: Ludvíka XIV. ještě v jeho stáří okouzila vévodkyně Burgundská.

Rozhodla se, že poslechne, ale chránila se dát otcův dopis Juliánovi přečíst. Při své prudké povaze by se byl mohl dopustit nějaké hlouposti.

Když mu donesla večer zprávu, že je husarským nadporučíkem, měl z toho nesmírnou radost. Můžeme si ji lehce představit při jeho ctižádostivé povaze a vášnivé lásce, kterou nyní miloval svého syna. Změna jména ho velmi překvapila.

„Můj román je vlastně u konce,“ pomyslel si, „a všechna zásluha náleží jedině mně. Podařilo se mi vzbudit lásku v té pyšné bytosti,“ řekl si hledě na Matyldu. „Její otec nemůže žít bez ní a ona beze mne.“

35. Bouře

Bože, dej ať ničím nevynikám!

— MIRABEAU

Byl zahloubán v myšlenky; sotva opětoval vroucí něžnost, kterou mu prokazovala. Zůstával zamlklý a zasmušilý. Nikdy nepřipadal Matyldě tak velký a tak hodný zbožňování. Obávala se, že záchvěv jeho hrdosti může zase všechno změnit.

Viděla, že abbé Pirard skoro každé ráno přichází do paláce. Snad se od něho Julián dověděl, co otec zamýšlí? Nebo mu markýz ve chvilkovém rozmaru sám něco napsal? Jak si vysvětlit, že po tak velkém štěstí zůstávala Juliánova tvář tak přísná? Neodvážila se ho na to zeptat.

Neodvážila se! Ona, Matylda! Od té chvíle byla v její lásce k Juliánovi jakási nejistota, obava před něčím neočekávaným, skoro strach. Ta chladná duše prožívala lásku, jak jen ji mohla prožívat bytost vychovaná v přejemnělé civilizaci, které se Paříž tak obdivuje.

Druhého dne časně ráno byl Julián na faře abbé Pirarda. Do dvora vjel chatrný poštovní vůz najatý na nejbližší stanici.

„Neměl byste už jezdit v takovém voze,“ řekl mu přísný abbé mrzutě. „Tu máte dvacet tisíc franků, jež vám pan de la Mole dává pod tou podmínkou, že je za rok utratíte, ale tak, abyste se co nejméně zesměšnil.“ (Tak vysokou částku v rukou mladého muže pokládá kněz pouze za příležitost k hříchu.)

„Pan markýz dodává: ‚Pan Julián de la Vernaye dostal zřejmě ty peníze od svého otce, kterého je zbytečné blíže označovat. Pan de la Vernaye uzná snad za vhodné darovat něco panu Sorelovi, tesaři ve Verrières, který se o něho staral v dětství...‘ Tuto část příkazu budu moci sám obstarat,“ dodal abbé. „Priměl jsem konečně pana de la Mole, aby se smířil s tím jezuitou, abbém de Frilair. Jeho vliv je proti

nám příliš mocný. Jednou z mlčky přijatých podmínek dohody bude, že ten člověk, který vládne v Besançonu, uzná váš šlechtický původ.“

Julián nemohl již své nadšení ovládnout. Jeho šlechtický původ bude uznán! Objal abbého.

„Fuj,“ zvolal Pirard a odstrčil ho. „Co znamená ta světská marnivost?... Sorelovi a jeho synům nabídnu svým jménem roční důchod pěti set franků, a ten bude vyplácen každému tak dlouho, dokud s nimi budu spokojen.“

Julián se choval již opět chladně a povýšeně. Poděkoval, ale jen velmi neurčitými slovy, jež k ničemu nezavazovala. „Že bych byl opravdu nemanželský syn nějakého vznešeného šlechtice, kterého strašný Napoleon vypověděl do našich hor?“ A každým okamžikem se mu ta myšlenka zdála méně nepravděpodobná... „Má nenávist k otci by mohla být důkazem... Pak bych nebyl spáchal nic zlého!“

Za několik dní po této samomluvě měl patnáctý husarský pluk, jeden z nejskvělejších pluků armády, cvičení na štrasburském cvičišti. Pan rytíř la Vernaye měl nejkrásnějšího koně z celého Alsaska. Stál ho šest tisíc franků. Byl jmenován nadporučíkem, ačkoliv předtím byl poručíkem jen v kontrolních záznamech pluku, o němž jakživ neslyšel.

Jeho nepřístupnost, přísné a skoro zlé oči, bledost a neochvějná chladnokrevnost mu počaly od prvního dne zjednávat vážnost. Bezvadná a odměřená zdvořilost a dovednost ve střelbě a šermu, kterou nenápadně ukazoval, způsobily, že se brzy nikdo neodvážil nahlas na něho dělat vtipy. Za necelý týden měl veřejné mínění pluku na své straně. „V tom mladém muži je všechno kromě mládí,“ říkali staří posměvační důstojníci.

Ze Štrasburku psal Julián panu Chélanovi, bývalému verrièreskému faráři, který byl v té době již velmi stár:

Nepochybuji, že jste s radostí přijal zprávu o událostech, které přiměly mou rodinu učinit ze mne bohatého člověka. Příkládám pět set franků a prosím, abyste je nenápadně, aniž byste se o mně zmiño-

val, rozdělil ubožákům, kteří jsou dnes tak chudí, jak jsem kdysi byl já, a jimž jistě stále pomáháte tak, jak jste kdysi pomáhal mně.

Julián byl opojen ctižádostí, ne však marnivostí. Přesto věnoval velkou péči svému zevnějšku. Jeho koně a stejnokroje i livreje jeho sluhů byly tak bezvadné, že by mohly dělat čest i pečlivosti vznešeného anglického šlechtice. Ačkoliv se teprve nedávno, a to ještě protekcí, stal nadporučíkem, vypočítal si již, že chce-li být jako všichni velcí vojevůdcové nejpozději ve třiceti letech vrchním velitelem, měl by ve třidvaceti letech býti více než pouhým nadporučíkem. Myslíl pouze na slávu a na svého syna.

Z tohoto blouznění nespoutané ctižádosti byl vytržen mladým sluhou z domu markýze de la Mole, který mu přinesl dopis.

Vše je ztraceno, psala mu Matylda, přijed'te co nejrychleji, oběťte všechno, zběhněte, je-li třeba. Po příjezdu čkejte na mne v drožce v ulici... u zahradních dvířek čísla... Přijdu za Vámi; snad Vás budu moci vzít s sebou do zahrady. Vše je ztraceno a bojím se, že není naděje na záchranu; spoléhejte na mne, zůstanu věrná a pevná i v neštěstí. Miluji Vás.

Za několik minut dostal Julián dovolenou od plukovníka a odjel tryskem ze Štrasburku. Ale hrozný neklid, který ho šířal, mu nedovolil takto cestovat dále než k Metám. Vrhł se do poštovního vozu a dospěl skoro neuvěřitelnou rychlostí k označenému místu u zahradních dvířek paláce de la Mole. Dvířka se otevřela a v témž okamžiku se mu Matylda, zapomínajíc na jakoukoliv lidskou důstojnost, vrhla do náruči. Naštěstí bylo teprve pět hodin ráno a ulice byla ještě liduprázdná.

„Vše je ztraceno. Otec, obávaje se mých slz, v noci na čtvrtek odjel. Kam? To nikdo neví. Zde je dopis od něho, čtěte.“ A vsedla k Juliánovi do drožky.

Mohl bych odpustit všechno, jen to ne, že jste byla plánovitě svedena, poněvadž jste bohatá. To je ta hrozná pravda, má nešťastná dcero. Dávám Vám své čestné slovo, že nesvolím nikdy k sňatku s tím člověkem. Zajistím mu deset tisíc ročního důchodu, slíbí-li, že bude žít daleko odtud, mimo hranice Francie, nebo ještě lépe v Americe. Přečtěte si dopis, který jsem dostal jako odpověď na svůj dotaz. Ten nestoudník mě sám přiměl, abych napsal paní de Rênal. Nikdy nebudu číst ani jediný řádek od Vás, v němž bude řeč o tom člověku. Protiví se mi Paříž i Vy. Žádám Vás, abyste co nejpečlivěji tajila vše, co se má stát. Zřekněte se dobrovolně toho podlého člověka a najdete opět otce.

„Kde je dopis paní de Rênal?“ řekl Julián chladně.

„Zde. Nechtěla jsem ti jej ukázat, dokud jsem tě nepřipravila.“

DOPIS

Svatý zájem náboženství a mravnosti mne nutí, pane, k trapnému zakročení u Vás. Neomylný předpis mi nařizuje, abych uškodila v tuto chvíli bližnímu a zabránila tím ještě většímu pohoršení. Bolest, kterou cítím, musí ustoupit smyslu pro povinnost. Je až příliš pravda, že chování člověka, o němž si přejete vědět plnou pravdu, se mohlo zdát nevysvětlitelné nebo dokonce i počestné. Možná že pokládali za vhodné Vám zatajit anebo částečně zakrýt pravdu; vyžadovala toho opatrnost právě tak jako náboženství. Ve skutečnosti však chování toho člověka, na nějž se ptáte, bylo nutno naprosto odsoudit, bylo odsouzeníhodnější, než mohu říci. Poněvadž byl chudý a toužil po bohatství, snažil se nejhorším pokrytectvím a svedením slabé a nešťastné ženy vyšinout a něčím se stát. Je také mou smutnou povinností dodat, že se musím domnívat, že pan J. nemá žádné náboženské zásady. Ve svém svědomí jsem nucena si myslet, že jedním z jeho prostředků, jak dosáhnout význačného postavení v rodině, je svést ženu, která požívá největší úcty. Pod zdáním lhostejnosti a pomocí románových frází usiluje pouze o to, aby dostal do své moci pána domu a jeho jmění. Zanechává po sobě neštěstí a věčnou lítost atd. atd. atd.

Tento nesmírně dlouhý dopis byl místy napolo rozmazán slzami a byl psán rukou paní de Rênal; bylo dokonce vidět, že mu věnovala zvláštní péči.

„Nemohu nic vyčítat panu de la Mole,“ řekl Julián, když dočetl. „Jednal správně a rozumně. Který otec by dal svou dceru takovému člověku? Sbohem!“

Julián vyskočil z drožky a běžel k poštovnímu vozu, který stál na konci ulice. Matylda, na kterou, jak se zdálo, zapomněl, udělala několik kroků a chtěla běžet za ním; ale pohledy známých kupců, kteří se zastavovali ve dveřích svých krámů, ji přiměly, že se rychle vrátila do zahrady.

Julián jel do Verrières. Nemohl cestou psát Matyldě, jak měl v úmyslu, protože při rychlé jízdě dělal na papíře jen nečitelné čáry.

Přijel do Verrières v neděli ráno. Vešel do obchodu se zbraněmi. Jeho majitel mu blahopřál ke štěstí, které ho nedávno potkalo. Byla to právě místní novinka.

Juliánovi dalo mnoho práce, než mu obchodník porozuměl, že chce dvě pistole. Na jeho přání je puškař nabil.

Zazněly *tři údery* zvonu. To je ve francouzských vesnicích obvyklé znamení ohlašující po nejrozličnějším ranním zvonění počátek mše.

Julián vešel do nového verrièreského kostela. Všechna vysoká kostelní okna byla zastřena rudými záclonami. Octl se několik kroků za lavicí paní de Rênal. Zdálo se mu, že se vroucně modlí. Při pohledu na ženu, která ho kdysi tolik milovala, roztřásl se mu ruce, takže nemohl svůj záměr hned provést. „Nemohu,“ řekl si, „tělo mi vypovídá službu.“

V tu chvíli ministrant, jenž přísluhoval při mši, zvonil k *pozdvihování*. Paní de Rênal sklonila hlavu a záhyby šálu ji na chvíli téměř úplně zakryly. Julián ji už tak dobře nepoznával. Vystřelil po ní, ale nezasáhl ji. Vystřelil po druhé; paní de Rênal klesla na zem.

36.

Smutné podrobnosti

*Nečekejte ode mne slabost. Pomstil jsem
se. Zasluhuji smrt a zde mne máte.
Modlete se za mou duši.*

— SCHILLER

Julián zůstal bez hnutí, nevěděl, co se kolem něho děje. Když se zase trochu vzpamatoval, viděl, že všichni věřící utíkají z kostela; kněz odešel od oltáře. Julián šel pomalu za několika ženami, které s křikem před ním prchaly. Jedna žena, která chtěla utéci rychleji než ostatní, do něho prudce strčila, takže upadl. Nohy se mu zapletly do židle převržené davem. Když vstával, cítil, že ho kdosi chytil za krk. Byl to četník v parádní uniformě; zatýkal ho. Julián bezděky sáhl po pistolích, ale druhý četník ho uchopil za ruce.

Odvedli ho do vězení. Vešli do cely, dali mu na ruce pouta a nechali ho o samotě; dveře se za ním zavřely na dva západy. To vše se odehrálo velmi rychle a Julián si to ani neuvědomoval.

Když se vzpamatoval, řekl hlasitě: „Na mou věru, všemu je konec... Za čtrnáct dnů gilotina... anebo se zabít sám do té doby.“ Dále myslet nemohl; bylo mu, jako by mu někdo vši silou svíral hlavu. Rozhlédl se kolem sebe, zdali ho někdo nedrží. Za nějakou chvíli tvrdě usnul.

Paní de Rênal nebyla raněna smrtelně. První kulka jí prostřelila klobouk; právě když se obrátila, vyšla druhá rána. Náboj ji zasáhl do ramene, roztříštil ramenní kost a kupodivu odrazil se od ní ke gotickému sloupu, z něhož urazil velký kus kamene.

Když jí chirurg, důvěryhodný muž, po dlouhém a bolestném ošetření řekl: „Ručím za váš život jako za svůj,“ paní de Rênal ze-smutněla.

Již dlouho upřímně toužila po smrti. Dopis panu de la Mole, který na ní vynutil její nynější zpovědník, zasadil poslední ránu té bytosti zkrúšené dlouhým žalem. Příčinou jejího zármutku bylo odloučení od Juliána; ona tomu říkala *výčitky svědomí*. Její zpovědník, mladý, ctnostný a horlivý kněz, který teprve nedávno přijel z Dijonu, ji brzy prohlédl.

„Zemřít takto, ale ne vlastní rukou, by přece nebylo hříchem,“ myslila si paní de Rênal. „Bůh mi snad odpustí, že se těším na smrt.“ Neodvážila se dodat: „A zemřít Juliánovou rukou by bylo pro mne nejvyšším štěstím.“

Sotva se zbavila lékaře a všech přátel, kteří k ní přispěchali, dala zavolat komornou Elisou.

„Žalárník,“ řekla jí a silně se při tom zarděla, „je krutý člověk. Bude ho bezpochyby týrat, aby se mi zavděčil... Ta myšlenka je mi nesnesitelná. Nemohla byste jít jakoby z vlastního popudu k žalárníkovi a odevzdat mu tento balíček s několika dukáty? Řekněte mu, že náboženství zakazuje trýznit vězně... Nesmí ovšem o těch penězích nikomu říci.“ Této okolnosti děkoval Julián, že s ním verrièreský žalárník nakládal lidsky. Byl to stále ještě ten dokonalý byrokrat Noiroud, jemuž návštěva pana Apperta kdysi nahnala tolik strachu.

Do vězení se dostavil vyšetřující soudce.

„Vraždil jsem po předchozím uvázení,“ řekl mu Julián. „Pistole jsem koupil a dal nabít u zdejšího puškaře. Článek 1342 trestního zákona je jasný. Zasluhuji smrt a očekávám ji.“

Soudce užasl nad touto odpovědí. Chtěl mu klást ještě více otázek, aby se obžalovaný ve svých odpovědích zapletl.

„Ale nevidíte,“ řekl Julián s úsměvem, „že doznávám svůj zločin tak dokonale, jak si jen můžete přát? Jděte, pane, kořist, kterou pronásledujete, vám neujde. Budete mít to potěšení mě odsoudit. Prosím, abyste mě ušetřil své přítomnosti.“

„Musím vykonat ještě jednu trapnou povinnost,“ pomyslel si Julián. „Musím napsat slečně de la Mole.“

Pomstil jsem se, psal jí. Naneštěstí se mé jméno objeví v novinách, takže mi nebude dopřáno odejít z tohoto světa jako neznámý. Za dva měsíce budu mrtev. Pomsta byla krutá jako má bolest nad mým odloučením od Vás. Od této chvíle si zapovídám napsat nebo vyslovit Vaše jméno. Nemluvejte nikdy o mně, ani se svým synem: mlčení je jedinou možností, jak mi můžete projevit úctu. Pro většinu lidí budu sprostým vrahem... Dovolte mi, abych v tomto posledním okamžiku řekl pravdu: zapomenete na mne. Tato katastrofa, o níž, rádím Vám, nikdy nemluvejte se žádným smrtelníkem, ukojí na několik let Vaši romantičnost a zálibu v dobrodružství. Byla byste se hodila mezi středověké hrdiny; dokažte, že máte jejich pevnou povahu. To, co se má stát, musí být provedeno tajně a tak, abyste nebyla kompromitována. Žijte nějakou dobu pod falešným jménem a nikomu se s ničím nesvěřujte. Budete-li však nutně potřebovat přátelskou pomoc, obraťte se na abbé Pirarda.

Nemluvejte s nikým jiným, obzvláště ne s lidmi své společenské třídy, jako je de Luz, de Caylus.

Za rok po mé smrti se vdejte za pana de Croisenois; prosím Vás o to, nařizují Vám to jako Váš manžel. Nepište mi, neodpověděl bych. Nejsem snad tak zlý jako Jago, ale pravím s ním: From this time forth I never will speak word.²⁴

S nikým už nepromluví a nikomu už nebudu psát; Vám budou určena má poslední slova a mé poslední projevy obdivu.

J. S.

Teprve když Julián dopis odeslal a trochu se vzpamatoval, poprvé si uvědomil, jak se cítí nešťasten. To velké slovo „zemřu“ mu muselo postupně vyrvat ze srdce všechny ctižádostivé naděje. Smrt sama o sobě mu nepřipadala hrozná. Celý jeho život byl jen dlouhou přípravou k neštěstí a nikdy nezapomínal na to, které se pokládá za největší.

Řekl si: „A co kdybych se měl za dva měsíce bít s nějakým proslulým šermířem, byl bych takový slaboch, že bych na to stále myslel a stále se bál?“

²⁴ Od této chvíle již neřeknu ani slovo.

Více než hodinu se pokoušel o to, aby se po té stránce dobře poznal.

Když viděl konečně jasně do své duše a když viděl pravdu před sebou tak zřetelně jako jeden ze sloupů ve svém vězení, začal myslet na výčitky svědomí!

„Proč bych si měl něco vyčítat? Byl jsem krutě uražen; zabil jsem, zasluhuji trest a to je všechno. Umírám, ale svůj účet s lidstvem jsem vyrovnal. Nezanechávám nesplněné povinnosti, nejsem nikomu nic dlužen. Na mé smrti není nic potupného, jediné její způsob. To ovšem v očích verrièreských šosáků k mé hanbě úplně postačí. Ale co zasluhuje z duševního hlediska většího pohrdání? Ostatně měl bych prostředek, jímž bych jim imponoval: až půjdu k popravišti, mohl bych lidu házet peníze. Má památka ve spojení s představou zlata by pro ně nabyla lesku.“

Po této úvaze, která se mu za minutu zdála zcela správnou, si řekl: „Nemám již na světě co dělat“, a tvrdě usnul.

K deváté hodině večer ho vzbudil žalářník; přinášel mu večeři.

„Co říkají ve Verrières?“

„Pane Juliáne, přísaha, kterou jsem složil před křížem u královského soudu v den, kdy jsem byl dosazen na své místo, mě zavazuje mlčet.“

Mlčel, ale neodcházel. Jeho sprosté pokrytectví Juliána bavilo. „Musím ho,“ pomyslně si, „nechat hodně dlouho čekat na těch pět franků, za něž mi chce prodat své svědomí.“

Když žalářník viděl, že Julián už bude po večeři a že se ho dosud nepokusil podplatit, řekl falešně a sladce:

„Přátelství, které k vám chovám, pane Juliáne, mě nutí mluvit, ačkoliv se říká, že je to proti zájmu spravedlnosti, poněvadž byste podle toho mohl zařídit svou obhajobu... Pan Julián je přece dobrý člověk a bude jistě potěšen, uslyší-li, že se paní de Rênal daří lépe.“

„Jak to? Ona není mrtva?“ zvolal Julián překvapeně.

„Cožpak jste to nevěděl?“ řekl žalářník s tupým výrazem ve tváři, který se však brzy proměnil ve výraz blažené lakotnosti. „Bylo by velmi spravedlivé, kdybyste dal něco lékaři, který podle zákona

a spravedlnosti neměl mluvit. Ale abych vám udělal radost, šel jsem sám k němu a on mi všechno vypravoval...”

„Rána tedy není smrtelná,“ řekl mu Julián netrpělivě, „ručíš mi za to svým životem?“

Žalářník, obr šest stop vysoký, dostal strach a couvl ke dveřím. Julián viděl, že se touto cestou pravdu nedozví. Posadil se opět a hodil Noiroudovi dukát.

Když Julián z dalšího vyprávění žalářníkovra stále určitěji poznával, že poranění paní de Rênal není smrtelné, cítil, že mu stoupají slzy do očí.

„Odejděte!“ řekl náhle.

Žalářník poslechl. Sotvaže se zavřely dveře, Julián zvolal: „Pane Bože, ona není mrtvá!“ Padl na kolena a hořce se rozplakal.

V této výsostné chvíli byl věřícím člověkem. „Co je mi do pokrytectví kněží? Může něco ubrat na pravdivosti a vznešenosti Boha?“

Teprve teď počal Julián spáchaného zločinu litovat. Byl by upadl v zoufalství, kdyby zvláštní shodou nebyl právě nyní ustal stav tělesného podráždění a polovičního šílenství, v němž byl od svého odjezdu z Paříže do Verrières.

Jeho slzy prýštily ze šlechetného pramene. Neměl nejmenší pochybnosti o tom, že bude odsouzen k smrti.

„Ona tedy zůstane naživu!“ řekl si... „Bude žít, odpustí mi a bude mě milovat...”

Druhého dne ráno ho žalářník probudil velmi pozdě.

„Musíte mít výborné nervy, pane Juliáne,“ řekl mu. „Byl jsem zde již dvakrát, ale nechtěl jsem vás budit. Tu máte dvě láhve výtečného vína, které vám posílá náš pan farář Maslon.“

„Cožpak ten lotr je ještě zde?“ zvolal Julián.

„Ano, pane Soreli,“ odpověděl žalářník tiše. „Ale nemluvte tak hlasitě, mohlo by vám to uškodit.“

Julián se srdečně rozesmál.

„Tam, kam jsem dospěl, příteli, mohl byste mi uškodit pouze vy, kdybyste přestal být laskavý a lidský... Zaplatím vám dobře,“ řekl

Julián odmlčev se a začal se opět tvářit pánovitě; své chování hned ospravedlnil peněžitým darem.

Noiroud vyprávěl znovu a co nejpodrobněji všechno, co se dověděl o paní de Rênal, ale nezmínil se o návštěvě slečny Elisy.

Byl ponížený a úslužný, jak jen bylo možno. Juliánovou hlavou probleskla myšlenka: „Tento neohrabaný obr nevydělá více než tři nebo čtyři sta franků, zřídka kdy mívá někoho ve vězení. Mohu mu zajistit deset tisíc franků, bude-li chtít se mnou uprchnout do Švýcar... Jediná potíž by při tom byla přesvědčit ho, že svůj slib splním.“ Ale pomýšlení, že by musel s tím lotrem mít dlouhý rozhovor, ho naplnilo odporem a myslel raději na něco jiného.

Večer už bylo na to pozdě. O půlnoci pro něho přijel poštovský vůz. S četníky, kteří ho doprovázeli, byl velmi spokojen. Když přijel ráno do besançonského žaláře, byl ke své radosti ubytován v nejvyšším poschodí gotické věže. Usoudil, že stavba pochází z počátku čtrnáctého století; obdivoval se její kráse a půvabné lehkosti. Úzkou mezerou mezi zdmi měl přes hluboký dvůr nádhernou vyhlídku.

Následujícího dne byl vyslýchán. Poté ho několik dní nechali na pokoji. Byl klidný. Jeho případ se mu zdál docela prostý. „Chtěl jsem zabít, musím tedy být zabit.“

Více o tom nepřemýšlel. Soud, trapné předstoupení před veřejnost, obhajoba, to všechno pokládal za nepatrné nepříjemnosti, za nudné obřady, na něž bylo čas myslet až daného dne. Nezabýval se rovněž myšlenkou na popravu. „Na to mám čas až po rozsudku.“ Život mu nepřipadal nijak nudný; viděl všechno v novém světle. Neměl už ctižádost. Na slečnu de la Mole myslel zřídka. Hodně ho zaměstnávaly výčitky svědomí a přiváděly mu často před oči obraz paní de Rênal, zvláště za nočního ticha, rušeného v té vysoké věži pouze křikem mořského orla.

Děkoval nebesům, že ji nezranil smrtelně. „To je zvláštní,“ myslel si, „domníval jsem se, že svým dopisem panu de la Mole zničila navždy mé budoucí štěstí, a nyní, sotva čtrnáct dní ode dne, kdy svůj dopis napsala, nemyslím již na nic z toho, co tehdy zaměstnávalo

mou mysl... Mít tak dva nebo tři tisíce franků ročního důchodu a žít klidně v horách, jako jsou kolem Vergy... Tehdy jsem byl šťasten... Ani jsem si svého štěstí nebyl vědom!"

V jiných okamžicích vyskakoval prudce ze židle. „Kdybych byl paní de Rênal poranil smrtelně, byl bych se zabil... Musím být o tom pevně přesvědčen, jinak bych musel pohrdat sám sebou.

Zabít se! Nebylo by to nejlepší?“ říkal si, „Soudci, ti lidé paragrafů, se vrhnou na ubohého obžalovaného a dali by pověsit i nejlepšího občana, kdyby za to dostali nějaký řád... Unikl bych jejich moci, jejich urážkám ve špatné francouzštině, kterou místní noviny nazvou výmluvností.

Mohu žít ještě pět nebo šest týdnů, více nebo méně... Zabít se! Ne, rozhodně ne,“ řekl si po několika dnech. „Napoleon také žil...

Ostatně můj život je docela příjemný; je zde klid; nic mě neobtěžuje,“ dodal se smíchem a začal si poznamenávat knihy, které si chtěl dát poslat z Paříže.

37.

Hradní věž

Hrob přítele.

— STERNE

Z chodby bylo slyšet velký hluk; nebyla to doba, kdy někdo přicházel nahoru do vězení. Mořský orel s křikem odletěl. Dveře se otevřely a ctihodný farář Chélan, celý roztřesený, s holí v ruce, se mu vrhl do náručí.

„Ach! Pane Bože! Jak je to možné, mé dítě... Darebáku, měl jsem říci.“

A dobrý stařec nemohl už dále mluvit. Julián se bál, že se neudrží na nohou. Musel ho dovést k židli. Stáří těžce dolehlo na toho kdysi tak energického muže. Připadal Juliánovi už jen jako stín bývalého Chélana.

Když zase nabyl dechu, řekl: „Teprve předevčírem jsem dostal ze Štrasburku váš dopis s těmi pěti sty franky pro verrièreské chudé; poslali jej za mnou do hor, do Liveru, kam jsem se uchýlil k svému synovci Janovi. Včera jsem se dověděl o tom, co se stalo... Bože, jak je to možné!“ Stařec již neplakal, vypadal, jako by nebyl schopen nějaké jasné myšlenky. Pak mechanicky dodal: „Budete potřebovat těch pět set franků, přináším vám je zpět.“

„Potřebuji vás, důstojný otče,“ zvolal dojatý Julián. „Peněz mám nazbyt.“

Ale nemohl již z něho dostat rozumnou odpověď. Občas vytrysklo otci Chélanovi několik slz a tiše mu tekly po tváři; pak se díval na Juliána a byl jako omráčen, když ho Julián uchopil za ruce a přitiskl na ně rty. Jeho tvář, kdysi tak živá a tak výrazně vyjadřující ušlechtilé city, zůstávala nyní stále netečná. Brzy přišel pro starce jakýsi sedlák. – „Nesmíme ho unavovat,“ řekl Juliánovi a ten pochopil, že je to Chélanův synovec. Po tomto setkání se Julián cítil

hrozně nešťasten a nemohl si ulehčit ani pláčem. Vše mu připadalo smutné a beznadějně; zdálo se mu, že se mu srdce v prsou zastavuje.

Byl to nejmučivější okamžik, který zažil od chvíle, kdy se dopustil zločinu. Začínal si uvědomovat, co je smrt, smrt ve vší své hrůze. Všechny iluze o duševní velikosti a velkodušnosti se rozprchly jako mrak před bouří.

Tento strašný stav trval několik hodin. Proti takové duševní otravě pomáhají léky a šampaňské víno. Julián by se byl pokládal za zbabělce, kdyby se byl uchýlil k podobným prostředkům. Ke konci hrozného dne, který strávil tím, že se od rána do večera procházel po své úzké věžní kobce, Julián zvolal: „Jaký jsem blázen! Kdybych musel zemřít jako jiní, musel by pohled na toho ubohého starce ve mně vyvolat ten hrozný smutek; ale rychlá smrt v květu života mě právě zachraňuje od tak truchlivé sešlosti.“

Ale ať uvažoval jakkoli, zůstal tou návštěvou přece dojat jako malomyslný a tudíž nešťastný tvor.

Nebylo v něm už nic drsného a velkolepého, nebylo v něm už římské mužnosti; smrt se mu jevila jako něco mnohem vážnějšího a méně lehkého.

„To bude teploměr mého duševního stavu!“ řekl si. „Dnes večer mám deset stupňů pod statečností, kterou budu potřebovat, až půjdu ke gilotině. Dnes ráno jsem potřebnou statečnost měl. Ostatně co na tom? Jen když se mi vrátí v pravém okamžiku!“ Přirovnání s teploměrem ho bavilo a nakonec ho přivedlo na jiné myšlenky.

Když se druhého dne probudil, styděl se za předešlý den. „Mé štěstí, můj klid je v sázce.“ Byl skoro rozhodnut, že napíše státnímu zástupci a požádá ho, aby k němu nikoho nepouštěli. „A Fouqué?“ pomyslí si. „Bude-li moci přijít do Besançonu, jak by ho to bolelo!“

Již snad dva měsíce si na svého přítele nevzpomněl. „Když jsem byl ve Štrasburku, byl jsem velký hlupák. Mé myšlenky nesahaly dále než po límec mého kabátu.“ Vzpomínka na Fouquého ho velmi zaujala a dojala. Procházel se rozčileně. „Teď mám rozhodně dvacet stupňů pod bodem statečnosti potřebné k smrti... Zhorší-li se ještě

tato slabost, bude lépe, když se zabiji. Jakou radost by měli takoví Maslonové a Valenodové, kdybych zemřel jako zbabělec!”

Fouqué skutečně přišel; ten prostý a dobrý člověk byl zničen bolestí. Jeho jedinou myšlenkou, pokud byl vůbec schopen myslet, bylo, že by prodal všechn svůj majetek, podplatil žalárníka a zachránil Juliána. Vyprávěl mu obšírně o tom, jak uprchl z vězení pan de Lavalette.

„Zarmucuješ mě,“ řekl mu Julián. „Pan de Lavalette byl nevinný, ale já jsem vinný. Nevědomky mě upozorňuješ na ten rozdíl...”

Ale je to pravda? Ty bys prodal všechn svůj majetek?” dodal Julián a najednou se stal zase ostražitým a nedůvěřivým.

Fouqué byl velmi potěšen, že přítel počíná konečně v zásadě souhlasit s jeho myšlenkou, a vypočítával mu obšírně a skoro na sto franků přesně, co by dostal za každou jednotlivou část svého majetku.

„Jaká velkodušnost je to od takového venkovského obchodníka!” pomyslí si Julián. „Kolik šetření, kolik malicherného, skoro špinavého škrtění, pro něž jsem se kdysi za něho tak styděl, chce pro mne obětovat! Ani jeden z těch uhlazených mladíků, které jsem vídal v paláci markýze de la Mole a kteří čtou *Reného*, by se nedopustil takové směšnosti. Který z těch uhlazených Pařížanů, vyjímaje ty, kteří jsou ještě velmi mladí a mimoto zbohatli nějakým dědictvím a neznají tedy cenu peněz, by byl schopen takové oběti?”

Zapomněl na špatnou franštinu a na hrubé způsoby Fouquého a vrhl se mu do náručí. Nikdy se nedostalo venkovu při srovnání s Paříží krásnější pocty. Fouqué měl radost z nadšení, jež viděl ve zracích svého přítele, a pokládal je za souhlas s útekem.

Přítelova šlechetnost vrátila Juliánovi sílu, o níž ho připravila návštěva faráře Chélana. Byl ještě velmi mlád, ale podle mého názoru to byla krásná rostlina. Kdyby se z něho byl postupem let stal dobrý člověk snadno podléhající citům, místo aby se z citového člověka stal zchytralcem, jak je tomu u většiny lidí, byl by se vyléčil ze své pošetilé nedůvěřivosti... Ale k čemu ty zbytečné předpovědi?

Byl stále častěji vyslýchán, ačkoliv se snažil, aby svými odpověďmi proces zkrátil: „Zabil jsem, anebo jsem aspoň chtěl zabít po předchozí úvaze,“ opakoval každého dne. Ale soudce byl především formalista. Juliánova prohlášení výsledky nijak nezkrátila; soudcova ješitnost byla dotčena: Julián nevěděl, že ho chtěli přeložit do ohavného žaláře a že měl pouze Fouquému co děkovat, že mu nechali jeho hezký pokojík ve výši sto osmdesáti schodů.

K vlivným lidem, kteří kupovali u Fouquého dříví na topení, náležel též pan abbé de Frilair. Šlechtnému obchodníkovi se podařilo dostat se až k všemocnému generálnímu vikáři. K jeho nevýslovnému nadšení mu pan de Frilair oznámil, že vzhledem k dobrým vlastnostem Juliánovým a službám, které kdysi prokázal semináři, hodlá se za něho přimluvit u soudců. Fouqué začal doufat, že svého přítele zachrání.

Při odchodu se poklonil až k zemi a poprosil generálního vikáře, aby dal za deset dukátů sloužit mše za osvobození obžalovaného.

Fouqué se velmi mýlil. Pan de Frilair nebyl Valenod. Odmítl a snažil se dát dobrému sedlákovvi na srozuměnou, že udělá lépe, když si své peníze nechá. Když však viděl, že se nemůže dost jasně vyjádřit, aby se nedopustil nějaké neopatrnosti, poradil mu, aby daroval ty peníze chudým vězňům, kteří skutečně měli bídu.

„Ten Julián je zvláštní člověk, jeho čin je nevysvětlitelný,“ myslil si pan de Frilair. „A pro mne by přece nemělo být nic nevysvětlitelného... Snad bude možno z něho udělat mučedníka... Rozhodně musím vědět, co v tom *vězí*, a možná, že se mi naskytne příležitost nahnat strach té paní de Rênal, která si nás vůbec neváží a mne vlastně nenávidí... Možná, že toho budu moci použít, abych se okázale smířil s panem de la Mole, který je tomu mladému seminaristovi nakloněn.“

Dohoda v jejich při byla podepsána před několika týdny a abbé Pirard se před svým odjezdem z Besançonu zmínil o tajuplném původu Juliánově. Bylo to téhož dne, kdy ten nešťastník chtěl ve verrièreském kostele zavraždit paní de Rênal.

Julián čekal před smrtí už jen jedinou nepříjemnou událost, totiž návštěvu svého otce. Radil se s Fouquéem, nemá-li napsat státnímu zástupci, aby byl ušetřen návštěv. Takový odpor k otci, a k tomu v takové chvíli, hluboce urazil počestné a šosácké srdce obchodníka s dřívím.

Domníval se, že teď chápe, proč tolik lidí jeho přítele vášnivě nenávidí. Ale vzhledem k jeho neštěstí nedal své pocity najevo.

„I kdyby sis ten zákaz vymohl,“ odpověděl chladně, „rozhodně by se nevztahoval na tvého otce.“

38.

Mocný člověk

*Ale v jejím chování je tolik tajuplného,
její postava je tak elegantní! Kdo to
asi je?*

— SCHILLER

Druhého dne se brzy zrána otevřely dveře vězního pokojíku. Juliána to vytrhlo ze spánku.

„Ach proboha,“ pomyslnil si, „ted' přichází otec. To bude nepříjemný výstup!“

V téže chvíli se mu vrhla do náruči venkovsky oblečená žena. Stěží ji poznal. Byla to slečna de la Mole.

„Ty zlý, dověděla jsem se teprve z tvého dopisu, kde jsi. To, co nazýváš zločinem, je důstojnou pomstou, která je mi důkazem toho, jak hrdé srdce bije v tvých prsou. Dověděla jsem se o tom až ve Verrières.“

Přes jeho zaujatost proti ní, již si ostatně nebyl ani docela vědom, se slečna de la Mole Juliánovi velmi líbila. Jak neměl vidět v jejím jednání a v jejích slovech šlechetný, nezištný cit, povznesený nad všechno, co by byla učinila malá a všední duše! Domníval se opět, že miluje královnu, a se vzácnou ušlechtilostí ve výrazu a v myšlenkách jí po chvíli řekl:

„Vidím jasně budoucnost. Po mé smrti se vdáte za pana de Croisenois, který si vás vezme jako vdovu. Šlechetná, ale poněkud romantická duše té půvabné vdovy, zklamané a obrácené ke kultu všední rozvahy neobyčejnou a pro ni velkou a tragickou událostí, uzná za vhodné pochopit skutečné přednosti mladého markýze. Spokojíte se tím, co všichni pokládají za štěstí: vážností, bohatstvím, vysokým společenským postavením... Ale roznese-li se zpráva o vašem příchodu do Besançonu, bude to, drahá Matyldo, pro pana

de la Mole nesmírná rána. To bych si nikdy neodpustil. Způsobil jsem mu už tolik zármutku! Váš přítel, akademik, řekne, že ohříval hada na prsou.“

„Přiznávám se, že jsem se nenadála, že budete tak chladně uvažovat a mít tolik starostí o budoucnost,“ pravila slečna de la Mole napolo rozhněvaná. „Má komorná byla skoro tak opatrná jako vy a dala si vystavit falešný pas; přijela jsem tedy poštou pod jménem paní Micheletové.“

„A paní Micheletové se podařilo tak snadno dostat se až ke mně?“

„Ach! Ty jsi stále ten nad všední věci povznesený člověk, kterého jsem uznala za hodna své lásky. Nejprve jsem nabídla sto franků soudcovu tajemníkovi, který tvrdil, že mě nemůže pustit do věže. Ale ten počestný člověk peníze vzal a pak mě nechal čekat, měl námitky, myslila jsem, že mě chce okrást...“ Odmlčela se.

„A pak?“ tázal se Julián.

„Nehněvej se, miláčku,“ řekla mu líbajíc ho, „musela jsem tomu tajemníkovi říci své pravé jméno. Pokládal mě za pařížskou švadlenku, zamilovanou do krásného Juliána. Skutečně, to jsou jeho vlastní slova. Přísahala jsem mu, že jsem tvou ženou. Dostanu povolení navštěvovat tě denně.“

„Tím je pošetilost dovršena,“ pomyslí si Julián. „Nemohl jsem tomu zabránit. Koneckonců pan de la Mole je tak velká osobnost, že veřejné mínění najde omluvu, vezme-li si tuto půvabnou vdovu mladý plukovník. Má smrt vše smaže;“ a oddal se s rozkoší Matyldině lásce. Bylo v ní blouznění, duševní velikost, vše, co je v lásce nejkrásnějšího. Navrhla mu docela vážně, aby zemřeli společně.

Po prvních výbuších, když se nasytila štěstí, že Juliána opět vidí, probudila se v ní náhle živá zvědavost. Zkoumala svého milence a shledala, že jeho duševní hodnoty jsou mnohem vyšší, než myslila. Zdálo se jí, že vstal z mrtvých Bonifác de la Mole, ale hrdinštější.

Matylda vyhledala nejlepší místní advokáty. Protože jim nabízela peníze příliš bez obalu, urazili se; ale nakonec přijali.

Brzy dospěla k přesvědčení, že v Besançonu v důležitých případech, jejichž výsledek je pochybný, závisí všechno na panu de Frilair.

Pod neznámým jménem paní Micheletové setkala se zprvu s nepřekonatelnými obtížemi, než si zjedнала přístup k všemocnému předsedovi kongregace. Ale zpráva o krásné švadlence, která ve své bláznivé lásce přijela z Paříže do Besançonu, aby potěšila mladého abbé Juliána Sorela, se roznesla městem.

Matylda běhala po besançonských ulicích sama a pěšky; doufala, že ji nikdo nepozná. Ostatně soudila, že její věci může být na prospěch, udělá-li na lid silný dojem. Byla tak nerozumná, že pomýšlela na to, že vzbouří lid, aby zachránila Juliána, až půjde na popraviště. Domnívala se, že je oblečena prostě, jak se sluší na ženu sklíčenou žalem, ale přesto k sobě obracela zraky všech lidí.

Byla v Besançonu již předmětem všeobecné pozornosti, když se jí konečně po osmidenním úsilí podařilo dosíci slyšení u pana de Frilair.

Matylda byla statečná, ale představa vlivného předsedy kongregace a zločinné zchytralosti byly v její mysli tak těsně sdružené, že se chvěla, když zvonila u vrat biskupského paláce. Úzkostí stěží šla, když vystupovala po schodech vedoucích k přijímacímu pokoji generálního vikáře. Hluboké ticho biskupského paláce ji mrazilo. „Mohu se posadit do křesla, křeslo mě může chytit za ruce a mohu zmizet. Na koho se bude moci komorná obrátit, až mě bude hledat? Četnický kapitán se neodváží něco podniknout... Jsem v tomto velkém městě sama!“

První pohled do pokojů ji uklidnil. Především jí otevřel lokaj ve velmi elegantní livreji. Salón, v němž musela čekat, byl zařízen s jemným a vybraným přepychem, s nímž se setkáváme v Paříži jen v nejlepších domech a který se tolik liší od hrubé nádhery. Jakmile spatřila pana de Frilair, který k ní přicházel s otcovským výrazem ve tváři, zmizely všechny její představy hrozného zločinu. Nenacházela v jeho krásné tváři dokonce ani stopy po výbojně a trochu fanatické ctnosti, která byla pařížské společnosti tak nesympatická. Lehký

úsměv oživoval tvář kněze, jenž byl v Besançonu všemocným pá-nem, a prozrazoval, že má před sebou společenského člověka, vzdě-laného preláta, obratného organizátora. Matyllda měla pocit, že je v Paříži.

Panu de Frilair stačilo několik okamžiků k tomu, aby Matylldu přiměl k přiznání, že je dcerou jeho mocného protivníka, markýze de la Mole.

„Nejsem opravdu paní Micheletová,“ řekla vracejíc se opět ke svému pyšnému chování. „Přiznávám se k tomu ráda, neboť přichá-zím k vám, abych se s vámi poradila, zda by bylo možno zařídit, aby se pan de la Vernaye dostal z vězení. Předně, provinil se jen neroz-vážností; ženě, po níž střelil, se daří dobře. Za druhé, mohu ihned sehnat padesát tisíc franků. Konečně, pro mne a mou rodinu by z vděčnosti nebylo nic obtížné pro toho, kdo by pana de la Vernaye zachránil.“ Pan de Frilair byl zřejmě překvapen, když uslyšel to jméno. Matyllda mu ukázala několik dopisů ministra války adreso-vaných panu Juliánu Sorelovi de la Vernaye.

„Vidíte, pane generální vikáři, že se můj otec postaral o jeho kari-éru. Uzavřeli jsme tajný sňatek, ale otec si přeje, aby sňatek poněkud neobvyklý pro dceru z rodiny de la Mole nebyl prohlášen dříve, pokud můj muž nebude vyšším důstojníkem.“

Matyllda zpozorovala, že z vikářovy tváře rychle mizí výraz dob-rotы a přívětivé veselosti, a to tou měrou, jak pan de Frilair přicházel na důležité objevy. V jeho obličejí se zračila zchytralost smíšená s velkou lstivostí.

Generální vikář měl nějaké pochybnosti; pročetl znovu pomalu úřední doklady.

„Jak bych mohl využít těch podivných důvěrných sdělení?“ po-myslíl si. „Dostal jsem se najednou do důvěrného styku s přítelkyní slavné maršálové de Fervaquel všemocné neteře biskupa ...ského, který ustanovuje biskupy ve Francii.“

Co jsem viděl daleko v nejisté budoucnosti, neočekávaně se mi nabízí. To mě může přivést k cíli všech mých tužeb.“

Zprvu byla Matylda poděšena náhlou změnou ve tváři toho mocného člověka, s nímž byla samotná v odlehlém pokoji. „Hloupost,“ řekla si brzy. „Bylo by horší, kdybych nebyla udělala vůbec žádný dojem na chladné sobectví toho kněze, nabaženého moci a požitků.“

Pan de Frilair byl oslněn nenadálou vyhlídkou, která se náhle otevřela před jeho očima a mohla vést k hodnosti biskupské, a žasl nad Matyldiným diplomatickým důmyslem a inteligencí. Zapomněl na okamžik na svou obvyklou opatrnost. Slečna de la Mole by ho byla málem viděla u svých nohou. Vikář se přímo chvěl ctižádostí.

„Vše se vyjasňuje,“ pomyslila si, „zde nebude nic nemožné přítelkyni paní de Fervaques.“ Překonala ještě velmi bolestnou žárlivost a měla odvalu vysvětlit vikáři, že Julián je důvěrným přítelem paní maršálové a že se skoro denně u ní vídal s biskupem ...ským.

„Kdyby byl čtyřikrát nebo pětkrát po sobě vylosován seznam šestatřiceti porotců z nejváženějších obyvatelů departementu,“ řekl důrazně generální vikář s chtivým, ctižádostivým pohledem, „musel bych mít velmi malé štěstí, kdyby osm nebo deset těch nejinteligentnějších z celé skupiny nebyli moji přátelé. Skoro vždy budu mít většinu, silnější než ti, kdo by ho chtěli odsoudit; mohu tedy, slečno, velmi snadno dosáti toho, aby byl osvobozen.“

Kněz se náhle zarazil, jako by byl překvapen zvukem svých slov; přiznal se zde k věcem, s nimiž se kněz nikdy nesvěřuje laikovi.

Neméně byla překvapena Matylda, když jí vyprávěl, že v besançonské společnosti největší podiv a zájem na podivném případu Juliánově vyvolalo to, že Julián vzbudil kdysi velkou lásku v paní de Rênal a dlouho ji opětoval. Panu de Frilair neušlo, jak velký zmatek způsobilo jeho vypravování.

„Jsme vyrovnáni!“ pomyslil si. „Konečně mám prostředek, jak ovládat tu odhodlanou osůbku; už jsem se bál, že se mi to nepodaří.“ Vznešený vzhled a umíněnost zvyšovaly v jeho očích vzácný půvab krásné dívky, která stála před ním skoro jako prosebnice. Ovládl se zase úplně a neváhal jítřit její bolest.

„Nebyl bych nijak překvapen,“ řekl jí bezstarostně, „kdybychom se dověděli, že pan Sorel střelil po té ženě, kterou kdysi tak miloval, z pouhé žárlivosti. Nelze upřít, že je půvabná, a do nedávné doby se stýkala velmi často s nějakým abbé Marquinetem z Dijonu, jakýmsi jansenistou, nevychovaným člověkem, jako jsou všichni jansenisté.“

Pan de Frilair trýznil s rozkoší a podle své libovůle srdce té hezké dívky, jejíž slabou stránku odkryl.

„Proč by byl pan Sorel zvolil kostel,“ řekl a pohlédl planoucímá očima na Matyldu, „ne-li proto, že tam jeho sok právě sloužil mši? Všichni tvrdí, že ten člověk, který je tak šťasten, že se ho ujímáte, je neobyčejně nadaný a ještě více rozvážný. Nebylo by bývalo prostší ukrýt se v zahradě pana de Rênal, když ji přece tak dobře zná? Tam mohl být skoro jistý, že nebude spatřen ani chycen, ba ani podezříván, a tam mohl zabít ženu, na niž žárlil.“

Zdánlivě správné úvahy pana de Frilair připravily Matyldu o zbytek zdravého rozumu. Ta hrdá dívka byla již syta toho chladného uvažování, kterým lze podle mínění lidí vyšší společnosti věrně vystihnout celou lidskou povahu, a nemohla hned pochopit, že vášnivé povaze působí potěšení, může-li se vysmát jakékoliv opatrnosti. Ve vznešené pařížské společnosti, v níž Matylda žila, bývá zpravidla i vašeň rozvážná. Z okna se vrhají pouze lidé bydlící v podkroví.

Abbé de Frilair si byl nyní jist svou mocí. Dal Matyldě na srozuměnou (bezpochyby lhal), že má v rukou státního návladního, jehož úkolem bylo vést žalobu proti Juliánovi.

Až bude vylosováno šestatřicet porotců, zakročí prý přímo a osobně alespoň u třiceti z nich.

Kdyby se Matylda nebyla panu de Frilair tak líbila, byl by s ní mluvil tak otevřeně až při pátém nebo šestém setkání.

39.

Pletichy

Castres, 1676. – Ve vedlejší domě právě bratr zavraždil sestru. Ten šlechtic spáchal už jednu vraždu. Jeho otec dal tajně rozdat pět set tolarů členům rady a zachránil mu život.

– LOCKE, CESTA PO FRANCII

Když Matylda vyšla z biskupského paláce, poslala okamžitě posla k paní de Fervaques; ani na chvíli ji nezdržel strach, že se bude kompromitovat. Zapřísahala svou sokyni, aby jí opatřila vlastnoruční dopis biskupa ...ského pro pana de Frilair. A dokonce ji prosila, aby rychle přijela sama do Besançonu. Pro žárlivou a pyšnou Matyldu to byl hrdinský čin.

Na radu Fouquého o tom Juliánovi z opatrnosti nic neřekla.

Beztotoho už ho znepokojovala její přítomnost. Byl před blížící se smrtí šlechetnější než v celém svém dřívějším životě, a proto trpěl výčitkami nejen vůči panu de la Mole, nýbrž také vůči Matyldě.

„Jak to, že bývám často roztržitý nebo i mrzutý, když je Matylda u mne?“ říkal si. „Ničí si pro mne život, a já se jí tak odměňuji! Jsem tedy přece zlý člověk?“ Pokud byl ovládán ctižádostí, nestaral se o takové otázky. Tehdy byl v jeho očích jedinou hanbou neúspěch.

Jeho nespokojenost se sebou samým byla v Matyldině přítomnosti ještě větší, protože v ní nyní vzbuzoval zvláštní a šílenou lásku. Mluvila stále o podivných obětech, jež chtěla přinést k jeho záchraně.

Byla opojena citem, na nějž byla hrdá a který zvítězil nad její pýchou, a byla by nejraději v každém okamžiku života vykonala pro Juliána nějaký neobyčejný skutek. Její dlouhé rozhovory s Juliánem byly vyplněny nejdobrodružnějšími a nejnebezpečnějšími plány. Dobře placení žaláři dovolovali Matyldě dělat ve vězení, co chtě-

la. Nestačilo jí, že obětovala svou dobrou pověst; nezáleželo jí na tom, dozví-li se celá společnost o jejím stavu. Jeden z nejméně fantastických plánů, o nichž snila její podrážděná a odvážná obrazovnost, bylo vrhnout se na kolena před tryskem jedoucím královským kočárem a prosit o milost pro Juliána. Tak chtěla obrátit na sebe panovnickovu pozornost, ačkoliv se vydávala v nebezpečí, že bude tisíckrát přejeta. Byla jista, že pomocí svých přátel u dvora bude připuštěna do vyhrazených částí saintcloudského parku.

Julián nebyl hoden takové obětavosti; po pravdě řečeno, byl unaven hrdinstvím. Byl by měl smysl pro prostou, naivní a skoro nesešlou něhu, kdežto Matyldina hrdá povaha potřebovala stále myslet na lidi a na *veřejnost*.

Při vši úzkosti a starosti o život svého milence, jehož nechtěla přežít, pociťovala tajnou potřebu uvádět veřejnost v úžas přemírou lásky a vznešeností svých činů.

Julián se hněval sám na sebe, že ho její hrdinství nedojímá. Co teprve, kdyby byl věděl, jakými ztřeštěnými plány doléhala Matylda na věrného, ale nanejvýš rozvážného a omezeného Fouquého!

Neodsuzoval Matyldinu oddanost; neboť také on by byl obětoval celé jmění a vystavil život největším nebezpečím, aby Juliána zachránil. Ale hrozil se toho, že Matylda tak mrhá penězi. Poněvadž Fouqué byl venkovan a peněz si velice vážil, první dny mu velkorysé Matyldino utrácení imponovalo.

Konečně si všiml, že plány slečny de la Mole se ustavičně mění, a ulehčilo se mu, když našel slovo, jímž mohl v duchu kárat povahu, která ho tak unavovala: byla *vrtkavá*. Od toho přívlastku je jenom krok k přívlastku *bláznivá*, který je na venkově výrazem největšího odsouzení.

„Je zvláštní,“ řekl si Julián jednoho dne, když Matylda odešla z vězení, „že mě tak prudká vášně nechává úplně chladným! A před dvěma měsíci jsem ji zbožňoval! Četl jsem kdesi, že v blízkosti smrti člověk ztrácí o vše zájem. Ale je hrozné, když člověk cítí, že je nevďečný, a nemůže se změnit. Což jsem sobec?“ Dělal si proto pokouřující výčitky.

Ctižádost v jeho srdci pohasla, ale z jejího popela se zrodil jiný cit; nazýval jej lítostí nad tím, že chtěl zavraždit paní de Rênal.

Ve skutečnosti ji šíleně miloval. Když byl sám a nemusel se bát, že bude vyrušen, nacházel neobyčejné štěstí ve vzpomínkách na blažené dny, které kdysi strávil ve Verrières a Vergy. Nejmenší příhody z těch příliš rychle uplynulých dob měly pro něho neodolatelnou svěžest a kouzlo. Nevzpomínal nikdy na své pařížské úspěchy; zprotivily se mu.

Žárlivá Matylda tuto náladu, která den ode dne vzrůstala, vycítila. Pozorovala velmi dobře, že musí bojovat proti Juliánově náklonnosti k samotě. Někdy vyslovovala se strachem jméno paní de Rênal. Viděla, jak se Julián vždy zachvěl. Od té chvíle její vášeň neznala míry ani mezí.

„Umře-li, zemřu po něm,“ říkávala si docela upřímně. „Co asi řeknou v pařížských salónech, až se dovědí, že dívka mého stavu zbožňovala tak nesmírně milence odsouzeného k smrti?“ Abychom našli takové city, museli bychom se vrátit až do dob rytířských; taková láska rozechvívala srdce ve století Karla IX. a Jindřicha III.

Mezi projevy nejhoroucnější lásky, když tiskla Juliánovu hlavu k srdci, říkala si s hrůzou: „Tato krásná hlava musí padnout! Budiž!“ dodávala roznícena hrdinstvím, ve kterém nacházela štěstí, „ale rty, které tisknu na ty krásné vlasy, budou za necelých čtyřiaadvacet hodin poté ztuhlé.“

Vzpomínky na tyto chvíle hrdinství a kruté rozkoše ji ovládaly neodolitelnou mocí. Svůdná myšlenka na sebevraždu, která byla její pyšné duši dosud cizí, ji popadla a brzy ji úplně ovládla. „Ne, krev mých předků nezvětrala, než se dostala až ke mně,“ říkala si Matylda hrdě.

„Rád bych vás o něco poprosil,“ řekl jí jednoho dne její milenec. „Dejte své dítě na opatrování do Verrières. Paní de Rênal bude na kojnou dohlížet.“

„Je to kruté, co mi říkáte...“ A Matylda zbledla.

„Máš pravdu a prosím tě tisíckrát za odpuštění,“ zvolal Julián, procitnuv ze svého snění, a sevřel ji v náručí.

Osušil jí slzy a vrátil se ke své myšlence, ale obratněji. Dal rozmluvě ráz melancholického filosofování. Mluvil o budoucnosti, která se měla brzy pro něho uzavřít.

„Musíme přiznat, milá přítelkyně, že vášně jsou v životě opravdovým neštěstím. Ale setkáváme se s nimi pouze u hlubších povah... Smrt mého syna by byla pro vaši pyšnou rodinu vlastně štěstím a věrní sluhové to uhodnou. Zanedbanost bude údělem toho dítěte neštěstí a hanby... Doufám, že po nějaké době, kterou nechci blíže stanovit, ale již hledím směle vstříc, vyhovíte mému poslednímu přání: provdáte se za markýze Croisenoise.“

„Cože, já zneuctěná!“

„Jména, jako je vaše, se zneuctění nemůže dotknout. Budete vdovou, vdovou po šilenci, toť vše. Půjdu dále: pohnutkou mého zločinu nebyly peníze, není tudíž nečestný. Možná že zatím nějaký zákonodárce filosof zvítězí nad předsudky současníků a odstraní trest smrti. Pak některý jeho přívrženec uvede za příklad: První muž slečny de la Mole byl šílenec, ale nebyl zlý člověk, nebyl zločinec. Bylo absurdní, že mu sťali hlavu... Pak má památka už nebude poputná; aspoň po nějaké době... Vaše postavení ve společnosti, vaše bohatství, a dovolte, abych to řekl, vaše vynikající duševní vlastnosti dopomohou panu de Croisenois, až se stane vaším chotěm, k významu, jehož by sám dosíci nemohl. Má jen svou urozenost a statečnost a tyto vlastnosti samy o sobě sice roku 1729 tvořily dokonalého muže, ale o sto let později jsou již přežitkem a vzbuzují pouze neoprávněnou domýšlivost. Kdo chce stát v čele francouzské mládeže, musí mít ještě jiné vlastnosti.“

Svou pevnou a podnikavou povahou budete oporou straně, do níž uvedete také svého manžela. Budete moci následovat příkladu slavných žen Frondy, jako byla vévodkyně Chevreusová a vévodkyně Longuevillová... Ale pak, drahá přítelkyně, božský zápal, jenž ve vás v tuto chvíli plane, bude už trochu ztlumen.

Dovolte, abych vám to směl říci,“ dodal po mnoha jiných přípravných frázích, „za patnáct let budete pokládat lásku, kterou jste

ke mně cítila, za omluvitelnou pošetilost, ale přece jen za pouhou pošetilost.“

Zarazil se náhle a zamyslíl se. Znovu se octl tváří v tvář myšlence pro Matyldu tak urážlivé. „Za patnáct let bude paní de Rênal mého syna zbožňovat, a vy si na něho už ani nevzpomenete.“

40.

Klid

*Tehdy jsem byl blázen, ale dnes jsem již
moudřejší. Ó filosofo, jenž vidíš jen oka-
mžité jevy, jak jsi krátkozraký! Tvůj zrak
nedovede sledovat podzemní práci vášní.*

– GOETHE

Rozmluva byla přerušena, protože Julián byl opět vyslýchán. Nato následovala porada s advokátem pověřeným jeho obhajobou. To byly jediné skutečně nepříjemné chvíle v jeho nynějším životě, plném bezstarostnosti a něžného snění.

„Byla to vražda, a to vražda spáchaná s rozvahou,“ řekl Julián jak soudci, tak i advokátovi. „Mrzí mě, pánové,“ dodal s úsměvem, „že se tímto doznáním vaše práce velmi zjednodušuje.“

„Především musím být statečný a bezpochyby statečnější než ti dva lidé,“ říkal si Julián, když se opět obou zbavil. „Pokládají tento zápas s nešťastným koncem za největší neštěstí, za *vrchol hrůzy*. Ale já na něj budu myslet, teprve až k němu dojde.“

Poznal jsem již větší neštěstí,“ pokračoval Julián, rozumuje sám se sebou. „Trpěl jsem mnohem více na své první cestě do Štrasburku, kdy jsem se domníval, že mě Matylda opustila... Když uvážím, že jsem tehdy tak vášnivě toužil po tom, aby mi cele náležela, a že dnes je mi to tak lhostejné!... Jsem opravdu šťastnější, jsem-li sám, než když je ta krásná dívka se mnou...“

Advokát, pedant, který lpěl na formalitách, ho pokládal za šílence a shodně s obecným míněním měl za to, že mu pistoli vtiskla do ruky žárlivost. Jednoho dne se odvážil dát Juliánovi na srozuměnou, že by mu takové tvrzení, ať pravdivé nebo nepravdivé, bylo výtečným obhajovacím prostředkem. Ale obžalovaný se nad tím návrhem neobyčejně rozčilil.

Zvolal celý bez sebe: „Při vašem životě vás zapřísahám, abyste se neopovažoval víckrát pronést takovou lež!“ Opatrný advokát dostal na chvíli strach, že by ho Julián mohl zavraždit.

Chystal si obhajovací řeč, neboť rozhodný okamžik se rychle blížil. V Besançonu a v celém kraji se mluvilo jen o tomto senzačním procesu. Julián o tom nevěděl, protože si vyžádal, aby mu nikdy o takových věcech nevyprávěli.

Jednoho dne, když mu Fouqué a Matylda chtěli vyprávět o některých pověstech, jež podle jejich mínění opravňovaly k nadějím, přerušil je Julián hned při prvních slovech.

„Nechte mi můj ideální život. Vaše malicherné tahanice, vaše podrobnosti ze skutečného života jsou mně více méně odporné a strhly by mě z výšin mých snů. Každý umírá, jak dovede; chci myslet na smrt jenom po svém způsobu. Co je mi po *jiných*? Mé styky s *jinými* budou brzy přerušeny. Prosím, nemluvte se mnou už o těch lidech; mám toho dost, musím-li se stýkat se soudcem a s advokátem.“

„Opravdu se mi zdá,“ řekl sám k sobě, „že je mi osudem určeno zemřít ve snění. Neznámý člověk jako já, který má jistotu, že se na něho do čtrnácti dnů zapomene, by byl rozhodně blázen, kdyby ještě hrál komedii...“

Je však přece zvláštní, že umění užívat života chápu teprve nyní, kdy jeho konec je tak blízký.“

Poslední dny trávil tím, že se procházel po úzké terase vysoké věže a kouřil výtečné doutníky, pro něž Matylda poslala zvláštního posla do Holandska. Netušil, že ve chvíli, kdy se objeví na terase, obracejí se na něho každý den všechny městské dalekohledy. Myšlenkami dlel ve Vergy. Nemluvil s Fouquéem nikdy o paní de Rênal, ale ten mu několikrát oznámil, že se rychle zotavuje, a takové zprávy zanechávaly ohlas v jeho srdci.

Zatímco Juliánova duše prodlévala skoro stále v říši snů, zabývala se Matylda, jak se na aristokratické srdce sluší, pouze skutečností. Dosáhla toho, že dopisování mezi paní de Fervaques a panem de Frilair bylo už tak důvěrné, že bylo již vysloveno velké slovo *biskupství*.

Důstojný prelát, který udílel výnosné církevní hodnosti, připsal k jednomu dopisu své neteře doušku: „*Ten ubohý Sorel je jen ztřeštěnec. Doufám, že nám bude vrácen.*“

Pan de Frilair byl při pohledu na tyto řádky skoro vyveden z rovnováhy. Nepochyboval, že Juliána zachrání.

Den před vylosováním šestatřiceti porotců řekl Matyldě: „Kdyby nebylo toho jakobínského zákona, který předpisuje sestavení neko-nečného seznamu porotců a nemá jiný účel než vzít lidem z dobrých rodin všechn vliv, zaručil bych se za *rozsudek*. Faráře N... jsem také zachránil.“

Ke své radosti se druhého dne pan de Frilair dověděl, že mezi vylosovanými je pět členů besançonské kongregace a že mezi porotci z ostatních částí departementu jsou pánové Valenod, de Moirod, de Cholin. – „Za těch osm porotců ručím,“ řekl Matyldě. „Pět prvních jsou moji lidé, Valenod je můj náhončí, Moirod je mi zavázán, de Cholin je hlupák, který se všeho bojí.“

Noviny oznámily po departementu jména porotců. K nevýslovnému zděšení svého muže chtěla paní de Rênal ihned jet do Besançonu. Panu de Rênal se podařilo dosáhnout jen toho, že nevstane z postele, aby se vyhnula nepříjemnosti, že by byla volána za svědka.

„Nechápete mé postavení,“ pravil jí bývalý verrièreský starosta. „Jsem nyní pokládán za *přeběhlíka* k liberálům, jak oni říkají. Není tedy pochyby, že ten darebák Valenod a pan de Frilair vymohou na státním zástupci a na soudcích vše, co by mi mohlo být nepříjemné.“

Paní de Rênal se podrobila bez námitek rozkazům svého muže. „Kdybych se objevila v soudní síni,“ řekla si, „vypadalo by to, jako bych žádala o pomstu.“

Přes všechny rozumné sliby, jimiž se zavázala svému zpovědníku a svému muži, hned po příjezdu do Besançonu napsala vlastnoručně každému ze šestatřiceti porotců:

Nedostavím se k hlavnímu přelíčení, poněvadž by má přítomnost mohla působit nepříznivě na záležitost pana Sorela. Nemám vroucnějšího přání na světě, než aby byl zachráněn. Buďte přesvědčen, že

hrozné pomýšlení, že pro mne byl nevinný člověk odsouzen k smrti, by mi otráвило zbytek života a asi urychlilo mou smrt. Jak byste ho mohli odsoudit k smrti, když já žiji? Ne, nemáte právo vzít někomu život, a zejména ne takovému člověku, jako je Julián Sorel. Je přece ve Verrières všeobecně známo, že mívá občas chvíle nepřičetnosti. Ten ubohý mladík má mocné nepřátele; ale který z jeho nepřátel (a kolik jich má!) by mohl pochybovat o jeho podivuhodných vlohách a hlubokých vědomostech? Člověk, kterého budete soudit, není všední bytost. Půldruhého roku jsme ho všichni znali jako zbožného, moudrého a pilného člověka; ale dvakrát nebo třikrát do roka mívával záchvaty velké záдумčivosti, jež hraničily se šílenstvím. Celé město Verrières, všichni naši sousedé ve Vergy, kde trávíváme léto, celá má rodina i pan podprefekt musí dosvědčit jeho příkladnou zbožnost; zná celou bibli nazpaměť. Byl by se neznaboh po celá léta učil Písmu svatému nazpaměť? Moji synové si dovolí přinést Vám tento dopis; jsou to děti. Račte se jich vyptávat. Dovíte se od nich o tom nešťastném mladíkovi všechny podrobnosti, kterých ještě budete potřebovat, abyste byl přesvědčen, jakou nelidskostí by bylo, kdyby byl odsouzen. Místo abyste mě pomstili, usmrtili byste mě.

Co mohou jeho nepřátelé proti tomu uvést? Zranění, které zavini-la jedna z těch chvil nepřičetnosti, jež mé děti samy u svého vychovatele pozorovaly, je tak málo nebezpečné, že ani ne po dvou měsících mi dovolilo přijet poštou z Verrières do Besançonu. Dovím-li se, že jen sebemeně váháte zachránit člověka tak nevinného před nelidskostí zákonů, vstanu z lůžka, na němž mě zdržuje jedině příkaz mého mu-že, a přijdu se Vám vrhnout k nohám.

Prohlaste, prosím, že nejednal s rozvahou, a nebude si muset vy-čítat krev nevinného atd. atd.

41.

Rozsudek

Na ten slavný proces bude dlouho celý kraj vzpomínat. Zájem o obžalovaného hraničil s rozčilením; to proto, že jeho zločin budil úžas, ale nebudil hrůzu. I kdyby byl jeho zločin býval hrozný, ten mladý muž byl přece tak krásný! Jeho šťastná, tak brzy ukončená životní dráha zvyšovala pohnutí. Bude odsouzen? ptaly se ženy svých známých a bylo vidět, s jakou úzkostí čekají odpověď.

— SAINTE-BEUVE

Konečně nadešel den, jehož se paní de Rênal a Matylida tak bály.

Podivný vzhled města zdvojnásobil jejich úzkost a vzrušil i klidného Fouquého. Z celého okolí proudili lidé do Besançonu, aby viděli přelíčení v tomto romantickém procesu.

Již několik dní nebylo v hostincích místa. Předseda poroty byl obléhán žádostmi o vstupenky; všechny besançonské dámy chtěly být při rozsudku; po ulicích se prodávala Juliánova podobizna atd.

Matylida měla pro poslední chvíli schovaný dopis, který vlastnoručně napsal biskup ...ský. Tento prelát, který měl rozhodující slovo ve francouzské církvi a obsazoval biskupství, ráčil žádat, aby byl Julián osvobozen. Den před rozsudkem donesla Matylida jeho dopis všemocnému generálnímu vikáři.

Když po ukončení jejich rozhovoru s pláčem odcházela, řekl de Frilair, jenž konečně odložil svou diplomatickou zdrženlivost a sám byl skoro dojat: „Ručím za rozhodnutí poroty. Mezi dvanácti členy, kteří mají zkoumat, je-li zločin vašeho chráněnce prokázán, a hlavně byl-li spáchán po předchozím uvážení, mám šest spolehlivých přátel. Dal jsem jim na srozuměnou, že na nich závisí, stanou-li se bisku-

pem. Baron Valenod, kterého jsem udělal verrièreským starostou, je si úplně jist dvěma ze svých podřízených, pány de Moirod a de Cholin. Abych řekl pravdu, osud nám dal dva velmi špatně smýšlející porotce; ale přesto, že jsou to ultraliberálové, přece v důležitých věcech vyhoví mému přání. Vzkázal jsem jim, že je prosím, aby hlasovali jako pan Valenod. Dověděl jsem se, že šestý porotce, nesmírně bohatý průmyslník a žvanivý liberál, se potají domáhá u ministerstva války jakési dodávky a nebude tedy rozhodně chtít vzbudit mou nelibost. Také jemu jsem dal vzkázat, že pan de Valenod má ode mne pokyny.“

„Kdo je vlastně pan Valenod?“ zeptala se Matyllda znepokojeně.

„Kdybyste ho znala, nemohla byste pochybovat o úspěchu. Je to drzý, bezohledný, hrubý mluvka, úplně stvořený k tomu, aby byl vůdcem hlupáků. Rok 1814 ho záhy vytáhl z bídy. Udělám ho prefektem. Je s to natlouci ostatním porotcům, nebudou-li chtít hlasovat po jeho vůli.“

Matyllda se poněkud upokojila.

Další vyjednávání ji čekalo večer s Juliánem. Aby neprodlužoval nepříjemnou chvíli, o níž věděl, jaký bude mít výsledek, rozhodl se, že se sám hájit nebude.

„Můj advokát bude mluvit, to docela stačí,“ řekl Matyldě. „Budu až příliš dlouho vystaven pohledům svých nepřátel. Ti venkované nelibě nesli rychlý vzestup, za nějž vám děkuji. Věřte mi, že není mezi nimi ani jeden, kdo by si nepřál, abych byl odsouzen. Ale až mě povedou na smrt, budou ovšem všichni plakat jako hlupáci.“

„Chtějí vás vidět pokořeného, to je až příliš pravda,“ odpověděla Matyllda, „ale nemyslím, že by byli krutí. Má přítomnost v Besançonu a pohled na mou bolest vzbudily účastenství všech žen; vaše hezká tvář dokáže to ostatní.“

Budete-li se před porotou sám hájit, budete mít všechno občanstvo na své straně.“

Když Julián druhého dne v devět hodin vyšel z vězení, aby se odebral do hlavní síně soudní budovy, podařilo se četníkům jen s velkou námahou udržet nesmírný dav tísnící se v nádvoří. Julián

se dobře vyspal. Byl klidný a neměl jiný pocit než pocit filosofické lítosti nad tím davem závistivců, kteří přestože nebyli ukrutní, jistě vyslechnou s uspokojením ortel smrti. Když byl na více než čtvrt hodiny zadržen uprostřed davu, pozoroval ke svému překvapení, že budí v kolemstojících něžnou soustrast. Nezaslechl ani jediné nepřímé slovo. „Ti venkované nejsou tak zlí, jak jsem myslel,“ řekl si.

Při vstupu do soudní síně překvapila ho elegance stavby. Byla to čistá gotika se spoustou krásných sloupků, velmi pečlivě vytesaných z kamene. Zdálo se mu, že je v Anglii.

Ale brzy upoutalo jeho pozornost dvanáct nebo patnáct hezkých dam, které obsadily tři balkóny nad soudci a porotci, naproti lavici obžalovaného. Když se obrátil k obecnstvu, viděl, že kruhovitá galérie nad stupňovitě zvýšenou soudní síní je plná žen. Většinou byly mladé, a jak se mu zdálo, velmi hezké. Oči jim zářily soustrastí. V ostatních částech síně se tísnil nesmírný dav; lidé se u dveří bili a strážé si nemohly vynutit ticho.

Všichni zrakem hledali Juliána, a když viděli, že je v sále a usedá na poněkud vyvýšené místo, vyhrazené obžalovanému, uvítali ho šepotem obdivu a něžného zájmu.

Toho dne by bylo možno tvrdit, že mu ještě není dvacet let; byl oblečen velmi prostě, ale s dokonalým vkusem; měl okouzlující čelo a vlasy. Matylda dohlížela sama na jeho toaletu. Byl neobyčejně bleďý. Sotvaže usedl na lavici, slyšel ze všech stran:

„Bože, jak je mladý!... Ale vždyť je to dítě... Je mnohem hezčí než na podobizně.“

„Obžalovaný,“ řekl mu četník sedící vpravo od něho, „vidíte těch šest dam, které sedí tam na balkóně?“ Četník ukázal na malý balkón vyčnívající do sálu nad půlkruhovou tribunou, na níž byla umístěna porota. „Je tam paní prefektová,“ pokračoval četník, „vedle ní paní markýza M..., ta vás má velice ráda; slyšel jsem ji mluvit s vyšetřujícím soudcem. Za ní je paní Dervillová...“

„Paní Dervillová!“ zvolal Julián a celý se zarděl. „Po přelíčení,“ pomyslel si, „hned napíše paní de Rênal.“ Netušil, že paní de Rênal také přijela do Besançonu.

Svědci byli vyslechnuti velmi rychle. Hned při prvních slovech obžaloby, jež pronesl státní návladní, se dvě dámy sedící na tom malém balkónu naproti Juliánovi rozplakaly. „Paní Dervillová není tak dojata,“ myslil si Julián. Ale všiml si, že je celá červená.

Státní návladní mluvil pateticky špatnou francouzštinou o surovosti spáchaného zločinu. Julián si všiml, že sousedky paní Dervillové projevují živý nesouhlas. Někteří porotci, kteří ty dámy patrně znali, mluvili s nimi a snažili se je uklidnit. „To je jenom dobré znamení,“ pomyslí si Julián.

Až dosud cítil ke všem přítomným jen opovržení. Prázdná výmluvnost státního návladního pocit pohrdání ještě zvýšila. Ale ponenáhlu Juliánova netečnost mizela před zřejmými známkami účasti.

Byl spokojen klidným chováním svého obhájce. „Jen žádné fráze,“ pošeptal mu, než začal mluvit.

„Všechna ta řečnická nabubřelost opsaná z Bossueta, s kterou proti vám vyrukovali, vám jen prospěla,“ řekl obhájce. A vskutku, sotva obhájce mluvil pět minut, měly skoro všechny ženy v rukou kapesníky. Tím povzbuzen, zaútočil na porotce velmi působivými argumenty. Julián se chvěl; stěží zadržoval slzy. „Pane Bože, co řeknou moji nepřátelé?“ Již by byl málem svému pohnutí podlehl, když tu našťěstí postřehl drzý pohled pana barona Valenoda.

„Tomu hrubci oči jen září,“ řekl si. „Jak jeho nízká duše triumfuje! Kdyby byl můj zločin způsobil jenom toto, musel bych ho již proto proklínat. Bůh ví, co o mně bude vyprávět paní de Rênal!“

Tato myšlenka potlačila všechny ostatní. Brzy poté byla Juliánova pozornost upoutána projevem souhlasu u obecenstva. Obhájce právě skončil svou řeč. Julián si vzpomněl, že bývá zvykem stisknout obhájci ruku. Čas rychle mýjel.

Obhájci i obžalovanému přinesli občerstvení. Teprve teď si Julián všiml, že ani jedna žena neopustila soudní síň a nešla domů k večeři.

„Na mou věru, umírám hladem,“ řekl obhájce, „a vy?“

„Já také,“ odpověděl Julián.

„Hledíte, paní prefektová také dostala večeri,“ řekl mu advokát a ukázal na malý balkón. „Jen se nebojte, všechno jde dobře.“

Přeličení pokračovalo. Když předseda přednášel svůj závěr, odbíjela půlnoc. Musel svou řeč přerušit; úzkostným tichem, jež dolehlo na všechny, nesly se síní truchlivé zvuky zvonu.

„Můj poslední den začíná,“ pomyslí si Julián. Tu jím prochvělo palčivé pomyšlení na jeho povinnost. Až dosud své pohnutí ovládal a dodržoval své rozhodnutí, že nepromluví. Ale když se ho předseda poroty zeptal, chce-li něco dodat, povstal. Viděl před sebou oči paní Dervillové a zdálo se mu, že se proti světlu velmi lesknou. „Pláče snad?“ myslil si.

„Páni porotci, obava, abych neupadl v opovržení, jemuž, jak jsem se domníval, bych mohl vzdorovat i v okamžiku smrti, mě nutí, abych se ujal slova. Pánové, nemám čest náležet k vaší společenské třídě, vidíte ve mně selského synka, který se vzbouřil proti nepřízní osudu.

Nežádám o milost,“ pokračoval Julián pevnějším hlasem. „Nedělám si naděje; čeká mě smrt. Bude spravedlivá. Ukládal jsem o život ženy, která je hodna vši úcty, vši vážnosti. Paní de Rênal mi byla takřka matkou. Můj zločin je ohavný a spáchal jsem jej *po předchozím uvážení*. Zasluhuji tedy smrt, páni porotci. Ale i kdybych byl méně vinen, vidím zde lidi, kteří nebudou dbát na to, že by mé mládí mohlo zasloužit slitování. Budou ve mně chtít potrestat a navždy zastrašit ty mladé lidi, kteří se narodili v nižší společenské vrstvě, a třebaže sklíčení chudobou, byli tak šťastni, že si mohli osvojit dobré vychování, a jsou tak smělí, že se odvažují do kruhů, jež boháči s pýchou nazývají dobrou společností.

To je můj zločin, pánové, a bude potrestán tím přísněji, že nejsem souzen sobě rovnými. Nevidím na lavicích porotců ani jednoho zbohatlého sedláka, nýbrž jenom rozhořčené měšťáky...”

Dvacet minut mluvil Julián takovým tónem; řekl všechno, co měl na srdci. Státní návladní, který se ucházel o přízeň šlechty, poskakoval na křesle. Přes abstraktní ráz, jež Julián dal svému projevu, všechny ženy plakaly. I paní Dervillová měla na očích šáteček. Ke

konci řeči se Julián vrátil k tvrzení, že zločin spáchal po předchozím uvážení, a znovu se zmínil o své lítosti, o úctě a nevýslovném synovském zbožňování, jež ve šťastnějších dobách cítil pro paní de Rênal... Paní Dervillová vykřikla a omdlela.

Odbýjela jedna hodina, když porotci odcházeli do svého pokoje. Ani jedna žena neopustila své místo. Někteří muži měli v očích slzy. Zprvu se velmi živě hovořilo; ale ponenáhlu, když se rozhodnutí poroty stále protahovalo, počala všeobecná únava vnášet do shromáždění klid. Byl to slavnostní okamžik; světla dohořívala. Julián byl velmi unaven; slyšel jen, jak se kolem něho debatuje, je-li dlouhé trvání porady dobrým či špatným znamením. Ke své radosti viděl, že jsou mu všichni nakloněni. Porota se nevracela, ale ani jediná žena neopustila síň.

Právě když odbily dvě hodiny, nastalo vzrušení. Malé dveře pokoje, do něhož odešli porotci, se otevřely. Pan baron Valenod vešel vážným a divadelním krokem, za ním všichni porotci. Odkášlal, nato prohlásil, že porota na svou duši a na své svědomí jednohlasně usoudila, že Julián Sorel je vinen vraždou, a to vraždou předem uváženou. Na základě toho byl obžalovaný odsouzen k smrti. Rozsudek byl vynesena za chvíli poté. Julián se podíval na hodinky a vzpomněl si na hraběte Lavaletta. Bylo čtvrt na tři. „Dnes je pátek,“ pomyslně si.

„Ano, ale je to šťastný den pro Valenoda, který mě odsoudil... Jsem příliš dobře hlídán, než aby mě Matylda mohla zachránit, jako to učinila paní de Lavalette. Za tři dny budu tedy v tuto chvíli již vědět, co si mám myslet o tom *velikém snad*.“

V tu chvíli zaslechl výkřik, který ho opět navrátil do přítomné skutečnosti. Ženy kolem něho vzlykaly. Viděl, že všechny tváře jsou obráceny k malé tribuně vestavěné do hlavice širokého gotického sloupu. Dověděl se později, že se tam ukryla Matylda. Poněvadž se výkřik neopakoval, dívali se opět všichni za Juliánem, kterému se četníci snažili prokrestit cestu davem.

„Nesmím tomu lotru Valenodovi poskytnout důvod k posměchu,“ pomyslně si Julián. „S jakou nasládlou a zarmoucenou tváří

pronesl prohlášení, po němž následuje rozsudek smrti! Naproti tomu chudák předseda poroty, ačkoliv je již řadu let soudcem, měl slzy v očích, když vynášel rozsudek. Jakou má Valenod radost, že se pomstil za naše bývalé soupeřství u paní de Rênal!... Už ji ani neuvidím! Je po všem. Víím, že poslední rozloučení mezi námi není možné... Jak bych byl šťasten, kdybych jí mohl říci, jakou hrůzu mám ze svého zločinu!

Řekl bych jí jenom: Byl jsem spravedlivě odsouzen.“

42.

Když Juliána odvedli zpět do vězení, zavřeli ho do místnosti určené pro vězně odsouzené k smrti. On, jenž si obyčejně všímal i nejnepatrnějších okolností, si nevšiml, že ho nevedou zpět do jeho věže. Myslíl na to, co by řekl paní de Rênal, kdyby před svou poslední hodinkou měl to štěstí, že by ji ještě uviděl. Představoval si, že by ho nenechala mluvit, a proto jí chtěl hned prvními slovy vyličít, jak svého zločinu lituje. „Ale jak bych ji po tom, co jsem udělal, mohl přesvědčit, že miluji jediné ji? Vždyť jsem ji chtěl zabít ze ctižádosti nebo z lásky k Matyldě.“

Když si lehl do lůžka, ucítil, že má prostěradlo z hrubého plátna. Konečně pochopil. „Ach! Vždyť jsem ve vězení!“ řekl si. „Jsem odsouzen k smrti. A to právem...“

Hrabě Altamira mi vypravoval, že Danton den před smrtí řekl svým hřmotným hlasem: „To je zvláštní! Sloveso gilotinovat se nedá časovat ve všech časech; lze říci: budu gilotinován, budeš gilotinován, ale nelze říci: byl jsem gilotinován.“

Proč ne,“ pokračoval Julián, „je-li posmrtný život?... Na mou věru, najdu-li tam křesťanského Boha, jsem ztracen. Je to despota a jako takový má plno myšlenek na pomstu; jeho bible mluví jen o krutých trestech. Nikdy jsem ho nemiloval; nechtěl jsem ani nikdy věřit, že by ho někdo mohl upřímně milovat. Je nemilosrdný (přitom si vzpomněl na několik míst z bible.) Potrestá mě strašně...“

Ale najdu-li Boha Fénelonova! Snad mi řekne: Bude ti mnoho odpuštěno, protože jsi mnoho miloval...

Miloval jsem opravdu mnoho? Ach, miloval jsem paní de Rênal, ale zachoval jsem se k ní hanebně. Jako všude jinde i zde jsem opustil prosté a skromné přednosti pro to, co mělo skvělý lesk...

Čímpak bych se byl asi stal!... Husarským plukovníkem, kdyby vypukla válka; vyslaneckým tajemníkem v době míru; později vyslancem, neboť bych se byl brzy ve svém povolání vyznal...; a i kdybych byl hlupák, byl by se musel zeť markýze de la Mole bát

nějakého soupeřství? Všechny přehmaty by mi byly promíjeny nebo by byly dokonce pokládány za zásluhy. Byl bych se stal vynikajícím mužem a získal vysoké postavení ve Vídni nebo v Londýně...

Zadržte, pane Soreli, za tři dny budete sřat!"

Julián se svému vtipu srdečně zasmál. „Opravdu, člověk má v sobě dvě bytosti," pomyslí si. „Jak bych byl jinak připadl na tuto zlomyslnou námitku?

Tedy budiž, příteli, ano, za tři dny budu sřat," odpověděl hlasu, který jej přerušil. „Pan de Cholin si najme okno na polovic s abbé Maslonem. Rád bych jen věděl, kdo koho z těch dvou ctihodných osobností okrade na ceně toho okna?"

Vzpomněl si na toto místo z Rotrouova *Václava*:

LADISLAV:

... Má duše přichystána jest.

KRÁL, otec Ladislavův:

Těž popraviště. Hlavu svou tam nes.

„Dobrá odpověď!" pomyslí si a usnul. Ráno ho někdo probudil prudkým objetím.

„Jakže, už!" řekl Julián, otvíraje poděšeně oči. Domníval se, že je již v rukou katových.

Byla to Matylda. Naštěstí to nepochopila. Tato jistota mu vrátila chladnokrevnost. Matylda mu připadala změněná jako po šesti měsících nemoci; byla skutečně změněná k nepoznání.

„Ten nestoudný Frilair mě zradil," řekla mu lomíc rukama. Vztekem nemohla ani plakat.

„Nevypadal jsem včera krásně, když jsem se ujal slova?" odpověděl Julián. „Mluvil jsem spatra, a to poprvé v životě! Je ovšem důvod k obavám, že to bylo také naposledy."

V tu chvíli Julián rozehrával všechny tóniny Matyldiny povahy s chladnokrevností virtuóza hrajícího na klavír. „Nemám sice výhody, jež poskytuje urozený původ," pokračoval, „ale velká duše Ma-

tyldina povznesla svého milence až k sobě. Myslíte, že se Bonifác de la Mole choval před svými soudci lépe?“

Matylda byla onoho dne tak přirozeně něžná jako chudé děvče z podkroví; ale nepodařilo se jí dostat z něho prostší slova. Oplácel jí nevědomky muka, jež mu tak často způsobila.

„Neví se, kde jsou prameny Nilu,“ řekl si Julián, „lidskému zraku nebylo dovoleno vidět krále řek ve stavu pouhého potůčku: žádné lidské oko nesmí také vidět Juliána jako slabocha, a to předně proto, že slabý není. Jenom srdce mám velmi citlivé. Nejobyčejnější slovo, je-li vysloveno s pravým přízvukem, může mi rozechvět hlas nebo mě dokonce rozplakat. Kolikrát mnou bezcitní lidé pro tuto slabost pohrdali! Domnívali se, že prosím o milost. To si o mně nikdo nesmí myslit.

Vypráví se, že Dantona před popravištěm dojala vzpomínka na jeho ženu; a Danton dal sílu celému národu větroplachů a zadržel nepřítele před Paříží... Pouze já sám vím, co bych byl mohl vykonat... Pro ostatní jsem nanejvýš neznámá *možnost*.

Kdyby místo Matyldy byla zde v mé cele paní de Rênal, kdoví, zda bych mohl za sebe ručit? Zoufalství a lítost byly by takovými Valenody a všemi těmi místními patricijí pokládány za strach před smrtí; ti slaboši, jež jejich finanční postavení povznáší nad každé pokušení, jsou tak pyšní! ‚Hleďte,‘ řekli by pánové de Noiroud a de Cholin, kteří mě právě odsoudili k smrti, ‚co to znamená narodit se jako syn tesaře!‘ Člověk si může osvojit všechno, učenost, obratnost, jenom ne statečnost... statečnosti se není možno naučit. Ani s mou ubohou Matyldou, která nyní pláče, či spíše která již nemůže plakat,“ řekl, pohlédl jí do zarudlých očí... a sevřel ji do náručí. Při pohledu na její upřímnou bolest zapomněl na své rozumování... „Plakala možná celou noc,“ řekl si, „ale jak se jednoho dne při vzpomínce na to bude stydět! Bude si vyčítat, že se dala v útlem mládí svěst vulgárními názory plebejce... Croisenois je dosti slabý, vezme si ji za ženu. A na mou věru, udělá dobře. Matylda mu dopomůže k vynikajícímu postavení

*právem, jež neústupný duch, nezměrný v plánech svých,
vždy má nad hrubým duchem všedních smrtelníků.*

Hledíme, to je zajímavé: od té doby, co vím, že musím zemřít, vracejí se mi na mysl všechny verše, jež jsem kdy znal nazpaměť. Je to asi znamení úpadku...”

Matylda mu opakovala nezvučným hlasem: „Je tam, ve vedlejší místnosti.“ Konečně věnoval jejím slovům pozornost. „Hlas má zesláblý,“ myslil si, „ale v jeho přízvuku je ještě celá její pánovitá povaha. Mluví tiše, aby se nerozzlobila.“

„Kdo je tam?“ zeptal se jí vlídně.

„Obhájce, chce vám dát podepsat odvolání.“

„Nepodám odvolání.“

„Jak to, vy se neodvoláte?“ zvolala a povstala s očima planoucíma hněvem, „a smím se ptát proč?“

„Poněvadž se v tuto chvíli cítím dost statečný, abych zemřel a neposkytl mnoho důvodů k výsměchu. Kdo mi ručí za to, že budu za dva měsíce, po dlouhém pobytu v tomto vlhkém vězení, ještě tak statečný? Vidím už v duchu, jak přicházejí ke mně kněží, otec... Nic na světě by mi nebylo tak nepřijemné. Chci zemřít.“

Tento nenadálý odpor probudil opět v Matyldě všechnu její hrdost. Nemohla abbého de Frilair navštívit před otevřením cel besançonského vězení; Julián se tedy stal první obětí její zlosti. Zbožňovala ho a v tom, jak po celou čtvrt hodinu proklínala jeho povahu a litovala, že ho milovala, poznával opět tu hrdou bytost, která ho kdysi v knihovně markýze de la Mole zahrnula tak palčivými urážkami.

„Měla ses ke slávě svého rodu narodit mužem!“ řekl jí.

„Ale co se mne týká,“ myslil si, „byl bych věru hlupák, abych žil ještě dva měsíce v této odporné kobce, vystaven sprostotám a urážkám patricijské kliky²⁵, a jako jedinou útěchu abych měl výčitky této šílené ženy... Nuže, pozítří ráno se utkám s člověkem, který je proslulý svou chladnokrevností a podivuhodnou obratností...”

²⁵ Zde mluví z něho jakobín (Pozn. aut.).

„Opravdu podivuhodnou,“ zašeptal mefistovský hlas, „ten se nikdy nechybí.“

„Nuže, budiž! (Matylda rozvíjela dále svou výmluvnost.) Ke všem čertům, ne!“ řekl si. „Nepodám odvolání.“

Po tomto rozhodnutí se opět oddal snění... „V šest hodin při obchůzce donese listonoš jako obvykle noviny; v osm hodin, až je pan de Rênal přečte, vejde Elisa po špičkách do pokoje a položí jí je na postel. Brzy nato se probudí: náhle při čtení zbledne; její pěkná ruka se bude chvět; bude číst až ke slovům... *V deset hodin a pět minut skonál.*

Bude hořce plakat, znám ji. Na vše zapomene, i na to, že jsem ji chtěl zavraždit. A žena, již jsem chtěl vzít život, bude jediným člověkem, který bude mou smrt upřímně oplakávat...

Ach! Jaký je to protiklad!“ pomyslí si a celou čtvrt hodinu, co trval výstup, který mu dělala Matylda, myslil jen na paní de Rênal. Ačkoliv občas Matyldě na její slova odpovídal, nemohl se proti své vůli odpoutat od vzpomínek na ložnici ve Verrières. Viděl besançonské noviny na prošívané pokrývce z oranžového hedvábí. Viděl, jak bílou rukou křečovitě svírá časopis; viděl, jak paní de Rênal pláče... sledoval každou slzu stékající po její krásné tváři.

Když slečna de la Mole nemohla od Juliána ničeho dosáhnout, zavolala advokáta. Naštěstí to byl bývalý setník italské armády z roku 1796 a býval přítelem Manuelovým.

Z formálních důvodů se snažil odsouzeného přimět, aby své rozhodnutí odvolal. Julián se chtěl k němu chovat uctivě, a proto mu vyložil své stanovisko.

„Na mou věru, chápu vaše důvody,“ řekl mu nakonec obhájce, pan Felix Vaneau. „Ale máte plné tři dny času na odvolání a je mou povinností chodit sem každý den. Kdyby se za dva měsíce pod vězením otevřela sopka, byl byste zachráněn. Můžete do té doby zemřít nějakou nemocí,“ řekl a díval se na Juliána.

Julián mu stiskl ruku. – „Děkuji vám, jste dobrý člověk. Budu o tom uvažovat.“

A když Matylda s advokátem odešla, cítil mnohem větší přátelství k advokátovi než k ní.

43.

Za hodinu, když opět pevně spal, byl probuzen slzami, jež mu kanuly na ruku.

„Ach, to je zase Matylida,“ pomyslně si ještě napolo ve spánku. „Umínala si, že mě něžností přiměje k tomu, abych změnil své rozhodnutí.“ Byl mrzutý vyhlídkou na nový patetický výstup a neotevřel oči. Vzpomněl si na verše Belfagora²⁶ prchajícího před svou ženou.

Tu uslyšel podivný vzdech. Otevřel oči, byla to paní de Rênal. „Ach! Přece tě ještě jednou před smrtí vidím! Či je to jen přelud?“ zvolal a vrhl se jí k nohám.

Okamžitě se vzpamatoval a dodal: „Odpusťte, milostivá paní. Ve vašich očích jsem přece vrahem.“

„Pane Juliáne, přišla jsem vás zapřísahat, abyste podal odvolání. Vím, že nechcete...“ Dusila se pláčem; nemohla dále mluvit.

„Prosím vás snažně, abyste mi odpustila.“

„Chceš-li, abych ti odpustila,“ řekla vstávajíc a vrhla se mu do náručí, „musíš ihned podat odvolání proti rozsudku.“ Julián jí pokrýval tvář polibky.

„Budeš mě navštěvovat každý den celé ty dva měsíce?“

„Přísahám ti to. Přijdu každý den, pokud mi v tom muž nezabrání.“

„Podepíše!“ zvolal Julián. „Odpouštíš mi skutečně? Je to možné?“ Sevřel ji v objetí; byl jako šílený. Slabě vykřikla.

„Co je ti?“

„To nic není,“ řekla, „způsobil jsi mi bolest.“

„Na rameni, že,“ zvolal Julián a rozplakal se. Pustil ji z objetí a pokryl jí ruku žhavými polibky. „Kdo by si to byl pomyslně, když jsem tě naposledy viděl v tvém pokoji ve Verrières?“

„A kdo by mi byl tehdy řekl, že napíšeš panu de la Mole tak hanebný dopis?“

²⁶ Od La Fontaina; podle nich je „manželský svazek tísnivým orkestem“.

„Věř mi, že jsem tě vždy miloval, že jsem miloval jen tebe!“

„Je to možné?“ zvolala paní de Rênal nevýslovně šťastna. Opřela se o Juliána, který před ní klečel, a dlouho mlčky plakali.

V celém svém životě neprožil Julián takovou chvíli.

Po dlouhé době, když byli opět schopni mluvit, zeptala se paní de Rênal:

„A co ta mladá paní Micheletová či spíše slečna de la Mole? Neboť počínám doopravdy věřit v ten podivný román!“

„Je pouze zdánlivě pravdivý,“ odpověděl Julián. „Je mou ženou, ale není mou milenkou.“

Přerušovali stále jeden druhého, ale konečně si pověděli vše, co ještě o sobě nevěděli. Dopis zaslaný panu de la Mole sestavil mladý kněz, který byl zpovědníkem paní de Renal. Ona jej pouze opsala.

„K jak hroznému činu mě přimělo náboženství!“ řekla mu; „a to jsem ještě nejhorší místa dopisu zmírnila...“ Juliánovy láskyplné projevy a jeho štěstí jí dokazovaly, že jí odpouští. Nikdy dosud neprožíval tak velkou lásku.

„Pokládám se přesto za zbožnou,“ řekla mu paní de Rênal v další rozmluvě. „Věřím upřímně v Boha; věřím rovněž, ba vím jistě, že se dopouštím hrozného hříchu, ale teď, kdy jsem u tebe, třebaže jsi dvakrát na mne střelil...“ a tu ji Julián proti její vůli umlčel polibky.

„Nech mě,“ pokračovala. „Chci si s tebou vážně promluvit, bojím se, abych na to nezapomněla... Nyní, kdy jsem u tebe, zmizely pro mne všechny povinnosti; necítím v sobě nic než lásku k tobě. Slovo láska je vlastně příliš slabé. Cítím k tobě, co bych měla cítit jedině k Bohu: směs úcty, lásky, poslušnosti... Opravdu nevím ani, jaké city ve mně vzbuzuješ. Kdybys mi řekl, abych probodla žaláříka, spáchala bych zločin dříve, než bych si to uvědomila. Vysvětli mi to přesně, než od tebe odejdu, chci vidět jasně do svého srdce; neboť za dva měsíce se musíme rozloučit... Pověz mi, rozejdeme se skutečně?“ řekla mu a usmála se.

„Beru své slovo zpět,“ zvolal Julián a vstal. „Nepodám odvolání proti rozsudku, zamýšlíš-li jedem, nožem, pistolí, uhelným plynem nebo nějakým jiným způsobem ukončit svůj život anebo si ublížit.“

Tvář paní de Rênal se náhle změnila; vroucí něžnost ustoupila hluboké zádumčivosti.

„Což kdybychom zemřeli ihned?“ řekla mu tiše.

„Kdož ví, co najdeme na onom světě?“ odpověděl Julián. „Snad muka, snad vůbec nic. Neprožijeme raději spolu dva blažené měsíce? Dva měsíce, to je hodně dní. Bude to nejšťastnější doba mého života.“

„Nejšťastnější doba tvého života?“

„Ano,“ opakoval Julián vřele, „a mluvím s tebou jako sám se sebou. Bůh mě chraň, abych přeháněl!“

„To znamená, že žádáš po mně, abych také mluvila,“ řekla s nesmělým a zádumčivým úsměvem.

„Ano! Přisahej na svou lásku ke mně, že si nesáhneš přímo anebo nepřímou na život... mysli na to,“ dodal, „že musíš žít pro mého syna, kterého Matylda, až bude markýzou Croisenoisovou, přenechá lokajům.“

„Přisahám,“ odpověděla chladně, „ale chci odnést s sebou tvé odvolání, napsané a podepsané tvou rukou. Odevzdám je sama státnímu návladnímu.“

„Měj se na pozoru, kompromituješ se.“

„Když jsem zašla tak daleko, že jsem tě navštívila ve vězení, budu již navždy pro Besançon a celé Franche-Comté terčem posměchu,“ řekla s výrazem hlubokého smutku. „Překročila jsem hranici studu... Ztratila jsem čest; je pravda, že je to pro tebe...“

Řekla to tak smutně, že ji Julián objal a prožíval docela nové štěstí. Nebylo to již milostné opojení, byla to vroucí vděčnost. Poprvé pochopil v plném rozsahu obět, kterou mu přinesla.

Kterási lidumilná duše zpravila bezpochyby pana de Rênal o dlouhých návštěvách jeho ženy v Juliánově vězení. Neboť po třech dnech jí poslal kočár s výslovným rozkazem, aby se okamžitě vrátila do Verrières.

To kruté rozloučení bylo pro Juliána špatným počátkem dne. Za dvě nebo tři hodiny nato se dověděl, že jakýsi pletichářský kněz, jemuž se nepodařilo vetřít mezi besançonské jezuity, sedí už od rána

na ulici před vraty vězení. Silně přšelo, a proto si ten člověk chtěl hrát na mučedníka. Julián byl mrzutý, ta hloupost se ho velmi nepříjemně dotkla.

Už ráno odmítl návštěvu toho kněze, ale ten si vzal do hlavy, že musí Juliána vyzpovídat a že si získá vážnost mezi besançonskými ženami tím, že bude domněle znát všechny tajnosti, s nimiž se mu Julián snad svěřil.

Hlasitě prohlašoval, že stráví u vrat věznice celý den a noc. – „Bůh mě posílá, abych obměkčil srdce toho odpadlíka...“ A luza, vždy žádostivá nějaké podívané, se počínala sbíhat.

„Ano, bratři,“ říkal jim kněz, „strávím zde celý den, celou noc a všechny následující dny a noci. Duch svatý ke mně promluvil, bylo mi shůry svěřeno poslání; mám zachránit duši mladého Sorela. Připojte se k mým modlitbám atd. atd.“

Julián se hrozil skandálu a všeho, co mohlo na něho obracet pozornost. Chtěl odejít ze světa nenápadně. Ale choval jakousi naději, že se ještě shledá s paní de Rênal, a byl šíleně zamilován.

Vrata věznice byla v jedné z nejživějších ulic. Mučilo ho pomyšlení, že ten zablácený kněz způsobuje shluk lidí a dělá mu ostudu. – „A bezpochyby opakuje každou chvíli mé jméno!“ Ta chvíle byla mu trapnější než smrt.

Několikrát, vždy po hodině, poslal klíčníka, který mu byl oddán, aby se podíval, je-li kněz ještě před vraty věznice.

„Pane, klečí na obou kolenou v blátě,“ oznamoval mu vždy klíčník. „Modlí se hlasitě a odříkává litanie za vaši duši...“

„Ten drzoun!“ myslil si Julián. V tu chvíli skutečně zaslechl tlumený hluk; to lidé odpovídali na litanie. K dovršení své nevole viděl, že klíčník sám pohybuje rty a opakuje latinská slova. – „Začínají říkat,“ dodal klíčník, „že musíte mít velmi zatvrzelé srdce, když odmítáte pomoc toho svatého člověka.“

„Ó vlasti má! Jak jsi ještě zaostalá!“ zvolal Julián hněvivě. A pokračoval nahlas ve svém uvažování, nedbaje přítomnosti klíčníkovy.

„Ten člověk chce, aby se dostal do novin, může být jistý, že toho dosáhne.“

Ach! Prokletí venkované! V Paříži by mě takhle netýrali. Tam jsou šarlatáni chytřejší.

Přiveďte sem toho svatého kněze,“ řekl konečně klíčnickovi a pot se mu řinul proudem po čele. Klíčník se pokrřžoval a odešel celý rozradostnělý.

Ukázalo se, že ten svatý kněz je hrozně šeredný a strašně zablácený. Venku pršelo a chladný déšť zvyšoval tmou a vlhkost v kobce. Kněz chtěl Juliána obejmout a začal se v řeči rozplývat pohnutím. Bylo příliš zřejmé, že je to nízký pokrytec. Ještě nikdy se Julián tak nerozhněval.

Za čtvrt hodiny po příchodu kněze Julián cítil, že se stal úplným zbabělcem. Poprvé mu smrt připadala strašnou. Myslil na to, že za dva dny po popravě začne jeho tělo hnit atd. atd.

Byl by se již skoro prozradil nějakou známkou slabosti anebo by se byl vrhl na kněze a zardousil ho svým řetězem, když tu připadl na myšlenku poprosit toho svatého muže, aby ještě téhož dne šel za něho odsloužit mši za čtyřicet franků.

Bylo již poledne a kněz se tedy vytratil.

44.

Po jeho odchodu Julián dlouho plakal. Plakal, že musí zemřít. Posléze si řekl, že kdyby byla paní de Rênal v Besançonu, svěřil by se jí se svou slabostí...

Právě když nejvíce litoval nepřítomnosti té zbožňované ženy, zaslechl kroky Matyldiny.

„Největším neštěstím vězně je,“ pomyslně si, „že nemůže před nikým zamknout dveře.“ Všechno, co mu Matylda povídala, ho jenom dráždilo.

Vypravovala mu, že Valenod měl už v den rozsudku své jmenování prefektem v kapse a že se proto odvážil oklamat pana de Frilair a podle svého přání odsoudil Juliána k smrti.

„Pan de Frilair mi řekl: ‚Jak mohlo vašemu příteli napadnout dočknout se malicherné ješitnosti té *měšťácké aristokracie*! Proč mluvil o *kastách*?‘ Tím jim naznačil, co mají učinit ve svém politickém zájmu. Ti hlupáci na to dříve ani nepomyslili a byli ochotni plakat. Teprve kastovní zájem překonal jejich hrůzu před rozsudkem smrti. Musíme přiznat, že pan Sorel je v těch věcech velmi nezkušený. Nepodaří-li se nám ho zachránit žádostí o milost, bude jeho smrt skoro *sebevraždou*.“

Něco nemohla Matylda Juliánovi říci, protože to sama ještě netušila: že totiž abbé de Frilair, když viděl, že Julián je ztracen, pokládal pro svou ctižádost za prospěšné stát se jeho nástupcem.

Julián byl skoro bez sebe bezmocným hněvem a rozmrzelostí. – „Jděte, prosím vás, na mši za mne,“ řekl Matyldě, „a nechte mě chvíli na pokoji.“ Matylda, která již stejně žárlila na návštěvy paní de Rênal, se právě dozvěděla o jejím odjezdu. Pokládala to za příčinu Juliánovy rozmrzelosti a dala se do pláče.

Její bolest byla upřímná. Julián to viděl, ale byl tím ještě více popuzen. Cítil, že musí být sám, ale jak si měl samotou opatřit?

Matylda zkusila všechny prostředky, aby ho obměkčila; nakonec odešla. Skoro v též okamžik vešel Fouqué.

„Cítím potřebu být sám...“ řekl svému věrnému příteli. A když viděl, že váhá, dodal: „Sepisuji žádost o milost... ostatně, buď tak laskav, nemluv se mnou nikdy o smrti. Budu-li dnes potřebovat ještě nějaké zvláštní služby, řeknu ti o ně sám.“

Když si Julián konečně vymohl, že ho nechali o samotě, poznal, že je sklíčenější a zbabělejší než předtím. Zbytek sil, který ještě zůstal jeho ochablé duši, vyčerpал tím, že musel svůj pravý stav před Matyldou a před Fouquéem tajit.

K večeru připadl na myšlenku, která ho potěšila.

„Kdyby mi byli dnes ráno, ve chvíli, kdy mi smrt připadala tak hrozná, oznámili, že nadešel okamžik popravy, byl by mi *pohled na obecnost* dodal statečnosti; byl bych se možná choval trochu škrobeně, jako nesmělý hejsek, když vstupuje do salónu. Několik bystrých lidí, jsou-li nějakí vůbec mezi těmi venkovany, bylo by snad mohlo uhodnout mou slabost... ale nikdo by ji nebyl *skutečně viděl*.“

Trochu se mu ulehčilo. „V tuto chvíli jsem zbabělý,“ opakoval si a zpíval si při tom, „ale nikdo se to nedozví.“ Druhého dne ho očekávala událost skoro ještě nepříjemnější. Časně zrána, než se Julián probudil, objevil se v jeho cele starý bělovlasý tesař.

Julián se cítil slabý a očekával nepříjemné výčitky. Aby jeho nepříjemné pocity byly dovršeny, toho rána si opravdu dělal výčitky, že otce nemiluje.

„Osud nás postavil zde na zemi vedle sebe,“ říkal si, zatímco klíčník upravoval trochu jeho celu, „a ubližovali jsme si co možná nejvíce. Přichází, aby mi před mou smrtí zasadil poslední ránu.“

Jakmile klíčník odešel, počaly přísné výčitky starcovy. Julián se nemohl ubránit slzám. „Jaká nedůstojná slabost!“ řekl si vztekle. „Bude všude rozhlašovat, že jsem nebyl dosti statečný. Jak budou potom triumfovat takoví Valenodové a všichni ti malicherní pokrytci, kteří vládnou ve Verrières! Mají ve Francii moc, mají v rukou všechny společenské výhody. Až dosud jsem si mohl aspoň říci: mají sice peníze a jsou zahrnováni všemi poctami, ale já mám statečné srdce.“

Ale tu je svědek, jemuž budou všichni věřit, a ten celému Verrières dosvědčí, a ještě to bude přepínat, že jsem byl před smrtí slabochem! Bude vykládat, že jsem byl zbabělý v této zkoušce, kterou si všichni dovedou představit!”

Julián byl blízko zoufalství. Nevěděl, jak se otce zbavit. Ale přetvářovat se, aby oklamal toho bystrého starce, bylo v této chvíli nad jeho síly.

Promyslel rychle všechny možnosti.

„Mám úspory,“ zvolal náhle.

Ta geniální slova změnila starcovu tvář a Juliánovo postavení.

„Jak s nimi mám naložit?“ pokračoval Julián již s větším klidem; dojem, který způsobil, ho zbavil všech tísnivých pocitů.

Starý tesař prahl touhou, aby mu neušly peníze, jejichž část chtěl Julián, jak se zdálo, odkázat bratrům. Mluvil dlouho a přesvědčivě. V Juliánovi se probudil posměváček.

„Nuže! Hospodin mi dal k mé závěti vnuknutí. Odkáží každému z bratrů tisíc franků a zbytek vám.“

„Velmi dobře,“ řekl stařec, „ten zbytek mi patří. Ježto ti Bůh prokázal milost a obměkčil tvé srdce, sluší se, chceš-li zemřít jako dobrý křesťan, abys zaplatil své dluhy. Míním peníze za stravu a za vychování, které jsem ti půjčil. Na to jsi nemyslíl...“

„Vida, tak vypadá otcovská láska!“ opakoval si Julián smutně, když byl konečně sám. Brzy se objevil žalářík.

„Pane Soreli, po návštěvě rodičů přináším vždy svým hostům láhev dobrého šampaňského vína. Je sice trochu drahé, láhev stojí šest franků, ale potěší to srdce.“

„Přineste tři sklenice,“ řekl mu Julián s dětskou horlivostí, „a přiveďte sem dva z vězňů, které slyším procházet se po chodbě.“

Žalářík mu přivedl dva bývalé galejníky, kteří zase něco provedli a měli se opět vrátit na galeje. Oba zločinci byli velmi veselí a byli to lidé opravdu pozoruhodní svou zchytralostí, odvahou a chladnokrevností.

„Dáte-li mi dvacet franků,“ řekl jeden z nich Juliánovi, „budu vám podrobně vypravovat svůj život. Něco takového tak brzy neuslyšíte.“

„To mi chcete něco nalhat?“ zeptal se Julián.

„Bůh chraň,“ ujišťoval zločinec; „tuhle můj přítel mi těch dvacet franků stejně závidí a hned by vám řekl, kdybych nemluvil pravdu.“

Jeho příběh byl strašný. Svědčil o bezohledné povaze, která znala jenom jedinou vášeň: hlad po penězích.

Po jejich odchodu byl Julián celý změněný. Přestal se zlobit sám na sebe a krutá bolest, živěná skleslostí, jejíž obětí se stal po odchodu paní de Rênal, se obrátila v zádumčivost.

„Kdybych se nebyl nechal oklamat vnějším zdáním,“ řekl si, „byl bych musel vidět, že se pařížské salóny hemží poctivci toho druhu, jako je můj otec, anebo obratnými lotry, jako jsou ti galejníci. Mají pravdu, lidé ze salónů nevstávají ráno s palčivou myšlenkou: Co budu obědovat? A to se chlubí svou poctivostí! A stanou-li se porotci, odsoudí pyšně člověka, který ukradl stříbrný příbor, protože omdlával hlady!

Ale jde-li o to, dostat se ke dvoru, pozbyt nebo získat ministerské křeslo, dopouštějí se moji salónní poctivci týchž zločinů, k nimž přiměl ty dva galejníky hlad...

Není *přirozeného práva*. To je zastaralá pitomost, důstojná státního návladního, který mě nedávno tak štvál a jehož praděd zbohatl konfiskacemi za Ludvíka XIV. Právo existuje jen tehdy, existuje-li zákon, který pod trestem zapovídá určitou věc. Dokud není zákon, není nic *přirozeného*, jen síla lva a potřeba hladovějícího, mrznuoucího člověka, zkrátka *potřeba*... Ne, takzvaní počestní lidé nejsou nic jiného než darebáci, kteří měli to štěstí, že nebyli přistiženi při činu. Žalobce, kterého lidská společnost na mne poštvála, zbohatl hanebností... Dopustil jsem se vraždy a jsem spravedlivě odsouzen, avšak až na ten jediný čin je Valenod, který mě odsoudil, pro společnost stokrát škodlivější.

Nuže!“ dodal Julián smutně, ale bez hněvu, „můj otec je přes svou lakotu lepší než všichni ti lidé. Nikdy mě nemiloval. Na dovr-

šení všeho jsem ho ještě svou potupnou smrtí zneuctil. Strach, že by se mu někdy mohlo nedostávat peněz, a příliš vyvinutý smysl pro lidskou špatnost, jíž se říká *lakomství*, poskytuje mu báječný důvod k útěše a k pocitu bezpečnosti v částce tří neb čtyř set dukátů, jež mu mohu odkázat. Jednou v neděli večer bude všem verrièreským závistníkům ukazovat své zlato. A jeho pohled se bude ptát: Kdo z vás by si za takovou cenu nepřál mít syna sřátého gilotinou?"

Takové úvahy mohly být správné, ale v Juliánovi budily touhu po smrti. Tak uplynulo pět dlouhých dní. K Matyldě, která byla zoufalá žárlivostí, byl zdvořilý a laskavý. Jednoho večera pomýšlel vážně na sebevraždu. Byl sklíčen žalem nad odjezdem paní de Rênal. V ničem nenacházel útěchu, ani ve skutečném životě, ani ve své obraznosti. Nedostatek pohybu počal podrývat jeho zdraví a začínal dostávat exaltovanou a slabou povahu německého studenta. Pozbýval mužné pevnosti, která řízným zaklením odhání nevhodné myšlenky, jež napadají duši nešťastníků.

„Miloval jsem pravdu... Kde je?... Všude pokrytectví anebo aspoň šarlatánství, i u těch nejlepších, i u těch největších lidí," a jeho rty vyjadřovaly pohrdání. „Ne, člověk nemůže člověku důvěřovat.

Když paní de... sbírala na chudé sirotky, říkala mi, že ten neb onen kníže dal právě deset dukátů; byla to lež. A což Napoleon na Svaté Heleně!... To prohlášení ve prospěch římského krále bylo úplné šarlatánství.

Panebože! Jestliže i takový člověk, a to ještě v době, kdy neštěstí mu mělo vážně připomínat jeho povinnost, se snížil na šarlatána, co můžeme očekávat od ostatních?...

Kde je pravda? V náboženství... Ano," dodal s trpkým úsměvem nejhlubšího pohrdání, „v ústech Maslonů, Frilairů, Castanědů... Snad v pravém křesťanství, jehož kněží by nebyli placeni, tak jako nebyli placeni první apoštolové?... Ale svatý Pavel nacházel odměnu v rozkoši, že může poroučet, mluvit, že může dát o sobě mluvit...

Ach! Kdyby bylo pravé náboženství... Jsem hlupák! Vidím gotickou katedrálu, velebná kostelní okna; mé ubohé srdce si představuje

kněze, jaký patří k těm oknům... Má duše by mu rozuměla, má duše ho potřebuje... A najdu vyfintěného hejska s nečistými vlasy, takového nějakého rytíře Beauvoisise, ale bez jeho uhlazenosti...

Jsou i opravdoví kněží jako Massillon, Fénelon..., ale Massillon vysvětlil Duboise a Fénelona mi zprotivily *Paměti Saint-Simonovy*; kdyby-existoval nějaký opravdový kněz... Pak by se citlivé duše měly kam na světě utéci... Nebyli bychom na světě tak sami... Ten dobrý kněz by s námi mluvil o Bohu. Ale o kterém Bohu? Ne o Bohu biblickém, o tom malicherném, ukrutném despotovi, žíznícím po pomstě..., ale o Bohu Voltairově, spravedlivém, dobrém, nekonečném..."

Oživly v něm vzpomínky z bible, kterou znal nazpaměť... „Ale jakmile budou pohromadě *tři lidé*, jak budou moci věřit v to velké jméno BŮH po tom, jak strašně ho naši kněží zneužili?

Žít osaměle!... Jaká trýzeň!..."

Julián se udeřil do čela. „Šlím, stávám se nespravedlivým. Jsem zde v žaláři tak sám; ale ve světě *jsem nežil osaměle*; měl jsem v sobě mocnou ideu *povinnosti*. Povinnost, kterou jsem si sám uložil, ať právem či neprávem..., byla jako pevný kmen, o nějž jsem se opíral v bouři; potácel jsem se, byl jsem zmítán. Vždyť jsem byl jenom člověk..., ale nedal jsem se strhnout.

To jen vlhký vzduch tohoto žaláře je příčinou, že se pokládám za osamoceného...

Ale proč mám být ještě pokrytcem, když sám proklínám pokrytectví? Neskličuje mě ani smrt, ani žalář, ani vlhký vzduch, nýbrž nepřítomnost paní de Rênal. Stěžoval bych si, kdybych musel ve Verrières po celé týdny žít skrytý ve sklepě jejího domu, abych se s ní mohl vídat?

To je vliv mých současníků," řekl hlasitě s trpkým smíchem. „I teď, těsně před smrtí, když mluvím sám se sebou, i teď ještě jsem pokrytcem... Ó devatenácté století!"

Lovec v lese vystřelí, jeho kořist padne; vrhne se za ní. Přitom zakopne o dvě stopy vysoké mraveniště, zničí obydlí mravenců, rozmetá mravence a jejich vejce... Mravenčí filosofové nebudou nikdy

moci pochopit, co znamenalo to strašné, černé, ohromné těleso – lovcova bota, která náhle s neuvěřitelnou rychlostí, chvilku po hrozném rachotu, provázeném proudem červenavého ohně, vnikla do jejich příbytku...

... Stejně smrt, život, věčnost by byly věci docela prosté pro toho, kdo by měl ústroje k tomu, aby je pochopil...

Jepice se rodí za dlouhých letních dnů v devět hodin ráno a umírá v pět hodin odpoledne; jak by mohla pochopit, co je *noc*?

Dejte jí o pět hodin života více, a uvidí a pochopí, co je to noc.

Tak je to i se mnou, zemřu ve třidvaceti letech. Dejte mi ještě pět let života, abych mohl žít s paní de Rênal...

Dal se do smíchu jako Mefisto. „Jaký nesmysl, rozbírat ty velké záhady!

Za prvé, chovám se pokrytecky, jako by mě zde někdo poslouchal.

Za druhé, zapomínám žít a milovat, ačkoliv mi zbývá jen několik dní života... Bohužel, paní de Rênal zde není; její manžel jí už asi nedovolí, aby znovu jela do Besançonu a ještě více se kompromitovala.

Právě tohle mě činí osamělým, a ne to, že není Boha, který by byl spravedlivý, dobrý, všemohoucí, a nikoliv zlý a žíznicí po pomstě...

Ach! Kdyby byl takový Bůh!... padl bych mu k nohám. Zasloužil jsem smrt, řekl bych mu; ale velký Bože, dobrý Bože, milosrdný Bože, vrať mi tu, kterou miluji!“

Bylo už pozdě v noci. Po jedné anebo dvou hodinách klidného spánku přišel Fouqué.

Julián se cítil silný a odhodlaný jako člověk, který vidí jasně do své duše.

45.

„Nemohu to tomu ubohému abbé Chas-Bernardovi udělat, abych si ho dal zavolat,“ řekl Fouquému. „Nemohl by z toho tři dny jít. Ale hled’ mi najít nějakého jansenistu, přítele pana Pirarda, který se nedá získat pro nějakou intriku.“ Fouqué očekával tento návrh netrpělivě. Julián splnil všechno, čím je člověk na venkově povinen veřejnému mínění. Díky abbému de Frilair a přesto, že si špatně vyvolil svého zpovědníka, byl Julián v žaláři chráněncem jezuitů. Kdyby byl chytřejší, byl by mohl utéci. Ale špatný vzduch žaláře začal působit, rozum mu slábl. Byl zato tím šťastnější, když se paní de Rênal vrátila.

„Má první povinnost je povinnost vůči tobě,“ řekla objímajíc ho. „Utekla jsem z Verrières.“

Před ní Julián nebyl malicherně ješitný a líčil jí všechny své záchvaty slabosti. Byla k němu dobrá a něžná.

Sotvaže večer odešla z věznice, dala si ke své tetě zavolat kněze, který se nedávno vrhl na Juliána jako na svou kořist. Protože chtěl jen vzbudit o sebe zájem mladých žen vyšší besançonské společnosti, pohnula ho paní de Rênal snadno k tomu, aby šel konat devítidenní pobožnost do kláštera braylehautského.

Juliánovo milostné blouznění se nedalo slovy vyjádřit.

Paní de Rênal se podařilo podplácením a využíváním i zneužíváním vlivu své tety, proslulé bohaté pobožnůstkářky, dojít toho, že směla Juliána navštěvovat dvakrát denně.

Když se to Matyllda dověděla, její žárlivost se vystupňovala až k nepřičetnosti. Pan de Frilair se jí přiznal, že jeho vliv nesahá tak daleko, aby se odvážil nedbat předpisů slušnosti do té míry, aby jí vymohl povolení navštěvovat milence více než jednou denně. Matyllda dala paní de Rênal stopovat, aby věděla o každém jejím kroku. Pan de Frilair vyčerpал všechny své prostředky velké vynalézavosti, aby jí dokázal, že Julián jí není hoden.

Při všem tom trápení milovala ho jen tím více a dělala mu skoro každý den hrozný výstup.

Julián se chtěl stůj co stůj k ubohé dívce, kterou tak neslýchaně kompromitoval, chovat čestně až do konce; ale jeho bezuzdná láska k paní de Rênal vždy zvítězila. Když se mu nepodařilo svými chabými důkazy Matyldu přesvědčit, že návštěvy její sokyně jsou bezúhonné, řekl si: „Konec dramatu je jistě velmi blízký; to mě omlouvá, že se nedovedu lépe přetvařovat.“

Slečna de la Mole dostala zprávu, že markýz Croisenois je mrtev. Pan de Thaler, ten velký boháč, si dovolil pronést nepříjemnou poznámku o Matyldině zmizení; pan de Croisenois ho požádal, aby svá slova odvolal. Pan de Thaler mu ukázal anonymní dopisy, které dostal, dopisy plné podrobností tak obratně sestavených, že nebylo možné, aby ubohý markýz netušil pravdu.

Pan de Thaler si dovolil pronést několik neomalených žertů. Pan de Croisenois nedovedl ovládnout svůj hněv a bolest a žádal takové zadostiučinění, že milionář volil raději souboj. Hloupost zvítězila; a jeden z těch Pařížanů, kteří si nejvíce zasloužili lásky, našel smrt v necelých čtyřiaadvaceti letech.

Tato zpráva působila na unavenou duši Juliánovu podivně tísnivým dojmem.

„Ubohý Croisenois,“ řekl Matyldě, „zachoval se k nám skutečně velmi rozumně a velmi čestně. Byl by mě měl nenávidět od prvních přehmatů, jichž jste se dopustila v salóne vaší paní matky, a vyhledávat se mnou spor; neboť nenávist, která následuje po pohrdání, je obyčejně velmi prudká...“ Smrt pana de Croisenois změnila všechny Juliánovy plány o Matyldině budoucnosti. Po několik dní jí dokazoval, že musí přijmout ruku pana de Luz. „Je nesmělý, nepříliš pokrytecký,“ říkával jí, „ale bezpochyby také něčeho dosáhne. Má hlubší a vytrvalejší tížádnost než ubohý Croisenois, a protože nemá v rodině žádného vévodu, vezme si docela rád vdovu po Juliánu Sorelovi.“

„Vdovu, která nenávidí každou velkou lásku,“ doplnila Matylda chladně; „neboť se dožila toho, že její milenec dal za půl roku přednost jiné ženě, a k tomu původkyni celého jejího neštěstí.“

„Jste nespravedlivá. Pařížskému advokátovi, který podal mou žádost o milost, poskytnou návštěvy paní de Rênal velmi působivou látku k obhajobě; bude líčit, jak je vrah svou obětí zahrnován projevy péče. To může udělat dojem a jednoho dne snad ještě uvidíte, jak se ze mne stal hrdina nějakého melodramatu.“

Prudká žárlivost, za kterou se nemohla nijak pomstít, ustavičně beznadějně utrpení (neboť i kdyby byl Julián zachráněn, jak by mohla získat opět jeho srdce?), stud a bolest nad tím, že miluje toho nevěrného milence více než kdy jindy, to vše uvrhlo slečnu de la Mole do pochmurné sklíčenosti, z níž ji nemohla vytrhnout ani horlivá starostlivost pana de Frilair, ani drsná upřímnost Fouquého.

Až na chvíle, které mu svou přítomností uloupila Matylida, žil Julián jen své lásce a skoro ani nemyslel na budoucnost. Podivným působením této vášně, tak velké a nelíčené, přenášela se jeho bezstarostnost a klidná radost i na paní de Rênal.

„Kdysi,“ řekl jí Julián, „když jsem za našich procházek ve vergyských lesích mohl být tak šťasten jako nyní, prudká ctižádost unášela mou duši do vysněných končin. Místo abych byl tiskl k srdci půvabnou paži, která byla tak blízko mých rtů, sny o budoucnosti mě od tebe vzdalovaly; snil jsem o nesčetných bojích, jež budu muset podstoupit, abych si vydobyl ohromné životní úspěchy... Ne, byl bych zemřel a nepoznal štěstí, kdybyste nebyla přišla ke mně do vězení.“

Dvě události měly ještě zkalit Juliánův pokojný život. Jeho zpovědník, ačkoliv byl horlivý jansenista, neubráníl se intrikám jezuitů a stal se nevědomky jejich nástrojem.

Jednoho dne řekl Juliánovi, že nechce-li se dopustit hrozného hříchu sebevraždy, musí učinit vše, co je v jeho silách, aby dostal milost. Protože pařížské duchovenstvo má velký vliv v ministerstvu spravedlnosti, je zde prý snadný prostředek: musí se stát okázale zbožným...

„Okázale!“ opakoval Julián. „Teď jsem prohlédl i vás, důstojný otče, také hrajete komedii jako nějaký misionář...“

„Vaše mládí,“ odvětil vážně jansenista, „vaše hezká tvář, která je darem Prozřetelnosti, ba i pohnutka vašeho zločinu, již nelze vysvětlit, hrdinské kroky, jež slečna de la Mole pro vás podniká, zkrátka všechno až po podivuhodné přátelství, jež vám prokazuje vaše oběť, vše přispělo k tomu, že jste se stal hrdinou mladých besançonských žen. Zapomněly pro vás na vše, ano, i na politiku...“

Váš náhlý návrat k víře by v jejich srdcích zanechal hluboký ohlas a udělal by na ně mocný dojem. Můžete prokázat náboženství velkou službu, a já bych měl váhat jen z toho malicherného důvodu, že by jezuité při takové příležitosti postupovali stejně?... Proč by měli škodit i v tomto zvláštním případě, který se vymyká jejich působení? To se nesmí stát!... Slzy prolité nad vaším obrácením zničí zhoubný účinek deseti vydání bezbožných Voltaireových spisů.“

„A co z toho budu mít,“ odvětil Julián chladně, „budu-li sám sebou pohrdat? Byl jsem ctižádostivý; nechci si to vyčítat; tehdy jsem jednal podle zvyklostí své doby. Nyní žiji ze dne na den. Ale byl bych velmi nešťastný, kdybych se propůjčil veřejně k nějaké hanebnosti...“

Jiná událost, která se Juliána dotkla mnohem hlouběji, byla způsobena paní de Rênal. Kterési pletichářské přítelkyni se podařilo namluvit té naivní a nesmělé ženě, že je její povinností jet do Saint-Cloudu a vrhnout se králi Karlu X. k nohám.

Po oběti, kterou přinesla tím, že se odloučila od Juliána, byl jí takový veřejný výstup, který by se jí byl dříve zdál horší než smrt, maličkostí.

„Půjdu ke králi a přiznám se otevřeně, že jsi mým milencem; život člověka, a k tomu takového, jako je Julián, je důležitější než všechny ohledy. Řeknu, že jsi sáhl na můj život jen ze žárlivosti. Je mnoho příkladů, že ubozí mladí lidé v takových případech byli zachráněni lidskostí soudců nebo krále.“

„Nebudu tě již chtít ani vidět, dám ti zakázat přístup do vězení,“ zvolal Julián, „a den nato se zcela určitě ze zoufalství zabiji, neodpřísáhneš-li mi, že neuděláš nic, co by vzbudilo obecnou pozornost!“

Ten nápad jet do Paříže nevznikl v tvé hlavě. Pověz mi jméno té pletichářky, která ti to poradila...

Buďme šťastni těch několik dní tohoto krátkého života. Žijme tak, aby o nás nikdo ani nevěděl; můj zločin je příliš zřejmý. Slečna de la Mole má v Paříži velký vliv a buď přesvědčena, že dělá všechno, co je lidsky možné. Zde na venkově mám proti sobě všechny bohaté a vážené lidi. Tvůj krok by ještě více popudil bohaté, a zejména umírněné lidi, kterým se žije tak lehce... Nedejme takovým Maslonům, Valenodům a mnoha jiným lidem, kteří jsou snad lepší než oni, příčinu k výsměchu."

Špatný vzduch žaláře se Juliánovi stával nesnesitelným. Naštěstí v den, kdy mu bylo oznámeno, že musí zemřít, krásný sluneční svit zaléval přírodu radostí. Julián byl statečný. Kráčet na čerstvém vzduchu bylo pro něho osvěžením, jako je námořníkovi po dlouhé plavbě osvěžením procházka po souši. „Pojďme," řekl si, „jde to dobře, jsem statečný."

Nikdy nebyla jeho hlava tak plna poezie jako ve chvíli, kdy měla padnout. Nejšťastnější chvíle, jež prožil kdysi ve vergyských lesích, vracely se mu stále s neobyčejnou jasností na mysl.

Všechno se odbylo prostě a slušně a Julián se choval velmi klidně.

Dva dny před popravou řekl Fouquému: „Nemohu se zaručit, že nedám najevo vzrušení; ta ohyzdná, vlhká cela mi působí občas hořečku, v níž se sám nepoznávám. Ale strach nemám, ne, nikdo mě neuvidí strachem zblednout."

Zařídil předem všechno tak, aby Fouqué poslední den ráno odvezl Matyldu i paní de Rênal.

„Odvez je obě v jednom voze," řekl mu. „Postarej se, aby poštovní koně jeli stále tryskem. Buď si padnou do náručí, anebo se dají strhnout smrtelnou nenávistí. V obou případech ubohé ženy na svou hroznou bolest poněkud zapomenou."

Paní de Rênal musela Juliánovi přísahat, že zůstane naživu, aby se mohla ujmout Matyldina syna.

„Kdo ví? Snad po smrti také ještě o něčem víme," řekl jednoho dne Fouquému. „Odpočíval bych rád, neboť odpočívat je pro to

pravý výraz, v té jeskyňce vysoko v horách nad městem Verrières. Vypravoval jsem ti, že jsem v té jeskyni strávil několikrát celou noc. Můj zrak bloudil po bohatých krajích Francie a ctižádost mi rozněcovala srdce: byla to tehdy má vášeň... Zkrátka ta jeskyně je mi drahá a je třeba uznat, že její poloha musí budit závist v každé hloubavé duši. Ti znamenití besançonští jezuité všechno zpeněží; půjdeš-li na ně chytře, prodají ti mou tělesnou schránku..."

Fouquému se ten smutný obchod podařil. Když bděl v noci sám v pokoji u mrtvol svého přítele, spatřil ke svému velkému překvapení vejít Matyldu. Opustil ji před několika hodinami deset mil za Besançonem. V jejím pohledu i očích se zračila nepřičetnost.

„Chci jej vidět,“ řekla.

Fouqué neměl tolik odvahy, aby něco řekl nebo aby vstal. Mlčky ji ukázal na velký modrý plášť na podlaze; v něm bylo zabaleno to, co zůstalo z Juliána.

Vrhla se na kolena. Vzpomínka na Bonifáce de la Mole a Markétu Navarskou jí patrně dodala nadlidské síly. Chvějícíma se rukama odkryla plášť. Fouqué odvrátil oči.

Slyšel, jak Matylda pobíhá po pokoji. Rozsvítila několik svící. Když měl Fouqué dosti síly, aby se na ni podíval, viděl, že postavila Juliánovu hlavu před sebe na malý mramorový stůl a líbala ji na čelo...

Matylda doprovodila svého milence až ke hrobu, který si zvolil. Rakev doprovázelo velké množství kněží. Nikdo nevěděl, že ve svém zastřeném kočáře sedí sama a drží na klíně hlavu muže, kterého tolik milovala.

Když tak dospěli v hluboké noci na nejvyšší vrcholek jednoho z hřebenů jurského pohoří, v jeskyni velkolepě osvětlené nekonečným počtem svící konalo dvacet kněží pohřební obřady. Obyvatelé horských vesniček, jimiž se průvod ubíral, připojovali se k němu vábení zvláštností toho nočního pohřbu.

Matylda se objevila mezi nimi v dlouhých smutečních šatech, a když byly obřady u konce, dala mezi lid rozhodit několik tisíc dukátů.

Když zůstala sama s Fouquéem, chtěla vlastníma rukama pohřbít hlavu svého milence. Fouqué z toho bolesti div nezešílel.

Matyldinou péčí byla ta divoká jeskyně vyzdobena drahými italskými mramorovými sochami.

Paní de Rênal svému slibu dostála. Nepokusila se zkrátit si život, ale za tři dny po Juliánově smrti zemřela, držíc v náručí své děti.

Stendhal

Červený a černý

Edice E-knihovna

Překlad Otakar Levý

Redakce Slávka Járová

Vydala **Městská knihovna v Praze**

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání

Verze 1.0 z 13. 9. 2017

ISBN 978-80-7587-172-5 (epub)

ISBN 978-80-7587-173-2 (pdf)

ISBN 978-80-7587-174-9 (prc)

ISBN 978-80-7587-175-6 (html)